

T.C.
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TERCÜME-İ DİVAN-I AHMED-İ YESEVİ'NİN METİN DİLBİLİM AÇISINDAN
İNCELENMESİ (GİRİŞ – METİN DİLBİLİM İNCELEME-METİN-İNDEKS-
TIPKIBASIM)

Necip Fazıl KURT

185210417

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Sibel ÜST ERDEM

KASIM – 2018

TERCÜME-İ DİVAN-I AHMED-İ YESEVİ’NİN METİN DİLBİLİM AÇISINDAN
İNCELENMESİ (GİRİŞ – METİN DİLBİLİM İNCELEME-METİN-İNDEKS-
TIPKIBASIM)

NECİP FAZIL KURT

TARAFINDAN

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ’NE SUNULAN

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI

DOKTORA TEZİ

KASIM 2018

İNTİHAL

Bu tez içindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranışlar çerçevesinde elde edilerek sınıldığını beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orjinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Necip Fazıl Kurt

ÖZET

TERCÜME-İ DİVAN-I AHMED-İ YESEVİ’NİN METİN DİLBİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ (GİRİŞ – METİN DİLBİLİM İNCELEME-METİN-İNDEKS- TIPKIBASIM)

Kurt, Necip Fazıl

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Sibel Üst Erdem

Kasım 2018

Bu çalışmada, 11. yüzyıl Karahanlı Türkçesi dönemine ait eserlerden Dîvân-ı Hikmet’in bir tercümesi olan, Tercüme-i Dîvân-ı Ahmed Yesevî Kıddise Sırruh metindilbilim yöntemleriyle tahlil edilmiştir. Çalışma, üç ana başlık halinde yapılmıştır. Giriş bölümünde, dilbilimin ve metindilbilimin tarihçesi ve temel özellikleri; Ahmed Yesevî, Tercüme-i Dîvân-ı Ahmed Yesevî Kıddise Sırruh eseri ve eserin mütercimi genel anlamda tanıtılmıştır. Sırasıyla Bağdaşıklık ve Tutarlılık başlıklarını taşıyan ikinci ve üçüncü bölümde, ele aldığımız eser metindilbilim yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Bu üç bölümün ardından metnin anlama dayalı bir dizini hazırlanmış; ardından ele alınan eserin transliterasyonlu hali ve tıpkı basımı çalışmamıza dahil edilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde dilbilimin ve metindilbilimin tanımları, günümüze kadarki gelişim süreçleri, bu alanlarda yapılan incelemeler ve yazılan eserler hakkında genel hatlarıyla bilgi verilmiştir. Ayrıca yine bu bölümde Tercüme-i Dîvân-ı Ahmed Yesevî Kıddise Sırruh eserinin daha iyi anlaşılabilmesi için, eserin yazarı; yazarın hayatı, menkıbeleri, görüşleri, Yesevilik, yazıldığı dönem, yazılma sebebi, içeriği ve Ahmed Yesevî’nin diğer eserleri hakkında bilgi verilmiş olup, metindilbilimsel yönden incelenen eser de tanıtılmıştır.

Çalışmanın asıl bölümünü oluşturan kısımda ise, bağdaşıklık ve tutarlılık başlıkları altında metnin incelemesi yapılmıştır. Birinci bölümde, bağdaşıklık başlığı altında dilsel öğelerle, beyitlerden ve bölümlerden sağlanan ilişki açıklanmıştır. İkinci alt başlıkta, kelimelerin anlam alanı, metindeki eksilteler ve eksiltelerin özellikleri incelenmiştir.

Metindilbilimsel incelemenin ikinci bölümünde, tutarlılık başlığı altında metindeki anlamsal ve mantıksal bağıntıları sağlamak, önceki bilgilerin desteklenmesi ve devam ettirilmesi amacıyla kullanılan bağlaçlar incelenmiş, bağlaçlar cümleye katmış oldukları ekleme, karşıtlık, zaman, koşul, açıklama, amaç, sebep-sonuç, denkleştirme-karşılaştırma-seçme ölçütlerine göre incelenmiştir.

Çalışmanın inceleme bölümünde, önce teorik bilgiler verilmiş, ardından bu bilgiler metinden seçilen örnek beyitlerle gösterilmiş ve gerekli olan açıklamalar yapılmıştır. İncelememizden elde ettiğimiz veriler *Sonuç* başlığı altında özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, Metindilbilim, Bağdaşıklık, Tutarlılık, Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Ḳuddise Sırruh

ABSTRACT

TEXT LINGUISTIC ANALYSIS OF TERCÜME-İ DİVAN-I AHMED-İ YESEVİ

(Introduction-Text Linguistic Analysis-Text-Index-Macsimile)

Kurt, Necip Fazıl

Ph.D., Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assoc. Prof. Sibel Üst Erdem

November 2018

In this thesis, Tercüme-i Dīvān-ı Ahmed Yesevī Ḳuddise Sırruh, a translation of Ahmad Yasawi's collected poems from Karakhanid Turkic of 12th century to Turkish is analyzed by text linguistic approach. The research has been done under three chapters.

In the first chapter of the thesis, definitions of linguistics and textlinguistics, evolution of text linguistics, leading names and works of text linguistics are given in general terms.

In the second and third chapters, entitled Cohesion and Coherence respectively, the text is handled according to text linguistic methods. After these three chapters, a semantic index is prepared and finally transliteration of the text and facsimile of the original version are put in the thesis.

In addition, in order to clarify the social and intellectual context of the text, Ahmad Yasawi as a distinguished sufi leader, his views and time, content of Yasawis's some works and El-Hac Hasan Şükrü, translator of the book and an humble mystic representative of his age are introduced in brief.

The text is analyzed in the second and third chapters that consist the core part of the thesis. Under these two chapters, syntactic and grammatic structure of the text, categorization of the vocabulary and its semantic and logical contribution to the text are researched, and how the text continuity succeeded is handled theoretically. With the theoric frame, also explanatory samples are given. At the end of the study, obtained results are counted.

Key words: Linguistics, Text linguistics, Cohesion, Coherence, Tercüme-i
Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Ḳuddise Sırruh

TEŞEKKÜR

Zorlu ve uzun bir sürecin ardından tamamlanan bu çalışmanın sahibi, tezin başladığı andan bugüne kadar geçen sürede destek gördüğü bazı kimselere teşekkür borçludur.

Akademik hayatımın başladığı İstanbul Üniversitesi'nden hocam, yüksek lisans ve başlangıç döneminde doktora tezimin danışmanlığını yürüten Prof. Dr. Muhammet Yelten'e, iyi niyetli ve her daim destekleyici üslubu dolayısıyla teşekkür borçluyum.

Tezin savunma sürecinde yapıcı katkılarını gördüğüm, dikkatlerini ve eleştirilerini paylaşarak metnin son şeklini almasında pay sahibi olan doktora jürisinin kıymetli üyeleri, Prof. Dr. Funda Toprak'a, Doç. Dr. Akartürk Karahan'a ve Doç. Dr. Serdar Yavuz'a teşekkür ediyorum. Böyle bir jüri önünde tezimi savunduğum için kendimi şanslı hissettiğimi de belirtmek isterim. Ayrıca, tezin sunulması ve savunulması sürecinde her türlü desteği veren ve işlemlerin sorunsuz gerçekleşmesini sağlayan Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Seyfullah Yıldırım'a da teşekkür etmek isterim.

Bu çalışmanın ortaya çıkıp tez olarak savunulmasında iki ismin, kıymetli arkadaşım, dostum Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem'in ve tez danışmanım Doç. Dr. Sibel Üst Erdem'in emekleri büyüktür. Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem'e tezin savunulduğu âna kadar verdiği bilimsel destek ve gösterdiği dostluk için şükran duyuyorum. Kezâ, danışmanlığımı yürüttüğü sürece gösterdiği sabır ve sürecin her aşamasında verdiği destek için Doç. Dr. Sibel Üst Erdem'e tekraren teşekkür ederken kendisine mutlu ve parlak bir gelecek diliyorum.

Uzun yıllara dayanmasından iftihar ettiğim tanışıklığımız boyunca tahkik etmeyi itiyat, öğrenmeyi ve öğretmeyi rehber edindiğine yakından tanık olduğum; siyasetçi olmanın ötesinde gerçek bir entelektüel ve akademisyen olan Prof. Dr. Mustafa Şentop'a bu süreçte verdiği destek için teşekkür ederim.

Şüphesiz ki tezin bu giriş bölümünde teşekkür edilmeyi en çok hak edenler arasında, varlığımı, istikametimi, dünyaya bakışımı ve hakikat saydıklarına bağlı

kalmak hususunda gösterdiğim ısrarcılığı borçlu olduğum annem ve babam gelmektedir. Eğitimin, kitabın, medeniyetimize ve ülkemize bağlılığın, inancımızın, mücadelenin ve hakikatten yana olmanın önemini anlatarak değil, bizzat yaşayarak gösteren babam Ömer Kurt'a ve annem Habibe Kurt'a şükran borçluyum.

Ve son teşekkürüm, kıymetli eşim, arkadaşım, zihinsel her faaliyetimin ilk muhatabı, her sözümün ilk dikkatli dinleyicisi, yazdıklarımın ilk okuru eşim Nil Gülsüm Gül Kurt'a. Bu tezin İstanbul'da başlayan, Londra ve Ankara'da devam eden zorlu serüvenine en yakından tanıklık eden ve bu süreç boyunca her daim beni teşvik eden, destekleyen kişi bizzat eşim olmuştur. Tezin, biricik kızımız Zeynep Hümâ'nın doğumundan kısa bir süre sonra savunulduğu göz önüne alınacak olursa, eşim Nil Gülsüm'ün bu tezde zihinsel katkının yanında, sabrı ve iyi niyetiyle de ne kadar pay sahibi olduğu daha iyi anlaşılır. Kızım Zeynep Hümâ'nın annesi, hayat arkadaşım, eşim Nil Gülsüm Gül Kurt'a teşekkür etmek için lazım gelecek kelimeler lugatte pek azdır. Fakat kesin olan şudur ki, Nil Gülsüm Gül Kurt'a bugüne kadar yaptıkları, verdiği destek ve bu tezin tamamlanması için sarfettiği emek için şükran borçluyum.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar.....	xiv
KISALTMALAR	xv
ÖNSÖZ.....	xvi
0. GİRİŞ.....	1
0.1. DİLBİLİM	1
0.2. METİNDİLBİLİM	5
0.3. AHMED YESEVİ'NİN HAYATI	13
0.3.1. Yesevilik	15
0.3.2. Edebi Kişiliği	16
0.3.3. Eserleri	17
0.3.3.1. Dîvân-ı Hikmet	19
0.3.3.2. Fakr-nâme	19
0.3.3.3. Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat	20
0.3.3.4. Risâle der-Makâmât-ı Erba'în	21
0.4. TERCÜME-İ DÎVÂN-I AHMED YESEVÎ KUDDİSE SİRRUH.....	21
1. BÖLÜM	22
1.1. BAĞDAŞIKLIK.....	22
1.1.1. GÖNDERİMSSEL BAĞDAŞIKLIK	24
1.1.1.1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ.....	25
1.1.1.1.1. Artgönderim ve Öngönderimler.....	25
1.1.1.1.1.1. Gösterme Sıfatları	25
1.1.1.1.1.1.1. Artgönderim Göreviyle Kullanılan Gösterme Sıfatları:	26
1.1.1.1.1.1.2. Öngönderim Göreviyle Kullanılan Gösterme Sıfatları:	33
1.1.1.1.1.2. Zamir Kullanımı İle Gönderim	36
1.1.1.1.1.2.1. Zamirlerle Yapılan Artgönderimler	41
1.1.1.1.1.2.2. Zamirlerle Yapılan Öngönderimler:	58

1. 1. 1. 1. 2. Göndergenin Yineleneşmesi Olarak Artgönderim	63
1. 1. 1. 1. 2. 1. Ahmed Yesevi'ye Yapılan Gönderimler:	67
1. 1. 1. 1. 2. 2. Hz. Muhammed'e Yapılan Gönderimler:	68
1. 1. 1. 1. 2. 3. Büyüklere Yapılan Gönderimler:.....	70
1. 1. 1. 1. 2. 4. Metindeki Diğer Gönderimler	73
1. 1. 1. 1. 3. Belirteçle Yapılan Artgönderim	74
1. 1. 1. 1. 4. Çok Bağımlı Artgönderim	76
1. 1. 1. 2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ	78
1. 1. 1. 2. 1. İyelik Ekleri ile Yapılan Gönderimler	78
1. 1. 2. 1. 1. İyelik Ekleri Kendinden Önce Yazılan Beyitlere Gönderimde Bulunabilmektedir:	80
1. 1. 1. 2. 1. 2. İyelik Eklerinin Gönderimi Aynı Beyitte Olabilmektedir:	83
1. 1. 1. 2. 2. Belirtme Durum Eki İle Yapılan Gönderimler	86
1. 1. 1. 2. 3. Şahıs Ekleri İle Yapılan Gönderimler:.....	89
1. 1. 2. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK.....	94
1. 1. 2. 1. KELİME İLİŞKİLERİ VE KELİMESEL BAĞDAŞIKLIK.....	94
1. 1. 2. 1. 1. Karşıt Anlamlı Kelimelerin Kullanımı	96
1. 1. 2. 1. 2. Eşanamlı Kelimelerin Kullanımı	114
1. 1. 2. 1. 3. Aynı Kavram Alanından Kelimelerin Kullanılması	125
1. 1. 2. 1. 4. Aynı Kökten Kelimelerin Kullanımı	142
1. 1. 2. 2. EKSİLTİ.....	146
1. 1. 2. 2. 1. 1. Aynı Beyit ya da Beyitler Arasında Yapılan Özne Eksiltisi:....	149
1. 1. 2. 2. 1. 2. Paralel Yapılar Aracılığıyla Kullanılan Özne Eksiltisi.....	153
1. 1. 2. 2. 1. 3. Aynı Beyitte ya da Nazım Gereği Anlam Bütünlüğü Oluşturan Beyitlerde Farklı Görevle Kullanılan Bir Unsurun Kendinden Sonra Gelen Mısrada Özne Olarak Kullanılması:	155
1. 1. 2. 2. 1. 4. Zaman ve Kip ekleriyle Yapılan Özne Eksiltileri.....	158
1. 1. 2. 2. 1. 5. Beyitler Arası Kullanılan Özne Eksiltisi	159
1. 1. 2. 2. 2. Nesne Eksiltili Yapılar	160
1. 1. 2. 2. 2. 1. Geçişli Fiillerde Nesne Eksiltisi	160
1. 1. 2. 2. 2. 2. Paralel Yapılarda Nesnenin Ortak Kullanılması.....	163
1. 1. 2. 2. 2. 3. Açıklaması Önceki Beyitlerde Verilen Nesnenin Eksiltili Olarak Kullanılması.....	164

1. 1. 2. 2. 4. Diğer Unsurların Nesne Yerine Konulmasıyla Oluşan Nesne Eksiltisi	166
1. 1. 2. 2. 3. Tümleç Eksiltili Yapılar	168
1. 1. 2. 2. 3. 1. Fiillere Bağlı Olarak Yapılan Tümleç Eksiltisi	168
1. 1. 2. 2. 3. 2. Paralel Yapılar Sayesinde Tümlecin Ortak Kullanılması	171
1. 1. 2. 2. 3. 3. Aynı Beyitin İlk Mısrasında Farklı Görevle Kullanılan Bir Unsurun İkinci Mısrada Tümleç Olarak Kullanılması	173
1. 1. 2. 2. 3. 4. Zarf Tümleci Eksiltisi	176
1. 1. 2. 2. 4. Yükleme Eksiltili Yapılar	177
1. 1. 2. 2. 4. 1. İsim Cümlelerinde Yükleme Eksiltisi.....	178
1. 1. 2. 2. 4. 2. Kelime Gruplarını Ortak Yükleme Bağlama.....	180
1. 1. 2. 2. 4. 3. İki Beyti Ortak Yükleme Bağlama	182
1. 1. 2. 2. 4. 4. Anlamı Kendi İçinde Tamamlanan Beyitteki Mısraları Ortak Yükleme Bağlama.....	185
1. 1. 2. 2. 4. 5. Okuyucuların Bilgisi İle Tamamladığı Eksiltili Yüklemler	186
1. 1. 2. 2. 5. İyelik Eki Eksiltili Yapılar	189
1. 1. 2. 2. 6. Tamlama Eksiltisi.....	192
1. 1. 2. 2. 6. 1. Tamlayan Eksiltisi	192
1. 1. 2. 2. 6. 2. Diğer Unsurların Tamlayan Yerine Konulmasıyla Oluşan Tamlayan Eksiltisi	197
1. 1. 2. 2. 6. 3. Tamlanan eksiltisi	199
1. 1. 2. 2. 7. Cümle Eksiltisi	201
2. BÖLÜM	203
2. 1. TUTARLILIK	203
2. 1. 1. BAĞLAÇLAR.....	205
2. 1. 1. 1. Ekleme	207
2. 1. 1. 2. Karşıtlık:	212
2. 1. 1. 3. Zaman	213
2. 1. 1. 4. Koşul.....	222
2. 1. 1. 5. Açıklama.....	226
2. 1. 1. 6. Amaç	229
2. 1. 1. 7. Sebep-sonuç:	230
2. 1. 1. 8. Denkleştirme-karşılaştırma-seçme:	236
SONUÇ	216

ANA METİN	222
HİKMET 1.....	247
HİKMET 2	251
HİKMET 3	255
HİKMET 4	257
HİKMET 5	259
HİKMET 6	261
HİKMET 7	264
HİKMET 8	267
HİKMET 9	267
HİKMET 10	271
HİKMET 11	273
HİKMET 12	275
HİKMET 13	276
HİKMET 14	278
HİKMET 15	280
HİKMET 16	281
HİKMET 17	282
HİKMET 18	284
HİKMET 19	286
HİKMET 20	286
HİKMET 21	287
HİKMET 22	288
HİKMET 23	289
HİKMET 24	290
HİKMET 25	302
HİKMET 26	312
HİKMET 27	319
DİZİN	323

KAYNAKÇA	543
ÖZGEÇMİŞ	553
TIPKI BASIM	555

TABLÖLAR

Tablo 1. Şahıs Zamirleri:.....	38
Tablo 2. İşaret Zamirleri:.....	40
Tablo 3. Ahmed Yesevi'ye Yapılan Gönderimler:.....	67
Tablo 4. Hz. Muhammed'e Yapılan Gönderimler:.....	69
Tablo 5. a.:.....	98
Tablo 5. b.:.....	108
Tablo 5. c.:.....	113
Tablo 6.:.....	115
Tablo 7. a.:.....	127
Tablo 7. b.:.....	133
Tablo 7. c.:.....	141
Tablo 8.:.....	143

KISALTMALAR

age	:Adı Geçen Eser
agm	:Adı Geçen Makale
Ar	:Arapça
Bk	:Bakınız
C	:Cilt
Çev	:Çeviren
Ed	:Edited (Editör)
Far	:Farsça
H	:Hicri
Haz	:Hazırlayan
Ltd Şti	:Limited Şirketi
M	:Miladi
MEB	:Millî Eğitim Bakanlığı
ODTÜ	:Orta Doğu Teknik Üniversitesi
p/pp	:Page
S	:Sayı
s	:Sayfa
TDAY	:Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDKB	:Türk Dünyası Kültür Başkentliği
Ünv	:Üniversite
Vd	:Ve diğerleri
Vol	:Volume
Vs	:Ve saire

ÖNSÖZ

Dil, hem insana özgü bir yeti, hem de kültür kurucu ve taşıyıcı bir unsur olması bakımından insan topluluklarının en önemli çalışma alanlarından birisi olmuştur ve olmayı da sürdürmektedir. Türkçe de, binyılları bulan geçmişi ve Türklerin yayıldığı her bölgede ortaya konulan eserler sebebiyle akademik ve entelektüel çalışmaların odağında yer alan bir dildir. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki, her dil, o dili konuşan toplumların dünyaya bakışlarını ve kendilerini dünyada konumlandırışlarını hem içeren hem de şekillendiren bir unsurdur. Bu yüzden Türklerin İslamlaşmasında en etkili isimlerden olan Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî'nin eserleri de, Türklerin ve Türkçenin belirleyici metinleri arasındadır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin Divan'ının tercümesini esas alan çalışmamızda söz konusu metnin metindilbilimsel incelemesi yapılmıştır. Tıpkı dilbilimsel çalışmalarda olduğu gibi, metindilbilimsel çalışmalarda da, ortaya konan metnin anlamına doğru zihinsel bir yolculuk söz konusudur. Çalışmamızda da böyle bir yolculuk, bilimsel yöntemlere ve metnin ruhuna sadık kalınarak yapılmaya çalışılmıştır. Temennimiz, bunun en az hatayla gerçekleşmiş olmasıdır.

Tez çalışmamız, dilbilim, metindilbilim alanlarına ilişkin bilgilerin verildiği, Ahmed Yesevî'nin ve ele alınan metnin tanıtıldığı *Giriş* bölümüyle başlamaktadır. Çalışmanın giriş bölümü iki alt başlığa sahiptir. Dilbilim başlığını taşıyan birinci bölümde ilk olarak metindilbilimin ana kolu olan dilbilim, tanımı, tarihsel gelişim süreci, bu alanda ortaya konulan başlıca eserler ve Türkiye'de bu alanın öncü isim ve çalışmaları yer almaktadır. Metindilbilim başlığında dilbilimde anlatılanlara uygun bir şekil çizilerek bu çalışma alanı hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise metni daha iyi anlamlandırabilmek, onu metindilbilimsel yönden çözebilmek için eserin yazarı olan Ahmed Yesevî'nin hayatı, Yesevilik ve eserleri; dönemi, yazılma sebebi ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Bu verilen bilgilerle incelenen metin arasındaki bağ daha iyi anlaşılacak ve eserin türü daha iyi ortaya konulacaktır. İncelenen kısma geçmeden önce araştırmamıza konu olan yani teze başlık olan eserin kısaca tanıtımı yapılmıştır. Bu bölümün ardından, iki bölüm halinde metnin tahliline geçilmektedir.

Metnin tahlil edildiği ikinci bölüm, Bağdaşıklık, üçüncü bölüm ise, Tutarlılık başlıklarını taşımaktadır. Bu üç bölümden sonra ise, tahlil edilen metnin transliterasyonlu hâli yer sunulmuştur. Bu bölümü, metnin dizini takip etmektedir. Dizin bölümünde metinde geçen kelimelerin sözlük anlamları ve köşeli parantez içinde metinde kaç kez geçtikleri verilmiştir. Son olarak da tezimizde metnin tıpkıbasımı yer almaktadır.

Bağdaşıklık başlığı altında gönderimsel ve biçimsel bağdaşıklık olmak üzere iki ana başlık altında; metinde yer alan zamirler, sıfatlar, belirteçler, iyelik, şahıs ve hal ekleri gönderimsel açıdan değerlendirilmiştir. Diğer kısımda ise metinde kullanılan kelimelerin eşanlam, karşıtanlam, aynı kökten ya da aynı kavram alanından olup olmadığı incelenmiş ve tablo olarak verilmiştir. Aynı bölüm içinde ikinci ana başlıkla dilde tasarruf sağlamak ve tekrarı azaltmak için verilen eksilti kısımda ise özne, nesne, tümleç, yüklem, tamlama ve cümle eksiltileri başlıklar altında verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise metinle arasında mantıksal bağ oluşturan Tutarlılık başlığı altında metinde önceki bilgileri desteklemek ve bir devamlılık oluşturmak amacıyla kullanılan bağlaçlar; ekleme, karşıtlık, zaman, koşul, açıklama, amaç, sebep-sonuç, denkleştirme-karşılaştırma-seçme altbaşlıklarına göre incelenmiştir.

Metindilbilimin temel kaynaklarından birisi sayılan Robert de Beaugrande ve Wolfgang Dressler tarafından kaleme alınan *Introduction to Text Linguistics* kitabının 'Metindilbilimin Gelişimi' başlığını taşıyan ikinci bölümünde de dile getirildiği üzere metindilbilim incelemesinde tek bir kuram veya yöntem tasarımı olamaz. Bu bakımdan eser incelenirken farklı yöntemler gözden geçirilmekle birlikte Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Hatice Parlak tarafından 2009 yılında Doktora Tez çalışması olarak sunulan *Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı* adlı çalışmanın kimi yönleri örnek alınmış ve bu çalışma inceleme yönteminde bazı bakımlardan tezimize kaynaklık etmiştir.

Tercüme-i Divan-ı Ahmed Yesevi'nin Metin Dilbilim Açısından İncelenmesi başlıklı tezimizin amacı, hem Ahmed Yesevî gibi Türkler ve Türkçe açısından önemli bir ismin eserini ele almak, hem de dilbilim çalışmalarının önemli bir kolu

olan metindilbilim alanına mütevazı bir katkı yapmaktır. Şüphesiz ki, çalışmamızın eksiklikleri vardır ve olacaktır. Temennimiz, mütevazı çalışmamızı gölgede bırakacak kadar derin ve değerli çalışmaların akademik hayatta ve Türkoloji sahasında sayısının artmasıdır.

0. GİRİŞ

0.1. DİLBİLİM

Latince “lingua” (dil) kelimeninden türeyen “linguistique”/ dilbilim,¹ terimi (Almanca Sprachwissenschaft, Fransızca Linguistique, İngilizce Linguistics) ilk kez 1826’da kullanılmıştır.² Dilbilimin konusu ve inceleme alanı dildir. Modern dilbilimin babası Saussure, dilbiliminin çeşitli görevleri olduğunu söylemiştir. Bu görevleri ise: a) Ulaşabildiği bütün dilleri betimlemek, onların tarihini incelemek yani dil ailelerinin evrimini ve içinde bulundukları ana dillerin ilk biçimlerini ortaya çıkarmak; b) bütün dillerde evrensel ve sürekli olarak kendini gösteren güçleri araştırmak ve bunları açıklayabilecek genel yasalar bulmak; c) kendi sınırlarını çizmek ve tanımlamak³ şeklinde sıralamıştır.

Dilbilim, önceleri dillerin ortaya çıkış süreçlerini, ortak özelliklerini ve fonetik bazı biçimlerini incelemiştir. Dilbilimi ile ilgili ilk çalışmalar Eski Hint ve Yunan’da başladığı bilinmektedir.⁴ Fakat Eski Mısır metinlerinden sanatsal değer taşıyan şiir ve yazılar günümüze kadar gelmiş olsa da, gerek ölü dil diye nitelendirildikleri için gerekse çeviri sorunlarından dolayı metin bilim açısından tam olarak incelenememektedir. MÖ 8. yüzyılda yaşayan ve Sanskritçe’nin gramerini yazan Panini’nin ilk gramer kitabı olarak kabul edilen *Astadhayayı*’sinden ve gramer kavramlarının belirlenmesini sağlayan Aristoteles (MÖ 384–322) dil seslerin özelliklerinden (sesliler, yarı sesliler ve sessiz), özne-yüklem ayırımından beslenen geleneksel dilbilgisiyle, kendinden önceki döneme ve sonrasına ışık tutmuştur.

Dile ilişkin tartışmalar Yunan filozoflarının ana konularından birisidir. Yunan felsefesinde üzerinde en çok durulan husus nesne ve onu karşılayan kelime arasındaki ilişkidir. Sofistler ve antik felsefeciler arasındaki temel anlaşmazlık konusu daima, dilin doğanın yaratımı mı, yoksa bir anlaşıma, uzlaşım mı olduğu; diğer bir deyişle gösterilen (signifié) ve gösteren (signifiant) arasında zorunlu bir

¹ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 68

² Ayşe Eziler Kıran, v.d., **Günümüz Dilbilim Çalışmaları**, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2003, s. 9

³ Ferdinand de Saussure, **Genel Dilbilim Dersleri**, (Çev. Berke Vardar), İstanbul, Multilingual Yayınları, 1998, s.34

⁴ Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s. 16

ilişki olup olmadığı noktasında düğümlenmiştir.⁵ Sokrat'ın ünlü Kratylos diyalogunda ele alınan tartışma konusu budur.

Bu alanın Romalılardaki çalışması genellikle Yunanlıların etkisinde kalmış ve onların yaptıklarının tamamlayıcısı olmuştur. Doğu dünyasında Arap dilciler de dilbilgisi, ses bilim, sözlükbilim ve metin açıklamaları üzerine kapsamlı araştırmalara yönelmişlerdir. Bu dilcilerden biri olan Fars asıllı Basralı *Sibeveyhi* Arapçanın en sağlam ve geniş dilbilgisini oluşturmuştur. 8. yüzyılda Sibeveyhi tarafından kaleme alınan *El-kitab*, Yunanlıların ve Romalıların o güne kadar ortaya koyduğu dilbilim eserlerinden çok daha üstün ve kusursuz sayılır.⁶

11. yüzyılda *Kaşgarlı Mahmut*'un Arapça karşısında gücünü belli eden *Divan-ı Lügat-it Türk* adlı eseriyle gerek Karahanlı lehçesi ve Türk lehçelerinin söz gereçlerini birlikte vermesiyle iyi bir sözlük bilimci gerekse dil kurallarını inceliklerine göre verdiği için de iyi bir Türkolog olduğunu ortaya koymuştur.⁷

Ortaçağda kilise dili olarak nitelendirilen ve geniş kitlelerle öğrenilen Latince, dilciliği Latince okuma kitaplarına, sözlüklerine ve dilbilgisine yönelttiği görülür. Bu dönemde en etkili dilbilgisi kitabı olarak *Alexander de Villa-de'*nin eseri gösterilir. Yeniçağa yakın *Dante Alighieri*, *De vulgari eloquentia* adlı eserinde dille ilgili yapmış olduğu açıklamalarla dilciliğinin ufkunu daha da genişletmiş ve dünyada en eski dilin İbranice olduğunu söylemiştir. Ortaçağda yeni ülkelerin keşfiyle birlikte yeni dillerin ortaya çıktığı ve bunların tanınmaya başlandığı görülmüş olmakla birlikte bu dillere karşı ilgi ve inceleme Yeniçağda artmıştır. Bu dönemde kitap basımının genelleşmesi neticesinde yeni dillerle ilgili sözlüklerin, çok dilli sözlüklerin ve dilbilgisi kitaplarının basımı ve yayımı yapılmıştır.

17. yüzyılda daha da ilerleyen dilbilim çalışmaları Paris'te kurulan Port Royal Okulunda okuyan öğrenciler için hazırlanan Port Royal Dilbilgisi kitabıyla Fransızcanın dilbilgisi kuralları, dil olaylarını açıklayan bilgiler ve güzel konuşmanın kuralları öğrencilere öğretilmiştir.⁸ Bu dönemdeki dilciler özellikle dili mantıkla

⁵ Maurice Leroy, *The Main Trends in Modern Linguistics*, Oxford, Basil Blackwell, 1967, s. 3

⁶ Steven Roger Fischer, çev: Muhtesim Güvenç, *Dilin Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. 149

⁷ Doğan Aksan, *a.g.e.*, s. 17-19

⁸ Doğan Aksan, *a.g.e.*, s. 19-20

bağdaştırmaya, diğer diller için de geçerli ilkelere ulaşmaya çaba göstermiştir.⁹ 18. Yüzyılla birlikte yeni bir dil bilimine yönelir. Alman dilci Franz Bopp (1791-1867), Alman felsefeci ve mitoloji uzmanı Jakob Grimm (1785-1863) ve Danimarkalı dilci Rasmus Rask'ın (1787-1832) çalışmalarının ardından Sir William Jones (1746-1794), 1780'lerde, Sanskritçe ve Farsça arasında benzerliklerin olduğunu ve bu dillerde eski Yunan ve Latin dillerini çağrıştıracak önemli unsurların bulunduğunu iddia etmiştir.¹⁰ 19. yüzyılda dil çalışmaları, modern dilbilimine yönelmiştir.

Bu dönemde Alman dilbilimci ve Çin filoloğu Georg von der Gabelentz (1807-1874), Polonyalı dilci Mikolai Kruszewski (1851-1887), Polonyalı dilbilimci Baudouin de Courtenay (1845-1929) gibi dilbilimcilerin araştırmaları genellikle kelime yapısı ve dillerdeki ses sistemleri etrafında yoğunlaşmıştır.¹¹ Dilbilimsel incelemelerde, ilk olarak ses üzerinde durulmasının sebebi, İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'dür. 20. yüzyılda dilbiliminde büyük bir etki yapan Saussure, 1916'da basılan *Genel Dilbilim Dersleri*'nde, gösteren ile gösterilen arasındaki tek bağın ses olduğunu söylemiş ve dilbilimin tek malzemesinin de ses olduğunu iddia etmiştir. Bu açıklamaya göre, dilbilimsel bir nesne olan kelimenin yazı ve ses değeri ile açıklanmaya ihtiyacının olmadığı düşünülür. Saussure'in görüşüne karşı çıkan dilbilimciler de olmuştur. Bu dilbilimcilerden biri olan Nikolai Turbetzkoy, bir dilin esas belirleyici biriminin sesbirim olduğunu iddia etmiş ve dikkatleri sesbirim üzerine çekmiştir.¹² Nikolai Trbetzkoy'un açıklamalarından Amerikalı dilbilimci Leonard Bloomfield de etkilenmiş ve dilbilimin sadece sözde ortak olarak bulunan sesbilimsel, sözcüksel ve söz dizimsel özelliklerle ilgilendiğini söylemiştir.¹³ Bu tanımlama ile dilbilimin ilgi alanı, cümle ile sınırlandırılmıştır.

“İletişim metinler vasıtasıyla sağlanır” diyen Georgakopoulou, tespitiyle bizi metnin, geleneksel dilbilimin inceleme sahasında olan ses, kelime ve özellikle cümleyle olan farklılıklarına yöneltmiştir. Çünkü dilbilim uzun bir müddet inceleme

⁹ Ferdinand de Saussure, **a.g.e.**

¹⁰ Lyle Campbell, **The History of Linguistics**, The Handbook of Linguistics, (Edited by Mark Aranoff, Janie Rees-Miller), Blackwell Publishers, Oxford, 2000, p. 83

¹¹ R. L. Trask, Bill Mayblin, **Introducing Linguistics**, (Edited by Richard Appignanesi), Icon-Totem Books, 2005, p. 14

¹² Nikolai Turbetzkoy, **Principles of Phonology**, (Translated by Christiane A. M. Baltaxe), (Second printing), America, Barking and Los Angeles University of California Press Ltd, 1971

¹³ Leonard Bloomfield, **Language**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1933

alanını cümle ile sınırlandırmıştır.¹⁴ Bu yüzden cümle, uzun bir süre sadece dilsel bir birim olarak değil, dilbilim çalışmalarının ilgi noktası olmuştur. Fakat ilerleyen yıllarda dilbilimin inceleme alanı genişlemiş ve bugünkü inceleme alanı olan; *ses bilgisi, biçim bilgisi, köken bilgisi, dizim bilgisi, anlam bilimi, lehçe bilgisi, kelime bilgisi, isim bilgisi, gösterge bilgisi ve bilişsel bilimi* halini almıştır.

Günümüz dilbiliminin temelleri William D. Whitney (1827-1894), Ferdinand de Saussure (1857-1913), Amerikan Yapısalcıları olarak tanınan dilbilimcilerin önde gelen ismi Edward Sapir (1884-1939), Leonard Bloomfield (1887-1949) ve N. Chomsky (1957-1982) tarafından atılmıştır. Günümüzde dilbilimin yaygın akımı yapısalcılıktır ve bu akımı ortaya çıkaran kişi ise Saussure'dir.

Türkçe üzerine yapılan dilbilim çalışmalarının kökenini Osmanlı'nın son günleriyle Cumhuriyetin ilk yıllarına götürmek mümkündür. Cumhuriyet döneminde, özellikle Atatürk'ün önderliğinde 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasıyla birlikte Türk dilinin kökeninin araştırılmasına, Güneş-Dil Teorisi arayışlarına, Türkçeye giren yabancı kelimelerden ve dil kurallarından arındırılmasına ağırlık verilmesi, dil çalışmalarının ana eksenini teşkil etmiştir. İlerleyen yıllarda üniversitelerde dil ve edebiyat bölümlerinin açılması ve bu bölümlerde telifi alınan ve Türkçe'ye çevirisi yapılan yabancı kaynaklı eserlerin okutulması, Türk Dili, Dilbilim ve Genel Dilbilim derslerinin verilmesiyle Türkiye'de dilbilimin gelişimi hızlanmıştır.

Türkiye'de Türkoloji hakkında araştırma yapan çok sayıda önemli dilbilimci bulunmaktadır. Bu dilbilimcilerin önde gelenleri olarak şu isimleri zikretmek mümkündür: Mehmet Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Caferoğlu, Muharrem Ergin, Besim Atalay, Tahsin Banguoğlu, Osman Nedim Tuna, Hasan Eren, Necmettin Hacıeminoğlu, Hasan Eren, Şinasi Tekin, Talat Tekin, Zeynep Korkmaz, Mustafa Canpolat.

Dilbilim alanında ortaya konulan eserlerden bir çoğu zamanla Türkçe'ye çevrilmiştir. Dilbilim alanına ait Türkçe'ye çevirisi yapılan başlıca eserler arasında şunları sayabiliriz: Eugene Albert Nida, *Dilbilim Üzerine Tartışmalar* (1973); Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri* (1976-78, 2 cilt); John Lyons,

¹⁴ Şerif Aktaş, **Edebiyatta Üslup ve Problemleri Üzerine**, (3. baskı), Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 11

Kuramsal Dilbilime Giriş (1985); Andre Martinet, *İşlevsel Genel Dilbilim* (1985). Ayrıca çeşitli kuramcılardan yapılan çevirileri içeren *Dilbilim Seçkisi* (1982), *XX. Yüzyıl Dilbilimi: Kuramcılardan Seçmeler* (1983) adlı kitapları da zikretmekte fayda var.

Türkiye'deki araştırmacılar, yabancı dilbilimcilerden etkilenmiş ve Türkçe'nin yapısına ilişkin çözümleme ve betimleme denemelerine girişmişlerdir. Bu tür yapıtlar arasında Muzaffer Tansu'nun *Durgun Genel Sesbilgisi ve Türkçe* (1963), Doğan Aksan, Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam ve Neval Pirali kadrosunun *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilgisi* (1978), Nevin Selen'in *Söyleyiş Sesbilimi, Akustik Sesbilimi ve Türkiye Türkçesi* (1979), Ömer Demircan'ın *Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni ve Türkiye Türkçesinde Sesler* (1979) adlı eserleri sayılabilir.

Özellikle 1940'lerden sonra, dilbilimi kuramsal olarak ele alan yapıtlar da yayımlanmıştır. Bu eserler arasında Necip Üçok, *Genel Dilbilim: Lengüistik* (1947); Özcan Başkan, *Lengüistik Metodu* (1967); Agop Dilaçar, *Dil, Diller ve Dilcilik* (1968); Berke Vardar, *Dilbilim Sorunları* (1968); Süheyla Bayrav, *Yapısal Dilbilim* (1969); Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim* (1977-82, 3 cilt); TDK, *Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (1949); İstanbul Üniversitesi, *Başlıca Dilbilim Terimleri* (1978); TDK, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (1980); TDK, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I* (1980); Mehmet Rifat, *Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları* (1983); Hacettepe Üniversitesi, 1. Dilbilimi Sempozyumu bildirilerinden derlenen *Dilbiliminin Dünü, Bugünü, Yarını* (1987) gibi çalışmalar sayılabilir.¹⁵

0. 2. METİNDİLBİLİM

Metin; Almanca *Text*, Fransızca *texte*, İngilizce *text* olarak kullanılan ve dilbilimin inceleme konusu olan kelimelerin tümüdür.¹⁶ Latince *textus* “dokuma” ve

¹⁵Metin Demirci, Merve Denduş, “Son Beş Yılda Türkiye’de Yayımlanan Dil Bilim Çalışmaları”, Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler, III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Kahramanmaraş, 26-27-28 Ekim 2017, s. 349-376

¹⁶Berke Vardar *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2002, s. 38

texere “dokumak” kelimelerinden gelir ¹⁷ve belirli bir bildirimi belirtmek için bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü veya yazılı olarak üretilen bir dil dizgesinin bütünüdür.¹⁸Kelimenin kökeni, metni oluşturan öğeler ile dokuyucunun kumaşı işlemede kullandığı ipler arasında ilişkinin benzetiminden yola çıkarak, kelimenin kökeninde verilen “dokuma” anlamını daha anlaşılır kılmayı kolaylaştırmıştır. Kumaş, dokuyucunun elinde iplerin yan yana getirilip “dokuma” oluşturuluyorsa, metin de yazarın, metni oluşturan öğeleri aşama aşama eklemesiyle metni ortaya çıkarır.¹⁹ Türkçe Sözlük’te ise “1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst. 2. Basılı veya el yazması parça, tekst.”olarak açıklanmıştır.²⁰

Metindilbilimin bağımsız bir disiplin alanı olmasından sonra, metin kavramı çevresinde gelişen tanım ve tarifler, hem artmış hem de çeşitlenmiştir. *Ruqaiya Hasan metin için* “öncelikli olarak dilbilimsel bir açıklama tarzına sahip olan sosyal bir hadisedir” dedikten sonra şu eklemeyi yapar,²¹“Metin; ister yazılı ister sözlü olsun, gerçek birer değer alanıdır.”²²*Vasiliu’ya göre* metin, “cümleler arasında bağıntısallığın bulunduğu dizidir.”²³Metinle ilgili olarak *Aksan*, “iletişim sırasında gerçekleşen bir sözce ya da dil dışı etkenlerle bağlantılı bir sözceler bütünü”²⁴*Şenöz*, “belli bir konuya yönelik bildirimsel işlev taşıyan dilsel gerçekleşme biçimleri, toplumsal ve bildirimsel işlevleri olan göstergeler topluluğu.” demektedir.²⁵ *Wolfgang Dressler ve Robert Beaugrande*metini, “metinselliğin yapısal ve düzenleyici unsurlarını yerine getiren iletişimsel bir edim” şeklinde tanımlamıştır.²⁶

¹⁷ Walter W. Skeat, **English Etymology**, London, Wordsworth Reference, 2007, s. 524

¹⁸ Doğan Günay, **Metin Bilgisi**, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2003, s. 34

¹⁹ Sıddık Akbayır, **Cümle ve Metin Bilgisi**, Ankara, Pegem Yayıncılık, 2006, s. 215

²⁰ TDK, **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yayınları, 2005, s. 1382

²¹ Ruqaiya Hasan, “On the notion of Text”, Text-Sentence, **Basic Questions Of Text Linguistics**, Second Part, Editor: János Petöfi, Papers In Textlinguistics, Buske Verlag, Band 20, 2, Volume 20, 2, Hamburg, 1979, 369-391

²² Gabriel, Altmann, “Theory Building in Text Science”, Text as a Linguistic Paradigm: Levels, Constituents, Constructs, Ed. by Ludmila Uhlirova, Gejza Wimmer, Gabriel Altmann, Reinhard Köhler, **Quantitative Linguistics**, Vol. 60, Trier, Wissenschaftlicher Verlag Trier, 2001, p. 10

²³ Emanuel Vasiliu, “On Some Meaning Of Coherence” **Text vs. Sentence**, Hamburg, 1979 p.450-466.

²⁴ Doğan Aksan, **Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi-**, Ankara, Engin Yayınevi, 1997, s. 149

²⁵ Şenöz, **a.g.e.**, s. 9

²⁶ Wolfgang Ulrich Dressler, Robert Alain Beaugrande, **Introduction to Text Linguistics**, Longman 1981, p. 34

Önceleri sesbirim, biçimbirim ve cümlelerin ses dizimsel yapıları üzerinde duran dilbilim, ilerleyen yıllarda alanını genişleterek metin odaklı çalışmalara yönelmiştir. Danimarkalı dilbilimci Louis Hjelmslev 1943'teki dilbilim incelemesinde cümleden daha büyük bir birimden yola çıkılması gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca *Dil* adıyla yayımladığı çalışmasında “Dilbilim çalışmasının aslı metinlerdir ve metinler olmalıdır” diyerek düşüncelerini daha da sistemleştirmiştir.²⁷

İlk zamanlar dilbilim çalışmaları cümle ile sınırlandırılmış ve birim olarak kullanılan her bir yapı da üslup çalışmasını gerektirmiştir.²⁸ Uzun süre kendisini hissettiren bu anlayış zamanla değişime uğramış ve metin yalnızca cümlelerden daha geniş birim olarak algılanmıştır. Ancak daha sonra bu yaklaşımla metnin tam olarak anlaşılmadığı belirlenmiştir. Metnin, yalnızca cümleden daha geniş bir birim ya da cümle dizisi olarak tarif edilemeyeceği açıktır.²⁹ Cümle ötesi dilbilim yaklaşımıyla kendini gösteren değişim, zamanla yerini bağlam ve metin kavramlarına doğru yöneltmiştir. Bu yeni fikirden yararlanmak isteyen dilbilimciler, dikkatlerini metin kavramını ve bağlamları dilbilimsel yönden incelemeye ve yorumlamaya yöneltmişlerdir. Bu çalışmaların neticesinde metin kavramına yüklenen anlam daha da genişlemiştir.

1964'te dilin metinlerle gerçekleştiğini söyleyen dilbilimci Hartmann, dilbilim çalışmalarında metni merkeze almıştır. Ayrıca metin kavramını ve metnin işlevini de ön plana çıkarmıştır. Hartmann, “İletişim kelimelerle değil metinler aracılığıyla gerçekleşir, iletişimle kurulan etkileşim, bir cümle dizisinin başka bir diziyle kurduğu ilişkiden kaynaklanır” görüşündedir.³⁰ Gerek Hartmann'ın, gerekse kendinden sonra gelen araştırmacıların metin dili hakkında yaptıkları çalışmalar, metindilbilim alanının gelişmesinde büyük katkı sağlamıştır.

Kenneth Pike, 1968 yılında yayımladığı eserinde, dil incelemesi için cümlelerin son derece uygunsuz/ yetersiz bir çıkış-varış noktası olduğunu belirtmiş

²⁷ Louis Hjelmslev, **Language: An Introduction**, (Translated by Francis J. Whitfield), University of Wisconsin Press, 1970, p. 75

²⁸ Leonard Bloomfield, **a.g.e.**

²⁹ Dressler, **a.g.e.**, s. 3

³⁰ Ahmet Akçataş **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, 2001, s. 16

olmakla birlikte, cümlelerin daha üst düzeydeki ve büyük ölçekli ilişkilere dayanmaksızın çözümlenemeyeceğini de ileri sürmüştür.³¹

Metin dilbilim çalışmalarını önemli ölçüde sistemleştiren ise Roland Harweg olmuştur. Harweg, metin olmanın en önemli koşulu olarak metindeki söz dizimi bağlarını işaret etmiştir. Metni, ses, kelime ve cümlelerin oluşturduğu üst düzey bir dizi olarak değerlendirmiştir. Ayrıca *değiştirim yöntemi* olarak nitelendirdiği bir sistem de geliştirmiştir. *Tekrar, eş anlamlılık, sınıf/örnek, alt sınıf/üst sınıf, neden/sonuç, parça/bütün* gibi sınıflandırdığı yöntemle cümleler arasındaki ilişkilerin düzenini araştırmıştır.³²

1970'lerin başlarına gelindiğinde dilbilim çalışmalarında, dilin farklı özelliklerini açıklayacak bütüncül bir kurama ulaşmak amaçlanmıştır. Fakat dildeki bu yenilikçi kuram görüşüne kısmen karşı çıkanlarda olmuştur. Bunlardan biri olan toplumbilimciler bir taraftan eski kuramların bağlamdan bağımsız değerlendirilmesine itiraz ederken, diğer taraftan da dil grupları arasındaki sosyal etkileşimin önemine vurgu yapmışlardır. 1970'lerin ortalarına doğru geleneksel kuram yaklaşım çalışmalarından çok alternatif bazı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yeni yaklaşımların ortak yönü, cümle odaklı dilbilgisinden ayrılmış olmalarıdır. Bu dönemde toplumbilimciler, bilişimciler ve ruhbilimciler gibi disiplinlerarası araştırmacıların çabaları da metindilbilimin doğuşunda önemli katkı sağlamıştır.

Teun A. Van Dijk, 1972'de *Dilbilgisel Metinlerin Bazı Yönleri* adıyla yayımladığı eserinde, metin açıklamasında cümle gramerlerinin yeterli sonuçları vermediğini söylemiştir. Ayrıca metinde aşama aşama genişletilen anlamın mutlaka bir ana fikirle başlaması gerektiğini savunmuştur. Önermeler arasında bulunması gereken anlam ilişkilerinden bahseden dilbilimci, ilişkilerden bazılarının metnin yüzey yapısıyla bazılarının da bağlamla ilgili olan bilgilerin yardımıyla ortaya çıkarılabileceğini vurgulamıştır.³³

Aynı yıllarda Halliday ve Hasan'ın çalışmaları dilin işlev yönünü öne çıkarmıştır. Dili, *fikirsel işlev (ideational)*, *metinsel işlev (textual)* ve *kişiler arası işlev (interpersonal)* olmak üzere sıralamışlardır. Buna göre dil, kişiler arası işlevle

³¹ Robert de Beaugrande, *Linguistic Theory: The Discourse of Fundamental Works*, London and New York, Longman Linguistics Library, 1991, s. 105

³² Dressler, **a.g.e.**, s. 22

³³ Dressler, **ag.e.**, s. 28

toplumdaki bireyler arasında ilişki kurmakta, fikrî işlevle kişiler arasındaki bilgi aktarımını gerçekleştirmekte ve metinsel işlev aracılığıyla da bağlama uygun söylemler oluşturmaktadır.³⁴ Ayrıca Halliday ve Hasan'ın *İngilizce'de Bağdaşıklık* adlı eseri, metin incelemelerinde model olarak alınan eserler arasındadır. Onlara göre metin bütünlüğünün sağlanmasında tek ölçüt bağdaşıklıktır. Bağdaşıklık, metinlerdeki anlam bağlantılarını ortaya çıkarmak ve cümlelerden oluşan bir dizinin metin olması için doğru olarak biçimlendirilmesini sağlamaktır.³⁵

1972'de W. Dressler'in *Metin Dilbilime Giriş* adıyla yayımladığı eseri 1981'de R. Beaugrande'denin de katılmasıyla İngilizceye çevrilmiş ve eser *Introduction to Textlinguistics* adıyla tekrar yayımlanmıştır. Eserde, kavramsal çerçevesi belirlenen metindilbilimin, gelişimini ele almışlardır. Ancak kitabın asıl önemi, yazarların metinselliğe dair geliştirdikleri ölçütler ve bunları sistemli bir kuram olarak ortaya koymalarıdır. Dressler ve Beaugrande metinsellik için 7 ölçüt geliştirmişlerdir. Bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabuledilebilirlik, bilgisellik, durumsallık, metinlerarasılık biçiminde başlıklandırılan ölçütler, Dressler ile Beaugrande'nin kuramsal yaklaşımlarının esasını oluşturmuştur. Beaugrande'ye göre, bağdaşıklık-tutarlılık metin odaklı, amaçlılık-kabuledilebilirlik psikolojik, durumsallık-metinlerarasılık sosyal, bilgilendiricilik bilişseldir. Metinsellik veya bir metnin metinselliği, özünde dilsel/dilbilimsel özelliklere ya da metindeki söz dizimsel ve anlambilimsel ilişkilere dayanmaktadır.³⁶

Vladimir Propp, *Masalın Biçimbilimi* adıyla yayımladığı eseri modern metindilbilimin temelini oluşturan çalışmalar arasında sayılmıştır. Yazar bu çalışmada Rus masallarındaki kahramanların gerçekleştirmiş oldukları eylemleri incelemiş, onların belli, değişmez işlevlerini tespit etmiş ve bunları şemalaştırmıştır. Propp yapmış olduğu tasnifle birçok dilbilimci tarafından yapısalci metin çözümlemesinin ilk örneği olarak kabul edilmiştir ve diğer dilbilimciler tarafından da yöntemi uygulanmıştır.³⁷

³⁴ Michael Alexander Kirkwood Halliday, Ruqaiya Hasan, **Cohesion in English**. Londra, Longman Group UK Limited, 1976, p. 26-27

³⁵ Michael Alexander Kirkwood Halliday, Ruqaiya Hasan, 1976, p. 2-4

³⁶ Gürsel Aytac, **Genel Edebiyat Bilimi**, İstanbul, Papirüs Yayın ve Dağıtım, 1999, s. 13

³⁷ Şenöz, **a.g.e.**, s. 16

Metindilbilimi 1960'ların sonunda ortaya çıkmışsa da, bu disiplinin öncülü sayılabilecek çalışmaların Antik dönemlere kadar uzandığı söylenebilir. Söz konusu çalışmalar, Eski Yunan ve Roma döneminde *retorik* adı altında yapılmaktaydı.³⁸ Retorik, güzel söz söyleme ve hitabet sanatıdır. Eski Yunan'daki retorik çalışmalarına göre, konuşacak olan kişi, sunacağı metni gelişigüzel hazırlamaz, belirli bir aşamadan geçtikten sonra oluşturur. Bu aşamalar fikri bulma, fikirleri düzenleme, oluşturulan fikirleri açıklamak için uygun ifadeleri seçme ve ezberleme olarak belirlenmiştir.³⁹ Sunum aşamasına gelene kadar yapılan bu sıralamalar, metni bir bütün olarak meydana getirmek içindir. Ayrıca metnin içeriğine ve ifade biçimine de önem verilmiştir. Bunların yapılması neticesinde de iyi bir metnin nasıl olması gerektiği ortaya konulmuştur. Aristoteles'in MÖ 345'lerde *Retorika* adlı eseri, metindilbilimin alanında ilk eser olarak kabul edilebilir. Eserde, genel anlamda edebi sanatlar ve üslup üzerinde durulmuş, retorik kavramı yönüyle de açıklanmıştır. Ayrıca İskenderiye dönemindeki filoloji çalışmaları da metindilbilimi çalışmalarının eski örnekleri olarak kabul edilebilir. Bu dönemdeki filolojik çalışmalarda, metinler içerik ve biçim açısından incelenmiş, aktarımı yapılan metinlerin özgün biçimleriyle uyuşup uyuşmadıkları kontrol edilmiş, eksik olan kısımlar da tamamlanmaya çalışılmıştır.⁴⁰

Batıda retorik adı altında yürütülen bu dil çalışmaları, doğuda belagat olarak nitelendirilmiştir. Belagat ise, "söz sahibinin kalbinde olan mananın özünü, ona hâlel verici ve usandırıcı uzatmadan sakınmak şartıyla ifade etmek, sözün ya da yazının istenilen etkiyi sağlayacak biçimde güzel ve sanatlı olması, dil uzluğu, uz dil olarak" tanımlanmıştır. Doğu belagati ile batıdaki retorîği arasında benzerlikler bulunmasına rağmen, sınıflandırma ve ayrıntıda birtakım farklılıklar tespit edilmiştir. Doğudaki belagat çalışmaların özü, Kur'an'ı daha iyi anlamak adına yapılan tefsirler olmuştur. Bu nedenle ilk belagat çalışmaları da Kur'an tefsirleridir.

Dressler ve Beaugrande, *Metindilbilime Giriş* adlı eserlerinde retorik çalışmaları ile metindilbilim çalışmaları arasında benzerlikler bulunduğunu tespit etmişlerdir. Buna göre her ikisinde de fikirlerin düzenlenmesi sistematik kontrollere

³⁸ Dressler, **a.g.e.**, s. 18

³⁹ Dressler, **a.g.e.**, s. 15

⁴⁰ Şenöz, **a.g.e.**, s. 15

açıktır, fikirler arasındaki geçiş bilinçli bir eğitimle gerçekleşir ve metinlerdeki hükümler okuyucu ve dinleyiciler üzerinde yarattığı etki açısından incelenemediği gibi, metinlerde bir amaca yönelik etkileşim de söz konusu olmuştur.⁴¹ Retorik çalışmalarından sonra *biçembilim/ stilistik* çalışmaları dilbilim çalışmalarının bir parçası olmuştur. Genel hatlarıyla biçembilim/ stilistik, dilbilimin bir alt disiplini ve üslup üzerinde duran ve üslubun türe, bağlama, tarihsel devire ve yazara göre nasıl çeşitlendiğini araştıran bir çalışma alanıdır.⁴² Biçembilim/ stilistik, 20. Yüzyılın başlarında Rusya’da, Rus biçimcilerinin çalışmalarıyla ortaya çıkan ortaya çıkmış, Roman Jakobson, Victor Shklovskii ve Boris Tomashevskii tarafından yaygınlaştırılmış bir disiplindir. Biçembilim/ stilistik çalışmalarla metinlerin üslubunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun için doğruluk, açıklık, güzellik ve uygunluk gibi dört özellik geliştirilmiştir.⁴³ Metin dilbilim ve biçembilim/ stilistik arasında bir yakınlık olduğu açıktır. Fakat Enkvist’in de belirttiği üzere metin üzerinden dil çalışması yürüten disiplinler ve alt disiplinler arasında kesin sınırlar çizmek yanıltıcı olabilir.⁴⁴

Buraya kadar tanımını ve tarihçesini vermeye çalıştığımız metindilbilim için farklı terimler de kullanılmıştır. Bu terimler ise *text linguistics* “metin dilbilimi”, *textlinguistic research* “metindilbilimsel araştırma”, *textual analysis* “metin çözümlemesi”, *discourse analysis* “söylem çözümlemesi”, *discourse grammar* “söylem dilbilgisi”, *science of texts* “metin bilimi”, *textology* “metinbilim”, *textological research* “metinbilimsel araştırma”, *text theory* “metin kuramı”, *text grammar* “metin dilbilgisi” şeklindedir.⁴⁵

Metindilbilimin ortaya çıktığı 1960’lı yıllarda yapısalcı kuram anlayışıyla oluşturulan metinler, edebiyat biliminin gelişimine katkı sağlamıştır. Gerek şiir gerekse anlatının dilbilimsel açıdan incelemeleri de ilk kez bu dönemde yapılmaya

⁴¹ Dressler, *a.g.e.*, s. 15

⁴² Lesley Jeffries, Dan McIytre, *Stylistics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 1

⁴³ Dressler, *a.g.e.*, s. 18

⁴⁴ Nils Erik Enkvist, “Stylistics and Text linguistics”, *Current Trends in Textlinguistics*, ed. Wolfgang U. Dressler, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1978, s. 181

⁴⁵ Günay, *a.g.e.*, s. 42; Eyyüp Coşkun, **İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 39

başlanmıştır.⁴⁶ Bugün metindilbilim derinlemesine incelenen bir disipline dönüşmüş ve metindilbilim adıyla yapılan çalışmaların sayısında da önemli derecede artış olduğu gözlenmiştir. Türkiye’de, metindilbilimsel çalışmalarda incelenen bazı kavramların belagat çerçevesinde ele alındığını görmekteyiz.

Türkiye’de metindilbilim adına yapılan inceleme ve eserlerin sayısında gün geçtikçe artışın olduğu daha önce vurgulanmıştır. Bu kısımda bu sahaya yönelik yapılan çalışmalara değinilecektir. Ancak değinilecek olan inceleme ve eserlere tarafımızca bir sınırlandırılma getirilmiş olmakla birlikte, burada sadece doktora tezlerine, kaynak olarak gösterilen eserlere ve makalelere yer verilmiştir. Bu çalışmalar ise şu şekildedir: Fuat Altunkaya **Cohesion in Turkish: A Survey of Cohesive Devices in Prose Literature** (1987), Leyla Subaşı **Türkçede Bazı Metindilbilimsel Görünümler Üzerine** (1990), Gülsev Pakkan **A Text Linguistic Approach to the Analysis of Turkish Literary Narratives with Emphases on Coherence** (1991), Meral Ozalış ve Şeyda Ozil **Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi** (1992), İlknur Keçik **İlkokul Öğrencilerinin Özet ve Hatırlatma Metinlerinde Bağdaşıklık Sorunu** (1992), Leyla Subaşı **Uzun Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı** (1995), Selçuk İşsever ve Seda Karabağ **Edinim Sürecinde Bağdaşıklık** (1995), Selçuk İşsever **Kullanımsal İşlevleri Açısından Türkçedeki Bağlaçlar** (1995), Lütfiye Oktar ve Semiramiş Yağcıoğlu **Türkçede Söylem Yapısı ve Artgönderim** (1997), Nilüfer Gültekin **Metin Oluşum Sürecinde Gönderimsel Bağdaşıklığın Değeri** (2000), Ahmet Akçataş **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi** (2001), Nesrin Kaya Boğaç **Han Destanı'nın Metin Dil Bilimsel Yaklaşımla Çözümlemesi** (2002), Doğan Günay **Metin Bilgisi** (2003), İrem Onursal **Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık** (2003), Bülent Özkan **Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "Onikiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri** (2004), Canan Ayata Şenöz **Metindilbilim ve Türkçe** (2005), Eyyüp Coşkun **İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri** (2005), Engin Yılmaz ve Nadira Jahiç **Vire Hikâyesi Üzerine**

⁴⁶ Alex, Preminger, T.V.F. Brogan, (associate editors) Frank J. Warnke, O.B. Hardison, Jr., and Earl Miner, **The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics**, United Kingdom, Princeton University Press, 1993, 1383.a.

Metin Dilbilimsel Bir İnceleme (2005), Hülya Aşkın Metindilbilim Açısından Bir Çözümleme (2006), Tazegül Demir Peyami Safa'nın "Yalnızız" Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi (2006), Alper Bahtiyaroğlu Ahmet Mithat Efendi'nin Tiyatrolarında Metindilbilimsel Görünümler (2006), Yusuf Karataş Metin İncelemesinde Söylembilim Yöntemi "Binbir Gece Masalları" Üzerine Bir Uygulama (2008), Aytaç Çeltekin Türkçede Boş Artgönderimin Söylem-Edimbilimsel İşlevleri (2008), Selma Erdağı Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Yaban" Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi (2008), Hatice Parlak Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı (2009), Kasım Caner Okuma Eğitiminde Metin Dilbilimin Kullanımı (2009), Murat Lüleci Yeni Bir Disiplin Olarak Metin Dilbilim Ve Türk Edebiyatına Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşım (2010), Sedat BalyemezDede Korkut Hikâyeleri'nin Metin Dil Bilimsel Yapısı (2011), Perihan Ölker ve Tuğba Aktaş "Tanzimat Fermanının Metindilbilimsel Çözümlemesi" (2013), Mustafa Onur Sözbilimsel Yapı Temelli Bir Metindilbilim Çözümlemesi: Türkçe Eğitimi Alanındaki Yüksek Lisans Tezlerinin Sözbilimsel Yapı Özellikleri (2014), Canan Ayata Şenöz Bilimsel Metin Üretimi (2014), Gülşen Torusdağ Memduh Şevket Esendal'ın Öykülerine Metindilbilimsel bir Yaklaşım (2015), İlker Aydın ve Gülşen Torusoğlu, Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlemeleri (2017).

0.3. AHMED YESEVİ'NİN HAYATI

Pîr-i Türkistân, Hazret Sultân Hâce-i Türkistân, Hâce Ahmed Yesevi, Sultânü'l-Evliyâ, Hazret-i Türkistan Ahmed Yesevi, Kutbu'l-aktab, Gavsü'l-Vâsilîn, Sultanu'l-Arifîn, Server-i Meşâyih, ve Burhânu'l-Etkiyâ⁴⁷ gibi unvanlarla anılan Ahmed Yesevi'nin kesin olarak doğum tarihi bilinmemekle birlikte 11. yüzyılın

⁴⁷ Dosay Kenjetay, "Hoca Ahmet Yesevi: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi**, Aralık 1999, S. 2, s. 110-128; bk. Feridüdin Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Erkam İstanbul Erkam Yayınları, 1404/1984, s. 227; A.Yaşar Ocak, "Anadolu Türk Sûfiliğinde Ahmed-i Yesevî Geleneğinin Teşekkülü", **Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 1992, s. 75; M. Fuad Köprülü, "Ahmed Yesevî", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul Millî Eğitim Basımevi 1965, s. 210; Hayati Bice, **Divân-ı Hikmet**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 9; Sûfî Muhammed Dânişmend Zernûkî, **Mir'âtu'l-Kulûb**(**Nasayih-i Ahmed Yesevî Risalesi**), (?) Kütüphanesi, El Yazması Nüshası, Kayıt No: 1622-38; Gulam Muhammed b. Müftî Rahîmullâh Kureyşî el-Esedî Lâyûrî, **Hazînetü'l-Asfiyâ**, Yesevî Ahmed, **Divân-ı Hikmet**, Kazan, 1904, s. 2; Feridüdin Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, İstanbul, Erkam Yayınları, 1404/1984, s. 227

ikinci yarısında, bugün Kazakistan'ın Çimkent şehri yakınlarında yer alan Sayram kasabasında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.⁴⁸ İspicâb (İsficâb) ya da Akşehir adıyla da anılan Sayram kasabası öteden beri önemli sayılan yerleşim yerlerinden birisi olmuştur. Fakat bazı kaynaklar, Ahmed Yesevi'nin Yesi (bugünkü adı Türkistan) şehrinde doğduğunu kaydetmektedir.⁴⁹ Babası Sayram'ın tanınmış şahsiyetlerinden olan Şeyh İbrahim'dir. Annesi ise Şeyh İbrahim'in halifesi Musa Şeyh'in kızı Ayşe Hatun'dur.

Türk menkıbesinde Oğuz Han'ın başkenti olarak gösterilen Yesi şehrinde eğitimine başlayan Ahmed Yesevi'nin tasavvuf yolundaki ilerleyişi, Arslan Baba adındaki mutasavvıfın kendisini bulmasıyla başlamıştır. İlk dini ve tasavvufi eğitimini Arslan Baba'dan alan Ahmed Yesevi, Arslan Babanın ölümünün ardından Yesi'den ayrılarak, o dönem Karahanlıların hâkimiyeti altında bulunan ve zamanının büyük İslam merkezi olan Buhara'ya gelmiştir. İslam kültürünün merkezi olmasından ötürü Türkistan'ın bir çok bölgesinden binlerce öğrencinin akın ettiği Buhara'da Ahmed Yesevi, devrin önde gelen âlim ve mutasavvıflarından olan Yusuf Hemedani'ye intisap etmiş, onun irşad ve terbiyesini almış ve uzun müddet yanında kalarak müritlerinden olmuştur. Bazı kaynaklarda Ahmed Yesevi'nin Şihabeddin Sühreverdî veya Ebû'n-Necîb Sühreverdî'ye de mürit olup ondan icazet aldığı da söylenmektedir. Yusuf Hemedani'yle birçok yer gezen Ahmed Yesevi, şeyhin gönlünü kazanarak üçüncü halifesi olmuştur. Yusuf Hemedani'nin vefatının ardından irşad makamına ilk önce Abdullah Berkî, onun vefatından sonra Hasan Endakî geçer. 1160 yılında Hasan Endakî'nin vefatının ardından da Ahmed Yesevi irşad makamına oturur. Ahmed Yesevi bir müddet sonra Yusuf Hemedani'nin kendisine vermiş olduğu işarete uyarak irşad makamını Abdülhalık Gucdüvani'ye terkederek Yesi'ye dönmüştür.

⁴⁸ **Divan-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî**, Ed. Mustafa Tatcı, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi Yayın: 44, Ankara, Merkez Repro Ltd Şti, 2017, s. 19; Kemal Eraslan, "Ahmed Yesevî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul, 1989, s. 159; Kemal Eraslan, **Ahmed-i Yesevî, Divân-ı Hikmet Seçmeler**, 2. baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s. 6; M. Fuad Köprülü, a.g.m., s. 210, Ömer Soner Hunkan, "Hoca Ahmed Yesevî'nin Yaşadığı Dönemde Aşağı Seyhun ve Mâverâünnehr'de Siyasî Ortam [1039-1166]", Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi Yayın 41, **I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 28-30 Nisan 2016, s. 55-72

⁴⁹ Eraslan, a.g.m., s. 159-160

Yesi'ye dönen Ahmed Yesevi, burada bir dergâh kurarak insanları dini ve ahlaki yönden yetiştirmeye başlar. 63 yaşına geldiğinde, Hz. Muhammed'in vefat ettiği yaşa telmihen dergâh bahçesinde kendine çilehane adını verdiği bir hücre yaptırarak buraya girmiş, ölümüne kadar burada ibadet ve riyazetle meşgul olmuştur. Bazı kaynaklara göre Ahmed Yesevi, Hicri 562-Miladi 1166-67 tarihleri arasında vefat etmiştir. Fakat bu tarihin biraz daha ileriye alınması gerektiğini ifade eden araştırmacılar da mevcuttur.⁵⁰

Ahmed Yesevi'nin Gevher Şehnaz, Gevher Hoşnaz ve İbrahim adında çocukları olmuştur. Rivayete göre İbrahim adındaki erkek çocuğu kendisi hayatta iken vefat ettiği için soy, Gevher Şehnaz sayesinde devam etmiştir. Başta Maverâünnehir olmak üzere Orta Asya bölgeleri ve Anadolu'da Yesevi soyundan geldiğini söyleyen pek çok kişi olmuştur. Bu kişiler arasında Semerkantlı Şeyh Zekeriyya, Üsküplü Şair Ata ve Evliya Çelebi'nin ismi zikredilebilir.⁵¹

0.3.1. Yesevilik

Köprülü, *Cevâhîrü'l-ibrâr min emvâcî'l-bihâr adlı* eseri Yesevi ve Yesevilik hakkında ilk bilgilerin verildiği kaynak eser olarak tanımlar. Zaten bu eseri de ilk kez tanıtan bizzat Köprülü'dür. Basit, dini ve ahlaki esaslar doğrultusunda propaganda yapan Yesevi, Orta Asya Türk toplulukları arasında kabul görerek, İslam'ın yayılmasında önemli ölçüde hizmet etmiştir. Yesevi'nin tahsil etmiş olduğu şer'î ilimler ve aldığı tasavvufî terbiye, bu derece etkili olmasında önemli etkenlerdir. Din ve tasavvuf anlayışını Kur'an ve Sünnet çerçevesinde oluşturmuş, söylemiş olduğu hikmetleri de, İslam'ın temel kaynaklarından, özellikle de Kur'an'dan ayrı düşünülmemiştir.⁵²

⁵⁰ Eraslan, a.g.m., s.160; Köprülü, a.g.m., s. 210; Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993, s. 63-64; Divan-ı Hikmet, a.g.m., s. 14

⁵¹ Eraslan, a.g.m., s. 160; Köprülü, a.g.e., s. 86-88; bunlara ek olarak Şeyh Zengî, Yesi'Den Tonguz Şeyh'in adı zikredilmiştir. Barthold da Altınordu hanlarının sarayında Yesevi soyundan Mahmud'un olduğunu bu kişinin de hükümdarın kızıyla evlendiğini eserinde dile getirmiştir. Bk. V. V. Barthold, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, İstanbul, 1927, s. 161

⁵² İsmail Çalışkan, "Ahmed Yesevî Düşüncesinde Kur'an'ın Yeri -Bir Gönül Erinin Mısralarına 'Ruh Veren' Ayetler-", **Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması**, 26-28 Mayıs, TDKB, Eskişehir 2013, s. 415.

Yesevilik öğretileri, Yesevi'nin öğrencilerinin eliyle Asya'dan başlayıp Anadolu'ya ve hatta Balkanlara kadar ilerlemiş, bu bölgelerin Türkler tarafından yurt tutulmasında etkili olmuştur. Bu etkinin anlamı, tarihsel bağlamı göz önüne alındığında daha iyi anlaşılır. Zira söz konusu dönem, siyasi ve zihni anlamda geniş Türk toplulukları arasında kaosu hakim olduğu bir zamandır. Yesevilik, hem İslam anlayışının saf haline kavuşmasında, hem de Türk toplulukları arasındaki ihtilafın giderilmesinde derleyici bir anlayış olmuştur. Anadolu'nun ve birkaç asır sonrasında Balkanların fethinde bu etkinin izlerini görmek mümkündür.

0.3.2. Edebi Kişiliği

İslam ilimlerine ve İran edebiyatına vakıf olan Ahmed Yesevi, müritlerine dervişlik adabını öğretmek ve geniş coğrafyalara yayılmış Türk topluluklarını irşad etmek amacıyla anlaşılır, sade bir dil kullanmıştır. Söylediklerini nazım şeklini ve hece vezni kullanarak hikmet adını verdiği dini manzumeler yazmıştır.⁵³ Bilgelik, hâkimlik anlamıyla birlikte hakikat ve ahlaka müteallik kısa söz, mesel⁵⁴ anlamlarına da gelen 'hikmet', ahlaki ve davranışları şekillendiren bir unsur, doğruluk ve dürüstlük içinde yaşayabilmek için hakikate sevk eden bir olgu sayılır. Yesevi'nin tasavvufu düşüncesini dile getirdiği hikmetlerinde cimrilik, tamah, açgözlülük ve nefsanî arzular reddedilmiş; sabır ve kanaat övülmüş; hırs ve ihtirasın insan hayatına verdiği zararlar anlatılmış, hoşgörü, tevazu ve sevgi davranışolarak tavsiye edilmiş; yalan ve riya eleştirilerek, dürüstlük ve açsözlülük yüceltilmiştir.⁵⁵

Ahmed Yesevi, Türk dilinde tasavvufî kavramları şiirlerde kullanmaya başlamış, düşünce, söz ve eylemi birleştirmiş ve bundan yeni bir akımın başlamasına öncülük etmiştir. Yesevi'yle başlayan bu gelenek Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli gibi şahsiyetler tarafından devam ettirilmiştir. Bu isimler, Ahmed Yesevi gibi inanç ve düşüncelerini topluma yaymak için yalın, anlam yönüyle de derin bir dil kullanmışlardır. Böyle bir kullanımla, dilde anlaşılır olmak, bunun

⁵³ Köprülü, a.g.m., s. 211

⁵⁴ İsmail Parlatır, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, (7. baskı), Ankara, Yargı Yayınevi Yayınları 2014, s. 635

⁵⁵ Hüseyin Akyüz, "Eğitici Bir Şahsiyet Olarak Ahmed Yesevi", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 1994, Sayı: 1, s. 23-24

neticesinde de inancın gerektirdiği yaşam biçimini sağlamak amaçlanmıştır. Bunu yapmak için, anlatılmak istenilen şeyin soyut olması, sembollere başvurulmasını ve hatırdaki kolay kalması için de söz sanatlarının kullanılmasını gerekmiştir.⁵⁶

Ahmed Yesevi'nin gerek kişiliği ve gerek söz'ünün gücü, hikmetlerin Türkler arasında yaygınlaşmasına ve bir çok sufinin ona öykünmesine yol açmıştır. Böylece, Ahmed Yesevi'ye nisbet edilen, onun oluşturduğu ruh ikliminde yeşerdiği için bariz bir biçimde onun etkisini taşıyan hikmetler ortaya çıkmıştır. Zamanla bu şiirlerin gerçeğini taklidinden ayırt etmek imkansızlaşmıştır. Bu nedenle Yesevi'ye ait olarak görünen ve kabul edilmek istenilen eserlerin birçoğunun kimliği ve dili hakkında kesin bir fikir yürütülmesi imkansız görünmektedir.⁵⁷

0.3.3. Eserleri

0.3.3.1. Dîvân-ı Hikmet

Dîvân-ı Hikmet, Yesevi'nin "hikmet" adını verdiği Türkçe şiirlerinin derlendiği eserin adıdır. Dîvân-ı Hikmet'in farklı nüshaları, içerik bakımından olduğu kadar dil bakımından da önemli farklılıklar teşkil etmektedir. Bu durum, hikmetlerin farklı kişiler tarafından, farklı zamanlarda yazıldığı ya da derlendiği kanaatini oluşturmaktadır. Yaygın olan kanaat, bir kısmı kaybolan veya zamanla değişikliğe uğrayan hikmetlere derlenirken yeni hikmetlerin eklendiği yönündedir. Bununla birlikte, bütün hikmetlerin temelinde Yeseviliğe ait tasavvufi duyuşun ve söyleyişin olduğuna şüphe yoktur. Nitekim Fuad Köprülü bu hususa şöyle işaret etmektedir;

"Bugün Dîvân-ı Hikmet nüshalarındaki manzumelerden hiçbiri Ahmed Yesevî'ye ait olmasa bile, şurası muhakkaktır ki, bu büyük sûfî halk edebiyatı şekilleri ile Türkçe hikmetler yazmış ve ondan sonra, Yesevî şairleri arasında, bu yolda manzumeler

⁵⁶Mustafa Yıldız, "Ahmed Yesevi ve Türk Bilgelik Geleneği", Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi Yayın 41, I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 28-30 Nisan 2016, s. 333-346

⁵⁷ Necmettin Hacıeminoğlu, **Karahanlı Türkçesi Grameri**, (3. baskı), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, s. XX

yazmak mukaddes bir an'ane olmuştur. Bu bakımdan, bugün elimizde bulunan hikmet'lerin esasen Yesevî'ye ait olmamakla beraber, tabîî, dil bakımından değil, fakat şekil ve ruh itibariyle, onların asıl Yesevî'ye ait olanlardan farksız olacağına hükmedebiliriz.”⁵⁸

Şurası kesindir ki hikmetler, Türkler arasında düşünce birliğinin teşekkül etmesi bakımından çok önemli bir unsur olmuştur. Dîvân-ı Hikmet, bütün Orta Asya'da ve diğer Türk coğrafyalarında çok meşhur bir eser olması münasebetiyle, eski ve yeni harflerle birçok kez yayımlanmıştır. Köprülü, Divân-ı Hikmet'te yer alan parçaları konu itibariyle çeşitlenmemiş, üslup itibariyle de “öğretici (didaktik) manzumelerden mürekkep basit bir eser”, Yesevi'yi de “hakiki bir şairlik kabiliyetinden yani lirizmden mahrum kuru bir ahlakçı” olarak nitelendirmiştir.⁵⁹ Ayrıca hikmetlerde göze çarpan başlıca iki unsurdan bahsederek, “Bunlardan biri İslami, yani dini unsur, diğeri de milli yani Türklerin eski halk edebiyatından alınan unsurlarıdır”⁶⁰ diyerek hikmetler konusunda görüşünü belirtmiştir.

Divan-ı Hikmet'te yer alan beyitlerin nazım şekli bakımından dört mısradan meydana gelen ve yalnız dördüncü mısraları aralarında kafiyeli kıtaların vücuda getirdiği destan tarzı olduğunu, kafiye düzeninin de koşmaya benzetildiği görülmektedir. Ayrıca bir kısmında da gazel tarzı kullanılmıştır. Dîvân-ı Hikmet'te, halk arasında çok sevilen ve yaygın bir biçimde kullanılan yedili (4+3=7) ve on ikili (4+4+4=12), gazel tarzındaki manzumelerde ise on dörtlü (7+7=14) hece ölçüsü kullanılmıştır.

Yesevi'nin bütün hikmetlerinin bir arada yer aldığı tam ve güvenilir bir nüshasına henüz ulaşamamıştır. Söz konusu eserin nüshalarının en eskisinin Vefik Paşa Kütüphanesinde ve bu nüsha 148 varaklı olup başlık kısmı kırmızı ve sade bir yazıyla (H. 1105/M.1693-94) yazılmıştır. Ayrıca Katannfof'tan alınıp İstanbul'a getirilen bir nüsha daha mevcut olup bu nüshanın H. 1290/M.1873-74 yıllarında Katannfof'tan alınıp İstanbul'a getirilen, her sayfada ortalama 11 mısranın yer aldığı ve toplamda 99 hikmet ve 331 sayfadan oluşan bir nüsha da mevcuttur. Yine, Macar Akademisi Kütüphanesinde, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

⁵⁸ Köprülü, a.g.m, s. 214

⁵⁹ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 63-64

⁶⁰ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Ötüken Yayınları 1981, s. 197

Kütüphanesinde, Manchester The John Rylands University Library’de; Ahmet Caferoğlu ve Emel Esin koleksiyonlarında; S.Petersburg Asya Halkları Müzesinde Dîvân-ı Hikmet’in el yazmaları belirlenmiştir.

Divan-ı Hikmet ilk defa Hikemi tarafından Hazret-i Sultan’ül-‘Ârifin Hoca Ahmed Yesevi adıyla Kazan’da (H.1295/M.1878-79) yıllarında basılmıştır. İkinci, üçüncü ve dördüncü baskılar yine Kazan’da yapılmıştır. Üçüncü baskı, Kazan Üniversitesi Matbaasında, Divan-ı Hikmet-i Sultanü’l-‘Ârifin Hoca Ahmed b. İbrahim b. Mahmud iftihar-ı Yesevi başlığıyla neşredilmiştir. 1896 yılında yine Kazan’da eserin dördüncü baskısı, üçüncü baskısından 14 fazla hikmet içerecek şekilde, toplam 148 hikmetlik bir nüsha olarak basılmıştır. Dîvân-ı Hikmet (H.1314/M.1898-99) tarihlerinde Taşkent’te Taş-basması olarak neşredilmiştir. Söz konusu eserin Taşkent baskısı Fakr-nâme adı verilen mensur mukademeyi içine alması bakımından, diğer baskılardan bir fazlalık göstermiştir. Son olarak Hoca Ahmed Yesevi’nin söz konusu hikmetleri Kültür Bakanlığı tarafından ve Türkiye Diyanet Vakfı tarafından neşredilmiş olmakla birlikte, Hoca Ahmed Yesevi’ye atfedilen hikmetlerin tamamı bu iki yayında toplanamamıştır.⁶¹

0.3.3.2. Fakr-nâme

Fakr-nâme, fakr ve fakr’ın önemini ve makamlarını belirtmek amacıyla yazılmıştır. Sözlükte yoksulluk, fakirlik, ihtiyaç duyulan şeyin yokluğu, maddi ve manevi bakımdan muhtaçlık⁶² gibi anlamlara gelen fakr, Agah Sırrı Levent’in Âşık Paşa’nın bilinmeyen iki mesnevisi: *Fakr-nâme ve Vasef-ı hal* adlı eserinde ise, “tasavvufta tarikate yeni giren sâlik’ten istenen, dünya nimetlerinihiçe sayarak azla

⁶¹Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 121; Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, Seçmeler, Haz. Kemal Eraslan, Ankara, *Kültür Bakanlığı*, 1000 Temel Eser Serisi, 1991; *Hoca Ahmed Yesevî, Divân-ı Hikmet*, Haz. Hayati Bice, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993

⁶² Meeddüddîn Muhammed b. Yakûb el-Firuzâbadî, *el-Kâlmusu’l-Muhît*, Mısır, Matbaatu Mustafa el-Bâbî, 1952, C. II, s. 115; Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lügatî Türk Dillerinin İhtikakı ve Edebî Lügatları*, İstanbul, Maarif Matabası, 1943, C. III, s. 650; D. B. Macdonald, “Fakir”, *Türk İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1979, C. IV, s. 449; İbrahim Olgun, “Fakr”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1983, C. XVI, s. 89; Ahmet Rıfat, *Tasvir-i Ahlâk Ahlâk Sözlüğü*, (Haz. Hüseyin Algül), Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, s.80; Hasan Akay, *İslami Terimler Sözlüğü*, 2.baskı, İstanbul, İşaret Yayınları, 1995, s. 134; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, Rehber Yayıncılık, 1997, s.262; Kemal Eraslan, *Yesevî’nin Fakr-nâmesi*, Unesco 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına, Ankara Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi, Yayın No: 32, 2016, s. 13

yetinmek, alçak gönüllü olmak, nefse düşkünlük göstermemek,dünya ile ilgiyi kesmek Tanrı'dan gayrıyı düşünmemek ve kendini Tanrı'ya vermek” olarak tanımlanmaktadır.

Yesevi'ye mal edilen ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan Fakr-nâme, Dîvân-ı Hikmet'in Taşkent ve bazı Kazan baskılarında yer almıştır. Fakr-nâme, üslup bakımından Dîvân-ı Hikmet'ten farklılık göstermektedir. Hikmetler'de her insanın anlayabileceği bir hitabet tarzı söz konusuysen Fakr-nâme'de dervislere seyr-ü sülukte yol göstermeyi amaçlayan öğüt verici bir üslup kullanılmıştır. Fakr-nâme, Ahmet Yesevi tarafından dervişlerine vasiyet edilmiş olup, Kur'an, İslam, tasavvuf ve sünnet konuları ele alınmıştır.⁶³

Dîvân-ı Hikmet'in mensur bir mukaddimesi niteliğinde olan bu eser, Prof. Dr. Kemal Eraslan tarafından 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dilive Edebiyatı Dergisi'nin 22. sayısında makale olarak yayınlanmıştır. Daha sonra aynı yazar tarafından genişletilerek, 2016 yılında Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığınca tekrar yayımlanmıştır. 2016 yılında basılan eserde ilk önce fakr'ın nitelikleri ve önemi daha sonra dervişlik; dervişliğin şeriat, tarikat ve hakikatteki yeri ve kırk makamı; fakrın on makamı, yolu, mertebesi, adabı ve özellikleri, Hz. Peygamberin ve birçok sofinin sözleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.⁶⁴

0.3.3.3. Risâle der-Âdâb-ı Tarîkat

Taşkent, Düşanbe ve Almatı'da olmak üzere üç yazma nüshası ve Divan-ı Hikmet'in bazı taşbaskı nüshalarının başında Arap harfli olarak basılan bu küçük Farsça eser, tarikat adabı ve makamları, mürid ve mürşid ilişkileri, dervişlik, Allah'ı tanımak ve ona duyulan aşk gibi konular işlemiştir. Eser, S. Mollakanagatulu tarafından Kazak Türkçesi'ne tercüme edilmiş olup, son kısmında ise tıpkıbasımına yer verilerek yayımlanmıştır.

⁶³Divan-ı Hikmet,Hoca Ahmed Yesevî, Ed. Mustafa Tatcı,s. 18; Abdurrahman Güzel, **Ahmet Yesevî'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, Öncü Yayınları, 2007, s. 73-74

⁶⁴Kemal Eraslan, **Yesevî'nin Fakr-nâmesi**, s. 9-20

0.3.3.4. Risâle der-Makâmât-ı Erba‘în

Yesevî'ye mal edilen diğer bir eser *Risâle der-Makâmât-ı Erba‘în* adlı eserdir. Farsça kaleme alınan, küçük yazma bir eser olup, şeriat, tarikat, hakikat ve marifet başlıklarında toplanmıştır. Bilinen tek nüshası olan bu eser, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde yer almaktadır.⁶⁵

0.4. TERCÜME-İ DİVÂN-I AĞMED YESEVÎ KÜDDİSE SİRRUH

Tezimize konu olan ve metindilbilimsel yönden incelemesi yapılan bu eserin mütercimi, döneminin tanınmış alim ve mutasavvıf şahıslarından olan Hacı Hasan Şükrü Efendi'dir. Kapak kısmında eserin adı, mütercimi, cilt numarası, nerede ve hangi yıldabasıldığıının bilgisi verilmektedir. Bu bilgilere göre eserin tam künyesi şu şekildedir: *Tercüme-i Dîvân-ı AĞmed Yesevî Küddise Sırruh*, Mütercimel-Hâc Hasan Şükrü, C. 1, İstanbul, Hürriyet Matbaası (Çenberlitaş'da, Tavuk Pazar, Numara: 19), 1327.

Eserin tamamı matbu harflerle basılmıştır. Eserin kapak kısmından sonra bir boş sayfa ve devamında gelen sayfasında ise, tekrar kapak kısmında verilen bilgiler verilmiş olup, Çenberlitaş'ta yerine Çenberlitaş civarında ve (İkinci Mehmed Şevket Kütüphanesi) bilgisi eklenerek kapak bilgisi bir kez daha verilmiştir. Besmeleyle başlayan ikinci sayfadan altıncı sayfaya kadar Yesevî ve eseri hakkında bilgiler verilmiştir.

Eserin tamamı 96 sayfa olup ana metin, eserin 6. sayfasından başlayıp 84. Sayfasına kadar devam etmektedir ve eserde 27 hikmet, 1824 beyit mevcuttur. Ana metin bir bütün gibi gözükse de üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm, hikmetlerin anlatıldığı kısımdır ve 6/4-52/12 beyitleri kapsamaktadır; ikinci bölümde Hz. Peygamber anlatılmaktadır ve 24. Hikmetin içinde; 52/13-83/1 beyitleri arasındadır;

⁶⁵Kemal Eraslan, *Yesevî'nin Fakr-nâmesi*, s. 7; *Divan-ı Hikmet*, Hoca Ahmed Yesevî, Ed. Mustafa Tatcı, s. 18-19

üçüncü bölümde ise Nu‘ m̄n bin Şābit’in anlatılır ve 27. Hikmetin içinde; 83/1-84/14 beyitleri arasında yer almaktadır.

Son olarak, eserin nerelerde bulunabileceğine ilişkin bir bilgilendirme de kitabın kapak kısmında yer almaktadır. Buna göre eser, sahaflarda İsmail ve Mustafa Efendilerin dükkânlarında ve hakkaklarda; Ömer Lütî Efendinin dükkânında ve Mahmutpaşa’da merhum Kürkçü Salih Efendinin mağazasında bulunabilmektedir ve bedeli 6 kuruştur. Ayrıca yine ismi zikredilen dükkânlarda bu eserin mütercimi olan, el-Hâc Hasan Şükrü’nün *Menâkıb-ı Şemsu’s-şümûs der-Haqq-ı Hazret-i Mevlânâ Hâlid el-‘Arûs* adlı eserinin de mevcut olduğu söylenmektedir.

1. BÖLÜM

1. 1. BAĞDAŞIKLIK

Metin dilbilim incelemelerinin temel ölçütlerinden ve kavramlarından olan bağdaşıklık, cümlede bir arada bulunabilen anlam birimleri arasındaki ilişkidir.⁶⁶ Bir metnin basit cümleler dizisinden çıkıp metin olabilmesi için, bazı bilgi ve öğelerin tekrar edilmesi, tekrar edilen bu öğelerin de bir yandan metinde sözü edilen konunun bir sonuca doğru ilerlemesi ve gelişmesi, bunun için de yeni öğelerin ve yeni bilgilerin metne katılması gerekmektedir. Aynı zamanda, birbiriyle çelişen fikirlerin bir arada bulunmaması ve metne konu olan göndergelerin, dış dünya gerçekleriyle örtüşmesi, bunlarla belli bir bağlantı içinde olması da şarttır.⁶⁷ Metin bağdaşık, tutarlı dilsel birimdir ve cümleler/sözcükler arası çeşitli düzeylerdeki ilişkilerle oluşur. Metin aynı zamanda “bütünlük” ve “birlik” arz eden, anlaşılabilen, yorumlanabilen ve metinsel/sosyal/kültürel bağlam içerisinde belli çıkarımlar yapılabilen, belli mesajlar içeren dilsel bir bütünlüktür.⁶⁸ Cümlelerin metin oluşturabilmesi için yüzey yapıdaki kelimelerle ve sözdizimiyle uyum içerisinde olmalıdır. Böylece birbirine bağlanan öğeler dilsel bir bütünlük oluşturur.

Bağdaşıklık, “*bir yazının metin olmasını sağlayan metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümü*”dür.⁶⁹ Halliday ve Hasan’a göre ise “*metin içinde bir ögenin yorumunu/anlamlandırılmasını diğer ögeye bağlama, metnin birimleri arasındaki anlam ilişkisini sağlama*”dır.⁷⁰ De Beaugrande ve Dressler’e göre metnin yüzey yapısındaki dilbilgisel ilişki, metnin anlamlandırılmasında gerekli olan unsurdur. Bir parçanın metin olmasında ilk şart bağdaşıklıktır. Bu sayede kelimeler dil kurallarına uygun biçimlerde ve belli bir sıra ile birleştiğini belirtmişler ve

⁶⁶ Berke Vardar, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, s. 29

⁶⁷ İrem Onursal, **Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık**, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* (Haz. Ayşe Eziler Kıran, Ece Korkut, Suna Ağildere), Multilingual Yayınları, Dilbilim dizisi, 2003, İstanbul, s.121-132

⁶⁸ Engin Yılmaz, Nadira Jahiç , “Vire Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme”, **V. Uluslararası Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu**’nda (İstanbul, 24-25 Haziran 2005), s. 1

⁶⁹ Günay , **a.g.e.**, s. 57

⁷⁰ Michael Alexander Kirkwood Halliday, Ruqaiya Hasan, **Cohesion in English**, p. 4

bağdaşıklığı bir metnin cümleleri arasındaki sözdizimsel bağlantı olarak kabul etmişlerdir.⁷¹

Bağdaşıklık konusunda araştırmacılar çeşitli tasnifler yapmışlardır. Bu araştırmacılarından biri olan Uzun'un, bağdaşıklık tasnifi şu şekildedir:

1. “Gönderimsel bağdaşıklık

1.1. Öncül-Bağımsız Bağdaşıklık Ögeleri (Şahıs zamirleri, gösterme zamirleri, dönüşlülük zamirleri, gösterme sıfatları)

1.2. Ardıl-Bağımlı Bağdaşıklık Ögeleri (İyelik ekleri, belirtme durumu eki, ilgi ekleri, kişi ekleri)

2. Biçimsel-Sözlüksel Bağdaşıklık

2.1. Bağlaçlar

2.2. Değişirir

2.3. Kelime İlişkileri ve Sözlüksel Bağdaşıklık

2.4. Eksilti

2.5. Zaman, Görünüş, Kip” dir.⁷²

Yukarıda açıklamadan yola çıkarak, 27 hikmet üzerine temellendirilmiş olan Tercüme-i Dîvân-ı Aḥmed Yesevî Ḳuddise Sırruh başlıklı eserin bağdaşıklık ve tutarlılık başlıkları altında iki bölüme ayrılarak incelemesi yapılacaktır. Bu bölümün birinci kısmını oluşturan bağdaşıklığın incelemesi şu şekildedir:

1. 1. 1. GÖNDERİMSEL BAĞDAŞIKLIK

Metni oluşturan birimler arasında çeşitli bağlar bulunur ve metni oluşturan bu birimler sadece yan yana sıralanmaz. Cümlede kullanılan herhangi bir birim, sonraki cümlelerde ya aynen ya da kendisiyle anlamsal veya dilbisel ortaklığa sahip başka bir birime bırakmasıyla karşımıza çıkar. Cümleler arasındaki ilişkiyi sağlayan birimler

⁷¹Dressler, **a.g.e.**, s. 3-50

⁷²Uzun, **a.g.e.**

sözcükbirimlerin belli bir sözlüksel alanın üyeleri olmalarını da sağlar. Ayrıca cümleler arasındaki ilişki kurulmasını sağlayan birimler arasında yüklemde bulunan ekler de etkilidir. Türkçede yüklemelerin taşıdığı ekler sayesinde anlatı türüne ve zamanına uygun zaman ekleri de cümleler arası ilişkilerin kurulmasında etkili olurlar.⁷³Dile ait bir yapının metin olabilmesi için metin boyunca bazı nesnelerin, durumların ya da kişilerin yinelenmesi, değişmesi ve dönüşmesi gerekir. Anlamsal yorumlarını bir diğer öğeyle kurdukları anlam ilişkisi yoluyla kazanan gönderim ögeleri, her dilde farklı farklı kullanım olanakları sayesinde nesnelerin ya da durumların yinelenmesini ve dönüşümünü sağlayarak metindeki bağdaşıklıkla katkıda bulunur. Metinde yinelenen ögeleri kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür.

- a. Anlatı kişilerinin adları
- b. Eşyanın, durumun ya da bir başka nesnenin metnin tümünde yeri geldikçe yinelenmesi.
- c. Cümleler arası bağıntılayan öge ya da bağıntı ögesinin yinelenmesi.⁷⁴

1. 1. 1. 1. ÖNCÜL BAĞIMSIZ GÖNDERİM ÖGELERİ

1. 1. 1. 1. 1. Artgönderim ve Öngönderimler

1. 1. 1. 1. 1. 1. Gösterme Sıfatları

Gösterme sıfatları, metin içinde bilginin tekrar edilmesine engel olarak eski bilgiyi, metni çözücüye tekrar hatırlatmak amacı ile kullanılmaktadır. Bir önceki cümlede ya da metnin ilerleyen kısımlarında bilgi açık bir şekilde verilmekte, gösterme sıfatları sayesinde aynı bilgi, farklı dilsel yapılarla yinelenmektedir. Bu şekilde gösterme sıfatları, bir anlamda daha önce metin çözücüye/okura sunulan bilginin bir yansıması olarak okuyucu karşısına çıkmaktadır. Bu yolla hem

⁷³Meral Oralış ve Şeyda Ozil, “Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi”, Dilbilim Araştırmaları, Ankara, 1992, s. 38-40.

⁷⁴Günay , **a.g.e.**, s. 61

cümledeki yeni bilgi ön plana çıkarılmakta hem de cümle istenilen amaca uygun, kabul edilebilir bir yapı taşımaktadır.⁷⁵

Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Ḳuddise Sırruh, yirmi yedi hikmet üzerine temellendirilmiş bir hikâye çatısı etrafında anlatılmaktadır ve çalışmanın tamamında bir bütünlük söz konusudur. Metinde bağdaşıklığı sağlayan unsurlardan biri de gösterme sıfatlarıdır. Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Ḳuddise Sırruh'da gösterme sıfatlarının kullanılışı şu şekildedir:

- 1- Gösterme sıfatları artgönderim ögesi olarak beyitlerde kullanılabilir.
- 2- Gösterme sıfatları öngönderim ögesi olarak beyitlerde kullanılabilir.

1. 1. 1. 1. 1. 1. Artgönderim Göreviyle Kullanılan Gösterme Sıfatları

Gösterme sıfatları, önceki mısra ya da beyitlerde yer alan bilgiye gönderimde bulunmak amacıyla kullanılır. Gösterme sıfatlarının bu şekildeki kullanımı, metin dilbilimde artgönderim olarak adlandırılmaktadır. Artgönderimde, metnin başında öncelikle bir kişi durum ya da nesne adı yer alır. Anlatının ilerleyen bölümlerinde bu isimler ya da bilgiler aynı kelimelerle tekrar edilmek yerine, önceki bilgiyi okuyucuya hatırlatacak şekilde zamirler, gösterme sıfatları, aynı anlama gelecek kelimeler vb. aracılığıyla tekrar edilir.

8/21 Ġarīb faķır yetīmleri her kim ŗorar

8/22 Rāzı olur ol bendeden Perverdigār

“Ġarip, fakir ve yetimleri her kim sorarsa, Allah o kuldan razı olur.”

Ol bende kullanımıyla kendinden önceki beyitlere göndermede bulunulmuştur ve razı olunan kulun özellikleri şöyledir: “Ġarip, fakir, yetimleri sevindiren.”(8/17), “Güzel huylarıyla aziz canını kurban eyleyen.” (8/18), “Yiyecek bulsa içtenlikle paylaşacağı konuk bulmak.”(8/19), “Ġarip, fakir ve yetimleri sormak.” (8/21).

9/5 Ol vakitte biñ bir zıkrın virdi baña tamām

⁷⁵ Uzun, a.g.e., s. 49

9/6Nefsim ölüp lâ-mekâna aştım ben

“O vakitte bin bir zikrini eksiksiz bana verdi, nefsimi öldürerek La-mekan’a aştım ben.”

Ol vakit denilen zamanın ne olduğu önceki beyitte-yedi yaş-belirtilmiş ve vaktin ne olduğu okuyucuya hatırlatılmıştır.

10/5Allah hakkı öyle kula subhın tayar

10/6Dānālardan işidüp bu sözü didim ben

“Allah hakkı öyle kula sabahını dayar (cehennemini gösterir), bilginlerden işiterek bu sözü dedim ben.”

“Öyle kul” ve “bu söz” gösterme sıfatı sayesinde okuyucuya yukarı beyitte geçen bilgiler hatırlatılmıştır. Yazar “Sünnet olmuş bir kâfir azarlanmamalıdır.” (10/3), Katı gönle sahip ve gönül inciten kişileri Allah hoş karşılamaz.” (10/4) diyerek ifade etmiştir.

10/19Āyā dostlar kulağ şalıñ sözlerime

10/20Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

“Ey dostlar kulak verin sözlerime, o sebepten altmış üçte girdim yere”

O sebepten altmış üçte girdim yere diyerek; Hz Muhammed’in altmış üç yaşında vefat etmesine gönderim yaparak kendisinin de altmış üç yaşında yeraltına girdiğini ifade etmiştir. Metnin yazım özelliğinden dolayı birçok yerde bu mısra aynen tekrar edilmiştir. Metinde aynen tekrar edilen beyitler şöyledir: (10/20), (11/2), (11/6), (11/10), (11/14), (11/18), (11/22), (12/4), (12/8), (12/12), (12/16), (12/20), (13/2), (13/6), (13/10), (13/14), (13/18), (13/22), (14/4), (14/8), (14/12), (14/16), (14/20), (15/4).Bu mısralardan önce söylenenlere artgönderim yapılmıştır. Metinde artgönderim olarak gelen beyitlerde ise; *“Mirac’ta Hak Mustafa ruhunu görmesi.”(11/1), “Hak Mustafa’nın Cebrail’e soru sorması.”(11/3), “Ruhun tene girmeden nasıl kemal bulduğuna.” (11/4), “Gözünün yaşlı başının halka ve teninin hilal olmasına.” (11/6), “Cebrail’inümmet işlerini hak olduğunu söylemesine.” (11/7), “Göğe çıkıp meleklerden ders almasına.” (11/8), “Feryat edene yedi kat göğün feryat etmesine.”(11/19), “Hak Mustafa’nın evladım demesine.” (11/11),*

“Ondan sonra bütün ruhların selamına.” (11/12), “Haberin gelmesiyle rahmet deryasının dolup taşmasına.” (11/13), “Ruhun içinde peyda olmasına.” (11/15), “Zikir etmesinden dolayı organların titremesine.” (11/16), “Evladım diyerek Hak Mustafa’nın müjde vermesine.”(11/17), “Dört yüz yıldan sonra çıkıp ümmet olmasına.” (11/19), “Nice yıllar insanlara yol göstermesine.” (11/20), “On dört bin âlimin hizmet eylemesine.”(11/21), “Dokuz ay dokuz günde yere düşmesine.” (12/1), “Dokuz saat rahat bulup göğe yükselmesine.” (12/2), “Arş ve Kürs derecesini varıp kucaklamasına.”(12/3), “Arş üste namaz kılip diz bükmesine.” (12/5), Ağlayarak Hakk’a bakıp gözyaşı dökmesine.” (12/6), “Sahte âşık sahte sofı görüp sövmesine.”(12/7), “Candan geçmeden Hu Hu demeninyalanına.” (12/9), “Yolda kalan düşmüşlere soru sormamaya.” (12/10), “Hak severlerin özü gizli sözü gizli olmasına.”(12/11), “Bir yaşında canların müjde vermesine.” (12/13), “İki yaşında peygamberin gelip kendisini görmesine.” (12/14), “Üç yaşında erenlerin gelip halini sormasına.”(12/15), “Dört yaşında Hak Mustafa’ninhurma vermesine.” (12/17), “Yol göstererek nice sapkınların yola girmesine.” (12/18), “Nerde olsa Hızır Baba’nın yoldaş olmasına.”(12/19), “Beş yaşında bel bağlayıp ibadet etmesine.” (12/21), “Nafle oruç tutup, gece gündüz zikir edip ibadet etmesine.” (13/2), “Altı yaşındainsanlardan kaçmasına.” (13/3), “Göğe çıkıp meleklerden ders öğrenmesine.” (13/4), “Bütün tanıdık olanlardan el çekmesine.” (13/5), “Yedi yaşında Arslan Baba’yı arayıp bulmasına.” (13/7), “Her sırrı görüp perde ile sarılıp kaplanmasına.” (13/8), “Allah’a şükredilip gözünden öpülmesine.” (13/9), “Azrail’in gelip Arslan Baba’nın canını almasına.” (13/11), “Hurilerin gelerek ipek kumaştan kefen yapmasına.” (13/12), “Yetmiş bin kadar meleğin toplanıp gelmesine.” (13/13), “Cenazesinin alınıp götürülmesine.” (13/15), “Kısa bir zamanda cennete yetiştirilmesine.” (13/16), “Ruhunun alınıp İlliyyun cennetine gizlenmesine.” (13/17), “Allah Allah diye yeraltında vatan eylemesine.” (13/19), “Münker ve Nekir’in Rabb’in kim diye soru sormasına.” (13/20), “Arslan Baba’nın İslam dinini açıklamasına.”(13/21), “Akıllıise erenlere hizmet etmesine.” (14/1), “Emir edenlere saygı göstermesine.” (14/2), “Kötülük edenlere lanet etmesine.”(14/3), “Sekizinde sekiz yandan yol açılmasına.” (14/5), “Hikmet et denilip başına nur saçılmasına.” (14/6), “Allah’a şükredip Pir-i kâmil’in (Hz Muhammet) içki içirmesine.”(14/7), “Şüphesiz Pir-i kâmilinin Hak Mustafa olarak bilinmesine.” (14/9), “Nereye

gitseniteliklerini sayarak saygı göstermesine.” (14/10), “Salat verilip Mustafa’ya ümmet olunmasına.” (14/11), “Dokuzunda doğru yola çevrilmediğine.” (14/13), “Mübarek diyerek elden ele yürümesine.” (14/14), “Sözlere sevinmeyerek çöllere kaçmasına.”(14/15), “On yaşında Kul Hoca Ahmet’in delikanlı olmasına.” (14/17), “Hocalığa bina koyup ibadet etmediğine.” (14/18), “Hocayım deyip yolda kalmasının kötülüğüne.”(14/19), “Her sabah vakti kulağına ses gelmesine.” (15/1), “Zikir et denilerek zikir etmesine.” (15/2), “Aşksızların yolda kaldığını görmesine.”(15/3). Yazar sayılan bu özelliklerden dolayı altmış üç yaşında yeraltına girdiğini ifade ederek okuyucuya sebepleri iletmek istemiştir.

16/11Dünyadaki kurt kuşlar kıldı selâm

16/12*Ol sebebden Hakk’a yakın oldum ben*

“Dünyadaki kurt ve kuşlar kıldı selam, o sebepten Hakk’a yakın oldum ben.”

“Allah'a yakın olması sadece bir üst mısra da yer alan -dünyadaki kurt ve kuşlar selam kıldı.- ifadesinden ötürü değildir. (15/5-16/11) arasında kalan mısralara da gönderme yapılmıştır. Bu mısralarda şu ifadelerden ötürü Hakk’a yakın olunmuştur: *“On birimde rahmet deryası dolup taşı, Allah dedim şeytan benden uzak kaçtı, hay huy benlik-varlık durmayıp göçtü on ikimde bu sırları gördüm ben, on üçümde nefsi arzuları ele aldım, nefis başına yüz bin bela saldı, kibirlenmeyi ayakaltına basıp aldım, on dördümde toprak gibi oldum, on beşimde huri karşı geldi, baş eğip el bağlayıp saygı gösterdim, Firdevs atlı cennetten haber geldi, cemali için hepsini terk ettim, on altımda bütün ruhlar müjde verdi, hay hay sana mübarek olsun deyip Adem geldi, evladım deyip boynuma sarılıp gönlümü aldı, on yedimde Türkistan’da durdum, on sekizimde erenlerle şarap içtim, zikir edip hazır olup gönlümü temizledim, Hak Mustafa’nın cemalini gördüm, on dokuzumda yetmiş makam açığa çıktı, zikir edip içim dışım temizlendi, nereye gitsem Hızır Baba’m hazır oldu, gavslargavsı mey içirdi doydum, yaşımda geldi yirmiye söylerim makam, Allah’a çok şükür pir hizmetini eyledim tamam, dünyadaki kurt ve kuşlar eyledi selam.”(16/12).*

16/15Âyet hadîş güyâ Kur’ân aňlamazdur

16/16Bu rivāyeti ‘arş üzre gördüm ben

“Güya ayet, hadis, Kur’an’ı anlamıyor, bu rivayeti arş üstünde gördüm ben”

“Bu söylentiler” dediği sadece ayet hadis ve Kur’an’ı anlamayanların olduğu mısraya değil ayrıca “Mümin değil hikmet işitip ağlamıyor.” (16/13), “Erenlerin söylediği öğütleri dinlemiyor.” (16/14). mısralarına da gönderme yapılmıştır.

16/19Ol sebebdan Hakk’la Hakklandım ben

16/20Cân-ı dilim aña fedâ kıldım ben

“O sebepten Hak’la bütünleştım ben, can ve gönlümü ona feda ettim ben.”

O sebep kullanımının neye gönderimde bulunduğu bir üst beyitte açıklığa kavuşturulmuştur. Rivayetleri görüp Hak’la söyleşmesini ve yüzbin meleklerle yüzleşmesini sebep olarak nitelendirmiştir.

17/3 Hoş gâ’ibden nidâ geldi kulağıma

17/4 Ol sebebdan Hakk’a sığınup geldim ben

“Hoş gaipten kulağıma ses geldi, o sebepten Hakk’a sığınup geldim ben.”

O sebepten Hakk’a sığınup geldim ben.” kullanımı bir üst mısraya gönderimde bulunmaktadır. Ayrıca metinde birçok yerde bu kullanım geçmektedir. Dinî öğretiler şiirsel bir ifadeyle yinelendiği için metinde ahengi sağlamak amacıyla böyle kullanımların olması metnin bütünlüğünü bozmamaktadır. Metinde Hakk’a sığınma diğer beyitlerde şöyle ifade edilmiştir: *“Bütün ulular gelip bana armağan verdi.”(17/6), “Yirmi iki yaşında fani oldum, merhem vurup bütün dertlerime derman oldum, sahte âşık, gerçek aşığa şahit oldum.” (17/10), “Ey âşıklar yaşım yetti yirmi üçe, yalan dava ibadetlerim hiçbirine işe yaramaz, kıyamet gününde ne yapayım çıplaklık zor.”(17/14), “Ben yirmi dörde girdim Hak’tan uzak, Ahirete gidecek olsam var mı Burak, öldüğümde gelin vurun yüz bin dayak.”(17/18), “Cenazemin arkasından taşlar atın, ayağımdan tutup sürüyerek mezara atın, Hakk’a kulluk etmedi diyerek vurun tepik.”(18/2), “İnleyerek yaşım geldi yirmi beşe, sübhan Rabb’im zikir öğretip göğsümü deşe, göğsümdeki düğümleri Rabb’im çöze.” (18/6), “Ben yirmi altı yaşında sevdalandım, Mansur gibi cemal için kavga eyledim, pirsiz yürüyüp dert ve sıkıntı peyda eyledim.”(18/10), Ben yirmi yedi yaşında pirime kavuştum, her sırrı*

gördüm perde ile sardım, eşiğine başımı koydum izini öptüm.”(18/14), “Yirmi sekiz yaşında âşık oldum, candan geçip sıkıntı çekip sadık oldum ondan sonra dergahına layık oldum.”(18/18), “Yirmi dokuz yaşına girdim halim harap, aşk yolunda olamadım toprak gibi, halim harap bağrım kebab gözüm dolu yaş.”(18/22), “Otuz yaşında aşkın ateşiyle yaktırdılar, bütün ulular gelip Hakk’ı sevdirdiler, vurup sövüp dünya derdini bıraktırdılar.”(19/4), Kul Hoca Ahmet dünyayı bırakırsan işin biter, göğsündeki çıkan ahın arşa çıkar, can verirken Hak Mustafa elin tutar.”(19/8).

22/9Bu hâl birle yer altında dâ'im oldum

22/10Muştafa'ya mâtem tutup yere girdim ben

“Bu hal ile yeraltında sürekli oldum, Mustafa'ya matem tutup yeraltına girdim ben”

Bu hal kullanımının gönderimde bulunduğu bilgiler metinde şu şekilde geçmektedir: Dünyayı haram kılıp Hakk'ı sevmek (22/4), Zikir edip yalnız olmak ve yalnız yatmak. (22/5), Kur'an okumak, gece gündüz ibadet etmek (22/7), Geceleri namaz kılmak, gündüzleri oruçlu olmak. (22/8).

23/5Ey yārānlar bu sözleri işidüp şevkim artdı

23/6Ümmet didi içim tışım nūra batdı

“Ey dostlar bu sözleri işiterek şevkim arttı, ümmet dedi içim dışım nura battı.”

Bu sözler’in ne olduğu önceki beyitlerde söylenmiştir ve bu gösterme sıfatı sayesinde okuyucuya daha önce verilen bilgiler hatırlatılmıştır. “Hz Muhammed’e Mirac gecesinin nuru demesi ve karşılığında evladım cevabını alması.” (22/19), “Elinden tutulup ümmet denilmesi.” (22/20), “Sünnetlerin gereklerinin yerine getirilmesi ve onlara gönül bağlanması.” (22/21), “Kıyamette yoldaşların rehberlik etmesi.” (23/1), “Yürekten Muhammet demek ve karşılığında Hz Muhammed’in elini tutması.” (23/2), “Hz Muhammet tarafından evlat yerine konmak ve birlikte cennete girileceğidir.” (23/3).

29/5Ene'l-Hakḫ ma' nāsını bilmez nādān

29/6Dānā gerek **bu yollarda** pāk-ı merdān

“Enel Hakk’ın manasını bilmez cahil, bilge gerek bu yollarda mertlerin temizi.”

Bu yollarda ile kastedilen şey, Hakk’a giden yolun niteliğidir. Bu yollar kullanımıyla Hakk’a ulaşılan yolun “aşk yolu” (28/5) olduğuna göndermede bulunularak açıklığa kavuşturulmuştur.

30/9Ol **sebebd**en pādīshāh kılar bize cefā

30/10Āyet ḥadīṣ ma‘ nāsını beyān ideyim ben

“O sebepten sultan kılar bize cefā, ben ayetin ve hadisin manasını açıklayayım.”

O sebepler’in ne olduğu önceki beyitlerde söylenmiştir ve gösterme sıfatı sayesinde okuyucuya bu bilgiler hatırlatılmıştır. “Cahillere verilen hikmetlerin anlaşılmasına.” (33/3), “İnsanım diyenlerde himmetin olmadığına.” (30/4), “Dünya için birbirine şefkat edilmediğine.” (30/5), “Zalimlere esir olunmasına.” (30/6), “Kendilerinin günahlarının zalimlerden daha çok olduğuna.” (30/7), “Kötü huylu dervişlerin ettiği duaların tutmadığına.” (30/8).

33/1Ṭarīkat yolları katıḡ ‘ azāb

33/2**Bu yollarda** nice ‘ āşık oldı turāb

“Tarikat yolları çetin azaplıdır, bu yollarda nice âşık toprak oldu.”

Bu yollar kullanımıyla kendinden önceki mısraya gönderimde bulunarak tarikat yolunun zor ve çetin olduğu gösterilmiştir.

43/3Mūtū ḡable en temūtūye ‘ amel ḡılgıl

43/4**Bu ḡadīṣi** fīkr idüp öldüm ben

“Mūtū ḡable en temūtūye (emrini) yerine getir, ben bu hadisi anlayıp öldüm.”

İlk mısrada **Mūtū ḡable en temūtū** “Ölmeden önce ölün” ifadesi, insanın ölüp gerçekleri görmesi halinde nelerden pişman olup neleri yapmış olmayı isteyecekse hayattayken pişman olduklarından sakınması ve emredilen iyi işleri yapması -

başkalarıyla tartışmamak, yalan söylememek, haram yememek, gıybet etmemek, kimsenin kalbini kırmamak, kimsenin malında, mülkünde, makamında gözü olmamak vs.- anlamına gelmektedir. İkinci mısradaki **“Bu hadîş”** kullanımı, birinci mısradaki ***Mūtū kable en temūtū*** hadisine gönderimdir.

8/19Ta‘ām bulsañ cānla bile ara bul mihmān

8/20Haqqdan işidüp **bu sözleri** itdim ben

“Yiyecek bulsan canın ile ara bul konuk, Hak’tan işitip bu sözleri dedim ben.”

*Bu söz kullanımıyla kendinden önceki ve kendinden sonraki beyitlere gönderimde bulunulmuştur. Ayrıca metinde (8/20), (10/6), (30/1), (30/14)mısralarında tekrar edilerek okuyucuya sık sık hatırlatılmıştır. Hatırlatılan bu sözler metnin neredeyse tamamına gönderimde bulunmuştur. Metnin dini tasavvufi ve öğretici unsurları bunda etkindir. Bunun yanında *bu sır* ifadesi de -(32/12), (33/16)- metinde yinelenmiştir.*

1. 1. 1. 1. 1. 2. Öngönderim Göreviyle Kullanılan Gösterme Sıfatları

Eserde bazı beyitlerde gösterme sıfatları, okuyucuların ilgisini bir sonraki beyite yöneltmek ve önemli bir bilgi verileceğini bildirmek amacıyla kullanılmıştır. Metin dilbilimde gösterme sıfatlarının bu şekilde kullanımı öngönderim olarak adlandırılmaktadır. Öngönderim, metinde daha sonra ayrıntılı bir şekilde açıklanacak bir kişi, nesne ya da durumun anlatının başında verilmesidir. Öngönderimsel ilişki neredeyse bütün metinlerde az ya da çok bulunur. *Genellikle yazınsal metinlerde rastlanan bu gönderim türünde metinlerde belli bir gerilim sağlanır, okuyucuda, dinleyicide merak uyandırılır.*⁷⁶ Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevî Ḳuddise Sırruh’da öngönderim, kimi zaman aynı beyite, kimi zaman da bir sonraki beyite, kimi zaman

⁷⁶ Ozil-Şenöz, a.g.m., s. 29

da gösterme sıfatının yer aldığı beyitlerden sonraki birçok beyite gönderimde bulunmak amacıyla kullanılmıştır.

11/4Bu nice rūḥ tene girmez buldı kemāl

11/5Gözi yaşlu ḥalka başlu ḳaddi hilāl

“Bu ruh tene girmeden nasıl kemal buldu, gözü yaşlı halka başlı, teni ay”

Bu ruh kullanımının açıklaması aynı beyit içerisinde verilmiştir. Burada ifade edilen, ruhun gözlerinin yaşlı olduğu, halka başlı olduğu ve tenin ay gibi olduğudur.

33/1Ṭarīḳat yolları ḳatıḡ ‘azāb

33/2Bu yollarda nice ‘āşık oldı turāb

“Tarikat yolları çetin azaplıdır, bu yollarda nice âşık oldu toprak.”

Bu yollar kullanımı kendinden önceki mısraya gönderimde bulunduğu gibi kendinden sonra gelen beyitlere de gönderimde bulunmuştur. “Aşk yoluna.” (33/3), “erenlerin yoluna.” (33/4), “Tarikat yollarına.” (33/5), “Hak yoluna.” (36/13, 19).

61/7Ḳayşerī eydür ne bildiñ ol Muḥammed’dır ol

61/8Bu ‘alāmet ol kişiniñ şânındadır didiyā

“Kayseri sorar, nerede bildin o Muhammed’dır, bu işaret o kişinin şanındandır.”

Ol Muḥammed’dır kullanımının açıklaması aynı beyit içerisinde verilmiştir. O kişinin Hz. Muhammet olduğunu gösteren bir işaretin olduğu ve bunun da o kişinin şanında olmasına gönderimde bulunularak ifade açıklığa kavuşturulmuştur.

61/13Seni āzād ḳılayım ne isterseñ vireyim

61/14Bir sözüüm var anı ḳabül ḳılsañ didiyā

“Seni serbest bırakayım ne istersen vereyim, bir sözüm var onu kabul edesin dediye.”

Bir söz ün neye gönderimde bulunduğu kendinden sonraki beyitlerde açıklığa kavuşturulmuştur. Gönderimle ifade edilen “Kayseri’nin boynuna ip vurulması” (61/17), “Kollarının arkadan bağlanması ve o şekilde sürülmesi” (61/18), “Dağa, taşa, toprağa vurulup sürülmesi”dir (61/19).

65/21 Resül buyurđı ya Cebrā ’il n‘ acāyibdir **bu müşkil**

65/22 Çabuk söyle kıyāmet mi bu işler didiyā

“Resul sordu, ya Cebrail ne acayip bu zorluk, çabuk söyle bu işler kıyamet mi?”

Bu müşkil’in ne olduğu aynı beyit içerisinde kıyamet kelimenine gönderimde bulunularak ortaya çıkarılmıştır.

67/17 Resül buyurur yā Cebrā ’il ta‘ accüpdür bu müşkil

67/18 Āvāz gelür sağ ve soldan **bu āvāz** nedir didiyā

“Resul söyler, ya Cebrail şaşılacak şeydir bu bu zorluk, ses geliyor sağ ve soldan bu nedir dedi?”

Bu avaz kullanımının gönderimde bulunduğu bilgiler metinde şu şekilde geçmektedir: “ Sağdan gelen sesin İsrailoğullarının sesinin olduğu.” (67/21), Soldan gelen sesin ise gaddar dünyaya ait olduğudur.” (68/1) Bu avaz kullanımı sayesinde okuyucunun sonraki beyitlere odaklanması sağlanmıştır.

75/5 Selmān-ı Fārisī eydür bende var bir söz

75/6 Kabul olsa **işbu sözi** ben ideyim didiyā

“Selman Farisi söyler, bende bir söz var, kabul edilirse bu sözü ben söyleyeyim dedi. ”

İşbu söz kullanımının neye gönderimde bulunduğu kendinden sonraki beyitlerde açıklığa kavuşturulmuştur. “Biz şehrimizde kâfirler için hendek yaparız.” (75/9), “Düşman gelip hayran kalır, geçemez dedi.” (75/10) İşbu söz kullanımı bu beyitteki ifadelerle karşılanmıştır.

79/5 **Bu sözleri** eyü diñle özünü cāndan özle

79/6 Cābir’in oğullarıyla ta‘ ām eyle Hakk didiyā

“Bu sözleri iyice dinle, kendini cani gönülden iste, Cabir’in oğullarıyla yemek ye Hak dedi.”

Bu sözleri ifadesinin neye gönderimde bulunduğu aynı beyit içerisinde açığa çıkmıştır. Cabir'in oğullarıyla yemek yenilmesinin istenilmesi ve bunu isteyenin Allah olduğu belirtilerek okuyucu bilgilendirilmiştir.

84/3Yā yigit **bir sözüm** var bu demde bir kızım var evimde

84/4**İşbu kızımı** alursın rāzī olurum didiyā

“Ya yigit bir sözün var şimdi, bir kızım var evimde, bu kızımı alırsan razı olurum dedi.”

İşbu kızım kullanımının neye gönderimde bulunduğu kendinden sonraki beyitte açıklığa kavuşturulmuştur. İşaret edilen, kızın konuşacak dilinin olmaması, görüp yürüyecek gözlerinin olmaması, hem ayağının hem de kolunun olmasıdır.

1. 1. 1. 1. 2. Zamir Kullanımı İle Gönderim

Yazarların okuyucularla iletişim kurma isteğinin sonucunda ortaya çıkan metinler, üretilme ve çözülme olmak üzere iki süreci kapsamaktadır. Metnin tamamladıktan sonra okuyucusuyla bir iletişim kuran yazar, aynı zamanda okuyucularıyla ortak bir söylem alanını da paylaşmaktadır. Metnin çözümlenmesi sürecinde yazar, metnin okunması, anlaşılması ve yorumlanması aşamalarında okuyucularına birtakım görevler yüklemektedir. Yazarlar, okuru metinsel bağlam ve genel bağlam içinde sürekli olarak düşünmeye, anlamaya, yorumlamaya, çıkarımda bulunmaya, hatırlamaya, onaylamaya veya reddetmeye, karşılaştırma yapmaya ve akıl yürütmeye teşvik etmek için çeşitli dilsel imkânlarla başvurmaktadır.⁷⁷ Zamirler de yazarların bu amaçlara ulaşmak için başvurduğu dilsel imkânlardan biridir.

Metinler oluşturulurken birtakım yüzeysel bağlantılar kullanılır. Metinlerdeki yüzeysel bağlantıların oluşturulmasında önemli bir göreve sahip olan zamirler, nesnelerin adları değil temsilcileri oldukları ve geçici olarak adların yerini tuttukları için, ancak yerlerini tuttukları adlarla bağlantıları bilindiği zaman anlam

⁷⁷Bülent Özkan, “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık Ve Haldun Taner’in “Onikiye BirVar” Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”, **Çukurova Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13/1 (2004), 167-182,s. 6

kazanmaktadır.⁷⁸ Bir ismi hem cümle içerisinde hem de cümle dizileri arasında kullanılan zamirler takip edebilir. Dressler, zamirlerin, kullanımdaki daha dolu parçaların içeriklerinin tutulmasını sağlayan, temel sözdizimsel yapının yeniden kullanılması için uygun olan boş unsurlar olduğunu söylemektedir.⁷⁹ Metnin kuruluşunda en önemli görevi zamirlerin üstlendiğini ileri süren Roland Harveg'e göre söz aşama aşama oluşturularak metin düzeyine yükselir. Metinde aşamalı olarak yer alan dilbilgisel ilişkilerde, zamirler çok önemli bir konuma sahiptir.⁸⁰

Grosz ve Sidner, her tür metnin; dilbilimsel yapı, konuşmacının amacına göre belirlenen amaç yapısı ve konuşmacı ve dinleyicilerin dikkatlerini yoğunlaştırdıkları öncül-zamir ilişkilerinin çözümlendiği ve metin göndermelerinin depolandığı dikkat yapısı olmak üzere üç yapıdan oluştuğunu söylemişlerdir.⁸¹ Adı geçen araştırmacıların zamirleri içine alan dikkat yapısı gibi bir ölçü belirlemeleri, zamirlerin metnin oluşumunda ve çözümlenmesinde ne kadar önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Yazılı dilin ürünleri olan metinlerdeki cümleler ile konuşma dilinde oluşturulan cümleler arasında birtakım farklar mevcuttur. Günlük iletişimde yüzey metnin basitleştirilip kısaltılmasını sağlayan bağlantı yollarına daha fazla müracaat edilmektedir. Metinlerde kullanılan zamir şekilleri sayesinde cümle ve cümleler arasındaki boşlukların daha kısa ve daha ekonomik isimlerle doldurulması sağlanırken, yazar içeriğin yeniden ifade edilmesinde oldukça rahat hareket eder. Yazarlar tarafından en çok tercih edilen zamir şekilleri, adlar ya da ad cümlecikleri yerine kullanılabilen şahıs zamirleridir. Bağdaşıklığın sağlanabilmesi için metin dünyasında birtakım ifadelerin yinelenmesi gerekir. Zamirler de metinlerde kullanılan yineleme şekillerinden biridir. Genellikle yinelenen ifadeler aynı gönderim değerine sahiptir. Yinelenen ifadeler aracılığıyla metinde konu bütünlüğü ve istikrar

⁷⁸Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri** (Şekil Bilgisi), Ankara 2003, s. 399

⁷⁹Dressler, **a.g.e.**, s. 80

⁸⁰Göktürk Akşit, **Okuma Uğraşı**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 24

⁸¹Ümit Deniz Turan, "Metin İşaret Adılları: Bu, Şu ve Metin Yapısı", **XI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri**, ODTÜ, 22-23 Mayıs 1997, s. 204

sağlanmış olur. Eğer yinelenen ifadeler farklı bir gönderim değerine sahip olursa sonuç rahatsız edici olabilir.⁸²

Türkçede fiil sonuna gelen şahıs ekleri sayesinde özne kolaylıkla atılabilmektedir. Bu yüzden şahıs ekleri de Türkçede gönderimsel ögeler içerisinde değerlendirilmektedir. Öznenin cümleden atıldığı durumlarda fiildeki şahıs eki özneyi bir zamir değeriyle belirtmektedir. 27 hikmetten oluşan eserde zamirler özellikle bölüm içindeki bağdaşıklığı sağlama görevini üstlenmişlerdir. Şahıs, işaret, dönüşlülük ve belirsizlik zamirleri Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī ẖuddise Sırruh'da gönderim yapmak amacı ile kullanılan unsurlardır.

Şahıs Zamirleri

Tablo 1. Şahıs Zamirleri

Yalın	Yönelme	Yükleme	Bulunma	Çıkma	İlgi	Yön	Vasıta
Ben (243 kez geçiyor)	Baňa (18)	Beni (17)	Bende (1)	Benden (12)			Benimle (1)
Men (10)							
Sen (16)	Saňa(46)	Seni(6)	Sende (1)	Senden (5)	Seniñ (3)		
Ol (30)							
O (1)							
A	Ana (6)	Anı (2)		Andan (1)	Anıñ(3)		
Biz(6)	Bize (12)	Bizi (2)	Bizde (1) Bizlerde (1)	Bizden (3)			
Siz (3)	Size (5)	Sizi (3)	Sizde (1)				
Onlar	Ana (onlara anlamında 78/8)	Onları (1) Anı (onları anlamında 81/5)			Onlarıñ (2)		
Anlar (3)	Anlara (3)	Anları (1)					

⁸²Dressler, a.g.e., s. 55

Parantez içindeki sayılar, Tercüme-i Dîvân-ı Aḥmed Yesevî ẖuddise Sırruh metninde söz konusu zamirin kaç defa geçtiğini göstermektedir. Tabloyu incelediğimizde *ben, men* şahıs zamirinin yoğun bir biçimde kullanılmış olduğunu görürüz. Ben, men zamiri, durum ekleri ile kullanımı da dâhil metinde 302 defa geçmektedir. Birinci tekil şahıs zamirinin metinde, diğer şahıs zamirlerinden çok daha fazla kullanılmasının sebebi, eserdeki hikâyenin şahsın ağızından anlatılmış olmasındandır.

6/4Bismi'l-lâh diyüp beyân idem ḥikmet idüp

6/5Tâliblere dürr ü gevher saçtım **ben**

“Bismillah diyerek hikmet ederek açıklayayım, isteyenlere inci ve cevher saçtım ben.”

6/7Men defter-i şânî sözden açtım **ben**

6/8Sözünü ideyim her kim olsa didâr taleb

“Ben Defter-i sani'den söz ettim ben, “Sözünü edeyim, her kim (Allah'ın) cemalini görmek istese”

Bu yüzden metinde konuşan ya da konuşanları ifade eden ben, men sıklıkla kullanılmıştır.Yazar, metnin birçok yerinde hâkim bakış açısını göstermek ve anlatılan olaylarda üstlendiği rolü ve konumu vurgulamak için birinci tekil şahıs zamiri kullanmıştır.

11. yüzyıl Karahanlı / Hakaniye Türkçesinde fiil çekimlerinin neredeyse hepsinde şahıs zamirleri ekleşmemiştir. Geniş, öğrenilen geçmiş, gelecek zamanın, şart kipinin, gereklilik kipinin ve şartın birleşik çekiminde fiil ve zaman ekinde sonra şahıs zamirleri gelmektedir. İncelenen metinde sadece geniş zaman ekinde sonra şahıs zamiri ekinin geldiği belirlenmiştir. İncelenen metinde şahıs zamirleri hem cümlelerin bir ögesi hem de şahıs eki işleviyle sıkça kullanılmıştır.

73/9Atamdan hem **geçer men** anamdan hem **geçer men**

73/10Ümmetlerim isterem 'afv eyle didiyâ

“Hem babamdan hem de annemden geçerim; ümmetlerimi isterim, affet dedi ya.”

İşaret Zamirleri: Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Ḳuddise Sırruh’daki işaret zamirleri *bu, o, bular, olar’dır*. İşaret zamanda, mekânda ve tasavvurda uzaklık ve yakınlık kavramına bağlı olarak kullanılmaktadır. Metnimizde bulunan işaret zamirleri aldıkları hal ekleri ile birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. İşaret Zamirleri

Yalın	Yönelme	Yükleme	Bulunma	Çıkma	İlgi	Yön	Eşitlik	Vasıta
Bu (4)		Bunu (1) Bunu (2)	Bunda (12)	Bundan (2)		Burada (1) Buralarda (1)	Bunca (4)	
İşbu (1)								
O (1)				Ondan (1)				
Ol (5)								
A	Ana (4)	Anı (6)	Anda (21)	Andan (20)	Anıñ (3)			
Bunlar (4)	Bunlara (1)	Bunları (2)						
Onlar		Onları (1)						
Şunlar (1)								

İncelenen metinde artgönderim ve öngönderim ögesi gösterme sıfatların kullanımında olduğu gibi zamirlerde de karşımıza çıkmaktadır. Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Ḳuddise Sırruh 27 hikmetten oluşan bir eserdir ve bölüm olarak değil, bir bütün olarak verilmiştir. Metinde kullanılan şahıs ve işaret zamirleri, eserin bütünlüğü içerisinde bir anlam kazanmakta ve neye gönderimde bulunduğu bu şekilde tespit edilebilmektedir.

Dönüşlülük Zamirleri:

Dönüşlülük zamirinin temel görevi şahıs zamirlerinin anlamını kuvvetlendirmektir. Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī ẖuddise Sırruh'da gönderim yapmak üzere metinde *öz, kendi, kendü* dönüşlülük zamirleri belirlenmiş olmakla birlikte sayıları da oldukça azdır.

1. 1. 1. 1. 2. 1. Zamirlerle Yapılan Artgönderimler

Şahıs zamirleri, işaret zamirleri, belirsizlik zamirleri ve soru zamirleri metinde artgönderim ögesi olarak yer alabilir. Metinde zamirlerle yapılan artgönderimler, kimi zaman aynı beyite, kimi zaman bir önceki beyite, kimi zaman da bölümün tamamına gönderim yapacak şekilde bulunabilmektedir.

Zamirler, hem cümle içi ilişkilerde hem cümleler arası ilişkilerde bir gönderim değerine sahiptir. Metinde gönderimde bulunulan kişinin kimliğine ilişkin daha önce her hangi bir açıklama yapıldıysa metnin bütünlüğü içerisinde o kişiye gönderimde bulunmak üzere zamir kullanılmaktadır. Gönderim, farklı konumlarda bulunan ögeler arasında da olabilmektedir.⁸³

Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī ẖuddise Sırruh'da zamirlerin artgönderim göreviyle kullanılmasını şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- a) Artgönderimler aynı beyit içinde olabilmektedir:
- b) Artgönderimler beyitler arasında yapılabilmektedir.
- c) Artgönderim ögesi olarak kullanılan gösterme zamirleri şahıs zamiri işleviyle kullanılabilir.
- d) Artgönderim ögesi olarak kullanılan şahıs zamirleri özneyi vurgulamak amacıyla kullanılabilir.
- e) Artgönderim ögesi olarak kullanılan biz zamiri bir insan grubuna gönderimde bulunmak amacıyla kullanılabilir.
- f) Şahıs zamirleri metindeki statü farkını ortaya koymak üzere kullanılabilir.
- g) Artgönderim ögeleri vasıtasıyla yazarın kimliği ortaya konabilmektedir.

⁸³Özkan, **a.g.m.**, s. 6

h)Şartlı birleşik cümle yapısında zamirler artgönderim ögesi olarak kullanılabilir.

a) Aynı Beyitte Yapılan Artgönderimler: Artgönderimler çoğunlukla aynı beyit içinde yapılmaktadır. Genellikle ilk mısra da bilgi verilir, ikinci mısra da bu bilgi zamirler vasıtasıyla tekrar edilir.

16/19Ol sebebdan Hakk’la Hakklandım ben

16/20Cân-ı dilim **aña** fedâ kıldım ben

“O sebeple Hakk’la bir oldum ben, gönülden (kendimi) ona feda ettim.”

Üçüncü teklik şahıs zamiri aynı beyit içinde yer alan *Hak* kelimesine gönderimde bulunmuştur. Ayrıca metinde Allah’a olan hitaplarda doğrudan seslenmek için sen zamirinin kullanıldığı yerler de mevcuttur (41/14), (41/16), (41/20), (42/4), (42/8), (42/12). Allah ile kulun arasına hiçbir şey girmeden konuşulmaktadır.

38/15Ağzı açık nefis oluk mîsl-i karga

38/16Nâdânlardan korkup **saña** geldim ben

“Ağzı açık, nefsi oluk karga gibi, cahillerden korkup sana geldim ben”

24/7Ümmetlerim günâhların her cum’a gic

24/8Alup gel yâ Muhammed sen **bunları** çiç (ya’ ni bak)

“Ümmetlerimin günahlarını her Cuma affet, alıp geleyim ya Muhammed sen bunları ayır.”

Birinci mısra da günahların her gece geçilmesi, yani affedilmesi istenmektedir. Bilgi aynı kelimeyle değil de, işaret zamiri aracılığıyla tekrar edilmiştir.

31/5Ey bî-haber Hakk’a gönül virmediñ

31/6 Dünyâ harâm **andan** gönül çevirmediñ

“Ey habersiz Hakk’a gönül vermedin, dünya haram ondan gönül çevirmediñ.”

Aynı mısra içerisinde dünyanın haram olduğu ve gönül çevrilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Dünya kelimesi tekrar edilmek yerine işaret zamiri kullanılarak atıfta bulunulmuştur.

34/3Hakikat ‘âşıklar rengi soluk

34/4Âyineye nazar kılsa **andan** tanuk

“Gerçek âşıkların rengi soluk, aynaya baksa ondan parlak.”

Beyit içerisinde gerçek âşıkların renginin soluk olduğu bilgisi okuyucuya iletilmektedir. Bu bilgi içerisinde yer alan âşık kelimesi işaret zamiriyle bir kez daha yinelenmiştir.

34/21Şavm şalât her şubh-şâm

34/22Bunda bulup murâdına nâ’îlim ben

“Namaz kılıp oruç tutup her sabah ve her akşam, bunda bularak muradıma erdim ben.”

Bunda zamiri ile neye gönderimde bulunulduğu aynı beyit içerisinde anlaşılmaktadır. Bunda zamiri ile her sabah ve akşam namaz kılma ve oruç tutma eylemlerine gönderimde bulunulmuştur.

38/1Nādānla geçen ‘ömrüñ nār-ı saķar

38/2Nādān varsa dūzaķ **andan** hem kaçar

“Cahille geçen ömrün cehennem ateşi, cahil gitse cehennem de ondan kaçar.”

39/15Ben defter-i şānīyim saña yādigār

39/16Benden meded iste virir Perverdigār

“Ben defter-i saniyim sana armağan, benden medet iste verir Allah.”

51/9Rabb’im ider işbu cāna kılsa fermān

5110İrci’î emri geldikde **aña** nedir dermān

“Rabbim bu cana kılsa ferman, boyun eğme emri gelince ona nedir derman.”

“O bela peygambere, ondan sonra veliye, bundan sonra da âlime gelir, dedi.”

55/11Medine taşrasında bir kuyucuya ücretlendi

55/12Varup **aña** selâm kıldı ‘aleyk aldıyâ

“Medine dışında bir kuyucuya para karşılığında işçi oldu, gidip onu selamladı, o da selamını aldı.”

56/7Kuyucu resüle bakdı gözüñ ayırmadı

56/8Resül buyurdı **sen baña** çok bakarsıñ didiyâ

“Kuyucu resule baktı, gözünü ayırmadı, resul söz aldı sen bana çok bakarsın, dedi.”

56/19Resül buyurur: Er kimse Müslümân mı yâ kâfir

56/20Beyân kıl **ben** bileyim **anı** didiyâ

“Resul sorar: Er kişi Müslüman mı yoksa kâfir mi? Açıkla ben onu bileyim, dedi.”

58/3Bir tabakda on hurmâ alup önüne koydı

58/4Yigit **bunu** yi diyüp sözüm çokdur didiyâ

“Bir tabaktan on hurma alıp önüne koydu, yigit bunu ye diyerek sözüm çoktur, dedi.”

59/21Cümle melâ’ik Hudâ’ya itdiler âh-ı tazarru‘

59/22Bizlere fermân olsa nâ-būd ideriz didiyâ

“Bütün melekler Huda’ya yakarıp inlediler, bizlere buyrulsa yok ederiz, dedi.”

”

62/17Benim saçım akdır **aña** hürmet idiniz

62/18Bizlere mağfiret rahm eyle yâ Rabbenâ didiyâ

“Benim saçım aktır ona hürmet ediniz, bizleri bağışla ey Rabb’im, dedi.”

67/13Avâz geldi sağ taraftan derhâl işitdi

67/14Meyl **aña** kılmadı **andan** Resül gitdiyâ

“Sağ taraftan ses geldi hemen işitti, ona meyletmedi oradan Resul gitti.”

68/17Resül mescide girdi peygamberleri gördi

68/18Cümlesi **anda** **anlara** selâm virdiyâ

“Resul mescide girdi, peygamberleri gördü, hepsi oradaydı ve onlara selam verdi.”

69/11Peygamber nezdine nûrdan nêrdubân koydılar

69/12**Andan** resül tâ gök kapısına yetdiyâ

“Peygamberin önüne nurdan merdiven koydular, oradan resul ta gök kapısına ulaştı.”

69/17**Andan** öte yürüdü ikinci kat semâya

69/18**Burada** dik görüp Cebrâ ’îl’den şordiyâ

“Oradan ileri yürüdü ikinci kattaki göğe (ulaştı), burada dik görüp Cebrail’den sordu.”

70/5Beşinci katda Mûsâ resûlin gördi

70/6Her ikisi sözleşüp **anda** fırsat buldüyâ

“Beşinci katta Musa peygamberi gördü, her ikisi konuşup orada fırsat buldu.”

71/5Sidre maķâmı Hâzret-i Cebrâ ’îl

71/6Kalup **anda** ağlayu çok ‘özürler kıldiyâ

“Hazreti Cebrail Sidre makamı (dedi), çokça ağlayarak orada kalıp özür beyan etti.”

73/21Sarâyları nûrdan köşkleri ‘anberden

73/22**Ana** nazar kılan hayrân olup turdüyâ

“Sarayları nurdan, köşkleri amberden, ona bakan (kimseler) şaşırıp kaldı.”

76/3Dördüncüde Hindistân cümle gördiler ‘ayân

76/4Halkı **anıñ** bî-gümân **anda** ma‘lûm irdiyâ

“Dördüncüde hepsi açıkça Hindistan’ı gördü, oranın halkı şüphesiz orada bilinirdi.”

79/9Resül buyurdu Cābir’e haber vir maḥdūmlara

79/10Gelsünler **anlar** yanıma ta‘ām yisün didiyā

“Resul Cabir’e buyurdu: Çocuklarına haber ver, yanıma gelsinler, yemek yesinler, dedi. ”

82/17Ḥudā’yı bilmez misiñ **ana** kulluḵ itmez misiñ

82/18Ana atañ cümlesi ḵara yere girdiyā

“Huda’yı bilmez misin, ona kulluk etmez misin? Anan, Baban kara yere girdi.”

84/9Alayım dise ḵızını alup ne ḵılsun **anı**

84/10Yarım elma yediginden çāre olmaz didiyā

“Alayım dese kızını, onu alıp ne yapsın, yarım elmayı yediğinden çare olmaz, dedi.”

b) Beyitler Arası Yapılan Artgönderimler: Bir beyitte verilen bilginin tamamı aynı kelimelerle tekrar tekrar kullanılamayacağı için bu bilgiler, daha sonraki beyitte işaret zamirleri vasıtasıyla aynı şeylerin söylenmesine engel olunmaktadır. Bu da metinde beyitler arasındaki bağlantının devam etmesini sağlamaktadır.

33/7Zerre nāz-ı ‘aşḵa ṭāḵat ḵılmaz yedi tamūḡ

33/8Ey yārānlar ‘azīz cāndan tıydum **bunları** ben

“Aşkın nazı zerresine dayanmaz yedi cehennem, ey dostlar aziz candan duydum ben.”

Bunları işaret zamiri ile kendinden önceki beyitlere gönderimde bulunularak Tarikat yollarının çetin olması (33/5), nasip olan kula yakın olması (33/6) ve aşk yoluna gönülden girmeyenlerin sonun harap olup cehenneme gideceğini duyduğuna dair gönderimde bulunulmuştur.

33/19Bir atreye āni‘ olmaz ol dürr bulmaz

33/20āni‘ olup āş geveryi n aldım ben

“Bir damlaya razı olmadan o inci bulmaz, razı olup has cevherinden aldım ben.”

Bu beyit kendinden önceki beyitlere gönderimde bulunmaktadır. 32/13. beyitten itibaren tarikat yollarının özellikleri ve bu yola baş koyan  şıkların durumundan bahsedilmiştir. 33/19. beyitteki *ol* işaret zamiri ile bu yollara ve ona meyil eden  řıĝa gönderimde bulunmuştur.

33/21N r-ı ‘ aşa yan n ‘  şık rengi uar

33/22‘ Ukb  cedel ılup **bundan** g er

“Aşk ateşinde yanan ařıĝın rengi uar, ahirete doĝru ekip alıp buradan gider.”

Bundan ile neye gönderimde bulunulduĝunun bilgisi 32/7. beyitte işaret edilmiştir. “La-mek nı seyrederek makam aştım ben, dünyadan ahirete yüz bin k le verdim ben.” **Bundan** zamiri ile dünya kelimenine gönderimde bulunduĝu anlaşılmıştır.

34/1**Bunda** bulup d ĝ mleri **anda** aar

34/2Res l d ny  ıa didi t rikim ben

“Burada olan d ĝ mleri orada aar, resul dünyadan ıkararak bıraktım ben, dedi.”

Bunda ve *anda* zamirleri ile neye gönderimde bulunulduĝu bir önceki beyitte aıklanan 32/7beyitinden yola ıkararak, “dünyadan ahirete yüz bin k le verdim ben.”bilgisinde yer alan *bunda* zamiri ile dünya ve *anda* zamiri ile de ahiret kelimelerine gönderimde bulunulmuştur. Ayrıca bir üst beyitte geen ‘ ukb  kelimesi ile bilgi metin  z c ye/okura hatırlatılmıştır.

49/17Bu d ny da okur Mevl m kel mını

49/18 şidirsini **anda** y r sel mını

“Bu dünyada okur Mevlam kelamını, onda işitirsin yar selamını.”

Anda işaret zamiri ile 49/7 beyitinden itibaren başlayan Kur'an kelimenine gönderimde bulunulmuştur.

59/11Kayşerî **anı** kim yaptı gâzab birle yeltendi

59/12Elinden gelmez işi nice kıldıñ didiyā

“Kayseri onu kim yaptı, hiddetle yeltendi, elinden gelmeyen işi nasıl yaptın, dedi.”

Anı gösterme zamirinin neye gönderim yaptığı 58/19 beyitleriyle başlayıp 59/10 beyitleri arasında yer alan kısma denk gelmektedir. Bu kısımda Hz. Muhammet torunlarının karnını doyurmak için Kayseri'nin hayvanlarına kuyudan su çekmektedir. İş tek başına üstlendiğinden kovayı beşinci çekişinde düşürüp ses çıkarmıştır. *Anı* gösterme zamiri ile kovanın düşüp ses çıkarmasına gönderimde bulunulmuştur.

67/19Cebrā'ıl didi yā Resūl zehī gördüñ sa'âdet

67/20Sen **anlara** meyl kılsañ ümmetin hārāb didiyā

“Cebrail: Ya Resul ne güzel mutluluğu gördün, dedi, sen onlara meyletsen ümmetin mahvolur, dedi.”

Önceki beyitlerde Hz. Muhammed'in Mirac'a çıkması ve her bir katta karşılaşılan peygamberler ve olaylar anlatılmıştır. 67/13. beyitten itibaren bir sesin olduğu belirtilmiş ve *anlara* zamiri ile bu sese gönderimde bulunulmuştur.

83/19**Bunu** alıp siz bizden bî-ruḥşat yersiz

83/20Āhiretde siz nasıl cevāb virirsiz didiyā

“Bunu alıp siz bizden izinsiz yersiniz, ahirette siz nasıl cevap verirsiniz? dedi.”

Bunu ile neye gönderimde bulunulduğunun bilgisi 83/7. ile 83/17. beyitler arasında kalan kısımda ortaya konulmuştur. Temizce abdest almak için bir nehir kenarına gidilir ve suyun içerisinden akarak gelen bir elma görülür. Gösterme zamiri ile elma işaret edilerek gönderimde bulunulmuştur.

c) Artgönderim Ögesi Olarak Kullanılan Gösterme Zamirlerinin Şahıs Zamiri İşleviyle Kullanılması: Gösterme zamirleri kimi zaman şahıs zamiri işleviyle kullanılabilir. Özellikle belirli bir konuşma ortamında yer alan kişi ve şeyleri gösterirken bu, şu kelimelerinden yararlanılabilir. Çevrede görünür bir yerde bulunan şey ya da kişinin bu, şu kelimelerinin yardımıyla belirtili hale getirilmesi dilbilimde dışgönderim olarak adlandırılmaktadır.⁸⁴

16/19Ol sebebdan Hakk'la Hakklandım ben

16/20Cân-ı dilim aña fedâ kıldım ben

“O sebepten Hak’la bir oldum ben, can ve gönlümü ona feda ettim ben.”

16/19 beyitinden önceki kısımlarda Allah, Hak, Rab, Mevla, Perverdigâr kelimeleri geçmiştir ve Tanrı için kullanılmıştır. Ancak ikinci mısradan Tanrı’ya gönderim yapmak için (aña) işaret zamiri kullanılmıştır. (82/17) beyitte tekrardan Tanrı’ya bu zamirle hitap edilerek Tanrı’ya gönderimde bulunulmuştur.

53/11‘ Â ’işe vâlidemiz yâ Resûl-i Hakk didi

53/12O da bir şey’i yok şâ’imem didiyâ

“Ayşe validemiz ya Allah’ın Resul’u dedi, o da bir şey yok oruçluyum, dedi.”

O işaret zamiri Hz Muhammed’e gönderimde bulunmuştur.

56/1Resûl buyurdu eyüdü **anıñ** yâri Mevlâ’dır

56/2Fikri ümmet gâmdır gece gündüz didiyâ

“Resul söz aldı, onun yâri Mevla’dır, gece gündüz fikri ümmettir, üzüntüdür, dedi ya.”

61/3Kayşerî didi bu yigitkapuya geldi ammâ

61/4Aña tokat urdum bunda olduyâ

“Kayseri bu yigit kapıya geldi, lakin ona burada tokat attım, dedi.”

61/9Kayşerî turup ağladı yakasın pâreledi

⁸⁴Ozil – Şenöz, a.g.m., s. 33

61/10Anı bilmedim eyvāh cāhilim āh didiyā

“Kayseri durup ağladı yakasını parçaladı, onu bilemedim eyvah cahilim, dedi.”

68/17Resūl mescide girdi peygamberleri gördi

68/18Cümlesi anda **anlara** selām virdiyā

“Resul mescide girdi, peygamberleri gördü, hepsi orada ona selam verdi.”

55/5Kazan içre şu var bilmem ne var

55/6Bir çäre bulmadım **anlar** için gamım var didiyā

“Kazan içinde su var, bilmem başka ne var, bir çare bulamadım onlar için gamım var, dedi.”

Anlar gösterme zamiri ile 55/1. beyitinde yer alan Hasan ve Hüseyin’e gönderimde bulunulmuştur.

62/5Göge irdi figānı lebe geldi cānı

62/6Görüp **anıñ** anası hem hālını bildiyā

“Figani göge erişti canı ağızına geldi, onun anası halini görüp anladı.”

Anıñ zamiri ile Kayseri’ye gönderimde bulunulmuş.

63/13Huzūr-ı Resūle geldiler hem na‘ ra urdılar

63/14Geldiler ceḥāletle resūl **anlara** baḳdıyā

“Peygamberin huzuruna geldiler ve bağıştılar, peygamber şaşkınlıkla onlara baktı.”

80/11Yine Cābir geldi hātūnuna pek söyledi

80/12İmdi **anları** bulmak gerek didiyā

“Cabir yine geldi, hanımına kızarak söyledi, şimdi onları bulmak gerek dedi.”

Anları zamiri ile Cabir’in çocuklarına gönderimde bulunulmuştur.

81/1Ol ḥaṣırı ḳaldırdı oğlanları gördi

81/2Al ḳan içinde yatur hem **onları** gördiyā

“O hasırı kaldırdı oğlanları gördü, onları al kanlar içinde yatar vaziyette gördü.”

81/5 Resûl buyurdu getürün biz hem **anı** görelim

81/6 Ne vakı‘a bu ne hikmetdir bunlar didiyā

“Resul buyurdu: Getirin biz onları görelim, bu ne olaydır ne hikmettir anlayalım bunları dedi.”

d) Artgönderim Ögesi Olarak Kullanılan Şahıs Zamirlerinin Özneyi Vurgulaması:

Şahıs zamirlerinin cümle içerisinde kullanılmasının bir sebebi de özneyi vurgulamak, öznenin yapılan işteki rolünü daha iyi ortaya çıkarmaktır. Şahıs ekiyle birlikte öznenin kullanıldığı durumlarda hem şahıs eki hem de zamir gönderimsel ilişkiyi ortaklaşa yerine getirmektedir.⁸⁵

6/4 Bismi’l-lāh diyüp beyān idem hikmet idüp

6/5 Tāliblere dürr ü gevher saçtım **ben**

“Bismillah diyerek açıklayayım hikmet söyleyerek, isteyenlere inci ve cevher saçtım ben.”

6/6 Riyāzâtı kavî idüp kanlar yutup

6/7 Men defter-i şānî sözden açtım **ben**

“Nefse hâkim olarak kanlar yuttum, ben Defter-i sani’den söz ettim ben.”

6/10 Ğarîb yetim fakîrlerin gönlün hoşlab

6/11 Göñli bütün halâyıkdan kaçtım **ben**

“Garip, yetim ve fakirlerin gönlünü hoş edip, gönlü bütün kişilerden kaçtım ben.”

Yüklemden kaçınıcı şahısın olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yazar yaptığı görevi vurgulamak için *ben* zamirini de kullanmak istemiştir. Metinde birçok yerde bu tür kullanım söz konusudur.

⁸⁵Uzun, **a.g.e.**, s. 45

(6/15), (7/2), (7/6), (7/10), (7/14), (7/18), (7/22), (8/4), (8/8), (8/12), (8/13), (8/14), (8/15), (8/16), (8/20), (9/2), (9/6), (9/10), (9/14), (9/18), (9/20), (10/2), (10/6), (10/10), (10/14), (10/18), (15/2), (15/4), (15/8), (15/12), (15/16), (15/20), (16/4), (16/8), (16/12), (16/16), (16/17), (16/18), (16/19), (16/20), (17/2), (17/4), (17/6), (17/7), (17/10), (17/14), (17/15), (17/18), (18/2), (18/6), (18/7), (18/10), (18/11), (18/14), (18/18), (18/19), (18/22), (19/4), (19/8), (19/14), (19/15), (21/7), (21/16), (21/18), (22/2), (22/6), (22/7), (22/8), (22/10), (22/14), (22/18), (22/22), (23/4), (23/8), (23/12), (23/16), (23/20), (24/2), (24/6), (24/10), (24/14), (24/18), (24/22), (25/1), (25/4), (25/6), (25/8), (25/12), (25/16), (25/20), (26/4), (26/8), (26/12), (26/15), (26/16), (26/17), (26/20), (27/2), (27/6), (27/10), (28/2), (28/4), (28/8), (28/12), (28/16), (28/18), (28/20), (29/2), (29/4), (29/8), (29/12), (29/16), (29/20), (30/2), (30/6), (30/10), (30/14), (30/18), (30/22), (31/4), (31/8), (31/12), (31/16), (31/20), (32/2), (32/4), (32/8), (32/12), (32/16), (32/20), (33/4), (33/8), (33/12), (33/16), (33/20), (34/6), (34/10), (34/18), (34/22), (35/2), (35/4), (35/12), (35/20), (36/12), (36/14), (36/16), (36/20), (37/8), (37/9), (37/10), (37/11), (37/12), (37/16), (37/18), (37/20), (38/4), (38/8), (38/12), (38/16), (38/20), (39/2), (39/6), (39/10), (39/14), (39/18), (39/22), (40/4), (40/8), (40/10), (40/12), (40/16), (40/20), (41/8), (41/12), (42/14), (42/16), (42/20), (43/4), (43/8), (43/12), (43/16), (43/20), (44/2), (44/6), (44/8), (44/10), (44/14), (45/2), (45/6), (45/10), (45/14), (45/18), (45/20), (46/2), (46/6), (46/10), (46/14), (46/18), (46/22), (47/4), (47/8), (47/12), (47/16), (47/20), (65/12), (72/9), (72/10).

e) Artgönderim Ögesi Olarak Kullanılan Biz Zamirinin Bir İnsan Grubuna Gönderimde Bulunması: Metinde yazar bir insan grubunu kastediyorsa *biz* zamirini kullanmıştır.

29/17Şāh-ı Manşūr'a Ene'l-Hak̄k çok degil

29/18' Ārif-i bi'l-lāh **biz** gibi gümrah degil

“Şeyh Mansur'a Enel-hak çok değil, mürşitler biz gibi günahkâr değil.”

Allah'ı hakkıyla tanıyan kullardan olmadığını göstermek için *biz* zamirini kullanmıştır.

64/11^c Aṭā kıldı **bize** ümmet için resûlini

64/12Biz gibi ‘āṣī ümmetlere bunda resûl virdiyā

“Ümmetlik için peygamberini bize armağan etti, biz gibi asi ümmetlere burada peygamberi verdi ya.”

75/9Didi **biz** şehrimizde hendek yaparız küffār için

75/10Düşmān ḳalur ḫayrān gelür geçemez didiyā

“Biz şehrimizde kâfirler için hendek yaparız, dedi, Düşmanlar hayret eder gelip geçemez, dedi.”

30/7Zālīmleriñ ne ḫaddine var **bizde** günāh

308Dervişlerin ḫulḳı murdār geçmez du‘ā

“Zalimlerin haddine ne var bizde günah, dervişlerin huyu kötü geçmez dua.”

51/13Bizden evvel cümle kervān göçüp turur

51/14Ma‘lūm ḳılsa nevbet bize gelüp turur

“Bizden önce bütün kervan göçüp durur, bilinse sıra bize gelip durur.”

54/15Bugün dört gün olupdur içim ḡama tolupdur

54/16Açlık ḫadden geçüpdür bizlere himmet didiyā

“Bugün dört gün olmuştur içim gamla dolmuştur, açlık sınırı aşmıştır bizlere himmet dedi ya.”

f) **Şahıs Zamirlerinin Statü Farkını Ortaya Koymak Üzere Kullanılması:** Şahıs zamirleri bir kimseye işaret ettiği gibi konuşanla dinleyen arasındaki statü farkını ortaya koymak için de kullanılır. Birinci ve ikinci şahıs zamirleri dış gönderimdir, metin yazarı ve okuyucusu tarafından seçilen bu zamirler bazen metindeki sosyal ilişkiye işaret eder. Dış gönderim yazar ve okuyucularla birlikte diğer katılımcıları da gösterebilir. Örneğin; üçüncü şahıs zamirleri aracılığıyla ya da bu, şu gibi işaretçiler yoluyla.⁸⁶

⁸⁶Dressler, **a.g.e.**, s.162

75/7 Resûl buyurdu kıl **biz** hem anı bilelim

75/8 Ma‘ kûl olsa yapalım işbu sözi didiyā

“Peygamber buyurdu: söyle de biz onu bilelim, uygunsa bu sözü yapalım dedi.”

Saygı ve incelik gereği biz zamiri kullanımı tercih edilmiştir.

81/5 Resûl buyurdu götürüñ **biz** hem anıgörelim

81/6 Ne vaḳ‘ a bu ne hikmetdir bunlar didiyā

“Peygamber buyurdu: Getirin biz de görelim onları, bunlar nasıl olaydır ve nasıl hikmettir, dedi ya.”

53/13 Her peygamber bu yolda böyle evḳāt geçürdi

53/14 Size noldı böyle miḥnet çekmezsini didiyā

“Her peygamber bu yolda vaktini böyle geçirdi, size ne oldu böyle sıkıntı çekmezsini dedi ya.”

83/19 Bunu alup **siz bizden** bî-ruḥṣat yersiz

83/20 Āhirette **siz** nasıl cevāb virirsiz didiyā

“Bunu alıp siz bizden izinsiz yersiniz, ahirette nasıl cevap verirsiniz, dedi ya.”

79/13 Ḥātūn Cābir’e didi **size** ne oldu bugün

79/14 Oğullar yok bu demsiz yiyiñ didiyā

“Hatun, Cabir’e size ne oldu bugün, oğullar şu an yok, siz yiyin, dedi.”

g) Artgönderim Ögeleri Vasıtasıyla Yazarın Kimliğinin Ortaya Konması: Metinde yapılan gönderimler vasıtasıyla yazar hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

6/4 Bismi’l-lāh diyüp beyān idem hikmet idüp

6/5 Tāliblere dürr ü gevher saçtım **ben**

“Bismillah diyerek hikmet ederek açıklayayım, isteyenlere inci ve cevher saçtım ben.”

Yazar, "Ben sözlerimi (size) taliplere (isteyenlere) söyleyeceğim" diyerek okuyucuya gönderimde bulunmuştur. Eser dini, tasavvufi öğretileri içerip didaktik unsurları barındırdığı için eserin her kısmında okuyucuya yazar kimliğini göstermektedir. Eserin 9/1. beyitte "Ey habersiz olan sen" diyerek okuyucuya zamirle gönderimde bulunulmuştur.

35/9 Bir gün olup ecel vakti nişan itse

35/10 Saña baña asıl vatan hükmün itse

"Bir gün ecel vakti gelse, sana, bana asıl vatanı emretse."

Yazar bu beyitte bir gün herkesin öleceğini ve ahirete gideceğini ifade etmiştir. Bu olayı anlatırken ben zamirini kullanarak kendi kimliğini, sen zamirini kullanarak doğrudan okuyucuyu işaret etmiştir. Ayrıca metnin (39/15) beyitinde yazar kimliğini ortaya koymuştur.

49/5 Rahmetiñ müjde viridi Mevlâ'm saña

46/6 Seni isteyüp imân 'atâ kıldı saña

"Mevla'm rahmetini sana müjdeledi, seni isteyerek imanı sana bağışladı."

h) Şartlı Birleşik Cümle Yapısında Zamirlerin Artgönderim Olarak Kullanılması: Şartlı cümle yapısı Tercüme-i Divân-ı Aḥmed Yesevî Kıddise Sırruh'da fazlaca kullanılmamıştır. Yazar şartlı birleşik cümledeki yan cümlede bilgiyi verir, ana cümlede bu bilgiyi zamirler yoluyla tekrar eder.

43/1 'Āḳıl iseñ ehl-i ḳubûrdan ḥaber algıl

43/2 Ben daḥî şunlar gibi olurum diyü 'ibret algıl

"Akıllıysan mezardakilerinden haber al, ben de şunlar gibi olurum diye ibret al."

Mezarda yatanların durumlarından ibret alınıp onlar gibi olmamak gerektiğini ihtar edecek şekilde gönderimde bulunulmuştur.

49/17 Bu dünyâda okur Mevlâ'm kelâmını

49/18 İşidirsîñ anda yâr selâmını

“Bu dünyada Mevla’m kelimini okursan, onda işitirsin yârin selamını.”

Anda işitirsin derken kendinden önceki beyitlerde Mevla kelamının Kur’an olduğu işaret edilmiştir. Bu beyitle Allah kelamının yâr olduğu ve Kur’an’ın okunması şartıyla Allah’ın duyulabileceğine gönderimde bulunulmuştur.

Dönüslülük Zamirlerinin Artgönderim Olarak Kullanılması: Tercüme-i Dîvân-ı Ahmed Yesevî Kıddise Sırruh’da dönüslülük zamirleri çoğunlukla şahıs zamiri olarak kullanılmaktadır. Dönüslülük zahirinin bu göreviyle kullanıldığı beyitlerde genellikle şahıs zamiri kullanılmamakta, dönüslülük zamirleri iyelik eki ve hal eklerini almaktadır. Bazen dönüslülük zamiri *bizzat* anlamında kullanılabilir. Dönüslülük zahirinin kime gönderimde bulunduğı, kullanıldığı beyitin öncesinde ya da aynı beyit içerisinde belirlenmektedir. Böylelikle dönüslülük zamirleri aynı isimlerin tekrar edilmesine engel olmaktadır.

7/19Dilim kıat‘î, dilim acı **özüm** zâlim

7/20Kur‘ân okur ‘amel kılmaz yalan ‘âlim

“Dilim keskin, dilim acı kendim zalim, Kur’an okur amel etmez yalan âlim.”

8/1Altmış üçe yaşım girdi nefsim gâfil

8/2Hakk emrini muhkem tutmayup **özüm** cahil

“Yaşım altmış üçe girdi nefsim gafil, Hak emrini iyice tutmayarak bilgisizim.”

20/3Çöller gezüp **özüm** vâle kıldım

20/4Zâtı ulu h‘âcem sığınup geldim saña

“Çöller gezerek kendim inledim, zatı ulu hacam sana sığınıp geldim.”

26/21Başım toprak, **özüm** toprak, cismim toprak

26/22Vâşılı ila’l-lâh olam diyüp rûhum müştâk

“Başım toprak, özüm toprak, şeklim topraktır, Allah’a ulaşayım diyerek ruhum oldukça isteklidir.”

Bu beyitlerde dönüşlülük zamirleri çoğunlukla şahıs zamiri olarak kullanılmış ve bu yüzden metinde herhangi bir şahıs zamirine gereksinim duyulmamıştır. Dönüşlülük zamirleri iyelik eki ile kullanıldığında cümlede bahsedilen özneye işaret etmektedir.

12/11 Hakk-perestler **özi** pinhān sözi pinhān

12/12 Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

“Allah’a tapınanların kendisi gizli, sözü gizlidir, o sebepten altmış üçte yere girdim.”

32/11 Pervāne gibi aḥḳar olur **özini** bilmez

32/12 Bu sırları cānāndan tıyduḡum ben

“Kelebek gibi kor haline gelir kendini bilmez, bu sırları Sevgili’den tıyduḡum ben.”

34/5 **Özi** ḥayrān gönlü vīrān gözi yaşluḳ

34/6 Kudretine ḥayrān olup ḳaldım ben

“Kendi hayran gönlü viran gözü yaşlı, kudretine hayran olup kaldım ben.”

63/5 Anasınıñ bu sözine ḥoş geldi **özüne**

63/6 Sağ ḳolun kesdirüp Medīne’ye vardıyā

“Anasının bu sözü kendisine çok hoş geldi, sağ kolunu kestirip Medine’ye gitti ya.”

79/5 Bu sözleri eyü diñle **özünü** cāndan özle

79/6 Cābir’iñ oḡullarıyla ta‘ām eyle Hakk didiyā

“Bu sözleri iyice dinle, kendini cani gönülden iste, Cabir’in oğullarıyla yemek ye Hak dedi.”

Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Ḳuddise Sırruh’da, aynı beyitte dönüşlülük zamirleri (sen) şahıs zamiri ile birlikte kullanıldığında daha güçlü bir pekiştirme zamiri olma özelliğini kazanmaktadır.

9/1 Ey bī-ḥaber **sen** bir sebep **özi** esrār

9/2Hakkı Mustafa pendin işidüp ideyim ben

“Ey habersiz sen bir sebep kendi saklar, Hak Mustafa öğüdünü işitip söyleyeyim ben.”

Dönüşlülük zamiri bizzat anlamında kullanılabilmektedir.

28/13Manşür gelince dâr egildi özi aldı

28/15Pertev şalup Allah özi nazar kıldı

“Mansur gelince darağacı eğilip kendi aldı, ışık salıp Allah kendisi nazar eyledi.”

29/21Tâ-be-seher garîb Manşür çok ağladı

29/22Pertev şalup Allah özi rahm eyledi

“Sabaha kadar garip Mansur çok ağladı, ışık salıp Allah kendisi bağışladı.”

43/15Rağm eyleyüp Allah özi nazar şaldı

43/16Andan sonra deryâ olup taşım ben

“Bağışlayarak Allah kendi bakış attı, ondan sonra derya olup taşım ben”

1. 1. 1. 1. 1. 2. 2. Zamirlerle Yapılan Öngönderimler

Metinlerde öngönderim kullanılması temel amacı okuyucuların ilgisini bir sonraki cümle ya da cümle dizisine yoğunlaştırmaktır. Bu amaçla öngönderimler aracılığıyla başlangıçta bir belirsizlik oluşturulur.⁸⁷

Öngönderim sayesinde bireysel bir amaçtan ziyade bütün bir olayın geleceğe dair planını yapmak mümkündür. İçerikteki bazı öbeklere odaklanan yaratıcılık için öngönderimin oldukça önemli bir işlevi vardır. Okuyucu kimi zaman öngönderim aracılığıyla yapılan gönderimi anlayabilmek için içerikten faydalanmak zorunda kalır. İsim ya da isim öbeği yanında bulunan diğer kelimeler zamir şekilleri ile ilişkilendirilebilir.⁸⁸

⁸⁷Dressler, **a.g.e.**, s.61

⁸⁸Dressler, **a.g.e.**, s.80

Tercüme-i Dîvân-ı Aḥmed Yesevî Ḳuddise Sırruh'da öngönderimde bulunmak için gösterme ve soru zamirlerinden faydalanılmıştır. Metinde öngönderim genellikle iki şekilde yapılmaktadır.

a- Öngönderimler aynı beyit içinde olabilmektedir:

b- Öngönderimler beyitler arasında yapılabilmektedir.

a- Aynı Beyitte Yapılan Öngönderimler: Bir beytin ilk mısrasında zamir kullanılmakta, ikinci mısrada da bu zaminin neye gönderimde bulunduğu açıklanmaktadır. Metindeki bu özellik, her beytin anlamının kendi içinde tamamlanmasının gerektiği mesnevi türünde yazılmasından kaynaklanır.

8/21Ġarīb faḳīr yetīmleri her **kim** sorar

8/22Rāzı olur ol bendeden Perverdigār

“Ġarip, fakir ve yetimleri kim sorarsa o kuldān Tanrı razı olur.”

Bu beyitte *kim* soru zamiri, soru sormaktan çok belirsizlik zamiri göreviyle kullanılmıştır. Yazarın asıl amacı bütün insanlara seslenmek olduğu için burada kim zamiri ile 8/22. mısrada geçen *ol bendeye* gönderimde bulunmuştur.

39/21Şartı **oldur** riyāzete boyun sunsun

39/22Cān çıkup cānāneyi gördüm ben

“Şartı odur nefsine hâkim olup boyun büksün, ölüp sevgiliyi gördüm ben.”

Şartı odur demiş, istediği şeyi ondan sonra söylemiştir. İsteddiği şey nefsine hâkim olmasıdır.

56/3Ḳuyucu didi ne iş yaparsıñ bunda

56/4Çöllerde gezersiñ ne görürsüñ didiyā

“Ḳuyucu ne iş yaparsın burada, dedi, çöllerde gezersin ne görürsün dedi ya.”

İlk mısradaki *bunda* zamininin neye gönderimde bulunduğu ikinci mısrada ortaya çıkmaktadır. İkinci mısrada bunda zamininin açıklaması olan çöller kelimenine gönderimde bulunularak açıklığa kavuşturulmuştur.

60/15Hâcetim **oldur** saña Kayşeri ne kıldıysa baña

60/16Bî-çâredir günâhın ‘afv buyur didiyâ

“Dileğim o ki sana, Kayseri ne ettiyse bana, çaresizdir günahını affet dedi ya.

”

73/15Biri **anıñ** şu birisi hem sūd idi

73/16Birisi bal digeri şehd ü şeker idiyâ

“Onun biri su diğeri de sūt idi, biri bal diğeri de bal ve şeker idi ya.”

b) **Beyitler arası yapılan öngönderimler:** Öngönderimde bir beyitte önce bir zamir kullanılır, zamirin neye gönderimde bulunduğu ise kendinden sonra gelen beyitlerde açıklığa kavuşturulur. Bu kullanım, genellikle yapılacak kapsamlı bir açıklama için okuyucunun dikkatini daha sonraki beyitlerde verilecek bilgilere yoğunlaştırma amacını taşımaktadır. Bu öngönderim sayesinde metin çözücü/okur verilen bilgilere odaklanmaktadır.

8/7Cürm ‘işyân düğümleriñ **bunda** çözmedim

8/8Şeytân gâlib cân bir arada şaştım ben

“Suç ve isyan düğümlerini burada çözmedim, şeytan galip, can verirken şaştım ben.”

Bunda işaret zamiri ile kendinden sonra gelen “bu ‘âlemden (9/9). beyitine gönderimde bulunmaktadır. Ayrıcāsıkça tekrarlanan “*bu dünya, dünyadan*” kelime grubu ve kelimenine gönderimde de bulunmaktadır.

16/19Ol sebebden Hakk’la Hakklandım ben

16/20Cân-ı dilim aña fedâ kıldım ben

“O sebepten Hak’la bütünleştım ben, gönlümü ona feda ettim ben.”

Aña zamiri aynı beyit içerisinde yer alan Hakk (16/19) ve kendisinde sonra gelen Hakk (17/4) beyitine gönderimde bulunmuştur. Ayrıca metinde en sık tekrar edilen kelime “Hakk”tır. Metinde Tanrı sevgisi ana unsur olduğu için Tanrı anlamına

gelen eşanlamlı birçok kelime görülmektedir. Bu nedenle bu zamir metnin tamamına gönderimde bulunmuştur.

43/1 ‘ Ākıl iseñ ehl-i kıbūrdan haber algıl

43/2 Ben daḥī **şunlar** gibi olurum diyü ‘ ibret algıl

“Akıllıysan mezardakilerden haber al, ben de şunlar gibi olurum diye ibret al.”

Şunlar zamirinin karşılığı kendinden sonra gelen beyitte açıklığa kavuşmaktadır. Zamir, mezarda yatan amelsizlere (43/9), münafıklara (43/21), imansızlara (44/1) gönderimde bulunarak ibret alınmasını ifade etmek istemiştir.

61/13 Seni āzād kılayım ne isterseñ vireyim

61/14 Bir sözüm var **anı** kabūl kılsañ didiyā

“Seni azat edeyim ne istersen vereyim, bir sözüm var, onu kabul edersen dedi ya.”

Anı zamiri kendinden sonra gelen (61/17), (61/18), (61/19), (61/20) mısralarına gönderimde bulunmuştur.

67/7‘ Ālem-faḥri Muḥammed Burāk birle kılup mişāk

67/8 Cebrā’ıl gelüp **anda** tizgin alup tuttıyā

“Ālemlerin övüncü Muhammed, Burak ile anlaşınca, Cebrail gelip orda dizgini alıp tuttu ya.”

Anda zamiri kendinden sonra gelen 67/12. mısrasına gönderimde bulunmuştur. Anda zamirinin işaret ettiği yer Mekke’dir.

Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Kıddise Sırruh’da soru zamirlerinden biri olan kim, soru sormaktan ziyade belirsizlik zamiri göreviyle kullanılmıştır. Metnin asıl amacı bütün insanlara hitaben yazıldığı için kim soru zamiri, büyük çoğunlukla soru göreviyle değil belirsizlik zamiri göreviyle kullanılmıştır. Genelleme yapılırken bazen soru zamiri kim ve bu soru zamirinin hal eki almış şekillerinden faydalanılmıştır. Bu sayede bu zamir insanlara gönderimde bulunmuştur.

6/8Sözünü ideyim her **kim** olsa dīdār taleb

6/9Cānını cāna peyvend kılup reng bağlab

“Sözünü edeyim, her kim (Allah ’ın) cemalini görmek istese, canı cana bağlayıp suret bularak.”

7/3Ümmet olsun ğarīblere tābi‘ olgıl

7/4Āyet ḥadīṣ her **kim** itse sāmi‘ olgıl

“Ümmet olsan gariplere bağlı ol, ayet, hadis her kim söylese işit.”

29/15Ḥāl dilin hiç **kim** bilmez Tengri’ m şāhid

29/16Kānlar yutup men hem-şāhid oldum ben

“Kalbin halini kimse bilmez Tanrı’ m tanık, kanlar yutup ben hem tanık oldum ben.”

33/3‘ Aşk yoluna her **kim** girse ḥālī ḥarāb

33/4Erenleriñ yoluñ sorup yüridim ben

“Aşk yoluna her kim girse hali harap, erenlerden yolu sorup yürüdüm ben.”

64/3Her **kim** Ḥudā yolunda kıla ḥayr-ı seḥāvet

64/4Āḥar görür rāḥat zāyi‘ itmez didiyā

“Her kim Allah yolunda hayır etse, bundan sonra rahatlık görür, (bir şey) kaybetmez dedi ya.”

Kim soru zamiri bazı cümlelerde herhangi bir kişi anlamında kullanılmıştır.

47/13**Kimi** görsem ḥidmet kılup kulu oldum

47/14Tōprak-şifat yol üzre yolu oldum

“Kimi görsem hizmet edip kulu oldum, toprak gibi yol üstünde yolu oldum.”

56/5Resūl buyurdu her **kimiñ** işi olsa yaparım

56/6Ücretimle infāk-ı ehl-i beyt iderem didiyā

“Peygamber buyurdu, her kimin işi olsa yaparım, alacağım ücretle ev halkının geçimini sağlarım dedi ya.”

1. 1. 1. 1. 2. Göndergenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim

Metin, dile ait kuralların düzenlenmesiyle oluşturulan parçaların biraraya getirilmesi sonucu meydana gelen bir yapıdır. Bu yapı içinde hiçbir şey kendi başına ve bütünden bağımsız değildir. Metindeki her türlü dilsel yapı bir diğer yapıyla kurduğu ilişkiye göre anlam kazanır. Metinde birbiriyle anlam yönünden bağlı diziler, bütünün parçaları olarak diğerleriyle ilişki içindedir. Bir metnin anlamı, anlatıdaki bazı durumların, nesnelerin ya da kişilerin değişimi, dönüşümü ya da noktasal değişkenlikler içeren olayların anlatı boyunca yinelenmesiyle oluşur.⁸⁹ Bu tekrarlamalar metnin bütünlüğü içinde değişiklik gösterebilir. Metinde kimi zaman anlatıdaki kişilerin adlarının tekrar edilmesi, kimi zaman değişik olayların benzer biçimde anlatı içinde geçmesi söz konusudur. Eylem içindeki kahraman, bir nesne ya da uzamın metinde tekrarı sayesinde cümleler arasında bağıntı sağlanır.

Metinlerdeki yüzey yapının kısa bir dizge içerisinde yer aldığı durumlarda, bağdaşıklığı oluşturun unsurlar birbiriyle çok yakın bağlar kurarken daha geniş bir alana yayılmış metinlerde bağdaşıklık, önceki bilgilerin ve kalıpların yinelenmesi ile sağlanmaktadır. Yineleme, unsurların tam bir geri dönüşünü gerektirir. Metin yazarı metne yöneltilebilecek itirazları ya da metindeki belirsizliği ortadan kaldırmak istediğinde, temel dildeki aynı öğelerinin farklı kullanımlarını içeren kısmi yinelemeyi, aynı yapının farklı öğelerle kullanılmasını sağlayan paralelizmi, görünürde farklı unsurlar arasında yaklaşık olarak bulunan ve kavramsal eşdeğerlilik aracılığıyla elde edilen açıklamayı kullanır. Yineleme aslında metinde verilen bilgilerin bir anlamda azaltılması anlamını da taşımaktadır.⁹⁰

Metinler, uzun bir dizi içinde yer aldığı için metindeki yapının ve örneklerin nasıl kullanıldığını gösteren yöntemler olması gerekir. Bu yöntemler hem materyaller hem de bu materyallerin işlenmesi ile ilgili tasarrufa ve dengeye katkıda bulunur. Bu yöntemlerden biri olan kısmî yineleme, daha önce kullanılan materyallerin farklı derecelerde değiştirilmesini sağlayarak unsurların ve örneklerin doğru tekrarını

⁸⁹ Günay, **a.g.e.**, s. 61

⁹⁰ Dressler, **a.g.e.**, s.56

ortaya koyar. Aynı yapının ortaya konması olan paralelizm ise aynı yapının yeni unsurlarla doldurulmasını sağlar.⁹¹

Tercüme-i Divân-ı Ahmed Yesevî Kıddise Sırruh, 27 hikmetten ve 1824 beyitten oluşan bir eserdir. Eserde beyit sayısı fazla olmasına rağmen kahraman sayısı sınırlıdır. Eser, Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinden oluştuğu için tek bir kahraman varmış gibi düşünülebilir. Ancak eserde peygamberle ilgili bölümde ve Nu'mân bin Şâbit kıssasının anlatıldığı kısımda kahramanlar değişmektedir. Hz. Muhammet ve ashabının anlatıldığı kısımda kahraman Hz Muhammet, Nu'mân bin Şâbit kıssasının anlatıldığı kısımda ise kahraman Nu'mân bin Şâbit'tir. Hz. Muhammet ile başlayan kısma kadar asıl kahraman Ahmet Yesevi'dir. Bu kısımda Ahmet Yesevi, doğduğu andan altmış üç yaşına kadar geçen yaş aralıklarının anlatıldığı beyitlerde ilahi aşka nasıl kavuştuğunu, kavuşmadan önce nasıl sıkıntılar çektiğini, Hz Muhammed'i nasıl yâr edindiğini, Tarikat ve aşk yoluna nasıl girdiğini, bu yola giren âşıklara, bilginlere, erenlere, velilere yakın olup cahil, zalim, münafık, imansız kimselerden uzak durduğunu, bu dünyanın fâni asıl dünyanın ahiret olduğunu, kendisinin de Hz. Muhammet gibi sıkıntılar çektiğini, Tanrıya kavuşma yolunda kendisine Hızır Baba, Arslan Baba, Hz. Muhammet ve Kur'an'ın rehber olduğunu, Tanrı'nın buyruğu olan ibadetleri ve öğütleri yerine getirdiğini anlatmıştır. Ayrıca ibret alınacak ve Tanrı'ya layık kul olmak için yapılacak işlerde metin çözücüye/okura gönderimde bulunulmuştur.

24. hikmette 52/13-53/8. beyitler arasında ikinci kahramana çeşitli sıfatla giriş yapılmış ve 53/9-83/1 beyitlerine kadar olan kısımda Hz Muhammet ikinci kahraman olarak eserde yer almıştır. Bu kısım içerisinde Hz Muhammed'in karşılıklı olarak konuştuğu kişiler bulunmaktadır. Fakat bu kısımda Hz. Muhammet Resul sıfatıyla nitelendirilmiştir.

Eserde yer alan karşılıklı konuşmalar şu kahramanlar arasında geçer:

1. Resul	‘Â’îşe validemiz (Hanımı)
2. Resul	Fâtıma (Kızı)
3. Resul	Kuyucu

⁹¹Dressler, **a.g.e.**, s. 48, 49

4. Resul	Ḳayṣerī
5. Resul	Cibril, Cebrā'īl-i Emīn
6. Resul	Allah (dua aracılığıyla)
7. Resul	Ḳayṣerī ve anası
8. Resul	Ebū Cehil
9. Resul	Burāk (binek)
10. Resul	Peygamberler
11. Resul	Mūsā resul
12. Resul	Allah (yüz yüze)
13. Resul	Aşhābı
14. Resul	‘Abdullah ibn ‘Abbās
15. Resul	Ḳul Süleymān
16. Resul	Selmān-ı Fārisī
17. Resul	Cābir

Metinde son kahraman ise Nu‘mān bin Şābit’tir. Kahramanın anlatıldığı kısım 83/4-84/14. mısraları arasında geçmektedir. Kahramanın sadece tek bir kişi ile karşılıklı konuşması olmuştur. Lakin eserde kahraman ile karşılıklı konuşan kişinin konuşmaları yarım bırakılmıştır. Bu ise eserin bitimi olan son beyitte anlaşılmıştır.

84/13Sözin ḳabūl ḳılmasam bu ḳızını almasam

84/14Āhiretde cezāsın ne ḳıluram ben didiyā

“Sözünü kabul etmesem, kızını almasam, ahirette cezasını nasıl öderim ben, dedi ya.”

Beyitte kahraman kendi kendine iç konuşma ile soru sormuş ancak cevap verilecek beyit olmadan eser sonlandırılmıştır. Kahramanın sonunun ne olduğu metin çözücüye/okura tam olarak iletilememiştir.

Bir nasihatname özelliği taşıyan bu eserde bilgiler ve öğütler yukarıda verilen olayların öncesinde ya da sonrasında metin çözücüye/okura iletilmektedir. Tanrıya bağlı bulunma, ölümü ve ahreti unutmama; Tanrı’nın yolundan ayrılmama, her işte doğruluk arama, temiz düşünce sahibi olma; dünyaya ve geçici zevklere düşkün olmama; dile ve nefse hâkim olma; sabırlı, cömert, hayırsever olma, garip, yetim ve

fakirleri memnun etme; zalim, münafık ve cahillere katılmama; daima ağır başlı, tok gözlü, alçak gönüllü olma; Başta Tanrı'ya, Hz Muhammed'e, peygamberlere âşıklara, erenlere yâr olma, Kur'an'ı rehber edinme genel hatlarıyla Tercüme-i Dīvān-ı Ahmed Yesevî Kıddise Sırruh'da okuyucuya verilen öğütler arasında yer almaktadır.

Ahmet Yesevi her ne kadar bazı ahlaki davranışları ve dini bilgileri vermek için kendi hikmetlerini söylemişse de, metnin bazı yerlerinde doğrudan okuyucuya da hitap etmektedir.

6/12Nerde görseñ kalbi kırık, merhem urgıl

6/13Kanda mazlûm yolda bulsañ hem-dem olgıl

“Nerde kalbi kırık görsen merhem ol, nerde yolda kalmış mazlum bulsan yoldaş ol.”

7/3Ümmet olsun ğarîblere tâbi‘ olgıl

7/4Āyet ħadıṣ her kim itse sâmi‘ olgıl

“Ümmet olsan gariplere ol, her kim ayet, hadis söylese işit.”

Metinde (7/11), (7/12), (7/13), (8/17), (8/18), (8/19), (8/21), (8/22), (10/19), (12/10), 1(4/9), (14/10), (14/11), (27/11), (27/12), (27/13), (27/14), (27/15), (27/16), (30/11), (30/12), (30/13), (31/1), (31/2), (31/3), (31/5), (31/6), (31/7), (33/18), (38/17), (38/18), (38/19), (39/11), (39/12), (39/13), (39/15), (39/16), (39/19), (39/20), (41/7), (43/1), (43/2), (43/3), (49/5), (49/6), (49/7), (49/8), (49/9), (49/10), (49/13), (49/14), (49/15), (49/16), (49/17), (49/18), (49/19), (49/20), (50/1), (50/2), (50/3), (50/4), (50/5), (50/6), (50/7), (50/8), (50/13), (50/14), (50/15), (50/16), (50/17), (50/18), (50/19), (50/20), (51/1), (51/2) mısralarında okuyucuya gönderimde bulunulmuştur.

Kitabın ana kahramanları olan Ahmet Yesevi ve Hz. Muhammed'in adları eserde sık sık geçer. Metindeki kahramanlar konuşmaya başlamadan önce kahramanlara ve anlatacaklarına giriş mahiyetinde bir mısra vardır ve bu öngönderim ile kahramanların konuşacağı kısım başlatılmış olur. Eserde Ahmet Yesevi'nin konuştuğu kısım *“Bismi'l-lāh diyüp beyān idem ħikmet idüp”* (6/4) mısrasıyla, Hz Muhammed'in konuştuğu kısım *“Bismi'l-lāhdan söz açdım ħamd ü senā eyledimyā”*

(52/13), Nu‘ m n bin   abit’in konuştuğu kısım ise “*Söz mu ta ar kılarız hem ba dan ba larız*” (83/1). mısrasıyla ba latılmı tır. Bu sayede kahramanların konuşması birbirinden ayrılmıştır. Bu tip başlıklar kahramanların konuşmasını birbirinden ayırırken metindeki bütünlüğün sağlanmasında önemli bir görev üstlenmiştir. İdeal insan portresini çizmeye çalışan kahramanların düşüncelerinden yola çıkılarak metin boyunca sıklıkla kahramanların adlarının tekrar edilmesi sayesinde bir süreklilik kazanılmıştır. Metinde kahramanların adlarının doğrudan geçtiği beyitler  u şekildedir;

A med 3

Mu ammed 31

Metinde isimlerin doğrudan yinelenmesinin yanı sıra her kahraman için farklı isimler ve hitaplar kullanılarak aynı kahramana gönderimde bulunulmuştur. İçeriği peki tirerek metindeki istikrarı sağlayan bu özellik, metindilbilimde göndergenin yinelenmesi olarak adlandırılmaktadır. Eserde kahramanlara yapılan gönderimler  u şekildedir:

1. 1. 1. 1. 2. 1. Ahmed Yesevi’ye Yapılan Gönderimler:

Ahmed Yesevi ilim, irfan ve amelin yanı sıra a k, sevgi ve merhamet üzerinde de önemle durmuş olmakla birlikte tasavvufun    yolu olan Allah korkusu, muhabbet ve marifetle de b t nle mi tir. Metinde Ahmet Yesevi kendi adını doğrudan zikretmemi  ve bundan dolayı kendisini kul sıfatıyla nitelendirmiştir. Ahmet Yesevi’ye yapılan gönderimler incelendiğinde Tanrı ve kul arasındaki statü farkı da ortaya çıkmış olur. Metinde ana kahramanı temsil eden Ahmet Yesevi’nin vasıflarını ortaya çıkaracak şekilde gönderimlerde bulunulmuştur. Metindeki gönderimler  u şekildedir;

Tablo 3.Ahmed Yesevi’ye Yapılan Gönderimler

Metnin Yazımı	Orijinaldeki	Metinde Geçtiği Yer	Türkiye Türkçesindeki Anlamı
Ahmed Yesevî kıddise sırruh hazretleri		4/9	Allah, Ahmet Yesevi hazretlerinin sırrını kutlu kılsın.
H ^v āce Ahmed		19/5, 37/15, 49/3	Hoca Ahmet.
H ^v āce Ahmed Yesevî		2/9, 2/18	Hoca Ahmet Yesevi.
H ^v āce Ahmed Yesevî kıddise sırruh hazretleri		3/6, 3/10, 84a/3	Allah, Hoca Ahmet Yesevi'nin sırrını kutlu kılsın.
H ^v āce		2/15, 2/15	Hoca.
Hazret		48/4	Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan.
Kul H ^v āce Ahmed		10/15, 14/17, 16/21, 21/11, 25/1, 27/19, 27/7, 31/17, 34/19, 36/9, 40/5, 41/9, 42/9, 44/5, 45/15, 47/17, 48/11, 50/11, 51/3, 52/11	Kul Hoca Ahmet

1. 1. 1. 1. 2. 2. Hz. Muhammed'e Yapılan Gönderimler

Metinde ana kahramanı temsil eden Ahmet Yesevi'nin peygamber sevgisi o kadar ileri bir düzeydedir ki, altmış üç yaşına geldiği zaman, Hz. Muhammed'in yaşadığı ömrü düşünmüş, sevgisinden dolayı geri kalan ömrünü yer altına girerek geçirmiştir. Eserde sıkça bu olaya gönderimlerde bulunarak peygamber sevgisi gösterilmiştir. Ahmet Yesevi'nin Pir-i Mugan diye nitelendirdiği kahramana gerek

hikmetlerin aktarıldığı kısımda gerekse kahramanla ilgili kıssaların aaktarıldığı bölümlerde farklı vasıflarla gönderimlerde bulunulmuştur.

Tablo 4 Hz. Muhammed’e Yapılan Gönderimler

Metnin Yazımı	Orijinaldeki	Metinde Geçtiği Yer	Türkiye Türkçesindeki Anlamı
Ḥabīb		52/14, 69/21, 65/12, 71/11,72/15	Sevgili, sevilen
Ḥabību’l-lāh		70/22	Allah’ın çok sevgili kulu.
Ḥaḳḳ Muṣṭafā		9/2, 9/4, 11/1, 11/11, 11/17, 11/3, 12/17, 14/9, 16/4, 19/7, 22/15, 22/17	Hz. Muhammed’in diğer bir adı.
Ḥaḳḳ Resūl		35/18, 36/1, 36/10	Allah’ın Resulü
Ḥazret		54/9, 67/3, 69/9, 72/21	Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan.
Ḥazret-i risālet şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem		2/14	Hz. Muhammed (sav).
Maḥmūd Sultān		45/5	Hz. Muhammed’in adı. (Karahanlılar döneminde kullanılan Hz. Muhammed’in sıfatı).
Muṣṭafā		7/12, 14/11, 21/16, 21/18, 22/10, 22/14, 22/18, 22/2, 22/22, 22/6, 23/12, 23/16, 23/20, 23/22, 23/4, 23/8, 24/10, 24/14, 24/18, 24/2, 24/22, 24/6, 25/4, 44/15, 49/7, 64/10 69/4, 69/14, 70/16, 71/12, 71/17, 82/10, 84a/14	Hz. Muhammed’in diğer adı.
Peygamber		12/14, 58/9, 63/18, 64/1,68/14, 69/11, 75/17, 76/5, 76/16, 77/14, 78/16, 82/3	Nebi, Resul.

Pîr-i muġān	8/10, 8/13, 14/7, 14/9, 19/15, 27/3, 32/18, 35/7, 41/2, 44/4, 46/19	Hız. Muhammed
Resūla'l-lāh	68/19	Allah'ın Resulü
Resulu'l-lah	55/7, 60/12, 69/8, 75/1, 78/13, 79/15	Allah'ın Resulü
Resūl-i bā-vefā	76/17	Vefalı Resul.
Resūl-i Hakk	53/11	Allah'ın Resulü.
Resūl-i mübārek	76/11	Kutlu Resul.
Sultān-ı enbiyā	60/19	Peygamberler sultanı.
Zāt-ı resūl	71/13	Resul'ün kendisi

1. 1. 1. 1. 2. 3. Büyüklere Yapılan Gönderimler

Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Ḳuddise Sırruh'da kahramanların ağzından sözü kuvvetlendirmek, bu sözlerin geçerliliğini ve inandırıcılığını arttırmak için bazı muteber ve saygın isimlere gönderimde bulunulmuştur. Metinde isimleri zikredilen muteber ve saygın isimler şunlardır;

9/3 Yedi yaşında **Arslan Baba'ya** kıldım selām

9/4 Hakk Muştafā emānetini kılıñ in'ām

Hoca Ahmed Yesevi'nin mürşidi olan âlim Arslan Baba'ya gönderimde bulunulmuş.

12/19 Nerde olsam **Hızır Babam** baña hem-rāh

12/20 Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

“Nerde olsam Hızır Babam bana yoldaştır, o sebepten altmış üçte girdim yere.”

Hızır aleyhisselām'a gönderimde bulunulmuştur.

18/7 Ben yigirmi altı yaşında sevdā kıldım

18/8 **Manşūr-şifat** dīdār içün ġavġā kıldım

*“Ben yirmi altı yaşında sevdalandım, yüz için (Allah’ın yüzünü görmek)
Mansur gibi kavga ettim ”*

(20/7,28/4-29/22) mısralarında Hallacı Mansur’un *Ene’l-Hakk* demesi ve sonrasında gelişen olayların anlatıldığı mısralara gönderimde bulunulmuş.

23/9Dîdâr görüp rûhum uçup arşa kondu

23/10Mūsā-şîfat vücûdlarım parlayup yandı

*“Yüz görüp ruhum uçarak arş makamına kondu, Musa gibi bedenim
parlayarak yandı.”*

Hız Musa’nın doğum olayında gerçekleşecek müjdeye (gökyüzünde yıldızının parlamasına) gönderimde bulunulmuş.

23/11Mecnûn-şîfat yâr aḥbâbdan kaçup tartdı

23/12Muştafâ’ya mâtem tûtup yere girdim ben

*“Mecnun gibi dostlardan kaçarak tarttı, Mustafa’ya matem tutarak yere
girdim ben.”*

Mecnun’un sevdiklerinde ayrılıp çöllere düşmesine gönderimde bulunulmuş.

44/11Ne gelse görmek gerek ol Hûdâ’dan

44/12Yûsuf’ı ayırdılar ol Ken’ân’dan

“Ne gelse görmek gerek o Hûda’dan, Yusuf’u ayırdılar Kenan’dan.”

Hız Yusuf’un Kenan ilinden ayrılışına gönderimde bulunulmuş.

44/17Ebû Bekr ‘Ömer ‘Oşman Murtaẓâ’ya

44/18Ġarîb irişdi erenlere hem yârenlere

*“Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Murtaza (Hz. Ali), garip erişti hem erenlere
hem de yarenlere.”*

Dört halifeye gönderimde bulunulmuş.

48/3Akman ile Karaman çok eyledi devr-i devrân

48/4Ḥazrete tōhmet kılup ‘ākıbet gelüp olduyâ

“Akman ile Karaman çok döndü, Hazret’i suçlayıp sonları oldu ya.”

Akman ve Karaman Hoca Ahmet Yesevi’ye suçlayan kişilerdir. Hoca Ahmet Yesevi’yi öldürmek için geldiklerinde keramet gereği köpeğe dönüşerek birbirlerini parçalayarak öldürmüşlerdir. Metnin giriş kısmında bu olaya gönderimde bulunulmuştur.

48/5Nār-ı İbrāhim’e şekk kalan āteşi kül oldiyā

48/6İnanmayan gelüp bakup gördi yā

“Şüphesiz İbrahim’in kalan ateşi kül oldu ya, İnanmayanlar gelerek bakıp gördü ya.”

Beyitte, Hz. İbrahim’in ateşe atılmasına gönderimde bulunulmuş.

74/15‘ Abdullah ibn ‘ Abbās su ’āl itdi Resūl’den

74/16Gördiñiz mi didārın Resūl belī didiyā

“Abdullah ibn Abbas Resul’e sordu, gördünüz mü yüzünü, Resul evet dedi ya.”

Abdullah ibn Abbas ismini Hz Muhammet koymuştur, küçük yaştan beri kendi himayesinde yetiştirmiştir. Beyitte Peygamber ile Abdullah ibn Abbas arasındaki konuşma tasvir edilmektedir.

75/5Selmān-ı Fārisī eydür bende var bir söz

75/6Kabūl olsa işbu sözi ben ideyim didiyā

“Selman-ı Farisi söz alır, ben de bir söz vardır, kabul edilirse bu sözü söyleyeyim, dedi ya.”

Selman-ı Farisi, İranlılardan ilk Müslümandır ve İslam tarihinin ilk döneminin önemli şahsiyetlerindendir. Hak dine girmek, Hz. Muhammed’i görmek için her türlü çileye katlanmış olan Selman, Mekkeli putperestler Medine’ye saldırma hazırlığı yaptıklarında şehrin çevresine hendek kazma fikrini veren kişidir. Metinde hendek kazılmasına gönderimde bulunulmuş.

83/4Bir er geldi Kūfe’den ana Nu‘ mān didiyā

83/5Yaratdı ol Perverdigār nef' ine şāhib-i Cabbār

83/6Ol zātın pederi **Şābit'dir** didiyā

“Küfe'den bir er geldi ona Numan dedi ya, o yücelik sahibi Allah yarattı, o kişinin babası Sabit'tir dedi ya.”

İmam-ı A'zam hazretlerinin babası Numan bin Sabit'e gönderimde bulunulmuş. Numan bin Sabit'in elma kıssası metinde anlatılarak okuyucuya iletilmiştir.

1. 1. 1. 1. 2. 4. Metindeki Diğer Gönderimler

Eser, dini ve tasavvufi konuları işlediği ve nasihatname özelliğine sahip olduğu için eserde Allah aşkı ve Peygamber sevgisi ağır basmaktadır. Bu nedenle Tanrı kelimesi metinde sıkça tekrarlanmıştır. Yazar Tanrı için metinde Allah, Hak, Huda, Rab, Mevla, Hudāvend, İlāhī, Raḥman, Raḥīm, Hudāvendā, Rabbenā kelimelerini kullanmıştır. Bazen de Tanrı'nın özelliklerinden yola çıkarak ona gönderimde bulunulmuştur. Dīdār (6/17), Perverdigār (8/22), hū (12/9), hāy (15/7), hūy (15/7), sultān (19/20), kādīr-i kudret (25/5), cānāne (29/8), pādīşāh (30/9), yaradan (31/1), Te'āla'l-lāh (32/1), halk-ı Hudā (37/6), ferd-i Ḥabīb (39/8), Sāhib-i Raḥmān (39/18), zū'l-Celāl (50/10), Kādīr-i Perverdigār (64/9), Cabbār (66/22), Emīn-i Rabbū'l-ālemīn (63/9) kelime ve kelime gruplarıyla Tanrı'ya gönderimde bulunulmuştur. Metinde Tanrı için sıralanan bu kelimeler birçok yerde yinelenmiştir.

Metinde yer ve mekân adlarıyla da gönderim söz konusudur. Tasavvuf inancı gereği içinde yaşanılan dünya fāni, ahiret ise asıl yurttur. Metinde bu görüş sıkça vurgulanmıştır ve metinde mekân ismi olarak; bu dünya, âlem, dünya rū-yi zemīn kelimeleri ile içinde yaşanılan fani dünyaya gönderimde bulunulmuştur. Āhiret (17/16), 'uqbā (9/8) kelimeleri ile öteki âleme, ahirete gönderimde bulunulmuştur. Yine ahirette bulunan mekân ve makam isimlerine de gönderim yapılmıştır. Bu amaçla kullanılan yer isimleri şu şekildedir: Cehennem (66/22), Cennet (13/16), dünyā (19/3), dūzaḥ (26/11), dünyā vü 'uqbā (72/17), fenā fi'l-lāh (10/2), heft-i āsumān (59/19), Medīne (55/11), Mekke (67/12), mezār (48/13), Şirāt (27/16),

sidretü'l-müntehâ (63/10), Sidre maḳāmı (71/3), semt-i dūḳāḥ (38/3), Şaḥratu'l-lāh (69/9), şehir-i Şehru'l-lāh (5/1), tamūḡ(33/7). Ayrıca metinde özellikle Ahmet Yesevi'nin ziyaret ettiği veya bulunduğu mekanlar da zikredilmiştir. Bu mekanlar şunlardır: Türkistān (15/20), Şām (44/9), Ḥorāsān (44/9), 'Irāk (44/9).

1. 1. 1. 1. 3. Belirteçle Yapılan Artgönderim

Metindilbilimin ölçütlerinden birisi olarak bağdaşıklık, bağlam içinde değerlendirildiği zaman anlam kazanmaktadır. Metin arka arkaya sıralanan cümlelerden oluştuğu için kelimelerin görevi, ancak bağlam içinde tespit edilebilmektedir. Metnin ya da konuşmanın ortamına göre, söylemdeki parçalar arasında ilişki kurma görevi bazen yer ve zaman belirleyicilerine verilebilmektedir. Yorumlarının metindeki bağlama göre yapıldığı *burası, orası, buraya* vb. gibi belirleyiciler, konuşmanın uzamını belirterek daha önceki bir eylem ya da durumla ilgili bir başka şeyi ortaya koyma görevi üstlenmektedir.

Eserde anlatılan hikâyede belirsiz bir zaman ve yer söz konusudur. Yazar soyut bir konuyu anlatabilmek için somut karakterlerin dâhil olduğu bir hikâyeye çatısı kurgulamıştır. Yazar kahramanları aracılığıyla ahirette mutlu olmanın bilgisini verdiği için metinde genel hatlarıyla iki mekândan bahsedildiğini söylemek mümkündür. İnsanların hayattayken yaşadığı dünya ile öldükten sonra gidecekleri dünyaya yer belirtecileri sayesinde gönderimde bulunulmuştur. Bu belirteciler zamirle gösterilmiştir.

Metindeki bu dünyaya ait gönderimler ikinci kahramanın (Hz. Muhammed) yaşadığı yer olan Mekke şehrinde bulunan ev ve Medine şehrinde bulunan mescide aittir. Ancak birinci kahramanın yaşadığı yer belli olmamaktadır.

53/21^c Ā'îşe muḳṭarr olup ^cözrler kıldı

53/22Ḥākpāye yüz sürüp **andan** resūl çıkıdıyā

“*Aişe çaresiz olup özür diledi, ayağının değdiği yere yüz sürüp oradan resul çıktı ya.*”

54/1 Resûl çıkup **ondan** gidüp geçüp kûyundan

54/2 Fâtıma hânesine teşrîf idüp vardıyâ

“Resul oradan çıkıp kuyudan geçerek, Fatma’nın evini onurlandırarak geldi ya.”

67/7 ‘ Âlem-fahri Muhammed Burāk birle kı lup mişāk

67/8 Cebrā’îl gelüp **anda** tizgin alup tuttıyâ

“Âlemlerin onuru Muhammed Burak ile anlaşarak, Cebrail gelerek orada dizgin alıp tuttu ya.”

67/9 Önde Cebrā’îl sağında Mikā’îl

67/10 Solunda İsrâfîl **anda** hâzır turdıyâ

“Önde Cebrail sağında Mikail, Solunda İsrail orada hazır durdu ya.”

67/11 Düşenbe gicesi Resûl **anda** atlandı

67/12 Mekke şehrinden çıkup yola revân oldıyâ

“Perşembe gicesi Resul orada atlandı, Mekke şehrinden çıkıp yola düştü ya.”

Buradaki zamirler Mekke şehrinde bulunan eve gönderimde bulunmaktadır.

Metindeki diğer yer, öbür dünyadır ve belirticiler bu sefer de ahrete gönderimde bulunmak amacıyla kullanılmıştır. Bu belirteçlerin nereye gönderimde bulunduğu diğer cümlelerle ve beyitlerle kurduğu ilişki çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

33/21 Nâr-ı ‘ aşka yanān ‘ aşık rengi uçar

33/22 ‘ Ukbā cedel kı lup **bundan** göçer

“Aşk ateşinde yanan aşığın rengi uçar, ahirete doğru çekip alıp buradan gider.”

34/1 **Bunda** bulup düğümleri **anda** açar

34/2 Resûl dünyā çıka didi tārîkim ben

“Burada olan düğümleri orada açar, resul dünyadan çık dedi bıraktım.”

43/1‘ Āķil iseñ ehl-i ķubūrdan ĥaber algıl

43/2Ben daķı **şunlar** gibi olurum diyü ‘ibret algıl

“Akıllıysan kabirde yatanlardan haber al, ben de şunlar gibi olurum diye ibret al.”

1. 1. 1. 1. 4. Çok Bağımlı Artgönderim

Bir kelimenin, önündeki ya da arkasındaki tanımlıkları değiştirerek metnin farklı yerlerinde tekrar etmek, metindilbilimde çok bağımlı artgönderim adını almaktadır. Eserde konuya uygun olarak bazı kelimelerin sıklıkla tekrar edildiği görölmüştür. Bu kelimelerin metinde sıklıkla tekrar edilmesinin amacı konu bütünlüğünü sağlamaktır. Bütünlüğün hem beyitler hem de beyitler arasında sağlanması çok bağımlı artgönderimle sağlmümkün olmuştur. Beyitler arası çok bağımlı artgönderim örnekleri şu şekildedir:

10/19Āyā dostlar ķulaķ şalıñ **sözlerime**

10/20Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

“Ey dostlar kulak verin sözlerime, o sebepten altmış üçte yere girdim.”

23/5Ey yārānlar **bu sözleri** işidüp şevķim artdı

23/6Ümmet didi içim tışım nūra batdı

“Ey dostlar bu sözleri işitince şevkim arttı, ümmet dedi içim dışım nura battı.”

Metinde *bu sözlerin* geçtiği diğer mısralar şunlardır: 30/2, 30/14, 40/11, 64/8

35/11**Ölüm** gelüp cān acısıñ zehrini tatsa

35/12Eyzan

“Ölüm gelip can acısının zehrini tatsa, keza.”

52/1Yakın tırur **işbu ölüm** degil ırak

52/2Er ol ölür āhirete ķılsa berrāk

“Bu ölüm yakın durur uzak değil, o er öldüğü zaman ahirete pak gitse.”

13/7Yedi yaşında Arslan Babam arayup buldı

13/8Her sır görüp perde birle büküp yaptı

“Yedi yaşında Arslan babam arayıp buldu, her sırrı görüp perde ile sardı.”

15/7Hây hüy benlik varlık durmayup göçdi

15/8On ikimde **bu sırları** gördüm ben

“Hay huy benlik varlık durmayıp göçtü, on ikimde bu sırları gördüm.”

32/11Pervâne gibi aḥḳar olur özini bilmez

32/12**Bu sırları** cānāndan tıydum ben

“Kelebek gibi kor haline gelir kendini bilmez, bu sırları Sevgili’den duydum ben.”

52/13Bismi’l-lāhdan söz açdım ḥamd ü şenā eyledimyā

52/14Sevgilü ḥabībinden ‘**ālem** binā kıldıyā

“Bismillah diyerek söze başladım, övgü ve şükür ettim ya, sevgili Muhammed’ için dünyayı inşa etti ya.”

64/19Mel’ ün ağzını açdı Seḥḥār Aḥmed didi

64/20Senden eşedd **bu ‘ālemde** seḥḥār yok didiyā

“Lanetli ağzını açtı, büyücü Ahmed dedi, bu âlemde senden başka büyücü yok dedi ya. ”

19/3Urup sögüp **dünyā** ‘ uḳbā bıraktırdılar

19/4Ol sebebden Ḥaḳḳ’a sığınup geldim ben

“Vurup, sövüp dünya ahireti bıraktırdılar, o sebepten Hakk’a sığınıp geldim ben.”

23/15Ey yārānlar! **Bu dünyāda** yok ferāḡat

23/16Muşṭafā’ya mātem tıutup yere girdim ben

“Ey dostlar, bu dünyada vazgeçiş yok, Mustafa’ya matem tutarak yeraltına girdim ben.”

27/11Bî-şekk biliñ **bu dünyā** cümle halkdan geçerā

27/12İnanmagıl mālına bir gün elden giderā

“Şüphesiz bilin, bu dünya bütün yaratılmıştan geçer ya, inanma malına bir gün elden gider ya.”

(9/9), (25/7), (25/10), (27/15), (30/5), (31/6), (31/11), (32/8), (34/2), (36/1), (36/3), (36/17), (39/12), (41/10), (41/7), (46/1), (48/3), 848/99, (49/2), (49/17), (50/13), (50/19), (51/7), (52/17), (53/7), (53/19), (53/20), (54/8), (68/1), (77/17)

1. 1. 1. 2. ARDIL BAĞIMLI GÖNDERİM ÖGELERİ

1. 1. 1. 2. 1. İyelik Ekleri ile Yapılan Gönderimler

Sahipliği göstermek amacıyla kullanılan iyelik ekleri, özneye belirli bir ada bağlanabilme özelliği katarak anlatımın daha kısa ifadelerle gerçekleşmesini sağlamaktadır. Eğer cümlede zamir kullanılmıyorsa ada gelen iyelik ekleri, bir anlamda, zamirin dizimsel değişkeni haline gelir. Metin çözücü/okur fiildeki şahıs eklerinin de yardımıyla ve adda bulunan iyelik ekinin gönderimiyle cümledeki zamiri kolaylıkla belirler. Metindeki bütünlük içerisinde değerlendirilen iyelik ekleri cümlelerin gösterdiği zamiri daha belirtili duruma getirerek öznenin cümleden atılmasına imkan sağlar.

Özellikle belirtili isim tamlamalarında kullanılan iyelik ekleri sayesinde tamlayan atılabilir. Tamlanan da bulunan iyelik ekinin gönderimiyle metin çözücü/okur tamlayanı bir ada bağlayarak zihninde tamamlayabilir. Bu sayede cümlelerin daha kısa ifade edilmesi sağlanır.

7/19Dilim kat‘î, dilim acı özüm zalim

7/20Kur‘ân okur ‘amel kılmaz yalan ‘âlim

“Gönlüm keskin, dilim acı, özüm zalim, Kur’an okur amel etmez yalan âlim.”

8/1 Altmış üçe yaşım girdi nefsim gâfil

8/2 Hakk emrini muhkem tutmayup özüm cahil

“Altmış üçe yaşım girdi nefsim dikkatsiz, Hak emrini iyice tutmayarak kendim cahil.”

8/13 Pîr-i muğân hizmetinde gezüp yürüdüm ben

8/14 Hizmet kılup gözüm yumup hazır durdum ben

“Peygamberin hizmetinde gezip yürüdüm ben, hizmet edip gözüm yumarak hazır durdum ben.”

9/13 H^vâcem urup sükût diyüp bakup durdum

9/14 Yaşım saçup muztar olup turdum ben

“Hocam vurup sessiz ol deyip bakıp durdum, gözyaşımı saçarak çaresiz olup durdum ben.”

51/3 Kul H^vâce Ahmed tâ‘at kıl ‘ömrüñ bilmem kaç yıl

51/4 Aşl u nesliñ âb turâb yine turâba kaytarâ

“Kul Hoca Ahmet ibadet et ömrün bilmem kaç yıl, aslın ve neslin su, toprak yine toprağa döner ya.”

53/11 ‘Â‘işe vâlidemiz yâ Resûl-i Hakk didi

53/12 O da bir şey’i yok şâ‘imem didiyâ

“Aişe anamız ya Allah’ın Resul’ü dedi, o da bir şey yok oruçluyum dedi ya.”

63/11 Didi Cebra‘îl-i Emîn Kayserî gelür melûl

63/12 Hudâ eyledi kabûl zâtıñız kabûl kıl didiyâ

“Emin Cebrail, Kayseri üzgün bir şekilde geliyor dedi, Allah söyledi, zatalinize kabul edin dedi ya.”

67/1 Burâk bu sözi işitdi boynuñ yere bükdü

67/2 Göz yaşını akıdup hâcetim var didiyâ

“Burak bu sözü işitti boynunu yere eğdi, gözyaşını akıtarak dileğim var dedi ya.”

68/13Cebrā’ıl didi ey dostum şarı siyāhı koyduñ

68/14Hakḳ peygamberisñ güzel yapıdñ didiyā

“Cebrail ey dostum sarı ve siyahı koydun dedi, Hak peygamberisin, güzel yaptın dedi ya.”

77/7Resül buyurdı eviñizde ne dürlü ta‘ām var

77/8Cābir didi bir keçi yavrısı biraz un didiyā

“Resul buyurdu, evinizde ne türlü yemek var, Cabir bir keçi yavrusu, biraz da un var dedi ya.”

73/9Atamdan hem geçer men anamdan hem geçer men

73/10Ümmetlerim isterem ‘afv eyle didiyā

“Hem babamdan hem de annemden geçerim; ümmetlerimi isterim, affet dedi ya.” Bu beyitte kullanılan zamir, şahıs zamiri değil şahıs eki göreviyle kullanılmıştır.

1. 1. 2. 1. 1. İyelik Ekleri Kendinden Önce Yazılan Beyitlere Gönderimde Bulunabilmektedir:

7/1Ric‘at idüp ğarīb faḳīr ḥāllerīñ şordu

7/2Ġarībleriñ izin izleyüp geldim ben

“Geri dönüp garip ve fakirlerin halini sordu, gariplerin izini izleyerek geldim ben.”

Buradaki iyelik ekiyle Resul’e gönderimde bulunmaktadır. Bir önceki beyitte Resul adı kullanıldığı için bu beyitte iyelik ekini kullanmak yeterli olmuştur.

11/5Gözi yaşlu ḥalka başlu ḳaddi hilāl

11/6Ol sebebden altmış üçde girdim yere

“Gözü yaşlı hakla başlı boyu hilal, o sebepten almış üçte girdim yere.”

Buradaki iyelik ekleri kendinde önceki beyitte geçen *ruh*'a gönderimde bulunmuştur.

28/11 Cibrîl gelüp *Ene'l-Hakk*'ı berâber aldı

28/12 Dâra aşı olup dîdârını gördüm ben

“Cebrail gelerek Enel Hakk'ı beraber söyledi, darağacına asılıp cemalini gördüm ben.”

Buradaki iyelik eki 28. ve 29. kısımda geçen Mansur'a gönderimde bulunmuştur.

38/15 Ağzı açık nefis oluk mîsl-i karga

38/16 Nâdânlardan korkup saña geldim ben

“Ağzı açık, nefsi oluk karga gibi, bilgisizlerden korkup sana geldim ben.”

İyelik eki ile nadanlara, yani hak yolunu bilmeyenlere gönderimde bulunulmuştur.

43/11 Gice gündüz dîdeleri pür-nem yürür

43/12 Gözyaşımı deryâ kı olup yürüdüm ben

“Gece gündüz gözleri yaşlı yürür, gözyaşımı deniz edip yürüdüm ben.”

Beyitte iman sahibi olan kullara gönderimde bulunmuştur.

56/15 Örtüsü kumaşdan eşîği atlasdan

56/16 Bir altun taht üzre bir er var didiyâ

“Örtüsü kumaştan eşîği atlasdan, altın bir taht üzerinde bir er var dedi ya.”

Buradaki iyelik eki kendinden önceki beyitte geçen çadıra gönderimde bulunmuştur.

59/9 Dört kova çıkardı beşincide düşürdü

59/10 Düşen şadâsı kulağına geldiyâ

“Dört kova çıkardı beşincisini düşürdü, düşme sesi kulağına geldi ya.”

Kuyunun içine düşen kovaya gönderimde bulunulmuştur.

61/21 Kulu buyruğın tutdı ayağından sürüdi

61/22 Muhammed'e ne yapdın görür müsün didiyā

“Kulu emrini tuttu, ayağından sürüdü, Muhammed'e ne yaptın görür müsün dedi ya.”

Buradaki iyelik eklerinden biri Kayseri'nin emrinde çalışan bir kişiye, diğeri ise Kayseri'nin kendisine gönderimde bulunmak için kullanılmıştır.

63/15 Kolu kesik kanlı ciğeri kebāb oldu

63/16 Kelime-i imānı 'arza kılgıl didiyā

“Kolu kesik, kanlı ciğeri kebab oldu, Kelimeyi şahadet getir dedi ya.”

Kayseri'ye gönderimde bulunulmuştur.

66/13 Atıdan büyük deveden küçükrek

66/14 Her hatvesi yetmiş biñ yıl kadar didiyā

“Atıdan büyük deveden küçük, her adımı yetmiş bin yıl kadar dedi ya.”

Buradaki iyelik eki kendin önceki beyitlerde geçen Burak adlı bineğe gönderimde bulunulmuştur.

68/7 Biri şarāb birisi bal idi

68/8 Diğeri süd dördüncü şehd şeker idiyā (kamuş şekeri)

“Biri şarap, birisi bal idi, diğeri süt dördüncüsü bal şekeri idi ya. (kamuş şekeri)”

Kâse içinde bulunan şerbetlere gönderimde bulunulmuştur.

70/11 Ba' zısı kıyāmda ba' zısı hem rükū' da

70/12 Ba' zısıdur sücūdda rabbū'l-a' lā didiyā

“Bazısı ayakta bazısı rükûda, bazısı da secdeye Yüce Allah'tır dedi ya.”

Feriştelere, yani meleklerle gönderimde bulunulmuştur.

70/19 Ol katre ki feme damladı gönli günden rüşenlendi

70/20‘ İlm-i hikmet içinde mevc urup vardıyā

“O damla ki ağıza damladı gönlü güneşten aydınlandı, hikmet bilgisi içinde dalga vurup ulaştı ya.”

Hz Muhammed’e gönderimde bulunulmuştur.

73/15Biri anıñ şu birisi hem süd idi

73/16Birisi bal digeri şehd ü şeker idiyā

“Onun biri su digeri süt idi, birisi bal digeri de bal ve şeker idi ya.”

Cennete bulunan ırmaklara gönderimde bulunulmuştur.

75/3Ol aşhāb toplandı meşveret eyledi

75/4Her birisi bir gūna söz söylediyā

“O ashab toplandı ve görüştüler, her birisi bir suretle söz söyledi ya.”

Kâfir askerlere gönderimde bulunulmuştur.

84/11Söyler dili yok olsa görir gözi yok olsa

84/12Ayak eli yok olsa baña müşkil didiyā

“Olsa söylecek dili yok olsa görececek gözü yok, olsa ayağı yok, eli yok bana zorluk dedi ya.”

Buradaki iyelik eki, kendinden önceki beyitlerde geçen bağ sahibinin kızına gönderimde bulunmuştur.

1. 1. 1. 2. 1. 2. İyelik Eklerinin Gönderimi Aynı Beyitte Olabilmektedir:

8/13Pîr-i muğān hizmetinde gezüp yürüdüm ben

8/14Hizmet kılup gözüm yumup hâzır durdum ben

“Peygamberin hizmetinde gezip yürüdüm ben, hizmet edip gözümü yumarak hazır durdum ben.”

Aynı mısra içinde bulunan Pîr-i muğân'a (Ahmet Yesevi'ye göre Hz. Muhammed) gönderimde bulunmuştur.

9/17Müyesser kıldı 'Azāzil'i tutup bindin

9/18Toprağa urup belini başup bükdüm ben

“Kolaylaştırdı Azazil'i/ Şeytan'ı tutarak bindin, toprağa vurup belini büküp bastım ben”

19/5Kul H^vâce Aḥmed terk-i dünyā iseñ işiñ batar

19/6Gögsüñdeki çıkan āhıñ 'arşa çıkar

“Kul Hoca Ahmet dünyayı terk edersen işin batar, göğüsündeki çıkan ahın göğe çıkar”

19/7Cān bir arada Hakk Muştafa eliñ tutar

19/8Ol sebebden Hakk'a sığınup geldim ben

“Can bir arada Hak Mustafa elini tutar, o sebepten Hakk'a sığınıp geldim ben.”

Kendinden önceki beyit ile bağıntılı olduğu için Kul Hoca Ahmet'e gönderimde bulunulmuştur.

24/7Ümmetlerim günāhların her cum'a gic

24/8Alup gel yā Muḥammed sen bunları çiç (ya'ni bak)

“Ümmetlerimin günahlarını her Cuma affet, alıp geleyim ya Muhammed sen bunları ayır.”

24/11Her Cum'a gic, ümmetlerim günahını

24/12Alup gel yā Muḥammed gör gel bunu

“Her Cuma affet ümmetlerim günahını, alıp geleyim ya Muhammed sen bunu gör”

48/13' Āşıklığıñ şivesi güft-güdur meyvesi

48/14' İnāyetdir cümlesi 'aşıklara nasıbyā

“Âşıklığın işvesi dedikodudur; meyvesi ihsandır, hepsi âşıklara nasip ya.”

49/3‘ Aşkıl bilgil H^vace Aḥmed cānından geḫdi Muḫammed

49/4İtmedi rāḫat cānını ḫurbān ḫıldıyā

“Aşkıl bil Hoca Ahmet canından geḫti Muhammed, rahat etmedi canını kurban eyledi ya.”

62/1Zārī ḫılup aḫladı içi tışı daḫladı

62/2Āḫ feryād eyledi ol gün Ḳayşerī didiyā

“Haykırarak aḫladı, içini dıışını daḫladı, o gün Ḳayşerī inleyip sızladı, dedi ya.”

65/3Resūl sözün işitdi gönli yamān aḫrıtdı

65/4Ümmühān’ı evine resūl varup geldiyā

“Resul sözünü işitti gönlünü çok incitti, Ümmühan’ın evine resul gidip geldi ya.”

66/15Ḳızıl yāḫūtdan egeri üzengisi zümürd

66/16Burāḫ Resūl’ü görünce selām ḫılup turdıyā

“Kızıl yakuttan eḫeri üzengisi zümürüt, Burak Resul’ü görünce selam verip durdu ya.”

67/1Burāḫ bu söziişitdi boynun yere bükdü

67/2Gözi yaşını aḫıdup ḫācetim var didiyā

“Burak bu sözü işitti boynunu yere eḫdi, gözyaşını akıdıp isteḫim var dedi ya.”

67/3Yüz biñ Burāḫ ḫidmetine ārzū ḫılar ḫazretiñe

67/4Yüridirler behişte cümlesi kim didiyā

“Yüz bin Burak hizmetini kılar, hazreti arzular, cennete yürütürler ve cümlesi kimlerdir dedi ya.”

68/11Dört ḫulle birisi şarı digeri siyāḫ sebz aḫ

68/12Şarı siyâhı bırağdı diger ikisin aldıyâ

“Dört cennet elbisesi birisi sarı, diğeri siyah, yeşil, beyaz; sarı ve siyahı bıraktı diğeri ikisini aldı ya.”

69/7Arkasın mihrâba koydı peygamberlere bağıdı

69/8Resulu’l-lâh du‘â idüp cümlesi âmin didiyâ

“Sırtını mihraba dayadı, peygamberlere baktı, Allah’ın Resul’ü dua ettiğinde hepsi âmin dedi ya.”

73/19Bir behişt gördiler yapısı kâfûrdan

73/20Etrâfı zümrüd n‘acâ’ib diyü kaldıyâ

“Bir cennet gördüler yapısı kâfurdan, etrafı zümrüt; hayret edip kaldı ya.”

84/5Söylemeye dili yok görüp yürür gözi yok

84/6Ayağı yok hem kolu kızım bunda didiyâ

“Söylemeye dili, görüp yürümeye gözü; (hem) ayağı hem de kolu olmayan kızım burada dedi ya.”

1. 1. 1 2. 2. Belirtme Durum Eki İle Yapılan Gönderimler

Metinde belirtme durum ekinin iki şekli vardır. İyelik ekleri ve zamirlerden sonra *-nı*, 3. tekil şahıs iyelik ekinde sonra *-n’dır*. Belirtme durum ekinin gönderim değerine sahip olabilmesi için gösterme sıfatları, şahıs zamirleri ya da iyelik eki ile birlikte kullanılması gerekir. Belirtme durum eki bu şekilde cümleler arasında yüzeysel bağlantıların kurulmasını sağlar. Metinde belirtme durum eki kimi zaman gösterme sıfatları, kimi zaman zamirler, kimi zaman da iyelik ekleri ile birlikte kullanılmıştır.

8/19Ta‘âm bulsañ cânla bile ara bul mihmân

8/20Hağğdan işidüp bu sözleri itdim ben

“Yiyecek bulsan canın ile ara bul konuk, Hak’tan işitip bu sözleri dedim ben.”

10/7Sünnetleriñ muhkem tutup ümmet oldum

10/8Yer altına yalnız girüp nūra tıldum

“Sünnetlerini iyice tutarak ümmet oldum, yeraltına yalnız girerek nura tıldum.”

16/15Āyet hadiṣ gūyā Qur’ān añlamazdur

16/16Bu rivayeti ‘arṣ üzre gördüm ben

“Gūya ayet, hadis, Kur’an’ı anlamıyor, bu rivayeti arṣ üstünde gördüm ben”

20/11Raḥman sāhibim raḥmetiñ ulu bildim

20/12Zātı ulu ḥ^vācem sığınup geldim saña

“Raḥman sahibim rahmetini ulu bildim, Zatı ulu hocam sınıp geldim sana”

25/17Sizi bizi Ḥaḳḳ yaratdı t̄a‘at için

25/18Ey bi’l-‘aceb yemek içmek rāḥat için

“Allah sizi, bizi hep ibadet için yarattı; ey garip yesinler, içsinler, rahat etmek için değil.”

30/15Zālīm eger zulm eylese baña ağla

30/16Yaşın saçup baña şığın beliñ bağla

“Zalimler eğer zulüm eylese bana ağla, yaşını saçarak bana sığınıp belin bağla.”

33/17Muḥabbet bāğın gezmeyen ‘āşık olmaz

33/18Ḥörlük zārılık çekmeyince nefsiñ ölmez

“Aşkın bağını gezmeden âşık olamaz, hakirlik, ağlamaklık çekmedikçe nefsin ölmez.”

38/5Du‘ā kılıñ nādānlarıñ yüzüñ görmeyem

38/6Ḥaḳḳ te‘ālā refik kılsa bir dem turmayam

“Dua edin bilgisizlerin yüzünü görmeyim, Hak ta’ala arkadaş olsa bir an durmayım.”

46/11Nefsim beni hevā kıldı harāb kıldım

46/12Tāc-ı destārım bir pula satup aldım

“Nefsim beni istedi harap kaldım, sarığımı bir pula satıp aldım.”

56/19Resül buyurur: Er kimse Müslümān mı yā kāfir

56/20Beyān kıl ben bileyim anı didiyā

“Resul sorar: Er kişi Müslüman mı yoksa kāfir mi? Açıkla ben onu bileyim, dedi.”

69/7Arkasın mihrāba koydı peygamberlere bakdı

69/8Resulu’l-lāh du‘ ā idüp cümlesi āmin didiyā

“Sırtını mihraba dayadı, peygamberlere baktı, Allah’ın Resul’ü dua ettiğinde hepsi āmin dedi ya.”

70/3Resül elin aldı Beytü’l-[m]a‘mūr’a girdi

70/4Hakḳ kulluğun kıldı selām viridiyā

“Resul elini çekti, Beytü'l-ma'mur'a girdi, Hak kulluğunu yaptı, selam verdi ya.”

77/9Resül buyurdı yā Cābir sen varup eviñe gir

77/10Oğlak etini ocaḳda muḥkem kıl didiyā

“Resul buyurdu, ey Cabir sen git evine gir, oğlak etini ocakta iyice pişir dedi ya.”

81/1Ol ḥaşırı kıldırdı oğlanları gördi

81/2Al kan içinde yatur hem onları gördiyā

“O hasırı kıldırdı oğlanları gördü, onları al kanlar içinde yatar vaziyette gördü.”

83/19Bunu alup siz bizden bî-ruḥṣat yersiz

83/20Āhiretde siz naşıl cevāb virirsiz didiyā

“Bunu alıp siz bizden izinsiz yersiniz, ahirette siz nasıl cevap verirsiniz? dedi.”

1. 1. 1. 2. 3. Şahıs Ekleri İle Yapılan Gönderimler:

Bağımlı gönderim ögeleri içerisinde son olarak şahıs ekleri yer alır. Öznenin metinden atıldığı durumlarda şahıs ekleri, özneyi bir zamir değeriyle belirtme görevini yerine getirmektedir. Öznenin zamir olarak kullanıldığı beyitlerde ise şahıs ekleri zamirlerle birlikte gönderimi paylaşmaktadır. Metinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi şahıs zamirleri genel olarak ekleşmiştir. Ancak metnin 73/9. mısrasında şahıs zamiri ekleşmemiştir. Şahıs ekleri ile yapılan gönderimler genellikle genellenin yapılmadığı ve yazarın olayları hikâye ettiği bölümlerde yapılmıştır.

6/4Bismi’l-lāh diyüp beyān idem ḥikmet idüp

6/5Tāliblere dürr ü gevher saçtım ben

“Bismillah diyerek açıklayayım, hikmet söyleyerek, isteyenlere inci ve cevher saçtım ben.”

6/6Riyāzâtı kavî idüp kanlar yutup

6/7Men defter-i şānî sözden açtım ben

“Nefse hâkim olarak kanlar yuttum, ben Defter-i sani’den söz ettim ben.”

Konuya giriş cümlesi olarak metnin başında yer alan bu beyitlerde yazar teklik birinci şahsı kullanarak kendisine gönderimde bulunmuştur. Metinde eylemin şahıs çekiminden sonra gelen zamir ise anlamı pekiştirmek için kullanılmıştır.

7/1Ric‘ at idüp ġarîb faḳîr ḥāllerin şordu

7/2Ġarîblerin izin izleyüp geldim ben

“Geri dönüp garip ve fakirlerin halini sordu, gariplerin izini izleyerek geldim ben.”

7/8Ġarīblikde miḥnet çeküp oldı ḥabīb

7/9Cefā çeküp Ḥaḳḳ’a oldı ḳarīb

“Gariplikte sıkıntı çekerek sevgili oldu, eziyet çekerek Hakk’a yakın oldu.”

Şordı, oldı, oldı yüklemeleri incelendiğinde işi eyleyenin aynı kişi olduğu ve beyitler arasındaki anlam bağıntısının devam ettiği görülür. Beyitler arasındaki bütünlüğün devam ettirilmesinde şahıs eklerinin oldukça önemli olduğu açıktır. Beyitler incelendiğinde herhangi bir zamirin kullanılmadığı göze çarpar. Ancak yazar 6/16. ve 7/7. mısralarda Resul’den bahsetmiştir. Yazar, aynı ismi tekrar kullanmak yerine şahıs zamirleriyle bu isme gönderimde bulunmak istemiştir.

28/17Nidā geldi o ānda çok boğmagıl

28/18Muḥkem turgıl her yana bakıp sen ağmağıl

“Ses geldiği anda çok boğma, sıkı dur her yana bakıp sen ağma.”

28/19Taşra aydı emrim tutup ammā incitmegil

28/20Levh-i maḥfūz tahtasında gördüm ben

“Taşa dedi emrimi tutup sen incitmeyesin, levh-ı mahfuz tahtasında gördüm ben.”

Beyitlerde ikinci şahıs emir kipinin kullanılmış olması bu cümlelerin öznesinin Tanrı olduğunu gösterir.

37/15Raḥmet birle nazar kııl Ḥ^vāce Aḥmed’e

37/16Her ne kılsañ ben bī-nevā geldim ben

“Rahmetin ile Hoca Ahmet’e bak, her ne yaparsan çaresiz geldim ben.”

Yazar Tanrı’ya gönderimde bulunmak için ilk mısrada emir teklik ikinci şahısla, ikinci mısra ise şart teklik ikinci şahısla gönderimde bulunmuştur.

31/11Dünyā mālın çok virdim toymaz gözün

31/12Ḥārişleri cehenneme şaldım ben

“Dünya malını çok verdim (ama) gözün doymuyor, harisleri cehennem içine şaldım ben.”

Malı verme ve cehenneme gönderme eylemlerinin kim tarafından gerçekleştirildiği şahıs ekiyle tespit edilebilmektedir.

6/8Sözünü ideyim her kim olsa dîdâr taleb

6/9Cânını cāna peyvend kılpup reng bağlab

“Sözünü edeyim, her kim (Allah’ın) cemalini görmek istese, canı cana bağlayıp onu rengini almalı.”

6/10 Ğarîb yetim fakîrlerin gönlün hoşlab

6/11Gönlü bütün hâlâyıkdan kaçtım ben

“Garip, yetim ve fakirlerin gönlünü hoş edip, gönlü bütün kişilerden kaçtım ben.”

Şartlı cümle yapısının kullanıldığı metinde şart ekinin yer aldığı yan cümle aldığı şahıs ekinden dolayı ana cümle öznesi konumuna geçer.

7/15Bâb-ı ‘ aşkı Mevla’m baña feth itdi

7/16Toprak kılpup hâzır olup boynum eğdi

“Mevlam aşkın kapısını bana açtı, toprak edip, hazır olarak boynum eğdi”

38/17Tama‘ kıılma nādānlar kadriñ bilmez

38/18Zulmet içre yoldāşlarıñ yola şalmaz

“Tamah etme bilgisizler kadrini bilmez, karanlık içinde yoldaşlarını yola salmaz.”

67/1Burāk bu sözi işitdi boynun yere bükdü

67/2Gözi yaşını ağıdup hâcetim var didiyā

“Burak bu sözü işitti boynunu yere eğdi, gözyaşını akıdarak isteğim var dedi ya.”

Beyitlerin hem kendi içinde hem de beyitler arasında anlam açısından benzerlik taşıması gerektiği için yazar aynı beyitte ilk mısradaki özne kullanır ikinci mısradaki hiçbir zamire yer vermeyerek şahıs ekleri vasıtasıyla bu özneye gönderimde bulunur.

(9/18), (11/5), (11/12), (12/18), (13/8), (13/9), (13/15), (13/16), (13/17), (15/14), (15/19), (16/22), (19/3), (19/6), (19/7), (21/20), (22/20), (22/21), (23/1), (23/3), (25/18), (26/11), (28/6), (28/7), (29/14), (31/6), (31/7), (31/18), (31/19), (33/6), (33/22), (34/1), (34/4), (34/5), (34/20), (35/14), (35/15), (36/2), (36/3), (36/10), (38/19), (39/20), (40/6), (40/7), (43/11), (43/14), (44/16), (45/8), (45/9), (54/10), (54/12), (55/14), (56/4), (59/4), (68/4), (68/10), (68/16), (69/14), (71/16), (74/6), (74/12), (83/10) mısralarda da zamire yer verilmemiş şahıs ekleri vasıtasıyla özneye gönderimde bulunulmuştur.

Yazar metnin bazı yerlerinde direk metin çözücüye/okura hitap etmiştir. Bunu yaparken emir ekinin hem teklik ikinci şahsı hem de çokluk ikinci şahsı vasıtasıyla gönderimde bulunulmuştur.

14/1[‘] Ākıl iseñ erenlere ĥidmet kılıñ

14/2Emr-i ma[‘] rūf kılanlara [‘] izzet kılıñ

“Akıllıysan erenlere hizmet edin, bilinen buyrukları yerine getirenlere saygı gösterin.”

14/3Nehy-i münker kılanlara la[‘] net kılıñ

14/4Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

“Kötülük edenlere lanet edin, o sebepten altmış üçte girdim yere.”

(9/4), (14/9),(14/10),(14/11),(27/11). mıslarda emir ekinin çokluk ikinci şahsıyla direk olarak metin çözücüye/okura gönderimde bulunulmuştur.

30/11Zālīm eger cefā kılsa Allah dıgıl

30/12Elin açıp du[‘] ā idüp boyun sungıl

“Zalim eğer zulüm eylese Allah de, elinini açıp dua edip boyun bük.”

30/13Hakḳ dādına yetişmezse gele kılgıl

30/14Hakḳ’dan işidüp bu sözlerisöyledim ben

“Gerçek adalet yetişmezse gel, Hak’tan işitüp bu sözleri söyledim ben.”

(8/17), (8/18), (8/19), (43/1), (43/2), (43/3), (43/7).mıslarında emir ekinin teklik ikinci şahsıyla da metin çözücüye/okura gönderimde bulunulmuştur.

Sıralı cümle yapısında oluşturulan beyitlerin ilk mısrasında özne kullanıldıysa ikinci mısrada da yüklem aynı özneye bağlanmakta, bu şekilde tasarrufa gidilmektedir.

7/15Bāb-ı ‘ aşkı Mevla’ m baña feth itdi

7/16Toprak kılup hāzır olup boynum eğdi

“Mevlam aşkın kapısını bana açtı, toprak edip, hazır olarak boynum eğdi”

Birinci mısranın öznesi Mevla’dır. İkinci mısra da paralel yapıda olduğu için Mevla özne olarak kullanılmıştır.

14/9Pir-i muğān Hakk Mustafā’yı bī-şekk bilin

14/10Nerde varsañ vaşfiñ idüp ta‘ zīm kılıñ

“Şüphesiz pir-i mugan(olarak) Hak Mustafa’yı bilin, nereye gitsen niteliklerini sayıp saygı gösterin.”

37/1Nefs-i şeytān esir kıldı Ādem oğlın

37/2Deve gibi bağlayup aldı iki kolın

“Şeytanın nefsi insanı esir aldı, deve gibi bağlayıp iki kolunu aldı”

Beyitlerde bir kişiye seslenmek için kullanılan hitap unsuru fiildeki şahıs ekiyle birleştiğinde neye gönderimde bulunulduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

24/15Ben melekden şerm-i hayā iderim ey ümmetim

24/16Te‘ ālāden korkmaz mısıñ dūn mu himmetim

“Ben melekten utanırım ey ümmetim, Allah’tan korkmaz mısın aşağılık mı himmetim.”

31/5Ey bī-haber Hakk’a gönül virmediñ

31/6Dünyā harām andan gönül çevirmediñ

“Ey habersiz Hakk’a gönül vermedin, dünya haram ondan gönül çevirmediñ.”

64/5Ey bende-i Gird-gār mahz-ı ümmet ismiñ var

64/6Yokdur namāzıñ hem ihlāsın didiyā

“Ey Allah’ın kulu, ümmetlerin aslı ismin var, (ama) ne namazın var, ne de ihlasın.”

1. 1. 2. BİÇİMSEL SÖZLÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

1. 1. 2. 1. KELİME İLİŞKİLERİ VE KELİMESEL BAĞDAŞIKLIK

Dil; ses, yapı, sözdizim ve anlam yönünden birbiriyle sıkı bağlantıları olan öğelerden kurulu bir düzen, bir dizgedir. Her dilde, kendine özgü seslerden oluşan bir *ses dizgesi* mevcuttur. *Dilde* ses düzeninin yanı sıra, dildeki birçok birimi etkileyen vurgu, ton, uzunluk, kavşak, ezgi gibi anlam değiştiren özelliklerden oluşan *bürün (prosody) dizgesi*; kök ve eklerinin oluşum, kullanılış ve birleşimlerini gösteren *yapı dizgesi*; cümlelerin çeşitli kelime birleşmelerinin, tamlamaların kuruluş eğilimlerini bir araya getiren, cümle öğelerinin sıralanma biçimlerini belirleyen *sözdizimi dizgesi* ve adlandırma, kavramlaştırma yollarını, düşünülenlerin kelime ve cümleye dönüştürülmesini belirleyen *anlamyapıları dizgesi* vardır.⁹²

Metindilbilimle birlikte farklı bir surete bürünen kelimeler, geleneksel dilbilgisinin odak noktasını oluşturmuştur. Ancak geleneksel dilbilgisinin bu yaklaşımına yapısal dilbilimin kurucusu Saussure karşı çıkmış ve dilin bir kelimeler, terimler listesi değil, birbiriyle sıkı ilişkiler içinde işleyen bir göstergeler sistemi olduğunu ifade etmiştir.⁹³

Dilde yer alan her şey bir göstergedir ve her göstergenin yapı içinde bir anlamı vardır. Kelimelerin seslerle sembolleştirilmesini içeren gösteren ve bu seslerin işaret ettiği kavramları ortaya koyan gösterilen, göstergenin birbirinden ayrılmaz parçalarıdır ve bu ikisi arasındaki ilişki çağrışıma dayanır. Saussure’e göre insan zihninde göstergeler çeşitli çağrışımların odak noktasıdır.

Anlamı, genel hatlarıyla dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım ya da düşünce olarak açıklayan Doğan Günay’a göre anlam bilim kelimelerin, cümlelerin ve sözcelerin anlamının incelenmesidir.⁹⁴ Doğan Aksan ise

⁹²Doğan Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*-,s. 22-23

⁹³Ferdinand de Saussure, *a.g.e.*

⁹⁴Doğan Günay, *Kelimebilime Giriş*, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2007, s. 56

sözcüğe dayalı anlamın tanımını şu şekilde yapar; "*Dilde birer gösterge niteliğiyle yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı birtakım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavram*".⁹⁵

Bugünkü anlamda dilbilim doğana kadar kelimeler, bazı bilginler tarafından içine anlamların yerleştirildiği boş kutular olarak düşünülmüştür. Dilin bir dizge olduğunu ve göstergelerden oluştuğunu ortaya koyan Saussure'den sonra kelimelerin dil içindeki (dizge içindeki) yerine göre incelemeler yapılmaya başlanmıştır. Böylece bağlam kavramı önem kazanmıştır. Anlam kavramı özellikle *Discourse Analysis/ Söylem Çözümlemesi* adlı eserin yazarı Haris'ten sonra cümlelerin dışına taşarak cümleden büyük metinler ve söylemler içinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Göstergeler hemen her zaman, içinde geçtikleri tamlamalar, cümleler ve sözcelerle, öteki kelimelerle oluşturdukları bütünle kesinlik kazanmakta; belli bir kavramı eksiksiz yansıtmaktadır.⁹⁶

Dilde bir cümle, bir metin incelendiğinde, her birinin bir anlama sahip ve bir dizge uyarınca eklenmiş, ayrılabilir öğelerden oluştuğu görülür. Ayrılabilir olan bu öğeleri sınıflandıran ve bu öğelerin her biri için bir anlam oluşturan şey kelimelerdir. Bir kelimenin anlamı ve hangi sınıfa ait olduğu sözdizimi sayesinde ortaya çıkmaktadır.⁹⁷

Eserde şiir dili ile anlatım söz konusu olduğu için, şiirsel metinlere özgü özellikleri de ihtiva eder. Eser bu yönüyle düzyazıyla yazılmış metinlerden farklıdır. Şiir dilini diğer yazı türlerinden ayıran başlıca özellik, okunduğunda bir duygu, düşünce, derinlik, ses, ritim ve ahenk uyandırmasıdır. Ayrıca az kelime ile çok anlam da içerir. Sözün şiire dönüşmesini sağlayan diğer önemli etkenler ölçü, uyum, ritimdir. Kelimelerin ses açısından birbiriyle uyum içinde olması, ezberlenmesini ve söyleyişte başarıya ulaşmayı sağlar. Özenli kelimelerin tercihi ile kısa anlatımların oluşturduğu şiirsel metinlerde, yananamlardan, eşadlılardan, çok anlamlılık durumundan, kelimelerin karşıtlıklarından, benzetmelerden, ses ögesi ile yapılan benzerlik ya da çağrışımlardan yararlanılır.

⁹⁵Doğan Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*-,s. 48

⁹⁶Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*-,s. 75, 77

⁹⁷Günay, *Kelimebilime Giriş*, s. 13

Bu bölümde eserde sırasıyla; karşıtanlamalı, eşanlamlı kelimelerin, aynı kavram alanından ve aynı kökten kelimelerin kullanılması incelenecektir.

1. 1. 2. 1. 1. Karşıt Anlamlı Kelimelerin Kullanımı

Kelimelerin anlam yapılarının oluşturulmasında çok önemli bir yere sahip olan karşıtanlamlılık, cümlede, metinde, söylemde geçen karşıt iki kelime arasındaki bağlantıyı belirtir. Karşıtanlamlı kelimeler arasında birleştirici değil ayırıcı özellikler söz konusudur. Dildeki karşıt kelimeler, birbirine zıt özellik, durum, kavram olgu ya da eylemleri göstermek için kullanılır. Karşıt olan kelimeler arasında birçok ortak özellik vardır; ancak bu kelimeler anlam olarak birbirine karşıttır. Anlam olarak birbirine karşıt durumda olan küçük/ büyük, fiziksel özellik olması bakımından ortakken, uzunluk açısından karşıt durumdadır. Karşıtanlamlı kelimeler, yanaltanlamlı kelimelerdir, birbirine karşıt durumdaki aynı olumlu ya da olumsuz anlambirimciklere sahiptirler.⁹⁸ Yani karşıt anlamlı kelimeler ortak anlam içerirler ve kavramlar arasında bir benzerlik unsuruna sahiptirler.

Doğan Aksan, farklı dilbilimcilerin ortaya koyduğu karşıtanlamlılık türlerini şu şekilde sınıflandırmıştır;

- 1) Yön gösteren karşıt anlamlılar: aşağı/yukarı, ileri/geri, sağ/sol, kuzey/güney,
- 2) Dereceli karşıt anlamlılar: sıcak/ılık/serin/soğuk, açık/aralık/kapalı
- 3) İlişkisel karşıt anlamlılar: almak/satmak, satılık/kiralık, ana baba/evlat, usta/kalfa/çırak
- 4) İkili sınıflandırma: canlı/ölü, zengin/fakir, genç/yaşlı
- 5) Kutupsal karşıtanlamlılar: yüksek/alçak, sevmek/nefret etmek
- 6) Biçimsel ilişkili karşıtanlamlılar: sorumluluk/sorumsuzluk, paralı/parasız, görmüş/görmemiş.⁹⁹

Greimas'a göre kelimelerin kullanım durumuna göre iki, kelimeler arasındaki mantıksal ilişkiye göre üç türden karşıtanlamlılık vardır. Kelimelerin kullanım

⁹⁸ Günay, **Kelimebilime Giriş**, s. 177, 178

⁹⁹ Doğan Aksan, **Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**, s. 82

durumuna göre karşıtanlamlılık şunlardır: Uzamsal bir ilişki ortaya koyan ve karşıt kelimeler arasına ara terimleri kabul etmeyen “*Uçlar Karşıtanlamlılığı*” ve kelimeler arasında aşamalandırmayı kabul eden “*Basamaklı Karşıtanlamlılık*”tır. Büyük/küçük karşıtlığında küçük/orta/büyük gibi bir basamaklandırma yapılabilirken karı/koca arasına başka bir kelime giremez.¹⁰⁰ Kelimeler arasındaki mantıksal ilişkiye göre ise çelişik karşıtanlamlılık, karşıt karşıtanlamlılık, işteş karşıtanlamlılık vardır. Dildeki kullanımdan kaynaklanan ***çelişik karşıtanlamlılıkta*** önemli olan dile ait düzenlemeler değildir. Karşıt iki kavram arasında kelimelerden birinin olumsuzluğu diğerinin varlığını belirtir. İki kelimeyi aynı anda yadsımak mümkün değildir. Örneğin ölü/sağ arasındaki karşıtlık incelenirken mantıksal ve anlamsal testler uygulanabilir. ‘X sağ değildir’ önermesi ‘X ölüdür’ önermesini ya da ‘X yaşamıyor’ önermesi ‘X ölüdür’ önermesini içerir. Kelimeler arasında geçiş olduğunun varsayıldığı ***aşamalandırılmış karşıtanlamlılık*** türünde kelimelerde örtük bir şekilde verilen karşıt durumlarda ortaya konur.

Kelimelerin kullanım türü içerisinde değerlendirilen basamaklı karşıtanlamlılık ile aşamalandırılmış karşıtanlamlılık aslında aynı şeydir. Sıcak/soğuk, zengin/fakir vb. arasında ara kavramlar vardır ve zıtlığın bu türünde bir kelimenin olumsuzluğu, zorunlu olarak onun karşıtanlamlılığını vermez. ‘X büyük değildir’ ya da ‘X zengin değildir’ önermesi her zaman ‘X küçüktür’ ya da ‘X fakirdir’ önermesini ortaya koymayabilir. X, orta da olabilir. Karşıtlığın bir ilişki şeklinde yer aldığı ***işteş karşıtanlamlılık*** türünde karşıt kavramlar arasında bir yer değiştirme söz konusudur. Örneğin sat-/satın al- kelimeleri arasında bir önerme oluşturacak olursak; ‘İpek evi Ada’ya sattı’, ‘Ada evi İpek’ten satın aldı’ şekline dönüşür. Burada sadece kelimelerin yer değiştirdiğini görürüz. İşteş karşıtanlamlılıkta birinci önermenin karşıtı da doğrudur. İşteş karşıtanlamlılığın en çok kullanıldığı yerler akrabalık ilişkileri ve toplumsal değişimlerdir.¹⁰¹

İncelediğimiz metne gelecek olursak, tek bölümden oluşuyormuş gibi görünen eser üç kısma ayrılmıştır ve her bölümde ayrı bir konu işlenmiştir. Ancak bu konular, metnin bütünü düşünüldüğünde birbiriyle bağlantılıdır.

¹⁰⁰Günay, **Kelimebilime Giriş**, s. 180

¹⁰¹Günay, **Kelimebilime Giriş**, s. 183, 185

Eserde her bölümde kullanılan kelimeler konuya bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ahmet Yesevi'nin hikmetlerini söylediği bölüm 6-52/13 mısraları arasında kalan kısımdır ve bu kısımda 484 beyit bulunmaktadır. Kelimelere göre bağdaşıklık incelenirken eserde uygulanan bölümlenme esas alınarak karşıt anlamlı olarak kullanılan kelimeler tablo hâlinde verilmiştir. Bu kelimelerin çelişik mi, işteş mi, aşamalandırılmış mı olduğu tasnif edilecektir.

Ahmet Yesevi'nin hikmetlerini söylediği birinci bölümde kullanılan karşıtanlamlı kelimeler şu şekildedir:

Tablo 5. a.

7/15	Mevla	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
7/22	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
8/4	Fenā	Eyü	iste- (yaklaşmak) X kaç- (uzak durmak)	Çelişik karşıtanlamlılık (bağlama göre) çelişik karşıtanlamlılık
8/20	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
8/22	Bende	Perverdigār		İşteş karşıtanlamlılık
9/9-10	Güzer kıl- (git-)	Var-		Çelişik karşıtanlamlılık
10/5	Allah	Kul		İşteş karşıtanlamlılık
12/1	Ay	Gün		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
12/1-2	Yer	Gök	Düş- (İn-) X Uç- (Çık-)	Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık (bağlama göre) Çelişik karşıtanlamlılık

13/1	Gice	Gündüz		Çelişik karşıtanlamlılık
14/11	Muṣṭafā	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
15/6	Allah	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
16/4	Hakk Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
16/6	İç	Tış		Çelişik karşıtanlamlılık
16/12	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
16/17	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
16/19	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
17/1-2	Rabb	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
17/4	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
17/6	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
17/8	Derd	Devā		Çelişik karşıtanlamlılık
17/9	Yalan ‘āşık	Şādık ‘āşık		(bağlama göre) Çelişik karşıtanlamlılık
17/10	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
17/14	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık
17/15	Ben (Kul)	Hakk		İşteş karşıtanlamlılık
17/18	Hakk	Ben (Kul)		İşteş karşıtanlamlılık

18/1	Hakk	Kul		İsteş karşıtanlamlılık
18/2	Hakk	Ben (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
18/5	Düğüm	Çözüm		Çelişik karşıtanlamlılık
18/6	Hakk	Ben (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
18/10	Hakk	Ben (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
18/14	Hakk	Ben (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
18/18	Hakk	Ben (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
18/22	Hakk	Ben (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
19/4	Hakk	Ben (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
19/8	Hakk	Ben (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
21/16	Muṣṭafā	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
21/18	Muṣṭafā	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
22/1-2	Muṣṭafā	Ben	Hakk X Ben	İsteş karşıtanlamlılık İsteş karşıtanlamlılık
22/6	Muṣṭafā	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
22/7-8	Gice	Gündüz	Gice Gündüz X	Çelişik karşıtanlamlılık Çelişik Karşıtanlamlılık
22/10	Muṣṭafā	Ben		İsteş karşıtanlamlılık

22/11	Gice	Gündüz		Çelişik karşıtanlamlılık
22/18	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
22/19-20	Leyle-i Mi' rāc-ı nūr	Ümmet		(bağlama göre) İşteş karşıtanlamlılık
22/22	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
23/4	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
23/6	İç	Tış		Çelişik karşıtanlamlılık
23/7-8	Muṣṭafā	Ben	Hakk X Ben	İşteş karşıtanlamlılık İşteş karşıtanlamlılık
23/16	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
23/19-20	Muṣṭafā	Ben	Hakk X Ben	İşteş karşıtanlamlılık İşteş karşıtanlamlılık
24/2	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
24/6	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
24/10	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
24/14	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
24/18	Muṣṭafā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
24/21	Ümmet (Kul)	Perverdigār (Allah)		İşteş karşıtanlamlılık
24/22	Muṣṭafā	Ben		İşteş

				karşıtanlamlılık
25/4	Muṣṭafā	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
25/5-6	Ḳādir-i kudret	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
25/10	Dünyā	‘Uḳbā		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
25/15-6	Hakk	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
25/17	Siz biz (Kul)	Hakk		İsteş karşıtanlamlılık
26/1	Ben	Hakk		İsteş karşıtanlamlılık
26/2	Gice	Gündüz		Çelişik karşıtanlamlılık
27/13	Ata	Ana		İsteş karşıtanlamlılık
28/1-2	Dost	Düşmen		Çelişik karşıtanlamlılık
29/5-6	Nādān	Dānā		Çelişik karşıtanlamlılık
29/7	Ḳul	Hakk		İsteş karşıtanlamlılık
29/15-16	Tengri	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
30/14	Hakk	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
31/1	Sen (Kul)	Yaradan (Allah)		İsteş karşıtanlamlılık
31/5-6	Bī-ḥaber (Kul)	Hakk	Göñül vir- X Göñül çevir-	İsteş karşıtanlamlılık Biçimsel karşıtanlamlılık
31/15	Hakk	Ḳul		İsteş karşıtanlamlılık

32/1	Te'āla'l-lāh	‘Āşıklar		İşteş karşıtanlamlılık
32/4	Hakk	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
32/8	Dünyā	‘Ukbāya		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
32/15	Gice	Gün		Çelişik karşıtanlamlılık
33/10	İç	Tış		Çelişik karşıtanlamlılık
33/22	‘Ukbā	Bundan (Bu dünya)		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
34/1	Bunda (bu dünya)	Anda (‘Ukbā)		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
34/11-12	Hakk (Doğru, gerçek)	Yalan		Çelişik karşıtanlamlılık
34/21	Şubh	Şām		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
35/4	Egri yol	Doğru yol		Çelişik karşıtanlamlılık
35/1-2	Mevlā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık
35/5	Hakk	Bende		İşteş karşıtanlamlılık
35/17	Gice	Gündüz		Çelişik karşıtanlamlılık
35/18	Hakk resūl	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
36/1-2	Hakk resūl	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
36/9	Leyl	Nehār		Çelişik karşıtanlamlılık
36/10	Hakk resūl	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
36/13	Hudāvendā	Ben		İşteş karşıtanlamlılık

36/18	Gice	Gün		Çelişik karşıtanlamlılık
36/19-20	Hakk	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
37/3	Şağ	Şol		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
37/6	Ben (Kul)	Halk-ı Hudā		İsteş karşıtanlamlılık
37/7-8	Āhir	Evvel		Çelişik karşıtanlamlılık
37/10	Zāhir	Bāṭn		Çelişik karşıtanlamlılık
37/18	Ṭoğrı	İgri		Çelişik karşıtanlamlılık
38/9-10	Nādānlar (Kötü)	Merdānlar (İyi)		(bağlama göre) Çelişik karşıtanlamlılık
39/1	Dānā	Nādān		Çelişik karşıtanlamlılık
39/4	Dānā	Nādān		Çelişik karşıtanlamlılık
39/13-14	Allāh	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
40/12	Hakk	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
40/14	Yer	Gök		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
40/16	Hakk	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
40/20	Hakk	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
41/1	Şat-	Al-		İsteş karşıtanlamlılık
41/5	‘Aşq-ı pādişāh (Allah)	‘Āşiq-ı faķīr (Kul)		(bağlama göre) İsteş

				karşıtanlamlılık
41/8	Hakk	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
41/10	Dünya	‘Ukbā		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
41/12	Hakk	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
41/15	Gice	Tā-be-seher		Çelişik karşıtanlamlılık
43/11	Gice	Gündüz		Çelişik karşıtanlamlılık
43/13	‘Āşık-ı şādık	Allah		İsteş karşıtanlamlılık
43/21-22	Münāfıklar	Īmānı olanlar		Çelişik karşıtanlamlılık
44/1	Evvel	Āhır		Çelişik karşıtanlamlılık
44/2	Allah	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
44/19	Puhte	Hām		Çelişik karşıtanlamlılık
46/9-10	Allah	Ben		İsteş karşıtanlamlılık
46/12	Sat-	Al-		İsteş karşıtanlamlılık
47/5	Siz biz (Kul)	Hakk		İsteş karşıtanlamlılık
47/11	Gice	Gündüz		Çelişik karşıtanlamlılık
49/5	Mevlā	Sen (Kul)		İsteş karşıtanlamlılık
49/7	Hakk Muştafā resūl	Ümmet		İsteş karşıtanlamlılık
50/9	Yaz	Kış		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık

50/15	Ata	Ana		İşteş karşıtanlamlılık
51/11	Aḥşām	Şabāḥ		Çelişik karşıtanlamalılık
52/1	Yakın	İraḳ		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık

8/3Şavm şalāt kaẓā alup oldum kāhil

8/4Fenāları isteyüp eyülerden kaçtım ben

“Orucu, namazı kaza ederek tembelleştim, kötülerini isteyip iyilerden kaçtım ben.”

Bu dünyadaki herşey iyi ve kötü üzerine inşa edilmiştir. Yazar Fenālar/eyüler kelimeleri arasındaki karşıtıktan faydalanarak bu düşünceyi ifade etmektedir. Yazar bu iki kavramın niteliğindeki karşıtlıkla duygularını, tarafını ve tavsiyesini açıkça ortaya koymaktadır.

32/7Lā-mekānı seyr itdim maḳām aştım

32/8Dünyā ‘uḳbāya yüz biñ talāk virdim ben

“Lamekânı seyrederek makam aştım, dünyadan ahirete yüzbin talāk verdim ben.”

Dünyā/‘uḳbā kelimeleri arasında karşıtlık söz konusudur. Kişi ölümle birlikte öbür dünyaya yani ahirete geçiş yapar. Bu beyitte dünya ve ahiret kelimeleri arasındaki karşıtıktan faydalanılarak, asıl yerin öbür dünya olduğu belirtilmiş ve asıl yurt olan ahiret için dünyadan ve içerdiği heveslerden vazgeçilmesi öğütlenmiştir.

35/17Vāveyletā **gice gündüz** kılmadım tā‘at

35/18Ḥaḳḳ resūl ümmet içün yemedi ni‘met

“Eyvah gece ve gündüz ibadet etmedim, Allah resulü ümmeti için yiyecek yemedi.”

Yazar anlatacağını daha iyi ortaya koyabilmek ve zaman kavramına gönderimde bulunmak için gece/gündüz kelimelerini bu beyitte sıralamıştır. Zamanı en iyi ifade eden kelimelerden biri gece ve gündüzdür. Ayrıca güneş doğduğu zaman gündüz, güneş battığı zaman ise gece vardır. Bu kelimelerle çelişik karşıt anlamlılık verilmek istenmiştir.

39/1 **Dānā** gitdi **nādān** kaldı didim efsūs

39/2 **Yoluñ** bilmez **hayrān** olup **qaldım** ben

“Bilgin gitti cahil kaldı yazık dedim, yolunu bilmeden şaşırıp kaldım ben”

Nādān kelimesi ile cahillere yani Hak yolunu bilmeyen kişilere gönderimde bulunulmuştur. Cahil kişilerin karşıtı olarak da bilgili, âlim kimselerden bahsedilmiş ve âlimlerin yol göstericiliğini vurgulamak için kişiler arasındaki karşıtlıktan faydalanılmıştır.

40/13 **Hakk** te‘ālā sebķ virdi perde açup

40/14 **Yer ü gökde** tırmadı şeytān kaçup

“Hak ta’ala perdeleri açarak ilerletti, şeytan yerde ve gökte durmayarak kaçtı.”

Yer/gök kelimeleri, bütünü kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bunun için aşamalandırılmış karşıt kelimeler seçilmiştir. Yeryüzündeki ve gökyüzündeki yaratılmış her şey Tanrı’ya aittir. Yarattığı herşeyi görür ve izler. Beyitte perdelerin açılmasıyla herşey görünür olduğu için hakikat açığa çıkmıştır. Kendisini gizleyemediği için bu iki yerde duramamıştır. Herşeyden gizli olan sadece Tanrı’dır.

43/21 **Münāfıklar** düzaķ içre kül olup yandı

43/22 **Zerre imānı olanlar** yanup çıķdı

“Münafıklar cehennem içinde kül olup yandı, zerre miktarı imanı olanlar ise yanıp/ cezalarını çektikten sonra çıktılar.”

Münāfıklar ile imānı olanların cehennemde kalacakları süreye gönderimde bulunularak hangisinin daha fazla azap çekeceği zıtlık yoluyla ifade edilmiştir.

47/5 **Sizi bizi Hakk** yaratdı t̄a‘at için

47/6Ey [E]bu'l-‘aceb yemek içmek rāḥat için

“Sizi bizi Hak ibadet için yarattı, yemek, içmek ve rahat etmek için değil.”

Yaratan ve yaratılmış arasındaki karşıtlık için *Sizi bizi/Hak* kelimeleri kullanılırken bu beyitin yer aldığı kısımda Tanrı, yarattığı kullarına kendisine ibadet etmeleri gerektiğini söylemiştir. Ayrıca bu dünyada insanoğlunun asıl yaratılış gayesinin ne olduğu da vurgulanmıştır. O yüzden bu beyitte ibadetin yapıldığı Tanrı ve ibadeti yapan kul arasındaki karşıtlık verilmiştir.

52/1Yakın тұрur işbu ölüm degil ırak

52/2Er ol ölür āhirete kılsa berrāk

“Yakın durur bu ölüm uzak değil, o er ölürse ahirete temiz gitse.”

Yakın/ırak kelimeleri arasındaki karşıtlık sayesinde içinde yaşanan dünyanın ve insanların faniliği ortaya konmuştur. İnsanoğlunun ve her canlının sonunun olduğu “ölüm” gerçeğine gönderimde bulunulmuştur.

Hz Muhammed’in anlatıldığı kısım 52/13- 82/20. mısraları arasında ve 334 beyitten oluşmaktadır. Bu kısımda işteş karşıtanlılık söz konusudur.

Hz Muhammed’in anlatıldığı kısımda kullanılan karşıtanlamalı kelimeler şu şekildedir:

Tablo 5. b.

52/16	Mağrib	Maşriq		Aşamalandırılmış karşıtanlılık
52/19	Gündüz	Gice		Çelişik karşıtanlılık
53/7-8	Toy-	Aç (ol-)		Çelişik karşıtanlılık
53/10	Sağ	Şol		Aşamalandırılmış karşıtanlılık
54/8	Dünyā	‘uqbā		Aşamalandırılmış karşıtanlılık
54/20	Su’āl buyur-	Söyle- (Cevap ver-)		İşteş karşıtanlılık

55/12	Selām kıl-	‘Aleyk al-		İşteş karşıtanlamlılık
55/17	Su’āl (Sor-)	Ayt- (Cevap ver-)		İşteş karşıtanlamlılık
56/1-2	Resūl	Ümmet	Mevlā X Ümmet	İşteş karşıtanlamlılık
56/2	Gice	Gündüz		Çelişik karşıtanlamlılık
56/12	Evvel	Âhar		Çelişik karşıtanlamlılık
56/17	Al-	Vir-		Çelişik karşıtanlamlılık
56/19	Müslümān	Kāfir		Çelişik karşıtanlamlılık
56/19-20	Buyur-	Beyān kıl-		İşteş karşıtanlamlılık
56/21-22	Kāfir	Müslümān		Çelişik karşıtanlamlılık
58/11-12	Ruḥṣat	Mānī‘		Çelişik karşıtanlamlılık
58/19	Gice	Gündüz		Çelişik karşıtanlamlılık
59/19-20	‘Arş-ı kürsī Heft-i āsumān (gökyüzü)	Rū-yi zemīn (yeryüzü)		aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
60/8	Eyü	Kötü		Çelişik karşıtanlamlılık
61/1-2	Ḳul	H ^v āce (Bey)		İşteş karşıtanlamlılık
61/5	Ḳul	H ^v āce (Bey)		İşteş karşıtanlamlılık
62/1	İç	Tıış		Çelişik karşıtanlamlılık
62/13	Yer	Gök		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık

62/15	Ana (Kul)	Hudā		İşteş karşıtanlamlılık
62/18	Bizler (Kullar)	Rabbenā		İşteş karşıtanlamlılık
63/11-12	Kayşerī (Kul)	Hudā		İşteş karşıtanlamlılık
63/14	Resūl	Anlar (ümmet)		İşteş karşıtanlamlılık
64/1	Peygamber	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
64/7	Hāliš (Hayırlı)	‘Āşī (Hayırsız)		(bağlama göre) Biçimsel karşıtanlamlılık
64/9-10	Kādir-i Perverdigār	Ümmet	Hakk Muştafa X Ümmet	İşteş karşıtanlamlılık İşteş karşıtanlamlılık
64/1-12	Ümmet	Resūl	Ümmet X Resūl	İşteş karşıtanlamlılık İşteş karşıtanlamlılık
64/13	Resūl	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
65/6	Hakk	Kul		İşteş karşıtanlamlılık
65/19-20	Gir-	Çık-		Çelişik karşıtanlamlılık
67/9-10	Şağ	Şol		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
67/13-14	Gel-	Git-		Çelişik karşıtanlamlılık
67/15-16	Gel-	Git-		Çelişik karşıtanlamlılık
67/18	Şağ	Şol		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
67/19-20	Resūl	Ümmet		İşteş

				karşıtanlamlılık
68/11	Siyāh	Ak		Çelişik karşıtanlamlılık
72/1	Şağ	Şol		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
72/2	Ümmet	Rabb		İşteş karşıtanlamlılık
72/5	Resül	Resül		İşteş karşıtanlamlılık
72/13-14	Muhammed	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
72/15	Muhammed	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
72/16	Resül	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
72/17	Dünyā	‘Ukbā		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
73/9	Ata	Ana		İşteş karşıtanlamlılık
73/11-12	Dūzaḥ	Cennet		Çelişik karşıtanlamlılık
74/18	Zāhir	Bāṭın		Çelişik karşıtanlamlılık
76/17-18	Resül-i bā-vefā	Ümmet		İşteş karşıtanlamlılık
77/3	Var- (Git-)	Gel-		Çelişik karşıtanlamlılık
77/7-8	Buyur- (Sor-)	Di- (Cevap ver-)		İşteş karşıtanlamlılık
77/21-22	Küçük	Büyük	Şor- X Di- (Cevap ver-)	Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık İşteş karşıtanlamlılık
78/1-2	Küçük	Büyük	Şor- X Di- (Cevap ver-)	Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık İşteş

				karşıtanlamlılık
78/3	Var- (Git-)	Gel-		Çelişik karşıtanlamlılık
78/11	Gül-	Ağla-	Zāhir Bātın	Çelişik karşıtanlamlılık Çelişik karşıtanlamlılık
80/1-2	Getür-	Götür-		Çelişik karşıtanlamlılık
81/12	Selām it-	Es-selāmu ‘aleyk (Al-)		İsteş karşıtanlamlılık
81/20	Ana	Baba		İsteş karşıtanlamlılık
81/22	Büyük	Küçük		Aşamalandırılmış karşıtanlamlılık
82/7	Hāliş (Doğru)	Yalan		Çelişik karşıtanlamlılık
82/11	Yok	Var		Çelişik karşıtanlamlılık
82/17	Hudā	Kul		İsteş karşıtanlamlılık
82/18	Ana	Ata		İsteş karşıtanlamlılık
82/19	Erkek	Dişi		İsteş karşıtanlamlılık

52/15Mazhar-ı hilkat-ı ‘ālem Muhammed’den oldı yā

52/16Mağrib ü maşrıka yolun açdı yā

“Ālemlerin yaratılışı Muhammed’den dolaydır ya, doğunun ve batının yolunu açtı ya.”

Bu beyitteki mağrib /maşrıka kelimeleri arasındaki karşıtlıkla Hz Muhammed’in diğer peygamberlerden daha üstün olduğu ve sadece kendi kavmine değil bütün insanlara gönderdiği vurgulanmıştır. Onun gücü sadece bir yerde

değildir. Doğu, batı yönüne hükmeden, dünyanın bütününe kaplayan bir peygamberdir.

61/1Az zamān şoñra bir **ķulu** geldi yakına

61/2Ey **H^vāce** ne iş yapıdñ zulmet bastıya

“Az zaman sonra bir kulu yakına geldi, ey hoca ne iş yapıyorsun karanlık çöktü ya.”

H^vāce (bey)/ķul karşıtlığından faydalanmıştır. Hizmetkârın ve beyin arasındaki ilişkiden yola çıkarak emrinde bulunan hizmetkâra nasıl davranılacağını göstermek için karşıtanlamalı kelimelerden yararlanılmıştır.

72/17Dünyā vü ‘uķbā seniñ için yaratdım

72/18^Qıyāmet gününde rızā olsañ didiyā

“Dünya ve ahireti senin için yarattım, kıyamet gününde razı olsan dedi ya.”

Allah’ın Hz Muhammed’e olan sevgisini göstermek için dünyā /‘uķbā kelimeleri arasındaki karşıtıktan yararlanılmıştır. Hz Muhammed için bütün evreni yaratmıştır.

Nu‘mān bin Şābit’in anlatıldığı kısım 83-84/18. mısraları arasında ve 20 beyitten oluşmaktadır. Bu kısımda karşıtanlamalı kelime sayısı sınırlıdır ve çelişik karşıtanlılık söz konusudur.

Nu‘mān bin Şābit’in anlatıldığı kısımda kullanılan karşıtanlamalı kelimeler şu şekildedir:

Tablo 5. c.

83/3	Evvel	Şoñra		Çelişik karşıtanlılık
83/7-8	Var- (Git-)	Gel-		Çelişik karşıtanlılık

1. 1. 2. 1. 2. Eşanlamlı Kelimelerin Kullanımı

Bir kavramın birden çok gösterenle ifade edilmesi olarak tanımlanan eşanlamlılık, kelimeler arasında anlam bakımından bir benzerlik, özdeşlik ya da denklik olduğu durumlarda ortaya çıkar. Dizimsel eksen üzerinde ve aynı bağlam içinde eşanlamlı kelimeler birbirinin yerini alabilmektedir. Birbirinin yerini alabilen eşanlamlı kelimelerde ortak altanlamlılık vardır.¹⁰² Doğan Aksan, "Ayrı ayrı göstergeler tamamıyla aynı anlamı taşımaz ve başlangıçta bir kavramı yansıtmak için birden çok gösterge kullanılamaz" demektedir.¹⁰³

İçeriğin yeniden ortaya konmasını sağlayan kelime yinelemesinde, bir ögenin olduğu gibi yinelenmesi, eşanlamlı ya da yakın eşanlamlı birim kullanarak yineleme, bir genel sınıfın altüyesi olarak ya da bir genel sınıfı gösteren kelime olarak ortaya konması durumları söz konusudur. Dilbilimde altı durumda eşanlamlılıktan söz edilebileceği ortaya konmuştur. Bu altı durum şu şekildedir:

- a) Yabancı kelime, kalıtsal kelime, yeni katılmış kelime arasında eşanlamlılık olabilir. İhtiva etmek /kapsamak, program/izlence, internet/genel ağ
- b) Farklı lehçelerden gelen kelimelerle birlikte ölçünlü dilde bulunan kelimeler arasında bir eşanlamlılık olgusundan söz edilebilir. Patates-gompil, simit/gevrek, keçiboynuzu/harnup
- c) Farklı dil düzeylerinden kaynaklanan ya da farklı toplumsal kullanımlardan kaynaklanan eşanlamlılık durumu. Ölmek-vefat etmek, babaanne-ebe-nine, polis-aynasız
- d) Eşanlamlı kelime yaratımında dilsel bir ekonomiden de söz edilebilir. Yeni kelime ile eskisi bir arada kullanılırken zamanla yeni kelime tek başına kullanılabilir. lab/laboratuar, körüklü/körüklü otobüs. Kısaltma ya da baş harf kısaltması da farklı türden eşanlamlılık yaratabilir. Kısaltmaların temel işlevi ekonomik olması ve asıl kelime ya da kelime grubuna göre daha kısa olmasıdır.
- e) Var olan kelimelerin daha dar bir çerçevede yeniden düzenlenmesi de eşanlamlılık oluşturabilir. Cartı çekmek/ölmek, nalları dik-/ölf-) Matematik, mantık, cebir gibi

¹⁰² Günay, **Kelimebilime Giriş**, s. 165.

¹⁰³ Aksan, Doğan, **Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**, s.78

bilimlerde kullanılan şifrelenmiş ya da simgesel her türlü yazı ile asıl yazı arasında da bir eşanlamlılık vardır. A bir değer ya da sayıyı belirtir, B bir başka değeri belirtir.¹⁰⁴

Eserde eşanlamlı olarak kabul edilebilecek kelimelerin genellikle yabancı dillerden alındığı gözlemlenmiştir. Bu durum eserin yazıldığı dönem ve nisbeten İslâmiyetin yeni benimsenen bir inanç olması ile alakalıdır. Böylece İslamiyetle birlikte Türkçe'de farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Bu farklılıklar, dilin yapısında değil, kelime ve terim kadrosu bakımından söz konusudur.

Eserde geçen eş anlamlı kelimeler beyit numaralarına göre şu şekildedir:

Tablo 6.

Ağla-	Nāle kıl-	11/9
Ağla-	Yaşın saç-	30/15, 30/16
Ağla-	Zārī eyle-	62/19, 62/20
Ağla-	Zārī kıl-	34/7, 34/8
Āh	Zār	55/1
Āh	Feryād	62/2
‘Āṣī	Bāḡī	62/11
‘Arş-ı kürsī	Heft-i āsumān	59/19
‘Arş	Kürsī	12/3, 19/19
Baş eg-	Qol kavuşdur-, Ta‘zīm kıl-	15/14
Bīdār ol-	Göz yumma-	41/15, 41/16
Cāndan geç-	Öl-	37/18
Cānından geç-	Cānını qurbān kıl-	49/3, 49/4
Cānını şakla-	Cān esirge-	42/5, 42/6
Cān yandır-	Dağla-	41/18
Cennet	Vildān	49/19, 49/20

¹⁰⁴ Günay, **Kelimebilime Giriş**, s. 170-171

Cüş it-	Kayna-	42/11
Çöl	Şahrā	57/7
Dānā	Ākil kullar	29/6, 29/7
Dānā	‘Ālimler	44/20
Dīdeleri pür-nem	Gözyaşı	43/11, 43/12
Ecel vaḳti	Öl-, Cān acısıñ zehrin tat-	35/9, 35/11, 35/11
Ehl-i ‘ıyāl	Hānmān	8/6
Emr	Fermān	61/16
Erenler	Emr-i ma‘rūf kılanlar	14/1, 14/2
Ev	Bāb-ı hāne	65/19, 65/20
Evḳāt	Mihnet	53/13, 53/14
Fenā	Ḥabīs	36/7
Firdevs	Cennet	15/15
Ġāfil	Cāhil, Kāhil	8/1, 8/2, 8/3
Ġazablan-	Āteş çıkup gözüne	59/15, 59/16
Ġam	Ġuşşa	73/18
Göñli katı	Dil-i āzār	10/4
Göñül kırık	Derd, Ġama dol-	39/6
Gör-	Qıl-	59/2, 59/3
Gör-	Baḳ-	54/17, 54/18
Gözün ayırma-	Çok baḳ-	56/7, 56/8
Gün	Rūşen	70/19
Ḥācet	Dilek	20/9
Ḥaḳḳ	Allah	35/5, 35/6, 35/6
Ḥaḳḳ	Rabb	70/21, 70/22
Ḥaḳḳ	Yaradan, Allah	30/19, 30/20
Ḥaḳḳ	Ḥāl-ı Perverdigār	66/5, 66/6
Hāy	Hūy	15/7, 26/3

Ḥidmetkār	Ḥādīm	56/10, 56/12
Ḥudā	Allah	10/4, 10/5
Ḥurūc eyle-	Çıkup git-	55/7, 55/8
İhtizāz	Lerze	59/19, 59/20
İşit-	Diñle-	16/13, 16/14
İz izle-	Tābi‘ ol-	7/1, 7/3
‘İzzet	Ḥürmet	49/15
Ḳābız	Cān al-	13/11
Ḳādir	Kudret	45/19, 82/79
Ḳanad aç-	Uç-	8/16
Ḳanlar yut-	Ġam zehrine toy-	37/20
Ḳanlar yut-	Mātem tüt-	22/1, 22/2
Ḳayna-	Coş-	9/10
Ḳov-	Sür-	8/15
Maḥdūmlar	Çocuklar, Oğullar	79/9, 79/12, 79/14
Merhem ur-	Devā ol-	17/8
Meşakḳat	Mihnet	23/13, 23/14
Mihnet çek-	Cefā çek-	7/8, 7/9
Mihnet çek-	Ḳanlar yut-	26/9, 26/10
Mihnet	Kūlfet	81/9, 81/10
Müdām	‘Ale’d-devām	34/19, 34/20
Mürşid	‘Ulemā	11/20, 11/21
Nāle kıl-	Gözyaşı akut- Zāre kıl- Vāle kıl-	20/1, 20/2, 20/3
Nār ol-	Yan-	32/2, 32/2
Nār-ı saḳar	Dūzaḥ, Semt-i dūzaḥ	38/1, 38/2, 38/3
Nār	Ot	73/4, 73/5
Namāz kıl-	Diz бүк-	12/5

Nerde	Kanda	6/12, 6/13
Nūr	Pertev	23/6, 23/7
Nuşh	Pend	16/14
Ögren-	Sebk al-	40/11, 40/12
Öl-	Cân acı zehrin çek-	25/3
Özüm	Cismim	26/21
Parla-	Yan-	23/10
Rabb	Raḥmān	72/2, 72/3
Resül	Peygamber	68/17, 69/5, 69/11-12, 75/16-17, 78/16-17
Resül	Muḥammed	79/3, 79/4
Rūşen	Şu‘le	52/5
Rūz-i mahşer	Rūz-i ezel	40/18, 40/19
Şadā	Āvāz-ı Yehud	67/21
Şahrālar	Çöllər	55/8, 55/9
Sefer kıl-	Güzər kıl-	9/8, 9/9
Söz it-	Beyān it-	6/8, 6/4
Söz söyle-	Beyān eyle-	31/19, 31/20
Şarāb	Ḥamr	68/7, 68/9
Şark	Maşrık	75/19, 75/20
Şem‘	Pervāne	9/19
Ṭā‘at kıl-	‘İbādet kıl-	12/21, 13/1
Taḥte’t-turāb	Ṭopraq-şifat yer altı	21/13, 21/14
Tepe	Taḥte’l-cebel	57/3, 57/4
Ṭurfe	Şaş-	44/3
Ur-	Dayağ	17/17
Uyu-	Nā’im ol-	32/15, 32/16
Vā ḥasretā	Vā veyletā	10/16, 10/17
Vaşf it-	Ta‘zīm kıl-	14/10

Yan	Kat	64/17
Yap-	Gör-	56/3, 56/4
Yap-	Kıl-	59/11, 59/12
Yār	Aḥbāb	21/4, 23/11
Yaradan	Allah	31/1, 31/2
Yatma-	Bīdār	52/18, 52/19
Yeşil	Mu‘aṭṭar	57/7
Yürek	Bağır	7/18, 41/18, 42/11
Zār kıl-	Yaş dök-	12/6
Zār	Bükā	55/1, 55/2
Zārī kıl-	Ağla-	62/1
Zıkr it-	‘İbādet kıl-	13/1

Yukardaki tablo, eserdeki üç bölüme dayanılarak oluşturulmuştur. Bu bölümlerdeki eşanlamlı ya da yakınanlamlı kelimelere yer verilmiştir. Eserde özellikle öğüt ya da karşılıklı konuşmaların olduğu beyitlerde eşanlamlı kelimelerin olduğu görülmüştür. Tablodaki eşanlamlı kelimeler incelendiğinde bu kelimelerin bölümlerin içeriği ile ilgili ipucu vermediği görülecektir. Ancak kullanılan bu eşanlamlı ya da yakın anlamı kelimeler, beyitlerde aynı kelimenin yinelenmesine engel olarak beyitlerin anlam alanının genişletilmesini ve beyitlerin daha ahenkli olmasını sağlamıştır. Metinde geçen eşanlamlı kelimelerin özellikleri şu şekildedir:

1) Eşanlamlı olarak görünen kelimelerden biri ya da her ikisi de yabancı dillerden alınmış olabilir. Ağla-/nāle kıl-, ağla-/yaşın saç-, ağla-/zārī eyle-, ağla-/zārī kıl-, āh/zār, āh/feryād, ‘āşī/bāğī, ‘arş-ı kürsī/heft-i āsumān, ‘arş/kürsī, baş eg-/kol kavuşdur-/ta‘zīm kıl-, bīdār ol-/göz yumma-, cāndan geç-/öl-, cānından geç-/cānını kurbān kıl-, cānını şakla-/cān esirge-, cān yandır-/dağla-, cennet/vildān, cūş it-/kayna-, çöl/şahrā, dānā/ākıl kullar, dānā/‘ālimler, ehl-i ‘ıyāl/hānmān, emr/fermān, evkāṭ/mihnet, fenā/habiş, firdevs/cennet, gāfil/cāhil/kāhil, ğam/ğuşsa, gönli kıtı/dil-i

āzār, gönül kırk/derd/ğama dol-, gün/rüşen, hâcet/dilek, Hakk/Allah, Hakk/Rabb, Hakk/Yaradan/Allah, Hakk/Hâlık-ı Perverdigâr, hizmetkâr/hâdim, Hudâ/Allah, hurûc eyle-/çıkup git-, ihtizâz/lerze, iz izle-/tâbi‘ ol-, ‘izzet/hürmet, kâdir/kudret, kanlar yut-/ğam zehrine toy-, kanlar yut-/mâtem tut-, maḥdûmlar/çocuklar/oğullar, merhem ur-/devâ ol-, meşakkât/miḥnet, miḥnet çek-/cefâ çek-, miḥnet çek-/kanlar yut-, miḥnet/külfet, müdâm/‘ale’ d-devâm, mürşid/‘ulemâ, nâle kıl-/gözyaşımı aķu-/zâre kıl-/vâle kıl-, nâr ol-/yan-, nâr-ı saķar/dûzaḥ/semt-i dûzaḥ, nâr/ot, namâz kıl-/diz bük-, nûr/pertev, nuşh/pend, öğren-/sebķ al-, özüm/cismim, Rabb/Raḥmân, resûl/peygamber, Resûl/Muḥammed, rüşen/şu‘le, rûz-i mahşer/rûz-i ezel, şadâ/âvâz-ı Yehud, şahrâlar/çöller, sefer kıl-/güzer kıl-, söz it-/beyân it, söz söyle-/beyân eyle-, şarâb/ḥamr, şark/maşırık, şem‘/pervâne, tâ‘at kıl-/‘ibâdet kıl-, tepe/taḥte’l-cebel, ṭurfe/şaş-, uyu-/nâ‘im ol-, vâ ḥasretâ/vâ veyletâ, vaşf it-/ta‘zîm kıl-, yâr/aḥbâb, Yaradan/Allah, yatma-/bîdâr, zâr/bükâ, zâr kıl-/yaş dök-, zârî kıl-/ağla-, Zîkr it-/‘ibâdet kıl-.

62/11Didi ben ‘āṣî ben bâġî hem cānî

62/12Muḥammed’e urup vâveyletâ didiyâ

“Dedi ben isyankâr, asi hem de canî, Muhammed’e vurup eyvah dedi ya.”

‘Āṣî ve bâġî kelimeleri aynı anlama gelmektedir. Her iki kelimenin kökeni Arapçadır. Ancak kelimelerin aynı kökten olmasına rağmen mısrada ahengi sağlamak için eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Bunun temel nedeni, işlenen günahın büyüklüğüne vurgu yapmak ifadeyi pekiştirmektir.

10/3Sünnet olmuş kâfir olsa virme azâr

10/4Gönli katı dil-i āzâr’dan Hudâ bî-zâr

“Kâfir sünnet olmuşsa azarlama; gönlü katılardan, gönül incitenlerden Hüda hoşnut değildir.”

10/5Allah hakkı öyle kula subḥın tayar

10/6Dānâlardan işidüp bu sözü didim ben

“Allah öyle kula ışığını gösterir; bu sözleri bilginlerden işitip söyledim ben.”

Burada iki beyiti birlikte değerlendirmek gerekir. Hudā ve Allah kelimeleri aynı anlama gelmektedir. Ancak buradaki eşanlamlılığın sebebi ‘Hudā’nın Farsça ‘Allah’ın Arapça olmasıdır. Yazar göstereni aynı kelimelerle tekrarlamak yerine beyitlerdeki anlam bütünlüğünü sağlamak için farklı kelimeleri kullanmıştır. *Göñli katı, dil-i āzār* arasındaki eşanlamlılık ise birbirlerinin altanamlısı olma şeklindedir.

61/15Gulām didi ey Qayşerī cānımla qabūl kılarım

61/16Emr ü fermān seniñdir buyuruñ didiyā

“Köle cevap verdi, ey Qayşerī canımla beraber kabul ederim, buyruk senindir emredin dedi ya.”

Buyruk anlamında kullanılan ‘emr’ Arapça kökenli, ‘fermān’ Farsça kökenlidir. Aynı kelimenin tekrar edilmesi şiirlerdeki ahengin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Ancak tamlama oluşturulan kelimelerde tekrar edilmesi beytin basitleşmesine sebep olacaktır. Bu yüzden beyitte aynı anlama gelen farklı kökenden kelimeler kullanılarak beyitte ahenk sağlanmıştır.

73/3Kara idi yüzleri çakır idi gözleri

73/4Nısf teni nār yarısı qar irdiyā

“Yüzleri kara, gözleri çakır idi, tenlerinin yarısı ateş, yarısı buz idi ya.”

73/5Cümle u‘ şatı tutarlar ot içine şalarlar

73/6Dillerin arqadan çeker atarlar didiyā

“Bütün asileri tutup ateş içine salarlar, dillerini arkadan çekip atarlar dedi ya”

Eşanlamlı olarak kullanılan nār “ateş” ve ot kelimeleri eşanlamlıdır. Aynı anlama gelen kelimeler peş peşe geldiği için yazar tekrara düşmemek için farklı kelime kullanımını tercih etmiştir. Bu da gerek şairin gerekse şiirin gücünü ortaya çıkarmıştır.

2) Eşanlamlı olarak kullanılan kelimelerin her ikisi de köken itibariyleTürkçeden alınmış olabilir. Gör-/kıl-, gör-/bak-, işit-/diñle-, kanad aç-/uç-, qov-/sür-, nerde/kanda, parla-/yan- , ur-/dayaq, yan/qat, yap-/gör-, yap-kıl-, yürek/bağır

6/6Riyāzātı qavī idüp qanlar yutup

6/7Men defter-i şānī sözden açtım ben

“Nefse hâkim olarak kanlar yuttum, ben Defter-i sani’den söz ettim ben. ”

6/8Sözünü ideyim her kim olsa didâr taleb

6/9Cânını câna peyvend kılup reng bağlab

“Sözünü edeyim, her kim (Allah’ın) cemalini görmek istese, canı cana bağlayıp suret bularak.”

Burada iki beyiti birlikte değerlendirmek gerekir. Her beyit kendi içerisinde anlam bütünlüğünü tamamlasa da beyitler arasında konu bütünlüğü söz konusudur. 6/7 sözden aç- (bir konudan bahsetmek) fiili 6/8. mısradaki sözünü it- fiiliyle aynı anlamda kullanılmıştır. Ayrıca 6/4. mısradaki beyân it- fiiliyle de benzer anlam söz konusudur.

7/17Bārān-şifat melâmeti okı degdi

7/18Çekiç alup **yürek bağrım** deşdim ben

“Yağmur gibi ayıplanma oku değdi, çekiç alarak bağrımı deştim ben.”

Yürek ve bağır kelimeleri aynı anlama sahip olmasına rağmen bir arada kullanılmıştır. Bu kullanımla ahengin tamamlanmasına hizmet edilmiştir.

59/1Resûl buyurdu kırk kişiniñ hîdmetini eger

59/2Bir kimse **görse** ne virirsîñ didiyâ

“Resul sordu, kırk kişinin işini eğer ki, bir kişi yapsa ne verirsin? dedi ya.”

59/3Kayşerî didi eger sen **kılsañ** kırk kişi işi

59/4 Viririm cümleñin ücretini saña didiyâ

“Kayşerî cevap verdi, eğer sen kırk kişinin işini yaparsan, hepsinin ücretini sana veririm dedi ya.”

Gör- ve kıl- fiileri aynı anlama gelen kelimelerdir ve beyitlerde peş peşe gelerek kullanılmıştır. Yazar tekrara düşmemek için farklı kelime kullanımını tercih etmiştir.

3) Bazı kelimeler arasında birebir eş anlamlılık bulunmaz. Kimi zaman yakın anlamlı kelimeler arasında bir eş anlamlılık olabilir. Ayrıca kelimeler arasında birbirinin alt anlamlısı olma durumu da söz konusudur. Böylelikle beyitler arasında

yakınanlamlılık sağlanarak kelimelerin tekrarı engellenmiş olur. Bîdār ol-/göz yumma-, cāndan geç-/öl-, cānından geç-/cānını kurbān kıl-, cānını şakla-/cān esirge-, cān yandır-/dağla-, cūş it-/kayna-, dānā/ākıl kullar, dīdeleri pūr-nem/gözyaşı, ecel vakti/öl-/cān acısıñ zehrīn tat-, erenler/emr-i ma‘rūf kılanlar, ev/bāb-ı hāne, ğazablan-/āteş çıkup gözüne, gözüñ ayırma-/çok baķ-, qābız/cān al-, qanlar yut-/ġam zehrīne toy-, nār-ı saķar/dūzaķ/semt-i dūzaķ, namāz kıl-/diz bük-, öl-/cān acı zehrīn çek-, özüm/cismim, Resūl/Muħammed, şem‘/pervāne, yeşil/mu‘aṭṭar,

13/11**Qābız** gelüp Arslan Baba’m **cānını** aldı

13/12Hūriler gelüp harīr ṭonun kefen kıldı

“Azrail gelip Arslan Baba’mın canını aldı, huriler gelip ipek kumaştan kefene sardı.”

Sözlükte anlamı Azrail olarak verilen Qābızile cān al-fiili aslındabirbirine yakın anlamda kullanılmıştır. Qābız kelimenini cān al-fiilinin üstanlamlısı olarak değerlendirmek mümkündür. Azrail’incan alma görevini beyitte yakın anlamlı kelimelerin tekrarı ile ortaya koymuştur.

38/1Nādānla geçen ‘ömrüñ **nār-ı saķar**

38/2Nādān varsa **dūzaķ** andan hem kaçar

“Cahille geçen ömrün cehennem ateşi, cahil gitse cehennem de ondan kaçar.”

38/3Nādān birle **semt-i dūzaķa** kılmañ sefer

38/4Nādān içre hāzān şekli şoldum ben

“Cahil ile cehenneme gitmeyin, cahil içindeyken solmuş yaprak gibi soldum ben.”

Beyitlerde sıkça tekrarlanan cehennem kelimesi metinde hem ahengi hem de kafiyei sağlamıştır. Yakın anlama gelen kelimelerin uyumuyla birlikte beyitlerdeki anlam bütünlüğü oluşturulmuştur. Bu kullanımla cehennem kelimesinin tekrarı metinde ahengi bozmamış, gözü yormamıştır.

57/7Çöller **yeşil** şahrā **mu‘aṭṭar** oldu

57/8Bir kıluna çık gör kimdir budidiyā

“Çöller yeşil renkli ve kokulu oldu, bir kuluna çık, bak kimdir bu dedi ya.”

Sözlükte anlamı, 'sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan bitki yapraklarının çoğunda görülen renk' olarak verilen yeşil kelimesi ile mu‘aṭṭar kelimesi birbirine yakın anlamda kullanılmıştır. Beyitte çöllerin yeşil renge bürünmesiyle birlikte etrafa bitkilerden çıkan kokunun yayılması tasvir edilmek istenmiştir. Bu nedenle yeşil ve koku anlamına gelen mu‘aṭṭar kelimesini birlikte değerlendirmek mümkündür.

4) Eşanlamlı olarak görünen kelimelerden birine olumsuzluk eki getirilmek suretiyle kelimeler arasında anlam birliği sağlanmıştır. Bīdār ol-/göz yumma-, gözün ayırma-/çok bak-, yatma-/bīdār.

56/7 Kuyucu resüle bakdı gözün ayırmadı

56/8 Resul buyurdu sen baña çok bakarsın didiyā

“Kuyucu resule gözünü ayırmadan baktı, Resul sen bana çok bakarsın diye buyurdu ya.”

Bu beyitte kullanılan *gözün ayırma* deyimini aslında çok bak- fiilinin açıklayıcısı olarak kullanılmıştır. Beyitteki bu kullanımla anlam birliği sağlanmıştır.

52/17 Dünyā gamın imdi Hakk yolını koymadı

52/18 Giceler ašlā yatmadı meşakkatler tartıya

“Dünya için üzüntün şimdi Allah yolunu koymadı, geceleri asla yatmadı sıkıntılar çekti ya.”

52/19 Gündüz şā'im gice kâ'im bīdār idi

52/20 Ümmetine gam hor kanlar yutar dā'imā

“Gündüz oruç, gece namaz kılıp uykusuz idi, ümmetine üzüldü, incinir daima.”

Uyanık, uyumayan anlamlarına sahip olan bīdār kelimesi, bu hâliyle uyufilinin karşıtanlaması olma özelliği gösterirken uyufiline eklenen olumsuzluk eki sayesinde bīdār kelimesiyle ortak anlam alanına sahip olmuştur.

5) Tek bir kelimenin eşanlamlısı olarak bir kelime grubu verilebilir. Ağla-/nāle kıl-, ağla-/yaşın saç-, ağla-/zārī eyle-, ağla-/zārī kıl-, cāndan geç-/öl-, cān yandır-/dağla-,

cūṣ it-/ḳayna-, ḳanad aç-/uç-, nār ol-/yan-, ögren-/sebḳ al-, öl-/cān acı zehrin çek-, uyu-/nā'im ol-, zārī ḳıl-/aḡla-.

40/11Ḥaḳīkatde bu sözleri pāk **ögrenüp**

40/12Lā-mekānda Ḥaḳḳ'dan **sebḳ aldım** ben

“Gerçekte bu sözleri iyice öğrenip, La-mekānda Hak’tan ders aldım ben.”

Öğren- ve sebḳ al- kelimeleri aynı anlam alanına sahiptir. İkisinin de ortak anlam alanı öğrenmektir.

11/9Aḡlayana nāle ḳılar heftim ṭabak

11/10Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

“Aḡlayana aḡlarım yedi tabak, o sebepten altmış üçte yere girdim.”

Gözyaşı dökmek anlamına gelen aḡla- fiilini, iki kelime -nāle ḳıl- bir araya gelerek karşılamıştır. Böylece anlamda ve beyitteki ahenkte bir zenginlik oluşmuştur.

1. 1. 2. 1. 3. Aynı Kavram Alanından Kelimelerin Kullanılması

Göstergenin gösterilen yönü ile ilgili olan kavram alanında, kavramların birbirine uyum ve uzlaşmaya dayalı bilişimiyle oluşturulur. Dilde bir kavramın oluşmasında, insanların tecrübelerine, kişisel deneyim ve gözlemlerine göre çevrelerindeki nesneleri bir soyutlama sonucu dile dönüştürmesi söz konusudur. İnsanlar çevrelerindeki nesnelere, olaylara, oluş ve hareketlere isim verirler. Her ne kadar kavramlar insanların yetiştiği çevre, birikimleri ve ruhsal yapılarına göre farklılık gösterse de aynı dili paylaşan insanlar arasında çağrışımlar, birebir olmasa da büyük oranda aynıdır. Sassure’ün öğrencisi Bally, göstergelerin bir çağrışım alanının bulunduğunu ifade eder ve buna örnek olarak ‘öküz, sığır’ kelimesinin insanlarda inek, boğa, dana, boynuzlular, böğürmek, geviş getirmek, çift sürmek, saban, boyunduruk, güç, sabır, dayanıklılık, ağırlık ve pasiflik gibi öğeleri

çağrıştırdığını belirtmiştir.¹⁰⁵ Göstergelerin soyutlanmış durumda tek bir imgeyi değil, farklı imgeleri de akla getirebileceği düşünülür. Doğan Aksan bu konuyla alakalı şöyle bir örnek verir: harman göstergesi yalnızca ekin başaklarının saplarından ayrılma işinin yapıldığı yeri anlatmaz; bu gösterge aynı zamanda buğday yığınlarını, döveni, döveni çeken hayvanı, onları güden insanı, harmanın sarı rengini de çağrıştıır.¹⁰⁶ Bir dildeki söz varlığına bakıldığında birçok kelimenin birbiriyle bağlantısı olduğu ya da birbirini hatırlattığı görülecektir. Dildeki bir kavrama, bir olaya, bir varlığa karşılık olarak kullanılan kelimeler birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Saussure'ün de dediği gibi bir gösterge zihne anlamlarıyla ve göstergeyle ilgili yaşantılarla işlenmektedir.¹⁰⁷

Metinde kullanılan kelimeler, kavram alanlarının belirlenmesinde, eserin türünü ve yazılış amacını belirlemede oldukça önemlidir. Bir kavramın çevresinde toplanan kelimeler bir kelime alanı oluşturur. Oluşan kelime kümeleri de metnin temasının tespit edilmesinde önemli bir görev üstlenir.

Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī Kuddise Sırruh, 27 hikmetten ve 1824 beyitten oluşan tasavvufi ahlaki öğütlediği, okuyucusuna İslamî temelli birtakım uyarılarda bulunduğu için seçilen kelimeler aşağıdaki mesajları okuyucuya iletme amacına hizmet eder;

- 1) Tanrıya bağlanma, iman etme
- 2) Hz Muhammed'i sevmek ve onu rehber edinme
- 3) Ölümü ve ahireti unutmama
- 4) İlim, irfan ve amel doğrultusunda hareket etme
- 5) Her işte doğruluk arama, temiz düşünce sahibi olma
- 6) Dünyaya ve geçici zevklere düşkün olmama
- 7) Dile, nefse hâkim olma
- 8) Yalandan, kaba sözden, kalp kırmaktan kaçınma
- 9) İsyandan ve isyan edenlerden uzak durma
- 10) Sabırlı, cömert, hayırsever olma

¹⁰⁵ Doğan Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*-,s. 37

¹⁰⁶ Doğan Aksan, *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*-,s. 52

¹⁰⁷ Ferdinand de Saussure, *a.g.e.*

- 11) Düşmüşlere, gariplere yardım etme
- 12) Din büyüklerine saygı, çocuklara şefkat, hizmetçilere insaf gösterme
- 13) Daima tok gözlü, alçak gönüllü olma

Bu öğütler eserin birçok yerinde ya aynen ya da ufak değişikliklerle tekrar edilir. Didaktik bir eser olması yönüyle içindeki öğütlerin, fikirlerin farklı karakterler üzerinden metinde tekrar edildiği görülmektedir. Metinde aynı kavram alanına giren kelimeler tespit edilirken, beyitlerde aynen tekrar edilen kavramlar değil, kavram alanı bakımından farklılık gösteren kelimeler seçilerek oluşturulmuştur.

Eserdeki kelimelerinin kavram alanları şu şekildedir:

Tablo 7. a.

Ahmet Yesevi Hikmetleri (6-52/12)	Tanrı ve onun özellikleriyle ilgili kelimeler	Mevlā, Allah, Rabb, Hakk, Dīdār, Perverdigār, Hudā, ‘Abdi, fetḥ it-, toprak kıl-, hāzır et, boyun egdir-, rāzı ol-, ‘afv eyle-, Hāy, hūy, gāzab kıl-, kādīr, sığın-, Sübhān, İlāhī, ḥamd, Raḥman, raḥmet, refīk ol-, bāb aç-, ḥasenāt ol-, pertev şal-, secde it-, Te‘ālā, kādīr-i kudret, tap-, yarat-, raḥm eyle-, ila’l-lāh, nazar kıl-, pādīşāh, Yaradan, yalvar-, Te’āla’l-lāh, yād eyle-, kağı, Hudāvendā, Rabbenā, ferd-i Ḥabīb, sāhib-i Raḥmān, ‘aşk-ı pādīşāh, mey-i Hudā, nā-ümīd kılma-, nūr-ı Hakk, zū’l-Celāl.
		Dil (kalp, gönül) dil (organ) öz, söz aç-, it-, şor-, sāmi‘ ol-, işit-, diñle-, bağ-, ye-, toy-, ur-, gir-, ‘ākıl, gönül, yürek, bağır, cān, ḥidmet kıl-, selām kıl-, iç-, aç kıl-, gez- yürü-, ağla-, zār eyle-, baş şıva-, nazar

	İnsanla ilgili kavramlar	kıl-,kul, bende, dünyā-perest, nā-cins, ehl-i ‘ıyāl hānmān,garīb, yetim, faķır,ümmet, kalbi kırık, mazlüm, halāyık,düşmüş, aħbāb, ādem, yār,dost,‘abd,ağız,āh it-, göz, diz, kulak,göz yum-, yaş saç-, mużtar ol-, özle-, zikr it-, dānā,nādān, katl eyle-, ‘ömür geç-, kulak şal-, baş, kadd, beden, cünbüş kıl-, namāz kıl-, diz bük-, ‘āşık, ‘āşık ol-, yüz, gümrāh, hem-rāh, ders öğren-, ehl-i ‘alā’ik,öp-, güvenme-, kaç-, veled ol-, ayak, baş-,baş eg-, kol kavuşdur-, boyun, miħnet çek-, şarıl-, gönül al-,kuç-, aňlama-, sözleş-, yüzleş-, cevāb vir-, merhem ur-, devā ol-, göğüs, ğavġā kıl-, sevdā kıl-, kavuş-,şadıķ ol-, lāyık ol-,el, hayāt bul-, merd, na‘ra at-, oyna-, kadem koy-, yat-, yoldāş, vücūd, a‘zā, ‘āşī, cāfi, şākir ol-, halk, Ata, ana, kardaş, zālīm, baş döġ-, du‘ā it-, zulm eyle-, şekvā kıl-, riyā, toyma-, la‘l-i leb, sīne, öt-(geç-), āh it-, feryād it-, talāk, hayrān ol-, dü-tā ol-, şırdāş ol-, fikr it-, cidāl kıl-, esir kıl-, ādem oġlu, kol, gül-, gedā ol-, şöħbet kıl-, sebķ al-, ‘āşık-ı faķır, cān şaklamak, mihmān, iħvān, taķşir kal-, tōhmet kıl-, oġul, ten.
	Âlimle ilgili kavramlar	Qur’ān oku-, ‘amel kıl-/kılma- yalan, āġāh, ‘ulemā, mürşid, ħidmet kıl-, ‘izzet kıl-, ğavş-ı ğayyāş, pīr, ulu, ‘ārif, pāk-ı

		merdān, ‘ākil kıl, ‘ilm, cānāne, hem-hāne, hūb, hāş kıl-.
	Kur’an’la ilgili kavramlar	Sûre-i İnnā Fetaḥnā, Kur’an oku-, ma‘nā şor-, āyet, ḥadīş, Taha oku-, kitāb, Fezküru’l-lāhe keşirān buyur-, Mütū kable en temütüye‘amel kıl-, veliyebkū keşiranbuyur-, genc-i ḥikmet, Faḳreū mā teyessere di-, feraḥ-bāl, Mevlā kelāmı, Kur’an’ı imsāk it-, Ḥayrān yerah şerren yerah, ulu, mu‘cize, burhān, içiñe bağla-.
	Dünya ile ilgili kavramlar	Āb, ‘ālem, ‘ālem-ārā, yer altı, hilāl, gök, yer, toprak, vatan, deryā, kurt, kuş, tağ, taş, dār, rūşen-i dünyā, vech-i arz, kıl, ḥaşḥaş, pervāne, bāğ, tepe, deve, penāh, misl-i karga, gül, hezār, meyve, āteş, devr-i devran, yaz, kış, yel.
	Ahiret ile ilgili kavramlar	Rızık-ı rüzī, rüz-i maḥşer, āḥiret, āḥir, melā’ike, ervāḥ, rūḥ, ‘Arş, kürsī, Kābız, ḥūrī, ferīşteḥ, cennet, ‘illiyyūn, ḥūr ğilmān, Firdevs, Ḥaḳḳlan-, kıyāmet, Burak, ‘uḳbā, Kālū belā, şırāt, cehennem, lā-mekān, tamūğ, nār-ı saḳar, dūzaḥ, semt-i dūzaḥ, āteşe şal-, vildān, Melekü’l-mevt.
	Ölümlle ilgili kavramlar	Ḥāzır dur, ol-, göz yum-, uç-, öl-, var-, git-, kurbān eyle-, sefer kıl-, güzer kıl-, cāndan geç-, cān al-, kefen kıl-, göç-, ḳabr, baş vir-, cān acı zehrīn çek-, ṭābūt, aşıl vatan, ehl-i ḳubūr, mezār, defn it-, bindür-,

		koşdır-, şarāb içir-, kabristān.
	Din ve tasavvufufla ilgili kavramlar	Riyāzāt, imān, fenāfi'l-lāh maḳāmı, kāfir, zıkrı'l-lah, 'amel kııl-, Mi' rāc, zıkr it-, 'ibādet kııl-, nefis, nefis-i hevā, şavm, Munker Nekir, İslām, bi-ḥamdi'l-lāh, toğrı yol, mübārek, yakīn ol-, mü'min, şā'im ol-, günāh, tāt, tevbe kııl-,ihlās kııl-, Ḥaḳḳ'dan kork-, sünnet, namāz/ namāz kııl-, imām, küıl olup yan-,āmın di-, varlık, benlik, semā' ur-, Ene'l-Ḥaḳḳ, Levḥ-i maḥfūz tahtası, şerī' at, tarikat, 'arif-i bi'l-lāh, dervīş, şeyḥ, du'ā, ḥarām, seviyy-i Ḥaḳḳ, 'ayne'l-yakīn, 'ilme'l-yakīn,ḥaḳḳa'l-yakīn, bātın, egri yol, zāhir, şarāb-ı Lā-yezāl, 'ibret al-, müşrik, şeytān yolu, evliyā.
	Mekānla ilgili kelimeler	Dergāh, yol, çöl, Türkistān, āsitāne, pāzār, gülzār,sebzistān, ğarīblik, Ḥorāsān, Şām, 'Irāk, Toğan yer, türbe,şehr, şahrā.
	Yönle ilgili kelimeler	Ric' at, iç, tış, uzak, alt, karşı, üzre, ırāk, arka, öte, tarāf, yavug, sağ, şol,cānib.
	Zamana ilişkin kelimeler	Aḥşām, vakt, yıl, ay, gün, sāt, gice, gündüz, seher,şubḥ-ı şādık, düşünbe,tā-be şabāḥ, āḥir, cum'a, dem, evvel, şubḥ-şām, laḫza, leyl, nehār, imdi, gün toğunca, 'ākıbet,şon.
	Hız Muhammed'le ilgili kavramlar	Resül, Pır-i muđān, Ḥaḳḳ Muştāfā, peygamber, Muştāfā, şalāt vir-, ümmet

		ol-, vaşf it-, ta‘zīm kıl-, sultān,mātem tut-,Leyle-i Mi‘rāc-ı nūr, āl-i aşhāb, şahābe.
	Şeytanla ilgili kavramlar	Şeytān, şeytān-ı la‘in, ‘azazil.
	İnsanın yaş dönemlerine ilişkin kavramlar	Altmış üç, tokuz ay tokuz gün, bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi,sekiz, tokuz, on, on bir, on iki, on üç, on dört, on beş, on altı, on yedi, on sekiz, on dokuz, yigirmi, yigirmi bir, yigirmi iki, yigirmi üç, yigirmi dört, yigirmi beş, yigirmi altı, yigirmi yedi, yigirmi sekiz, yigirmi tokuz, otuz, kırk bir, kırk iki, kırk üç, kırk dört, kırk beş, kırk altı, kırk yedi, kırk sekiz, kırk tokuz, elli yaş.
	Eşya ile ilgili kelimeler	Döşek, yaşıdık, tāk, para, perde, etek,dürr, āyine, taht,eşvāb, kılıç, çerāğ.

1)Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinin söylendiği bölümde, Tanrı'ya ve Hz Muhammed'e olan sevgisini ortaya koyabilmek için bir takım vasıflar verilmiştir.. Tanrı'ya ait sıfat ve isimlerden başka bir de fiiller vardır ki, bu fiiller ancak Tanrıya hastır. Bütün canlıları yaratan (yarat-) Tanrı'dır. İnsanlar, Tanrı'ya sığınır çünkü tek gerçek koruyucu odur. Kul günah işlediğinde onu bağışlayacak (‘afv eyle-, sığın-, ḥasenāt ol-, rahm eyle-, nā-ümīd kılma-) tek varlık Tanrı'dır. Ayrıca Tanrı'nın yarattığı şeylerin neleri kapsadığını bu metinde görmek mümkündür. Bu da bize yeryüzüne ve gökyüzüne ilişkin kavramları verir: Gökyüzü dendiğinde (hilāl, gök, gice, gündüz, gün) kelimeler akla gelir. Aynı şekilde yeryüzü dendiğinde de (āb, ‘ālem, ‘ālem-ārā, yer altı, yer,toprak, vaṭan, deryā, kırt, kuş, tağ, taş, dār, rūşen-i dünyā, vech-i arz, kıl, pervāne, bāğ, tepe, deve, gül, hezār, meyve, āteş, yaz, kış,yel)

kelimeleri hatırlatır. Ayrıca bu yaratılan unsurların zamanını da (aḥşām, vakt, yıl, ay, gün, sā'at, gice, gündüz, şehir, şubḥ-ı şādık, düşünbe, tā-be şabāḥ, āḥir, cum'a, dem, evvel, şubḥ-şām, laḥza, leyl, nehār, imdi, gün toğunca, 'ākıbet,şon) kelimeleri ortaya koyar.

2) Tanrı tarafından çok sevilen Hz Muhammed'in kullarının O'na bağlılığını ortaya koymaları için de (şalāt vir-, ümmet ol-, vaş it-, ta'zīm kıl-, sulṭān, mātem tut-) gibi kavramlar seçilmiştir.

3) Tanrı'nın yaratma gücünün delillerinden bir diğeri olan insan için de bir takım kavramlar verilmiştir. **İnsanın somut özellikleri için** (dil (organ), dil (kalp, gönül), yürek, bağır, ağız, öz, göz, diz, kulak, baş, kadd, beden, yüz, ayak, boyun, göğüs, el, vücūd, a'zā, la'l-i leb, sīne, kol, ten); **fiilleri için** (gez-, yürü-, baş şıva-, söz aç-, it-, şor-, diñle-, baḳ-, ye-,toy-, ur-, gir-, işit-, ağla-, zār eyle-, iç-, aç kıl-, nazar kıl-, göz yum-, katl eyle-, 'ömür geç-, kulak şal-, öp-, güvenme-, kaç-, baş-, anlama-, merhem ur-, devā ol-, ğavġā kıl-, na'ra at-, oyna-, yat-, baş döğ-, zulm eyle-, şekvā kıl-, toyma-, cidāl kıl-, esir kıl-, gül-, cān şaklamak, töhmet kıl-); **somut özellikler için** ('ākıl, gönül, cān); **Tanrıya ibadet ve Hz Muhammed'e saygı için** (sāmi' ol-, ḥidmet kıl-, selām kıl-, ağla-, zār eyle-, nazar kıl-, kul, bende, dünyā-perest, nā-cins, ehl-i 'ıyāl hānmān, ümmet, āḥ it-, yaş saç-, muḫtar ol-, özle-, zıkr it-, cünbüş kıl-, namāz kıl-, diz bük-, 'āşık ol-, ders öğren-, veled ol-, baş eg-, kol kavuşdur-, miḥnet çek-, şarıl-, gönül al-, kuç-, sözleş-, yüzleş-, cevāb vir-, sevdā kıl-, kavuş-,şādık ol-, lāyık ol-, ḥayāt bul-, kadem koy-, şākir ol-, du'ā it-, öt- (geç-), āḥ it-, feryād it-, ḥayrān ol-, dü-tā ol-, şırdāş ol-, fıkır it-, gedā ol-, şöḥbet kıl-, sebḳ al-, 'āşık-ı fakır, taḫşir ḳal-); **insanın karakteri için** (ġarīb, yetim, fakır, ümmet, ḳalbi kırık, mazlūm, ḥalāyık,düşmüş, aḥbāb, ādem, yār,dost,'abd, dānā,nādān,'āşık, gümrāḥ, hem-rāḥ, ehl-i 'alā'ik, merd, yoldāş, ḥalk, Ata, ana, ḳardaş, zālīm,'āşī, cāfi, riyā, ṭalāk, ādem oğlu, miḥmān, iḥvān, oğul) kelimeleri kullanılmıştır.

4) Tanrı'nın yaratma gücünün sınırının olmadığını gösteren diğer deliller ise, dünya ve ahirettir. Dünyaya ilişkin açıklamaların bir kısmı daha önce verilmiştir. Bu kısımda riyazata uyanların ahirette ödül alacağını, uymayanların ise cezalandırılacağını gösteren kavramlara ilişkin kelimeler verilmiştir. Riyazat unsurlarının ilk başında dine uyma ve Tanrının razı olacağı bir kul olmak için gayret sarfetme gelir. Riyazatın ilk unsuru olan dinle ilgili kavramlar çeşitlidir. **İnanmayla**

ilgili kavramlar (îmân, riyâzât, ‘amel kıl-, zikr it-, zikru’l-lah, ‘ibâdet kıl-, tâ‘at, tevbe kıl-, ihlâş kıl-, bi-ḥamdi’l-lâh, yakîn ol-, mü’min, Ḥaḥḥ’dan ḳorḳ-, sünnet, namâz, namâz kıl-, fenâfi’l-lâh maḳâmı, Mi‘râc, şavm, Mûnker Nekîr, İslâm, toḡrı yol, mübârek, şâ‘im ol-, imâm, âmin di-, semâ‘ ur-, Ene’l-Ḥaḥḥ, Levḥ-i maḥfûz taḥtası, şerî‘at, tarîḳat, ‘ârif-i bi’l-lâh, dervîş, şeyḥ, du‘â, seviyy-i Ḥaḥḥ, ‘ayne’l-yakîn, ‘ilme’l-yakîn, ḥaḳḳa’l-yakîn, bâṭın, zâhir, şarâb-ı Lâ-yezâl, ‘ibret al-, evliyâ); inanmamayla ilgili kavramlar (günâh, kül olup yan-, ḥarâm, nefis, nefis-i hevâ, egri yol, müşrik, şeyṭân yolu, kâfir, varlık, benlik) şeklinde kullanılmıştır. Riyazatın ikinci unsuru ise, ilm ve ilme rehber olacak âlimden geçer. Âlimler iki türdür. İyi **âlimlere ilişkin kavramlar** (Ḳur‘ân oḳu-, ‘amel kıl- âḡâh, ḳul, ‘ulemâ, mürşid, ḡavṣ-ı ḡayyâş, ḥidmet kıl-, ‘izzet kıl-, pîr, ulu, ‘ârif, pâk-ı merdân, ‘âḳıl cânâne, hem-hâne, ḥûb, ‘ilm, ḥâş kıl-); **kötü âlimlere ilişkin kavramlar** (Ḳur‘ân oḳu-, ‘amel ḳılma- yalan, ḳul) kullanılmıştır. **Ahirette ödüle ilişkin kavramlar** (Rızḳ-ı rûzî, melâ‘ike, ervâḥ, rûḥ, Ḥaḥḳlan-, ḥûrî, ferîşteḥ, cennet, ḥûr ḡilmân, Firdevs, Burâḳ, vildân); **cezaya ilişkin kavramlar** (rûz-i maḥşer, Ḳâbîz, ḳıyâmet, şırât, cehennem, tamûḡ, nâr-ı saḳar, dûzaḥ, semt-i dûzaḥ, âteşe şal-, Melekü’l-mevt); **mekana ilişkin kavramlar** (âḥiret, âḥir, ‘uḳbâ, Ḳâlû belâ, ‘Arş, kürsî, cennet, ‘illiyyûn, cehennem, lâ-mekân, tamûḡ, nâr-ı saḳar, dûzaḥ, semt-i dûzaḥ) kullanılmıştır.

Metnin konu bütünlüğünde dolayı bir kelime birçok kez tekrar edilmiştir. Daha önceki bölümde geçen kelimeler burada da tekrar edildiği için bir kez daha yazılmaya gerek duyulmamıştır.

Tablo 7. b.

		‘Âlem binâ kıl-, ḥamd ü senâ eyle-, ḳudret, şeyṭân eyle-, ‘afv buyur-, yalvar-, Rabbenâ di-, du‘â it-, maḡfiret, raḥm eyle-, Ḳâdir-i Perverdigâr, ümmet kıl-, ‘atâ kıl-, ḥabîbin miḥmân kıl-, fermân kıl-, Ḥâlîk-ı Perverdigâr, Cabbâr, ‘azâb kıl-, şan‘at, ḳadem ḳoy-, Sübhân, E’t-

Hz Muhammed'in söylediği (52/13- 83)	Tanrı ile ilgili kavramlar	taḥiyyāt selāmin vir-, dost, taş yağdır-,ḥayları emvāt, emvātı iḥyā eyle-, şerif kıl-.
	Hz Muhammed'le ilgili kavramlar	Sevgilü, ḥabīb, tart-, ašlā yatma-, ğam, ḥor, kanlar yut-, dört zātı yār kıl-, nefsini aç kıl-/ cebr eyle-, Tengri dostu, şabr eyle-, düşmāna ḥarb eyle-, nebī, ḥuzūrunda tur-, ta'ām yeme-, namāz kıl-, evkāt geçür-, miḥnet çekme-, buyur-, melāl-kıl-, di-, çık-, git, geç-, teşrif it-, var-, misāfir ol-, ḥazret, baḳ-, Resulu'l-lah, cūş eyle-, ḥurūc eyle-, yalvar-, selām kıl-, 'aleyk al-, 'izzetde ol-, zaḥmet çek-, eyü, yigit, civān, aşḥāb, zāt-ı pāk, bismi'l-lāh di-, el şun-, tenāvül, efendi, qarār kıl-, sal-, düşür-, iki 'ālem hürmetine yaratıl-, du'ā, ḥācet kıl-, icābet buyur-, sultān-ı enbiyā, yalvar-, ḥoşnūd it-, rāzī ol-, cigeri kebāb ol-,sevin-, du'āya meşgūl ol-, şefā'at kıl-, Seḥḥār Aḥmed, aḡrit-, Ḥaḳḳ kulluğun it-, rāzīn di- , bin-, 'acāyib ḳal-, 'ālem- faḥri Muḥammed, atlan-, iltifāt buyurma-, naẓar kılma-, meyl kılma-, müşkilleri ḥallol-, şuşa-, dost, koy-, muşāfaha kıl-, mişlü'l-ḳamer, Muştafa sultān, imām ol-, zāt-ı baḥta er-, ḳādir-i rabbü'l- a'lā di-, gönli günden rūşenlen-, 'ilm-i ḥikmet, Ḥabibu'l-lāh, zāt-ı resūl, maḥv ol-, bī-ḥoş ol- ,enbiyālar serveri, evliyālar

		rehberi,iki ‘ālem çerāğı, hoş-vaqt bul-, gönül bāğı açıl-, muṭī‘ ol-, terle-, belin bağlayup tur-, Resūl-i bā-vefā, ḥuzūr-ı devlet, muntazır ol-.
	Dünya ile ilgili kavramlar	Mazhar-ı ḥilkat-ı ‘ālem, āteş, şu, tepe, tahte’l-cebel, çöl, yeşil, şahrā, mu‘aṭṭar,ḥurma, ḥayvānāt, deve, āfitāb,zemīn, cihān, heft-i āsumān, rū-yi zemīn, ihtizāz eyle-, lerze bul-, zulmet, ḥār, turāb, yel, ḥākpāy, ebvāb-ı semā,ḡaddār, yıldız, qar, şoḡuḡ,mevc, dıraḥt, ot,şıcaḡ, oḡlaḡ,keçi yavrisi.
	İnsanla ilgili kavramlar	Vālide, ḡaldır-, lebbeyk buyur-, ‘aḡlı ḥayrān ḡal-, ḡatun, ḡulaḡ vır-, al-, muṣṭarr ol-, ‘özrlr ḡıl-, yüz sür-, gör-, gel-, var-, ebī, merḡabā dī-, ḡız, cigerpāre, göz nūru, cān, ata, dīvān tur-, esrār ḡıl-, iḡḡār ḡıl-, ṭa‘ām, ḡanlı gözū yaşla-, utanmaḡı ṭaşla-, baba, ḡama tol-, açlık ḡadden geḡ-, yan-, āvāz gel-, pişir-, tur-, āḡ it-, su’āl buyur-, söyle-, ḡarın, gönölü ḡūn it-, būkā, aldan-, ḡāre bulma-, ehl-i ‘ıyāl, ayt-/eyt-, şoḡbet, a‘dā, gözūñ ayırma-,ṭa‘accüb ḡıl-, ḡüzel, bil-, er, beyān ḡıl-, iṣār ḡıl-, rāḡat bul-, nidā ol-, teklīf ḡıl-, edeb, hoş ol-, sev-, memnūn ol-, birāder, ilet-, ḡoy-, ṭut-, ḡötür-, cümle,egil-, ḡabūl eyle-,yelten-, helāk ol-,ḡıkar-, heybet ḡıl-, ḡazablan-, sille ur-, yıḡıl-,bī-ḡāre, cāhil,

		ara-, tokat ur-, şerm, hayā, kıy-, yakasın pārele-, ‘azāb kıl-, saç, hürmet it-, ser ü pā-i bürehne, melül, na‘ra ur-, şihhāt bul-, hedīye kıl-, bende-i Gird-gār, maḥẓ-ı ümmet, ‘ömrü yele geçür-, şād, ezdir-, cādulığı yitür-, şerbet, şarāb, bal, süd, şehd, şeker, hamr, şaf tur-, müznib, meme, aş-, tağ-, ‘asker-i küffār, muḥāşara it-, meşveret eyle-, kırama-, Rum halkı, evlād, kes-, büyük, küçük, yatır-boğaz, nūr-ı seyyideler, maḥdūmlar, bıçaqlan-, diril-, lisān.
	Burāk’la ilgili kavramlar	Yüz, nūr, göz gevher, Haqq yarat-, güzel, baş, yākūt, kol, ‘aķīķ, boyun, zebercet, diş, inci, a‘zā, zümrüd sinür, et, zağferān iç, ‘anber, kıl, yapar, kuyruk, cevher, ayak, altun, atdan büyük, deveden küçükre, haṭvesi yetmiş biñ yıl kadar, eger, üzengi, tizgin şalup kaç-, bī-edeblik kılma-, ‘āşī, boynun yere bük-, göz yaşını akıt-, ḥācet di-, ḥidmete ārzū kıl-, mişākķıl-, di-, binil-.
	Renkle ilgili kelimeler	Aķ, kıızıl, şarı, siyāh, sebz, kara, çağır.
	Yön ile ilgili kavramlar	Mağrib, maşrıķ, sağ, şol, karşı, iç, taşra, ıraķ, içeri, üze, yan, ön, kat, öte, yukarı, arķa.
	Miktarla ilgili kelimeler	Çok, pek, eksik, az, biraz.
	Zamanla ilgili kelimeler	Dā’imā, soñra, dem, gün, derḥāl, zamān, düşenbe, kaçan, devr.

	Mekânla ilgili kavramlar	Ġār, hāne, ev, Medīne, Rūm şehri, mescid, Mekke, Mescid-i Aḡsā, mihrāb, Şaḡratu'l-lāh, Beytü'l-[m]a' mūr, 'arş-ı a'lā, diyār-ı Rūm, Hindistān, oda, ḡara yer (mezar).
	Meslekle ilgili kavramlar	Ḳuyucu, ücretlen-, ḡidmet et-, iş yap-, gör-, infāḡ-ı ehl-i beyt it-, ḡidmetkār, ḡādim, ḡanī, ücret vir-, infāḡ-ı ehl-i 'ıyāl, ḡul, iş, 'ālemi ḡuvvet-i erzāḡ, şu çek-, elden gelme-, ḡıl-, ḡ'āce, şāh, şehin-şāh, āzād ḡıl-, iste-, vir-, ḡabūl ḡıl-, ḡulām, emr, fermān, buyur-, baḡla-, sürü-, cezā, renc-i meşāḡḡat çek-, 'āşī, bāḡī, cānī.
	Ahiretle ilgili kavramlar	Āḡret, 'arş-ı kürsī, melā'ik/cān, āh-ı tazarru' it-, fermān ol-, nā-būd it-, iblis, cümle mel'un, cemā'at, oḡullar, eyü, kötü, teferrücler it-, ferih it-, toplan-, temāşāya gel-, ḡıyāmet, Cibrīl Emīn-i Rabbü'l-'ālemīn, Sidretü'l-müntehā, Burāḡ, Rıdvan, behişt, Mīkā'il, İsrāfīl, ḡoros, ferişteh, nār, ḡar, ḡıyām, rükū', sücūd, Sidre maḡāmı, Refref, ḡab-ı ḡavseyn, nār şaḡ-, cennet, ḡūrī, ḡarşu gel-, ırmaḡ, enhār, behişt, kāfūr, zümrüd, sarāy, nūr, köşḡ, 'anber, reyḡān otu, otla-, kevser şuyu.
		Şā'im, himmet, Müslümān, kāfīr, kelime-i imānı 'arḡa ḡıl-, mü'min ol-, şerī'at-ı yektā, imān-ı yektā, Ḳudā

	Dinle ilgili kavramlar	yolu, hayr-ı şehâvet kıl-, mürsel, nebî, velî, şehâvetlû kişiler, zâyi olma-, iki ‘âlem feyzin al-, hâliş.
	Eşya ile ilgili kelimeler	Seccâde, kuyu, gevher, yakut, tennûr, kazan, hayme, örtü, kumaş, atlâs, altun, taht, eşik, mâl, hedâyâ/hediye, kapu, tabak, yün, ip, kova, bâb-ı hâne, kâse, hülle, nerdubân, hazîne, gürz, zincîr, hendek, kazma, etek, un, ocağ, nân, bıçağ, dam, haşîr.

5) Bu bölümde Hz Muhammed’in kıssalarına verildiği için bölümün kahramanı da Hz Muhammed’dir. Bölümde yer alan kelimelerler de kahramana göre seçilmiştir. Bu bölümde **Tanrı’nın yüceliği için** (Hâlık-ı Perverdigâr, kudret, Qâdir-i Perverdigâr, Cabbâr, ‘azâb kıl-, fermân kıl-, şan‘at, taş yağdır- şeytân eyle-, hayları emvât, emvâtı ihyâ eyle-) kavramları; **Tanrı’nın bağışlayıcı olduğunu göstermek içinse** (‘afv buyur-, mağfiret, rahm eyle-, Sübhân,) kelimeleri kullanılmıştır.

6) Tanrı’nın bu dünya ile ilgili yaratma gücünün gösregesinin işareti olan **yeryüzüyle ilgili** (âteş, şu, tepe, tahte’l-cebel, çöl, yeşil, şahrâ, mu‘athtar, hurma, hayvânât, deve, zemîn, rû-yi zemîn, ihtizâz eyle-, lerze bul-, hâr, turâb, yel, qar, soğuk, mevc, dıraht, ot, hâkpây, sıcağ, oğlağ, keçi yavrısı); **gökyüzüyle ilgili** (âfitâb, heft-i âsumân, zulmet, ebvâb-ı semâ, yıldız) kelimeleri; **dünyaya hitaben ise** (ğaddâr, cihân) kelimeleri kullanılmıştır. Bu dünyanın parçası olan insanlarla ilgili özellikler ise şöyledir: **Bedeniyle** (karın, cân, saç, güzel, ser ü pâ-i bürehne, lisân, meme, boğaz); **aileyile** (vâlide, ata, kız, hatun, baba/ebî, ehl-i ‘ıyâl, er, birâder, evlâd, büyük, küçük, nûr-ı seyyideler, maḥdûmlar); **bahşedilen nimetlerle** (ta‘âm, şerbet, şarâb, bal, süd, şehd, şeker, hamr); **fiilleriyle** (kaldır-, gör-, gel-, var-, kulağ vir-, al-, ayt-/eyt-, buyur-, söyle-, pişir-, tur-, yan-, bil-, sev-, ilet-, koy-, tut-, götür-, egil-, yelten-, çıkar-, ara-, ezdir-, aş-, tağ-, kırama-, kes-, yatır- bıçağlan-, diril-); **davranışlarıyla** (divân tur-, şöhet, lebbeyk buyur-, merḥabâ di-, esrâr kıl-, izhâr kıl-, su’âl gözün ayırma-, a‘dâ, edeb, beyân kıl-, işâr kıl-, nidâ ol-, teklîf kıl-, hoş ol-, kabûl eyle-, sille ur-/toḳat

ur-, cümle yığıl-, bî-çāre, cāhil, kıy-, na'ra ur-, hedīye kıl-, şıḥḥāt bul-, şaf tır-, muḥāşara it-, meşveret eyle-); **duygularıyla** (kanlı gözü yaşla-, utanmağı taşla-, bükā, 'aklı ḥayrān kal-, muḥṭarr ol-, 'özrlr kıl-, yüz sür-, cigerpāre, göz nūru, ğama tol-, açlık ḥadden geç-, āh it-, gönlü ḥūn it-, aldan-, çāre bulma-, ta' accüb kıl-, rāḥat bul-, memnūn ol-, helāk ol-, heybet kıl-, ğazablan-, şerm, ḥayā, yaḳasın pārele-, 'azāb kıl-, melül, 'ömrü yele geçür-, şād); **inancıyla** (ḥürmet it-, bende-i Gird-gār, maḥẓ-ı ümmet, cādulığı yitür-, müznib, 'asker-i küffār, Rum ḥalkı) ilgili kelimelerle bu dünya ve içerisinde yaşayan canlılar tanımlanmıştır.

7) Diğer dünyayı tanımlayan (āḥiret, 'arş-ı kürsī, kıyāmet) kelimeleridir. Bu dünyayı oluşturan iki kavram vardır, iyilik ve kötülüktür. Bu kavramlar gerek somut varlıklar gerekse soyut varlıklar için ortaktır. İyilikle ilgili kavramlar verilirken somut-soyut varlıklar ve onların filleriyle ilgili kavramlar bir arada kullanılmıştır. **Somut** varlıklarla ilgili kavramlar şunlardır: **İnanç için** (şā'im, himmet, Müslümān, Ḥudā yolu, şerī'at-ı yektā, imān-ı yektā, mürsel, nebī, velī, şehāvetlū kişiler, ḥālīş) kelimeleri kullanılmıştır. Ancak Tanrı'ya ibadet için yapılan fiiller her iki varlık için ortaktır. Fiillerle ilgili (kelime-i imānı 'arza kıl-, mü'min ol-, ḥayr-ı şehāvet kıl-, zāyi olma-, feyzin al-, āh-ı tazarru' it-, fermān ol-, nā-būd it-, teferrücler it-, ferih it-, toplan-, temāşāya gel-, kıyām, rükū', sücūd, qarşu gel-, otla-, Rabbenā di-, du'ā it-, yalvar-, ḥamd ü şenā eyle-); **soyut varlıklar** için iyi olan kavramlar (melā'ik/ cān, eyü, Cibril Emīn-i Rabbü'l-'ālemīn, Burāk, Rıdvan, Mikā'il, İsrāfil, ḥoros, ferīşteh, Refref, ḥūrī); **mekânla** ilgili (Sidretü'l-müntehā, behişt, Sidre maḳāmı, ḳab-ı ḳavseyn, cennet, ırmaḳ, enhār, behişt, kāfūr, zümrüd, sarāy, nūr, köşk, 'anber, reyḥān otu, qar, kevser şuyu) kelimeleridir. **Kötülükle ilgili kavramlar** (kāfir, iblis, cümle mel'un, cemā'at, oğullar, kötü, nār) söcüğü ve (nār saç-) fiiliyle bu âlem hatırlatılmıştır.

8) Bu bölümün girişinde Tanrı'nın Hz Muhammed'e olan sevgisinden bahsedilmiş ve Tanrı Hz. Muhammed için (ümmeṭ kıl-, 'atā kıl-, ḥabībīn miḥmān kıl-, ḳadem koy-, E't-taḥiyyāt selāmın vir-, dost, şerīf kıl- iki 'ālem ḥürmetine yaratıl-) kavramları kullanılmıştır. Hz Muhammed metinde (sevgilü, ḥabīb, Tengri dostu, ḥazret, Resulu'l-lah, efendi, enbiyālar serveri, evliyālar rehberi, iki 'ālem çerāğı, Ḥabību'l-lāh, zāt-ı resūl, nebī, zāt-ı pāk, sultān-ı enbiyā, eyü, yigit, civan, 'ālem-faḥri Muḥammed, Şehḥār Aḥmed, mişlü'l-ḳamer, dost, Resūl-i bā-vefā, Muşṭafā sultān, ḥuzūr-ı devlet) kelimeleriyle nitelenmiştir. Hz Muhammed Tanrı'nın

kullarından biridir ve Tanrı'ya karşı kulluk görevlerini yerine getirmekle mükelleftir. Bu görevler metinde (nefsini aç kıl-/ cebr eyle-, şabr eyle-, namāz kıl-, yalvar-, du'āya meşgūl ol-, Hakk kulluğun it-, bismi'l-lāh di-, rāziñ di-, kādir-i rabbū'l-a'lā di-) kelimeleriyle; kul olabilmek için çektiği sıkıntılar ise (aşlā yatma-, ğam, ħor, kanlar yut-, düşmāna ħarb eyle-, ta'ām yeme-, evkāt geçür-, zahmet çek-, melāl kıl-, cigeri kebāb ol-, mahv ol-, bī-hoş ol-) kelimeleriyle anlatılmıştır. Hz Muhammed ilk olarak insan olduğu için yapmış olduğu eylemler vardır. Bu eylemler (tart-, buyur-, di-, çık-, git, geç-, var-, misāfir ol-, baq-, cūş eyle-, ħurūc eyle-, 'izzetde ol-, el şun-, tenāvūl, qarār kıl-, sal-, düşür-, icābet buyur-, sevin-, aġrıt-, bin-, 'acāyib qal-, atlan-, iltifāt buyurma-, nazar kıılma-, meyl kıılma-, şuşa-, koy-, muşāfaĥa kıl-, gönli günden rūşenlen-, hoş-vaqt bul-, gönül baġı açıl-, terle-, belin baġlayup tır-) kelimeleriyle; ikinci olarak peygamber olduğu için kendisinin ümmetine karşı, ümmetinin de peygambere karşı yerine getirmesi gereken sorumluluklar vardır. Hz. Muhammed'in ümmetine karşı sorumluluġu (dört zātı yār kıl-, teşrif it-, selām kıl-, 'aleyk al-, du'ā, ĥācet kıl-, şefā'at kıl-, müşkilleri ĥallol-, imām ol-, zāt-ı baĥta er-, 'ilm-i ĥikmet); ümmetinin sorumlulukları ise (ħużūrunda tur-, miĥnet çekme-, aşĥāb, yalvar-, hoşnūd it-, rāzi ol-, muṭi' ol-, muntazır ol-) kavramlarıyla anlatılmıştır.

9) Ahiretle ilgili olan diġer kavram ise, Hz Muhammed'in Mirac'a çıkarken bindiġi bineklerdir. Bineklerin isimleri (Rıdvan Burāk ve Refref)'dir. Metinde bu bineklerden biri olan 'Burāk'ın vasıflarına yönelik kelimeler verilmiştir. Bineġin bedeni (yüz, göz, baş, kol, boyun, kıl, iç, ayak, kıyruq, diş, a'zā, et, sinūr); özellikleri (Hakk yarat-, tizgin şalup kaç-, bī-edeblik kıılma-, boynun yere bük-, gözyaşını akıt-, ĥācet di-, ĥidmete ārzū kıl-, mişāk kıl-, di-, binil-); görünüşü (güzel, atdan büyük, deveden küçükrek, ĥatvesi yetmiş biñ yıl kadar, 'āşī); benzetildiġi nesneler (nūr, gevher, yāķūt, 'aķīķ, zebercet, inci, zümrüd zaġferān 'anber, yapar, cevher, altun) kelimeleriyle ifade edilmiştir.

10) Bu kısımda işveren ve işçinin özelliklerini ortaya çıkaracak kelime aġlarıyla örölmüş kavramlar mevcuttur. İşin ne amaçla yapıldıġını belirleyen (infāk-ı ehl-i beyt it-, infāk-ı ehl-i 'ıyāl, 'ālemi kıuvvet-i erzāk) kelimelerdir. İş yapanla ilgili (kıyucu, ĥidmetkār, ĥādim, ġulām, kıul); işverenle ilgili (ĥ'āce, şāh, şehin-şāh); yapılan işle ilgili fiiller (ücretlen-, ĥidmet et-, iş yap-, gör-, ġanī ücret vir-, şu çek-,

elden gelme-, kıl-, iste-, vir-, kabûl kıl-, emr ü fermân, buyur-, renc-i meşakkât çek-); işi veren kişinin özellikleriyle ilgili (bağla-, sürü-, cezâ, ‘âşî, bâğî, cānî) kelimeler verilmiştir. İşveren kişinin vasıflarını gösteren kelimeler incelendiğinde işveren kişinin kötü olduğu anlaşılır. Burada amaç kötü kelimeler verilerek iyi olana ulaşmaktır. Bu da metinde (âzâd kıl-) fiiliyle ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 7. c.

Nu‘mân bin Şābit’in söylediği (83-84)	Tanrı ile ilgili kavramlar	Allāh, şāhib-i Cabbār, şāhib-i cemāl.
	İnsanla ilgili kavramlar	Peder, zāt, pāk tahāret kıl-, al-/alma-, ye-, gör-, gönlüne endişe düş-, bul-, şāhib, vir-, kork-, gez-, el, selām vir-, yigit, tur-, ara-, gel, ‘ābid, bil-, kız, rāzî ol-/kılma-, söyle-, dil, yürü- göz, Ayak, kol, cezâ, kıl-, çāre olma-, müşkil, söz, kabûl kılma-.
	Dünya ile ilgili kavramlar	Nehir, elma, şu, bağlar.
	Nesne ile ilgili kavramlar	aķup gel-, bahā, yarım, bî-ruḥṣat, yok.
	Mekânla ilgili kelime	Kūfe.
	Yön ile ilgili kelimeler	Ṭaraf, iç.
	Zamanla ilgili kelimeler	Şoñra, dem.
	Renkle ilgili kelime	Ḳırmızı.
	Din ile ilgili kavramlar	Nebî, velî, ābdest, āḫiret, cevāb vir-, kork-, ḥāzır ol-, cezâ, kıl-.

11) Bu bölüm eserin son kısmıdır. Ancak anlatılacaklar yarım kalmıştır. Bu kısımda Tanrı ile ilgili (şāhib-i Cabbār, şāhib-i cemāl) nitelikler kullanılmıştır. Tanrı’nın yarattığı insanla ilgili kavramları verirken, beden ile ilgili (el, göz, ayak, kol, dil); aile ilgili (peder, şāhib, kız); karakteri ile ilgili (‘ābid, yigit zāt, pāk); fiilleri ile ilgili (tahāret kıl-, al-/alma-, ye-, gör-, bul-, vir-, gez-, selām vir-, tur-, ara-, gel, bil-, rāzî ol-/kılma-, söyle-, yürü- söz, kabûl kılma-); bu dünya ile ilgili korkuları için

(gönlüne endişe düş-, kork-, cezā, kıl-, çāre olma-, müşkil); ahiret için korkuları için (cevāb vir-, kork-, hāzır ol-, cezā, kıl-) kelimeler kullanılmıştır. Dünya ile ilgili olarak (nehir, elma, şu, bağlar), dünyadaki zaman için (şoñra, dem); mekân için (Kūfe) kelimeleri kullanılmıştır. Dünya için verilen kavramlardan elma nesnesi için ise: Rengi için (kırmızı), özellikleri için (aķup gel-, bahā, yarım) kelimeleri, verilen nesnin izinsiz yenildiğine dair (bī-ruķşat, yok.) kelimeleri kullanılmıştır. Dinle ilgili kavramlardan doğru insan olmak için (nebī, velī); temizlik için (ābdest); öteki dünya inancı için (āhīret) kelimeleri kullanılarak bu bölüm sona ermiştir.

1. 1. 2. 1. 4. Aynı Kökten Kelimelerin Kullanımı

Fikirlerin, duyguların, düşüncelerin aktarılabilmesi için bir yapıya ve o yapının içini dolduracak kelimelere ihtiyaç duyulur. Dilin yapısıyla ilgilenen dilbilgisi ve kelime dağarcığı, dillerin beslendiği kaynaklardır. Dilbilgisi denildiği zaman akla, dilin düzenlenmesini sağlayan kurallar bütünü gelir. Dilbilgisi kuralları dilleri kısıtlamaktan ziyade onları kendi kanunları içinde geliştirir.

20. yüzyılın başında dil yapısı sesbilimsel, biçimbilimsel, sözdizimsel ve anlambilimsel olarak ayrı ayrı incelenmiştir. Temel birimin kelime olarak kabul edildiği biçimbilimde, kelime yapımındaki ekleri salt olarak değerlendirmek gerekir. Biçimbilimsel üretim sürecinin temel amacı olan ve geçerli kelime oluşumunu destekleyen, sesbilimsel, sözdizimsel, anlamsal diğer bileşenlerle sürekli etkileşimde olan birimlerdir. Bu nedenle bir birliktelik oluştururlar.¹⁰⁸

Dilbilimde kullanılan ve kelime oluşturma bilgisi ve zihin sözlüğü kavramlarını da kapsayan *dilsel yeti* kavramı, insanların sınırlı sayıdaki kurallardan hareketle sınırsız sayıda dilsel yapılar oluşturabilmesini mümkün hale getirecek zihinsel kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Dile ait tüm bileşenleri, bu bileşenlerin ilişkilerini düzenleyen kuralları dilsel yeti olarak açıklayan üretimsel dilbilgisi kuramında, üretilen bir cümlelin sözel boyuta yansımāsından önce zihinsel bir altyapı sürecinden geçtiği kabul edilir. Kiparsky'e göre dilde biçimbilimsel

¹⁰⁸ Nalan Büyükkantarcıoğlu, "Türkçe Kelime Biçimlenmesinde Düzlemler ve Türetmeler", **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı1, s. 81-94.

bağlamda iki temel düzlem vardır. Bunlar kelimenin oluşmasında etkii biçimbilimsel ve sesdizimsel kuralları kapsayan *kelime düzlemi* ve oluşan kelimelerin sözdizimsel bağlam içinde diğer kelimelerle sesbilimsel, sözdizimsel ve anlamsal açılardan etkileşime girmesini ifade eden *kelimeötesi* düzlemidir. Kelime oluşturmada sadece biçimbilimsel kurallar değil, sesdizimsel, sözdizimsel ve anlamsal kurallar da geçerlidir. Birey dil yetisine dayanarak hangi düzlemdeki biçimbirimlerin hangi köklere, hangi öncelik-sonralığa göre bir araya geleceğini ve hangi sesdizim ve sözdizim kurallarının işlemesi gerektiğini bilmektedir.¹⁰⁹ Bir kelime ister türetim, ister çekim ekleri ile, isterse de var olan biçimine yeni anlam yüklemeleriyle oluşmuş bir kelime olsun, oluşumu içinde dilin tüm kurallarına uygunluk göstermek zorundadır. Dilsel yeti dendiğinde kelime üretimini belirleyen kurallar da akla gelir. Çekim eklerinin köke ya da tabana nasıl ve hangi sesbilimsel kurallara göre eklenebileceğini belirleyen kurallar, sözdizim kurallarıdır.¹¹⁰

İncelediğimiz eser, Karahanlı Türkçesi dönemine ait olmakla birlikte eserin basım yılı XX. yüzyılda aittir. Günümüz Türkçesinden sesbilgisi, sözdizimi ve biçimbilgisi bakımından çok büyük olmasa da birtakım farklılıklar gösterir. Türkçede değişiklik, sesin değişimi, isim ve fiil çekimlerinin yeni şekiller alması, kök ve eklerdeki asli vokallerin genel ahenge uymaya başlamalarıyla ortaya çıkmıştır. O yüzden eserdeki aynı kökten kelimeler incelenirken bölümlere göre değil beyitlere göre incelenecektir.

Tablo 8.

‘ Aşķ	‘ Aşķsız	15/3, 15/4
‘ Āşıklık	‘ Āşık	48/13, 48/14
Ben	Benlik	15/7, 15/8, 26/3, 26/4
Ġarīb	Ġarīblik	44/8, 45/5, 45/6
Gör-	Görmeklik	65/9, 65/10
Gör-	Göster-	78/2

¹⁰⁹ Büyükkantarcıoğlu, a.g.m.,s. 84

¹¹⁰ Büyükkantarcıoğlu, a.g.m.,s. 84, 92

Göz	Gör-	13/9, 32/3, 32/4, 39/20, 45/9, 82/13, 84/5, 84/11
Hakk	Hakkılan-	16/19
İmān	İmānsız	44/1, 44/2
İz	İzle-	7/2
Kırk	Kırkıncı	58/21
Ne	Nice	62/3, 62/4, 62/19, 62/20
Ot	Otla-	74/3
Öl-	Ölüm	52/1, 52/2
Öz	Özle-	79/4
Söz	Söyle-	30/2, 30/14, 31/17, 31/19, 41/6, 74/19, 75/5, 82/7
Yak-	Yan-	52/6
Yol	Yoldaş	23/1 38/18
Yüz	Yüzleş-	16/18

Metinde kelime köklerine ses ve eklerin gelmesiyle yeni kelimeler türetilmiştir. Türkçe kökenli kelimelerin incelemesi art zamanlı olarak yapılmıştır.

Seçilen kelimelere getirilen ekler, beyiti ses bakımından olduğu kadar anlam bakımından da tamamlamaktadır. Metin nazım esasına göre yazılmış olmasından dolayı uyak, ölçü, ahenk ve ritmin anlamı da tamamladığı görülmektedir. Şiirde duygu ve düşüncelerin söylenmesinde görev üstlenen uyak birimler arasında bir anlam ilişkisi kurar. Şiirin etkili bir söyleyişe sahip olmasını sağlayan uyaklar seçilirken sesçe birbirine yakın, anlam bakımından birbiri ile ilişkili, duygu değerleri birbirine yakın, birbirini güçlendiren kelimeler tercih edilir.¹¹¹

15/3‘Aşkızları gördüm ise yolda kaldı

15/4Ol sebebden ‘aşk dükkânın kurdum ben

¹¹¹Doğan Aksan, “Dilibilim Açısından Şiir”, “Dilibilim Açısından Şiir”, Ankara,Türk Dil Kurumu, 2. Mart 1974, s. 571

“Aşksızları gördüm ise yolda kaldı, o sebepten aşk dükkânını kurdum ben.”

Birinci mısradaki isimden isim türeten olumsuzluk eki -sız'ı alarak, ikinci mısradaki bulunan 'aşk' kelimesinden yeni bir kelime türetmiştir. Ayrıca kelime içerisinde bulunan /k/ sesinin beyitte yinelenmesi aliterasyonun sağlanmasında önemli bir görev üstlenmiştir.

30/1Andan sonra erenler mey vişâliñ virdi

30/2Dānālara bu sözleri söyledim ben

“Ondan sonra erenler kavuşma şarabını verdi, bilgelere bu sözleri dedim ben.”

İsim görevinde kullanılan 'söz' kelimesi ile söyle- kelimesi arasında anlamsal yönden birbirlerini tamamlayan bir bağ mevcuttur. Söyle-> 'söz' isim köküne -la fiilden fiil yapma eki getirilerek türetilmiştir.

44/7Vā dirîgā ne yapayım bu ġarîblikde

44/8Ġarîblikde ġarîb içre kaldım ben

“Eyvah! Ne yapayım bu gurbetlikte, gurbetlikte yabancılar içinde kaldım ben.”

Bu beyitte isim olan sözcüğe -lık ekinin getirilmesiyle yeni bir kavram türetmiştir. Metinde yer alan 'ġarîb ve ġarîblik' kelimesi tasavvufa göre asıl anlamlarından farklı şekilde yorumlanır. Dervişler bu dünyayı gurbet olarak niteleyen insanlardır ve insanın asıl vatani ruhlar âlemdir. Bu dünya bir gurbet, burada olanlar da gariptir. Beyitte de bu anlam mevcuttur. Ayrıca beyitte bu kelimenin sıkça tekrarı ahengin sağlanması açısından dikkat çekicidir.

48/13‘ Âşıklığın şivesi güft-güdur meyvesi

48/14‘ İnāyetdir cümlesi ‘ âşıklara nasîbyā

“Âşıklığın işvesi dedikodudur; meyvesi ihsandır, hepsi âşıklara nasip ya.”

Ad ve sıfatlara gelerek onları genelleştiren, yaygınlaştıran -lık eki, beyitte soyut kavramı anlatmak için kullanılmıştır. Bu beyitte âşık kökünden türetilen âşıklık kelimesi temel anlamında değil, ilahi nitelikteki aşkı ifade etmek için kullanılmıştır.

52/5Din rüşen şu‘ le urur ‘ âşıklara

52/6Nice **yaksañ yanmaz** çerāğ şahrālarda

“ Din aydınlığı ı ışık verir âşıklara, ne kadar yaksan da kandil çöllerde yanmaz.”

Ya-‘ışık saçmak, parlatmak, aydınlatmak’ kökünden -k-, -n- fiilden fiil yapım ekinin eklenmesiyle aynı anlama gelen yak- ve yan- kelimeleri türetilmiştir ve beyitte ‘parlaklık, alev, kandil, mum’ anlamına gelen rüşen, şu‘le ve çerāğ kelimeleriyle bir araya gelerek beyitin anlam bütünlüğünü tamamlamışlardır.

74/3Mü ’min için Burākklar reyhān **otun otlarlar**

74/4Kevser şuyuñ içerler cevelān kıllur irdiyā

“Mümin için Buraklar reyhan otunu otlarlar, Kevser suyunu içerler, dolaşırlar idi ya.”

Basit kelime olarak kullanılan ‘ot’ beyitte hem isim olarak hem de bu sözcüğe eklenen -lA- isimlerden fiil yapma eklerinin en işlek olanının eklenmesiyle fiil olarak beyitte yer almıştır. Ayrıca beyitte ot, otlar- kullanımıyla da ses uyumu yakalanmıştır.

78/1Küçügi yine şordı nerden kesdi babam

78/2Büyügi didi **gör** saña **gösterem** didiyā

“Küçüğü yine sordu, babam nereden kesti, büyüğü cevap verdi, bak sana göstereyim dedi ya.”

Beyitte gör-, göster- kelimeleri, ‘göz’ kelimeninden ses değişimleri neticesinde oluşan kelimelerdir ve ‘göz’ ile anlam bakımından birbirlerini tamamlamışlardır. Beyitte dikkati çeken bir diğer unsur ise ‘g’ sesinin kullanımınıdır.

1. 1. 2. 2. EKSİLTİ

Dilde *en az çaba kuralma* bağı olarak bir kelimenin, bir kelime grubunun veya bir cümlelerin herhangi bir ögesinin, herhangi bir anlam karışıklığına yol

açmayacak şekilde, düşürülmesi, eksiltilmesi olayına *eksilti (ellipsis)* denir.¹¹² Bir cümlede herhangi bir ögenin atılmasıyla cümlenin anlamında bir kaybın yaşanmaması gerekir; bunun neticesinde birden çok cümle birbirine bağlanır ve daha kısa şekilde ifade edilmiş olur. Cümlede eksik bırakılan parça bağlama göre metin çözücünün/okurun zihninde tamamlanabilmelidir. Aynı ifadeler yerine yeni ifade birimleri içinde oluşan eksiltinin kullanıma geçirilebilmesi için yüzey metindeki cümlelerde aynı yapısal parçaların bulunması gerekir. Cümlede eksilti taşımayan yapıların bulunması sayesinde okuyucu cümledeki eksiltiyi anlayabilmekte, tamamlayabilmekte ve cümleden çıkarım yapabilmektedir. Bu yüzden eksiltinin tamamıyla bağlama dayalı olarak yapıldığını söylemek mümkündür.¹¹³

Eksilti üzerine değişik çalışmalar yapılmıştır. Günay tarafından “anlam kaybına yol açmamak koşulu ile bir cümle içinden zamanla bazı kelimeleri atma işidir ya da kullanılmayışları anlatımda eksikliğe neden olmayacak kelimelerin düşürülmesi”¹¹⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Vardar ise “*olağan koşullardaki biçimine oranla kimi öğeleri eksik olan ama anlamayı aksatmayan dizim*”¹¹⁵ tanımını kullanmıştır. Eksilteler üzerine inceleme yapan araştırmacılardan biri Oya Külebi’dir. Külebi, eksiltiyi yinelemelerden kaçınma olarak değerlendirmiş ve eksiltideki anlamın bazen “*önyinelem yoluyla*” bazen de okuyucunun/dinleyicinin yorumuyla tamamlandığını belirtmiştir. Bu konuya ilişkin olarak Külebi şöyle demektedir;

“Dilde yinelemelerden kaçınmak, yeni bilgileri daha etkili bir biçimde sunmak için iki yoldan yararlanılmaktadır: Bunlardan birincisi gösterim (deixis) ya da çoğunlukla kaynaklarda değinildiği biçimiyle değiştirim (substitution); ikinci yol ise eksiltidir. Bunlardan birinci yol, dilbilgisi düzeyinde ele alındığında değiştirim ile sınırlı kalacaktır. Böylece cümlede kullanılan zamirler (ben, biz, sen, siz, o, onlar), gösterme sıfatları (bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar), yer ve zaman belirteçleri (burada, orada, şimdi, o zaman) daha önce metin ya da cümle içinde belirtilen bazı kavramların yerine geçerek kısaltma yoluyla değiştirim sağlanmış olur. Yinelemelerden kaçınmanın ikinci yolu olan eksiltide ise cümle içinde bulunması

¹¹²Mehmet Özmen, “Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine”, **Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 4, Sayı 4, 1996, Adana, s.71-82.

¹¹³Dressler, **a.g.e.**, s. 66

¹¹⁴Doğan Günay, **Metin Bilgisi**, s. 68

¹¹⁵Berke Vardar, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, s. 92

gereken bazı ögeler tümüyle cümleden çıkarılır. Bu eksik ögelerin yorumunu cümle ya da metin bağlamı içinde daha öncen değinilen yapılar ya da konuşma ortamını oluşturan kullanımbilim ögeleri sağlamaktadır. Eğer eksiltinin değindiği yapı ya da anlam önyinelem yoluyla cümle ya da metin içinde öncüller yardımıyla belirtilmiş ise önyinelemeli eksiltiden söz edilebilir. Bazı durumlarda ise eksiltinin yorumu dinleyici/okuyucu konumundaki kişilere bağlı kalmaktadır.”¹¹⁶

Kısaca Külebi'ye göre eksiltiler; “*cümle düzeyinde eksilti, metin (söylem) düzeyinde eksilti, kullanımbilim düzeyinde eksilti ve üslup özelliğine bağlı olarak eksilti*” olarak tanımlanmıştır. Metindeki bağdaşıklık ilişkilerine yardımcı olan eksiltiler, Külebi tarafından “*metin düzeyinde eksilti*” olmak üzere dört şekildedir.

Doğan Günay, metinlerde bulunan eksiltileri şu şekilde sınıflandırmıştır.

- a) Özne ve tamlayan ögenin kelime olarak gerçekleşmediği yapılarda sırasıyla yüklemcil öge kişi-sayı belirleyicileri ile özneyi, iyelik ögesi de iyelik belirleyicileri ile tamlayan ögeyi biçimsel olarak belirler.
- b) Yüklemcil öge, yani yüklemi kuracak çekimli eylem özne gerektirir.
- c) Geçişli çatıdaki yüklemcil öge nesne gerektirir.
- d) İyelik ögesi tamlayan öge gerektirir.
- e) Belirteç yüklemcil öge gerektirir.
- f) Nesne ya da yüklemcil ögenin kelime olarak gerçekleşmediği yapılarda sırasıyla yüklemcil öge ve belirtecin kendisi, her ikisini sözdizimsel olarak belirler.¹¹⁷

Türkçede görülen eksilti türlerinden biri özne eksiltisidir. Dilimizde yüklemdeki kişi eki, eylemin kim tarafından gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bir metinde okuyucu eksik bırakılan özneyi bu eklerin yardımıyla kolayca tanımlayabilmektedir. Ancak bağdaşıklığın oluşması için, eksiltilen öznenin metnin önceki bölümlerinde yüzey yapıda verilmiş olması gerekir. Vurgulama, pekiştirme gibi özel durumlar dışında, sıralı cümlelerde veya birbiriyle anlamca ilişkili cümlelerde özne, yüzey yapıya çıkmaz. Birinci ve ikinci kişileri anlatan özneler daha sık düşer. Çünkü bu kişilerden biri konuşan diğeri de dinleyen olarak bağlamın

¹¹⁶ Oya Külebi, “Türkçe’de Eksilti Tümceleri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1-2, Ankara 1990, s.117-137.

¹¹⁷ Günay, *a.g.e.*, s. 69

içinde yer alırlar. Üçüncü kişilerin oluşturduğu özneler ise, konuşan ve dinleyenin dışındaki birilerini anlattığı için çok fazla düşmez.¹¹⁸

Metinde olaylar kısa cümlelerle anlatıldığı için cümlelerin her birinde öznenin yüzey yapıya çıkarılması hem tekrara yol açacak hem de üslubu bozacaktır. Bu nedenle metinde özne eksiltili yapılarla çok sık karşılaşmaktayız. Metindeki özne eksiltilerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- a) Aynı beyitte ya da beyitler arasında özne eksiltili olarak kullanılabilir.
- b) Paralel yapılar aracılığıyla özne ortak kullanılabilir.
- c) Aynı beyitte ya da nazım gereği anlam bütünlüğü oluşturan beyitlerde farklı görevle kullanılan bir unsur, kendinden sonra gelen mısra da özne olarak kullanılabilir.
- d) Beyitlerde zaman ve kip eklerinin kullanımıyla özne eksiltili olarak kullanılabilir.
- e) Beyitler arasındaki anlam bağlantısına dayanarak özne eksiltili kullanılabilir.

1. 1. 2. 2. 1. 1. Aynı Beyit ya da Beyitler Arasında Yapılan Özne Eksiltisi

Beyit ve beyitler arasında bir anlam bütünlüğü söz konusu olduğundan özne eksiltisi, aynı beyit aynı mısra içinde kullanılabildiği gibi beyitler arasında da kullanılabilmektedir. Beyitte eksiltili olarak kullanılan öznenin hangi şahıs olduğunu anlamak mümkündür, ancak neye gönderimde bulunduğunu kavramak için önceki beyitleri bilmek gerekmektedir.

6/4Bismi'l-lāh diyüp beyān idem hikmet idüp

6/5Tāliblere dürr ü gevher saçtım ben

“Bismillah diyerek açıklayayım hikmet söyleyerek, isteyenlere inci ve cevher saçtım ben.”

6/6Riyāzātı kavî idüp kıanlar yutup

¹¹⁸Kerime Üstünova, “Eksilti ya da Sıfır Tekrar”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Bursa, 1999, s.93-105.

6/7Men defter-i şānī sözden açtım ben

“Nefse hâkim olarak kanlar yuttum, ben Defter-i sani’den söz ettim ben.”

Metinde beyitler birbirini anlam olarak bütünleyecek tarzda bir araya getirilmiştir. Konuya giriş olarak verilen beyitlerde yüklemelerde bulunan kişi eki ve pekiştirmek amacıyla kullanılan şahıs zamirleriyle öznenin varlığı ortaya konmuş ve kimin konuştuğu ile ilgili bilgi verilmiştir. Ancak bu sözlerin kim tarafından söylendiği açıkça belli olmadığı için okuyucu tarafından kesin olarak belirlenememektedir.

37/15Raḥmet birle nazār kıl H^vāce Aḥmed’e

37/16Her ne kılsañ ben bî-nevā geldim ben

“Raḥmetinle Hoca Ahmet’e bak, her ne yaparsan (yap) çaresiz geldim ben.”

6/4-6/7. mısraları arasında belirlenemeyen özne bu beyitte belirlenmiştir. Fiilerin sonunda bulunan kişi eki ve anlamı pekiştirmek için kullanılan birinci teklik kişi zahirinin gönderiminin karşılığı Hoca Ahmet’tir. Bu sayede okuyucunun zihninde eksilti olan özne tamamlanmış olur.

7/1Ric‘at idüp ġarīb faḳīr ḥāllerin şordı

7/2Ġarīblerin izin izleyüp geldim ben

“Geri dönüp garip ve fakirlerin halini sordu, gariplerin izini izleyerek geldim ben.”

Bu beyitte üçüncü tekil şahıs ekinin neye gönderimde bulunduğu bir önceki beyitte açık bir şekilde ortaya konmuştur. Bu yüzden aynı ismi tekrarlamak yerine şahıs ekleri vasıtasıyla o isme gönderimde bulunulmuştur. Bu beyitte gönderim yapılan kişi Resul’dür.

7/9 Cefā çeküp Ḥaḳḳ’a oldu ġarīb

7/10Ġarīb olup yüce taġlar aştım ben

“Gariplikte sıkıntı çekerek sevgili oldu, Eziyet çekerek Hakk’a yakın oldu.”

Bir önceki beyitteki durum bu beyit için de geçerlidir. Kendinden önceki beyitte öznenin kimliği açıkça verilmiştir. Beyitte gönderim yapılan kişi Resul’dür.

22/19Leyle-i Mi^c rāc-ı nūr didim, ferzendim didi

22/20Elim tutup ümmetimsiñ ümmetim didi

“Mirac gecesinin nuru dedim, evladım dedi; elimi tutarak ümmetimsin ümmetim dedi.”

31/17Kul H^vāce Aḥmed ḥaḳḳ sözi söyleyüp ötdi

31/18^c Ayne’l-yakīn tarīkatde feryād idüp ötdü

“Kul Hoca Ahmet gerçek sözünü söyleyip geçti, Aynel-yakin tarikatta feryat edip geçti.”

Bu beyit anlamı kendi içinde tamamlanan beyitlerden biridir. İkinci mısrada feryat ederek geçen kişi Kul Hoca Ahmet’tir.

57/11Didi şehin-şāha bir yigit kapuñuzda

57/12Yā Muḥammed’dır yā aşḥābı ola didiyā

“Cevap verdi, şahların şahına kapınızda bir yiğit, ya Muhammed’dır ya da ashabı olacak dedi ya.”

57/9-10. beyitte öznenin varlığı ortaya konmuş, kimin konuştuğu ile ilgili bilgi verilmiştir. Konuşan kişi hizmetkârdır.

10/11Nefsim beni yoldan urup ḥor eyledi

10/12Muntazır idüp ḥalāyıkā zār eyledi

“Nefsim beni yoldan çıkarıp hakir eyledi, bekleterek halka ağlattı.”

Anlamı kendi içinde tamamlanan beyitlerden biridir. İkinci mısrada bekletip, halka ağlatan şeyin ne olduğu birinci mısrada verildiği için bu cümlede bu bilgi eksiltili olarak kullanılmıştır.

25/17Sizi bizi Ḥaḳḳ yaratdı t̃ā^c at içün

25/18Ey bi’l-^c aceb yemek içmek rāḥat içün

“Allah sizi, bizi ibadet için yarattı; ey garip, yemek, içmek ve rahat etmek için değil.”

49/5Raḥmetiñ müjde virdi Mevlā’m saña

49/6Seni isteyüp imān ‘atā kıldı saña

“Mevla’ın sana rahmetini müjdeledi, seni isteyerek imanı sana armağan etti.”

53/17Vālide lebbeyk buyurdu hem seccādeyi kıldırdı

53/18Gevher yakut gördi ‘aklı hayrān kıldıyā

“Valide emredersiniz dedi ve seccadeyi kıldırdı, cevher, yakut gördü, şaşırıp kıldı ya.”

(6/17), (7/8), (7/16), (8/9),(8/15), (10/13), (11/4), (11/19), (11/20), (13/8), (13/9), (13/15), (13/16), (13/17), (14/18), (15/19), (16/22), (19/3), (22/21), (23/1), (23/3), (23/6), (28/6), (28/7), (29/14), (30/5), (33/6), (33/10), (33/15), (34/4), (35/14), (35/15), (36/2), (36/3), (37/2), (38/18), (38/19), (39/19), (39/20), (42/9), (42/10), (43/13), (43/14),(45/7), (45/8), (45/9), (47/5), (47/6), (49/4), (49/7), (54/2), (54/4), (54/6), (54/10), (54/12), (54/13), (54/14), (54/16), (54/20), (54/22), (55/2), (55/4), (55/6), (55/8), (55/10), (55/16), (55/20), (55/22), (56/2), (56/4), (56/6), (56/8), (56/10), (56/12), (56/14), (56/16), (56/18), (56/20), (56/22), (57/2), (57/4), (57/8), (57/10), (57/11), (57/12), (57/16), (57/18), (58/2), (58/4), (58/6), (58/8), (58/12), (58/14), (58/16), (58/18), (58/22), (59/2), (59/4), (59/6), (59/7), (59/8), (59/11), (59/12), (59/22), (60/2), (60/4), (60/6), (60/8), (60/10), (60/16), (60/20), (60/21), (61/10), (61/16), (61/18), (61/20), (61/22), (62/1), (62/4), (62/14), (62/16), (62/20), (62/22), (63/2), (63/4), (63/12), (63/20), (64/10), (64/11), (64/12), (64/14), (64/18), (64/19), (65/3), (65/5), (65/6), (65/15), (65/16), (65/20), (65/22), (66/4), (66/20), (67/1), (67/2), (67/6), (67/12), (67/13), (67/18), (67/20), (68/4), (68/9), (68/10), (68/14), (68/16), (69/2), (69/3), (69/4), (69/6), (69/7), (69/9), (69/10), (69/14), (70/3), (70/4), (70/5), (70/13), (70/14), (70/17), (71/6), (71/8), (71/10), (71/14), (71/15), (71/16), (71/20), (72/4), (72/6), (72/8), (72/10), (72/12), (72/14), (72/15), (72/18), (72/19), (72/20), (72/22), (73/1), (73/12),(74/3), (74/4), (74/6), (74/9), (74/10), (74/12), (75/4), (75/6), (75/8), (75/18), (76/8), (76/9), (76/10), (76/14), (76/20), (76/22), (77/5), (77/6), (77/8), (77/10), (77/12), (77/13), (77/14), (78/2), (78/9), (78/10), (78/11), (78/12), (78/13), (78/14), (78/17), (78/18), (79/3), (79/4), (79/10), (79/12), (79/14), (79/18), (79/22), (80/2), (80/4), (80/6), (80/10), (80/12), (80/13), (80/14), (81/6), (83/7), (83/8), (83/10), (83/18), (83/22)

1. 1. 2. 2. 1. 2. Paralel Yapılar Aracılığıyla Kullanılan Özne Eksiltisi

Beyitlerde kullanılan sıralı cümle yapısı sayesinde özne rahatlıkla atılabilmektedir. Sıralı cümledeki bu öge atımı sayesinde anlatıcıya kısa anlatım olanağı sunmaktadır.

13/7Yedi yaşında Arslan Baba'm arayup buldı

13/8Her sır görüp perde birle büküp yapdı

“Yedi yaşında Arslan Baba'm arayıp buldu, her sırrı görüp perde ile sardı.”

13/9Bi-ḥamdi'l-lāh gördüm didi gözüm öpdı

13/10Ol sebebden altmış üçde girdim yere

“Allah'a çok şükür” gördüm dedi, gözümü öptü, o sebepten altmış üçte yere girdim.”

Eserin nazım olmasından ve beyitler arasındaki anlam ilişkisinden ötürü beyitleri beraber değerlendirmek gerekir. Sıralı cümle yapısının kullanıldığı bu beyitlerde özneler ortak kullanılmak suretiyle tasarrufa gidilmiştir. Beyitlerde ortak olan özne Arslan Baba'dır.

36/1Ḥaḳḳ resūl dūnyā için ḡam yemedi

36/2Ümmetiñ isteyüp nefsiñi istemedi

“Ḥaḳ resul dūnya için üzülmedi, ümmetini isteyip nefsiñi istemedi.”

36/3Dūnyā içre laḡza rāḡat hiç görmedi

36/4Eyḡan

“Dūnya içinde bir an hiç rahat görmedi, keza.”

Sıralı cümle yapısı sayesinde 36/1. mısradaki “Ḥaḳḳ resūl” 36/2 ve 36/3. mısralarında eksilti olarak kullanılmıştır.

44/15Ḡurbet iriṡdi Muṡṡafā'dan erenlere

44/16Otuz üç biñ ṡaḡābe hem yārenlere

“Mustafa'dan erenlere gurbet ulaṡtı, otuz üç bin saḡabeye ve dostlara”

İkinci mısrada yer alan cümle, birinci mısradaki özne ve fiile de bağlanmıştır. “Otuz üç bin sahabe ve dostlara da gurbet ulaştı” şeklindedir.

55/7Resulu’l-lah cūş eyledi derhāl hurūc eyledi

55/8Ağlayu ağlayu şahrālara çıkup gitdiyā

“Allah’ın Resul’ü coştı, hemen dışarı çıktı, ağlaya ağlaya çöllere çıkıp gitti ya.”

Beyitte sıralı cümle olarak verilen cümlelerde coşan, dışarı çıkan, çıkıp giden Resulu’l-lah’tır.

55/21Kuyucu su’āl itdi Muhammed ‘ izzetde midir

55/22A‘dā yüzünden zahmet çeker mi didiyā

“Kuyucu sordu, Muhammed izzette midir? Düşman yüzünden sıkıntı çeker mi? dedi ya.”

Sıralı cümle yapısı sayesinde Hz. Muhammed ikinci cümlede eksiltili olarak kullanılmıştır.

62/1Zārī kılup ağladı içi tışı dağladı

62/2Āh feryād eyledi ol gün Kayşerī didiyā

“Haykırarak ağladı, içini dışını dağladı; o gün Kayşerī inleyip sızladı, dedi ya.”

Haykırarak ağlayan, içini dışını dağlayan Kayşerī’dir.

70/13Resūl yukarı bakdı ‘ arş-ı a‘lā’yı gördi

70/14Yedi biñ bu dünyāca tā ‘ acāyib kaldiyā

“Resul yukarı baktı, arş-ı ala(yedi göğü)yı gördü, yedi bin bu dünyaca şaşırıp kaldı ya.”

Yukarı bakan, yedi göğü gören, şaşırıp kalan Resul’dür.

80/11Yine Cābir geldi hātūnuna pek söyledi

80/12İmdi anları bulmak gerek didiyā

“Cabir bir daha geldi, hanımına sertçe söyledi; şimdi onları bulmak gerekir, dedi ya.”

Sıralı cümle yapısı sayesinde gerek birinci mısırda gerekse ikinci mısırda söyleyen kişi “Cabir” eksilti olarak kullanılmıştır.

(15/13), (15/14), 22/19, (22/20), (22/21), (23/1), (23/2), (23/3), (28/6), (28/7), (29/13)9, (29/14), (35/13), (35/14), (35/15), (37/1), (37/2),(38/17), (38/18), (38/19),(39/19), (39/20), (42/9), (42/10),(43/13), (43/14), (44/17), (44/18),(45/7), (45/8), (45/9), (47/5), (47/6), (49/4), (49/6), (49/7), (50/4),(50/9), (53/17), (53/18), (53/19), (53/20), (54/9), (54/10), (54/13), (54/14), (54/16), (54/21), (54/22), (55/10),(56/6), (57/3),(59/7),(59/8), (59/11), (61/9),(61/21), (62/15), (63/18), (64/15), (65/3), (65/5), (65/15), (65/16), (66/17), (67/1), (67/2),(68/9), (68/10),(69/3),(69/7), (69/19), (70/3), (70/4),(70/13), (70/14), (71/15), (71/16), (72/19), (72/20), (73/12), (74/3), (74/4),(75/3), (75/4),(76/5), (76/9), (76/10),(76/14), (77/3), (77/5), (77/6), (77/9), (77/10), (77/11), (77/12),(78/11), (78/12), (78/17), (78/18), (78/21), (79/1), (79/3), (79/4),(79/11), (79/17), (79/18), (80/13),(81/11), (83/9), (83/10)

1. 1. 2. 2. 1. 3. Aynı Beyitte ya da Nazım Gereği Anlam Bütünlüğü Oluşturan Beyitlerde Farklı Görevle Kullanılan Bir Unsurun Kendinden Sonra Gelen Mısırda Özne Olarak Kullanılması:

Öznenin eksilti olarak kullanıldığı beyitlerde dikkat çeken iki özellik vardır. Birincisi, nazım gereği beyitler kendi içinde anlam bütünlüğü oluşturduğu için ilk beyitin son mısrasında farklı görevde kullanılan bir unsur, kendisinden sonra gelen beyitin ilk mısrasında özne konumuna geçmektedir. İkincisi, aynı beyitin ilk mısrasında cümlede farklı bir görev üstlenen kelimenin ikinci mısırda özne konumunu almaktadır.

9/3 Yedi yaşında Arslan Baba'ya kıldım selām

9/4 Hakk Mustafā emānetini kılıñ in'ām

“Yedi yaşında Arslan Baba’ya selam verdim, Hak Mustafa’nın emanetini ihsan edin.”

9/5Ol vakitte biñ bir zıkrin virdi baña tamām

9/6Nefsim ölüp lā-mekāna aştım ben

“O vakitte bana bin bir zıkrinin tümünü verdi, nefsimi öldürerek la-mekāna aştım ben.”

İlk beyitin 9/4. mısrasında nesne görevinde kullanılan “Hakķ Muştafā” kelime grubu ikinci beyitin 9/5. mısrasında özne olarak kullanılmıştır.

26/9Cāndan geçüp miñnet çeküp yandım didi

26/10Kānlar yutup Allah didim raħm eyledi

“Candan geçip, sıkıntı çekerek yandım dedi; kanlar yutarak Allah dedim, bağışladı.”

26/11Dūzah içre kalmasun diyüp ğamım yedi

26/12Harem olup yer altına girdim ben

“Cehennem içinde kalmasın diyerek sıkıntımı aldı, el çekerek yeraltına girdim ben.”

26/10. mısradaki ilk cümlede nesne görevinde kullanılan “Allah” kelimesi, aynı mısra içindeki ikinci cümlede ve ikinci beyitin 26/11. mısrasında özne görevinde kullanılmıştır.

28/3Yaķam tutup hażretiñe şıgıñup geldim

28/4Bāb-ı ‘aşķda Mañşūr-şıfat oldum ben

“Yakamı tutup hazretine sığınarak geldim, aşk kapısında Mansur gibi oldum ben.”

28/5‘ Aşķ yolunda ‘āşık olup Mañşūr söyledi

28/6Belin bağlayup Haķķ ‘aşķını muħkem tutdu

“Aşķ yolunda âşık olarak Mansur söyledi, belini bağlayıp Hak işini sıkı tuttu.”

28/4. mısırda zarf görevinde kullanılan “Mansur” kelimesi 28/5. mısırda özne görevindedir.

38/13Nādānları benden şorma kalbim cürha (ya‘ nī cerāḥatlü)

38/14Ḥaqq’dan korkup mātēm kırsam güler ḳahḳaha

“Bilgisizleri benden sorma kalbim yaralı (yani cerahatli), Hak’tan korkup üzülsem kahkahayla güler.”

Beyitin ilk mısrasında nesne görevinde kullanılan “nādānlar” kelimesi ikinci mısranın öznesi olarak kullanılmıştır.

46/9Ḳanlar yutup Allah didim raḥm eyledi

46/10Bī-ḡam olup yer altına girdim ben

“Kanlar yutup Allah dedim bağışladı, gamsız olup yeraltına girdim ben.”

Beyitin ilk mısrasındaki ilk cümlede nesne görevinde kullanılan “Allah” kelimesi, ikinci cümlesinde özne olarak kullanılmıştır.

65/11Ḥaqq’dan nidā geldi Cebrā’īl’e var didi

65/12Fermān kıldım ben saña selāmım ḥabībime didiyā

“Hak’tan ses geldi, Cebrail’e git dedi; ben sana emir buyurdum selamımı habibime (söyle) dedi ya.”

Bu beyitte birinci mısranın tümleci ikinci mısranın öznesi konumuna geçmiştir.

73/1Her bir düzaḥ içinde feriştehleri gördi

73/2Āteşden gürz alup tutup turur irdiyā

“Her bir cehennem içindeki melekleri gördü, ateşten gürz alıp tutup dururlardı.”

Beyitin ilk mısrasında nesne görevinde kullanılan “feriştehler” kelimesi ikinci mısırda özne görevinde kullanılmıştır.

(28/8), (28/9), (29/17), (29/18), (37/15), (37/16), (40/3), (40/4), (49/10), (49/11), (49/12), (54/21), (54/22), (55/19), (55/20), (55/21), (56/7), (56/8), (56/17), (56/18), (57/11), (57/12), (57/13), (57/14), (58/1), (58/2), (63/13), (63/14), (64/17), (64/18), (64/19), (64/20), (65/9), (65/10), (66/16), (66/17), (69/7), (69/8), (69/11), (69/12), (69/14), (69/15), (70/9), (70/10), (70/11), (70/12), (70/21), (71/11), (71/12), (71/13), (71/17), (71/18), (74/12), (74/15), (74/16), (74/19), (74/20), (76/19), (76/20), (76/21), (77/5), (77/7), (79/2), (79/3), (79/9), (79/11), (79/13), (79/17), (79/19), (79/21), (80/1), (80/3), (80/4), (80/11), (80/13), (81/3), (81/5), (81/7), (81/10), (81/18), (82/11), (82/12), (83/17), (83/18), (83/19), (83/21), (84/1)

1. 1. 2. 2. 1. 4. Zaman ve Kip ekleriyle Yapılan Özne Eksiltileri

Metinde zaman ve kip eklerinin kullanıldığı beyitlerde, ekler vasıtasıyla öznenin ne olduğu kolaylıkla çıkarılabilmektedir. Beyitlerde yüklemdeki kişi eklerinin kullanıldığı yerlerde zamire ihtiyaç duyulmaz; zamir okuyucu tarafından tamamlanmış olur. Metinde anlamı pekiştirmek amacıyla birinci tekil kişi ekinden sonra bu kişi ekinin zamiri de kullanılmıştır. Ayrıca metinde birinci ve ikinci tekil kişi ekleri sıklıkla kullanılmıştır.

6/12Nerde görseñ kalbi kırık, merhem urgıl

6/13Kanda mazlûm yolda bulsañ hem-dem olgıl

“Nerde kalbi kırık görsen merhem ol, nerde yolda kalmış mazlum bulsan yoldaş ol.”

6/14Rûz-i maḥşer dergâhıña maḥrem olgıl

6/15Kedi gibi ḥalâyıkdan kaçtım ben

“Maḥşer günü dergâhına gizlen, kedi gibi yaratılmışdan kaçtım ben.”

17/19Cenâzemiñ arkasından taşlar atıñ

17/20Ayağımdan tutup sürüyüp kabre atıñ

“Cenazemin arkasından taşlar atın, ayağımdan tutup sürüyerek kabre atın.”

26/5‘ Abdini görsem ‘ abdi olup hizmet kılsam

26/6Toprak-şifat yol üzre yolu olsam

“(Rabb’i) yüzünü görsem tapıp hizmet etsem, yol üstündeki toprak gibi yolu olsam.”

26/7Yanan ‘ âşıqların o cân külü olsam

26/8Hem-dem olup yer altına girdim ben

“Yanan âşıkların o can külü olsam, arkadaş olup yeraltına girdim ben.”

61/13Seni âzād kılayım ne isterseñ vireyim

61/14Bir sözüm var anı kabûl kılsañ didiyā

“Seni özgür edeyim, ne istersen vereyim; kabul edersen bir sözüm var dedi ya.”

61/15Gulām didi ey Kayşerī cânımla kabûl kılarım

61/16Emr ü fermān seniñdir buyuruñ didiyā

“Köle cevap verdi, ey Kayseri canımla kabul ederim; emir ve ferman senindir, buyurun dedi ya.”

1. 1. 2. 2. 1. 5. Beyitler Arası Kullanılan Özne Eksiltisi

Bu eksilti, metinde yazarın açıklamak istediği konularda inandırıcılığı arttırmak için şahit olarak birilerini gösterdiği beyitlerde görülür. Genellikle “bakıñ, görüñ, işit, neler yaptı” ifadelerinin yer aldığı bu beyitlerde şahit gösterdiği kişilerin sözü bitmemiştir. Kendinden ve daha sonraki birkaç beyitte bu kişilerin sözleri verilmeye devam eder. Bu beyitlerde özne eksiltilir.

64/9Ol Kādir-i Perverdigār’ım görüñ baķıñ neler kıldıyā

64/10Hakķ Muştafā’ya bizleri ümmet kıldıyā

“O Yüce Besleyen’im görün bakın neler yaptı, bizleri Hak Mustafa’ya ümmet etti.”

64/11‘ Aṭā kıldı bize ümmet için resūlini

64/12Biz gibi ‘ āṣī ümmetlere bunda resūl virdiyā

“Ümmet olmak için resulünü bize armağan etti; bizim gibi asī ümmetlere resul verdi ya.”

(51/6), (65/9), (77/15), (82/9)

1. 1. 2. 2. 2. Nesne Eksiltili Yapılar

Geçişli fiilin bulunduğu bir cümlede fiildeki hareketin yöneldiği bir nesne bulunur. Bir cümlede nesnenin eksiltili olabilmesinde, fiil ve cümlenin yer aldığı bağlam etkilidir. Anlamca ilişkili olan cümlelerle oluşturulan bir beyitte, nesne sadece ilk cümlede kullanılır, daha sonraki cümlelerde ise eksiltilebilir. Böylece okuyucu, kısa cümlelerle oluşturulmuş bu birimlerde eksiltilen nesneyi zihninde tamamlayabilir. Metinde nesne eksiltileri şu şekildedir:

- a) Geçişli fiillerde nesne eksiltisi yapılabilmektedir.
- b) Paralel yapılarda nesne ortak kullanılabilir.
- c) Açıklaması önceki beyitlerde verilen nesne eksiltili olarak kullanılabilir.
- d) Diğer unsurların nesne yerine konulmasıyla nesne eksiltili olarak kullanılabilir.

1. 1. 2. 2. 2. 1. Geçişli Fiillerde Nesne Eksiltisi

Geçişli bir fiile bağlanan kelime gruplarında daha önce nesnenin ne olduğu ile ilgili bilgi verildiyse, o kelime nesne görevini üstlenen bir kelime ya da kelime grubu almadan cümlede kullanılabilir.

13/15Cenāzesiñ alup yerden götürdiler

13/16Az zamānda cennet içre yetgürdiler

“Cenazesini alıp yerden götürdüler, kısa zamanda cennet içine yetiştirdiler.”

Yetiştir- (ettirgenlik ekinin etkisiyle) geçişli fiil olduğu için nesneye ihtiyaç duyar. Birinci mısradaki “cenazesini” kelimesi, ikinci mısradaki nesne eksiltili olarak kullanılmıştır.

17/19Cenāzemiñ arkasından taşlar atıñ

17/20Ayağımdan tutup sürüyüp kabre atıñ

“Cenazemin arkasından taşlar atın, ayağımdan tutup sürüyerek kabre atın.”

At-fiili geçişlidir ve bir nesne istemektedir. Nesne eksikliği aynı beyit içerisinde çözülmektedir. Birinci mısradaki kendisinden sonra gelen kelimele birleşerek dolaylı tümleç görevinde kullanılan “cenāzemi” kelimesi, ikinci mısradaki nesne eksiltili olarak kullanılmıştır.

24/9Tā ki ağlayu secde idem Mevlā’ma gic

24/10Muştafā’ya mātem tutup yere girdim ben

“Affedilinceye kadar Mevla’ma ağlayıp secde edeyim, Mustafa’ya matem tutarak yere girdim ben.”

Geç- fiili beyitte “affetmek” anlamını karşılamaktadır. Neyin affedileceği önceki beyitlerde açıklığa kavuşturulmuştur. Bu yüzden okuyucu geç- fiiline bağlanabilecek nesnenin karşılayacağı anlama yazarın daha önce verdiği bilgiler sayesinde ulaşır.

28/13Manşūr gelince dār egildi özi aldı

28/14Ehl-i başiret cümlesi hayrān kaldı

“Mansur gelince darağacı eğildi, kendisi aldı; basiret gözü açık olanların hepsi hayran kaldı.”

Birinci cümlede zarf fiil gurubu içinde özne olarak kullanılan “Manşūr”kelimesi al- fiiline nesne görevi ile bağlanmıştır.

35/7Pir-i muğān hādī olup yola şalsa

35/8Eyzan

“Pir-i mugan yol gösterip yola salsa, keza.”

Şal- fiili geçişli olduğu için bir nesneye ihtiyaç duyar. Bu eylemden etkilenen unsur “beni”dir ve cümlede eksiltilidir.

49/11Ümmet için alıp geldi rûh-ı Aḥmed

49/12Fakreū mā teyessere didi Ḳur’ân saña

“Ahmed’in ruhu ümmet için alıp geldi, Kuran sana “Kur’an-ı Kerim oku” dedi.”

Alıp gelinen şeyin ne olduğu aynı beyit içinde açıklığa kavuşturulmuştur. İkinci cümlede özne görevinde kullanılan Kur’an’dır.

51/5Melûl oldu bu gönlüme yâ dostlar

51/6İşidiñ! Fetḥ ider rāzını size bize biz.

“Ey dostlar mahzun oldu bu gönlüm, Duyun! Niyazını size bize açar”

İkinci mısrada neyin duyulduğunun bilgisi ilk mısrada ortaya konmuştur. Gönlünün mahzun olduğunun duyulmasını istemiştir.

77/19Cābir’iñ büyük oğlu ḥāzır idi kesdiginde

77/20Bismi’l-lāh kılup oğlu görüp turur idiyā

“Cabir’in büyük oğlu (oğlağı) kestiğinde hazırды, “Bismillah” deyip (oğlağı kestiğini) oğlu görmüştü.”

Kes- ve gör- fiilleri geçişli olmasına rağmen bu beyitteki cümlelerde nesneyi karşılayacak her hangi bir kelime yer almamaktadır. Bu fiiller beyitte nesne eksiltili olarak verilmiştir. Ancak bu eksilti kendinden önceki beyitte ortaya konulmuştur. Beyitte işaret edilen nesne “oğlak”tır.

83/7Ābdest için nehre vardı pāk ṭahāret kıldı

83/8Bir kırmızı elma aḳup gelür aldı yediyā

“Abdest almak için nehre gitti, iyice temizlendi, bir kırmızı elma akarak gelir, (kırmızı elmayı) aldı, (kırmızı elmayı) yedi ya.”

Alınan ve yenilen şeyin ne olduğu aynı mısra da açıklığa kavuşturulmuştur. Aynı mısra da özne görevinde kullanılan *kırmızı elma*, her iki eylemin de nesnesi olarak kullanılmıştır.

(8/19), (9/2), (9/18), (13/7), (13/8), (13/9), (13/17), (15/10), (15/11), (17/20), (18/12), (19/1), (21/17), (23/11), (24/3), (24/13), (26/10), (27/1), (27/3), (27/11), (27/13), (27/16), (28/17), (28/19), (28/21), (28/22), (31/17), (31/18), (32/7), (32/14), (34/1), (35/1), (37/9), (38/4), (39/5), (39/16), (39/17), (39/19), (41/1), (42/2), (42/17), (43/17), (44/5), (44/9), (44/11), (44/15), (44/18), (45/7), (45/9), (45/11), (45/14), (46/9), (48/6), (49/14), (50/12), (50/15), (51/20), (52/8), (53/19), (54/18), (54/20), (54/22), (55/13), (55/19), (55/21), (56/11), (57/11), (57/14), (58/3), (58/6), (58/9), (58/10), (58/11), (58/16), (59/7), (59/9), (59/13), (60/2), (60/5), (61/3), (61/6), (61/11), (61/18), (61/19), (61/22), (62/8), (62/12), (62/22), (63/12), (64/16), (65/18), (66/5), (66/6), (67/13), (68/10), (69/18), (69/19), (70/10), (71/8), (73/2), (73/5), (73/6), (73/10), (74/6), (75/3), (75/10), (75/17), (75/19), (76/13), (76/20), (77/4), (77/6), (78/1), (78/2), (78/4), (78/18), (78/19), (79/8), (79/12), (79/14), (79/22), (80/2), (80/10), (81/3), (81/5), (81/11), (82/6), (82/9), (83/5), (83/19)

1. 1. 2. 2. 2. 2. Paralel Yapılarda Nesnenin Ortak Kullanılması

Aynı beyitte cümleler paralel yapı ile oluşturulduysa nesne ortak kullanılabilir.

917Müyesser kıldı ‘Azāzīl’i tutup bindim

918Toprağa urup belini başup büküm ben

“Kolaylaştırdı, Azazil’i/ Şeytanı tutup bindim, toprağa vurup, belini basıp büküm ben”

Birinci mısra da geçen “‘Azāzīl’i”, kelimesi “Toprağa ur-, belini baş- bük-” fiillerinin nesnesi olarak kullanılmıştır. Toprağa vurulan, beline basılan ve bükülen şeytandır.

10/11Nefsim beni yoldan urup hor eyledi

10/12Muntazır idüp ḥalāyıkā zār eyledi

“Nefsim beni yoldan çıkarıp hakir eyledi, bekleterek halka ağlattı.”

Her iki cümlede de beni zamiri ortak kullanılmıştır.

43/5Haber virüp *feliyeẖḥakū ḳalilen* buyurup

43/6Yine buyurur *veliyeḥḳū keṣīran* buyurup

“Haber verip “artık ağlamasınlar” buyurdu, yine “çokça gülsünler” buyurdu”

43/7Bu âyetin ma‘nâsıyla ‘amel ḳıl diyüp

43/8Bu dünyâda hiç gülmeyüp yürüdüm ben

“Bu âyetin anlamıyla amel ḳıl diyerek, bu dünyada hiç gülmeyerek yürüdüm ben.”

İlk beyitte haber verilen ve buyurulan şey, ayettir. Bağlam sayesinde ulaşılan bu bilgi, beyitteki vir- ve buyur- geçişli fiiller sayesinde tekrar edilmeden verilmektedir. Ancak ikinci beyitte bu nesne eksiltisi okuyucuya hatırlatılmıştır.

73/5Cümle u‘ṣâtı tutarlar ot içine şalarlar

73/6Dillerin arkadan çeker atarlar didiyâ

“ Cümle asileri tutarlar ateş içine salarlar, arkadan dillerini çeker atarlar dedi ya.”

Paralel yapıdaki beyitler, yazara kelimelerin sıralanışında büyük bir tasarruf imkanı tanımış ve aynı kelimelerin tekrar edilmesi önlenmiştir. Birinci mısradaki geçen “u‘ṣâtı” kelimesi aynı mısradaki şal- fiiline ve ikinci mısradaki at- fiiline nesne göreviyle bağlanmıştır.

1. 1. 2. 2. 2. 3. Açıklaması Önceki Beyitlerde Verilen Nesnenin Eksiltili Olarak Kullanılması

Nesnenin açıklaması önceki beyitlerde verildiyse sonraki beyitte cümle nesne almadan kullanılabilir. Okuyucunun bir önceki beyitle anlam bütünlüğü kurması ve bu nesnenin ne olduğunu çıkarması beklenir. Bu da okuyucuların dikkatinin metin üzerine yoğunlaşmasını sağlar.

28/19Taşra aydı emrim tutup ammā incitmegil

28/20Levh-i maḥfūz tahtasında gördüm ben

“Taşa emrimi tutup incitmeyesin dedi, levh-ı mahfuz tahtasında gördüm ben.”

İlk mısradaki incit- ve ikinci mısradaki gör- fiili geçişli olduğundan nesne ister. Beyitte incitilmemesi gereken ve Levh-i maḥfūz tahtasında görülen kişi, kendinden önceki beyitte açıkça gösterilmiştir. Bu sayede önceki beyitlerde yer alan bilgi tekrar edilmemiş, eksik bırakılan nesne okuyucuların kafasında tamamlanmıştır. Beyitte bahsedilen nesne Mansur’dur.

53/19Buyurdu yā ḥatun ḳulaḳ vir dūnyā gerekse al

53/20Ḳılma beni çok melāl dūnyā içün didiyā

“Buyurdu, ya hatun dinle, dünya gerekse al; dünya için beni çok sıkma, dedi ya.”

Bu cümlede yer alan nesnelerin açıklaması 53/15- 53/18. mısraları arasında kalan beyitlerde verilmiştir. Okuyucular bu beyitte buyurulanın ne olduğunu, ḳulaḳ vir- diyen kişinin kim olduğunu, yine aynı mısrada dünya için gerekliyse alınan şeyin ne olduğunu ve ikinci mısradaki *beni* zamirinin karşılığını önceki beyitteki bilgilerin ışığında tamamlar. Önceki beyitlerde ortaya konulan kişinin Resul, alınan nesnenin ise gevher ve yakut olduğu anlaşılır.

58/9Peyğambere baḳdı gördi tenāvül buyurmaz

58/10Niçün buyurmazsınız efendim didiyā

“Peygambere baktı, gördü, almaz, niçin almazsınız dedi ya.”

Görülen şeyin ne olduğu ve alınmayan nesnenin ne olduğu 58/3-4. mısralarının bulunduğu beyitte ortaya konulmuştur. Beyitte, Kayseri’nin Peygambere yemesi için sunduğu hurmayı yememesini görmesi ve bu hurmayı niçin almadığını düşünmesi olayını yazar nesne eksilterek vermek istemiştir. Böylece bu eksilteler okuyucunun zihninde çözülmüş olacaktır. Bu beyite göre Kayseri’nin yenmesi için ikram ettiği nesne hurmadır.

66/5Yüzü nūrdan gözü gevher Ḥaḳḳ yaratmış

66/6Ol Ḥāl-ı Perverdigār ne güzel yaratmışyā

“Yüzü nurdan, gözü cevher(dendir), Hak yaratmış; o Besleyici Hak ne güzel yaramış ya.”

Bu beyitte açıklayıcı unsurlarla belirtilen varlığın ne olduğu kendinden önceki beyitte verilmiştir. Beyitte fiziki özellikleri verilen ve Hak tarafından özenerek yaratılan varlık önceki bilgiler ışığında ortaya konulmuştur. Bu bilgisi verilen varlık Burak’tır.

78/17Resül tennūra geldi tennūruñ ağzıñ açdı

78/18Bismi’l-lāh diyüp cümle aşhāba virdiyā

“Resul tandıra geldi, tandırın ağzını açtı, “Bismillah” deyip bütün ashaba verdi ya.”

Vir- fiili geçişli olduğu için nesneye ihtiyaç duyar. Bu nesne kendinden önceki 78/11-12. beyitte ortaya konulur. Okuyucular neyin ashaba verildiğinin bilgisini, beyitteki bağlam ve önceki bilgilerin ışığında çözer. Böylece beyitte eksilti yapılan unsur zihninde tamamlanmış olur. Beyitte nesne eksiltisi olarak kullanılan unsur “ta‘ām”dır.

(58/8), (58/9), (58/10), (58/11), (58/16), (59/7), (77/19), (77/20), (78/1), (78/20)

1. 1. 2. 2. 2. 4. Diğer Unsurların Nesne Yerine Konulmasıyla Oluşan Nesne Eksiltisi

Beyitlerde birbiriyle anlamca ilişkili bir cümle dizisinde, aynı beyitte ya da kendinden önceki beyitte özne veya bu görevdeki bir kelime grubu içinde yer alan bir kelimenin sonraki birimlerde nesne konumuna getirilmesi ve yeni oluşturulan bu nesnenin düşürülerek eksiltili yapı oluşturmasıdır.

28/9‘ Āşık Manşūr *Ene’l-Hakk* dile aldı

28/10Cibril gelüp başın virüp yola şaldı

“Āşık Mansur Enel Hakk’ı dile aldı, Cebrail gelerek başını verip yola saldı.”

Sal- fiili geçişli olduğu için nesneye ihtiyaç duyar. ‘Āşık-ı Manşūr kelimesi, birinci mısrada özne olarak kullanılmış, ikinci mısrada okuyucunun zihnindeki bir yapı değişikliği ile nesne yerine kullanılmıştır.

29/21Tā-be-seher garīb Manşūr çok ağladı

29/22Pertev şalup Allah özi raḥm eyledi

“Geceden sabaha kadar garip Mansur çok ağladı, ıfık salıp Allah kendisi bağışladı.”

28/9-10. beyitteki durum bu beyitte de tespit edilmiştir. Manşūr kelimesi, birinci mısra da özne olarak kullanılmış, ikinci mısra da nesne eksilti olarak kullanılmıştır.

42/1Gönül bāğı sebzistānda bilmedim yürüdüm

42/2^c Ömrüm gülü ḥazān oldu imdi tıydum

“Gönül bağı bilmedim, çimenlikte yürüdüm; ömrümün gülü soldu şimdi duydum.”

Aynı mısra içinde özne görevinde kullanılan *ömrüm gülü* kelime grubu tıy-fiiline nesne eksiltisi olarak bağlanmıştır.

51/19Kıldan ince kılıcdan keskince sırāt köprüsü

51/20Raḥīm Mevlā’m ^c ināyet kılsa geçirir bize

“Kıldan ince kılıcdan keskincedir sırat köprüsü, Esirgeyen Mevla’m yardım etse bizi geçirir.”

İlk mısra içinde özne görevinde kullanılan *sırāt köprüsü* kelime grubu geçir-fiiline nesne eksiltisi olarak bağlanmıştır.

63/11Didi Cebrā’ıl-i Emīn Kayşerī gelür melül

63/12Ḥudā eyledi qabül zātınız qabül kı l didiyā

“Cebrail-i Emin söyledi Kayseri üzgün gelir; Hüda kabul eyledi, zatınıza davet edin dedi ya.”

İlk mısra içinde özne görevinde kullanılan *Kayşerī* kelime grubu *qabül zātınız* qabül kı l-fiiline nesne eksiltisi olarak bağlanmıştır.

77/17Cābir’in iki oğlu dünyāda var idi

77/18Ol keçi yavrusıyla oynarlar idiyā

“Dünyada Cabir’in iki oğlu vardı, o keçi yavrusuyla oynarlardı.”

77/19Cābir’in büyük oğlu ḥāzır idi kesdiginde

77/20Bismi'l-lāh kılup oğlu görüp turur idiya

“Cabirin büyük oğlu “Bismillah” denilerek kesildiğinde hazırda, oğlu görürdü ya.”

İlk beyitte zarf görevinde kullanılan *keçi yavrusu* kelime grubu ikinci beyittekikes- vegörüp tur- fiiline nesne eksiltisi olarak bağlanmıştır.

(28/13), (28/20),(49/11), (49/14), (50/14),(54/18)

1. 1. 2. 2. 3. Tümleç Eksiltili Yapılar

Bir cümlede eksilti yapılabilmesi için anlam kaybına yol açmayacak unsurların cümleden çıkarılması gerekir. Bu kısımdaki eksiltilerinin amacı ve oluşumları temelde özne ve nesne eksiltisi ile aynıdır. Metindeki tümleç eksiltileri şu şekildedir:

- a) Fiillere bağlı olarak tümleç eksiltili olarak kullanılabilir.
- b) Paralel yapılar sayesinde tümleç ortak kullanılabilir.
- c) Aynı beyitin ilk mısrasında farklı görevle kullanılan bir unsur ikinci mısradaki tümleç olarak kullanılabilir.
- d) Zarf tümleci eksiltili olarak kullanılabilir.

1. 1. 2. 2. 3. 1. Fiillere Bağlı Olarak Yapılan Tümleç Eksiltisi

Cümlede fiil, kendisine bağlanacak kelimenin hangi hal ekini alacağını belirler. Fiile yönelme, bulunma ya da çıkma hal ekiyle bağlanabilen kelimelerin cümlede anlamı bozmayacak şekilde eksiltilmesiyle tümleç eksiltisi oluşturulabilir. Metinde cümleleri anlam bakımından tamamlayan tümleçlerde eksiltili olarak kullanılan unsurun ne olduğu bilgisi bağlama bağlıdır. Bu ise metinde daha önce yer ya da kişi ile ilgili açıklama verilmiş ise sonraki kısımlarda bu bilgi eksiltili olarak kullanılabilir.

7/17Bārān-şifat melāmeti okı degdi

7/18Çekiç alup yürek bağrım deşdim ben

“Yağmur gibi ayıplanma oku değdi, çekip alarak bağrımı deştim ben.”

Bu beyitte *yağmur gibi ayıplama okun*un kime geldiği, 7/15-16. beyitte ortaya konmuştur. Bu beyite göre okun değdiği kişi “Ahmet Yesevi”dir.

16/19Ol sebebden Hakk’la Hakklandım ben

16/20Cân-ı dilim aña fedâ kıldım ben

“O sebepten Hak’la doldum/ bir oldum ben, İçtenlikle canımı ona feda ettim ben.”

İçtenlikle canın feda edildiği kişi 16/17-18. Beyitte ortaya konmuştur. Bu beyite göre canını isteyerek feda ettiği kişi Hak’tır.

19/11Tevbe kılop günâhımdan korkup kaçup

19/12Zâtı ulu h^vâcem sığınup geldim saña

“Tövbe edip günahımdan korkup kaçarak, zatı ulu hocam sana sığınarak geldim”

Günahlardan korkulan, günahlara tövbe edilen ve sığınıp gelinen kişi bir üst beyitte açıklanması yapılan kişi ile aynıdır. Metinde Tanrı’ya hitapta üçüncü tekil kişi zamiri “O” ve ikinci tekil kişi zamiri “Sen” kullanılmıştır. Bu beyitte *Zâtı ulu h^vâcem* kelime grubuyla Tanrı’ya hitap da söz konusudur. Beyitte *sana* zamirinin gönderimi 16/17-18. beyitedir. Bu beyite göre günahlardan korkulan, günahlara tövbe edilen ve sığınıp gelinen kişi Hak’tır.

28/7Melâmetler ihânetler çok çekdi

28/8Ey mü ’minler ben hem-Manşûr oldum ben

“Ayıplamalar, ihanetler çok çekti, ey müminler ben de Mansur gibi oldum.”

Bir önceki beyitte aşk yolunda olan Mansur’dan bahsedilir. Mansur’a yapılan ayıplamalar ve ihanetler aşk yolunda iken yapıldığı anlaşılmaktadır.

34/1Bunda bulup düğümleri anda açar

34/2Resûl dünyâ çıka didi târikim ben

“Burada olan düğümleri orada açar, resul dünyadan çık dedi bıraktım ben.”

Metinde sıkça tekrar edilen “dünyā”, “bu dünyā”, “ālem” ve “ukbā” kelimeleri ile içinde yaşanan fani dünya ve ahiret inancı gereğince gidilecek olan öteki dünya anlatılmıştır. Beyitte *bunda* zamiri bu *dünyā’yı*, *anda* zamiri ise kendinden önceki beyitte açıklanan ‘*ukbā’yı* işaret etmiştir.

40/13Hakḳ te‘ālā sebḳ virdi perde açup

40/14Yer ü gökde tırmadı şeytān kaçup

“Yüce olan Hak perde açarak derece verdi, şeytan kaçarak yerde ve gökte durmadı.”

Birinci mısra da yer kavramının eksiltili olarak kullanılmasının sebebi, önceki beyitte yerle ilgili açıklama yapılmış olmasıdır. Kişinin nereye vardığı ya da nerede bulunduğuyla ilgili okuyucular önceden bilgilendirilmiştir. Kişi Tanrı’dan derece alıp ilerlemek için Lā-mekānda bulunmuştur.

56/3Kuyucu didi ne iş yaparsıñ bunda

56/4Çöllerde gezersiñ ne görürsüñ didiyā

“Kuyucu sordu, burada ne iş yaparsın, çöllerde gezersin, ne görürsün, dedi ya.”

Bir üst beyitte olduğu gibi bu beyitte de yer kavramı eksiltili olarak verilmiştir. İlk mısra da kişinin nereden geldiği ya da nerede bulunduğuyla ilgili okuyucular önceden bilgilendirilmiştir. Kişi Medīne dışındaki çöllerde bulunmakatadır.

65/15Nāgāh Cebrā’ıl geldi Hakḳ selāmın söyledi

65/16Cennet içre varup Burāk alup çıkdıyā

“Ansızın Cebrail geldi, Hakk’ın selamını söyledi, cennet içine ulaşp Burak’ı alıp çıktı ya.”

Bu beyitte Cebrail’in gelip Hakk’ın selamını iletmesinin karşılığı 65/13-14. beyitindedir. Bu beyitte tümleç eksiltili olarak kullanılan kelime grubu *ḥūrī kusūra’dır*.

75/3Ol aşḥāb toplandı meşveret eyledi

75/4Her birisi bir gūnā söz söylediā

“O ashab toplandı, görüştü, her birisi bir çeşit söz söyledi ya.”

Birinci mısırda ve ikinci mısırda yer kavramının eksiltili olarak kullanılmasının sebebi önceki beyitte yerle ilgili açıklama yapılmış olmasıdır. Ashabın toplandığı, görüştüğü ve söz söylediği yer Medīne'dir.

80/11Yine Cābir geldi hātūnuna pek söyledi

80/12İmdi anları bulmak gerek didiyā

“Cabir yine geldi, hanımına kızarak konuştu, şimdi onları bulmak gerek dedi.”

Beyitte Cabir'in geldiği yer eksiltili olarak verilmiştir. Daha önce verilen bilgiler ışığında Cabir'in geldiği yerin evi olduğu anlaşılır.

(gel-19/10, 19/16, 19/20, 20/4, 20/8, 20/12, 20/16, 20/20, 21/2, 21/6, 21/10, 21/14)
(vir- 29/12) (ağla- 30/15) (şığın- 30/16), (gel- 38/16, 38/20, 39/10, 39/14, 40/4),
(du' ā kııl- 41/14, 41/16, 41/20, 42/4, 42/8, 42/12), (yürü- 43/9, 43/10, 43/11, 43/12,
43/20, 44/2), (yan- 44/1), (gör- 45/9, 45/10),(müjde vir- 49/5)(‘atā kııl- 49/6),
(bağışla-49/8), (işit- 49/18), (su'ālci ol- 50/3), (göç- 51/11, 51/12, 51/13), (di- 53/11),
(yap- 56/5),(infāk-ı ehl-i beyt it- 56/6), (vir- 56/17), (çek- 58/22), (çıkar- 59/9,
59/13), (di- 61/14, 61/18, 61/20), (var- 62/20), (gel- 63/8, 63/11), (di- 70/12), (gör-
70/13), (tā 'acāyib kal- 70/14), (şal- 73/5), (di- 73/6, 73/8, 73/10), (aş- 73/7), (tağ
73/8), (gel- 74/9), (it- 75/6), (di- 75/8), (ur- 75/19), (şığ- 78/16), (gel- 79/3, 80/1),
(di- 80/6), (di- 80/16), gel- (81/11), (ay- 81/11), (di- 81/16, 81/18).

1. 1. 2. 2. 3. 2. Paralel Yapılar Sayesinde Tümlecin Ortak Kullanılması

Metinde beyitlerdeki cümleler ortak tümlece bağlanabilmektedir. Bu sayede herhangi bir anlam daralması olmadan kelimelerden tasarruf edilmiştir.

11/15Rūḥum içre peydā oldum nidā geldi

11/16Zıkr it didi bedenlerim cünbüş kıldı

“Ruhum içinde ortaya çıktım, ses geldi, zikir et dedi, bedenlerim hareket etti.”

“Nidā geldi”, “zıkr it didi” ve “cünbüş kıldı” cümleleri, birinci mısırda tümleç olarak kullanılan *rūḥum içre* kelime grubuna bağlanmıştır.

12/5‘ Arş üzre namāz kılup dizim бүkdüm

12/6Zārım kılup Hakk’a bakup yaşım dөkdüm

“Arş üstünde namaz kılip dizimi бүktüm, ağlayarak Hakk’a bakıp yaşımı dөktüm.”

İlk mısırda geçen ‘Arş üzre kelime grubu ikinci mısranın da tümleci olarak kullanılmıştır.

20/13Kırk altıda zevk şevkim tolup taşdı

20/14Raḥmetiñ kaçresinden şeytān kaçdı

“Kırk altıda zevkim, şevkim dolup taşı, rahmetin damlasından şeytan kaçtı.”

İkinci mısırda geçen *raḥmetiñ kaçresinden* kelime grubu birinci mısranın da tümleci olarak kullanılmıştır.

25/9Zākir olup şākir olup Hakk’a taptım

25/10Dünyā ‘uqbā ḥarām kılup бүküp taptım

“Çokça zikredip, şükredip Hakk’a taptım; dünya, ahiret haram kılip бүküp taptım.”

İlk mısırda geçen *Hakk’a* kelimesi ikinci mısranın da tümleci olarak kullanılmıştır.

34/15Ḥaḳıkatlü Hakk ‘āşıka tuḥfe virürüm

34/16Rüz-i maḥşer keyfiñ diyüp ḥālini şorurum

“Ḥakikatli gerçek aşığa armağan vereyim, mahşer günü nasılsın deyip halini sorayım.”

İlk mısırda geçen ‘āşıka kelimesi ikinci mısranın da tümleci olarak kullanılmıştır.

59/21Cümle melā’ik Ḥudā’ya itdiler āh-ı tazarru‘

59/22Bizlere fermān olsa nā-būd ideriz didiyā

“Bütün melekler Hüda’ya yakarıp inlediler, bizlere buyrulsa yok ederiz dedi ya.”

Hudā her iki cümlede de tümleci görevini üstlenmiştir.

69/5 Resül imām olup peygamberler şaf tırdı

69/6 Hakk namāzın kılıp selām anda virdiyā

“Resul imam olup peygamberler saf tuttu, hak namazlarını kılıp orada selam verdi ya.”

İkinci mısırda geçen *anda* zamiri birinci mısranın da tümleci olarak kullanılmıştır.

(35/13), (35/14), (36/17), (36/18), (43/21), (43/22), (44/1), (62/15), (62/16), (70/7), (70/8), (70/11), (70/12), (78/9), (78/10), (82/11), (82/12)

1. 1. 2. 2. 3. 3. Aynı Beyitin İlk Mısrasında Farklı Görevle Kullanılan Bir Unsurun İkinci Mısrada Tümleç Olarak Kullanılması

Birinci cümlede farklı bir görevde kullanılan kelime ya da kelime grubunun ikinci cümlede tümleci olarak görev yapmasıdır.

13/11 Kābız gelüp Arslan Baba’m cānını aldı

13/12 Hūriler gelüp hārīr tönun kefen kıldı

“Azrail gelip Arslan Baba’mın canını aldı, huriler gelip ipek kumaştan kefen sardı.”

Arslan Babam cānını, birinci mısırda ilk cümlede nesnesi olarak kullanılmıştır. İkinci mısırda yer alan cümlede ise *Arslan Babam* tümleç görevini üstlenmiştir.

14/9 Pīr-i muḡān Hakk Muṣṭafā’yı bī-şekk biliñ

14/10 Nerde varsañ vaşfiñ idüp ta’ zīm kıliñ

“Şüphesiz pīr-i mugan (olarak) Hak Mustafa’yı bilin, nereye gitsen niteliklerini sayıp saygı gösterin.”

Birinci cümlede nesne görevinde kullanılan *Hakk Mustafâ'yı* kelime grubu, ikinci cümlede tümleci olma görevini üstlenmiştir. Bu kelime grubu yüzey yapıda yer almadığı için cümlede tasarruf sağlanmıştır.

21/15Şubh-ı şâdık düşenbe yere girdi

21/16Muştafâ'ya mâtem tutup yere girdim ben

“Perşembe (günü) sabah aydınlığında yere girdi, Mustafa'ya matem tutup yere girdim ben.”

İkinci mısradaki birinci cümlede nesnesi olarak kullanılan *Muştafâ'ya* kelimesi, birinci mısradaki cümlede yüzey yapısında yoktur. Bu grubu okuyucu, bağlamdan ve üçüncü tekil kişi zamirinden yola çıkarak zihninde “Muştafâ” şeklinde tamamlar.

27/13Ata ana kardaş kanda gitdi fikr kıl

27/14Dört ayaklu tábüt saña yatarā

“Ata, ana ve kardeş nereye gitti, düşün, dört ayaklı tabut sana yatar ya.”

İlk mısradaki ikinci cümlede özne olarak kullanılan ikinci tekil şahıs zamiri *sen*, ikinci mısradaki tümleç görevini üstlenmiştir. Düşünme işini yapan teklik ikinci şahıs zamiri, tabutta yatacak kişi de çıkma hali eki almış *sen* zamiridir.

41/13Raḥmetinden nâ-ümîd kıılma ben ğarîbi

41/14Râḥatsız itmam ağlayu du‘ā kııldım saña

“Rahmetinden ben garibini ümitsiz etme, rahatsız etmem, ağlayarak sana dua ettim.”

İkinci mısradaki cümlede yönelme hali ekini alarak tümleç görevinde kullanılan *sen* zamiri, ilk mısradaki cümlede yüzey yapısında yer almaz. Bunu okuyucu bağlamdan yola çıkarak zihninde tamamlar.

58/13Kayşerî eydür sen beni Muḥammed'e götürürseñ

58/14Pek çok saña māl viririm didiyā

“Kayseri söyler, sen beni Muhammed’e götürürsen, sana pek çok mal veririm dedi ya.”

Birinci cümlede *sen* özne, ikinci cümlede tümleç olarak kullanılmıştır.

65/17Ebvāb-ı semā açıldı Burāk’ı alup çıktı

65/18Fermān kıldım Rıdvan’a Burāk’a binsün didiyā

“Göğün kapıları açıldı, Burak’ı alıp çıktı, emrettim Rıdvan’a, Burak’a binsin dedi ya.”

İlk mısradaki ikinci cümlede *Burāk’ı* kelimesi, ikinci mısradaki cümlelerinin tümleci göreviyle kullanılmıştır.

75/15Hile birle ol taşı hiç kimse kıramadı

75/16Resülün mübarek gözleri taşa düştüyā

“O taş hiç kimse hileyle kıramadı, Resul’ün mübarek gözleri taşa düştü ya.”

Taş kelimesi birinci cümlede nesne, ikinci cümlede tümleç göreviyle kullanılmıştır.

84/7Bu kızımı almazsañ beni rāzī kılmazsañ

84/8Yarım elma cezāsın senden alurum didiyā

“Bu kızımı almazsan beni razı edemezsin, yarım elmanın cezasını senden alırım dedi ya.”

Sen zamiri birinci mısradaki cümlede özne, ikinci mısradaki cümlede tümleç göreviyle kullanılmıştır.

(13/19), (13/20),(15/9), (15/10), (17/1), (17/2),(21/17), (21/18), (22/17), (22/18), (22/21), (22/22), (23/3), (23/4),(25/13), (25/14),(32/1), (32/2), (36/5), (36/6), (53/17), (53/18), (53/3), (55/4), (57/18), (57/19), (59/3), (59/4), (59/21), (59/22), (64/11), (64/12), (67/5), (67/6), (67/13), (67/14), (67/15), (67/16), (67/21), (67/22), (68/1), (68/2), (70/1), (70/2), (72/15), (72/16), (73/21), (73/22), (74/1), (74/2), (75/9), (75/10), (76/11), (76/12),(78/15), (78/16), (79/19), (79/20), (83/11), (83/12), (84/9), (84/10)

1. 1. 2. 2. 3. 4. Zarf Tümleci Eksiltisi

Yüklemi zaman, sebep, miktar, yön ve durum bildirme gibi çeşitli yönlerle etkileyen öge zarftır. Metinde zarflar kimi zaman eksiltili olarak kullanılabilir.

13/19Allah Allah yer altına vatan kıldı

13/20Münker Nekir *men rabbüke* diyüp su 'âl şordu

“Allah Allah (diyerek) yeraltına yurt yaptı, Münker Nekir “Rabb’in kim” deyip soru sordu.”

Beyitin ikinci mısrasında zarf görevinde kullanılan *diyüp* kelimesi ilk mısrada tekrar gurubu olan kelimedden sonra da kullanılmalıdır. Yazar, *bu* kelimesini tekrar etme gereği duymamış, okuyucunun zihninde bu eksiltiyi tamamlamasını istemiştir.

16/17Rivāyeti görüp Hakk’a sözleşdim ben

16/18Yüz biñ dürlü melā 'ike yüzleşdim ben

“Rivāyeti görüp Hakk’a sözleştim ben, yüz bin türlü melek(le) yüzleştim ben.”

Beyiti kalıba uydurmak için, ikinci mısrada yüzleş- fiiline bağlanan *melā 'ike* kelimesine eklenmesi gereken “-ile” edatı, eksilti unsuru olarak kullanılmıştır

36/9Leyl ü nehār tırma ağla kıl H^vāce Ahmed

36/10Şalāt oku Hakk resüle ol ümmet

“Kul Hoca Ahmet gece ve gündüz durma ağla, salavat getir, Hak resule ümmet ol.”

Beyitin birinci mısrasının ikinci cümlesinde ve ikinci mısrasının birinci cümlesinde “leyl ü nehār” zarfında eksilti yapılmıştır.

43/11Gice gündüz dīdeleri pür-nem yürür

43/12Gözyaşımı deryā kılup yürüdüm ben

“Gece gündüz gözleri yaşlı yürür, gözyaşımı derya edip yürüdüm ben.”

Beyitin ikinci mısrasındaki cümlesinde *gice gündüz* zarfında eksilti yapılmıştır.

56/17Ol ğanī ücretle seni alur ücret virir

56/18Nice gün infāk-ı ehl-i ‘ıyāl idersiñ didiyā

“O çokça ücretle seni alır, sana (çokça) ücret verir, birkaç gün ev halkının geçimini sağlarsın dedi ya.”

Beyitin birinci mısrasının ikinci cümlesinde *çok* miktar zarfında eksilti yapılmıştır.

77/3Sen varup teklīf kıl yine baña gelegil

77/4Ta‘ām hāzır yā Resūl buyurıñız didiyā

Beyitin ikinci mısrasındaki cümlede *diyüp* zarfında eksilti yapılmıştır. Buna göre cümle “yemek hazır ya Resul buyrunuz deyip teklif et” şeklinde olur.

81/19O ānda dirildiler hem oynayup gülüşdiler

81/20Ana baba sevinüp pervāne gibi döndiyā

“O anda dirildiler ve oynayıp gülüştüler, (o anda) ana baba sevinip pervane gibi döndü ya.”

Beyitin ikinci mısrasında zaman unsurunda eksilti yapılmıştır.

1. 1. 2. 2. 4. Yükleme Eksiltili Yapılar

Yükleme, cümlede yargının anlaşılması için gerekli olan bir unsurdur. Metinde yer alan cümleler beyit esasına göre kaleme alınmış olduğu için yükleme eksilti yapılır. Bu eksiltinin okuyucunun zihninde tamamlanacağı düşünülür. Metinde görülen yükleme eksiltileri şu şekildedir:

- Yükleme eksiltisi özellikle isim cümlelerinde yapılabilir.
- Beyitlerdeki kelime ya da kelime grupları ortak yükleme bağlanabilir.
- Bazı beyitlerdeki cümlenin yüklemi sonraki beyitte yer alabilmektedir. İki beyit aynı yükleme bağlanabilir.
- Bazı beyitlerde anlam kendi içinde tamamlanabilmektedir. O beyit içindeki cümle tek bir yükleme bağlanabilir.

e) Okuyucuların bilgisi ile tamamlanan beyitlerde yüklem eksiltili olarak kullanılabilir.

1. 1. 2. 2. 4. 1. İsim Cümlelerinde Yüklem Eksiltisi

Beyitte isim soylu kelimelerin sonuna gelerek onları yüklem yapmakla görevli olan ekfiilin eksiltilmesidir. Böyle bir eksilti yapımı okuyucunun zihninde tamamlanır.

8/1Altmış üçe yaşım girdi nefsim gâfil

8/2Hakk emrini muhkem tutmayup özüm câhil

“Altmış üçe yaşım girdi, nefsim gafil(dir), Hak emrini sıkıca tutmayıp özüm cahil(dir).”

11/7Cibril didi ümmet işleri size bir hakk

11/8Göge çıkup melâ'ikeden alur sizde sebak

“Cebrail söyledi, ümmet işleri size bir hak(tır), sizden (ayrılıp) göge çıkıp melekten derece alır.”

12/11Hakk-perestler özi pinhân sözi pinhân

12/12Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

“Hakk’a tapanların özü gizli(dir), sözü gizli(dir), o sebepten altmış üçte yere girdim.”

21/11Kul H^vâce Aḥmed er olmazsañ ölmek eyü

21/12Güzel yüzün taḥte't-turâb şolmak eyü

“Kul Hoca Ahmet er olmaz isen ölmek iyi(dir), güzel yüzünün toprak gibi solması iyi(dir).”

29/17Şâh-ı Manşûr'a Ene'l-Hakk çok degil

29/18^c Ârif-i bi'l-lâh biz gibi gümrah degil

“Şeyh Mansur’a “Enel-Hak” çok değil(dir), mürşitler biz gibi günâhkar değil(dir).”

34/3Hâkikat ‘âşıklar rengi soğuk

34/4Âyineye nazar kılsa andan tanuk

“Gerçek âşıkların rengi soluk(tur), aynaya baksa ondan parlak(tır).”

46/15Altmış üçe yaşım geldi bir güvence yok

46/16Vā dirîgā bilmedim Hakk’ı gönlüm sınık

“Altmış üçe yaşım geldi, bir güvence yok(tur), vah, eyvah! Hakk’ı bilemedim gönlüm kırık(tır).”

55/5Kazan içre şu var bilmem ne var

55/6Bir çäre bulmadım anlar için gamım var didiyā

“Kazan içinde su var(dır), bilmem başka ne var(dır), onlar için bir çare bulamadım üzüntüm var(dır) dedi ya.”

58/11Resül buyurdi ey Kayşer baña ruḥşat yok yemege

58/12Bu ta‘âmdanyemege mâni‘ var baña didiyā

“Resul cevap verdi, ey Kayser bana yemek için izin yok(tur), bana bu yiyecekten yemeye engel var(dır) dedi ya.”

66/1Olunca kıyâmet yevm-i mübârek sa‘âdet

66/2Dost dosta mi‘râc-ı ziyâret didiyā

“Kıyamet olunca mübarek gün(dür), mutluluk(tur), dost, dosta Mirac’a ziyaret(tir) dedi ya.”

73/15Biri anıñ şu birisi hem sūd idi

73/16Birisi bal digeri şehd ü şeker idiyā

“Onun biri su(dur), birisi de sūt idi, birisi bal(dır) diğeri bal ve şeker idi ya.”

81/9Bu ne ḥasret yārânlar bu ne miḥnet yārânlar

81/10Bu ne külfet yārânlar ne yapalım didiyā

“Dostlar bu ne hasret(tir), dostlar bu ne eziyet(tir), dostlar bu ne sıkıntı(dır)! ne yapalım? dedi ya.”

84/5Söylemeye dili yok görüp yürür gözi yok

84/6Ayağı yok hem kolu kızım bunda

“Söylemeye dili, görüp yürümeye gözü; (hem) ayağı hem de kolu olmayan kızım burada dedi ya.”

(12/9), (12/19), (13/5), (17/1),(17/13), (18/19), (18/21), (21/7), (21/13),(22/11), (22/12), (23/15), (23/17), (24/3), (24/4), (24/16), (24/20), (25/1),(26/13), (26/14), (26/21), (26/22), (29/3), (29/6), (29/15), (29/19), (30/3), (31/1), (31/9), (31/10), (31/14), (31/15), (32/13), (33/1), (33/3), (33/14), (33/15), (34/5), (34/9), (34/11), (34/12), (34/13), (35/19), (36/11), (36/17), (37/13), (38/1), (38/13), (38/15), (39/3), (39/4), (39/7), (39/15), (40/17), (45/15), (47/1), (47/3), (48/14), (48/15), (48/16), (49/9), (49/20), (50/4), (51/3), (51/4), (51/17), (51/18), (51/19), (52/1), (52/2), (55/3), (55/10), (56/2), (56/15), (56/19), (56/22), (57/1), (57/10), (57/11), (57/12), (57/15), (60/20), (61/5), (61/20), (62/19), (63/1), (63/7), (63/15), (64/17), (64/20), (65/2), (65/19), (65/22), (66/7), (66/8), (66/9), (66/10), (66/11), (66/12), (66/13), (66/14), (66/15), (66/21), (66/22), (67/2), (67/4), (67/9), (67/10), (67/17), (67/19), (67/20), (67/22), (68/7), (68/8),(68/11), (68/12), (68/20), (69/1), (69/4), (69/20), (70/8), (70/11), (70/17), (71/5), (71/7), (71/20), (71/21), (72/1), (73/21), (74/1), (75/5), (75/14), (77/1), (77/7), (77/8), (79/14), (79/18), (80/12), (80/16), (80/18), (81/16), (83/3), (84/4), (84/11), (84/12)

1. 1. 2. 2. 4. 2. Kelime Gruplarını Ortak Yükleme Bağlama

Beyitlerde ve beyitler arasındaki kelime ve kelime grupları ortak yükleme bağlanarak tasarruf edilmiştir.

13/3 Altı yaşında tırmayıp kaçdım halâyıktan

13/4Göge çıkup ders öğrendim melâ'ikden

“Altı yaşında mahlükattan durmayarak kaçtım, göğe çıkıp melekten ders öğrendim.”

13/5Dāmen kesüp hemen ehl-i ‘alā’ı’den

13/6Ol sebebden altmış üçde girdim yere

“Bütün alakalı olduğum kimselerden el çekerek, (kaçtım), o sebepten altmış üçte yere girdim.”

Nazım gereği beyitler arasında bir bağlam vardır. 13/3-13/5. mısralarında zarf fiille oluşan kelime grubu aynı “kaçtım” yükleme bağlanmıştır.

19/9Yā İlāhī! Ḥamdıñ birle hikmetleriñ takrīr idüp

19/10Zātı ulu ḥ^vācem şıgıñup geldim saña

“Ya İlahi, şükürün ile hikmetlerini tekrar ederek, zatı ulu hocama sığınarak geldim, ben.”

Her iki mısrada zarf fiille oluşan kelime grupları aynı *geldim* yüklemine bağlanmıştır.

33/9Ḥaḳīkat ma‘ nāsını bilen kişi

33/10Bî-ḥod olur yanar içi tışı

“Hakikatın manasını bilen kişi, şaşkın olur, içi dışı yanar.”

Birinci mısrada tamlama oluşturan kelime grubu, ikinci mısradaki birinci ve ikinci cümledeki yüklemelerin ikisine de bağlanır. Bu durumda kelime grubu “hakikatın manasını bilen kişi şaşkın olur” cümlesi ve “hakikatın manasını bilen kişinin içi dışı yanar” cümlesini oluşturur. Birinci mısradaki kelime grubu ikinci mısradaki yüklemelerin ortak ögesi olmuştur.

40/11Ḥaḳīkatde bu sözleri pāk öğrenüp

40/12Lā-mekānda Ḥaḳḳ’dan sebḳ aldım ben

“Gerçekte bu sözleri iyice öğrenip, La-mekānda Hak’tan ders aldım ben.”

İlk mısrada zarf fiille oluşan kelime grubu ve ikinci mısradaki cümle aynı *geldim* yüklemine bağlanmıştır.

52/9Ġāfiliñde geçdi ‘ömrüm oynayup gülüp

52/10 Āh idüben nedāmetde başım döğüp

“Ömrüm gafilinden gülüp oynayarak geçti, ah ederek, pişmanlıkla başımı dövüp (geçti).”

Birinci mısradaki ve ikinci mısradaki zarf fiille oluşan kelime grupları birinci mısradaki *geçmek* fiiline bağlanmıştır.

56/21 Kuyucu didi kâfirdir ırak yerden gelüpdür

56/22 Muḥammed’e varup Müslümān olmağa didiyā

“Kuyucu cavap verdi, kâfirdir, uzak yerden gelmiştir; Muhammed’e gidip Müslüman olmak için (gelmiştir).”

İkinci mısradaki zarf fiille oluşan kelime grupları birinci mısradaki *gelüptür* fiiline bağlanmıştır.

80/5 Yine Cābir gelüben ‘özüñ anda idüben

80/6 Oğlanlar ḥāzır yoḡdur melül olmayñ didiyā

“Cabir tekrar gelip, özüñü orada ederek, 'oğlanlar hazırda yoktur, üzölmeyin' dedi ya.”

Her iki mısra da *didi* yüklemine bağlamıştır.

(19/11), (19/12), (19/15), (19/16), (20/5), (20/6), (20/7), (20/8), (21/7), (21/8), (21/9), (23/18), (23/19), (34/5), (34/6), (37/17), (37/18), (38/14), (38/15), (40/15), (40/16), (41/19), (41/20), (42/9), (42/10), (43/7), (43/8), (44/9), (44/10), (52/11), (52/12), (53/1), (53/2), (53/3), (53/4), (53/21), (53/22), (54/1), (54/2), (55/9), (55/10), (57/17), (57/18), (58/15), (58/16), (59/19), (59/20), (61/17), (61/18)

1. 1. 2. 2. 4. 3. İki Beyti Ortak Yökleme Bağlama

Beyitlerde anlam kimi zaman sonraki beyite tamamlanmasından dolayı yüklem de sonraki beyitte yer alır. Bundan dolayı ilk beyitte yüklem eksilti oluşturur. Bu aslında bir eksilti değil metnin nazım olmasından ötürü, ilk beyitteki anlamın kendinden sonra gelen beyitteki mısra da tamamlanmasındandır.

7/11‘ Āķil iseñ ġarībleriñ ġöñlüñ hoşlayup

7/12Muşţafā gibi ġalkı ġezüp yetim arayup

“Akıllıysan ġariplerin ġöñlüñü hoş tutarak, Mustafa gibi halkı ġezip yetim arayarak”

7/13Dünyā-perest nā-cinslerden boyun çevirüp

7/14Boyun çevir deryā olup taşım ben

“Dünyaya tapan aşāġılıklardan boyun çevirerek, boyun çevirip derya olup taşım ben.”

Nazım ġereġi kendi içinde anlam bütünlüġü taşıyan 7/11-7/13 mısralarındaki cümlelerde yüklem eksiltsi mevcuttur. Bu eksilti 7/14. mısradaki *taşım* fiiliyle tamamlanır. Buna ġöre Allah’ın öğretililerini ve ilmini tamamlayan kişı kendisini *dolmuş ve taşmış* hisseder. Yazar bu bilgiye ulaşmak için yapılması gerekenleri sıralayıp tek bir fiile bağlamıştır.

13/3 Altı yaşında durmayup kaçdım ġalāyıkdan

13/4ġöġe çıkup ders öğrendim melā’ikden

“Altı yaşında mahlükattan durmayarak kaçtım, ġöġe çıkıp melekten ders öğrendim.”

13/5Dāmen kesüp heme ehl-i ‘alā’ikden

13/6Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

“Bütün alakalı olduġum kimselerden el çekerek, (kaçtım), o sebepten altmış üçte yere girdim.”

Bu beyitler bir üst başlıkta açıklanmıştır.

21/7Elli yaşında ben merdim diyüp fi‘lim za‘îf

21/8ġan dökmeden ġözlerimden bağrım urup

“Elli yaşında ben merdim diyerek amelim zayıftır, ġözlerimden kan dökmeden bağrıma vurarak”

21/9Nefsim için yürür idim hem ġezüp

21/10Zâtı ulu h^vâcem şıgıñup geldim saña

“Nefsim için gezip özellikle yürüdüm, zatı ulu hocama sığınarak geldim ben”

İlk beyitte 21/8. mısrasındaki kelime grubuyla oluşturulan cümle ikinci beyitin 21/9. mısrasındaki *yürüdüm* yüklemine bağlanmıştır. Bu konumda ilk beyitte eksilti olarak verilen kelime grubu kendinden sonraki beyitte bulunan yüklemle anlamını tamamlamıştır.

35/5Hakḫ bendesiñ kitābını ele virse

35/6Hakḫ Allah’ım rahmi birle rahmet kılsa

“Hak kulunun eline kitabını verse, Hak Allah’ım rahmeti ile rahmet etse”

35/7Pir-i muğān hādī olup yola şalsa

35/8Eyzan

“Pir-i muğān doğru yol gösterip yola gönderse, keza.”

Nazım gereği şartlı cümle yapısıyla oluşturulan 35/5-35/7. mısralarının ana cümlesi 35/20. mısrasında yer alan *varam*’a bağlanmıştır.

41/17Dergāhıña imdi gelüp belim bağlayup

41/18Cān yandırup yürek bağrım tutup dağlayup

“Dergāhına şimdi gelip belimi bağlayarak, yürek bağrımı tutup can yandırarak”

41/19Yaşam tutup geçen günāhlara çendān ağlayup

41/20İhlāş birle ağlayup du‘ ā kıldım saña

“Yakamı tutup geçen günahlarıma çokça ağlayarak, içtenlikle ağlayıp sana dua ettim.”

Nazım gereği zarf fiil cümle yapısıyla oluşturulan 41/17-41/19. mısralarının ana cümlesi 41/20. mısrasında yer alan *du‘ ā kıldım*’a bağlanmıştır.

(23/18), (23/19),(35/9), (35/10), (35/11), (35/12), (35/9), (35/10), (35/11), (35/12), (38/14), (38/15), (43/59), (43/6), (43/7), (43/8)

1. 1. 2. 2. 4. 4. Anlamı Kendi İçinde Tamamlanan Beyitteki Mısraları Ortak Yükleme Bağlama

Beyitlerde anlam genellikle kendi içinde tamamlanır ve her bir mısradaki cümle genellikle bir yükleme bağlanır. Fakat bazı beyitte her iki mısranın yüklemi de ortaktır.

20/5Kırk dördümde muhabbet pāzārında

20/6Yaşam tutup ağlayu gezdim gülzārında

“Kırk dördümde muhabbet pazarında (gezdim), gül bahçesinde yakamı tutup ağlayarak gezdim.”

Beyite paralel bir yapı söz konusu olduğu için birinci mısradaki cümle ikinci mısradaki *gezdim* fiiline bağlanmıştır. Birinci mısra da fiil eksikliği, aynı beyit içerisindeki fiilin ortak kullanımıyla giderilmiştir.

34/5Özi hayrān gönlü vīrān gözi yaşluḡ

34/6Kudretine hayrān olup ḡaldım ben

“Özü hayran, gönlü viran, gözü yaşlı (ḡaldım), kudretine hayran olup kaldım ben.”

Anlamca birbirini tamamlayan beyitte ilk mısra da eksilti olarak kullanılan fiil, ikinci mısradaki *kaldım* fiiline bağlanmıştır. Yazar böyle bir kullanım yaparak hem kelime tasarrufunda bulunmuş hem de okuyucunun ilgisini metne yoğunlaştırarak boşlukları doldurmasını sağlamıştır.

45/11Arzū ḡıldım vaṭanıma hem ihvānıma

45/12Ulu babam türbesi aḡ cānıma

“Vatanıma ve dostuma kavuşmayı (istedim), ulu babam türbesi, ak canıma kavuşmayı istedim.”

İlk mısra da eksilti olarak kullanılan fiil ikinci mısradaki *arzū ḡıldım* birleşik fiiline bağlanmıştır.

44/15Ḡurbet iriṣdi Muṣṭafā’dan erenlere

44/16 Otuz üç biñ şahābe hem yārenlere

“Mustafa’dan erenlere gurbet yetiştı, otuz üçbin sahabe ve yarenlere de (yetiştı).”

İkinci mısradaki eksilti olarak kullanılam fiil, ilk mısradaki *irişdi* fiiline bağlanmıştır.

52/11 Kul H^vāce Aḥmed bu ḥasretde bağı yanup

52/12 Gözyaşını güzel yüze saçar bize

“Kul Hoca Ahmet bu özlemle bağı yakarak, gözyaşını yüzüne döker, (gözyaşını) bize (döker).”

Bu beyitte “Kul Hoca Ahmet bu özlemle bağı yakarak, gözyaşlarını hem kendi yüzüne saçar hem de bize saçar” ifadesi ortaya çıkmaktadır. İkinci mısradaki *bize* unsuru, hem birinci mısradaki cümleyi hem de ikinci mısradaki cümleyi birleştirip *saçar* fiiline bağlanır. Bu durumda cümle “Kul hoca Ahmet özlemle bağı yanarak gözyaşını bize saçar” şeklinde anlam tamamlanmış olur.

(20/7), (20/8), (35/1), (35/2), (35/3), (35/4), (44/17), (44/18), (49/19), (49/20)

1. 1. 2. 2. 4. 5. Okuyucuların Bilgisi İle Tamamladığı Eksiltili Yüklemler

Yazar, bazı bilgileri okuyucunun bulmasını isteyen bir üslup içinde olabilir. Yüzey yapıya çıkarmadığı bilgilere, okuyucunun sahip olduğu bilgi ve çıkarım yoluyla ulaşmasını ister. Bu yolla yazar ayrıntıya girmeden metinde tasarruf yapmış olur. Okuyucu, eksik olarak kullanılan parçayı ya akıl yürütme ya da bağlam sayesinde zihninde tamamlayarak yazarın vermek istediği anlama ulaşır.

6/8 Sözüñü ideyim her kim olsa dīdār ṭaleb

6/9 Cānını cāna peyvend kılup reng bağlab

6/10 Ġarīb yetīm faķırleriñ gönñlũñ hoşlab

“Sözüñü edeyim, her kim (Allah’ın) cemalini görmek istese, canı cana bağlayıp suret bularak, garip, yetim ve fakirlerin gönlünü hoş tutarak (görür).”

Bu beyitte şartlı cümle yapısıyla başlatıp zarf fiil kelime grubuyla devam eden cümleler yüklem eksiltili olarak kullanılmıştır. Okuyucu 6/8. mısradaki “her kim olsa dīdār taleb” şartlı yapısı sayesinde yükleme çıkarım yolu ile ulaşarak sıralanan cümleleri *görmek* fiiline bağlar. Yazar bağlama dayalı olarak beyitte sezdirim yapmıştır.

14/17 On yaşında veled oldum Kūl Ḥ^vāce Aḥmed

14/18 Ḥ^vāce-likā binā koyup ṭā‘at

“On yaşında delikanlı oldum Kul hoca Ahmet, hocaya kavuşmayı tesas alarak ibadet (ettim)”

Bu beyitin ikinci mısrasında her ne kadar yüklem eksiltisi yokmuş gibi görünse de okuyucu, “ṭā‘at ‘ibadet’ kelimesinden yardım alarak bu kelimeyi ne ile tamamlayacağını kolaylıkla bulur. Birinci mısradaki görülen geçmiş zamanın birinci tekil kişi şahıs ekiyle “-dum” arasında paralellik kurup ikinci mısranın yüklemine “ettim” şeklinde zihninde tamamlar.

22/7 Ṭaha okuyup gice gündüz kâ‘im oldum ben

22/8 Gice namāz gündüzleri şā‘im oldum ben

“Gece gündüz Taha (suresini) okuyarak vakit geçirdim, geceleri namaz (kıldım), gündüzleri oruç tuttum ben.”

Bu beyitin ikinci mısrasında her ne kadar yüklem eksiltisi yokmuş gibi görünse de okuyucu, *namāz* kelimesinin aynı mısradaki “ol-” fiiline bağlanmayacağını sezinleyerek bu sözcüğe *kıl-* fiilinin uygun olacağını düşünür. Gerek birinci mısradaki gerekse ikinci mısradaki görülen geçmiş zamanın birinci tekil kişi şahıs ekiyle *-dum* arasında paralellik kurarak ikinci mısranın ilk cümlesinin yüklemine *kıldım* şeklinde zihninde tamamlar.

23/13 Yer altında ḥōrluk gördüm çok meşakkat

23/14 Döşek yaşadık taşdan çekdim miḥnet

“Yeraltında horluk gördüm, çok sıkıntı (çektim), döşek, yastık ve taştan eziyet çektim.”

Bir üst beyitteki durum bu beyit için de geçerlidir. Beyitin ilk mısrasında iki cümle vardır. Bu cümlelerin *gör-* fiiline bağlandığı düşünülebilir. Ancak beyitte *meşakkat ve miḥnet* kelimeleri eşanlamlı olduğu için ilk mısradaki ikinci cümlede görülen fiil eksiltisi bu paralellikten yola çıkarak *çekdim* şeklinde zihinde tamamlanır.

25/17Sizi bizi Ḥaḫḫ yaratdı t̃ā‘ at için

25/18Ey bi’l-‘ aceb yemek içmek rāḥat için

“Allah sizi, bizi hep ibadet için yarattı, ey garip, yesinler, içsinler, rahatlık için (yaratmadı).”

Bu beyitin ikinci mısrasında yüklem eksiltili olarak kullanılmıştır. Okuyucu yükleme çıkarım yolu ile ulaşarak *yemek, içmek ve rahatlık için* kelime grubunu *yaratma-* fiiline bağlar.

31/13La‘ l-i lebi cünbüṣ kılup mālīñ seni

31/14Cān-ı dilim ümmetlerim göz rüşeni

“Kızıl dudağı hareketlenerek malın seni (söyledi), içtenlikle canım (olan) ümmetlerim göz aydınlığıdır.”

Bu beyitte gerek birinci mısradaki gerekse ikinci mısradaki yüklem eksiltisi yapılmıştır. İkinci mısradaki yüklem eksiltisi ekfiil ile giderilir. Ancak birinci mısradaki yüklem eksiltili mısradaki bağlamdan, dudağın hareket etmesi neticesinde bir şeylerin söyleneceği bilgisine okuyucu çıkarım yolu ile ulaşır.

48/17Lā-mekân şehrinin gezen ‘âşık behrini

48/18Cānını bilen kadrini işbu devrān sürdiyā

“La-mekân şehrinin gezen âşık nasibini (aldı), canını bilen kıymetini, bu devranı sürdü ya.”

Bu beyitte de birinci mısradaki yüklem eksiltili olarak kullanılmıştır. Beyitteki diğer kelimelere bakılarak bu mısradaki kelime ve kelime grupları bir yükleme bağlanır. La- mekân şehrinin gezen âşığın nasibini alacağı bilgisine okuyucu çıkarım yolu ile ulaşır.

69/17Andan öte yürüdi ikinci kat semāya

69/18Buradadik görüp Cebrā'îl'den şordıyā

“Oradan ileri yürüdü, ikinci kattaki göğe (çıktı), burada bir dik görüce Cebrail'den sordu ya.”

Bu beyitin ilk mısrasında iki cümle vardır. Bu iki cümlemin yüklemimin ortak olduğu düşünülebilir. Ancak ikinci cümle ilk cümledeki yükleme bağlanmaz. Okuyucu ikinci cümledeki yüklem eksiltisini, bağlamdan yola çıkarak yüklemi *çıktı* şeklinde zihninde tamamlar.

(34/21), (36/5), (36/6), (36/7), (38/11), (39/8), (39/9), (47/6), (63/15), (83/3)

1. 1. 2. 2. 5. İyelik Eki Eksiltili Yapılar

Nazım esasına ve belirli bir vezne bağlı olarak kaleme alınan eserlerde kimi zaman eklerde eksilti yapılır. Metinde sık görülmemekle birlikte iyelik eklerinde eksilti yapılmıştır. İyelik ekinin eksiltili kullanılmasının diğer bir sebebi de kafiye dir. Mısra sonlarında iyelik eki alması gereken isim kafiye nin bozulmasına sebep oluyorsa yazar iyelik ekini kullanmamayı tercih etmiştir.

20/13Kırk altıda zevk şevkim tolup taşdı

20/14Raḥmetiñ kaṭresinden şeytān kaçdı

“Kırk altıda zevkim, şevkim dolup taşı, rahmetin katesinde şeytan kaçtı.”

Yazar nazım gereği birinci mısra da *zevkim* yerine *zevk* kelimesini kullanmayı tercih ederek beyitte bulunan uyumu bozmak istememiştir. *Zevk* kelimesinde iyelik eki olmamasına rağmen okuyucu bağlamdan sıralama yapıldığının farkına varır ve bu kelimeyi iyelik eki almış gibi düşünür.

30/3Nādānlara ḥayfā sözüm ḥayfā ḥikmet

30/4Ādem ben diyüp belin bağlar kanı himmet

“Cahillere sözüm yazıktır, hikmetim yazıktır, insanım deyip belini bağlar nerededir himmet.”

Bu beyitte de yazar, birinci mısradaki *hikmetim* yerine *hikmet* kelimesini kullanmayı tercih ederek beyitte bulunan kafiye bozmak istememiştir. *Hikmet* kelimesinin iyelik eki almamasının sebebi ikinci mısranın sonunda kullanılan *himmet* kelimesidir. Eğer bu kelime iyelik eki almış olsaydı beyitteki kafiye bozulurdu.

32/3İki ‘âlem gözlerime haşhaş dâne

32/4Görünmedi yalnız Hakk’ı sevdim ben

“İki âlem gözlerime haşhaş tanesi (kadar), görünmedi yalnız Hakk’ı sevdim ben.”

Bu beyitte isim tamlaması oluşturan *haşhaş dâne* söz grubunda teklik üçüncü şahıs iyelik ekinde *-si* eksiltili olarak kullanılmıştır. Okuyucu bu eksiltiyi zihninde tamamlayarak cümleyi “İki âlem gözlerime haşhaş tanesi (kadar) görünmedi” şeklinde tamamlar.

37/3Ne müşkildir sağ şol bilmez yolın

37/4Vâ dirigâ hasret birle varurum ben

“Ne çetindir, yolun sağını solunu bilmez, ah, yazıklar olsun özlemle gelirim ben.”

Birinci mısradaki tamlayan ile tamlananın yer değiştirdiği isim tamlamasında, tamlananı veren *şag şol* kelime grubunda teklik üçüncü şahıs iyelik ekinde “-ı” eksiltili olarak kullanılmıştır. İyelik eki ile gönderimi yapılan kişi ise, bir önceki beyitte bahsedilen *ademoğlu*’dur. Ayrıca belirtme ekinde de eksiltili kullanım söz konusudur. Yazar bu tip eksilti sayesinde beyitlerde herhangi bir anlam kargaşasına yol açmadan kelimelerden tasarruf yapabilmektedir.

42/11Yürek bağrım cüş idüp kaynayup taşı

42/12Bu hâl ile ağlayu du‘ â kıldım saña

“Yüreğim, bağrım coşup kaynayıp taşı, bu hal ile ağlayarak dua ettim ben.”

Bu beyitte de yazar birinci mısradaki *yüreğim* yerine *yürek* kelimesini kullanmayı tercih ederek beyitte bulunan uyumu bozmak istememiştir. Kelimede iyelik eki olmamasına rağmen okuyucu bağlamdan faydalanarak kelimeyi iyelik eki almış gibi düşünür.

45/15Kul H^vâce Aḥmed sözleriñ Ḥaḳḳ'ıñ emri

45/16Sāmi' in dostlarıma ḳalsun pendı

“Kul Hoca Ahmet sözlerin Hakk'ın emridir, işittiğin, nasihatlerin dostlarıma kalsın.”

Yazar, ikinci mısra da *pendin* yerine *pendi* kelimenini kullanmayı tercih ederek beyitteki kafiye yi bozmak istememiştir. *Pend* kelimesinin yüzey yapıda farklı bir iyelik eki alması gerekirken kafiye ye uygun olması için teklik üçüncü şahıs iyelik ekiyle kullanılmıştır. Oysa bu kelimenin teklik ikinci şahıs iyelik eki alması gerekir. Bu sonuca ulaşmamızın sebebi, birinci ve ikinci mısradaki isimlere gelen şahıs belirleyici unsurların kullanım ıdır.

51/3Kul H^vâce Aḥmed ṭā' at ḳıl ' ömrüñ bilmem ḳaç yıl

51/4Aşl u nesliñ āb turāb yine turāba ḳaytarā

“Kul Hoca Ahmet ibadet et, ömrün bilmem kaç yıldır, aslın neslin su ve topraktır yine toprağa döner ya.”

Bu beyitteki isimler ve fiiller teklik ikinci şahıs eki almıştır. Yüzey yapıdaki bu ekler vasıtasıyla ikinci mısra da bulunan *aşl* kelimesinin de teklik ikinci şahıs iyelik eki olacağı açıktır.

74/17Resül Mi' rāc' ıñ işit imānıñ rüşen it

74/18Zāhir bāṭınıñ pāk idüp nūrdan şafā geldi yā

“Resul'ün Mirac'ını işit, imanını aydınlat, görünenini, görünmeyenini açığa çıkartarak nurdan huzur geldi ya.”

Bu beyitte gerek birinci mısra da bulunan isimlerde ve fiilde gerekse ikinci mısra da bulunan isimde teklik ikinci şahıs eki kullanılmıştır. Yüzey yapıdaki bu ekler vasıtasıyla ikinci mısra da bulunan *zāhir* kelimesinin de teklik ikinci şahıs iyelik eki alacağı bilinir.

(7/18), (17/12), (31/14), (39/15), (41/18), (55/14), (61/5), (63/1), (76/3), (78/22)

1. 1. 2. 2. 6. Tamlama Eksiltisi

Belirli bir ölçüye göre yazılan metinlerde tamlama yapısındaki kelime gruplarında eksiltili şekiller kullanılabilmektedir. Metinde kullanılan tamlama eksiltisi üç türdür. Bunlar ise, tamlayan eksiltisi, diğer unsurların tamlayan yerine konulmasıyla oluşan tamlayan eksiltisi ve tamlanan eksiltisidir.

1. 1. 2. 2. 6. 1. Tamlayan Eksiltisi

Belirtili isim tamlaması yapısında, yüzey metne sadece tamlanan öge çıkarılmakta, tamlayan ve tamlanan arasındaki ilişkilendirmenin bağlama göre metni çözen kişi tarafından yapılması istenmektedir. Metinde en sık görülen tamlayan eksiltisi, zamirlerle yapılan tamlamalarda görülmektedir. Buna karşın, tamlayan durumundaki zamir tarafından karşılanan varlığın özellikle vurgulanması istenildiğinde tamlayan eksiltisi yapılmaması dikkat çekicidir: (anıñ yări 56/1), (anıñ anası 62/6), (benim yüzüm 37/7).

6/14Rüz-i maşşer dergâhıña maşrem olgıl

6/15Kedi gibi ħalâyıkdan kaçtım ben

“Maşşer günü dergâhına gizlen, kedi gibi yaratılmışdan kaçtım ben.”

Metin dini ve tasavvufi unsurları içerdiği için bu beyitte, *dergâhıña* tamlanan öge söylenmiş, tamlanan ögede bulunan iyelik eki yardımıyla okuyucunun tamlayan ögeyi çıkarması istenmiştir. Gerek bu beyit içerisindeki kelimeler gerekse kendinden önceki beyitlerde geçen kelimeler sayesinde metin çözücüye/okura tamlamanın ne olduğu ile ilgili ipuçları verilmiştir. Onun dergâhı diye tamamlanan tamlama Tanrı'nın dergâhıdır.

9/17Müyesser kıldı ‘Azāzil’i tutup bindim

9/18Toprağa urup belini başup büküdüm ben

“Kolaylaştırdı, Azazil’i/ Şeytanı tutup bindim, toprağa vurup belini basıp büküdüm ben.”

Bu beyitte ilk mısradaki nesne göreviyle kullanılan ‘*Azāzil*’i kelimesi ikinci mısradaki geçen *belini* kelimesinin tamlayanı olarak görev yaptığını metin çözümleyici/okur bağlamdan yola çıkarak ulaşılanlayacaktır.

13/11Kābız gelüp Arslan Baba’m cānını aldı

13/12Hūriler gelüp harir tonun kefen kıldı

“Azrail gelip Arslan Baba’mın canını aldı, huriler gelip ipek kumaştan kefene sardı.”

Bu beyitte ilk mısradaki tamlama oluşturarak nesne göreviyle kullanılan kelime grubundaki *Arslan Babam* kelimesi ikinci mısradaki geçen *tonun* kelimesinin tamlayanı olarak kullanıldığı düşünülür.

19/5Kul H^vāce Aḥmed terk-i dünyā iseñ işiñ batar

19/6Gögsüñdeki çıkan āhiñ ‘arşa çıkar

“Kul Hoca Ahmet dünyayı terk edersen işin batar, göğsündeki çıkan ahın göğe çıkar”

Bu beyitte hitap unsuru olarak kullanılan “Kul H^vāce Aḥmed” kişi aslında metni oluşturan kişidir. Yazar kendine seslendiği yerlerde “sen” zamirini kullanır. Gerek ilk mısradaki “işin” kelimesinin gerekse ikinci mısradaki “gögsüñdeki” ve “āhiñ” kelimelerinin tamlayan unsuru olarak görev yaptığını bağlan ve yapıdan yola çıkarak ulaşılabilecek bir bilgidir.

22/5Zikriñ idüp yalnız olup yalnız yatdım

22/6Muştafa’ya mātem tutup yere girdim ben

“Zikrini edip yalnız oldum, yalnız yattım, Mustafa’ya matem tutarak yere girdim ben.”

Bubeyitte, “zikriñ” tamlanan ögesinde bulunan iyelik eki yardımıyla ve beyitte bulunan kelimelerin yardımıyla okuyucunun tamlayan ögeyi zihninde tamamlayarak zikir edilmesi gereken kişiyi bulur. Senin zikrini diye oluşturulan tamlama Tanrı’nın zikridir.

33/15Kanda varsa cānānesi hem-hānesi

33/16Bu sırları ‘arş üze gördüm ben

“Nereye gitse sevgilisi, evdeşi, bu sırları arş üstünde gördüm ben.”

Bu beyitte “cānānesi, hem-hānesi” kelimelerindeki iyelik eki bu tamlamalardaki tamlayanın bir zamiri olduğunu ortaya koyar. Kendinden önceki beyitte bu zamirin kime ait olduğu ortaya koyulmuştur.

46/7Cāndan geçüp miḥnet çeküp bendem dedi

46/8Dūzaḥ içre ḳalmasun diyüp ḡamım yedi

“Canından geçip sıkıntı çekerek kulum dedi, cehennem içinde kalmasın diyerek üzüntümü giderdi.”

Bu beyitin ikinci mısrasında bulunan “ḡamım” kelimesindeki iyelik eki bu tamlamadaki tamlayanın bir zamir olduğunu ortaya koyar.

52/13Bismi’l-lāhdan söz açdım ḡamd ü ṣenā eyledimyā

52/14Sevgilü ḡabībinden ‘ālem binā ḳıldiyā

“Bismillah diyerek söz açtım, şükür övgüyle andım ya, sevgili habibinden âlemi inşa etti ya.”

İkinci mısrada teklik üçüncü şahıs iyelik eki almış ḡabīb kelimesinin tamlayanı bağlamdan ḡamd ü ṣenā eylenilen kişinin olduğu düşünülmektedir.

59/15Ġazablanup Muḡammed’e bir sille urdu yüzine

59/16Āteş çıkup gözüne bī-ḡod olup ḳaldiyā

“Öfkelenerek Muhammed’e bir tokat vurdu, yüzüne, gözünden ateş çıkararak kendinden geçip kaldı ya.”

Bu beyitte tümleç göreviyle kullanılan *Muḡammed’e* kelimesinin aynı mısrada geçen *yüz* kelimesinin tamlayanı olarak görev yaptığı, bağlamdan ve yapıdan yola çıkarak ulaşılabilecek bir bilgidir. Ayrıca ikinci mısrada *gözünden* kelimesinin zamirinin kime ait olduğu ise yine beyitteki bağlamdan yola çıkılarak elde edilir. *Vur-* eylemini gerçekleştiren kişi, kendinden önceki beyitte yer alan *Ḳayṣerī*’dir.

60/15Ḥācetim oldur saña Ḳayṣerī ne ḳıldıysa baña

60/16Bī-ḫāredir ḡünāhın ‘afv buyur didiyā

“Dileğim sana odur ki Kayseri bana ne yaptıysa çaresizdir, günahını affet dedi ya.”

Birinci mısırda *hâcetim* kelimesindeki iyelik ekinin karşılığı metin çözücünün daha önce elde ettiği bilgiler ışığında *Muhammed* olacaktır. İkinci mısırda geçen *günahı* kelimesinde kullanılan iyelik eki tamlayanının karşılığı, birinci mısırda geçen *Kayserî* adına bağlanarak tamlama oluşturulur.

66/7Başı ak yâkûtdan kolları ‘akîkden

66/8Boynu ak zebercetden dişleri inci yâ

“Başı ak yakuttan, kolları akikten, boynu ak zümrütten, dişleri inci ya.”

Başı, kolları, boynu, dişleri kelimelerindeki iyelik eki, bu tamlamalardaki tamlayanın bir zamir olduğunu ortaya koyar. Bu zamirin karşılığı ise kendinden önceki beyitte ortaya konulmuştur.

72/1Sağ elimde niyâzım şolumda hem hâcetim

72/2Ümmetlerim günâhın ‘afv eyle Rabb’im didiyâ

“Sağ elimde yakarışım, şolumda da dileğim, ümmetlerimin günahını bağla Rabb’im dedi ya.”

Beyitte geçen *elim, niyâzım şolum, hâcetim, ümmetim* kelimelerindeki iyelik eki, bu tamlamalardaki tamlayanın bir zamiri olduğu düşünerek bulunur.

78/1Küçüğü yine şordı nerden kesdi babam

78/2Büyüğü didi gör saña gösterem didiyâ

“Küçüğü yine sordu, babam nereden kesti, büyüğü cevap verdi, bak sana göstereyim dedi ya.”

77/15-16. beyitinde *Câbir’in evlâdı* kelime grubu geçmektedir. Bu beyitte geçen *küçüğü* ve *büyüğü* kelimelerinin tamlayanı da numarası verilen beyitte geçen *evlatlar* kelimesidir.

84/5Söylemege dili yok görüp yürür gözi yok

84/6Ayağı yok hem kolu kızım bunda

“Söyleyecek dili yok, görecek gözü yok, yürüyecek ayağı yok ve de kolu (yok) kızım burada(dır).”

Dili, gözü, ayağı, kolu kelimelerindeki iyelik eki bu tamlamalardaki tamlayanın bir zamir olduğunu ortaya koyar.

(6/9), (7/16), (7/19), (8/1), (8/2), (8/9), (8/13), (9/4), (9/14), (10/7), (10/19), (11/1), (11/5), (11/15), (11/16), (12/5), (12/6), (12/15), (12/21), (13/1), (13/9), (13/15), (13/17), (14/6), (14/10), (14/19), (15/1), (15/2), (15/19), (16/2), (16/6), (16/20), (16/22), (17/3), (17/8), (17/12), (17/19), (17/20), (18/4), (18/11), (18/13), (18/17), (18/19), (18/20), (19/7), (19/9), (19/11), (20/1), (20/3), (20/6), (20/7), (20/11), (20/12), (20/13), (20/14), (20/15), (20/16), (20/18), (20/19), (20/20), (20/22), (21/2), (21/3), (21/6), (21/8), (21/9), (21/10), (21/12), (21/14), (21/19), (21/20), (22/13), (22/20), (22/21), (23/1), (23/2), (23/39), (23/5), (23/6), (23/7), (23/9), (23/10), (23/22), (24/4), (24/13), (24/15), (24/16), (24/17), (25/7), (25/13), (25/14), (25/19), (26/1), (26/2), (26/5), (26/6), (26/11), (26/14), (26/18), (26/19), (26/21), (26/22), (27/9), (27/19), (27/20), (28/10), (28/12), (28/16), (28/19), (29/4), (29/14), (30/3), (30/4), (31/7), (31/9), (31/10), (31/11), (31/13), (31/14), (31/16), (32/1), (32/3), (32/15), (32/16), (32/18), (32/19), (33/6), (33/10), (33/11), (33/12), (34/5), (34/6), (34/13), (34/16), (34/18), (34/22), (35/2), (35/4), (35/5), (35/6), (35/12), (35/19), (35/20), (36/3), (36/7), (36/12), (36/18), (36/19), (37/2), (37/3), (37/13), (37/14), (37/18), (38/15), (39/3), (39/8), (38/19), (40/2), (40/4), (40/6), (40/10), (41/13), (41/16), (41/17), (41/18), (41/19), (42/2), (42/11), (42/14), (42/15), (42/16), (42/18), (42/19), (43/10), (43/12), (43/14), (43/17), (43/18), (44/2), (44/3), (44/4), (44/14), (45/9), (45/11), (45/12), (45/15), (45/16), (46/1), (46/12), (46/16), (46/20), (47/1), (47/3), (47/11), (47/13), (47/14), (47/19), (48/8), (48/13), (48/17), (48/18), (49/4), (49/7), (49/8), (50/8), (50/9), (50/10), (50/12), (50/1), (50/3), (50/4), (50/5), (50/17), (50/18), (50/20), (52/10), (52/12), (52/16), (52/20), (53/1), (53/9), (53/11), (53/16), (54/5), (54/6), (54/7), (54/10), (54/12), (54/14), (54/15), (54/19), (55/2), (55/3), (55/6), (55/10), (55/13), (55/14), (56/2), (56/11), (56/12), (56/15), (57/1), (57/6), (57/8), (57/11), (57/12), (57/14), (57/19), (57/22), (58/3), (58/4), (58/10), (59/10), (58/12), (58/14), (60/2), (60/3), (60/7), (61/1), (61/10), (61/12), (61/14),

(61/18), (61/20), (61/21), (62/4), (62/5), (62/7), (63/1), (62/2), (62/3), (62/22), (64/5), (64/6), (64/11), (64/19), (65/1), (65/3), (65/ 8), (65/10), (65/12), (65/13), (66/5), (66/7), (66/8), (66/9), (66/10), (66/11), (66/12), (66/13), (66/14), (66/15), (66/22), (67/3), (67/9), (67/10), (67/11), (67/20), (67/22), (68/3), (68/7), (68/8), (68/9), (68/11), (68/15), (68/16), (68/18), (68/20), (69/4), (69/7), (69/8), (70/10), (70/11), (70/19), (71/4), (71/8), (71/16), (71/19), (72/4), (71/11), (71/13), (71/15), (71/21), (73/3), (73/6), (73/10), (73/15), (73/16), (73/19), (73/20), (73/21), (74/2), (74/10), (74/16), (74/18), (75/4), (75/9), (75/13), (76/9), (76/12), (76/14), (76/19), (77/7), (77/9), (77/11), (77/12), (77/20), (77/21), (78/4), (78/6), (78/8), (78/9), (78/10), (78/12), (78/19), (79/1), (79/10), (79/11), (80/5), (80/11), (80/13), (81/14), (81/16), (81/18), (82/4), (83/10), (83/13), (83/15), (83/18), (84/2), (84/3), (84/4), (84/9), (84/11), (84/12), (84/13), (84/14)

1. 1. 2. 2. 6. 2. Diğer Unsurların Tamlayan Yerine Konulmasıyla Oluşan Tamlayan Eksiltisi

Bir beyitin ilk mısrasında özne, nesne yer tamlayıcısı veya yüklem olan bir unsurun, ikinci mısranın derin yapısında tamlayan olarak kullanılması durumudur.

14/9Pîr-i muğân Hakk Muşafâ'yı bî-şekk biliñ

14/10Nerde varsañ vaşfın idüp ta' zîm kılıñ

“Şüphesiz pîr-i mugan (olarak) Hak Mustafa'yı bilin, nereye gitsen niteliklerini sayıp saygı gösterin.”

Bu beyitin ilk mısrasında nesne göreviyle kullanılan *Hakk Muşafâ* kelimesinin ikinci mısradaki geçen *vaşfin* kelimesinin tamlayanı olarak görev yaptığını metin çözücü/okur bağlamdan yola çıkarak kavrayacaktır.

28/9' Āşık Mansûr Ene'l-Hakk dile aldı

28/10Cibrîl gelüp başın virüp yola şaldı

“Āşık Mansur Enel Hakk'ı dile aldı, Cebrail gelerek başını ver deyip yola saldı.”

İlk mısrada özne görevinde kullanılan ‘*Âşık-ı Manşūr*, ikinci mısranın derin yapısında bulunan *başın* kelimesinin tamlayanı olarak yer alacaktır.

37/1Nefs-i şeytān esir kıldı Ādem oğlın

37/2Deve gibi bağlayup aldı iki kolın

“Şeytanın nefsi insanı esir aldı, deve gibi bağlayıp iki kolunu aldı”

İlk mısrada nesne göreviyle kullanılan *Ādem oğlu* kelimesi, ikinci mısrada geçen *kolın* kelimesinin tamlayanı olarak kullanılacaktır.

43/13Nefsinden geçüp ‘*âşık-ı şādık* Allah didi

43/14Şehirlerde nefy-i işbāt zikri gözün açdı

“Sadık âşık nefsinden (vaz)geçerek Allah dedi, şehirlerde Kelimeyi tevhit zikri gözünü açtı.”

İlk mısrada ‘*âşık-ı şādık* özne olup ikinci mısrada bulunan *gözün* kelimesinin de tamlayanı görevinde kullanılmıştır.

56/15Örtüsü kumaşdan eşigi atlısın

56/16Bir altın taht üzre bir er var didiyā

“Örtüsü kumaştan, eşigi atlastan(dır), bir altın taht üzerinde bir er var(dır) dedi ya.”

Bu beyitin ilk mısrasında yer alan *örtüsü*, *eşigi* kelimelerinde bulunan iyelik ekinin karşılığı, bir önceki beyitte yer alan ve özne görevinde kullanılan *hayme* kelimesidir. Bu beyitte belirtilen kelimelerin derin yapısında yer alarak tamlama oluşturur.

63/21Cümle hedīye kumāşlar resūl önüne koydılar

63/22Resūl için cümlesin hedīye kıldıyā

“Bütün armağan (olan) kumaşları peygamberin önüne koydular, peygamber için hepsini armağan ettiler.”

İlk mısrada nesne göreviyle kullanılan *hedīye kumāşlar* kelimesi, ikinci mısrada geçen *cümlesin* kelimesinin tamlayanı olarak kullanılmaktadır.

77/11Nānı tennurda bağla ağzını muhkem eyle

77/12Ben varmayınca kapusın açma sakıñ didiyā

“Ekmeği tandırda bağla, ağzını sağlamlaştı, ben gelmeden kapısını sakın açma dedi ya.”

İlk mısrada iki cümle vardır birinci cümlede tümleç görevinde kullanılan *tennur* ikinci cümlede “*ağzını*” kelimesinin tamlayanıdır. Ayrıca ikinci mısrada kullanılan *kapusın* kelimesinin de tamlayanı olmaktadır.

83/11Niye yedim elmayı bulsam idi şāhibin

83/12Virsem idi bahāsın korkup turdīyā

“Niye elmayı yedim, sahibini bulsaydım, pahasını verseydim, korkarak durdu ya.”

Beyitin ilk mısrasındaki ilk cümlede nesne görevinde kullanılan *elma* kelimesi gerek aynı mısradaki *şāhibin* kelimesinin gerekse ikinci mısrada bulunan *bahāsın* kelimesinin tamlayanı görevini üstlenmektedir.

(9/17), (9/18), (11/4), (11/5), (13/11), (13/12),(16/21), (16/22), (18/11), (18/13),(22/4), (22/5), (28/5), (28/6),(33/9), (33/10), (33/11), (33/14), (33/15), (34/3), (34/5), (34/15), (34/16), (36/17), (36/18), (43/10), (43/11),(51/3), (51/4), (51/17), (51/18),(54/9), (54/10), (54/11), (54/12), (55/1), (55/2), (55/3),(57/6), (57/21), (57/22), (57/6), (57/12),(57/22),(58/2), (58/3), (59/15), (60/15), (60/16), (64/17), (65/11), (65/12), (65/13), (66/5), (66/6), (66/7), (66/8), (66/9), (66/10), (66/11), (66/12), (66/14), (66/15), (66/21), (66/22), (67/99), (67/10),(67/20), (68/7), (68/8), (68/11), (70/11), (70/12), (73/3), (73/4), (73/19), (73/20), (73/21),(76/11), (76/12), (77/22), (78/1), (78/2), (84/5), (84/6)

1. 1. 2. 2. 6. 3. Tamlanan eksiltsi

Tamlanan eksiltisinin metinde görülme sıklığı azdır. Bu eksiltide nazım gereği bazen yüzey metinde tamlamayı oluşturan her iki unsur birlikte verilir. Ancak

tamlananı oluşturacak unsurda ek eksiltisi yapılır. Bu eksiltinin tamamlanması ise metni çözen kişiye bırakılmaktadır.

32/3İki ‘ âlem gözlerime haşhâş dâne

32/4Görünmediyalnız Hakk’ı sevdim ben

“İki âlem gözlerime haşhaş tanesi (kadar), görünmedi yalnız Hakk’ı sevdim ben.”

Beyitte tamlamayı oluşturan her iki unsurun bir arada verildiği ilk cümlede, tamlanan unsuru oluşturan kelimedede iyelik eki eksiltisi yapılmıştır. Bu eksilti, nazım kaygısıyla ya da okuyucunun ilgisini metne yoğunlaştırmak için yazar tarafından yapılmış olabilir. Böyle bir kullanım yapılarak metin çözücünün/okurun ilgisini metne yoğunlaştırılacak, boş bırakılan unsur okuyucunun bilgisiyle tamamlanacaktır. Bu beyitte boş bırakılan unsur ise, *haşhâş danesi* olarak tamamlanır.

64/1Peygamberi bir seven ümmetlerinden oldu

64/2Şerî‘ at-ı yektâ hem imân-ı yektâ didiyâ

“Peygamberi seven ümmetlerinden biri oldu, benzeri olmayan islam hukuku ve tek inanç(tır) dedi ya.”

Bu beyitte devrik cümle yapısı söz konusudur. Beyitin ilk mısrasında tamlanan unsuru oluşturan *bir* kelimesinde iyelik eki eksiltilerek verilmiştir. *Peygamberi bir seven ümmetlerinden* grubundaki esas çeviri *peygamberi seven ümmetlerinden biri* şeklindedir.

68/7Biri şarâb birisi bal idi

68/8Digeri süd dördüncü şehd şeker idiyâ (kamuş şekeri)

“Biri şarap, birisi baldı, diğeri süt dördüncü(sü) bal ve şekerdi (kamuş şekeri) ya.”

İkinci mısrada zamir eksiltisi ile oluşan tamlamada tamlanan unsuru oluşturan *dördüncü* kelimeninde iyelik eksiltisi yapılmıştır. Okuyucu bu eksiltiyi zihninde *onun dördüncüsü* şeklinde olarak tamamlar.

74/11Vaqt-i şabâh idi Resûl mescide girdi

74/12Aşhâbına Mi‘râc’ı söyledi cümle belî didiyâ

“Sabah vaktiydi, Peygamber mescide girdi, ashabına Mîrac’ı anlattı, hepsi evet dedi ya.”

İkinci mısırda tamlanan unsuru oluşturan *cümle* kelimeninde iyelik ekinde eksilti yapılmıştır. Metin çözücü/okur bunu *aşhâbının cümlesi* olarak tamamlar. (7/18), (30/3), (37/3), (41/18), (45/16), (51/4), (55/14), (61/5), (76/3), (74/18)

1. 1. 2. 2. 7. Cümle Eksiltisi

Cümle eksiltisi, cevap niteliğinde kullanılan *“evet, hayır, belki, elbette, olur”* gibi kelimeler ile yapılmaktadır:

- *Sizi benim yerime vekil tayin etmişler Resul Bey.*

- *Evet efendim. (Evet efendim, beni sizin yerinize vekil tayin etmişler.)*¹¹⁹

Eksiltinin sonucunda önemli olan, cümlenin bağlam içindeki anlaşılabilirliğinin kaybolmamasıdır. Anlam kaybına yol açmayacak bir unsurun cümle içinden atılması bu yöntemin esasını oluşturur. Özellikle konuşma dilinde, iletişim için gerekli olmayan her şeyi cümleden atma yönünde bir eğilim vardır. Yazı dilinde önceki cümlede açıklanan bir bilgiyi veya kelimeyi/söz grubunu yinelememek amacıyla, pek çok eksiltim yapılmaktadır. Böyle bir kullanımda, genellikle iki kelime ya da kelime grubu aynı eyleme bağlanır. “Bu yılki tatilde Antalya’yı görmek gerek, Muğlayı da...” cümlesinde, ikinci cümle ilk cümlenin yüklemine bağlanmış, metinsel bağdaşıklık eksiltimle sağlanmıştır. Örnekteki kullanıma, dil biliminde caymaca ismi verilmiştir. Caymacada, başlanan söz kuruluşu bırakılıp sözü bir başka eksik kuruluşla bitirmek temel ilkedir.¹²⁰

74/11Vaqt-i şabâh idi Resûl mescide girdi

74/12Aşhâbına Mi‘râc’ı söyledi cümle belî didiyâ

¹¹⁹Oya Külebi, a.g.m., s.117-137.

¹²⁰Günay, **Metin Bilgisi**, s. 67-68.

“Sabah vaktiydi, Peygamber mescide girdi, ashabına Mirac’ı anlattı, hepsi evet dedi ya.”

İkinci mısrada eksilti cümle olarak verilen *belî* unsuru, okuyucu bağlamdan hareketle şu şekilde tamamlar: “Mirac’da yaşanılanların anlatımını hepsi onaylayarak kabul etti”.

74/13Cümle aşhâb belî diyüp muṭî‘ oldılar

74/14İnanmayan kâfirler yüzi kıra oldıyâ

“Bütün ashab evet diyerek kabul ettiler, inanmayan kâfirlerin yüzü kıra oldu ya.”

Bu beyitteki cümle eksiltisi bir üst beyitle paraleldir. Yani Mirac’da yaşanılanları kabul ettiklerini bir kez daha vurgulamışlardır.

74/15‘ Abdullah ibn ‘Abbâs su’âl itdi Resûl’den

74/16Gördiñiz mi didârın Resûl belî didiyâ

Abbas’ın oğlu Abdullah peygamberden sordu, yüzünü gördünüz mü? Peygamber evet dedi ya.”

Abbas’ın oğlu Abdulah, Peygamber’e "Mirac’da Allah’ın yüzünü gördünüz mü?" diye soru sorması neticesinde verilen cevap, cümle eksiltisi olarak verilmiştir. Aslında verilen cevap şöyle olmalıdır: “Evet, Mirac’da Allah’ın yüzünü gördüm”.

2. BÖLÜM

2. 1. TUTARLILIK

İlk bölümde, cümleleri ve yargıları birbirine bağlayan öğeler üzerinde durulmuştur. Bu dil öğelerinin cümleler ve yargılar üzerinde kurduğu anlam ve yapı ilişkisi incelenmiştir. Metni meydana getiren dil öğeleri bağdaşıklıkta somut bir öğeyi, tutarlılıkta ise metnin tümünü oluşturan mantık ve anlam bağlantısını sağlar. *Bir metnin bağdaşıklığı dil bilgisi ile ilgili; tutarlılığı ise kabul edilebilirlik durumu ile ilgilidir.*¹²¹

Bir metinde cümleler arasında mantıksal bir düzen ve yerinde yapılan geçişler sayesinde metinde birlik oluşturulur ve bu sayede de tutarlık sağlanmış olur. Tutarlılık, cümle ve kelimelerin anlamlarını birbirine bağlayan ilişkiler bütünüdür. Tutarlılık yönüyle incelenen bir metnin bütününe değerlendirilmesi ve taşıdığı anlamın ortaya çıkarılması gerekir.¹²²

Metinde olayların ve durumların yan yana sıralanması sayesinde tutarlılık ilişkisi oluşur. Ardarda gelen ve birbirinin yerini alabilen ifadeler, daha önceki bilgilere katkıda bulundukları ve birbirini destekledikleri için metindeki anlamın ortaya çıkmasını sağlar. Yani metindeki anlamın oluşmasını sağlayan bu ifadeler, belirli bir anlam boyutu içinde birbirini takip eder ve birbiriyle bağlantılıdır. Özetle, bir metni anlamlı kılan, metinde sunulan bilgiler arasında bir devamlılığın olmasıdır. Bir sistem dâhilinde düzenlenen metinler, önceki durumlar ya da olaylar arasında sabit bir etkileşimi ve uzlaşmayı gerektirir.¹²³

Leyla Uzun'a göre bir metinde tutarlılık iki aşamada incelenebilir. Bu aşamalardan bölümsel tutarlılıkta, metne eklenen her yeni cümlenin öncesindeki cümleyle kurduğu ilişki, bütünsel tutarlılıkta ise konuya göre her yeni cümlenin metnin bütünüyle kurduğu mantıksal ilişki sağlanmalıdır.¹²⁴

Bir metinde tutarlılık incelenirken dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Bu noktayı Doğan Günay şöyle açıklamıştır:

¹²¹ Günay, **a.g.e.**, s. 99

¹²² Günay, **a.g.e.**, s. 99

¹²³ Hatice Parlak, **Kutadgu Bilig'in Metindibilimsel Yapısı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009

¹²⁴ Uzun, **a.g.e.**, s. 111-112

- a) Ögelerin çizgisel gelişimi içinde izlek, kişi, yer ya da olay bakımından yinelenmeli ve temel izlek çerçevesinde gelişmelidir.
- b) Her yeni bilgi, öncekilerle ilişkili olmalı ve önceki bilgilere katkı yapmalıdır.
- c) Metnin iyi bir düzeni ve biçimi olmalıdır. Verilen bilgi belirli bir düzenlemeyle alıcıya aktarılmalıdır. Verilen bilgiler kadar aktarma ve düzenleme biçimi de önemlidir. Metne yerleştirilecek betimlemeler, metinle doğrudan ilişkili olmalıdır.
- d) Bir metinde, söylenmek istenilenlerin tamamıyla anlatılabilmesi için gerekli olan şeylerin söylenmesi ile tutarlık gerçekleşir.
- e) Bir metnin anlamsal yönden de tutarlı olması gerekir. Başta söylenilen bir şey metnin sonuna kadar devam etmelidir. Metnin başındaki bir durum metnin sonunda tam karşıtı bir duruma dönüşmüşse burada anlamsal olarak tutarsızlık vardır.¹²⁵

Tutarlılık, sadece metnin içinde olan kavramlarla gerçekleşmez. De Beaugrande ve Dressler'e göre tutarlılık bir *"metinsel dünya (textual world)"*da gerçekleşir. Bu metinsel dünya, alıcının bütün bilgi birikimini, hislerini, düşüncelerini de kapsamaktadır.¹²⁶ De Beaugrande ve Dressler, bu durumu şu örnekle izah ederler;

- *"Kral, muhasebe dairesinde paralarını sayıyor; kraliçe, salonda ekmek ve bal yiyor; hizmetçi kadın bahçede çamaşır asıyor."*¹²⁷

De Beaugrande ve Dressler'e göre alıcı, bu cümleleri idrakinden geçirerek *"sayma, yeme, asma"* gibi eylemlerin bir sarayda gerçekleştiğini çıkarabilir. Ayrıca alıcı bu cümlelerden hareketle kralın *paragöz*, kraliçenin *boğazına düşkün*, hizmetçinin de *hamarat* olduğu sonucuna varabilir. Kısacası, metin tutarlılığında alıcının tavrı, donanımı önemlidir.

Bu kısımda metindeki bağlaçlar üzerinde durularak tutarlılık açıklanacaktır.

¹²⁵Günay, **a.g.e.**, s. 100-1049

¹²⁶Dressler, **a.g.e.**, s. 84-94

¹²⁷ Dressler, **a.g.e.**, s. 6

2. 1. 1. BAĞLAÇLAR

Türkçede tek başına anlamı olmayan fakat anlam teşkil eden kelimelerle kullanıldığında vasıflandırılmış bir birim olan bağlacı, Ergin edatlar sınıfına dâhil etmiştir.¹²⁸ Dile ait unsurların biraraya gelmesiyle oluşan metinde bir bütünlük söz konusudur. Bağlaçlar, tek başına anlamı olsun ya da olmasın, metni meydana getiren birimler içinde yer alarak bütünlüğe katkı sağlarlar.

Metnin oluşmasına katkı sağlayan birimlerden biri olan bağlaçlarla ilgili olarak araştırmacılar farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Günay, bağlaç için *bağıntılıyan* terimini kullanır.¹²⁹ Korkmaz'a göre bağlaçlar, kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevle metinlerde çeşitli anlam ilişkileri kurulmasını sağlar.¹³⁰ Üstünoğlu, bağlaçların cümleye *anlam bağı* ve *biçim bağı* olmak üzere iki bağla bağlandıklarını söyler.¹³¹ Tahsin Banguoğlu, *bağlam* olarak isimlendirdiği bağlaçları cümleye kattığı anlamlara ve kullanılışlarına göre, ulama, ayırtlama, karşıtlama, alması, üsteleme, açıklama, yer verme, sebep, sonuç, amaç, şart bağlamları ve salt bağlamlar başlığı altında incelemiştir.¹³² Ergin gibi Hacıeminoğlu da bağlaçları, edatlar içinde incelemektedir.¹³³ Zeynep Korkmaz ise edat ve bağlacı adlar ve fiiller gibi çekime girmedikleri için ayrı başlıklarda incelemiştir.¹³⁴

Bağlaçlar, Türkçede yabancı dillerin etkisi ile ortaya çıkan bir kelime türüdür. Bu nedenle Türkçedeki bağlaçların büyük bir kısmı yabancı asıllıdır.¹³⁵ Banguoğlu'na göre Türkçenin başlangıcında bağlaç bulunmamasının iki nedeni vardır. Birincisi, bazı zarf-fiillerin bağlaç işlevinde kullanılması, ikincisi ise ifade kısalığının tercih edilmesidir. Bağlacın cümleye katması gereken anlam, kısa ifadelerde tonlama veya noktalama işaretleri ile karşılanmaktadır.¹³⁶

¹²⁸ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2009 s. 348

¹²⁹ Günay, *a.g.e.*, s. 85

¹³⁰ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri* (Şekil Bilgisi), s. 1091

¹³¹ Kerime Üstünoğlu, "Cümleler Arası Anlam ve Biçim Bağı Sağlayan Öğeler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Eskişehir, 2000, s.135-145.

¹³² Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004, s. 390-393

¹³³ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, Ankara, MEB Yayınları, 1992 s. 112

¹³⁴ Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1049

¹³⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 352

¹³⁶ Banguoğlu, *a.g.e.*, s.393-394

Halliday, dilin temel işlevini düşünsel “ideational”, metinsel “textual” ve bireylerarası “interpersonal” olarak tanımlamıştır.¹³⁷ Bağlaçlar, bu üç temel işlevin yer aldığı yargılar arasındaki anlam bütünlüğünün sağlanmasında oldukça önemlidir. Düşünsel işlev boyutuyla metin içindeki yargılar arasında mantıksal ve anlamsal ilişkiler kurulmasına, metinsel işlev boyutuyla metnin düzenlenmesine, bireylerarası işlev boyutuyla da konuşucunun toplumsal, ruhsal ya da bilişsel deneyimi açığa çıkartarak dinleyiciye ulaştırır.¹³⁸ Bağlaçlar, art arda sıralanan cümleler arasında ilişkiler kurarak onlardan anlamlı bütünler meydana getirir. Kendilerinden önceki veya sonraki cümlelerle ilişki kurarak okuyucunun dikkatini cümlelerin içerisindeki yargılara çeken bağlaçlar sayesinde anlamlı ilişkiler kurulur ve metin üretilir. Böylece olayları toparlayarak sonucu bildiren dil bilgisi ögesi olurlar.¹³⁹

Metin üretim açısından oldukça önemli bir yere sahip olan ve köken, yapı ve metne kazandırılan anlam gibi yönleriyle incelenen bağlaçların sınıflandırılmasıyla ilgili farklı çalışmalar ve tasnifler yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya ilişkin olarak Halliday ve Hasan, bağlacı işlevsel yönüyle *ekleme (additive)*, *karşıtlık (adversative)*, *nedensellik (causal)* ve *zamansallık (temporal)* olarak göstermişlerdir.¹⁴⁰ Günay bağlaçları *karşıtlık, amaç, sebep, sonuç, katkı, zaman, karşılaştırma, birlik, alışım “art arda gelme”* olarak dokuz başlıkta incelemiştir.¹⁴¹ Uzun, *cümle içi* ve *cümleler arası* ilişkiler kurmaları bakımından bağlaçları iki ulamda değerlendirmiştir.¹⁴²

İşsever ise bağlaçları *düşünsel, metinsel* ve *bireysel* iletilerine göre üç başlığa ayırarak incelemiştir.¹⁴³ Korkmaz bağlaçları incelerken *kelime ve kelime gruplarını bağlayan bağlaçlar* ile *cümleleri bağlayan bağlaçlar* ayrımını kullanmıştır. Korkmaz, cümleleri bağlayan bağlaçları *“açıklama bildirenler, sonuç bildirenler, üsteleme*

¹³⁷Michael Alexander Kirkwood Halliday, *Language as Social Semiotic*, London, Edward Arnold, 1978, p. 45

¹³⁸ Selçuk İşsever, “Kullanımsal İşlevleri Açısından Türkçedeki Bağlaçlar”, **X. Dilbilim Kurultayı Bildirileri** 22-24 Mayıs 1996, İzmir (Haz. Lütfiye Oktar, Ayşen Cem Değer) Ege Üniv.Basımevi, İzmir 1996, s. 84-85

¹³⁹Tahsin Aktaş, “Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 505, Ankara, 1994, s.52-64

¹⁴⁰ Michael Alexander Kirkwood Halliday-Hasan Ruqaiya, *Cohesion in English*, p. 238-239

¹⁴¹ Günay, **a.g.e.**, s. 85-86

¹⁴² Uzun, **a.g.e.**, s. 63

¹⁴³ İşsever, **a.g.m.**, s. 85-91

bildirenler, sebep bildirenler, zıtlık bildirenler” olarak başlıklandırmıştır.¹⁴⁴ Aktaş bağlaçları “sıralama, karşıtlama, sebep, sonuç, açıklama ki, üsteleme, yer verme” şeklinde tasnif etmiştir.¹⁴⁵

Metin incelememizde bağlaçların cümleye kattıkları anlamlar verilirken arştırmacıların yapmış olduğu sınıflandırmalar değerdendirilmiştir. Yukarıda sayılan sınıflandırmaların birini seçmek yerine tamamından yararlanılarak, metindeki bağlama öğelerinin anlamsal özelliklerine göre bir sınıflandırma yapılmış ve aşağıda sıralanan başlıklar altında metne kazandırdığı anlamlar verilmiştir.

2. 1. 1. 1. Ekleme

Birbiriyle anlamca aynı görevde olan cümleler veya kelime ve kelime grupları sıralanırken kullanılır. Zeynep Korkmaz art arda gelen eş değeri ve eş görevdeki unsurları bağladıklarından dolayı bu bağlaçlara “*sıralama bağlaçları*” adını vermiştir. Korkmaz’a göre bu bağlaçların başlıcaları: ile, ilâ, dahi, ve; dA...dA, gerek... gerek(se), hem... hem, ister... ister, ne... ne, olsun... olsun gibi bağlaçlardır.¹⁴⁶

Tahsin Banguoğlu bu bağlaçları ulama bağlamları başlığı altında vermiş ve bu bağlamları şu şekilde sıralamıştır: ile, ve, de, hem... hem, ne... ne (olumsuz), de... de, gerek... gerekse, olsun... olsun.¹⁴⁷ Metinde “ekleme” iletisini gösteren bağlaçlar bile, hem, ile, ne... ne’dir.

Bile: Metinde yok denecek kadar az sayıda kullanılan bu bağlaç *ile, ve* anlamındadır. Aynı nitelikteki eş ve yakın anlamlı kelimeleri birbirine bağlayarak bir sıralama oluşturmıştır.

20/19Şeytân **bile** nefs-i hevâ özi kaçdı

20/20Zâtı ulu h^vâcem sığınup geldim saña

¹⁴⁴Korkmaz, **a.g.e.**, s. 1123-134

¹⁴⁵ Aktaş **a.g.m.**, 55-64

¹⁴⁶Korkmaz, **a.g.e.**, s. 1104

¹⁴⁷ Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 391

“Şeytan nefsin isteğiyle kendisi kaçtı, zatı yüce hocam sana sığınarak geldim.”

Bile bu beyitte yakın anlamlı kelimeler arasında bir eşleştirme oluşturmaktadır. Şeytân, nefs-i hevâ.

Hem: Görevdeş öğeleri ya eşitlik ve birlikte olma yahut da birbirine karşıt olma işlevi ile sıralar ve bağlar.¹⁴⁸ Yazarın yargıları ardı ardına sıralamak ve söylediklerine ekleme yapmak amacıyla metinde en sık kullandığı bağlaçlardan biri hem’dir.

27/17Ehl-i ‘ıyāl qarındaş hiç kimse olmaz yoldaş

27/18Merdâne ol **hem** ğarīb baş ‘ömrüñ yılı utarā

“Ev halkı, kardeş hiç kimse yoldaş olmaz, mert ve garip ol, baş ömrünün yılı da geçer ya.”

Yazar ardı ardına sıraladığı yargılara ekleme yapmak amacıyla *hem* bağlacını kullanmıştır.

38/1Nādānla geçen ‘ömrüñ nār-ı saķar

38/2Nādān varsa dūzaķ andan **hem** kaçar

“Cahille geçen ömrün cehennem ateşi, cahil gitse cehennem de ondan kaçır.”

40/17Bunda cefā çekenlere dīdār taķt (ya‘ nī hāzır)

40/18Rūz-i maķşer ‘aķā kıldı **hem** taķt u baķt

“Burada eziyet çekenlere (Allah’ın) yüz tahttır, yani hazırdır; Maķşer günü hem taht ve talih hem de yüzü hediye etti.”

Hem bağlacı Sıralanan yargılara ilave yapmak amacıyla kullanılmıştır;

44/19Ġurbet irişse puķte kıılır çok hāmları

44/20Dānā kıılır **hem** hāş kıılır çok ‘ālimleri

“Gurbet ulaşsa çoķu olgunlaşmamışları olgunlaştırır, çoķu ālimleri hem bilginleştirir hem de erenleştirir.”

53/17Vālide lebbeyk buyurđı **hem** seccādeyi kıaldırdı

¹⁴⁸ Korkmaz, a.g.e., s. 1110

53/18Gevher yakut gördi ‘ aklı hayrân kaldıyā

“Valide emrini yerine getirdi ve seccadeyi kaldırdı; cevher, yakut gördü, aklı başından gitti ya.”

Hem bağlacı Sıralanan yargıları bağlamak için kullanılmıştır;

55/13Sordı kuyucu zâtıñız kimdir nerden teşrîfiñiz

55/14**Hem** memleketiñ ismiñiz nedir diyü şordıyā

“Kuyucu sordu, kimsiniz, nereden gelirsiniz; memleketiniz, isminiz nedir, diye sordu ya.”

62/11Didi ben ‘ āşî ben bāğî **hem** cānî

62/12Muhammed’e urup vāveyletāh didiyā

“Cevap verdi, ben hem asi, isyankâr hem de caniyimdir; Muhammed’e vurup eyvah! dedi ya.”

63/13Huzûr-ı Resûle geldiler **hem** na‘ ra urdılar

63/14Geldiler ceḥāletle resûl anlara baqdıyā

“Peygamberin huzuruna geldiler ve bağıştılar; cahillikle geldiler, peygamber onlara baktı ya.”

73/9Atamdan **hem** geçer men anamdan **hem** geçer men

73/10Ümmetlerim isterem ‘ afv eyle didiyā

“Hem babamdan hem de annemden geçerim; ümmetlerimi isterim, affet dedi ya.”

82/19Anadan toğan kişi olur erkek **hem** dişi

82/20İşbu bu gezen âdemlerva’l-lāhi ölür didiyā

“Anadan doğan kişi hem erkek hem de dişi olur, bu gezen insanlar vallahi ölür dedi ya.”

Kelimelerin anlamını daha da güçlendirmek için hem bağlacı cümleye dâhil edilmiştir;

84/5Söylemeye dili yok görüp yürür gözi yok

84/6Ayağı yok **hem** kolu kızım bunda

“Söylemeye dili, görüp yürümeye gözü; (hem) ayağı hem de kolu olmayan kızım burada dedi ya.”

Yazar art arda sıraladığı yargılara ilave yapmak için beyitlerde hem bağlacı kullanmıştır;

(29/2),(44/16), (45/11), (50/14), (55/1), (59/8), (60/2),(62/6),(62/7), (62/13),(62/15), (63/7), (64/2), (64/6), (68/5), (70/11), (72/1), (72/9), (73/15), (75/7), (76/5), (77/2), (79/22), (80/7), (81/2), (81/5), (81/7), (81/8), (81/19),(83/1), (83/3)

İle: Metinde genellikle “birlikte, beraber” anlamında kullanılan bu bağlaç, sadece aynı nitelikteki eş ve yakın anlamlı kelimeleri birbirine bağlayarak bir sıralama oluşturmuştur.

48/3Aķman **ile** Karaman çok eyledi devr-i devrān

48/4Hāzrete tōhmet kılup ‘ākıbet gelüp oldu yā

“Akman ile Karaman çokça kötülükler yaptı, hazrete kötülükler ederek sonları gelip oldu ya.”

Ne... ne: Korkmaz, bu bağlacı “sıralama bağlaçları” başlığı içinde açıklamıştır. Korkmaz, bu bağlacın görevdeş veya zıt anlamlı kelimelerin başına gelerek bunları peş peşe sıraladığını söyler.¹⁴⁹ Bu bağlacın metinde kullanım alanı çok fazla değildir. Ne bağlacı sıralama bildirdiğinde cümlemin yüklemi olumsuzluk eki almaz. Fakat metindeki ne... ne bağlacı bugünkü Türkçeden farklı olarak olumsuzluk ifadesi bildirmemiştir.

81/5Resūl buyurdı getürüñ biz hem anı görelim

81/6Ne vaķ‘a bu **ne** hıķmetdir bunlar didiyā

¹⁴⁹ Korkmaz, **a.g.e.**, s. 1111

“Resul buyurdu: Getirin biz onları görelim, bu ne olaydır ne hikmettir anlayalım bunları dedi.”

81/9 Bu **ne** hasret yārānlar bu **ne** miḥnetnyārānlar

81/10 Bu **ne** külfet yārānlar ne yapalım didiyā

“Bu ne hasret dostlar, bu ne eziyet dostlar, bu ne sıkıntı dostlar ne yapalım dedi ya.”

Ve: Alıntı kelimelerden biri olan *ve*, Türkçede en çok kullanılan bağlaçlardan biridir. Metinde “hem” bağlacı gibi bu bağlaç da sıkça kullanılmıştır. *Ve* bağlacı, bazı durumlarda cümleleri, bazı durumlarda ise kelime ve kelime gruplarını bağlamıştır.

44/9 Ḥorāsān **ve** Šām **ve** ‘Irāk niyyet kılp

44/10 Ġarīblik qadrini bildim ben

“Horasan ve Sam ve Irak’a niyet ederek, garipliğin kıymetini bildim ben.”

Ve bağlacı beyitte kelimeleri birbirine bağlamak için kullanılmıştır;

57/1 Rūm şehri šāhı ismi Kayseri’dir

57/2 Bunca māl **ve** hedāyā īšār kılpur didiyā

“Rum şehrinin padişahı ismi Kayseri’dir, bunca mal ve hediye armağan eder dedi ya.”

Kelimeleri bağlama görevinde kullanılmıştır;

67/17 Resūl buyurur yā Cebra’īl ta‘accüpdür bu müşkil

67/18 Āvāz gelür sağ **ve** soldan bu āvāz nedir didiyā

“Peygamber sorar, ey Cebra’il bu güçlük şaşılacak şeydir; sağ ve soldan ses geliyor, bu ses nedir dedi ya.”

Kelimeleri bağlamak için kullanılmıştır;

77/10 Oğulların oğlağı **ve** biraz un daḡı

77/2 Bu iki şey’ini hem ta‘ām ben kılayım didiyā

“Oğlanların oğlağı ve biraz da un var, bu iki şeyin hepsini yemek yapayım dedi ya.”

Kelimeleri birbirine bağlamak için beyitlerde ve bağlacının kullanımı tercih edilmiştir. Fakat düz metnin yer aldığı kısımlarda hem kelimeleri hem de kelime gruplarını bağlama görevinde kullanılmıştır.

Düz metin kısmında olan ve bağlacı;

(2/10), (2/15),(2/16), (2/16), (3/4), (3/5), (3/6), (3/12), (3/14),(3/18), (3/19), (4/2), (4/2), (4/4), (4/10), (4/12), (4/13), (4/13), (5/2), (84a/10), (84a/11), (84a/14), (84a/14), (84a/15), (84a/5)

2. 1. 1. 2. Karşıtlık

Başında bulundukları cümleleri, kendisinden önceki cümle veya beyitlere karşıtlık, aykırılık ilişkisi ile bağlar. İki yargıdan birinin diğerine karşıt olduğu durumlarda bu bağlama öğeleri devreye girer. Metinde *karşıtlık* anlamı katan bağlama ögesi olarak *Ammā* ve yine kelimeleri tespit edilmiştir.

Ammā: Karşıt anlamlı iki cümleyi birbirine bağlamak için kullanılan bu bağlaç metinde sadece iki yerde kullanılmıştır.

28/19Taşra aydı emrim tutup **ammā** incitmegil

28/20Levh-i maḥfūz tahtasında gördüm ben

“Taşa dedi emrimi tutup (görevi yerine getir) ama incitmeyesin, levh-i mahfuz tahtasında gördüm ben.”

Beyitin ilk mısrasındaki ilk cümleden sonra gelerek bir zıtlık oluşturmuştur.

61/3Kayşerī didi bu yigit kapuya geldi **ammā**

61/4Aña tokat urdum bunda olduyā

“Kayseri cevap verdi, bu yigit kapıya geldi ama ona tokat vurdum, burada oldu ya.”

Peygamber ailesinin geçimini sağlamak için ücret karşılığında Kayseri'nin işini yapmaktadır. Kayseri'nin hayvanlarını sulamak için, kuyudan su çeken Peygamber elindeki kovayı kuyuya düşürür. Kovanın düşmesinden kaynaklanan sesi duyan Kayseri çok sinirlenir ve Peygamber'e tokat atar. Beyitte bu olayı anlatmak için “bu yiğit kapıya geldi ama ona tokat vurdum” cümlesi verilmiştir. Bir tarafta olumlu diğer tarafta olumsuz yargıyla verilen cümlelerin arasında “ammā” bağlacı kullanılmıştır.

Yine: Metinde daha çok tekrar anlamında kullanılan yine karşıtlık olarak sadece bir yerde görülmüştür.

53/7 Bu dünyāda toyunca ašlā ta'ām yemedi

53/8 Üç gün aç yine namāz kılardı yā

“Bu dünyada doyunca asla yemek yemedi, üç gündür aç (olmasına) rağmen namaz kılardı ya.”

Bir tarafta olumsuz diğer tarafta olumlu yargıyla verilen cümleleri birbirine bağlamak için yine bağlacı kullanılmıştır. Bu sayede cümleler arasında karşıtlık ilişkisi oluşturulmuştur.

2. 1. 1. 3. Zaman

Türkçede zaman bildirmek amacıyla edatlar ve zarflar tercih edilir. Zaman belirtmek için kullanılan edat ve zarflar, metinde iki durum veya cümle arasında zaman ilişkisi kurarlar. Alıcı, bu ilişki nedeniyle iki cümleyi birbirine bağlar ve metni anlamlandırır. Yani bu unsurlar, metindeki bağdaşıklığın sağlanmasına katkıda bulunurlar.

Kaçan: Çoğunlukla soru zarfı olarak kullanılan kaçan metinde bir kez kullanılmıştır.

69/3 Âdem Mūsā'ya baqdı kaçan revādır didi

69/4 Muşafā sulţānımız bize imām didiyā

“Adem, Musa ’ya baktı, ne zamandan beri uygundur dedi; Mustafa sultanımız bize imamdır dedi ya.”

Bu beyitte zarf görevi ile kullanılan *kaçan*, aslında derin yapıda bir olumsuzluğa işaret etmektedir. Adem, aslında imam olacak kişinin kendisinin değil de Mustafa’nın olması gerektiğini *kaçan* ile tamamlayarak iki cümleyi birbirine bağlamıştır.

Evvel: Zarf görevinde kullanılan *evvel*, eklendiği cümleye zaman anlamı katarak yargılar arasında mantıksal bir sıralama yapılmasını sağlamaktır.

25/3Ölmeden **evvel** cân acı zehrin çekdim

25/4Muştafa’ya mâtem tutup yer altına girdim ben

“Ölmeden önce can acısının acısını çektim, Mustafa’ya matem tutarak yer altına girdim ben.”

Bir kişi önce ölmeden önce ölüm pençesinde çeşitli sıkıntılar, acılar çeker ve ızdırabın bitmesiyle de huzura yani ölüme ulaşır. *Evvel* bağlama ögesi ölüm ve ölümden önceki süreç arasında zaman ilişkisi oluşturmuştur.

25/15‘ Âşık olsañ bir ân **evvel** Hakk’ı tanı

25/16Merhem bulup yer altına girdim ben

“Âşık olsan bir an önce Hakk’ı tanı, ilaç bulup yeraltına girdim ben.”

Beyitin derin yapısından "âşık olacaksan önce hakkı tanı ondan sonra âşık ol" anlamı çıkıyor.

51/13Bizden **evvel** cümle kervân göçüp turur

51/14Ma‘ lûm kılsa nevbet bize gelüp turur

“Bizden önce bütün kervan göçer, bilinse nöbet bize gelir.”

Beyitte asıl anlatılmak istenen konu ölümdür. Ölüm ve ölümlüler kervan metaforuyla açıklanmıştır. *Evvel* bağlam ögesinden yararlanılarak beyitte anlamsal bağlantının kurulması sağlanmıştır.

(58/22)

Şoñra: Metinde zarf göreviyle kullanılarak geçtiği cümleye zaman anlamı katmaktadır.

11/19Dört yüz yıldan **şoñra** çıkup ümmet olacak

11/20Nice yıllar gezüp halâyıkā mürşid olacak

“Dört yüz yıldan sonra çıkıp ümmet olacak, birçok yıllar gezip insanlara doğru yolu gösterecek.”

Beyitte dört yüz yıl öncesinde ve sonrasında gelişecek olaylarda -dünyaya gelme, ümmet olma ve insanlara doğru yolu gösterme- geçecek olan süreyi anlatmak için, *sonra* bağlam ögesi kullanılmıştır. Yazar bu kullanımla beyitte bağlamı sağlamıştır. Ayrıca beyitin ikinci mısrasında bulunan *yıllar* kelimesi de zaman unsuru olarak kullanılmıştır.

61/1Az zamān **şoñra** bir kulu geldi yakına

61/2Ey H^vāce ne iş yapıdñ zulmet bastıya

“Çok kısa bir süre sonra bir kulu yakına geldi, ey hoca ne iş yaptın, karanlık oldu ya.”

Kayseri bulunduğu çadırdan dışarı çıkıp Peygamber’i arar. Bu arama süresi hava kararınca kadar devam eder. Bu olayı fark eden bir yardımcısı, hizmetçisi Kayseri’nin yanına gelir. Beyitte *az zamān şoñra* bu süreyi anlatmak için kullanılmıştır.

76/7Resül aşhāba buyurdı varıñ baķıñ etrāfa

76/8Yol açılır aşhāba benden şoñra didiyā

“Peygamber, ashabına gidin etrafa bakın! (diye) buyurdu, benden sonra ashaba yol açılır dedi ya.”

Peygamber’in yanında ashab bir mucizeye tanık olur. Bunun üzerine ashab bu mucizenin kerametini öğrenmek için O’na danışır. Peygamber de onlara kendisinden sonra bu olayın mucize olmayacağını ve bu olayın gerçekleşeceğini

işaret eder. *Şoñra* bağlam ögesi şimdi ve ilerleyen zaman arasında bir ilişki oluşturmuştur.

Andan şoñra: Zarf göreviyle kullanılan ve geçtiği cümleye zaman anlamı katan bağlaçtır.

8/15Meded kıldı ‘Azazil’i kovup sürdüm ben

8/16**Andan şoñra** kanad açup uçdum ben

“Yardım etti, Azazil’i/ Şeytan’ı kovup sürdüm ben, ondan sonra kanat açıp uçtum ben.”

Kişi, Şeytan’ı kendisinden uzak tutmasıyla birlikte nesfine hâkim olmuştur. Nefsine galip geldikten sonra kişi Hakk’a ulaşmak için kanat açar ve sonunda Hakk’a ulaşır. Beyitte Hakk’a ulaşmanın süreci Şeytan’ı yani nefsi uzak tuttuktan sonradır.

11/11Ferzendim diyü Hakk Muştafa kıldı kelâm

11/12**Andan şoñra** cümle ervâh kıldı selâm

“Hak Mustafa evladım diyerek söz söyledi, ondan sonra bütün ruhlar selamladı.”

Hak Mustafa’nın evladım dediği kişiyle (Hoca Ahmet Yesevi ile) önce kendisi konuşmuş, kendisinden sonra da ruhlar, evlat diye nitelendirilen kişiyle konuşmuştur.

18/15Ben yigirmi sekiz yaşında ‘âşık oldum

18/16Cândan geçüp miñnet çeküp şâdık oldum

“Ben yirmi sekiz yaşında âşık oldum, candan geçip, sıkıntı çekip sadakatli oldum.”

18/17**Andan şoñra** dergâhıña lâyıķ oldum

18/18Ol sebebdan Hakk’a şıgıñup geldim ben

“Ondan sonra dergâhına layık oldum, o sebepten Hakk’a sığınarak geldim ben.”

18/7 beyitte geçen *andan sonra* bağlamı kendinden önceki beyitte sıralanan olayların akabinde gerçekleşek olayla ilişki kurmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi metinde beyitler arasında bağlam söz konusudur.

32/5Cāndan geçüp yalnız Hakk’ı cāna koşdum

32/6Andan sonra deryā olup tolup taşdım

“Candan geçip sadece Hakk’ı cana kattım, ondan sonra derya olup dolarak taşım.”

8/15-16. beyitte olan durum bu beyit için de geçerlidir. Kişi sadece Tanrı’nın yolunda giderse sonunda amacına ulaşacak ve Tanrı’ya kavuşacaktır.

81/21Andan sonra el uzadup ta‘ām yediler

81/22Büyük küçük toydılar cümle du‘ā kıldıyā

“Ondan sonra el uzatıp yemek yediler, büyük, küçük (orada bulunan) herkes doydular ve dua etiler ya.”

Cabir, Peygamber’i ve ashabını yemek yemesi için evine davet eder. Yemek yemek için gelinen evin iki çocuğu vardır. Ancak bu çocuklar çeşitli nedenlerden dolayı ölürlür. Bundan habersiz olan Peygamber’e Cebrail gelerek ısrarla bu çocuklarla birlikte yemek yenmesini ister. Birkaç kez çağırılan çocuklar gelmez. Sonunda bu çocukların öldüğü ortaya çıkar. Tanrı’nın kerametiyle Peygamber, bu çocukların dirilmesi için dua okur ve sonunda çocuklar dirilir. Beyitte kendinde önce sıralanan olayları ve bundan sonra olacak olayları anlatmak için *andan sonra* bağlamı kullanılmıştır.

(Metnin nesir kısmında ve beyitlerinde “şimdi ve ilerleyen zaman” arasında bir ilişki oluşturmuştur.) (3/2), (3/5), (3/7), (3/9), (9/16), (30/1), (32/6), (43/16), (46/5), (53/5), (53/6), (71/19), (77/21)

Pes: Metinde sadece bir yerde kullanılan pes, iki yargılı cümle arasında sonralık ilişkisi kurmuştur.

66/3 Resül evden çıkup Burāğ'ı gördü

66/4 Hakk kudretini görüp pes ' acāyib kaldıyā

“Peygamber evden çıktıktan sonra Burak'ı gördü, Hakk'ın gücünü görüken sonra şaşırıp kaldı ya.”

Beyitte *pes* bağlacı öncelik ve sonralık ilişkisi oluşturmıştır.

Zamān: Zarf göreviyle kullanılan ve geçtiği cümleye zaman anlamı katan bağlamlardan biri de *zaman*'dır.

78/13 Bir nice az **zamān** Resūlu'l-lāh teşrīf itdi

78/14 Dört yüz aşhābla sa' ādetle buyurdıyā

“Birkaç saat sonra Allah'ın peygamberi geldi, dört yüz sahabeyle mutlulukla geldi ya.”

Cabir'in Peygamber'i kendi evine yemek yemesi için davet ettiği saatten sonra geçen süreyi belirtiyor.

79/3 Cebrā'ıl geldi ol zamān Resūl'e oldı revān

79/4 Selām ider Hakk te' ālā yā Muḥammed didiyā

“Cebrail geldi, ondan sonra Peygamber'e gitti, ey Muhammed yüce Hak selam söyler dedi ya.”

Tanrı, Cebrail'le görüşmek ve kendisine yapmasını istediği şeyleri söylemek için yanına çağırır. Cebrail bu görüşmeden sonra Peygamber'e gelir ve görüşür. *Zamān* bağlacı Tanrı ile görüşülüp Peygamber'e gelinen zaman arasında ilişki oluşturmıştır.

Eş zaman: Metinde zaman kavramı, yapılan işin uzunca bir sürede yapıldığını ya da geçtiğini göstermek için kullanıldığı gibi, “bu esnada, bu sırada” gibi kısa sürede

yapıldığını göstermek için de kullanılmıştır. Metinde eş zaman olarak kullanılan bağlamlar *ān*, *imdi*, *zamān*'dir.

Ān: Metinde “bu esnada, bu sırada” anlamında kullanılan bağlamdır.

28/17Nidā geldi o **ānda** çok boğmagıl

28/18Muħkem turgıl her yana bakup sen ağmağıl

“Ses geldiği anda çok boğma, sıkı dur her yana bakıp sen ağma.”

Mansur'un “Enel-Hak” sözünün anlamını yanlış anlayan kişiler kendisini cezalandırmak için darağacına asarlar. Bu esnada Allah darağacına beyitte söylenen - çok boğma, sıkı dur, her tarafa bakıp ağma- ifadelerini buyurur. *O ān* bağlama ögesi, bu iki olayı “bu esnada, bu sırada” anlamları ile birbirine bağlamıştır.

57/9Hādım **ānda** görür bir güzel kimse

57/10Gelüp içre girüp bir güzel kimse didiyā

“Hizmetçi o esnada güzel bir kimse görür, gelip içeri girip bir güzel kimsedir dedi ya.”

Peygamber, Kayseri'yle görüşmek için çadırına gelir. Çadırın dışında bulunan Peygamber selam verir. Selamı işiten Kayseri, bu sesin sahibini öğrenmek için bir hizmetçisini çadırın dışına gönderir. Dışarı çıkan hizmetçi o esnada Peygamberi görür. Birinci mısradaki geçen “ān” bağlamı peygamber'in o kısa sürede görülme zamanını işaret etmiştir.

63/19Kesilen kolu koluna koydu o **ānda** resül

63/20Oldı du'āya meşğul derhāl şıhḥāt buldıyā

“Peygamber o esnada kesilen kolu koluna koydu, dua etti, (o kol) hemen iyileşti.”

Peygamber'e karşı kabahat işleyen Kayseri kendisini cezalandırmak için çeşitli işkenceler ve eziyetler çektirtir. Bunun da yeterli olmadığını düşünerek kolunu kestirir. Bu şekilde Peygamberden af dilemek için yanına gelir. Peygamber

Kayseri'nin kolunu görür ve üzülür. *O ān* bağlamı ve *derhāl* kelimesi “o esnada, hemen” anlamını vererek cümleleri birbirine bağlamıştır.

81/19O ānda dirildiler hem oynayup gülüşdiler

81/20Ana baba sevinüp pervāne gibi döndiyā

“O anda dirildiler ve oynayıp gülüştüler, (o anda) ana baba sevinip pervane gibi döndü ya.”

Cabir'in ölen çocuklarının dirilmesi için Peygamber dua eder. Duanın edilmesiyle birlikte ölen çocuklar dirilir. *O ān* bağlamı çocukların dirildiği zamana işaret etmiş ve cümleleri birbirine bağlamıştır.

İmdi: Metinde zarf görevinde kullanılan *imdi*, *şu anda* anlamı vererek cümleler arasında eş zaman unsuru sağlamıştır.

37/7İmdi oldu āhir benim yüzüm kara

37/8Vā veyletā evvel niye geldim ben

“Sonra benim yüzüm şimdi kara oldu, vah, eyvah! önce niye geldim ben.”

Yüce yaratıcıya karşı işlenen kusurdan dolayı Yüce yaratıcının kendisinden razı olmadığını düşünen Ahmet Yesevi, Tanrı'ya kusurundan dolayı yüzünün kara olduğunu ifade eder. Bu iki olay arasında geçen süre *imdi* bağlacıyla anlatılmıştır.

Şimdi: Metinde zarf görevinde kullanılan *şimdi*, *imdi* ile aynı görevde kullanılmıştır.

55/19Eger su 'āl iderseñ benden işit sözini anıñ

55/20Muhammed'in şöhetinden şimdi gelürem didiyā

“Eğer sorarsan, onun sözünü benden işit, Muhammed'in sohbetinden şimdi geliyorum dedi ya.”

Kendinden önceki beyitte kuyucunun “Muhammed'i gördün mü?” sorusuna bu beyitteki cümle ile açıklık getirilmiştir. Bu iki olay arasında geçen süre *imdi* bağlacıyla anlatılmıştır.

Zamān: Metinde “bu esnada, şimdi, çok kısa sürede” anlamında kullanılan diğer bir bağlam da *zamān*’dır.

13/15Cenāzesiñ alup yerden götürdiler

13/16Az **zamānda** cennet içre yetgürdiler

“Cenazesini alıp yerden götürdüler, kısa sürede cennet içine yetiştirdiler.”

Arslan Baba ölünce melekler cenazesini dünyadan almış ve çok kısa sürede cennete yetiştirmişlerdir. Bu iki olay arasında geçen süre bağlamı *az zamān* ile yapılmıştır.

60/1Hudā buyurdi **ol zamān** tek tırun cümle cān

60/2Kudretim var **o zamān** hem görñiz didiyā

“Hüda Söyledi, bütün canlar şimdi tek durun, gücüm var şimdi hepiniz bakınız dedi ya.”

Kayseri tarafından Peygamber’e tokat atıldığını gören melekler Tanrı’ya ağlayıp yalvararak istekte bulunurlar. Tanrı ise meleklerine kendisinin ne yapacağını bu beyitte söylemiştir. Tanrının melekleriyle konuştuğu an, *ol zamān* bağlacı ile anlatılmıştır.

70/9Yedinci gökde ferıştehleri gördi

70/10Miqdārını bilmedi **az zamān** qarār kıldıyā

“Yedinci gökte melekleri gördü, ne kadar olduklarını bilemedi, biraz düşündü.”

Peygamber Mirac gecesinde Tanrı’nın katına gelirken gördüğü nesneler ve yerler arasında melekler de vardır. Meleklerin sayıların çokluğundan şaşırان Peygamber sayılarını hesaplamak için çok kısa bir süre düşünür. Düşünölen bu kısa süre *az zamān* bağlacı ile anlatılmış ve cümleler birbirine bağlanmışır.

71/13Zāt-ı resöl maḥv olup Hakk selāmın işitdi

71/14Bī-hoş olup bī-qarār **bir zamān** yatdıyā

“Peygamberin kendisi Hakk’ın selamını işitince mahvoldu, kendinden geçerek baygın şekilde kısa bir süre yattı ya.”

Hakk’ın selamının işitilmesiyle mahvolan Peygamber, kendinden geçerek kısa bir süreliğine bayılır. Bu iki olay arasında geçen süre *bir zamān* bağlacıyla anlatılmıştır.

76/21 *Hātūnı ol zamān Cābir’e didi revān*

76/22 *Ben yapayım ta‘ām al gel Resūl’i didiyā*

“Hatunu, Cabir’e şimdi git dedi, ben yemek yapayım, Peygamber’i al gel dedi ya.”

Cabir’le hanımının konuşmalarının bitmesi ve Cabir’e ne yapması gerektiğini söylediği zaman süresi, eş zaman diliminde gerçekleşmektedir. Bu iki yargı *ol zamān* ile bağlanmıştır.

2. 1. 1. 4. Koşul

Metinde birbirine bağlanan birimlerden birinin diğer yargı veya yargılar için koşul durumunda olduğunu gösteren koşul iletisi için Tahsin Banguoğlu, “iki unsurdan birinin öbürü için varlık şartı olduğunu göstermeye yarayan bağlamlardır”¹⁵⁰ demiştir. Metinde koşul anlamı, kimi zaman aynı cümlede kullanılan şart eki -sA ve “eger” ile, kimi zaman da bağlaç olmadan tek başına şart ekinin kullanımıyla oluşturulmuştur.

Eger: Metinde genellikle beytin ilk mısrasında kimi zaman da ikinci mısrasında kullanılan *eger* bağlacı, cümledeki önkoşulu yargı bildiren birime bağlamak üzere kullanılmıştır. Ayrıca şart cümlesinin anlamını da pekiştirmiştir.

30/11 *Zālim eger cefā kılsa Allah digil*

30/12 *Elin açup du‘ā idüp boyun sungıl*

“Zalim eğer zulüm eylese Allah de, elini açıp, dua edip, boyun eğ.”

¹⁵⁰ Banguoğlu, a.g.e., s. 393

Birinci mısradaki eğer ve şart eki kullanılarak önkoşul oluşturulmuştur. Şart eki ve *eger* bağlacı kullanılarak koşul anlamı pekiştirilmiştir. *Eger*, genel bir ifadenin verilmesine önkoşul bildirerek yardımcı olmuştur.

37/13Tāḫatım yok **eger** baksañ günāhıma

37/14Kılup tevbe kaçup geldim penāhıña

“Eger baksan günahıma direncim yoktur, sığınılacak yerine tövbe edip, kaçarak geldim.”

Birinci mısradaki kullanılan şart eki ve *eger* bağlacı koşul anlamını pekiştirmiştir.

55/19**Eger** su’āl iderseñ benden işit sözünü anıñ

55/20Muḥammed’in şöḥbetinden şimdi gelürem didiyā

“Eğer sorarsan, onun sözünü benden işit, Muhammed’in sohbetinden şimdi geliyorum dedi ya.”

Birinci mısradaki kullanılan şart eki ve *eger* bağlacı koşul anlamını pekiştirmiştir.

59/1Resül buyurdu kırk kişinin hizmetini **eger**

59/2Bir kimse görse ne virirsin didiyā

“Peygamber sordu, eğer kırk kişinin yapacağı hizmeti, bir kişi yapsa ne verirsin? dedi ya.”

Birinci mısradaki nazım gereği eksilti olarak bırakılıp, ikinci mısradaki tamamlanan koşul cümlesi, bu beyitte de şart ekiyle bir arada kullanılarak koşul anlamını pekiştirmiştir.

80/15Bir kişi bir kişiye **eger** koysa emānet

80/16Yine **alsa** emānet kim māni‘ didiyā

“Eğer bir kişi bir kişiye emanet koysa, tekrar emaneti alsa (buna) kim engel(dir) dedi ya.”

Birinci mısradaki kullanılan şart eki ve *eger* bağlacı ve ikinci mısradaki kullanılan şart ekiyle cümledeki koşul anlamı pekiştirilmiştir.

(30/15), (50/6), (59/3), (59/6)

7/3Ümmet olsun ğarīblere tābi‘ olgıl

7/4Āyet ḥadīṣ her kim itse sāmi‘ olgıl

“Ümmet olsan gariplere bağlı ol, ayet, hadis her kim söylese işit.”

14/1‘ Ākıl iseñ erenlere ḥidmet kıln

14/2Emr-i ma‘ rûf kılanlara ‘ izzet kıln

“Akıllıysan erenlere hizmet edin, bilinen buyrukları yerine getirenlere saygı gösterin.”

Her iki beyitte koşulu sağlamak için şart eki kullanılmıştır.

Ger: Farsça kökenli olan bu bağlaç metinde sadece bir yerde kullanılmıştır.

60/17Ger beni bilse idi bu günāhı itmez idi

60/18Cāhiller işini ‘ afv buyur didiyā

“Eğer beni bilseydi, bu günahı işlemezdi, cahillerini işini affet dedi ya.”

Günahın işlenmemesinin koşulu, bilinmeye, tanınmaya bağlanmıştır. *Ger* bağlacı sayesinde koşul cümlesi oluşturulmuştur.

Bağlamla sağlanan koşul: Metinde koşul anlamına yardımcı olan şart eki -sA ve *eger* bağlacı olmadan da koşul anlamı oluşturulmuştur. Metin çözücünün/okurun bilgi ve birikiminden ve de beyitteki kelimelerin yardımından yola çıkarak cümledeki koşul cümlesi olduğu anlaşılır.

8/21Ġarīb faķır yetimleri her kim sorar

8/22Rāzı olur ol bendeden Perverdigār

“Garip, fakir ve yetimleri her kim sorarsa, Allah o kuldan razı olur.”

Allah'ın rızası garip, fakir ve yetimlerin hallerini sormaktan geçtiğini düşünen metin çözücü/okur, bu beyitin zihninde koşul ifade ettiğini düşünür ve ona göre cümleyi tamamlar.

34/21Şavm şalât her şubh-şâm

34/22Bunda bulup murâdına nâ'îlim ben

“Namaz kılıp oruç tutup her sabah akşam, bunda bularak muradına erdim ben.”

Kişinin muradına ermesinin koşulu, sabah akşam namz kılıp oruç tutmasından geçmektedir. Bu bağlamdan yola çıkan okuyucu beyitteki koşul anlamını tamamlar.

48/9Evliyâyâ gelenler dünyâsından geçenler

48/10İhlâşlu kul murâdına yetdiyâ

“Erenlere gelenler, dünyasından geçenler ihlaslı kul (olmanın) muradına ulaştı ya.”

İhlaslı kul olmanın erenlere gelmeden ve dünyayı terk etmekten geçtiğini bağlamdan yola çıkarak metin çözücü/okur kavrar.

49/17Bu dünyâda okur Mevlâ'm kelâmını

49/18İşidirsîñ anda yâr selâmını

“Bu dünyada Mevla'm kelimini okursan, onda işitirsin yârin selamını.”

Yârin selamını işitmenin şartının Mevla'nın kelimini (Kur'an'ı) okumak olduğu düşünülerek koşul cümlesi tamamlanmış olur.

63/3Ana didi oğlum sağ kolun keselüm

63/4Hizmetine varalum râzî olsun didiyâ

“Anne söyledi, oğlum sağ kolunu keselim, hizmetine gidelim, razı olsun dedi ya.”

Razı olunmanın şartı, sağ kolun kesilmesi ve hizmet etmek amacıyla Peygamber'e varmaktan geçtiği düşünülerek koşul cümlesi tamamlanır.

Yine, zarf fiillerle oluşan cümlelerde de koşulluk söz konusudur. Metinde birçok yerde böyle kullanım söz konusudur;

17/17Öldigimde geliñ uruñ yüz biñ dayak

17/18Ol sebebden Hakk’a sığınup geldim ben

“Öldüğümde gelin yüz bin dayak vurun, o sebepten Hakk’a sığınarak geldim ben.”

Zarf olarak verilen *öldigimde* kelimesi bağlam olarak bir şart bildirmektedir. Metin çözücü/okur, dayak atılmanın gerekçesinin ölmeye bağlı olduğunu düşünür.

33/17Muhabbet bāğın gezmeyen ‘âşık olmaz

33/18Hörlük zârlık çekmeyince nefsin ölmez

“Âşkın bağıni gezmeden âşık olamaz, hakirlik, ağlamaklık çekmedikçe nefsin ölmez.”

Her iki mısradaki zarf fiillerin yardımıyla bir koşul cümlesi oluşturulmuştur.

2. 1. 1. 5. Açıklama

Açıklama bildiren bağlaçlar, başlarında veya içinde bulundukları cümleleri, kendilerinden önce veya sonra gelen cümlelere açıklama işlevi ile bağlarlar.¹⁵¹ Bu bağlaçların asıl işlevi, metinde yer alan ifadeleri okuyucunun anlaması için daha açık hale getirmeleridir. Metinde tespit ettiğimiz açıklama bildiren başlıca bağlama öğeleri *kim*, *ki*’dir:

Kim ve ki: *Kim* kelimesi, kaynak itibarıyla bir soru zamiri olmasına rağmen dilimize Farsça’dan geçen *ki* bağlacının etkisi altında kalarak bağlaç niteliği kazanmıştır. Bu

¹⁵¹ Korkmaz, a.g.e., s. 1124

bağlacın “sonuç” ve “açıklama” görevi çok kuvvetlidir.¹⁵² Aktaş, "Bu bağlaç aracılığıyla kurulan cümleler arası ilişkilerde bir açıklama vardır" demektedir.¹⁵³ *Kim*'den sonra gelen cümle bir öncekine bazı yönlerden açıklık getirmektedir.

70/19Ol katre **ki** feme damladı gönli günden rüşenlendi

70/20⁶ İlm-i hikmet içinde mevc urup vardıyā

“O damla ki ağıza damladı gönli güneşten aydınlandı, hikmet bilgisi içinde dalga vurup ulaştı ya.”

Peygamber’e Mirac’a çıktığı gecede şerbet ikram edilir. Peygamber şerbeti içmek için bir yudum alır ve beyitte bulunan olay gerçekleşir. Beyitte bulunan bağlaçla ağıza damlayan damlanın ne olduğuna, ona nasıl bir etki bıraktığına dair açıklamada bulunmuştur.

72/11Cümle dırahtları men **kim** cümlesini cān yaratdım

72/12Düşmānların başına taş yağdırdım didiyā

“Bütün ağaçları ben (yarattım) ki hepsine can verdim, düşmanların başına taş yağdırdım dedi ya.”

Bu beyitte kullanılan *kim* bağlacı ağaçların özelliğine açıklık getirmek amacı ile kullanılmıştır.

82/3Cābir **kim** peygamberi mihmān kıldı

82/4Oğulları dirildi kudretin gördileryā

“Cabir ki, Peygamber’i konuk etti, oğulları dirildi, (Tanrı’nın) gücünü gördüler ya.”

Cabir, Peygamber’i ve ashabını yemek yemesi için evine davet eder. Yemek yemek için gelinen evin iki çocuğu vardır. Ancak bu çocuklar çeşitli nedenlerden dolayı ölürlür. Bundan habersiz olan Peygamber’e Cebrail gelerek ısrarla bu çocuklarla birlikte yemek yenmesini ister. Birkaç kez çağırılan çocuklar gelmez. Sonunda bu çocukların öldüğü ortaya çıkar. Tanrı’nın kerametiyle Peygamber, bu

¹⁵² Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesinin ki Bağlacı ile ki şüphe Edatı Arasındaki Yapı ve Görev Ayrılığı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1*, Ankara, TDK Yayınları, 1995 s. 620

¹⁵³ Aktaş, *a.g.m.*, s. 59

çocukların dirilmesi için dua okur ve sonunda çocuklar dirilir. Beyitte kullanılan “kim” bağlacı gerek sıralanan bu olaylara gerekse aynı beyit içinde ifade edilenlere açıklama getirmiştir.

Ayrıca metinde herhangi bir bağlaç kullanılmadan da açıklama yapılan beyitler vardır;

73/3Kara idi yüzleri çakır idi gözleri

73/4Nısf teni nâr yarısı qar irdiyā

“Yüzleri kara, gözleri çakır idi; tenlerinin yarısı ateş, yarısı buz idi ya.”

Bu beyitte açıklayıcı bağlaç görevinde kullanılan bir unsur yoktur. Ancak bu beyitte açıklayıcı ifade kullanılmış ve bir varlığın özelliği açıklanmıştır. Bu varlığın ne olduğu kendinden önceki beyitte “*cehennemdeki ferişteher*” olarak açıklığa kavuşturulmuştur.

73/15Biri anıñ şu birisi hem süd idi

73/16Birisi bal digeri şehd ü şeker idiyā

“Onun biri su diğeri süt idi, birisi bal diğeri de bal ve meker idi ya.”

Burada kendinden önceki beyitte söylenen “*ırmak*” kelimesinin açıklaması yapılarak özellikleri verilmiştir. Ancak açıklamayı belirtecek bağlaç yoktur. Okuyucu bu beyitte sıralama cümlesi olarak verilen cümlelerden yola çıkarak bu beyitin açıklayıcı olduğunu düşünür.

73/19Bir behişt gördiler yapısı kâfûrdan

73/20Etrâfı zümrüd n‘ acā’ib diyü kaldıyā

“Bir cennet gördüler (ki), yapısı kâfûrdan, etrafı zümrütten, ne acaib deyip şaşırıp kaldı ya.”

Bu beyitte de bağlaç olmasına rağmen okuyucu bunun açıklayıcı cümle olduğunu bilir ve cümleyi bu bağlama göre zihninde tamamlar.

Metnin nesir kısmında açıklama olarak kullanılan “ki” bağlacı:

(2/13), (2/18), (3/10), (4/3) nazım kısmındaki “ki”, “kim” bağlamı: (24/9), (72/10), (76/15)

2. 1. 1. 6. Amaç

Banguoğlu bu hal için, “iki unsurdan birinin ötekini gerçekleştirme amacını güttüğünü göstermeye yarayan bağlamdır”¹⁵⁴ demiştir. Türkiye Türkçesinde, “amacıyla, için, -sin diye, -mesi için” cümleye amaç anlamı katmak için kullanılmaktadır.¹⁵⁵ Metinde bu anlamı karşılamak üzere kullanılan bağlaç “*îçün*”dür.

18/7Ben yigirmi altı yaşında sevdâ kıldım

18/8Manşûr-şifat dîdâr *îçün* gavgâ kıldım

“Ben yirmi altı yaşında sevdalandım, yüz için (Allah’ın yüzünü görmek) Mansur gibi kavga ettim ”

Kavga edilmesinin maksadı yüz içindir. Yani Allah’ın yüzünü görmektir. *Îçün* bağlacı kullanılarak cümleye amaç anlamı katılmıştır.

25/17Sizi bizi Hakk yaratdı tâ‘at *îçün*

25/18Ey bi’l-‘aceb yemek içmek râhat *îçün*

“Allah sizi, bizi ibadet için yarattı, ey garip yemek, içmek ve rahat etmek için değil.”

Allah’ın sizi ve bizi (insanları) yaratmasındaki maksat kendisine ibadet edilmesidir. Burada kullanılan *îçin* sebepten çok bir amaca yönelik sonuç bildirmektedir. Yine aynı beyitin ikinci mısrasında verilen amaç da, birinci mısra ki cümlelerin gerekçesi olarak açıklama getirmiştir.

40/1Dîdâr *îçün* gedâ oldum âmin deyiñ

40/2Ey tâlibler hâlim görüp gamım yeyiñ

“Yüz (Tanrı’nın yüzünü görmek) için dilenci oldum, âmin deyin, ey talep edenler halimi görerek üzüntümü alın.”

¹⁵⁴ Banguoğlu, a.g.e., s. 393

¹⁵⁵ Günay , a.g.e., s. 85

18/7-8. beyitteki durum bu beyit için de geçerlidir. Dilenci olunmasının maksadı yüz (Allah'ın yüzünü görmek) içindir.

55/15Medîne'den gelürem ücretle hizmet etmege

55/16Ehl-i 'ıyālime infāk için geldim didiyā

“Ücretle hizmet etmek için Medine'den geldim, ailemin geçimini sağlamak için geldim dedi ya.”

Beyitte her iki mısrada bir amaç söz konusudur. Birinci mısrada Medine'den gelinmesinin maksadı, ücret karşılığında hizmet etmektir.

75/1Günlerde bir gün Resūlu'l-lāh Medîne'de idiyā

75/2Muḥāşara itmek için asker-i küffār geldi yā

“Günlerden bir gün Allah'ın peygamberi Medine'deydi, kuşatmak için kâfir askerler geldi ya.”

Kâfir askerlerin Medine'ye gelmesinin maksadı Medine'yi kuşatmaktır.

83/7Ābdest için nehre vardı pāk ṭahāret kıldı

83/8Bir kırmızı elma aḳup gelür aldı yediyā

“Abdest almak için nehre gitti, iyice temizlendi, bir kırmızı elma akarak gelir, (kırmızı elmayı) aldı, (kırmızı elmayı) yedi ya.”

Nehre varılmanın maksadı abdest almaktır.

(15/16), (21/9), (25/19), (27/15), (30/5), (45/2), (47/5), (47/6), (47/7), (49/11), (53/4), (57/18), (76/10)

2. 1. 1. 7. Sebep-sonuç

Metinde iki unsurdan birinin ötekine sebep veya iki unsurdan biri öbürünün sonucu olduğunu gösteren bağlaçlarda sebep-sonuç ilişkisi oluşturulur.¹⁵⁶ Türkçede sebep bağlacı, “çünkü, zira, ki”, sonuç bağlacı “buna göre, bundan dolayı, bu sebeple

¹⁵⁶ Banguoğlu, a.g.e., s. 392

vs.” olarak kullanılır. Metinde “içün, diyü, birle” bu bağlacın anlamını vermek için kullanılmıştır. Ayrıca sadece sonuç belirten bağlaç olarak da “sebebdan” kullanılmıştır.

24/5Ümmet **içün** çok çekdim Hakk’dan külfet

24/6Muştafâ’ya mâtem tutup yere girdim ben

“Ümmet için Tanrı’dan çok eziyet çektim, Mustafa’ya matem tutarak yere girdim ben.”

Eziyet çekilmesinin sebebi ümmettir. Birimler arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır.

31/7Nefsinden geçüp seviyy-i Hakk’a dönmediñ

31/8Bu nefis **içün** zâr-ı hayrân oldum ben

“Nefsinden vazgeçip Allah’a doğru yönelmedin, bu nefis için ağlamaklı şaşkın oldum ben.”

Ağlamaklı şaşkın olmanın sebebi nefstir.

53/19Buyurdu yâ hatun kulağ vir dünyâ gerekse al

53/20Kılma beni çok melâl dünyâ **içün** didiyâ

“Buyurdu, ya hatun dinle, dünya gerekse al, dünya için beni çok sıkma, dedi ya.”

64/11^c Aât kıldı bize ümmet **içün** resûlini

64/12Biz gibi ‘ âşî ümmetlere bunda resûl virdiyâ

“Ümmetlik için peygamberini bize armağan etti, biz gibi asi ümmetlere burada peygamberi verdi ya.”

Armağan edilmenin sebebi ümmettir.

75/9Didi biz şehrimizde hendek yaparız küffâr **içün**

75/10Düşmân kalur hayrân gelür geçemez didiyâ

“Biz şehrimizde kâfirler için hendek yaparız, dedi, Düşmanlar hayret eder gelip geçemez, dedi.”

Hendek yapılmasının sebebi kâfirlerdir.

82/13Göz virdi görmek için ‘ akıl virdi bilmek için

82/14Hakk zikrini itmege lisân yine virdiyâ

“Göz verdi görmek için, akıl verdi bilmek için, Hakk’ın zikrini etmek için yine lisan verdi ya.”

Bu beyitte sıralı bir şekilde sebep-sonuç cümlesi vardır.

İçin: (35/18), (36/1), (50/19), (55/6), (63/22), (72/17), (74/3), (76/18)

43/1‘ Âkıl iseñ ehl-i kubûrdan haber algıl

43/2Ben dañi şunlar gibi olurum diyü ‘ ibret algıl

“Akıllıysan mezardakilerinden haber al, ben de şunlar gibi olurum diye ibret al.”

İberet alınmasının sebebi mezarda yatanlar gibi olmaktır.

57/13İçeriye gel diyü nidâ olup varıldı

57/14Tahtından inüp zāt-ı pāke teklif kıldiyâ

“İçeriye gel diye seslenildi, varıldı, tahtından inip kişiliği temiz olana teklif etti ya.”

Seslenilmesinin sebebi içeriye gelinmesini istemektir.

62/15Anası itdi du‘ ā hem yalvardı Hudā’ya

62/16Oğlum yine gel diyü keremler kıl didiyâ

“Anası Hüda’ya dua etti ve yalvardı, oğlum yine gel, lütuflar ver dedi ya.”

Dua edilmesinin ve yalvarmanın sebebi oğlunun yeniden gelmesi ve lütufların verilmesidir.

77/5Cābir bu sözden hoşlandı Resūl'i almağa vardı

77/6Yā Resūl buyuruñ **diyü** teklif kıldıyā

“Cabir bu sözden hoşlandı, Peygamber'i almaya gitti, ya Peygamber buyurun diye teklif etti ya.”

Teklif edilmesinin sebebi Peygamber'in alınıp gelinmesidir.

Diyü: (44/2), (46/13), (47/3), (64/8)

11/1Mi' rāc üzre Hakk Muştafā rūhum gördü

11/2Ol **sebebdēn** altmış üçde girdim yere

“Hak Mustafa, Mirac üstünde ruhumu gördü, o sebepten altmış üçte yere girdim.”

Altmış üçte yere girmesinin sebebi Hak Mustafa'nın Mirac'da ruhunu görmesidir.

12/13Bir yaşımda ervāh baña müjde virdi

12/14İki yaşımda peygamber gelüp beni gördü

12/15Üç yaşımda erenler gelüp hālim şordu

12/16Ol **sebebdēn** altmış üçde girdim yere

“Bir yaşımda ruhlar bana müjde verdi, iki yaşımda Peygamber gelip beni gördü, üç yaşımda erenler gelip halimi sordu, o sebepten altmış üçde yere girdim.”

Altmış üçte yere girmesinin sebebi bir yaşında ruhların müjde vermesi, iki yaşında peygamberin gelip görmesi, üç yaşında erenlerin gelip halini sormasıdır.

30/7Zālimleriñ ne haddine var bizde günāh

30/8Dervişlerin hulkı murdār geçmez du' ā

30/9Ol **sebebdēn** pādīshāh kılur bize cefā

“Zalimlerin haddine ne var bizde günah, dervişlerin huyu kötü geçmez dua, o sebepten sultan bize eziyet eder.”

Sultanın eziyet etmesinin sebebi zalimlerde ve kendisinde olan günahı ve dervişlerin kötü huyundan dolayı kabul edilemeyen duadan dolaydır.

Sebebden: (10/20), (11/2), (11/6), (11/10), (11/14), (11/18), (11/22), (12/4), (12/8), (12/12), (12/20), (13/6), (13/10), (13/14), (13/18), (13/2), (13/22), (14/4), (14/8), (14/12), (14/20), (14/16), (15/4), (16/12), (16/19), (17/4), (17/6), (17/10), (17/14), (17/18), (18/2), (18/6), (18/10), (18/14), (18/18), (18/22), (19/4), (19/8), (21/1)

Birle: Metinde sadece bir yerde sebep anlamı katmak üzere kullanılmıştır.

22/9 Bu hâl **birle** yer altında dâ'im oldum

22/10 Muştafâ'ya mâtem tutup yere girdim ben

“Bu hal ile yer altında daim oldu, Mustafa'ya matem tutup yere girdim ben.”

Yeraltında daim olmasının nedeni bu haldir. Bu hal ise, kendinden önceki beyitte “gece gündüz kuran okuyarak, namaz kılarak ibadetlerini yerine getirmek” işaret edilerek açıklığa kavuşur.

Bağlam yoluyla sebep-sonuç: Metinde bağlaç olmadan da bağlam yoluyla sebep-sonuç ilişkisinde olan beyitler mevcuttur ve çok sıktır.

9/15 Âyâ! Nādān ma' nâ bulup sâhib bildim

9/16 Andan şöñra çöller gezüp giyâh yedim

“Cahilde anlam bulup sahip bildim, ondan sonra çöller gezip ot yedim.”

Çöllerde gezip ot yemesinin sebebi nadandır.

23/13 Yer altında hõrluk gördüm çok meşakkat

23/14 Döşek yaşadık taşdan çekdim miḥnet

“Yeraltında horluk gördüm, çok sıkıntı (çektim), döşek, yastık ve taştan eziyet çektim.”

Eziyet çekmenin sebebi döşek, yastık ve taşdır. Bu bağlamı oluşturan unsur çıkma hal eki “-dAn”dır ve cümleye sebep anlamı katmıştır.

26/9 Cāndan geçüp miḥnet çeküp yandım didi

26/10Kıanlar yutup Allah didim raħm eyledi

“Candan geçip, sıkıntı çekerek yandım dedi; kanlar yutarak Allah dedim, bağışladı.”

Bağışlanmanın sebebi eziyetler çekmesi ve Allah demesidir.

31/1 Saňa cezā Yaradan’a yalvarmadıñ

31/2Allah diyüp giceleri urup eglemediñ

31/3Haķikatden sözler idüp iřitmediñ

“Sana ceza Yaradan’a yalvarmadın, Allah deyip geceleri kalkıp vakit geçirmedin, gerçeklerden sözler söyleyip işitmedin.”

Cezanın sebebi Yaradan’a yalvarmamak, Allah deyip geceleri kalkıp vakit geçirmemek, gerçeklerden sözler söyleyip işitmemektir.

41/5‘ Ařķ-ı pādiřāh ‘ āřık-ı faķır dem urulmaz

41/6Haķķ’dan ruħřat olmayınca söz söylenmez

“Padişahın ařķı (yanında) dervişin ařķı anılmaz, Hak’tan izin olmayınca söz söylenmez.”

Söz söylenmemesinin sebebi Hakk’ın izninin olmasıdır. Bu bağlamı oluşturan unsur, zarf fiil eki “-IncA”dır.

52/13Bismi’l-lāhdan söz açdım ĥamd ü řenā eyledimyā

52/14Sevgilü ĥabībinden ‘ ālem binā kıldıyā

“Bismillah diyerek söz açtım, şükür övgüyle andım ya, sevgili habibinden ālemi inşa etti ya.”

Ālemi inşa etmesinin sebebi sevgili habibi, yani Hz. Muhammed'dir.

64/17Ebū Cehil yanında seksen kiři var ķatında,

64/18Nāgāh resūli görünce heybet birle baķdıyā

“Ebu Cehil’in yanında ve huzurunda seksen kişi var(dır), Birden peygamberi görünce kibirle baķtı ya.”

Heybet birle, kibirle bakmasının sebebi resüli görmesidir.

81/7Oğlanları Resül'e getirüp hem gördiler

81/8Kan içinde görüp hem hayrân kaldıyâ

“Oğlanları Peygamber’e getirip hepsi gördü, kan içinde görünce hepsi şaşırıp kaldı ya.”

Hayran kalınmanın sebebi oğlanların kan içinde olmasıdır.

2. 1. 1. 8. Denkleştirme-karşılaştırma-seçme

Bu gruba giren bağlaçlar, cümlelerin iki ögesini karşılaştırma, denkleştirme, seçme gibi işlevlerle birbirine bağlar.¹⁵⁷ Metinde bu bağlacı işaret etmek için (yâ... yâ, yâ) kullanılmıştır.

57/11Didi şehin-şâha bir yigit kapuñuzda

57/12Yâ Muhammed'dir yâ aşhâbı ola didiyâ

“Şahların şahına cevap verdi, bir yiğit kapınızda(dır), ya Muhammed'dir ya da ashabıdır dedi ya.”

Yâ bağlacı, iki kavramı birbirine bağlayarak sıralanan ögeler arasında bir ayrıcalık yapılmadığını ortaya koymaktadır.

56/19Resül buyurur: Er kimse Müslümân mı yâ kâfir

56/20Beyân kıl ben bileyim anı didiyâ

“Peygamber sordu, er kişi Müslüman mı yoksa kâfir mi? Açıkla ben onu bileyim dedi ya.”

Yâ bağlacı bu beyitte soru ifadeleri arasında bir seçme yapmak üzere kullanılmıştır. Sıralanan ögeler arasında karşıt anlamlılık “Müslümân/kâfir” söz konusudur. Bu karşıt anlamlılık ilişkisi içerisinde kullanılan kelimelerden birini seçmek için “yâ” bağlacı kullanılmıştır.

¹⁵⁷Korkmaz, a.g.e., s. 1112

SONUÇ

Tercüme-i Dîvân-ı Aḥmed Yesevî Ḳuddise Sırruh adlı eseri metin dilbilimsel açıdan ele alan tezimizde metni bağdaşıklık ve tutarlılık bakımından inceledik. Bu incelemeden çıkan sonuçları şu şekilde sıralamamız mümkündür;

- 1) Metinde bağdaşıklık kazandıran en önemli unsurlardan biri gönderimdir. Gerek sözlü anlatımda gerekse yazılı bir metinde dili etkili kullanma ve ondan tasarrufta bulunma önemlidir. Sürekli aynı şeylerin tekrarı hem anlatıcı hem de dinleyici ya da okuyucu için olumsuz bir durum teşkil eder. Bu nedenle gönderimler metinde önemlidir. İncelenen metinde de gönderime sıkça yer verilmiştir. Böylelikle gönderimi yapılan unsurun metinde sık sık tekrar edilmesinin önüne geçilmiştir.
- 2) Her metinde bağlantıları sağlayan dilbilgisel kurallar vardır ve bu dilbilgisel kurallar aracılığıyla metinlerde bağdaşıklık oluşturulur. Dilbilgisel ögeler hem beyit içi hem de beyitler arası bağdaşıklığın sağlanmasında oldukça önemli görevler üstlenmiştir ve bu ögeler sayesinde metinde sözdizimsel, anlamsal ve mantıksal bağlantıların kurulması sağlanmıştır.
- 3) Metinde gösterme sıfatları, zamirler, belirteçler, iyelik ekleri, belirtme durum ekleri ve şahıs ekleri cümlelerin birbiriyle bağlantılı anlam dizileri oluşturmasında görev üstlenmiştir. Bu gönderim ögeleri aracılığıyla metnin öncesinde verilen bilgilerin tekrar edilmesi sağlanmıştır.
- 4) Gösterme sıfatları aracılığıyla metinde daha önce geçen bilgiler yinelenmiş ve sunulacak olan yeni bilgiler bu sıfatlarla ön plana çıkarılmıştır. Eserde kullanılan gösterme sıfatları okuyucuların ilgisini bir sonraki beyte yönelterek önemli bir bilgi verileceğini ortaya koymuştur.
- 5) Adın cümledeki görevini üstlenen zamirler cümlelerin daha ekonomik ve daha kısa ifade edilmesini sağlarlar. Metinde konu bütünlüğünün sağlanmasında oldukça önemli görevler üstlenmiştir. Metinde şahıs, işaret, dönüşlülük ve belirsizlik zamirleri gönderim yapmak amacı ile kullanılmıştır. Metinde geçen zamirler Türkçenin sondan eklemeli dil olması nedeniyle durum ya da iyelik eklerini almışlardır. Bu tip kullanımlar metinde sıkça kullanılmıştır.
- 6) Metinde gösterme zamirleri kimi zaman şahıs zamiri işleviyle kullanılmıştır.

- 7) Metinde özellikle şahıs zamirleri, kelimelerde kullanılan şahıs ve iyelik eklerinden anlaşılabilmesine rağmen vurgu yapmak amacı ile metinde sıkça kullanılmıştır.
- 8) Metinde kullanılan şahıs zamirleri sosyal ilişkinin açığa çıkmasını sağlayarak kahramanlar arasındaki statü farkını ortaya koymuştur.
- 9) Metinde dönüşlülük zamirleri çoğunlukla şahıs zamirlerinin görevini yerine getirmek üzere kullanılmıştır. Dönüşlülük zamirleri bu işleviyle kullanıldığında beyitlerde genellikle şahıs zamirleri kullanılmamıştır. Ayrıca tıpkı gösterme zamirlerinde olduğu gibi dönüşlülük zamirleri de iyelik eki ve hal ekleri almıştır.
- 10) Hitaplarla birlikte kullanılan şahıs zamirleri vasıtasıyla kişinin yapmış olduğu işe açıkça vurgu yapılmıştır.
- 11) Başlangıçta neye gönderim yapıldığı belirlenemeyen öngönderim öğeleri sayesinde okuyucuların dikkati bir sonraki cümle ya da cümle dizisine yönelterek belirsizlik ortadan kaldırılmıştır.
- 12) Bağdaşıklığın sağlanmasında önemli bir yere sahip olan yineleme, sadece dilbilgisel öğeler vasıtasıyla gerçekleştirilmemiştir. Kimi zaman farklı sözlüksel birimler aracılığıyla aynı kahramana gönderimde bulunulmuştur. Bu kişilerin metin boyunca farklı kelimelerle yinelenmesi neticesinde anlatının içeriği pekiştirilmiştir.
- 13) Metinde kullanılan belirteçler, soyut ve somut olmak üzere iki yere gönderimde bulunmuştur. Soyut mekân olarak ya bu dünyaya ya da öbür dünyaya gönderimde bulunmak üzere kullanılmıştır. Bu belirteçlerin nereye gönderimde bulunduğu diğer cümlelerle ve beyitlerle kurduğu ilişki çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Metinde somut mekân ise, Hz. Muhammed'in Mekke şehrinde bulunan evi ve Medine şehrinde bulunan mescittir.
- 14) Farklı bölümlere ayrılmış değilse de, farklı kahramanlar etrafındaki olay örgüleri sebebiyle eser bir kaç kısımdan oluşmaktadır. Her bölümde farklı konular işlendiği düşünülse de metinde geçen anahtar kelimeler yardımıyla konu bütünlüğünün sağlandığı tespit edilmiştir.
- 15) Metinde zamirlerin kullanılmadığı beyitlerde zamirlerin dizimsel değişkeni olarak görev yapan iyelik ekleri, daha önceki mısralarda verilen bilginin okuyuculara hatırlatılması görevini yerine getirerek verilen bilgilerin pekişmesini sağlamıştır. Ayrıca iyelik ekleri vasıtasıyla kahramanların kimliği metinde daha belirgin hale getirilmiştir.

16) Metinde belirtme durum eki zamirler, gösterme sıfatları ve iyelik ekleri ile kullanıldığında daha önceki bilgilere gönderimde bulunma görevini yerine getirmiştir.

17) Beyitler arasındaki konu bütünlüğünün sağlanmasında eklenen şahıs zamirleri, emir ekleri oldukça önemli bir görevi yerine getirmiştir. Metinde şahıs ekleri ile yapılan gönderimler, genellikle özneyi ve yapılan işi açıkça vurgulamıştır.

18) Metinde kullanılan paralel yapılar vasıtasıyla şahıs ekleri gönderim işlevini yerine getirmiştir.

19) Bağdaşıklık incelemesinin bir parçası olarak eksiltide, az sözle daha çok şey anlatma ve bu gayrete bağlı olarak tekrara düşmeme çabası önemlidir. Dilde tasarruf en çok belirli bir kalıp ya da nazma bağlı olarak yazılmış ürünlerde sıkça görülür. İncelenen metin de nazım esasına göre yazılmıştır ve bu nedenle metinde sıkça eksiltili unsura rastlanılmıştır. Bu eksilti ise, beyitlerde kullanılan eksik öğelerin bağlam aracılığıyla ve daha önceden kullanılan yapılar sayesinde yüzey metine çıkması mümkün olmuştur. Böylece metinde anlam da ön plana çıkmıştır.

20) Metinde eksiltelen öğeler içeriğin yardımıyla kolaylıkla tespit edilebilmiştir. Ayrıca beyitlerdeki paralel yapılar sayesinde yazar cümlelerin herhangi bir ögesini eksiltile kullanabilmiştir. Yazar bu sayede kısa anlatımlar yakalamıştır.

21) Türkçede en fazla görülen eksilti, özne eksiltidir. Metinde de en sık rastlanılan eksiltilerden biri özne eksiltisidir ve bu eksiltilerin büyük çoğunluğu görülen geçmiş zamanda yapıldığı tespit edilmiştir. Metnin tasavvufu ve öğütsel içerikli anlatım unsurlarını barındırmasından dolayı, beyitlerde de sıkça öğütsel gönderimler kullanılmıştır. Bu öğütsel kullanımı ise, -yazarın kendisine seslendiği beyitlerin haricinde- öznenin en çok teklik ikinci şahsında eksilti yapılarak kullanılmıştır.

22) Metinde ilk beyitte ya da ilk cümlede yüzey yapıda yer alan açık özne sonraki beyitte ya da cümlede eksiltildiği durumlar olmuştur. Özne eksiltilerinde genellikle önceden yüzey yapıda yer alan kelime eksiltilir. Ancak incelenen metinde -yazarın, yani Ahmet Yesevi'nin kendinden bahsettiği bazı kullanımlarda önce eksilti yapıldığı, ardından eksiltelen unsurun yüzey yapıya çıkardığı görülmektedir. Bu durumun haricinde metinde eksiltelen özneler, alıcı tarafından kolayca tamamlanabilmektedir.

23) Metinde belirlenen diğ er bir eksilti türü de nesne eksiltisidir. Metinde görülen nesne eksiltileri Ő  Ő ekildedir: Ge iŐ li bir fiile bağ lanan kelime gruplarında daha önce nesnenin ne olduğ  ile ilgili bilgi verilir. Daha sonra o kelime nesne görevini üstlenen bir kelime ya da kelime grubu almadan cümlede kullanılır. Paralel yapıyla oluŐ turulan beyitlerde nesne ortak  ğ e olarak kullanılmıŐ tır. Açıklaması  nceki beyitlerde verilen nesne eksiltili olarak kullanılmıŐ tır. Bazı durumlarda önceki birimde yüzey yapıda yer alan nesne eksiltiymiŐ , bazı durumlarda ise önceki birimde farklı görevde bulunan kelimeler, derin yapıda nesne görevinde kullanılmıŐ  ve eksiltiymiŐ tır.

24) Metinde görülen diğ er bir eksilti türü ise t mle lerdeki eksiltidir. Bu eksiltinin de özne ve nesne eksiltilerinde görülenlerle benzer nitelikte olduğ  belirlenmiŐ tır. Fillerin taŐ ıdıė  özelliklerden ve bağ lamdan dolayı beyitlerde tümleçler eksiltili olarak kullanılmıŐ tır. Beyitlerde, kimi zaman yer ya da kiŐ i ile ilgili bir bilgi verildiyse sonraki beyitlerde bu bilgi eksiltili olarak kullanılmıŐ tır. Paralel yapılar sayesinde tümleç ortak kullanılmıŐ tır. Aynı beyitin ilk mısrasında farklı görevle kullanılan bir unsur, ikinci mısradaki tümleç göreviyle kullanılmıŐ tır. Metinde çok sık olmamakla birlikte zarf t mlecinde de eksiltili unsur kullanılmıŐ tır. Böyle kullanımlar yapılarak metinde baė daŐ ıklıė ın ve tutarlılığ ın oluŐ ması saė lanmıŐ tır.

25) Beyitlerin kendi aralarında kafiyeli olması bazı durumlarda eksiltinin kullanılmasını zorunlu kılmıŐ tır. Bu durum kimi zaman genel kurallardan sapmaya da sebep olmuŐ tur.

26) Yazar cümlenin  gelerinde yaptığ ı eksiltinin yanında tamlamalarda da eksilti yapmıŐ tır. Böyle bir kullanım yaparak metinde kısa anlatıma katkı saė lamıŐ tır.

27) İsim tamlamalarındaki tamlayanın eksiltilmesi metinde çokça baŐ vurulan eksilti türlerinden biridir. Bazı durumlarda yüzey yapıdaki tamlayan eksiltiymiŐ , bazı durumlarda ise önceki birimlerde farklı görevlerde olan kelimeler, derin yapıda tamlayan görevinde d Ő  nd r lm Ő t r. Metinde en sık eksiltilen tamlayanlar, zamirlerin oluŐ turduė ı tamlayanlardır. Ancak tamlayan durumundaki zamir tarafından karŐ ılanan varlık vurgulanmak istendiğ i zaman tamlayan eksiltisi yapılmamıŐ tır.

28) Tamlamalarda dikkat çeken diğ er bir unsur ise tamlanan eksiltidir. Ancak metinde bu eksilti neredeyse hiç denecek kadar az sayıdadır. Yüzey yapıda

tamlamayı oluşturan her iki unsur birarada verilmiş olmakla birlikte her iki unsorda da ek, eksiltili olarak verilmiştir. Yazar tamlanan unsurdaki ek eksikliğini hem nazma uydurmak için hem de metin çözücünün/okurun ilgisini metne yoğunlaştırmak için bu türden bir kullanımı tercih etmiştir.

29) Metinde eksiltili olarak kullanılan yüklem, beyitlerde anlam bütünlüğünü sağlamak için ya ortak yargıya bağlanmış ya da önceki cümlede açıklığa kavuşturulduğu için sonraki cümlede eksiltili olarak kullanılmıştır. Kimi zamanda okuyucunun tamamlaması için yüklem eksiltili olarak kullanılmıştır.

30) Metinde cümle eksiltisine çok fazla başvurulmamıştır. Metinde *beli/evet* kelimesi cevap olarak kullanılmaktadır. Bu kullanımla birlikte cümlede tasarruf yapılmıştır.

31) Okuyucular kimi zaman metindeki eksiltiye bilgileri yoluyla ulaşmaktadır. Yazar, özellikle okuyucunun zihninde tamamlayabileceğini düşündüğü öğeleri, cümlede eksiltili olarak kullanmıştır.

32) Metinde tutarlılığın sağlanması için bağlama öğelerinin kullanıldığı görülmektedir. Metinde tespit edilen başlıca bağlama öğeleri ve bu öğelerin metne kattığı anlamlar şöyledir: **Ekleyici bağlama öğeleri** (*bile, hem, ile, ne...ne, ve*), **karşıtlık bildiren bağlama öğeleri** (*ammā, yine*), **zaman bildiren bağlama öğeleri** (*kaçan, evvel, sonra, andan sonra, pes; zamān eş zaman olarak: ān, imdi, şimdi, zamān*), **koşul bildiren bağlama öğeleri** (*eger, ger*), **açıklama bildiren bağlama öğeleri** (*kim, ki*), **amaç bildiren bağlama öğeleri** (*içün*), **sebep-sonuç bildiren bağlama öğeleri** (*içün, diyü*), **denkleştirme-karşılaştırma-seçme bildiren bağlama öğeleri** (*yā... yā, yā*).

33) Bağlaçlar geçtiği cümlelerde çeşitli anlamlarda kullanılırlar. Ayrıca metinde farklı işlevleri de yerine getirebilirler. Örneğin “*içün*” kullanıldığı bağlama göre beyite kimi zaman amaç, kimi zaman da sebep-sonuç iletisi katmaktadır.

34) Metinde tutarlılık amacıyla fikirlerin ve kavramların ilişkisini ortaya koymaya çalışan bağlaç, gerek kelimeleri gerek kelime gruplarını gerekse de cümleleri birbirine çeşitli anlam ilgileriyle bağlayarak oldukça önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bağlaçlar, metinde ekleme, karşıtlık, zaman, koşul, açıklama, amaç, sebep-sonuç ve denkleştirme-karşılaştırma-seçme gibi anlam ilgileriyle beyit içinde ve beyitler arasında tutarlılığın oluşturulmasını sağlamıştır.

35) Metinde en çok kullanılan bağlaçlar ekleme, koşul ve zaman bağlamı verme görevi üstlenen bağlaçlardır. Bu bağlaçların sıkça kullanılmalarının nedeni yazarın öğütleyici unsurları vermesidir.

36) Metinde zaman bildiren bağlaçlara sıkça yer verilmiştir. Metinde eş zaman ve art zaman olmak üzere iki türlü zaman bağlacı kullanılmıştır. Eş zamanlı bağlaçlarda olayın geçtiği aralık belli ve kısadır, art zamanda ise olayın ne zaman gerçekleştiği tam olarak belli değildir. Zaman bildiren bağlama öğelerinden “*soñra*” kelimesi, metinde genellikle “*andan*” kelimesi ile birleşerek kullanılmakta ve bulunduğu cümleye “sonralık” anlamı katmıştır.

37) Koşul bağlaçları, metin çözücünün/okurun akıl yürütmesi ve çıkarımda bulunmasına katkı sağlar. Yazar, böyle cümleler kullanarak metin çözücünün/okurun sahip olduğu bilginin ışığında kendisinin verdiği bilgiden bir çıkarım yapmasını amaçlar. Önkoşul iletisinin yer aldığı beyitlerde metin çözücü/okur çıkarıma giderek doğru davranışın ne olduğunu bulabilir. Metinde yazar, metin çözücünün/okurun ulaşması gereken sonucu kendisi vermiştir. Metinde koşul anlamını veren bağlaç “*eger ve ger*”dir. Ayrıca bu bağlaçların kullanımı olmadan da koşulluluk söz konusudur. Yazar beyitlerde zarf fiileri kullanarak koşulluluk bildiren cümleler kurmuştur.

38) Metinde açıklayıcı bağlam genellikle aynı beyit içerisinde verilmiştir. Fakat metinde herhangi bir bağlaç kullanılmadan da açıklama yapılan beyitler vardır. Yazar açıklaması yapılan unsuru kendinden önceki beyitte ya da mısradaki öngönderim olarak verir. Metin çözücü/okur açıklaması olan beyiti zihninde bir bağlaçla bağlanmış gibi düşünür ve o unsuru kendinden önceki beyite bağlayarak çözer. Metinde bazı beyitlerde böyle kullanımlar tespit edilmiştir.

39) Metinde sebep-sonuç, amaç, metin çözücülerin/okurların mantıklarına hitap ederek onların ikna edilmesini sağlamıştır. Örneğin Tanrı’ya dua edilemsi ve yalvarılması gerektiği isteniyorsa, bunun karşılığında Tanrı’dan lütuf göreceği bu bağlaçlar vasıtasıyla metnin yüzeyine yansıtılmıştır. Sebep-sonuç cümlelerinde bağlaç verilmeden bu ilişkiyi ortaya koyan beyitler de mevcuttur.

40) Denkleştirme-karşılaştırma-seçme bildiren bağlaçlar metinde sadece iki yerde kullanılmıştır. Metinde bu işlevi “*yā... yā, yā*” bağlaçları üstlenmiş ve cümlede

birinin diğzerinin yerini alabileceğı iki öğeyi birbirine bağlamak amacıyla kullanılmışlardır.

41) Metinde karşıtlık anlamını vermek üzere kullanılan“*ammā, yine*” de çok az kullanılan bağlaçlardır.

ANA METİN

Tercüme-i Dîvân-ı Aḥmed Yesevî

Ḳuddise Sırruh

BİRİNCİ CİLD

Mütercimi

El-Ḥāc Ḥasan Şükrü

İstanbul

Hürriyet Matba'ası

Çemberlitaş Civarında Tavukpazar Numara: 19

[2]

⁽¹⁾ **Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm**

⁽²⁾ Kuṭbü'l-ʿārifin ḡavsü'l-vāşilin Yūsuf Hemedānī ḡuddise sırruh ⁽³⁾ ḡazretleriniñ ekmel dōrt ḡalifeleri olup sâ'ir ḡulefâsı işbu ⁽⁴⁾ dōrde iktidâ eylemişlerdir. Velâdet-i ḡudsiyyeleri dōrt yüz kırk târiḡinde ⁽⁵⁾ vefâtları beş yüz otuzdadır.

⁽⁶⁾ İşbu ḡulefâ-yı erba' adan birinci ḡalīfesi Ḥ^vâce 'Abdu'l-lah Berķi ⁽⁷⁾ ḡuddise sırruhdur. Pek çok kerāmet-i ḡudsiyyesi vardır. İkinci ⁽⁸⁾ ḡalīfesi Ḥ^vâce Ḥasan Endākī ḡuddise sırruhdur. Üçüncü ḡalīfesi ⁽⁹⁾ Ḥ^vâce Aḡmed Yesevī ḡuddise sırruhdur. Türkistān ḡalkını ser-ā-pā ⁽¹⁰⁾ irşād itmişdir. Pek çok kerāmât-ı ḡudsiyyesi ve makāmât-ı 'aliyyeleri ⁽¹¹⁾ vardır. Evān-ı tıfūliyyetde Baba Arslan ḡuddise sırruh ḡazretleriniñ ⁽¹²⁾ manzūr-ı naẓar-ı kimyā eşerleri olmuşlardır.

⁽¹³⁾ Şāḡib-i Reşahāt rivāyet iderler ki, Baba Arslan Ḥazretleri ⁽¹⁴⁾ işāret-i pūr-beşāret ḡazret-i risālet şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem ile ⁽¹⁵⁾ Ḥ^vâce'niñ terbiyyetine meşḡul olmuşlar ve Ḥ^vâce Ḥazretlerine onların ⁽¹⁶⁾ mülāzemet ve ḡidmetlerinde küllī teraḡḡiyāt-ı 'aliyye müyesser olmuş ve bir ḡurmā ⁽¹⁷⁾ daḡi ḡibel-i seniyye-i ḡazret-i risālet-penāḡilerinden Baba Arslan vāsıtasıyla ⁽¹⁸⁾ ihdā kılınmış. Mādām ki Baba Arslan Ḥazretleri kayd-ı ḡayātda imiş Ḥ^vâce

[3] ⁽¹⁾ Aḡmed Yesevī Ḥazretleri onların ḡidmet-i şerīflerinden aşlā müfāraḡat ⁽²⁾ itmemiş vefātlarından soñra daḡi yine onların işāretleriyle Buḡārā'ya gelüp ⁽³⁾ sülūklerini Ḥ^vâce Yūsuf Hemedānī ḡuddise sırruh Ḥazretleriniñ ḡidmetinde ⁽⁴⁾ tamām idüp mertebe-i kemāle ve irşāda irişmişlerdir. Ḥ^vâce 'Abdu'l-lah Berķi ⁽⁵⁾ ve Ḥ^vâce Ḥasan Endākī raḡima'l-lahu te'ālā vefātlarından soñra nevbet-i ⁽⁶⁾ ḡilāfet ve irşād Ḥ^vâce Aḡmed Yesevī ḡuddise sırruh ḡazretlerine irişdi. Buḡārā'da da'vet-i ḡalka meşḡul oldılar. Bir mikdār müddet ⁽⁷⁾ soñra işāret-i ḡaybī ile Türkistān'a gitmek lâzım geldikde cümle aşḡabına ⁽⁸⁾ re'isü'l-ḡ^vâceḡān Ḥ^vâce 'Abdü'l-ḡalīḡ el-ḡücdüvānī ḡuddise sırruh ⁽⁹⁾ ḡazretlerine mütāba'at etmek vaşıyyet eylediler. Andan soñra Yesi cānibine ⁽¹⁰⁾ müteveccih oldılar. Ḥafī buyurulmaya ki Ḥ^vâce Aḡmed Yesevī ḡuddise sırruh ⁽¹¹⁾ ḡazretleri meşāyḡ-ı Türk'ün ser-ḡalīfesidir. Ekşer

Türkistân ulu⁽¹²⁾larınıñ tarîkatda intisâbları onlaradır ve hânedân-ı ‘azîmü’s-şânlarındandır. ⁽¹³⁾ Pek çok ‘azîzlere zühür itmişdir. Pek çok te’lifâtı vardır. Ez-cümle ⁽¹⁴⁾ Çağatay ve Özbek lisânı üzere (*Hikmet*) nâm kitâb-ı reşât-bahşâsı ⁽¹⁵⁾ toksan biñ hikmeti câmi‘ olup yüz elli kadarı biñ iki yüz ⁽¹⁶⁾ toksan toktuz senesinde ma‘ârif nezâret-i celîlesiniñ ruşsatıyla tab‘ ⁽¹⁷⁾ u neşr olunup bu fakîr hâdim-i ni‘âlî’n-Nakşibendî ve gubâr-ı aqdâmu’l-Hâlidî ⁽¹⁸⁾ Hasan Şükrü ufiye ‘anhu min gayr-ı liyâkatın ve haddin, kuṭbū’l-‘ârifin sulṭānu’l ⁽¹⁹⁾ muvaḥḥidîn şeyhim Muḥammed ibn-i Muḥammedü’l-Ḳudsî el-Ḳonevî ḳaddesa’l-lāhu sırrahümā ve ⁽²⁰⁾ haşerana’l-lāhu te‘âlā taḥte livā’-i nisbetihimā efendimiz ḥazretleriniñ feyz-i ⁽²¹⁾ pür-berekât-ı ḳudsiyyeleriyle işbu hikmet-i ḥekîmānelerini lisânımız olan Lisân-ı

[4]⁽¹⁾ Türkî-i ‘Osmāniye me‘ânî-i laṭîfelerine sekte-dâr itmeksizin kemâl-i ‘acze ⁽²⁾ ve rûḥ-ı pür-fütûḥ-ı ḳudsiyyelerinden kemâl-i istimdād ve işâretleriyle rızā’ en lillāhi ⁽³⁾ te‘âlā tercüme kılındı. Ḥafî buyrulmaya ki lisân-ı sa‘âdetleri üzere manzûm ⁽⁴⁾ dîvân-ı ḳudsiyyelerine adaḳḳ-ı daḳîḳ ve nazar-ı îḳānla bakıldıkda tercüme-i ‘âcizide ⁽⁵⁾ olan me‘ânî laṭîfe-i elezz-i lezîzîñ şemme-i şemîme-i bâhirü’l-‘ıtra bahş idecek ⁽⁶⁾ nisbet-i ḳudsiyyeleri istişmāmından bu fakîr-i pür-taḳşîre bir şemme-i ‘ināyet ⁽⁷⁾ buyurulması ehl-i vecdîñ ‘ulüvv-i ḥimmetlerinden ifāza beklerim. Raḍıya’l-lāhu ‘annā ⁽⁸⁾ ve ‘anküm. Āmin. İmām-ı Birgivî raḥimehu’l-lāh ḥazretleri *Tarîkat-i Muḥammediyye*’siniñ ⁽⁹⁾ *Āfât-ı Beden* bahşinde, Aḥmed Yesevî ḳuddise sirruh ḥazretleriniñ kelām-ı ⁽¹⁰⁾ ḳudsiyyeleri müftā-bih oldığını beyân buyururlar. Memdūḥü’s-selef ve maḳbūlü’l⁽¹¹⁾-ḥalef sulṭānū’t-ṭarîḳa bir zât-ı mürşid-i ekremdir. Ba‘zı ebyâtında ⁽¹²⁾ elfāz-ı mübheme vardır. Bunlar ise semā‘a mütevaḳḳıfıdır. Maçın ve Ḳaraman ⁽¹³⁾ ve Aḳman gibi bunlar isimdir. Ḳaraman ve Aḳman bunlar Türkistân’ın zâlim ⁽¹⁴⁾ beglerinden olup Ḥazret-i Şeyḥ’e töhmet idüp bir gice her ikisi ⁽¹⁵⁾ Ḥazret-i Şeyḥ’iñ nezdine gelürler. Ḥin-i murâḳabede iken Ḥazret-i ⁽¹⁶⁾ Şeyḥ’iñ boynuna ip atup boğmak isterler. Ḥazret-i Şeyḥ ḳuddise ⁽¹⁷⁾ sirruh gözlerini açup bunlara ḥoşt buyurunca her ikisi de köpek ⁽¹⁸⁾ olurlar. Birisi beyâz digeri siyâh köpek olunca eḥadühümā âḥara ⁽¹⁹⁾ ḥırlaşup her ikisi birbirini telef iderler. Dîvân-ı şerîflerinde bu gibi ⁽²⁰⁾ pek çok kerâmetleri mübeyyindir. Nefe‘ana’l-lāhu bi-sefâ‘ atihî ve ḥimmetihî ve mededihî. Āmin ⁽²¹⁾ ve’l-ḥamdü li’l-lāhi rabbi’l-‘âlemîn.

[5]

(1) İşbu biñ üç yüz yigirmi yedi senesi şehr-i Şehru'l-lāhda, bi-[‘]avni'l⁽²⁾ -lāhi te[‘]ālā hitām-ı tercümesiyle müstefiz ve istiḥşāl-i ḥüsn-i rızā-i ⁽³⁾ sa[‘]ādetiyle Hakk cümlemizi *mesrū[r]ü'l-bāl buyura. Āmin! Bi-cāhi'n-nebiyyi şalla'l-lāhu ⁽⁴⁾ [‘]aleyhi ve sellem.

[6]

(1) Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevī

(2) Kıddise Sırruhu

(3) Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

(4) Bismi'l-lāh diyüp beyān idem hikmet idüp

(5) Tāliblere dürr ü gevher saçtım ben

(6) Riyāzātı kavī idüp kanlar yutup

(7) Men defter-i şānī sözden açtım ben

(8) Sözüñü ideyim her kim olsa dīdār taleb

(9) Cānını cāna peyvend kılup reng bağlab

(10) Ğarīb yetīm faḳīrleriñ gönlüñ hoşlab

(11) Gönli bütün ḥalāyıkdan kaçtım ben

(12) Nerde görseñ ḳalbi kırık, merhem urgıl

(13) Kıanda mazlūm yolda bulsañ hem-dem olgıl

(14) Rūz-i maḥşer dergāhıña maḥrem olgıl

(15) Kedi gibi ḥalāyıkdan kaçtım ben

(16) Ğarīb yetimleri Resūl şordı

(17) Ol gice mi[‘] rāca çıkup dīdār gördi

[7]

- (1) Ric‘ at idüp ğarīb faķır hālleriñ şordı
(2) Ğarībleriñ izin izleyüp geldim ben
(3) Ümmet olsun ğarıblere tābi‘ olgıl
(4) Āyet ḥadiş her kim itse sāmi‘ olgıl
(5) Rızķ-ı rūzī her ne verse ķāni‘ olgıl
(6) Ķāni‘ olup şevķ şarābını içdim ben
(7) Medīne’ye Resūl varup oldı ğarīb
(8) Ğarīblikde miḥnet çeküp oldı ḥabīb
(9) Cefā çeküp Ḥaķķ’a oldı ķarīb
(10) Ğarīb olup yüce tağlar aştım ben
(11) Āķil iseñ ğarībleriñ göñlün hoşlayup
(12) Muştafā gibi ḥalkı gezüp yetim arayup
(13) Dünyā-perest nā-cinslerden boyun çevirüp
(14) Boyun çevir deryā olup taştım ben
(15) Bāb-ı ‘ aşķı Mevla’m baña fetḥ itdi
(16) Toprak kılup ḥāzır olup boynum egdi
(17) Bārān-şifat melāmeti okı degdi
(18) Çekiç alup yürek bağrım deşdim ben
(19) Dilim ķat‘ ī, dilim acı özüm zālīm
(20) Ķur’ān okur ‘ amel kılmaz yalan ‘ ālim
(21) Ğarīb cānım şarf itmege yokdur mālīm
(22) Ḥaķķ’dan ķorķup nāra düşüp piştım ben

[8]

- (1) Altmış üçe yaşıım girdi nefsim ğāfil
(2) Ḥaķķ emrini muḥkem tutmayup özüm cāhil

- (3) Şavm şalât kazâ kalup oldum kâhil
(4) Fenâları isteyüp eyülerden kaçtım ben
(5) Vā dirîgâ! Muhabbet cāmını içmedim
(6) Ehl-i ‘ıyāl hânümāndan bütün geçmedim
(7) Cürm ‘ışyān düğümleriñ bunda çözmedim
(8) Şeytān gālib cān bir arada şaştım ben
(9) İmānıma çengel urup kıldı ğamnāk
(10) Pîr-i muġān hāzır olup şaçdı tiryāk
(11) Şeytān-ı la‘ın benden kaçup gitti bî-pāk
(12) Bi-ḥamdi’l-lāh nūr-ı imān içdim ben
(13) Pîr-i muġān ḥidmetinde gezüp yürüdüm ben
(14) Ḥidmet kılop gözüm yumup hāzır durdum ben
(15) Meded kıldı ‘Azāzîl’i kovup sürdüm ben
(16) Andan soñra kanad açup uçdum ben
(17) Ğarîb faķîr yetîm kılgıl şādumān
(18) Ḥulq-i ḥüsle ‘azîz cānıñ eyle kurbān
(19) Ta‘ām bulsañ cānla bile ara bul mihmān
(20) Ḥaķķ’dan işidüp bu sözleri itdim ben
(21) Ğarîb faķîr yetîmleri her kim sorar
(22) Rāzı olur ol bendeden Perverdigār

[9]

- (1) Ey bî-ḥaber sen bir sebep özi esrār
(2) Ḥaķķ Muştafā pendiñ işidüp ideyim ben
(3) Yedi yaşında Arslan Baba’ya kıldım selām
(4) Ḥaķķ Muştafā emānetini kılnıñ in‘ām

- (5) Ol vaķitde biñ bir zıkrin virdi baña tamām
- (6) Nefsim ölüp lā-mekāna aştım ben
- (7) Ĥurmā virüp başın sıvayup nażar kıldı
- (8) Bir nażarda ‘ uķbā cānibine sefer kıldı
- (9) Elvedā‘ diyüp bu ‘ ālemden güzer kıldı
- (10) Mektebe varup kaynayup coşup taşdım ben
- (11) Sūre-i *İnnā Fetaħnā* okuyup ma‘ nā şordum
- (12) Pertev şalup bī-ħod olup dīdār gördüm
- (13) Ĥ^vācem urup sūkūt diyüp bakup tırdum
- (14) Yaşım saçup mużtar olup tırdum ben
- (15) Āyā! Nādān ma‘ nā bulup sāhib bildim
- (16) Andan soñra çöller gezüp giyāh yedim
- (17) Müyesser kıldı ‘ Azāzīl’i tıutup bindim
- (18) Topraġa urup belini başup büküdüm ben
- (19) Şem‘ iñ özleyüp şākir girdim pervāneye
- (20) Yanmaġa düşüp yanup uçdum ben
- (21) Nām u nişān hiç kalmadı *lā lā* oldum
- (22) Allah zıkrin ide ide *illā* oldum

[10]

- (1) Ĥālīş olup muħliş olup *li’l-lāh* oldum
- (2) *Fenāfi’l-lāh* maķāmına aştım ben
- (3) Sünnet olmuş kāfir olsa virme azār
- (4) Göñli katı dil-i āzārdan Ĥudā bī-zār
- (5) Allah haķķı öyle kula subħın tayar
- (6) Dānālardan işidüp bu sözü didim ben

- (7) Sünnetleriñ muhkem tutup ümmet oldum
(8) Yer altına yalnız girüp nūra taldum
(9) Hakk-perestler makāmına mahrem oldum
(10) Tiğ-i bātinla nefsi katl eyledüm ben
(11) Nefsim beni yoldan urup hor eyledi
(12) Muntazır idüp halâyıkā zār eyledi
(13) Zikru'l-lah itdirmez şeytān kendüsine yār eyledi
(14) Hāzırsın diyüp nefis başını kesdim ben
(15) Kul H^vāce Ahmed ğaflet ile 'ömrüñ geçdi
(16) Vā hasretā! Gözden dizden kuvvet gitdi
(17) Vā veyletā! Nedāmetiñ vaḳti bitdi
(18) 'Amel kılmadı kervān olup göçdüm ben

(Hikmet 2)

- (19) Āyā dostlar kulaḳ şalın sözlerime
(20) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

[11]

- (1) Mi' rāc üzre Hakk Muştafā rūḥum gördü
(2) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere
(3) Hakk Muştafā Cebrā 'īl'den kıldı su 'āl
(4) Bu nice rūḥ tene girmez buldı kemāl
(5) Gözi yaşlu halka başlu kaddi hilāl
(6) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere
(7) Cibrīl didi ümmet işleri size bir hakk
(8) Göge çıkup melā 'ikedan alur sizde sebak

- (9) Ağlayana nâle kılar heftim tabak
(10) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere
(11) Ferzendim diyü Hakk Muştafâ kıldı kelâm
(12) Andan şoñra cümle ervâh kıldı selâm
(13) Bañr-i rahmet tolup taşup irişdi peyâm
(14) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere
(15) Rûhum içre peydâ oldum nidâ geldi
(16) Zıkr it didi bedenlerim cünbüş kıldı
(17) Ferzendim diyüp Hakk Muştafâ müjde verdi
(18) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere
(19) Dört yüz yıldan şoñra çıkup ümmet olacak
(20) Nice yıllar gezüp halâyıkâ mürşid olacak
(21) On dört biñ ‘ulemâ hizmet kılacak
(22) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

[12]

- (1) Toğuz ay toğuz günde yere düşdüm
(2) Toğuz sâ‘at rāhat buldum göge uçdum
(3) ‘Arş u kürsî pāyesini varup koşdum
(4) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere
(5) ‘Arş üzre namāz kılup dizim bükdüm
(6) Zārım kılup Hakk’a bakup yaşım dökdüm
(7) Yalan ‘aşık yalan şūfî gördüm sögdüm
(8) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere
(9) Cāndan geçmeyince hū hū diyenler cümlesi yalan
(10) Düşmüşlere şormayın su’āl yolda kalan

(11) Hakk-perestler özi pinhân sözi pinhân

(12) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(13) Bir yaşında ervâh baña müjde virdi

(14) İki yaşında peygamber gelüp beni gördü

(15) Üç yaşında erenler gelüp hâlim şordu

(16) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(17) Dört yaşında Hakk Muştafâ virdi hürma

(18) Yol gösterüp yola girdi nice gümrâh

(19) Nerde olsam Hızır Baba'm baña hem-râh

(20) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(21) Beş yaşında belim bağlayup tâ' at kıldım

(22) Şavm-ı nâfile tutup 'âdet kıldım

[13]

(1) Gice gündüz zikrin idüp 'ibâdet kıldım

(2) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(3) Altı yaşında tırmayup kaçdım halâyıktan

(4) Göge çıkup ders öğrendim melâ'ikden

(5) Dâmen kesüp heme ehl-i 'alâ'ikden

(6) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(7) Yedi yaşında Arslan Baba'm arayup buldı

(8) Her sır görüp perde birle büküp yaptı

(9) Bi-hamdi'l-lâh gördüm didi gözüm öpdi

(10) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(11) Kâbız gelüp Arslan Baba'm cânını aldı

(12) Hüriler gelüp harîr tonun kefen kıldı

(13) Yetmiş biñ kadar feriştehler toplanup geldi

(14) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(15) Cenāzesiñ alup yerden götürdiler

(16) Az zamānda cennet içre yetgürdiler

(17) Rūhunu alup ‘İlliyyūn’a dek gizlediler

(18) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(19) Allah Allah yer altına vağan kıldı

(20) Mūnker Nekīr *men rabbūke* diyüp su’āl şordı

(21) Arslan Babam İslām diniñ beyān kıldı

(22) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

[14]

(1) ‘Ākıl iseñ erenlere hıdmet kılıñ

(2) Emr-i ma‘rūf kılanlara ‘izzet kılıñ

(3) Nehy-i mūnker kılanlara la‘net kılin

(4) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(5) Sekizimde sekiz yandan yol açıldı

(6) Hıkmet it diyüp başlarıma nūr saçıldı

(7) Bi-ḥamdi’l-lāh pīr-i muḡān mey içerdi

(8) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(9) Pīr-i muḡān Hakk Muştafā’yı bī-şekk biliñ

(10) Nerde varsañ vaşfiñ idüp ta‘zīm kılıñ

(11) Şalāt virüp Muştafā’ya ümmet oluñ

(12) Ol sebebdan altmış üçde girdim yere

(13) Toğuzumda çevrilmedim toğrı yola

(14) Teberrük diyüp alup yürüdi elden ele

- (15) Güvenmedim bu sözlere kaçdım çöle
(16) Ol sebebden altmış üçde girdim yere
(17) On yaşında veled oldum K̲ul H̲vāce Aḥmed
(18) H̲vāce līka binā koyup t̲ā' at
(19) H̲vācesini depüp yolda kılsañ vay ne ḥasret
(20) Ol sebebden altmış üçde girdim yere

[15]

(Ḥikmet 3)

- (1) Her seḥerde nidā geldi kılağıma
(2) Z̲ıkr it diyüp z̲ıkrin idüp yürüdüm ben
(3) ' Aşksızları gördüm ise yolda kıaldı
(4) Ol sebebden ' aşkı dükkānıñ kıurdum ben
(5) On birimde deryā-yı rahmet t̲olup t̲aşdı
(6) Allah didim şeytān benden uzak kaçdı
(7) Hāy hūy benlik varlık durmayup göçdi
(8) On ikimde bu sırları gördüm ben
(9) On üçümde nef̲s-i hevāyı ele aldım
(10) Nef̲s başına yüz biñ belāyı çevirüp şaldım
(11) Tekebbüri ayağı altına başup aldım
(12) On dördümde t̲oprağı-şifat oldum ben
(13) On beşimde ḥūr ğılmān karşı geldi
(14) Baş egüp kol kavuşdurup ta' z̲ım kıldı
(15) Firdevs atlu cennetden muḥzır geldi
(16) D̲idār içün cümlesini kıoydum ben

- (17) On altımda cümle ervāh müjde virdi
(18) Hey hey saña mübârek diyüp Âdem geldi
(19) Ferzendim diyüp boynuma şarılup göñlüm aldı
(20) On yedimde Türkistân'da tırdum ben

[16]

- (1) On sekizimde erenlerle şarâb içdim
(2) Zıkrîñ idüp hâzır olup göñlüm deldim
(3) Naşîb kıldı cennet içre hūrîler kuçtım
(4) Hakk Muştafa cemâlini gördüm ben
(5) On doqızumda yetmiş maqâm zâhir oldı
(6) Zıkrîñ idüp içim tışım tâhir oldı
(7) Nerde varsam Hızır Baba'm hâzır oldı
(8) Ğavş-ı gayyâş mey içirdi kandım ben
(9) Yaşım geldi yigirmiye söylerim maqâm
(10) Bi-hamdi'l-lâh pîr hîdmetini kıldım tamâm
(11) Dünyâdaki kırt kuşlar kıldı selâm
(12) Ol sebebdan Hakk'a yakîn oldum ben
(13) Mü'min degil hikmet işidüp ağlamazdur
(14) Erenleriñ nuş u pendîñ diñlemezdür
(15) Âyet hadîş gūyâ Kur'an añlamazdur
(16) Bu rivâyeti 'arş üzre gördüm ben
(17) Rivâyeti görüp Hakk'a sözleşdim ben
(18) Yüz biñ dürlü melâ'ike yüzleşdim ben
(19) Ol sebebdan Hakk'la Hakklandım ben
(20) Cân-ı dilim aña fedâ kıldım ben

[18]

- (1) Hakk'a kulluk kılmadıñ diyüp uruñ tepik
(2) Ol sebebden Hakk'a şıgıñup geldim ben
(3) Nālānlıkla yaşıñ geldi yigirmi beşe
(4) Sübhān Rabb'im zıkr öğredüp gögsümü tişe
(5) Gögsümdeki düğümleri Rabb'im çöze
(6) Ol sebebden Hakk'a şıgıñup geldim ben
(7) Ben yigirmi altı yaşıñda sevdā kıldım
(8) Mañşūr-şıfat dīdār içün gavgā kıldım
(9) Pīrsiz yūriyüp derd ü hālet peydā kıldım
(10) Ol sebebden Hakk'a şıgıñup geldim ben
(11) Ben yigirmi yedi yaşıñda pīrime kavuşdım
(12) Her sır gördüm perdeleri büküp geçdim
(13) Āsitānesine başıñ kōdum izin öpdüm
(14) Ol sebebden Hakk'a şıgıñup geldim ben
(15) Ben yigirmi sekiz yaşıñda 'āşık oldum
(16) Cāndan geçüp miñnet çeküp şādık oldum
(17) Andan şoñra dergāhıñā lāyık oldum
(18) Ol sebebden Hakk'a şıgıñup geldim ben
(19) Ben yigirmi toköz yaşıñda girdim hālim harāb
(20) 'Aşk yolunda olamadım mişl-i turāb
(21) Hālim harāb, bağıñm kebāb, gözüm pūr-āb
(22) Ol sebebden Hakk'a şıgıñup geldim ben

[19]

- (1) Otuz yaşında nār-ı ‘ aşka yaqdılar
(2) Cümle ulu gelüp Hakk’ı sevdirdiler
(3) Urup sögüp dünyā ‘ uqbā bırağıdırdılar
(4) Ol sebebden Hakk’a sığınup geldim ben
(5) Kul H^vāce Aḥmed terk-i dünyā iseñ işiñ batar
(6) Gögsüñdeki çıkan āhiñ ‘ arşa çıkar
(7) Cān bir arada Hakk Muştafā eliñ tutar
(8) Ol sebebden Hakk’a sığınup geldim ben

(Hikmet 5)

- (9) Yā İlāhī! Ḥamdıñ birle hikmetleriñ takrīr idüp
(10) Zātı ulu h^vācem sığınup geldim saña
(11) Tevbe kılup günāhımdan korpup kaçup
(12) Zātı ulu h^vācem sığınup geldim saña
(13) Kırk birimde ihlāş kıldım yol bulam diyüp
(14) Erenlerden her sır görsem ben yapam diyüp
(15) Pīr-i muğān izin alup ben öpem diyüp
(16) Zātı ulu h^vācem sığınup geldim saña
(17) Kırk ikimde tālib olup yola girdim
(18) İhlāş birle yalnız Hakk’a gönül virdim
(19) ‘ Arş u kürsi levḥden öte kalem gezdim
(20) Zātı ulu h^vācem sığınup geldim saña

[20]

- (1) Kırk üçümde Hakk'ı arayup nâle kıldım
- (2) Gözyaşımı akudup zâre kıldım
- (3) Çöller gezüp özüm vâle kıldım
- (4) Zâtı ulu h^vâcem şıgınap geldim saña
- (5) Kırk dördümde muhabbet pāzârında
- (6) Yaşam tutup ağlayu gezdim gülzârında
- (7) Manşûr-şifat başım virüp ' aşk dârında
- (8) Zâtı ulu h^vâcem şıgınap geldim saña
- (9) Kırk beşimde senden hâcet dileyüp geldim
- (10) Tevbe kıldım her işi kıldım haṭâ bildim
- (11) Raḥman şāhibim raḥmetiñ ulu bildim
- (12) Zâtı ulu h^vâcem şıgınap geldim saña
- (13) Kırk altıda zevk şevkim tolup taşdı
- (14) Raḥmetiñ kaṭresinden şeytân kaçdı
- (15) Hakk'dan ilhām refîk olup bâbıñ açdı
- (16) Zâtı ulu h^vâcem şıgınap geldim saña
- (17) Kırk yedide yedi tarāfdan ilhām geldi
- (18) Sâki olup cām-ı şarābı h^vâcem tutdu
- (19) Şeytân bile nefs-i hevâ özi kaçdı
- (20) Zâtı ulu h^vâcem şıgınap geldim saña
- (21) Kırk sekizde ' azîz cāndan bî-zār oldum
- (22) Günâhlarım ḥasenât oldu ḥayât buldum

[21]

- (1) Ol sebebdan Hakk'dan korkup bîdâr oldum

- (2) Z̄ātı ulu ḥ^vācem şıgıñup geldim saña
- (3) Kırk toközda ‘ aşkına düşüp yandım
- (4) Mecnūn-şıfat yār aḥbābdan dönüp kaçdım
- (5) Dürlü dürlü belā geldi boyun şundum
- (6) Z̄ātı ulu ḥ^vācem sığınup geldim saña
- (7) Elli yaşımda ben merdim diyüp fi‘ lim za‘ if
- (8) Kan dökmeden gözlerimden bağrım urup
- (9) Nefsim içün yürür idim hem gezüp
- (10) Z̄ātı ulu ḥ^vācem şıgıñup geldim saña
- (11) K̄ul Ḥ^vāce Aḥmed er olmazsañ ölmek eyü
- (12) Güzel yüzün taḥte’t-turāb şolmak eyü
- (13) Toprak-şıfat yer altında olmak eyü
- (14) Z̄ātı ulu ḥ^vācem sığınup geldim saña

(Hikmet 6)

- (15) Şubḥ-ı şādık düşenbe yere girdi
- (16) Muşafā’ya mātem tutup yere girdim ben
- (17) Altmış üçde sünnet didi işidüp bildim
- (18) Muşafā’ya mātem tutup yere girdim ben
- (19) Fevka’l-‘ arz yārenlerim mātem tutar
- (20) ‘ Ālem heme sultānım diyüp na‘ ra atar

[22]

- (1) Hakk’a şādık şūfiler kanlar yutar
- (2) Muşafā’ya mātem tutup yere girdim ben

- (3) Elvedā‘ diyüp yer altına qadem qoydum
- (4) Rūšen-i dünyā harām kılup Hakk’ı sevdim
- (5) Zikriñ idüp yalnız olup yalnız yatdım
- (6) Muşafā’ya mātem tıutup yere girdim ben
- (7) *Ṭaha* okuyup gice gündüz kâ’im oldum ben
- (8) Gice namāz gündüzleri şâ’im oldum ben
- (9) Bu hāl birle yer altında dâ’im oldum
- (10) Muşafā’ya mātem tıutup yere girdim ben
- (11) Altmış gice altmış gündüz bir yol ta‘ām
- (12) Tā-be şabāḥ namāz kılup bir yol selām
- (13) Altmış üçde oldu ‘ömrüm āḥir tamām
- (14) Muşafā’ya mātem tıutup yere girdim ben
- (15) Hakk Muşafā rūḥu gelüp oldu imām
- (16) Cümle melek yer altında oldu ğulām
- (17) Çok ağladım Hakk Muşafā virdi in‘ām
- (18) Muşafā’ya mātem tıutup yere girdim ben
- (19) Leyle-i Mi‘râc-ı nūr didim, ferzendim didi
- (20) Elim tıutup ümmetimsiñ ümmetim didi
- (21) Sünnetim muḥkem tıutgıl, gönül bağla didi
- (22) Muşafā’ya mātem tıutup yere girdim ben

[23]

- (1) Kıyāmetde yoldaşlarıñ yola şalar
- (2) Muḥammed diyüp teşne olsañ elin tıutar
- (3) Ferzendim diyüp elin tıutup cennete girer
- (4) Muşafā’ya mātem tıutup yere girdim ben

- (5) Ey yārānlar bu sözleri işidüp şevkim artdı
(6) Ümmet didi içim tışım nūra batdı
(7) Pertev şalup dīdārını Hakk gösterdi
(8) Muşafā'ya mātem tutup yere girdim ben
(9) Dīdār görüp rūhum uçup arşa kondu
(10) Mūsā-şifat vücūdlarım parlayup yandı
(11) Mecnūn-şifat yār aḥbābdan kaçup tartdı
(12) Muşafā'ya mātem tutup yere girdim ben
(13) Yer altında ḥōrluk gördüm çok meşakḳat
(14) Döşek yaşdık taşdan çekdim miḥnet
(15) Ey yārānlar! Bu dünyāda yok ferāḡat
(16) Muşafā'ya mātem tutup yere girdim ben
(17) Tā meşakḳat çekmeyince nerde vaşl-ı likā
(18) Hīdmet kılmayınca derd-i ḥālet olmaz peydā
(19) Cān u dili kılmayınca Hakk'a şeydā
(20) Muşafā'ya mātem tutup yere girdim ben
(21) Yer altına girdim ise bī-ḥod oldum
(22) Gözüm açup Muşafā'yı ḥāzır gördüm

[24]

- (1) ¸ Āşī cāfi ümmetlerin ḥālin şordum
(2) Muşafā'ya mātem tutup yere girdim ben
(3) Eyā ferzend! Benden şorsuñ kanı ümmet
(4) Ümmet dedi gögsüm tola dāḡ-ı ḥasret
(5) Ümmet için çok çekdim Hakk'dan külfet
(6) Muşafā'ya mātem tutup yere girdim ben

- (7) Ümmetlerim günāhların her cum‘a gic
(8) Alup gel yā Muḥammed sen bunları çiç (ya‘ ni bak)
(9) Tā ki ağlayu secde idem Mevlā’ma gic
(10) Muştafā’ya mātem tutup yere girdim ben
(11) Her Cum‘a gic, ümmetlerim günāhını
(12) Alup gel yā Muḥammed gör gel buni
(13) Ümmetlerim neler kıılır yā Aḥmed seni
(14) Muştafā’ya mātem tutup yere girdim ben
(15) Ben melekden şerm-i ḥayā iderim ey ümmetim
(16) Te‘āliden korkmaz mısıñ dün mu himmetim
(17) Giceler yatma tā‘at kıl hoş devletim
(18) Muştafā’ya mātem tutup yere girdim ben
(19) Yer altına girdim dostlar bī-iḥtiyār
(20) Āmīn diyenler āl-i aşḥāb hem-çehār
(21) Ümmetlerim cürmünü gecgil ey Perverdigār
(22) Muştafā’ya mātem tutup yer altına girdim ben

[25]

- (1) Kūl Ḥ^vāce Aḥmed men defter-i şānī āyetim
(2) İki ‘ālem zevkını bir meye şatdım
(3) Ölmeden evvel cān acı zehrin çekdim
(4) Muştafā’ya mātem tutup yer altına girdim ben

(Ḥikmet 7)

- (5) Ol kādir-i kudret yek-naẓar kıldı
(6) Ḥarem olup yer altına girdim ben

- (7) Ğarīb bendeñ bu dünyādan sefer kıldı
(8) Maḥrem olup yer altına girdim ben
(9) Zākır olup şākır olup Ḥaḳḳ'a taptım
(10) Dünyā ' uḳbā ḥarām kılup büküp tapdım
(11) Şeydā olup rüsvāy olup cāndan geçdim
(12) Bī-ğam olup yer altına girdim ben
(13) Şūmluğumdan tağ taşlar sökdü beni
(14) Lisān-ı fesāhatle söküp didi tuḥfeñ ḳanı
(15) ' Āşık olsañ bir ān evvel Ḥaḳḳ'ı tanı
(16) Merhem bulup yer altına girdim ben
(17) Sizi bizi Ḥaḳḳ yaratdı ṭā' at içün
(18) Ey bi'l-' aceb yemek içmek rāḥat içün
(19) Kālū belā didi rūḥum miḥnet içün
(20) Edhem olup yer altına girdim ben

[26]

- (1) Nefsim beni çok yanıltı Ḥaḳḳ'a baḳmadı
(2) Gice gündüz bī-ğam yürüdüm yaşım aḳmadı
(3) Hāy hūy varlık benligi nāra yaḳmadı
(4) Pür-ğam olup yer altına girdim ben
(5) ' Abdini görsem ' abdi olup ḥidmet kılsam
(6) Ṭopraḳ-şıfat yol üzre yolu olsam
(7) Yanan ' āşıḳlarıñ o cān külü olsam
(8) Hem-dem olup yer altına girdim ben
(9) Cāndan geçüp miḥnet çeküp yandım didi
(10) Ḳanlar yutup Allah didim raḥm eyledi

(11) Dūzaḥ içre ḳalmasun diyüp ğamım yedi

(12) Ḥarem olup yer altına girdim ben

(13) Yaşım yetdi altmış üçe bir güvence yok

(14) Vā diriġā! Ḥaḳḳ'ı bilmedim gön̄lüm sınıḳ

(15) Vech-i arzda sulṭān ben diyüp oldum oluḳ

(16) Şākir olup yer altına girdim ben

(17) Şeyḥ ben diyüp da' vā ḳılup çölde ḳaldım

(18) Tācımı ḳalp paraya şatup geldim

(19) Nefsim beni hevā ḳıldı yolda ḳaldım

(20) Bī-ġam olup yer altına girdim ben

(21) Başıḡm ṭopraḳ, özüḡm ṭopraḳ, cismim ṭopraḳ

(22) Vāşılı ila'l-lāh olam diyüp rūḥum müştāḳ

[27]

(1) Nār-ı ' aşḳa yandım ölmedim her giz apaḳ (ya' ni terfī')

(2) Çeki olup yer altına girdim ben

(3) Pīr-i muġān naẓar ḳıldı cām-ı vişāl içdim

(4) Şiblī gibi semā' urup cāndan geçdim

(5) Ser-mest olup bī-gāne ḥalkdan ḳaçdım

(6) Zemzem olup yer altına girdim ben

(7) Ḳul Ḥ'āce Aḥmed nāşih olsañ nefesine ol

(8) ' Āşık olsañ cāndan geçüp bir yolu ol

(9) Nādānlara ḥayfā! Nuşḥuñ ḳılmaz ḳabūl

(10) Muḥkem olup yer altına girdim ben

(Hikmet 8)

- (11) Bî-şekk biliñ bu dünyā cümle halkdan geçerā
(12) İnanmagıl mālına bir gün elden giderā
(13) Ata ana kardaş kanda gitdi fikr kıl
(14) Dört ayaklu t̄abūt saña yatarā
(15) Dünyā için ğam yeme Hakk’ dan ğayrı söyleme
(16) Kişi mālını yeme şirāt üzre tutarā
(17) Ehl-i ‘ıyāl kârındaş hiç kimse olmaz yoldaş
(18) Merdāne ol hem ğarīb baş ‘ ömrüñ yılı utarā
(19) K̄ul H̄vāce Aḥmed t̄a‘ at kıl ‘ ömrüñ bilmem kaç yıl
(20) Aşlñ bil āb kıl yine kile git ara

[28]

(Hikmet 9)

- (1) Eyā dostlar pāk ‘ aşkı ele aldım
(2) Bu dünyāyı düşmen tutup yürüdüm ben
(3) Yaşam tutup h̄azretiñe sığınup geldim
(4) Bāb-ı ‘ aşkda Manşūr-şifat oldum ben
(5) ‘ Aşk yolunda ‘ āşık olup Manşūr söyledi
(6) Belin bağlayup Hakk ‘ aşkını muḥkem tutdı
(7) Melāmetler ihānetler çok çekdi
(8) Ey mü ’minler ben hem-Manşūr oldum ben
(9) ‘ Āşık Manşūr *Ene’l-Hakk* dile aldı
(10) Cibrīl gelüp başñ virüp yola şaldı

(11) Cibrîl gelüp *Ene'l-Hakk*'ı berâber aldı

(12) Dâra aşılup dîdârını gördüm ben

(13) Manşûr gelince dâr egildi özi aldı

(14) Ehl-i başîret cümlesi hayrân kaldı

(15) Pertev şalup Allah özi nazar kıldı

(16) Vâ şevkâ diyüp dîdârını gördüm ben

(17) Nidâ geldi o ânda çok boğmağıl

(18) Muhkem turgıl her yana bakup sen ağmağıl

(19) Taşra aydı emrim tutup ammâ incitmegil

(20) Levh-i mahfûz tahtasında gördüm ben

[29]

(1) Üç yüz 'ârif gelüp söyledi çok rivâyet

(2) Şerî' atdır ben söyledim hem rivâyet

(3) Tarîkatda hakkîkatda hakk himâyet

(4) Başım virüp Hakk sırrını bildim ben

(5) Ene'l-Hakk ma' nâsını bilmez nâdân

(6) Dânâ gerek bu yollarda pâk-ı merdân

(7) 'Âkıl kullar Hakk yâdını ider cândan

(8) Cândan geçüp cânâneyi sevdim ben

(9) İmâ kıldım dânâ olsa ma' nâ alsun

(10) Kâl 'ilminden nuşa yaptım nişân kılsun

(11) Dürr ü gevher sözlerimi içiñe şalsun

(12) Hâl 'ilmini 'âşıklara virdim ben

(13) Hayfâ Manşûr hõrlukla buldu edâ

(14) Bir söz ile yârânlardan oldu cüdâ

(15) Hāl dilin hiç kim bilmez Tengri'm şahid

(16) Kanlar yutup men hem-şahid oldum ben

(17) Şāh-ı Manşūr'a Ene'l-Hakḳ çok degil

(18) Ārif-i bi'l-lāh biz gibi gümrāh degil

(19) Her nā-cinsler bu sözlerden āgāh degil

(20) Āgāh olup bŷy-i Hudā aldım ben

(21) Tā-be-seher ġarīb Manşūr çok ağladı

(22) Pertev şalup Allah özi rahm eyledi

[30]

(1) Andan soñra erenler mey vişālīñ virdi

(2) Dānālara bu sözleri söyledim ben

(3) Nādānlara hayfā sözüm hayfā hikmet

(4) Ādem ben diyüp belin bağlar kanı himmet

(5) Dünyā içün birbirine kılmaz şefkat

(6) Zālamlara esir olup öldüm ben

(7) Zālimleriñ ne haddine var bizde günāh

(8) Dervişlerin hulḳı murdār geçmez du' ā

(9) Ol sebebdan pādīşāh kılmaz bize cefā

(10) Āyet hadīş ma' nāsını beyān ideyim ben

(11) Zālīm eger cefā kılsa Allah digil

(12) Elin açup du' ā idüp boyun sungıl

(13) Hakḳ dādına yetişmezse gele kılgıl

(14) Hakḳ'dan işidüp bu sözleri söyledim ben

(15) Zālīm eger zulm eylese baña ağla

(16) Yaşın saçup baña şıgıñ belin bağla

- (17) Hārām şüphe terk idüp yürek dağla
(18) Zālamlere yüz bin belā virdim ben
(19) Zālimleriñ haddi nedir Hakk yaradan
(20) Allah’a naẓar kılmazsıñ Hakk unudan
(21) Benden kaçup zālimleriñ elin tutan
(22) Zālamlere benden revāc virdim ben

[31]

- (1) Saña cezā Yaradan’a yalvaramadıñ
(2) Allah diyüp giceleri turup eglemediñ
(3) Haḳīkatden sözler idüp işitmediñ
(4) Zālimleriñ elin uzun kıldım ben
(5) Ey bī-ḥaber Hakk’a gönül virmediñ
(6) Dünyā hārām andan gönül çevirmediñ
(7) Nefsinden geçüp seviyy-i Hakk’a dönmediñ
(8) Bu nefis için zār-ı ḥayrān oldum ben
(9) Zālimleri şekvā kılma zālīm nefsiñ
(10) İşiñ riyā te’sİR itmez ḥalka sözüñ
(11) Dünyā mālın çok virdim toymaz gözüñ
(12) Hārişleri cehenneme şaldım ben
(13) La‘l-i lebi cünbüş kılup mālıñ seni
(14) Cān-ı dilim ümmetlerim göz rüşeni
(15) Hakk’a kulluk baña ümmet olan kanı
(16) Hakk ümmetim sīnesine koydum ben
(17) Kūl Hāce Ahmed ḥakk sözi söyleyüp ötdi
(18) Ayne‘l-yakīn tarīkatde feryād idüp ötdü

(19)   İlme'l-yak n  eri  at s zleri  söyledi

(20) H k a'l-yak n h k katden bey n eyledim ben

[32]

(H kmet 10)

(1) Te' la'l-l h      klara virdi   a    

(2)    kir olup n r olup yandım ben

(3) İki    lem gözlerime h      d ne

(4) Görünmedi yalnız H   'ı sevdim ben

(5) C ndan geçüp yalnız H   'ı c na  o dum

(6) Andan  o  ra dery  olup  olup  a dım

(7) L -mek n  seyr itdim ma  m açtım

(8) D ny    u b ya yüz bi   al   virdim ben

(9) Cezb-i H   'dan      l  k mil dem urulmaz

(10)  iddet-i   a   tu y n k lsa bir dem  urulmaz

(11) Perv ne gibi a  ar olur özini bilmez

(12) Bu sırları c n ndan  uydum ben

(13)  ar  at yollar     a  abesi k p

(14)   A  -ı p k  ele almaz bulmaz gezüp

(15) D d r n  görse olmaz gice gün uyup

(16) A l  n 'im olmam d d r n  gördüm ben

(17)  ar  at yolları ma   f   aceb  a tım

(18) Ba ım  at  p r-i mu  n c nibine  a tım

(19) P r etegini  utup b  n gözüm açtım

(20) R sv  olup yollar gezüp yürüdüm ben

[33]

- (1) Țarīkat yolları Țatıġ ‘ azāb
- (2) Bu yollarda nice ‘ āşıġ oldı turāb
- (3) ‘ Aşġ yoluna her kim girse ĥāli ĥarāb
- (4) Erenleriñ yoluñ şorup yüridim ben
- (5) Țarīkat yollarıdır ‘ aceb uluġ
- (6) (Ya‘ nī yaġīn) Naşīb kılsa bendesine olur yavuġ
- (7) Zerre nāz-ı ‘ aşġa ȥāġat kılmaz yedi tamūġ
- (8) Ey yārānlar ‘ azīz cāndan tuydum bunları ben
- (9) Ĥaġīkat ma‘ nāsını bilen kişi
- (10) Bī-ĥod olur yanar içi ȥışı
- (11) Ȥanlar aġar gözlerinden aġan yaşı
- (12) Gözyaşımı tuĥfe kılup virdim ben
- (13) Şerī‘ atdır ‘ āşıġların efsānesi
- (14) ‘ Ārif-ı ‘ āşıġ ȥarīkatıñ dūrdānesi
- (15) Ȥanda varsa cānānesi hem-hānesi
- (16) Bu sırları ‘ arş üzre gördüm ben
- (17) Muĥabbet bāġıñ gezmeyen ‘ āşıġ olmaz
- (18) Ĥōrluġ zārılık çekmeyince nefsiñ ölmez
- (19) Bir ȥaġreye ȥāni‘ olmaz ol dürr bulmaz
- (20) Ȥāni‘ olup ĥāş gevheriñ aldım ben
- (21) Nār-ı ‘ aşġa yanān ‘ āşıġ rengi uġar
- (22) ‘ Ukbā cedel kılup bundan göġer

[34]

- (1) Bunda bulup düġümleri anda açar

- (2) Resûl dünyâ çıka didi târikim ben
(3) Hâkikat ‘ âşıklar rengi soğuk
(4) Âyineye nazar kılsa andan tanuk
(5) Özi hayrân gönlü vîrân gözi yaşluk
(6) Kudretine hayrân olup kaldım ben
(7) Hâkık buyurdi çok ağlayan görür beni
(8) Zârî kılsañ bitdim diyüp alurum seni
(9) Cāndan geçüp beni ister ‘ âşık kanı
(10) İlham olup hâkık kulağa aldım ben
(11) Hâkık gönülde yananlara didâr ‘ atâ
(12) Yalan ‘ âşık yola girse heme haîâ
(13) Gerçek ‘ âşıkların gözi yaşlu qaddi dü-tâ
(14) Dü-tâ olup yer altına girdim ben
(15) Hâkikatlü Hâkık ‘ âşıka tuhfe virürüm
(16) Rûz-i maşşer keyfiñ diyüp hâlini şorurum
(17) Şefî‘ olup şefâ‘ ati kendüm iderüm
(18) Raḥmetiñden ümîd tutup geldim ben
(19) Kul H^vâce Aḥmed Hâkık zikrini eyle müdām
(20) Hâkık’dan korpup sükût üzre ağla ‘ ale’d-devām
(21) Şavm şalât her şubḥ-şām
(22) Bunda bulup murādıma nâ’ ilim ben

[35]

(Ḥikmet 11)

- (1) Rahîm Mevlâ’m raḥmi birle yād eylese
(2) Ne yüzle ḥazretiñe varam ben

- (3) Tevbe kılup egri yoldan toğrı yola dönüp
(4) Ne yüzle Һazretiñe varam ben
(5) Һaққ bendesiñ kitābını ele virse
(6) Һaққ Allah'ım raһmi birle raһmet kılsa
(7) Pır-i muğān hādi olup yola şalsa
(8) Eyzan
(9) Bir gün olup ecel vaқti nişān itse
(10) Saña baña aşıł vaṭan һükümüñ itse
(11) Ölüm gelüp cān acısıñ zehrin tatsa
(12) Eyzan
(13) Şırdāş olan hem-rāhların şaşup gitdi
(14) Cidāl kılup tağ tepe aşup gitdi
(15) Şubһa urup deryālardan aşup gitdi
(16) Eyzān
(17) Vāveyletā gice gündüz kılmadım ṭā' at
(18) Һaққ resūl ümmet içün yemedi ni' met
(19) İçüp yedigi ni' metleri ğam-ı miһnet
(20) Ne yüzle Һazretiñe varam ben

[36]

- (1) Һaққ resūl dünyā içün ğam yemedi
(2) Ümmetiñ isteyüp nefsiñi istemedi
(3) Dünyā içre laһza rāһat hiç görmedi
(4) Eyzan
(5) Vā diriğā maһşer günü zāhir olsa
(6) Һaққ kendüsi қаdı olup һāzır olsa

(7) Fenā ḥabīs işlerim nāzır olsa

(8) Eyzan

(9) Leyl ü nehār tırma ağla K̄ul Ḥ^Vāce Aḥmed

(10) Şalāt oku Ḥaḳḳ resūle ol ümmet

(11) Hādi olup ümmet dise hoş sa‘ ādet

(12) Ne yüzle ḥazretiñe varam ben

(Ḥikmet 12)

(13) Ḥudāvendā beni işāl eyle Ḥaḳḳ yoluña

(14) Nefs elinden hārab oldum ben

(15) Fısk-ı fücūr tolup taşup ḥaddin aşdı

(16) Ğarḳ olup ‘ işyān içre kaldım ben

(17) Dünyā necis t̄alib olup yüridüm

(18) İşidüp ānı arḳasından gice gün ḳovdum

(19) Emriñ tutmayup Ḥaḳḳ yoluna gözüm yumdum

(20) Ḳanda gidem eyā dostlar ne itdim ben

[37]

(1) Nefs-i şeytān esir ḳıldı Ādem oğlın

(2) Deve gibi bağlayup aldı iki ḳolın

(3) Ne müşkildir sağ şol bilmez yolın

(4) Vā dirīġā ḥasret birle varurum ben

(5) Yok ben gibi kötū var ālem-ārā

(6) Hiç olmadı benden rāzī ḥalk-ı Ḥudā

- (7) İmdi oldu āhir benim yüzüm kara
(8) Vā veyletā evvel niye geldim ben
(9) ‘Aṭā kıldı ‘azīz cānını bilmedim ben
(10) Zāhir bāṭın ḥāzırsın diyüp turmadım ben
(11) Kara yüzüm dergāhıña sürmedim ben
(12) Yā Rabbenā her ne kılsañ geldim ben
(13) Tāḳatım yok eger baksañ günāhıma
(14) Kılup tevbe kaçup geldim penāhıña
(15) Raḥmet birle nazar kıl H^vāce Aḥmed’e
(16) Her ne kılsañ ben bī-nevā geldim ben

(Ḥikmet 13)

- (17) Eyā dostlar nādānla ülfet idüp
(18) Bağrım yakup cāndan geçüp öldüm ben
(19) Toğrı söylesem igri yola boyun tutar
(20) Kanlar yutup ğam zehrine toydum ben

[38]

- (1) Nādānla geçen ‘ömrüñ nār-ı saḳar
(2) Nādān varsa dūzaḥ andan hem kaçar
(3) Nādān birle semt-i dūzaḥa kılmañ sefer
(4) Nādān içre ḥazān şekli şoldum ben
(5) Du‘ā kılıñ nādānlarıñ yüzüñ görmeyem
(6) Haḳḳ te‘ālā refīḳ kılsa bir dem turmayam
(7) Hasta olsa nādānların ḥāṭırıñ şormayam

- (8) Nādānlardan yüz biñ cefā gördüm ben
- (9) Yer altına kaçup girdim nādānlardan
- (10) Elim açup du‘ā isterim merdānlardan
- (11) Ğarīb cānım yüz taşadduk dānālardan
- (12) Dānā bulmayup yer altına girdim ben
- (13) Nādānları benden şorma qalbim cūrha (ya‘ nī cerāḥatlü)
- (14) Ḥaqq’dan qorqup mātem qursam güler qahqaha
- (15) Ağzı açık nefis oluk misl-i qarğa
- (16) Nādānlardan qorqup saña geldim ben
- (17) Tama‘ kılma nādānlar qadriñ bilmez
- (18) Zulmet içre yoldaşlarıñ yola şalmaz
- (19) Boynuñ egüp zārī kılsañ eliñ almaz
- (20) Nādānları şekvā idüp geldim ben
- (21) Ol āḥar ḥūblar gidüp qaldım yalnız
- (21) Nādānlardan işitmedim bir güzel söz

[39]

- (1) Dānā gitdi nādān qaldı didim efsūs
- (2) Yoluñ bilmez ḥayrān olup qaldım ben
- (3) Dāğ-ı hicrān ezdi bağrım qanı derd-mend
- (4) Dānā toprak nādānlarıñ gögsi bülend
- (5) Āyet ḥadīş beyān kılsam kılmaz pesend
- (6) Göñül kırk derd gama doldum ben
- (7) Derd-i ḥālet tuğyān kıldı var mı ṭabīb
- (8) Arz-ı ḥālim saña taqdim Yā *Ferd-i Ḥabīb*
- (9) Cümle ṭalip müjde aldı ben bī-naşīb

- (10) Müjde diyüp boyun büküp geldim ben
- (11) Cānın terk idüp müjde algıl
- (12) Ey bî-ḥaber dūnyā işiñ arḳa salgıl
- (13) Allāh seḥī lüṭfuñ görüp ḥayrān ḳalgıl
- (14) Men görüp fenā olup geldim ben
- (15) Ben defter-i şānīyim saña yādigār
- (16) Benden meded iste virir Perverdigār
- (17) Du‘ā ḳılalım vāşıl ḳılsun Perverdigār
- (18) Sāhib-i Raḥmān’ıma ‘arz etmege geldim ben
- (19) Ḥikmetimden behre alan gözüñe sürsün
- (20) İhlāş ile gözine sürtüp dīdār görsün
- (21) Şartı oldur riyāzete boyun sunsun
- (22) Cān çıkup cānāneyi gördüm ben

[40]

- (1) Dīdār içün gedā oldum āmīn deyiñ
- (2) Ey ṭālibler ḥālim görüp ḡamım yeyiñ
- (3) Yolda ḳalan ḳul Aḥmed’e yol veriñ
- (4) Yoluñ özleyüp gedā olup geldim ben
- (5) Ḳul Ḥ’āce Aḥmed gedā olsañ Ḥaḳḳ’a olgıl
- (6) Başıñ topla yārānlara ḥidmet ḳılgıl
- (7) Naẓar ḳılsañ ḥalḳa ḳurup şoḥbet ḳılgıl
- (8) Ḥalḳa içre āḡāh olup ṭurdum ben

(Ḥikmet 14)

- (9) Göñül gözi açılmadan ṭā‘at ḳılsa
- (10) Dergāhıña maḳbūl degil bildim ben

(11) Hâkîkatde bu sözleri pâk öğrenüp

(12) Lâ-mekânda Hâkîk'dan sebķ aldım ben

(13) Hâkîk te'âlâ sebķ virdi perde açup

(14) Yer ü gökde tırmadı şeytân kaçup

(15) Şarâb-ı Lâ-yezâl den kana kana içüp

(16) Lâ-mekânda Hâkîk'dan sebķ aldım ben

(17) Bunda cefâ çekenlere dîdâr taht (ya' nî hâzır)

(18) Rûz-i mahşer 'atâ kıldı hem taht u baht

(19) Rûz-i ezel 'âşık eyledi böyle 'ahd

(20) Lâ-mekânda Hâkîk'dan sebķ aldım ben

[41]

(1) Allah derdi şatılmaz şatup alasıñ

(2) Pîr-i muğân hizmetinde hâk olmasıñ

(3) Hâkîk yoluna girüp olmaz pâk olmasıñ

(4) Eyzan

(5) 'Aşk-ı pâdişâh 'âşık-ı fakîr dem urulmaz

(6) Hâkîk'dan ruḥşat olmayınca söz söylenmez

(7) Hâkîk pendini alan dünyâ izlemez

(8) Lâ-mekânda Hâkîk'dan sebķ aldım ben

(9) Kul H'âce Aḥmed yedi yaşda sebķ aldım

(10) Sekizimde dünyâ 'uḳbâya talâk kıldım

(11) Doḳuzumda mey-i Hudâ hâzır buldum

(12) Lâ-mekânda Hâkîk'dan sebķ aldım ben

(Hikmet 15)

- (13) Raḥmetinden nā-ümīd kılma ben ġarībī
(14) Rāḥatsız itmam aġlayu du‘ ā kıldım saña
(15) Giceler tā-be-seḥer bīdārım gün toġunca
(16) Gözüm yummam aġlayu du‘ ā kıldım saña
(17) Dergāhıña imdi gelüp belim baġlayup
(18) Cān yandırıp yürek baġrım tutup daġlayup
(19) Yaķam tutup geĉen günāhlara ĉendān aġlayup
(20) İhlāş birle aġlayup du‘ ā kıldım saña

[42]

- (1) Göñül bāġı sebzistānda bilmedim yürüdüm
(2) Ömrüm güli ḥazān oldu imdi tıydum
(3) Terk-i dünyā olup yola ķadem kıydum
(4) Hezār dāstān aġlayu du‘ ā kıldım saña
(5) Bu yollarda cānını şaķlamaķ olmaz imiş
(6) Cān esirgeyen bu yollara girmez imiş
(7) Nef ü ziyānıñ bilen bilmez imiş
(8) Bu ḥāl ile aġlayu du‘ ā kıldım saña
(9) Kıul Ḥāce Aḥmed nefş taġıñ çıķup aştı
(10) *Fenā fī’l-lāh* maķāmına yaķlaşdı
(11) Yürek baġrım cūş idüp kıaynayup taştı
(12) Bu ḥāl ile aġlayu du‘ ā kıldım saña

(Hikmet 16)

(13) *Fezküru 'l-lāhe keşirān* buyurup āyet geldi

(14) Zikrin idüp zārī kılup yürüdüm ben

(15) Dīdārımı ‘ aşıklara va‘ de kıldı

(16) ‘ Aşk yolunda cānım virüp yürüdüm ben

(17) Gerçek ‘ aşığı Allah sevüp bendem buyurdu

(18) Ara yolda kalmasun diyüp gamım yedi

(19) Yalancılar dīdārımı görmez didi

(20) ‘ Aşk bābında muhkem olup turdum ben

[43]

(1) ‘ Ākıl iseñ ehl-i kubūrdan haber algıl

(2) Ben daḥī şunlar gibi olurum diyü ‘ ibret algıl

(3) *Mūtū kable en temūtūye*‘ amel kılgıl

(4) Bu ḥadīşi fikr idüp öldüm ben

(5) Haber virüp *feliyezhakū kalilen* buyurup

(6) Yine buyurur *veliyebkū keşiran* buyurup

(7) Bu āyetin ma‘ nāsıyla ‘ amel kıl diyüp

(8) Bu dünyāda hiç gülmeyüp yürüdüm ben

(9) ‘ Amelsizler kahkaha idüp bī-gam yürür

(10) Fermānına boyun viren bī-gam yürür

(11) Gice gündüz dīdeleri pür-nem yürür

(12) Gözyaşımı deryā kılup yürüdüm ben

(13) Nefsinden geçüp ‘ aşık-ı şādık Allah didi

(14) Şeherlerde nefy-i işbāt zikri gözün açdı

(15) Raḥm eyleyüp Allah özi nazār şaldı

(16) Andan şoñra deryā olup taşım ben

(17) Zālīm nefsim qoymayup āteşe şaldı

(18) Vücūdlarım a‘ zālarım kül olup yandı

(19) Müşrikleriñ imānını şeytān aldı

(20) *E‘ūzü bi’l-lāh bismi’l-lāh* diyüp yürüdüm ben

(21) Münāfıqlar düzaḥ içre kül olup yandı

(22) Zerre imānı olanlar yanup çıqdı

[44]

(1) İmānsızlar evvel āḥir kül olup yandı

(2) Allah’ımdan imānıma selāmet diyü yürüdüm ben

(3) Nefsim beni hevā kıldı tırfe şaştım

(4) Başım alup pīr-i muḡān cānibine kaçım

(5) Kūl Ḥvāce Aḥmed taḡ tepelerden yelüp aştım

(6) O cān kuşlar gibi lā-mekāna uçım ben

(Ḥikmet 17)

(7) Vā dirīḡā ne yapayım bu ḡarīblikde

(8) Ḡarīblikde ḡarīb içre qaldım ben

(9) Ḥorāsān ve Şām ve ‘Irāq niyyet kılup

(10) Ḡarīblik qadrini bildim ben

(11) Ne gelse görmek gerek ol Ḥudā’dan

(12) Yūsuf’ı ayırdılar ol Ken‘ ān’dan

(13) Toḡan yerim ol mübārek Türkistān’dan

- (14) Bağıma taş urup geldim ben
(15) Ğurbet irişdi Muştafâ'dan erenlere
(16) Otuz üç biñ şahābe hem yārenlere
(17) Ebū Bekr ' Ömer ' Oşman Murtaẓā'ya
(18) Ğarīb irişdi erenlere hem yārenlere
(19) Ğurbet irişse puhte kıılur çok ħāmları
(20) Dānā kıılur hem ħāş kıılur çok ' ālimleri

[45]

- (1) Eski eşvāb ne bulsa yer ta' āmları
(2) Anıñ içün Türkistān'a geldim ben
(3) Ğarīblikde yüz yıl dursa irur miħmān
(4) Taht baht bostānları irür zindān
(5) Ğarīblikde kıl oldu *Maħmūd Sultān*
(6) Ey yārānlar ğarīb içre oldum ben
(7) Ğarīblikde *Arslan Babam* arayup buldı
(8) Her sır görüp cümle perdeleri büküp atdı
(9) Bi-ħamdi'l-lāh gördüm didi gözüm öpdı
(10) İşbu sırrı görüp ħayrān kıaldım ben
(11) Arzū kııldım vaṭanıma hem ihvānıma
(12) Ulu babam türbesi aķ cānıma
(13) Babam rūhı muḳaddes saldı bu ğurbetlige
(14) Hiç bilmezem niçün taķşır kıaldım ben
(15) Kıl H^vāce Aħmed sözleriñ Ħaķķ'ıñ emri
(16) Sāmi' in dostlarıma kıalsun pendı
(17) Çok ğarīb görüp yine şehre geldi

(18) Türkistân'da mezâr bulup kaldım ben

(Hikmet 18)

(19) Ol kâdir kudretiyle nazar kıldı

(20) Harem olup yer altına girdim ben

[46]

(1) Ğarīb bendeñ bu dünyādan güz̃er kıldı

(2) Maḥrem olup yer altına girdim ben

(3) Zākīr olup şākīr olup Ḥaḳḳ'a erişdim

(4) Şeydā olup rüsvā olup cāndan geçdim

(5) Andan şoñra mey-i vaḥdetden cur^c a tatdım

(6) Hem-dem olup yer altına girdim ben

(7) Cāndan geçüp miḥnet çeküp bendem dedi

(8) Dūzaḡ içre ḳalmasun diyüp ḡamım yedi

(9) Ḳanlar yutup Allah didim raḡm eyledi

(10) Bī-ḡam olup yer altına girdim ben

(11) Nefsīm beni hevā kıldı harāb ḳaldım

(12) Tāc-ı destārım bir pula satup aldım

(13) Şeyh men diyü da^c vā kıldım yolda ḳaldım

(14) Bī-ḡam olup yer altına girdim ben

(15) Altmış üçe yaşım geldi bir güvence yok

(16) Vā dirīḡā bilmedim Ḥaḳḳ'ı ḡöñlüm sınıḡ

(17) Vech-i arzda sulṭān ben oldum ulu

(18) Pür-ḡam olup yer altına girdim ben

- (19) Pir-i muğān cur^ç asından bir kaṭre taṭdım
(20) Hū hū diyū başım birle libāslar kaṭdım
(21) Bi-ḥamdi'l-lāh viṣāl-i Ḥaḫḫ'a āḫar yettim
(22) Çeki olup yer altına girdim ben

[47]

- (1) Başım toprak cismim toprak nefsim toprak
(2) Nār-ı ^ç aşka düşüp oldum pāk
(3) Vāşıl-ı yār ölüm diyū rūḫum müştāk
(4) Zemzem olup yer altına girdim ben
(5) Sizi bizi Ḥaḫḫ yaratdı tā^ç at için
(6) Ey [E]bu'l-^ç aceb yemek içmek rāḫat için
(7) *Ḳalū belā* didi rūḫlar miḫnet için
(8) İ^ç lem olup yer altına girdim ben
(9) Men tereddüd nefse kıldım Ḥaḫḫ'a uyamadım
(10) Varlık benlik nefis nāra yaḫamadım
(11) Gice gündüz bī-ḡam yürüdüm yaşım aḫıdamadım
(12) Bī-ḡam olup yer altına girdim ben
(13) Kimi görsem ḫidmet kılup ḫulu oldum
(14) Toprak-şifat yol üzre yolu oldum
(15) ^ç Āşıkların yanup uçan külü oldum
(16) Merhem olup yer altına girdim ben
(17) Ḳul Ḥ^vāce Aḫmed nāşih olsañ kendüne ol
(18) ^ç Āşık olsañ cāndan geçüp bir yolu ol
(19) Nādānlara sāḫib degil sözüm itmez ḫabūl
(20) Muḫkem olup yer altına girdim ben

(Hikmet 19)

- (1) Melāmetden mey içen dīdāra erişdi yā
(2) Dost şeyhden mey içen nūr-ı Hakk’a erdi yā
(3) Akman ile Karaman çok eyledi devr-i devrān
(4) Hāzrete tōhmet kılup ‘ākıbet gelüp oldu yā
(5) Nār-ı İbrāhim’e şekk kalan āteşi kül oldu yā
(6) İnanmayan gelüp bakup gördi yā
(7) Şeytān yoluna giren Aḥmed’e taşlar ataran
(8) *Taḥte’l-verā* tahtında kuyruk olup yetdi
(9) Evliyāya gelenler dünyāsından geçenler
(10) İhlāşlu kul murādına yetdi yā
(11) Kul H^vāce Aḥmed nefsiñ bil günāhıñı hāzır kıl
(12) Ğaflet ile yatmayup şeytān benden kaçdı yā

(Hikmet 20)

- (13) ‘Āşıklığın şivesi güft-gūdur meyvesi
(14) ‘İnāyetdir cümlesi ‘āşıqlara nasībyā
(15) Hāl-i ‘aşkdan haber alanlar cānın kurbān kılanlar
(16) ‘Aşk maḳāmı hoş maḳāmdır ‘āşıqlara nasībyā
(17) Lā-mekān şehrini gezen ‘āşık behrini
(18) Cānını bilen ḳadrini işbu devrān sürdi yā

[49]

- (1) ‘ Āşık olsun dīdāra қоşmasın murdāra
(2) Vāşıl olup dildāra dünyā fānī oldu yā
(3) ‘ Aşkı bilgil H^vāce Aḥmed cānından geçdi Muḥammed
(4) İtmedi rāḥat cānını qurbān kıldı yā

(Ḥikmet 21)

- (5) Raḥmetiñ müjde virdi Mevlā’m saña
(6) Seni isteyüp imān ‘ atā kıldı saña
(7) Ḥaqq Muştafā resūl didi sen ümmetim
(8) Lüṭufla bağışlar cümlesin Qur’ān saña
(9) Qur’ān raḥmetdir saña genc-i ḥikmet
(10) Qur’ān ile rūşen oldu cümle firqat
(11) Ümmet içün alup geldi rūḥ-ı Aḥmed
(12) *Fakreū mā teyessere* didi Qur’ān saña
(13) Qur’ān yoldan azmışları yola tartar
(14) Āvāz ile okusalar ferah-bāl artar
(15) Qur’ān ile olsañ ‘ izzet ḥürmet artar
(16) İder imiş yüz biñ ḥūriler ḥidmet saña
(17) Bu dünyāda okur Mevlā’m kelāmını
(18) İşidirsñ anda yār selāmını
(19) Cennet içre virdi ni‘ met tamāmını
(20) Hūr gılmān taşavvur birle vildān saña

[50]

- (1) Her gice Kıur'ān'ı imsāk idici ol
(2) Ma' şıyyet nāmesini yoğucu ol
(3) *Hayrān yerah şerren yerah* su'ālcı ol
(4) Kıur'ān ulu mu' cize burhān saña
(5) Kıur'ān ulu fermānını içiñe bağla
(6) Yansın eger āteşe korkup ağılama
(7) Ol korkunç āteşle için dağla
(8) Rabb'im kılar cennet yolunu āsān saña
(9) Geçdi 'ömrümün yazu kışı buldı zevāl
(10) Günāhım çok 'afv eyle *yā zū'l-Celāl*
(11) Kıul H^vāce Aḥmed ğayrılığda oldum melāl
(12) Arzū kılar toğan yerim Tūrkistān'a

(Hikmet 22)

- (13) Bī-şekk bu dünyā cümle ḥalkdan geçerā
(14) İnanma gel mālına elden hem giderā
(15) Ata ana qarındāş nere gitdi fikr kı
(16) Dört ayaklı tābūt saña yeterā
(17) Bindü[r]üp koşdırup defn iderler kabrine
(18) Gelüp iki melek senden su'āl ederā
(19) Dünyā için ğam yeme Hakk'dan ğayrı söyleme
(20) Kışı mālını yeme sırāt üzre tutarā

[51]

(1) Ana oğul karındāş hiç kimse olmazdır yoldāş

(2) Merdāne ol ğarīb baş ‘ ömrüñ yel gibi geçerā

(3) K̲ul H̲^vāce Aḥmed ṭā‘ at kıl ‘ ömrüñ bilmem kaç yıl

(4) Aşl u nesliñ āb turāb yine turāba kıytarā

(Ḥikmet 23)

(5) Melūl oldu bu göñlüm eyā dostlar

(6) İşidiñ! Feth ider rāzını size bize

(7) Vefāsız yalancı bu dünyādan

(8) Göñül kesüp bākī sözü şaçar bize

(9) Rabb’im ider işbu cāna kılsa fermān

(10) *İrci’i* emri geldikde aña nedir dermān

(11) Aḥşām ku‘ ūd şabāḥ olsa göçer kervān

(12) Ol kervān şöñini alup göçer bize

(13) Bizden evvel cümle kervān göçüp turur

(14) Ma‘ lūm kılsa nevbet bize gelüp turur

(15) *Melekü’l-mevt* şarābın tutup turur

(16) Nebbet gelse ol şarābdan içirür bize

(17) Er ol kişi er ben dise göñlü şāflık

(18) Er ol olur imānını kılsa güzlük

(19) Kıldan ince kılıcdan keskince sırāt köprüsü

(20) Raḥīm Mevlā’m ‘ ināyet kılsa geçirir bize

[52]

- (1) Yakın tırur işbu ölüm değil ırak
(2) Er ol ölür âhirete kılsa berrāk
(3) Nice yansa ‘ākıbet uçar çerāğ
(4) Ol çerāğdan bir gün yanup uçar bize
(5) Dīn-i rūşen şu‘le urur ‘āşıklara
(6) Nice yaksañ yanmaz çerāğ şahrālarda
(7) Cānlar çıķup tenler yatur kabristānda
(8) Rūh oluban bilmem nere uçar bize
(9) Ğāfiliñde geçdi ‘ömrüm oynayup gülüp
(10) Āh idüben nedāmetde başım dögüp
(11) Kūl H^vāce Aḥmed bu ḥasretde bağı yanup
(12) Gözyaşını güzel yüze saçar bize

(Hikmet 24)

- (13) Bismi’l-lāhdan söz açdım ḥamd ü şenā eyledim yā
(14) Sevgilü ḥabībinden ‘ālem binā kıldı yā
(15) Maḥzar-ı ḥilḳat-ı ‘ālem Muḥammed’den oldı yā
(16) Mağrib ü maşrıķa yolun açdı yā
(17) Dünyā ğamıñ imdi Ḥaḳḳ yolını koymadı
(18) Giceler aşlā yatmadı meşakḳatler tartıyā
(19) Gündüz şā’im gice ḳā’im bīdār idi
(20) Ümmetine ğam ḥor ḳanlar yutar dā’imā

[53]

- (1) Nefsini aç kılan meskeniñ ğār kılan
(2) Dört zātı yār kılan Tengri dostu idiyā
(3) Belāya şabr eyleyan nefsinı cebr eyleyen
(4) Düşmāna hārb eyleyen Tengri içün didiyā
(5) Ol belā nebīye andan şoñra veliye
(6) Bundan şoñra ‘ālime gelür didiyā
(7) Bu dünyāda toyunca aşlā ta‘ām yemedi
(8) Üç gün aç yine namāz kılardı yā
(9) ‘Ā’işe vālidemiz bir gün huzūrunda turdu
(10) Resūl namāzda saġa şola selām virdi yā
(11) ‘Ā’işe vālidemiz yā Resūl-i Hāḡḡ didi
(12) O da bir şey’i yok şā’imem didiyā
(13) Her peygāamber bu yolda böyle evḡāt geçürdi
(14) Size noldı böyle miḡnet çekmezsiñiz didiyā
(15) Resūl buyurđı yā ‘Ā’işe gel revān
(16) Seccādemı ḡaldır nazar ḡıl hemān
(17) Vālide lebbeyk buyurđı hem seccādeyi ḡaldırdı
(18) Gevher yaḡut görđi ‘aḡlı ḡayrān ḡaldıyā
(19) Buyurđı yā ḡatun ḡulaḡ vir dünyā gerekse al
(20) Ḳılma beni çok melāl dünyā içün didiyā
(21) ‘Ā’işe muḡtarr olup ‘özrlr ḡıldı
(22) Hāḡpāye yüz sürüp andan resūl ḡıḡdıyā

[54]

- (1) Resūl ḡıḡup ondan ḡidüp geḡüp kūyundan

- (2) Fâtıma hânesine teşrîf idüp vardıyâ
- (3) Gördi Fâtıma ânda resûl gelür bu demde
- (4) Karşu varup buyruñ yâ ebî merhabâ didiyâ
- (5) Resûl buyurdi gözüm nûru kızım cigerpârem
- (6) Misâfir olup geldim hâneñize buyurdiyâ
- (7) Fâtıma buyurdi fedâ cânım buyruñ yâ atam
- (8) Dünyâ ‘ uqbâdan sevgilü hoş geldiñiz didiyâ
- (9) Ol hâzret hâneye girdi Fâtıma dîvân turdı
- (10) Nice esrâr kılup söyleyüp hâlini izhâr kıldıyâ
- (11) Resûl buyurdi ey kızım ta‘ âm getür bu dem
- (12) Üç gündür açım bu gün zaḥmetim var didiyâ
- (13) Hâzret-i Fâtıma söze başladı kanlı gözün yaşladı
- (14) Utanmağı taşladı eyâ babam didiyâ
- (15) Bugün dört gün olupdur içim ğama tolupdur
- (16) Açlık ḥadden geçüpdür bizlere himmet didiyâ
- (17) Resûl gördi evde âteş yanar tennûrda
- (18) Âvâz gelür kazandan resûl bakup gördiyâ
- (19) Resûl buyurdi ey kızım ne pişirüp turursuñ
- (20) Âteş üzre ta‘ âm var ben göririm didiyâ
- (21) Ol âḥret ḥâtûnu Fâtıma âh itdiyâ
- (22) Benden su ‘âl buyurdiñız söyleyem didiyâ

[55]

- (1) Ḥasan Ḥüseyn’iñ âh u zârı açdır hem qarınları
- (2) Göñlü ḥûn ider bükâları yâ resûl didiyâ

- (3) Kāzan āteşde gönülleri hoş için
(4) Bākup aldanup ağlamasunlar didiyā
(5) Kāzan içre şu var bilmem ne var
(6) Bir çāre bulmadım anlar için ğamım var didiyā
(7) Resulu'l-lah cūş eyledi derhāl hūrūc eyledi
(8) Ağlayu ağlayu şahrālara çıkup gitdiyā
(9) Çöllere varup ol Hudā'ya yalvarup
(10) Nūr-ı dīdem aç kālup bunda didiyā
(11) Medīne taşrasında bir kuyucuya ücretlendi
(12) Varup aña selām kıldı 'aleyk aldıyā
(13) Şordı kuyucu zātınız kimdir nerden teşrīfınız
(14) Hem memleketiñ ismiñiz nedir diyü şordı yā
(15) Medīne'den gelürem ücretle hīdmet etmege
(16) Ehl-i 'ıyālīme infāk için geldim didiyā
(17) Kuyucu didi senden su 'ālīm baña ayt
(18) Medīne'de gördün mi Muḥammed'i didiyā
(19) Eger su 'āl idersen benden işit sözini anıñ
(20) Muḥammed'in şöḥbetinden şimdi gelürem didi yā
(21) Kuyucu su 'āl itdi Muḥammed 'izzetde midir
(22) A' dā yüzünden zaḥmet çeker mi didiyā

[56]

- (1) Resūl buyurdi eyüdü anıñ yāri Mevlā'dır
(2) Fikri ümmet ğamdır gice gündüz didiyā
(3) Kuyucu didi ne iş yaparsıñ bunda

- (4) öllerde gezersiñ ne görürsüñ didiyā
- (5) Resül buyurdi her kimiñ işi olsa yaparım
- (6) Ücretimle infāk-ı ehl-i beyt iderem didiyā
- (7) uyucu resüle bağıdı gözüñ ayırmadı
- (8) Resül buyurdi sen baña çok bağıarsıñ didiyā
- (9) uyucu didi ey yigit her çend bağıaram saña
- (10) Hizmetkāra benzemezsiñ ta‘accüb didiyā
- (11) Resül buyurdi güzel bildiñ hālime ta‘accüb kıldıñ
- (12) Evvel āhar sözüüm ben hādimem didiyā
- (13) uyucu didi ey civān şu tepeye ol revān
- (14) Şu tepeniñ altında bir hayme var gör didiyā
- (15) Örtüsü kumaşdan eşigi atlısıdan
- (16) Bir altun taht üzre bir er var didiyā
- (17) Ol ğanī ücretle seni alur ücret virir
- (18) Nice gün infāk-ı ehl-i ‘ıyāl idersiñ didiyā
- (19) Resül buyurur: Er kimse Müslümān mı yā kāfir
- (20) Beyān kıl ben bileyim anı didiyā
- (21) uyucu didi kāfirdir ırak yerden gelüpdür
- (22) Muhammed’e varup Müslümān olmağı didiyā

[57]

- (1) Rüm şehri şāhı ismi ayşeri’dir
- (2) Bunca māl ve hedāyā işār kıılır didiyā
- (3) Resül ol dem yürüdi ol tepeye çıktı

- (4) Tahte'l-cebel hayme görüp anda vardıyā
- (5) Resül hayme tışında selām kıldı
- (6) Kayşerī selām işidüp hor göñli rāhat buldıyā
- (7) Çöller yeşil şahrā mu' attar oldı
- (8) Bir kıluna çık gör kimdir bu didiyā
- (9) Hādīm ānda görür bir güzel kimse
- (10) Gelüp içre girüp bir güzel kimse didiyā
- (11) Didi şehin-şāha bir yigit kapuñuzda
- (12) Yā Muḥammed'dir yā aşḥābı ola didiyā
- (13) İçerüye gel diyü nidā olup varıldı
- (14) Tahtından inüp zāt-ı pāke teklif kıldıyā
- (15) Taht üzre resül hādīmī şehin-şāh
- (16) Edeb birle söyleyüb nerden teşrifiñiz didiyā
- (17) Resül buyurdi Medīne'den gelürem ben
- (18) Gezüp 'ālemi kuvvet-i erzāk içün didiyā
- (19) Medīne'yi işidince göñli ğāyet hoş oldı
- (20) Muḥammed'i bilür misiñ Kayşerī didiyā
- (21) Muḥammed'i bilürem ğāyet sever beni
- (22) Dā'im yanında olurum ben didiyā

[58]

- (1) Kayşerī memnūn olup eyā birāder didi
- (2) Muḥammed'e sen beni iletür müsüñ didiyā
- (3) Bir tabakda on ḥurma alup önüne koydı

- (4) Yigit bunu yi diyüp sözüm çokdur didiyā
(5) Resül bismi'l-lāh diyüp tabağa elin şundı
(6) Bir hurma alup eline yiyeyim didiyā
(7) Ol dem Cibrīl gelüp Resül elin tutdı
(8) Hasan Hüseyin açdır niçün tenāvül didiyā
(9) Peyğambere bakdı gördi tenāvül buyurmaz
(10) Niçün buyurmazsınız efendim didiyā
(11) Resül buyurdı ey Kayşer baña ruḥşat yok yemege
(12) Bu ta'āmdan yemege māni' var baña didiyā
(13) Kayşerī eydür sen beni Muhammed'e götürürseñ
(14) Pek çok saña māl viririm didiyā
(15) Resül buyurdı ben hizmet idüp ücretle
(16) Ehl-i 'iyālime virüp geleyim ben didiyā
(17) Ol Kayşerī hayvānāta kuyudan şu çekmege
(18) Kırk deve yününden ip yapmış idiyā
(19) Kırk kişi ol kuyudan gice gündüz
(20) Çekerler şuyu bir iple didiyā
(21) Kırkdan bir eksik kırkıncı oldu resül
(22) Böyle şu çekerlerdi evvel didiyā

[59]

- (1) Resül buyurdı kırk kişiniñ hizmetini eger
(2) Bir kimse görse ne virirsin didiyā
(3) Kayşerī didi eger sen kılsañ kırk kişi işi

- (4) Viririm cümleñiñ ücretini saña didiyā
- (5) Resûl buyurdi her kovaya on hurmā
- (6) Eger virirseñ idem hizmet didiyā
- (7) Kayşerī egildi cānla kabûl eyledi
- (8) Resûl hem qarār kıldı çekmege kova saldıyā
- (9) Dört kova çıkardı beşincide düşürdi
- (10) Düşen şadāsı kulağına geldiyā
- (11) Kayşerī anı kim yaptı gāzab birle yeltendi
- (12) Elinden gelmez işi nice kıldıñ didiyā
- (13) Didi kim gelür bu koğayı kim çıkarur
- (14) Māllarım helāk olur heybet kıldıyā
- (15) Ğazablanup Muḥammed’e bir sille urdu yüzine
- (16) Āteş çıkup gözüne bî-hod olup kıldıyā
- (17) Ol gün āfītāb tutuldi zemīn zamān kuruldi
- (18) Cümle cihān yığılup Nūḥ’a zārī kıldıyā
- (19) Arş-ı kürsī heft-i āsumān ihtizāz eyledi
- (20) Rū-yi zemīn lerze bulup Kayşerī āh didiyā
- (21) Cümle melā’ik Ḥudā’ya itdiler āh-ı tazarru’
- (22) Bizlere fermān olsa nā-būd ideriz didiyā

[60]

- (1) Ḥudā buyurdi ol zamān tek ṭurun cümle cān
- (2) Kudretim var o zamān hem görñiz didiyā
- (3) İblīs didi oğullarım bu gün rāḥat cānım

- (4) Muḥammed'i gördiñiz mi zaḥmet çeker didiyā
- (5) İki 'ālem ḥürmetine Ḥaḳḳ yaratdı bî-şekk
- (6) Anda kişi bu miḥnet çekmek nedür didiyā
- (7) Beni şeyṭān eyledi bağrımı ḳan eyledi
- (8) Her ne eyü kötü kendi ḥalk itdi didiyā
- (9) Geliñ ey cemā' at teferrücler idelüm
- (10) Muḥammed'in ḥālin görüp ferḥ idelüm didiyā
- (11) Cümle mel'ün toplanup temāşāya geldiler
- (12) Resūlu'l-lāh du'āsı fehm ile ne didiyā
- (13) Buyurđı *Allahümme ehđi ḳavmī feinnehüm lā ya'rufün*
- (14) Her ne ḥācet kılsam icābet buyur didiyā
- (15) Ḥācetim oldur saña Ḳayşerī ne kıldıysa baña
- (16) Bī-çāredir günāhın 'afv buyur didiyā
- (17) Ger beni bilse idi bu günāhı itmez idi
- (18) Cāhiller işini 'afv buyur didiyā
- (19) Ol sulṭān-ı enbiyā andan Medīne'ye girdiyā
- (20) Ḳayşerī nedāmetle arayup hiç kimse yok didiyā
- (21) O yan bu yan arayup ol yigiti şordı
- (22) Hiç nişān bulmadı ḥayrān olup ḳaldıyā

[61]

- (1) Az zamān soñra bir ḳulu geldi yaḳına
- (2) Ey Ḥ'āce ne iş yapdıñ zülmet bastıyā
- (3) Ḳayşerī didi bu yigit ḳapuya geldi ammā

- (4) Aña toķat urdum bunda olduyā
- (5) Ol ķul mı idi ey H^vace şerm ħayāñ ķanda
- (6) Muħammed'e ķıydıñ naşıl urduñ sen didiyā
- (7) Ķayşerī eydür ne bildiñ ol Muħammed'dir ol
- (8) Bu ' alāmet ol ķişiniñ şānındadır didiyā
- (9) Ķayşerī тұrup aғladı yaķasın pāreledi
- (10) Anı bilmedim eyvāh cāhilim āh didiyā
- (11) Didi yine o ķuluna benim müşkildir işim fenādır
- (12) Ķıyāmetde Mevlā'ya ne dirim şerminde ben didiyā
- (13) Seni āzād ķılayım ne isterseñ vireyim
- (14) Bir sözüm var anı ķabūl ķılsañ didiyā
- (15) Ğulām didi ey Ķayşerī cānımla ķabūl ķılarım
- (16) Emr ü fermān seniñdir buyuruñ didiyā
- (17) Ķayşerī didi sen benim boynuma bir ip
- (18) Ķollarım arķama baғlayup sürü didiyā
- (19) Taғ taşa ħār turāba urup sürü
- (20) Yüzüm gözüm ķan revān cezām budur didiyā
- (21) Ķulı buyruğın tıtdı ayağından sürüdi
- (22) Muħammed'e ne yapıdñ görür müsüñ didiyā

[62]

- (1) Zārī ķılup aғladı iķi tışı daғladı
- (2) Āh feryād eyledi ol gün Ķayşerī didiyā
- (3) Nice günler yol yürüdüm renc-i meşakķat çekdim

- (4) Cümlesin yele virdim āh ne yapayım didiyā
- (5) Göge irdi fiğānı lebe geldi cānı
- (6) Görüp anıñ anası hem hālını bildiyā
- (7) Görür oğlunu ip boynunda hem kolunda
- (8) Sürüyüp çeker al kan içinde didiyā
- (9) Anasınıñ içi yanup oğlum diyü geldi
- (10) Niçün böyle katı ‘azāb kılarıñ didiyā
- (11) Didi ben ‘āşī ben bāğī hem cānī
- (12) Muḥammed’e urup vāveyletāh didiyā
- (13) Anası hem inledi yer ü gök titredi
- (14) Ḥudā’ya yalvarup yā Rabbenā didiyā
- (15) Anası itdi du‘ā hem yalvardı Ḥudā’ya
- (16) Oğlum yine gel diyü keremler kıl didiyā
- (17) Benim saçım aқdır aña hürmet idiñiz
- (18) Bizlere mağfıret raḥm eyle yā Rabbenā didiyā
- (19) Qayşerī didi ey ana bu ağlamak ne revā
- (20) Nice zārī eyleseñ qabūl olmaz didiyā
- (21) Anası didi oğlum biz ikimiz varalum
- (22) Muḥammed’e yalvarup ḥoşnūd idelüm didiyā

[63]

- (1) Qayşerī didi ben ‘āşī bī-ḥad var günāhım
- (2) Yüzüm yokdur varmağa eyā ana didiyā
- (3) Ana didi oğlum sağ kolun keselüm
- (4) Ḥidmetine varalum rāzī olsun didiyā

- (5) Anasının bu sözi ne hoş geldi özüne
(6) Sağ kolun kesdirüp Medîne'ye vardiyā
(7) Ser ü pā-i bürehne hem boynu mağlūl
(8) Gelürler her ikisi vā nedāmetā didiyā
(9) Görün Hāzret-i Cibrīl Emīn-i Rabbü'l-ālemin
(10) *Sidretü'l-müntehā* dan Muḥammed'e geldiye
(11) Didi Cebrā'il-i Emīn Kayşerī gelür melūl
(12) Hudā eyledi qabūl zātınız qabūl kıl didiyā
(13) Huzūr-ı Resūle geldiler hem na'ra urdılar
(14) Geldiler ceḥāletle resūl anlara baqdıyā
(15) Kolu kesik kanlı cigeri kebāb oldı
(16) Kelime-i imānı 'arza kılgıl didiyā
(17) Ana oğul ikisi ol dem mü'min oldılar
(18) Peygamber sevindi hoş geldiñiz didiyā
(19) Kesilen kolu koluna koydu o ānda resūl
(20) Oldı du'āya meşgūl derḥāl şıḥḥāt buldıyā
(21) Cümle hedīye kumāşlar resūl önüne koydılar
(22) Resūl için cümlesin hedīye kıldıyā

[64]

- (1) Peygamberi bir seven ümmetlerinden oldı
(2) Şerī'at-ı yektā hem imān-ı yektā didiyā
(3) Her kim Hudā yolunda kıla ḥayr-ı seḥāvet
(4) Aḥar görür rāḥat zāyi' itmez didiyā

(5) Ey bende-i Gird-gār maḥẓ-ı ümmet ismiñ var

(6) Yokdur namāzıñ hem iḥlāşın didiyā

(7) Hālîş ‘āşî kûl durur ‘ömrüñ yele geçürür

(8) Şefā‘ at kılar mı diyü bu sözleri itdiyā

(Hikmet 25)

(Mi‘ rāc)

(9) Ol Kādir-i Perverdigār’ım görüñ baķıñ neler kıldı yā

(10) Hāķķ Muşţafā’ya bizleri ümmet kıldı yā

(11) ‘Aţā kıldı bize ümmet içün resûlini

(12) Biz gibi ‘āşî ümmetlere bunda resûl virdi yā

(13) Resûle ümmet olan kıyāmetde olur şād

(14) Olur düzaḥdan azād cevelān kılur didiyā

(15) Resûl mescide girdi şabāḥ namāzın kıldı

(16) Ebū Cehil girdi kapudan söyleyüp didiyā

(17) Ebū Cehil yanında seksen kişi var kıtında

(18) Nāgāḥ resûli görünce heybet birle baķdıyā

(19) Mel‘ ūn ağızını açdı Şeḥḥār Aḥmed didi

(20) Senden eşedd bu ‘ālemde şeḥḥār yok didiyā

[65]

(1) Dīnimizi ḥorladık ḥalāyıkı ezdirdik

(2) Cādulığı yitürdik artık eksik didiyā

(3) Resûl sözün işitdi göñli yamān ağırtdı

(4) Ūmmühān’ı evine resûl varup geldiyā

(5) Resûl seccāde yaydı Hāķķ namāzın kıldı

- (6) Hakk kulluğun idüp Hakk’a rāzın didiyā
(7) Üç yüz on üç mürseli anda şefi‘ getürdi
(8) Sırrın Hakk’a söyleyüp penāh idüp turduyā
(9) Görün Hudā’nın işin mihmān kılur habibin
(10) Görmeklige didārın Hāzretiñe irdiyā
(11) Hakk’dan nidā geldi Cebra’ıl’e var didi
(12) Fermān kıldım ben saña selāmım habibime didiyā
(13) Oldu fermānım saña var söyle hūrī kusūra
(14) Gelsünler hep bir yere nazar vaḳti oldiyā
(15) Nāgāh Cebra’ıl geldi Hakk selāmın söyledi
(16) Cennet içre varup Burāk alup çıkdıyā
(17) Ebvāb-ı semā açıldı Burāk’ı alup çıkdı
(18) Fermān kıldım Rıdvan’a Burāk’a binsün didiyā
(19) Burāk kapuda Cebra’ıl eve girdi
(20) Muḥammed’i bāb-ı hāneye alup çıkdıyā
(21) Resül buyurdi ya Cebra’ıl n’ acāyibdir bu müşkil
(22) Çabuk söyle kıyāmet mi bu işler didiyā

[66]

- (1) Olunca kıyāmet yevm-i mübārek sa’ ādet
(2) Dost dostā mi’ rāc-ı ziyāret didiyā
(3) Resül evden çıkup Burāğ’ı gördü
(4) Hakk kudretini görüp pes ‘ acāyib kaldıyā
(5) Yüzü nūrdan gözü gevher Hakk yaratmış
(6) Ol Hāl-ı Perverdigār ne güzel yaratmışyā

- (7) Başı aq yāqūtdan kolları ‘aķıķden
- (8) Boynu aq zebercetden dişleri inciyā
- (9) A‘zāları zümrüd sinürleri yāqūt
- (10) Etleri zağferān içi anber didiyā
- (11) Kılıları aq yapardan kıyruğu cevherden (ya’ni āhūnuñ misk kıyruğu)
- (12) Ayakları gevherden kıyruk altun didiyā
- (13) Atdan büyük deveden küçükrek
- (14) Her haṭvesi yetmiş biñ yıl kadar didiyā
- (15) Kızıl yāqūtdan egeri üzengisi zümrüd
- (16) Burāķ Resūl’ü görünce selām kılup turdıyā
- (17) Resūl elin aldı Burāķ yanına geldi
- (18) Burāķ Resūl’ü görünce tizgin şalup kaçdıyā
- (19) Burāķ Resūl’den kaçdı Cebra’ıl hey hey didi
- (20) Bî-edeblik kıılmağıl olma ‘āşī didiyā
- (21) ‘Āşīler işi düşvār görmezler ānda dīdār
- (22) ‘Azāb kıılur ol Cabbār mekānı cehennem didiyā

[67]

- (1) Burāķ bu sözi işitdi boynuñ yere bükdü
- (2) Göz yaşını aķıdup hācetim var didiyā
- (3) Yüz biñ Burāķ hīdmetine ārzū kılar hażretiñe
- (4) Yüridirler behište cümlesi kim didiyā
- (5) Didi Burāķ yā Muḥammed benimle kıılñ mīşāķ
- (6) Kıyāmet gün olduķda baña biniñ didiyā

- (7)    lem-fa ri Mu ammed Bur k birle  ilup m     
- (8) Cebr    l gelüp anda tizgin alup  uttıy 
- (9)  nde Cebr    l  a ında M k    l
- (10)  olunda  sr   l anda     r turdıy 
- (11) D    be gicesi Res l anda atlandı
- (12) Mekke   hrinden     p yola rev  n oldıy 
- (13) Av  z geldi  a   arafdan der   l     di
- (14) Meyl a  a   lmadı andan Res l gitdiy 
- (15) Av  z geldi çöl tarafd n  ltif  t buyurmadı
- (16) A   a n   r   lmadı andan üçte gitdiy 
- (17) Res l buyurur y  Cebr    l ta  acc  pd r bu m    il
- (18)  v  z gelür  a  ve  oldan bu  v  z nedir didiy 
- (19) Cebr    l didi y  Res l zeh  g rd   n sa      t
- (20) Sen anlara meyl   lsa    mmetin   r  b didiy 
- (21)  a dan gelen  ad   v  z-ı Yeh d'dur
- (22)  ltif  t   lmadı n   mmeti n r    t didiy 

[68]

- (1)  oldan gelen  v  z d  ny  idi ol       r
- (2)  o  n   r   lmadı n anda ma r  m   aldıy 
- (3) Res l bu s  zi     di m    illere     ldı
- (4)   rfet  'l-  ayn   re Mescid-i A    'ya vardıy 
- (5) Res l anda     adı hem   r    tler geldi
- (6) D  rt k     r Res l görüp ba  dıy 

- (7) Biri şarāb birisi bal idi
- (8) Digeri süd dördüncü şehd şeker idiyā (kamuş şekeri)
- (9) Resül hamrı almadı bala elin şunmadı
- (10) İki kaseyi alup derhāl anda içdiyā
- (11) Dört hulle birisi şarı digeri siyāh sebz aq
- (12) Şarı siyāhı bırağdı digeri ikisin aldıyā
- (13) Cebrā'ıl didi ey dostum şarı siyāhı koyduñ
- (14) Haqq peygamberiñ güzel yapıdñ didiyā
- (15) Resül bu sözi işitdi müşkilleri bitdi
- (16) Görüp bunca sırlarıñ Mescid-i Aksā'ya vardıyā
- (17) Resül mescide girdi peygamberleri gördi
- (18) Cümlesi anda anlara selām virdiyā
- (19) Resūla'l-lāh muşāfağa kıldı cümleye
- (20) Mişlü'l-kamer sâ'irleri yıldız gibi didiyā
- (21) Üç yüz on üç mürseller bunca güzel nebîler
- (22) Şoñra gelmiş velîler cümle hâzır olduyā

[69]

- (1) Mūsā eydür ey Ādem zehî sa'âdet bu dem
- (2) *Safıyyu'l-lāh* sizsiñiz imam oluñ didiyā
- (3) Ādem Mūsā'ya bağdı kaçan revâdır didi
- (4) Muştafa sulţanımız bize imām didiyā
- (5) Resül imām olup peygamberler şaf turdu
- (6) Haqq namāzın kılup selām anda virdiyā

- (7) Arkasın mihrāba koydı peygamberlere bağıdı
(8) Resulu'l-lāh du'ā idüp cümlesi āmin didiyā
(9) Du'ā idüp Hāzret *Şahratu'l-lāh*'a geldi
(10) Şaħra cānibinden uçdu peygamberler kaldıyā
(11) Peygamber nezdine nūrdan nerdubān koydılar
(12) Andan resūl tā gök kapusına yetdiyā
(13) Bāb-ı semā feth olup feriştehler göründi
(14) Gürūh gürūh gelüp Muştafā'yı gördiyā
(15) Evvelki göge varup feriştehleri gördi
(16) Hāḳḳ ḳulluğun ḳılup zāt-ı baḥta erdiyā
(17) Andan öte yürüdi ikinci ḳat semāya
(18) Burada dik görüp Cebrā'îl'den şordiyā
(19) Emīn eydür ḥorosdur vaḳti bildirüp turubdur
(20) Bunda itse feryād anda Hāḳḳ te'ālā didiyā
(21) Üçüncü semāya bağıdı ḳadem ol ḥabīb
(22) Feriştehler yarısı nār yarısı ḳar gördiyā

[70]

- (1) Dördüncü ḳat semāda 'isā resūlin gördi
(2) Resūlini görüp büküp selām ḳıldiyā
(3) Resūl elin aldı Beytü'l-[m]a'mūr'a girdi
(4) Hāḳḳ ḳulluğun ḳıldı selām virdiyā
(5) Beşinci ḳatda Mūsā resūlin gördi
(6) Her ikisi sözleşüp anda fırsat buldiyā

- (7) Altıncı kat semāda ferīştehleri gördi
- (8) Tende başları yok kâdir-i rabbü'l-a' lā didiyā
- (9) Yedinci gökde ferīştehleri gördi
- (10) Miqdārını bilmedi az zamān qarār kıldiyā
- (11) Ba' zısı kıyāmda ba' zısı hem rükū' da
- (12) Ba' zısıdur sücūdda rabbü'l-a' lā didiyā
- (13) Resūl yukaru bakdı ' arş-ı a' lā'yı gördi
- (14) Yedi biñ bu dünyāca tā ' acāyib kıldiyā
- (15) ' Arşa yakın geldi Hakk şan' atıñ gördi
- (16) Muştafā'nıñ ağızına bir kıatre damladıyā
- (17) Baldan tatlu kıardan şoğuk
- (18) Üç yüz altmış dürlü rüşen bulup turdıyā
- (19) Ol kıatre ki feme damladı gönli günden rüşenlendi
- (20) ' İlm-i hikmet içinde mevc urup vardıyā
- (21) Hakk'dan nidā geldi ' arş'a kıadem kıoy didi
- (22) Habbū'l-lāh ol devr Rabb na' lın didiyā

[71]

- (1) Dost dostuna buyurdı *lā tahruc* na' lın zinhār
- (2) ' Arşa iftiḥār eşer ni' āliñ yā Muḥammed didiyā
- (3) ' Arşdan öte *Sidre* maḳāmına başdı kıadem
- (4) Ol maḳāma vardım ben ümmetlerim didiyā
- (5) *Sidre* maḳāmı Hāzret-i Cebbrā' il
- (6) Kıalup anda ağlayu çok ' özrlər kıldiyā

- (7) Bu maḳām benim maḳāmımdır öte yok menzilim
(8) Yâ Resûl aḳla sözimi ḳabûl buyur didiyâ
(9) Refref gelüp Resûl Refref'e bindi
(10) Bî-ḥesâb hicâbâtı geçüp *ḳab-ı ḳavseyn*'e geldi yâ
(11) Gel gör sübhânî şan' atın mihmân ḳılır Ḥabîb'in
(12) E't-taḥiyyât selâmın Muştafâ'ya viridi yâ
(13) Zât-ı resûl maḥv olup Ḥaḳḳ selâmın işitdi
(14) Bî-hoş olup bî-ḳarâr bir zamân yatdı yâ
(15) Resûl geldi kendine tizgin aldı eline
(16) İki elini ḳaldırıp şükür Mevlâ'm didiyâ
(17) Ḥaḳḳ'dan nidâ geldi ne getürdüñ yâ Muştafâ
(18) Dost dosta geldikde ḥâlî gelmez didiyâ
(19) Ḥâcetimi revâ ḳıl andan şoñra isterem ben
(20) Bir şey'i getürdim o da sende yok didiyâ
(21) Dört şey'i getürdim yok seniñ ḥazînende
(22) Cürm ḥâcet yoksuzluk dert yazdık didiyâ

[72]

- (1) Sağ elimde niyâzım şolumda hem ḥâcetim
(2) Ümmetlerim günâhın 'afv eyle Rabb'im didiyâ
(3) Buyurdi rahmân taleb-i ḥâcet zamânıdır bu dem
(4) Gönlünde ne vardır cümlesin virdim didiyâ
(5) Resûl buyurdi isterem ümmetlerim cümlesin
(6) 'Âşî cânî müznibleri 'afv eyle didiyâ
(7) Enbiyâlar serveri evliyâlar rehberi

- (8) İki ‘ âlem çerāğı gel merḥabā didiyā
(9) Cümle deryāları men hem bal şeker yaptım
(10) Her kıanda kim sen varsañ bile varsun didiyā
(11) Cümle dıraḥtları men kim cümlesini cān yaratdım
(12) Düşmānlarıñ başına taş yağdırdım didiyā
(13) Eyā dostum Muḥammed nice istersin ümmet
(14) Ümmetlerin günāhın ‘ afv eyledim didiyā
(15) Ḥabībimsin Muḥammed ümmetiñ ‘ afv ittirdiñ
(16) Resūl anda şād olup ümmetine geldiye
(17) Dünyā vü ‘ uḳbā seniñ içün yaratdım
(18) Kıyāmet gününde rızā olsañ didiyā
(19) Raḥmet ḥil‘ atin giydi mağfıret tācın buldı
(20) Resūl nice esrār görüp hoş-vaḳt buldıye
(21) Ol ḥazret şolundan arḳasına baḳdı
(22) Yedi dūzaḥ görüp nār şaçar didiyā

[73]

- (1) Her bir dūzaḥ içinde feriştehlere gördi
(2) Āteşden gürz alup tutup turur irdiyā
(3) Kara idi yüzleri çağır idi gözleri
(4) Nışf teni nār yarısı kar irdiyā
(5) Cümle u‘ şatı tutarlar ot içine şalarlar
(6) Dillerin arḳadan çeker atarlar didiyā
(7) Bir gürūh ‘ uşatı memelerinden aşarlar
(8) Bir gürūhuñ boynuna zincir taşarlar didiyā

- (9) Atamdan hem geçer men anamdan hem geçer men
(10) Ümmetlerim isterem ‘afv eyle didiyā
(11) Resül düzaḥdan öte sağ cānibe çevrildi
(12) Sekiz cenneti gördi n‘acā’ib kaldıyā
(13) Cennete vardılar ḥūriler karşı geldiler
(14) Dört ırmağ gördi n‘acā’ib kaldıyā
(15) Biri anıñ şu birisi hem süd idi
(16) Birisi bal digeri şehd ü şeker idiyā
(17) Niçe enhār gördiler temāşā kıldılar
(18) Göñül bağı açılup ğam ğuşsa gitdiyā
(19) Bir behişt gördiler yapısı kāfurdan
(20) Eṭrāfı zümrüd n‘acā’ib diyü kaldıyā
(21) Sarāyları nürdan köşkleri ‘anberden
(22) Ana nazar kılan ḥayrān olup turdıyā

[74]

- (1) Her cennet içre nice hoş köşkler var
(2) Her köşk üstünde yetmiş biñ ḥūrā irdiyā
(3) Mü’min içün Burāklar reyḥān otun otlarlar
(4) Kevser şuyuñ içerler cevelān kıılır irdiyā
(5) Resül bunca esrār görüp mekânına geldi
(6) Mekke şehrine girüp aşḥābına söylediye
(7) Şehin-şāh her dü serā geldi sarāyına
(8) Burāk ruḥşat alup menzilgāhına vardıyā

(9) *Ṭarfetü'l-‘ayn* içre geldi şıcağ buldı döşegi

(10) Kapusınıñ zinciri hâlâ hareketi vardır didiyā

(11) Vaqt-i şabāḥ idi Resûl mescide girdi

(12) Aşḥābına Mi‘râc’ı söyledi cümle belî didiyā

(13) Cümle aşḥāb belî diyüp muṭî‘ oldılar

(14) İnanmayan kāfirler yüzi kara oldiyā

(15) ‘Abdullah ibn ‘Abbās su’āl itdi Resûl’den

(16) Gördiñiz mi didārın Resûl belî didiyā

(17) Resûl Mi‘râc’ıñ işit imānıñ rüşen it

(18) Zāhir bātıñıñ pāk idüp nûrdan şafā geldi yā

(19) Kûl Süleymān söz eyledi Resûl Mi‘râc’ın söyledi

(20) Mi‘râc Aḥmed destinde yādigār qaldı yā

[75]

(Ḥikmet 26)

(1) Günlerde bir gün Resûlu’l-lāh Medīne’de idi yā

(2) Muḥāşara itmek içün ‘asker-i küffār geldi yā

(3) Ol aşḥāb toplandı meşveret eyledi

(4) Her birisi bir gūnā söz söyledi yā

(5) Selmān-ı Fārisī eydür bende var bir söz

(6) Qabûl olsa işbu sözi ben ideyim didiyā

(7) Resûl buyurdi kıl biz hem anı bilelim

(8) Ma‘kûl olsa yapalım işbu sözi didiyā

(9) Didi biz şehrimizde ḥendeḳ yaparız küffār içün

(10) Düşmān qalır ḥayrān gelür geçemez didiyā

(11) Cümle aşhâb begenüp taşra çıkdı cümleten

(12) Hâzret-i Selmân bed' idüp hendek yerin didiyâ

(13) Etrâfına hafr idüp hendek yapageldiler

(14) Bir büyük taş kat'ına tākāt yok didiyâ

(15) Hile birle ol taşı hiç bir kimse kıramadı

(16) Resûlün mübârek gözleri taşla düşdüyâ

(17) Peygamber bir kazma ol dem taşla urdı

(18) Mağrib şehriñ âdemleriñ gördiyâ

(19) Yine bir metin urdı şark ciheti yüzlendi

(20) Maşrıkdaki vilâyet bir nice göründiyâ

[76]

(1) Üçüncü kerede Diyâr-ı Rûm göründi

(2) Rum halkı âdemleri ol hâlde göründiyâ

(3) Dördüncüde Hindistân cümle gördiler 'ayân

(4) Halkı anıñ bî-gümân anda ma' lûm irdiyâ

(5) Peygambere didiler vaq'ayı hem şordılar

(6) Bir sır gördüñ ol nicedir didiyâ

(7) Resûl aşhâba buyurdu varıñ bağıñ etrâfa

(8) Yol açılur aşhâba benden soñra didiyâ

(9) Resûl ol gün terledi belin bağlayup tırdı

(10) İşe muqayyed oldı kazmak için didiyâ

(11) Resûl-i mübârek batnına ol gün taş bağladı

(12) Eteginden Cābir'in taşla gözi düşdiyâ

(13) Cābir görünce ağlayu kâ'im oldı

(14) Hānesine yüzlendi hātūnuna geldiyâ

(15) Cābir didi ey hātūn ma' lūm olur kim bugün

(16) Peyğamber hāzretleri karnına taş bağladıyā

(17) Açlık birle mübtelā ol Resūl-i bā-vefā

(18) Çekedür dā'im cefā ümmet için didiyā

(19) Cābir didi hātūnuna ta' ām bizlerde olsa

(20) Resūl'i mihmān idüp it' ām itsek didiyā

(21) Hātūnı ol zamān Cābir'e didi revān

(22) Ben yapayım ta' ām al gel Resūl'i didiyā

[77]

(1) Oğulların oğlağı ve biraz un daḥī

(2) Bu iki şey'ini hem ta' ām ben kılayım didiyā

(3) Sen varup teklif kıl yine baña gelegil

(4) Ta' ām hāzır yā Resūl buyurunız didiyā

(5) Cābir bu sözden hoşlandı Resūl'i almağa vardı

(6) Yā Resūl buyuruñ diyü teklif kıldıyā

(7) Resūl buyurdi eviñizde ne dürlü ta' ām var

(8) Cābir didi bir keçi yavrısı biraz un didiyā

(9) Resūl buyurdi yā Cābir sen varup eviñe gir

(10) Oğlak etini ocağda muḥkem kıl didiyā

(11) Nānı tennurda bağla ağzını muḥkem eyle

(12) Ben varmayınca kapusın açma saḳıñ didiyā

(13) Cābir evine geldi ta' ām hāzır kıldı

(14) Peyğamberin emrini ol dem kılop turdıyā

(15) İmdī işit kışşayı yuda yuda guşşayı

(16) Cābir'İN evlādı hikāyesin söyliyeyim didiyā

(17) Cābir'ın iki oğlu dünyāda var idi

(18) Ol keçi yavrisıyla oynarlar idiyā

(19) Cābir'ın büyük oğlu hāzır idi kesdiginde

(20) Bismi'l-lāh kılup oğlu görüp turur idiyā

(21) Biraz soñra küçügi gelüp oğlağı şordı

(22) Babam kesdi diyü büyük oğlu didiyā

[78]

(1) Küçügi yine şordı nerden kesdi babam

(2) Büyügi didi gör saña gösterem didiyā

(3) Varup bıçağı evden alup geldi

(4) Küçüğini yatırıp boğazından kesdiyā

(5) Bu küçük ölünce boğazından kesilince

(6) Anası haber alup oğlan dama kaçdıyā

(7) Ol oğlan damdan düşüp öldi

(8) Her ikisi birden ölünce ana baķup kaldıyā

(9) Her ikisin getürüp bir oțaya gizledi

(10) Üzerine bir haşır çeküp örtüp kodıyā

(11) Zāhir güler bātın ağlar bu ana

(12) Ta'ām puhte kılar içi kanlar yutar didiyā

(13) Bir nice az zamān Resūlu'l-lāh teşrīf itdi

(14) Dört yüz aşhābla sa'ādetle buyurdıyā

(15) Cābir'ın bir oțası on kişi almaz idi

(16) Peyğamber himmeti dört yüz kişi şıgdıyā

(17) Resūl tennūra geldi tennūruñ ağızıñ açdı

(18) Bismi'l-lāh diyüp cümle aşhāba virdiyā

(19) Herkese bir bir virüp cümlesi toydı

(20) Yine baksa tennūra hiç tükenmez irdiyā

(21) Kāzana geldi Resūl lahmı aldı [E]bu'l-faẓl

(22) Cümle ẓa'ām yedi ol yine bākī ƣaldıyā

[79]

(1) Resūl geldi mekānına el uzatdı ẓa'āmına

(2) Fermān geldi Cebṛā'ıl'e Resūl'e var didiyā

(3) Cebṛā'ıl geldi ol zamān Resūl'e oldu revān

(4) Selām ider Hāƣƣ te'ālā yā Muḥammed didiyā

(5) Bu sözleri eyü diñle özüni cāndan özle

(6) Cābir'in oğullarıyla ẓa'ām eyle Hāƣƣ didiyā

(7) Bu oğlaƣ ol iki nūr-ı seyyideleriñ idi

(8) Bu ikisi ma'an olmayınca niçün yersiz didiyā

(9) Resūl buyurđı Cābir'e ḡaber vir maḡdūmlara

(10) Gelsünler anlar yanıma ẓa'ām yisün didiyā

(11) Cābir eve geldi ḡātūnuna didi

(12) Çocuƣlar ƣanda Resūl ister didiyā

(13) Ḥātūn Cābir'e didi size ne oldu bugün

(14) Oğullar yoƣ bu dem siz yiyiñ didiyā

(15) Anlar bile ẓa'ām yemese Resūlu'l-lah

(16) Ḥātırı olmasun melūl buyursunlar didiyā

(17) Cābir Resūl'e geldi 'özüñ bir bir didi

(18) Ḥuzūr-ı devlete oğlanlar lāyık degil didiyā

(19) Resūl yine ẓa'āma ƣaşd itdi yemege

(20) Cebṛā'ıl didi lā te'kūl illā maḡdūmān didiyā

(21) Resûl buyurdi Cābir'e muṭlaḳ getür maḥdūmları

(22) Şādlık olsun hem saña berāber ṭa'ām idelüm didiyā

[80]

(1) Cābir geldi ḥātūna getür oḡlanı baña

(2) Götüreyim Resûl'e muntaẓırdır didiyā

(3) Ol dem ḥātūn didi size ne oldı bu gün

(4) Resûl melûl olmasun buyursunlar didiyā

(5) Yine Cābir gelüben 'özüñ anda idüben

(6) Oḡlanlar ḥāzır yoḑdur melûl olmayıñ didiyā

(7) Yine Cebrā'ıl geldi oḡlanları getürsünler hem

(8) Berāber olmayınca ṭa'āma el şunmayın didiyā

(9) Resûl buyurdi yā Cābir imdi hergiz olmadı

(10) Üç keredir Cebrā'ıl ḥāzır olmayınca yeme didiyā

(11) Yine Cābir geldi ḥātūnuna pek söyledi

(12) İmdi anları bulmaḳ gerek didiyā

(13) Ḥātūnu söze başladı iki gözün yaşladı

(14) İmdi saña bu dem söz ideyim didiyā

(15) Bir kişi bir kişiye eger ḳoysa emānet

(16) Yine alsa emānet kim māni' didiyā

(17) Emāneti alan kişi şabr itmek gerekdir

(18) Ağlamaḳ lāyık mı bunda didiyā

(19) Cābir didi ey ḥātūn ol şerī' at işidir

(20) Şabr itmek gerekdür bendelikde didiyā

(21) Yā seyyidī beri gel bu maḥẓ sırrı bilivir

(22) Sen imdī şabr ḳıl çāre yoḑdur didiyā

[81]

- (1) Ol ھاşır ı ٱalırdı oğlanları górdi
- (2) Al ٱan içinde yatur hem onları górdiyā
- (3) Ağlamakdan şabr itdi Resûl'e beyān itdi
- (4) Bendeñiz oğulları bıçaılanmış didiyā
- (5) Resûl buyurdi getürün biz hem anı görelim
- (6) Ne vaı' a bu ne hikmetdir bunlar didiyā
- (7) Oğlanları Resûl'e getürüp hem gördiler
- (8) ٱan içinde görüp hem hayrān ٱaldiyā
- (9) Bu ne ھاşret yārānlar bu ne miħnet yārānlar
- (10) Bu ne külfet yārānlar ne yapalım didiyā
- (11) Yine Cebrā'ıl geldi yā Muħammed diyüp aydı
- (12) ٱaıı saña selām ider es-selāmu 'aleyk didiyā
- (13) Cābir'in evlādına du' ā buyur dergāhına
- (14) ٱudretimi sen görgil ne yapayım didiyā
- (15) ٱayları emvāt emvātı ihyā eylerim ben
- (16) Her ne ٱılsam ٱılarım ben ٱudretim var didiyā
- (17) ٱaıı Resûl du' ā itdi aşhāblar āmīn didi
- (18) Oğlanları dirildi selāmun 'aleyk didiyā
- (19) O ānda dirildiler hem oynayup gülüşdiler
- (20) Ana baba sevinüp pervāne gibi döndiyā
- (21) Andan sonra el uzadup ta' ām yediler
- (22) Büyük küçük toydılar cümle du' ā ٱaldiyā

[82]

- (1) Ya' nī ey Müselmānlar bu 'ibretidir didiler

- (2) Şehāvetlũ kişiler işleri zāyi‘ olmaz didiyā
(3) Cābir kim peygamberi mihmān kıldı
(4) Oğulları dirildi kudretin gördiler yā
(5) İhlāşla bir kişi kılsa hayr şehāvet
(6) İki ‘ālem feyzin alur bulur didiyā
(7) Hāliř bu sözi söyle yalan degildir böyle
(8) Halk-ı ‘ālem içinde bir niřāne kıldiyā

(Hikmet 27)

- (9) Görũñ kādır kudret’iñ görsün isteyen şan‘atın
(10) Muřtafā ümmetin anda şerif kıldiyā
(11) Yok idik var olduķ ten yaratdı cān olduķ
(12) Bir katre şudan bizleri bunda şerif kıldiyā
(13) Göz virdi görmek içün ‘aķıl virdi bilmek içün
(14) Hakk zikrini itmege lisān yine virdiyā
(15) El virdi tutmağa ayak virdi yürümege
(16) Ni‘met virdi yemege şükr kılsun didiyā
(17) Hudā’yı bilmez misiñ ana kılluķ itmez misiñ
(18) Ana atañ cümlesi kara yere girdiyā
(19) Anadan toğan kişi olur erkek hem dişi
(20) İşbu bu gezen ādemler va’l-lāhi ölüş didiyā

[83]

- (1) Söz muştaşar kılarınız hem başdan başlarınız
(2) Yādigār kılagör olmaz Allāh didiyā

- (3) Bizden evvel nebî soñra hem velî
(4) Bir er geldi Kûfe'den aña Nu' mân didiyā
(5) Yaratdı ol Perverdigār nef' ine şāhib-i Cabbār
(6) Ol zātın pederi Şābit'dir didiyā
(7) Ābdest içün nehre vardı pāk tahāret kıldı
(8) Bir kırmızı elma aķup gelür aldı yediyā
(9) Şābit elmayı gördi şudan elmayı aldı
(10) Yarım elmayı yedi göñlüne endişe düşdiyā
(11) Niye yedim elmayı bulsam idi şāhibin
(12) Virsem idi bahāsın kōrkup turdiyā
(13) Yarısını aldı etrāf bāğları gezdi
(14) Taraf taraf bāğları gezer idi didiyā
(15) Gezerken bir bāğ içinde elinde elma idi
(16) Girüp bāğa tırdı bir kişi karşı geldiye
(17) Selām virdi bu yigit işbu kişiyi görünce
(18) Elindeki elmañız bizim elmadır didiyā
(19) Bunu alup siz bizden bî-ruḥşat yersiz
(20) Āhiretde siz nasıl cevāb virirsiz didiyā
(21) Yigit didi tıruben sizi arayup geldim ben
(22) Āhiretten kōrkuben ḥāzır oldum didiyā

[84]

- (1) Ol dem yigiti gördi ' ābid idügün bildi
(2) Bir kızım var idi şāhib-i cemāl didiyā
(3) Yā yigit bir sözüm var bu demde bir kızım var evimde
(4) İşbu kızımı alursın rāzī olurum didiyā

(5) Söylemege dili yok görüp yürür gözi yok

(6) Ayağı yok hem kolu kızım bunda didiyā

(7) Bu kızımı almazsañ beni rāzī kılmazsıñ

(8) Yarım elma cezāsın senden alurum didiyā

(9) Alayım dise kızını alup ne kılsun anı

(10) Yarım elma yediginden çāre olmaz didiyā

(11) Söyler dili yok olsa görir gözi yok olsa

(12) Ayak eli yok olsa baña müşkil didiyā

(13) Sözin kabūl kılmamam bu kızını almasam

(14) Āhıretde cezāsın ne kıluram ben didiyā

(15) İnşā'l-lāhu te'ālā ve bi-'avni'l-lāhi te'ālā cild-i şānīniñ ḥüsn-i rızā-i (16)
Sübḥāniyesiyle ve Ḥazret-i Ḥ'āce Ḳuddise sırruh ḥazretleriniñ himem-i (17)
ḳudsiyyesiyle ṭab'ına müvaffak oluruz. Nuşallī ve sellim 'alā men hüve raḥmeten-
li'l-'ālemīn (18) ve'l-ḥamduli'l-lāhi Rabbi'l-'ālemīn.

ARKA KAPAK

(1) Re'isü'l-Ḥ'ācegān en-Naḳşibendiyye Ḥ'āce-i Cihān Ḥ'āce Abdulḥālīḳ (2)
El-Ġücdüvānī ḳuddise sırruh ḥazretleriniñ pīrdāştı şerīk-i a'zamı (3) serdār-ı evliyā'
ḳutbü'l-'ārifin Ḥ'āce Aḥmed Yesevī ḳuddise sırruh (4) ḥazretleriniñ toksan biñ
ḥikmetinden yüz elli kadarı Çağatay (5) ve Özbek lisānı üzere Dīvān-ı
Ḳudsiyyelerinden elfāzı elfāzına ma'nālarına (6) aşlā sekte gelmeksizin lisān-ı
'azbü'l-beyān lisān-ı 'Oşmānī'ye nazmen (7) tercüme olunup muḳteżā-yı şīve-i lisān-ı
sa'adet bizim lisān-ı 'Oşmāniye'ye (8) gerçi mümkün değilse de maḳsūd ma'nā
oldığından ba'zı ebyāt-ı ḳudsiyyeleri (9) Türkçemize nazmı tercüme mümkün
olmayıp mehmā emken rūḥ-ı ḳudsiyye-i (10) pūr-futūḥ-ı aḳdeslerinden istimdād ve
istifāzaten kemāl-i 'acze zeviyyü'l-ibtihāc (11) 'uşşāḳ-ı şafvet-bāla yādigāren rızā'en
li'l-lāhi te'ālā tercüme ve ṭab'ına bi-tevfīḳı'l-lāhi te'ālā (12) himem-i rūḥāniyyet-i
ḳudsiyyeleri ile işbu tevfiḳa neşküru'l-lāhe te'ālā şükran keşīran (13) ve'l-ḥamduli'l-
lāhi rabbi'l-'ālemīn.

(14) Şahâflarda İsmâ‘îl ve Muşţafâ Efendileriñ dükkânlarında ve Hakkâklar’da
(15) Ömer Lütfî Efendi’niñ dükkânında ve Maḥmûdpaşa’da merḥûm Kürkçü Şaliḥ (16)
Efendi’niñ mağazasında 6 ğuruşa satılmaktadır. *Menâkıb-ı* (17) *Şemsu’s-şümûs* der-
Hakk-ı Hazret-i Mevlânâ Ḥâlid el-‘Arûs daḥî buralarda (18) bulunur.

DİZİN

=A=	[=74]
6: Rakam.	āb (Far.): Su.
6. 84a/16	ā. 27/20, 51/4
[=1]	[=2]
a: Teklik/çokluk 3. kişi zamiri.	ābdest(Far.): Namaz kılmak için vücudun belirli yerlerini yıkamak.
a.+na 73/22, 82/17, 83/4	ā. 83/7
a.+nda 34/1, 49/18, 54/3, 57/4, 60/6, 66/21, 65/7, 67/10, 67/11, 67/8, 68/10, 68/18, 68/2, 68/5, 69/20, 69/6, 70/6, 71/6, 72/16, 76/4, 80/5, 82/10	[=1]
a.+ndan 3/9, 8/16, 9/16, 11/12, 18/17, 30/1, 31/6, 32/6, 34/4, 38/2, 43/16, 46/5, 53/22, 53/5, 60/19, 67/14, 67/16, 69/12, 69/17, 71/19, 81/21	‘abd (Ar.): 1. Allah’ın kulu. 2. Rab, Allah.
a.+nı 36/18, 56/20, 59/11, 61/10, 61/14, 75/7, 81/5, 84/9	‘a.+i 26/5
a.+nıñ 45/2, 55/19, 56/1, 62/6, 73/15, 76/4	‘a.+ini 26/5
a.+nlar 55/6, 79/10, 79/15	[=2]
a.+nlara 63/14, 67/20, 68/18	‘Abdullah ibn ‘Abbās: Özel ad.
a.+nlaradır 3/12	‘A. 74/15
a.+nları 80/12	[=1]
a.+ña 16/20, 51/10, 55/12, 61/4, 62/17, 67/14	‘ābid (Ar.): Tapan, tapınan, ibadet eden.
	‘ā. 84/1
	[=1]
	‘acāyib(Ar.): Tuhaf, garip, şaşılacak şey.

‘a. 66/4, 70/14

‘acāyib al-: aşırmak, hayret etmek.

‘a. 66/4, 70/14

[=2]

‘aceb(Ar.): Tuhaf, garip, aşılacak ey.

‘a. 32/17, 33/5

‘aceb aş-:aşırmak, hayret etmek.

‘a. 32/17

[=2]

acı:1. İnsana hoş gelmeyen, inciltici, dokunaklı. 2. Herhangi bir etken dolayısıyla duyulan rahatsızlık, ızdırıp.

a. 7/19, 25/3

a.+sıñ 35/11

[=3]

aç:Yemek yeme ihtiyacında olan, tok olmayan.

a. 53/1, 53/8, 55/10

a.+dır 55/1, 58/8

a.+ım 54/12

aç ıl-: Doymamış olmak.

a. 53/1

aç al-: Karnını doyuramamak.

a. 55/10

[=6]

aç-: 1. Sarılmış, katlanmış, örtölmüş veya iliklenmiş olan eyleri bu durumdan kurtarmak. 2. Bir eyi kapalı durumdan açık duruma getirmek. 3. Engeli kaldırmak. 4. Geçit sağlamak. 5. Bir konu ile ilgili konuşmak.

a.-ar 34/1

a.-dı 20/15, 43/14, 52/16, 64/19, 78/17

a.-dım 52/13

a.-ık 38/15

a.-ma 77/12

a.-tım 6/7, 32/19

a.-up 8/16, 23/22, 30/12, 38/10, 4/17, 40/13

göz aç-: 1. Eskiden anlamadığı, bilmediğı birçok eyi öğrenip iyiyle kötüyü ayırt eder duruma gelmek. 2. Bakmak, görmek.

a. 4/17, 23/22, 32/19, 43/14

yol aç-: Geçit sağlamak.

a. 52/16

ağız aç-: 1. Konuşmaya başlamak.
2. Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

a.64/19, 78/17

söz aç-: Söze başlamak, konuşmaya başlamak.

a. 6/7, 52/13

el aç-: Allah'ın yardımını almak için yalvarmak.

a. 30/12, 38/10

[=17]

açıl-: 1. Kapı, yol vb. geçit vermek. 2. Bir konuya ilişkin bakış açısı getirmek.

a.-dı 14/5, 65/17

a.-madan 40/9

a.-up 73/18

a.-ur 76/8

Göñül gözi açılma-: İnsanın nefsinin terbiye etmesi ve olgunlaşması sonucunda ortaya çıkan mana âleminin oluşmamasıdır.

a. 40/9

Göñül bāğı açıl-: Sevgi bağı açık olmak.

a. 73/18

[=5]

açlık: Aç olma durumu.

a. 54/16, 76/17

[=2]

a' dā (Ar.): Düşmanlar.

a. 55/22

[=1]

adağk-ı dağk: Zamanı iyi ayarlayan (kimse).

a. 4/4

[=1]

ādem (Ar.): 1. İnsan, er kişi 2. Özel ad.

ā. 15/18, 30/4, 37/1, 69/1, 69/3

ā.+ler 82/20

ā.+leri 76/2

ā.+leriñ 75/18

[=8]

‘ādet (Ar.): Adet, alışkanlık.

‘ā. 12/22

‘ādet kııl-: Alışkanlık hâle getirmek.

‘ā. 12/22

[=1]

Āfāt-ı Beden: Bedenin afetleri.

Ā. 4/9

[=1]

āfitāb (Far.): Güneş.

a. 59/17

[=1]

‘afv (Ar.): Affetme, bağışlama.

‘a. 50/10, 60/16, 60/18, 72/14, 72/15, 72/2, 72/6, 73/10

‘afv buyur-: Bağışlamak.

‘a. 60/16, 60/18

‘afv eyle-: Bağışlamak.

‘a. 50/10, 72/14, 72/2, 72/6, 73/10

‘afv ittir-: Bağışlatırmak.

‘a. 72/15

[=8]

ağ-: Sarkmak, aşağıya eğilmek, meyletmek.

a.-mağıl 28/18

[=1]

āgāh(Far.): Bilgili, haberli, öngörülü.

ā. 29/19, 29/20, 40/8

āgāh ol-:Bilgilenmek, haber almak.

ā. 29/20, 40/8

[=3]

ağır:Tartıda çok çeken, yerinden zor kaldırılan.

a. 16/22

[=1]

ağız 1. Yüzün alt kısmında olan, yemeye ve ses çıkarmaya yarayan boşluk. 2. Kapların veya içi boş şeylerin açık tarafı.

a.+ı (ağızı) 38/15

a.+ına (ağızına) 70/16

a.+ını (ağızını) 64/19, 77/11

a.+ıñ (ağızıñ) 78/17

ağız aç-: Konuşmaya başlamak.

a. 64/19

[=5]

ağla-:Gülmenin zıddı, gözyaşı dökmek.

a. 30/15, 34/20, 36/9

a.-dı 29/21, 61/9, 62/1

a.-dım 22/17

a.-ma 50/6

a.-mak 62/19, 80/18

a.-makdan 81/3

a.-masunlar 55/4

a.-mazdur 16/13

a.-r 78/11

a.-yan 34/7

a.-yana 11/9

a.-yu 20/6, 24/9, 41/14, 41/16, 42/12, 42/4, 42/8, 55/8, 55/8, 71/6, 76/13

a.-yup 41/19, 41/20

[=29]

ağrit-: Ağrmasına yol açmak.

a.-dı 65/3

[=1]

āh (Ar.): 1. İnleme, sızlanma, beddua
2. Ünlem

ā. 52/10, 54/21, 59/20, 61/10, 62/2, 62/4

ā.+iñ 19/6

āh di-: İnlemek, sızlanmak.

ā. 59/20, 61/10

āh it-: İnlemek, sızlanmak.

ā. 52/10, 54/21,

[=7]

āh-ı tazarru^ç: Yakarıp inleme.

ā. 59/21

[=1]

āh u zār: İnleyip sızlanma.

ā. 55/1

[=1]

āḥar (Ar.): Başka, diğer, gayrı.

ā. 38/21, 46/21, 56/12, 64/4

ā.+a 4/18

[=5]

aḥbāb(Ar.): Dostlar, sevilenler, tanıdıklar.

a.+dan 21/4, 23/11

[=2]

‘ahd (Ar.): Bir işi üstüne alıp söz verme, yemin.

‘a. 40/19

[=1]

āḥir (Ar.): 1. Sonunda, nihayet. 2. Son.

ā. 22/13, 37/7, 44/1

[=3]

āḥiret (Ar.): Öbür dünya, öteki alem.

ā.+de 83/20, 84/14

ā.+den 83/22

ā.+e 17/16, 52/2

[=5]

aḥḳar (Ar.): Hakir olan, bayağı.

a. 32/11

aḥḳar ol-: Hakir olmak.

a. 32/11

[=1]

Aḥmed: Özel ad.

A. 24/13, 74/20

a.+e 48/7

[=3]

**Aḥmed Yesevī ḳuddise sırruh
ḥazretleri:** Allah, Ahmed Yesevi
hazretlerinin sırrını kutlu kılsın.

A.+niñ 4/9

[=1]

āḥret (Ar.): Öbür dünya.

ā. 54/21

[=1]

aḥṣām: Akşam, akşam vakti.

a. 51/11

[=1]

āhū (Far.): Ceylan, karaca.

ā.+nuñ 66/11

[=1]

‘**Ā’iše:** Özel ad.

‘Ā. 53/11, 53/15, 53/21, 53/9

[=4]

ak: Beyaz, kara ve siyah karşıtı.

a. 45/12, 66/11, 66/7, 66/8, 68/11

a.+dır 62/17

[=6]

ak-:Sıvı bir maddenin bir yerden başka
bir yöne doğru gitmesi.

a.-an 33/11

a.-ar 33/11

a.-madı 26/2

a.-up 83/8

[=4]

‘**akabe(Ar.):** Allah’a ulaşma yolunda
çekilen sıkıntı.

‘a.+si 32/13

[=1]

‘**ākıbet (Ar.):** 1. Son, nihayet. 2.
Sonunda, neticede.

‘ā. 48/4, 52/3

[=2]

‘**akıl** (Ar.): İnsana özgü olan düşünme ve anlama yetisi, us.

‘a. 82/13

‘a.+1 (‘aklı) 53/18

[=2]

‘**ākıl** (Ar.): Akıllı, bilinçli, uslu

a.+a 32/9

[=2]

akıt-: Akmasını sağlamak, akmasına yol açmak.

a.-amadım (akıdamadım) 47/11

a.-up (akıdup) 67/2

[=2]

‘**akık** (Ar.): Üzerine işleme yapılabilen kıymetlice bir tür taş.

‘a.+den 66/7

[=1]

‘**ākıl**: (bk. ‘ākıl).

‘ā. 7/11, 14/1, 29/7, 43/1

[=4]

Akıman: Yer adı.

A. 4/13, 4/13, 48/3

[=3]

akūt-: (bk. akıt-).

a.-up (akıdup) 20/2

[=1]

al: Kızıl, kırmızı.

a. 62/8, 81/2

[=2]

al-: 1.Elde etmek, temin etmek. 2. El ile tutup götürmek 3. Kabul etmek. 4.Yol gitmek, mesafe katetmek. 5. Satın almak. 6. Evlenmek.

a. 53/19, 76/22

a.-an 39/19, 41/7, 80/17

a.-anlar 48/15

a.-asîñ 41/1

a.-ayım 84/9

a.-dı 13/11, 15/19, 28/11, 28/13, 28/9, 37/2, 39/9, 43/19, 55/12, 66/17, 68/12, 70/3, 71/15, 78/21, 83/13, 83/8, 83/9

a.-dım 15/11, 15/9, 28/1, 29/20, 33/20, 34/10, 40/12, 40/16, 40/20, 41/12, 41/8, 41/9, 46/12

a.-gıl 39/11, 43/1, 43/2

a.-madı 68/9

a.-maga 77/5

a.-masam 84/13

a.-maz 32/14, 38/19, 78/15

a.-mazsañ 84/7

a.-sa 80/16

a.-sun 29/9

a.-up 7/18, 13/15, 13/17, 14/14, 19/15, 24/12, 24/8, 44/4, 49/11, 51/12, 58/3, 58/6, 65/16, 65/17, 65/20, 67/8, 68/10, 73/2, 74/8, 78/3, 78/6, 83/19, 84/9

a.-ur 11/8, 56/17, 82/6

a.-ursın 84/4

a.-urum 34/8, 84/8

[=79]

‘**alâmet**(Ar.): İz, nişan, işaret, sembol.

‘a. 61/8

[=1]

aldan-: Yanlış bir yargıya varmak, yanılmak.

a.-up 55/4

[=1]

‘**ale’d-devām:** Devamlı olarak.

‘a. 34/20

[=1]

‘**âlem** (Ar.): 1.Dünya, cihan, kâinat. 2.Halk, toplum.

‘â. 21/20, 25/2, 32/3, 52/14, 60/5, 72/8, 82/6

‘â.+de 64/20

‘â.+den 9/9

‘â.+i 57/18

[=10]

‘**âlem-ārā:** Dünya, cihan bezeyen.

‘â. 37/5

[=1]

‘**Âlem-fahr:** Alemlerin onuru, gururu.

‘â.+i 67/7

[=1]

‘**aleyk** (Ar.): Senin üzerine sana

‘a. 55/12

‘aleyk al-: (selamını) kabul etmek, almak.

‘a. 55/12

[=1]

âl-i aşhâb: (Hz. Muhammet’in)Soyu, sülalesi.

â. 24/20

[=1]

‘**ālim (Ar.):** Çok bilen, bilgili, bilgin.

‘**ā.** 7/20

‘**ā.+e** 53/6

‘**ā.+leri** 44/20

[=3]

Allah (Ar.): Kâinatı yaratan, Allah

a. 9/22, 10/5, 13/19, 13/19, 15/6, 26/10, 28/15, 29/22, 30/11, 31/2, 39/13, 41/1, 42/17, 43/13, 43/15, 46/9, 83/2

a.+a 30/20

a.+ım 35/6

a.+ımdan 44/2

[=20]

alt: Bir şeyin yere bakan yanı, üst karşıtı. 2.Bir şeyin etkisinde olma.

a.+ına 10/8, 13/19, 15/11, 22/3, 23/21, 24/19, 24/22, 25/12, 25/16, 25/20, 25/4, 25/6, 25/8, 26/12, 26/16, 26/20, 26/4, 26/8, 27/10, 27/2, 27/6, 34/14, 38/12, 38/9, 45/20, 46/10, 46/14, 46/18, 46/2, 46/22, 46/6, 47/12, 47/16, 47/20, 47/4, 47/8

a.+ında 21/13, 22/16, 22/9, 23/13, 56/14

yer altı: Toprağın yüzeyi altında kalan bölümü.

a. 10/8, 13/19, 21/13, 22/16, 22/9, 22/3, 23/13, 23/21, 24/19, 24/22, 25/12, 25/16, 25/20, 25/4, 25/6, 25/8, 26/12, 26/16, 26/20, 26/4, 26/8, 27/10, 27/2, 27/6, 34/14, 38/12, 38/9, 45/20, 46/10, 46/14, 46/18, 46/2, 46/22, 46/6, 47/12, 47/16, 47/20, 47/4, 47/8

[=41]

altı: Sayı.

a. 13/3

a.+ncı 70/7

[=2]

altmış: Sayı.

a. 22/11, 22/11

[=2]

altmış üç: Sayı

a.+de 10/20, 11/10, 11/14, 11/18, 11/2, 11/22, 11/6, 12/12, 12/16, 12/20, 12/4, 12/8, 13/10, 13/14, 13/18, 13/2, 13/22, 13/6, 14/12, 14/20, 14/4, 14/8, 14/16, 21/17, 22/13

a.+e 8/1, 26/13, 46/15

[=28]

altun: Parlak sarı renkte çok değerli maden.

a. 56/16, 66/12

[=2]

‘amel (Ar.): İş, hareket ve davranış.

‘a. 7/20, 10/18, 43/3, 43/7

‘a.+sizler 43/9

‘amel kııl:- Hareket etmek, davranmak.

‘a. 7/20, 10/18, 43/3, 43/7

[=5]

āmīn (Ar.): Dua sonunda “Allah versin, olsun” anlamında söylenir.

ā. 4/20, 4/8, 5/3, 24/20, 40/1, 69/8, 81/17

[=7]

ammā (Ar.): Fakat, lakin, ancak.

a. 28/19, 61/3

[=2]

ān(Ar.): Zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası.

ā. 25/15

ā.+da 28/17, 57/9, 63/19, 81/19

[=5]

ana: Anne.

a. 27/13, 50/15, 51/1, 62/19, 63/17, 63/2, 63/3, 78/8, 78/11, 81/20, 82/18

a.+dan 82/19

a.+mdan 73/9

a.+sı 62/13, 62/15, 62/21, 62/6, 78/6

a.+sınıñ 62/9, 63/5

[=20]

‘anber (Ar.): Güzel koku.

‘a. 66/10

a.+den 73/21

[=2]

añla-: Akıl erdirmek.

a. 71/8

a.-mazdur 16/15

[=2]

apak: Çok beyaz.

a. 27/1

[=1]

ara: Aralık, boşluk, mesafe.

a. 42/18

a.+da 19/7, 8/8

bir arada: Toplu, topluca, hep birlikte.

a 19/7, 8/8

[=3]

ara-: 1.Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak. 2. Araştırmak.

a. 8/19, 27/20

a.-yup 7/12, 13/7, 20/1, 45/7,
60/20, 60/21, 83/21

[=9]

‘**ārif (Ar.):** Bilen, irfan sahibi.

‘ā. 29/1

[=1]

‘**ārif-ı ‘āşık:** Birini sevmeyi bilen (kimse)

‘ā. 33/14

[=1]

‘**Ārif-i bi’l-lāh:** Allah’ı hakkıyla tanımış veya kavramış olan (kimse).

‘ā. 29/18

[=1]

arqa: 1. Geçmiş, geride kalmış zaman. 2. Ön karşıtı. 3. Otururken sırtın dayandığı yer. 4. Bir şeyin sırt durumunda olan yüzeyi. 5. Art, peş.

a. 39/12

a.+dan 73/6

a.+ma 61/18

a.+sın 69/7

a.+sına 72/21

a.+sından 17/19, 36/18

[=7]

Arslan Baba: Özel ad.

a.+m 13/11, 13/21, 13/7, 45/7

a.+ya 9/3

[=5]

‘**arş (Ar.):** Allah Hazretlerinin dokuzuncu kat gökte tasavvur olunan kudret ve azamet tahtı.

‘a. 12/5, 33/16, 16/16

‘a.+a 19/6, 23/9, 70/15, 70/21,
71/2

‘a.+dan 71/3

[=9]

‘**arş-ı a‘lā:** Göğün en yüksek tabakası, Allah katı.

‘a.+y1 70/13

[=1]

‘**arş-ı kürsî:** Göğün tahtı, Allah katı

‘a. 59/19

[=1]

‘arş u kürsî: Gök ve taht (bk. ‘arş-ı kürsî)

a. 12/3, 19/19

[=2]

art-:Artmak, çoğalmak.

a.-ar 49/14, 49/15

a.-dı 23/5

[=3]

artık: Bundan böyle, gayrı.

a. 65/2

[=1]

‘arz(Ar.): Sunma, takdim.

‘a. 39/18

‘a.+a 63/16

‘arz et-: Sunmak.

‘a. 39/18

[=2]

‘arz-ı hâl: Halini arz etme.

a.+im 39/8

[=1]

ârzû (Far.): İstek, heves.

a. 45/11, 50/12, 67/3

ârzû kıl-:İstemek.

a. 45/11, 50/12, 67/3

[=3]

aş-: Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere ilâştirip sarkıtmak.

a.-arlar 73/7

[=1]

âsân (Far.): Kolay.

â. 50/8

[=1]

aşhâb (Ar.):Hz. Muhammed’i gören, ona sadık kişiler.

a. 74/13, 75/11, 75/3

a.+a 76/7, 76/8, 78/18

a.+ı 57/12

a.+ına 3/7, 74/12, 74/6

a.+la 78/14

a.+lar 81/17

[=12]

aşıl (Ar.):1. Esas, temel, asıl.2.Soy, nesil.

a. 35/10

a.+ıñ (aşlıñ) 27/20

[=2]

aşıl-: Boynuna ip geçirilip sallandırılarak öldürülmek, idam edilmek.

a.-up 28/12

[=1]

aşl u nesl: Soy ve sop.

a.+iñ 51/4

[=1]

‘āşī (Ar.):Baş kaldıran, isyan eden.

‘ā. 24/1, 62/11, 63/1, 64/12, 64/7, 66/20, 72/6

‘ā.+ler 66/21

[=8]

āsītāne (Far.): Dergāh, eşik.

ā.+sine 18/13

[=1]

‘asker-i küffār: Kafirlerin askeri.

‘a. 75/2

[=1]

aşlā (Ar.): Hiçbir zaman.

a. 3/1, 32/16, 52/18, 53/7, 67/16, 84a/6

[=6]

aş-: 1. Geçmek, gitmek. 2. Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek.

a.-dı 36/15

a.-tı 42/9

a.-tım 7/10, 9/6, 10/2, 32/7, 44/5

a.-up 35/14, 35/15

ḥaddın aş-: Aşırı gitmek, ölçüsüz davranmak.

a. 36/15

[=9]

‘āşık (Ar.):Birini seven, tutkun, meftun.

‘ā. 12/7, 17/9, 18/15, 25/15, 27/8, 28/5, 28/9, 33/17, 33/2, 33/21, 34/12, 34/9, 47/18, 48/17, 49/1

‘ā.+a 17/9, 34/15, 40/19

‘ā.+ı 42/17

‘ā.+lar 34/3

‘ā.+lara 29/12, 32/1, 42/15, 48/14, 48/16, 52/5

‘ā.+ların 33/13

‘ā.+larıñ 26/7, 34/13, 47/15

‘ā.+lıgıñ 48/13

‘āşık ol-: Birini sevmek, meftun olmak.

‘ā. 18/15, 25/15, 27/8, 33/17, 33/2, 47/18, 49/1

[=31]

‘āşık-ı fakîr: Dervişin aşkı.

‘ā . 41/5

[=1]

‘āşık-ı şādık: Sadık aşık, gerçek aşık.

‘ā. 43/13

[=1]

‘aşk (Ar.): Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevgi, sevdâ.

‘a. 15/4, 18/20, 20/7, 28/5, 33/3, 42/16, 42/20, 48/16

‘a.+a 19/1

‘a.+ı 28/1, 49/3

‘a.+ına 21/3

‘a.+ını 28/6

‘a.+ıñ 32/1

‘a.+sızları 15/3

[=15]

‘aşk-ı pādīşāh: Padişahın aşkı.

‘a. 41/5

[=1]

‘aşk-ı pāk: Temiz, saf Aşk

‘a.+ı 32/14

[=1]

at¹: Binek hayvanı, beygir.

a.+dan 66/13

at²: İsim (bk. ad).

a.+lu 15/15

[=2]

at-: 1. Söylemek. 2. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak. 3. Koymak. 4. Geçirmek.

a.-ar 21/20

a.-aran 48/7

a.-arlar 73/6

a.-dı 45/8

a.-ıñ 17/19, 17/20

a.-up 4/16

[=7]

ata: Baba.

a. 27/13, 50/15

a.+m 54/7

a.+mdan 73/9

a.+ñ 82/18

[=5]

‘**aṭā (Ar.):** Bağışlama, ihsan.

‘a. 34/11, 37/9, 40/18, 49/6, 64/11

‘aṭā kıl-: Bağışlamak.

‘a. 37/9, 40/18, 49/6, 64/11

[=5]

āteş (Far.): Odun vesairenin yanmasından hasıl olan madde.

ā. 54/17, 54/20, 59/16

ā.+de 55/3

ā.+den 73/2

ā.+e 43/17, 50/6

ā.+i 48/5

ā.+le 50/7

[=9]

atlan-: Ata binmek.

a.-dı 67/11

[=1]

aṭlās (Ar.): Üstü ipek altı pamuk kumaş.

a.+dan 56/15

[=1]

āvāz (Far.): Ses, seda.

ā. 49/14, 54/18, 67/13, 67/15, 67/18, 67/18, 68/1

āvāz gel-: Ses gelmek.

ā. 54/18, 67/13, 67/15, 67/18,

[=7]

āvāz-ı Yehud: Yehud’un sesi.

ā.+dur 67/21

[=1]

ay: Yılın on iki bölümünden her biri.

a. 12/1

[=1]

ay-: Söylemek.

a.-dı 28/19, 81/11

[=2]

āyā (Far.): Şaşma ve soru ile beraber iyi dilek ifade eder.

ā. 9/15, 10/19

[=2]

ayak: İnsan ve hayvanın yürüme organı, ayak.

a. 15/11, 82/15, 84/12

a.+ı (ayağı) 84/6

a.+ımdan (ayağımdan) 17/20

a.+ından (ayağından) 61/21
a.+ları 66/12
a.+lı 50/16
a.+lu 27/14
ayağ altına başup al-: Çiğnemek,
basmak.
a. 15/11
[=9]
‘ayān(Ar.): Açık, aşikâr, belli.
‘a. 76/3
[=1]
āyet (Ar.): Kur’an surelerini oluşturan
kısımlardan her biri.
ā. 7/4, 16/15, 30/10, 39/5, 42/13
ā.+im 25/1
ā.+in 43/7
[=7]
ayır-: 1. Birbirinden uzaklaştırmak. 2.
Fark etmek.
a.-dılar 44/12
a.-madı 56/7
gözün ayırma-: Bir şeye devamlı
bakmaktan kendini alamamak.
a. 56/7

[=2]
āyine (Far.): Ayna.
ā.+ye 34/4
[=1]
‘ayne’l-yakīn: Göz ile görür derecede
görerek, müşahede ederek bilmek.
‘a. 31/18
[=1]
ayt-: Söylemek (bk. ay-).
a. 55/17
[=1]
az: Eksik, çok karşıtı.
a. 13/16, 61/1, 70/10, 78/13
[=4]
a‘zā (Ar.): Uzuvar, organlar.
a.+ları 66/9
a.+larım 43/18
[=2]
‘azāb (Ar.): Ceza, eziyet, işkence.
‘a. 33/1, 62/10, 66/22
‘azāb kıl-: Eziyet, işkence etmek.
‘a. 62/10, 66/22
[=3]

āzād (Far.): Özgür.

ā. 61/13, 64/14

āzād kıl-: Özgür bırakmak.

ā. 61/13

[=2]

azār (Far.): Çıkışma, paylama.

a. 10/3

[=1]

‘**Azāzīl:** Özel ad (Şeytan).

‘A.+i 8/15, 9/17

[=2]

‘**azīz (Ar.):** Muhterem, şerefli, seçkin.

‘a. 8/18, 20/21, 33/8, 37/9

‘a.+lere 3/13

[=5]

azmıṣ: Yoldan çıkmış.

a.+ları 49/13

[=1]

=B=

bāb (Ar.): Kapı

b.+ıñ 20/15

[=1]

bāb-ı ‘aşk: Aşk, aşkın kapısı

b.+da 28/4

b.+ı 7/15

[=2]

bāb-ı ḥāne: Ev kapısı.

b.+ye 65/20

[=1]

bāb-ı semā: Göğün kapısı.

b. 69/13

[=1]

baba: Çocuğu olan erkek, peder.

b. 81/20

b.+m 45/12, 45/13, 54/14,
77/22, 78/1

[=6]

Baba Arslan: Özel ed.

b. 2/17

[=1]

Baba Arslan Ḥazretleri: Özel ad.

b. 2/13, 2/18

[=2]

Baba Arslan ḫuddise sırruh ḥazretleri:

Allah Baba Arsalan’ın sırrını kutlu
kılsın.

b.+niñ 2/11

[=1]

bāğ (Far.): Ağaç ve üzüm dikili yer, bahçe.

b. 83/15

b.+a 83/16

b.+ı 42/1, 73/18

b.+ıñ 33/17

b.+ları 83/13, 83/14

göñül bāğı: Duygusal ilişki, sevgi, aşk.

b. 42/1, 73/18

muhabbet bāğı: Duygusal ilişki, sevgi.

b. 33/17

[=7]

bağır: Göğüs.

b.+ı (bağrı) 52/11

b.+ım (bağrım) 7/18, 18/21, 21/8, 37/18, 39/3, 41/18, 42/11

b.+ıma (bağrıma) 44/14

b.+ımı (bağrımı) 60/7

bağrı yan-: Çok derin acı duymak, çok üzülmek.

b. 52/11

bağıra taş ur-: Uğradığı felakete, sıkıntıya katlanmak.

b. 44/14

[=10]

bağışla-: Bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek.

b.-r 49/8

[=1]

bāğī (Ar.): Asi, baş kaldıran.

b. 62/11

[=1]

bağla-: 1. Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak. 2. Bir şeye ilgi, yakınlık duymasını sağlamak.

b. 22/21, 30/16, 50/5, 77/11

b.-dı 76/11, 76/16

b.-p 6/9

b.-r 30/4

b.-yup 12/21, 28/6, 37/2, 41/17, 61/18, 76/9

[=14]

bahā (Far.): Kıymet, değer, fiyat.

b.+sın 83/12

[=1]

bahr-i rahmet: İlahi merhamet denizi.

b. 11/13

[=1]

baḥṣ (Ar.): Sözü edilen konu.

b.+inde 4/9

[=1]

baḥṣ (Far.): Bağışlama.

b. 4/5

baḥṣ it-: Bağışlamak.

b. 4/5

[=1]

baḥt (Far.): Talih, kısmet.

b. 45/4

[=1]

bābında: Konusunda.

b. 42/20

[=1]

baḥ:-1. Bakışı bir şey üzerine çevirmek. 2. Anlamak, farkına varmak. 3. İtibar etmek, dikkate almak. 4. Araştırmak.

b.-aram 56/9

b.-arsıñ 56/8

b.-dı 56/7, 58/9, 63/14, 64/18, 68/6, 69/3, 69/7, 70/13, 72/21

b.-ıñ 64/9, 76/7

b.-madı 26/1

b.-sa 78/20

b.-sañ 37/13

b.-up 9/13, 12/6, 28/18, 48/6, 54/18, 55/4, 78/8

[=23]

baḥıl:- Bakma işine konu olmak veya bakma işi yapılmak.

b.-dıkda 4/4

[=1]

bāḳī (Ar.): Kalan, artan.

b. 51/8, 78/22

[=2]

bal: Bal arılarının yaptığı tatlı, sıvı madde.

b. 68/7, 72/9, 73/16

b.+a 68/9

b.+dan 70/17

[=5]

baña: Ben zamirinin yönelme hâli ekini almış biçimi.

b. 7/15, 9/5, 12/13, 12/19, 17/5, 30/15, 30/16, 31/15, 35/10, 55/17, 56/8, 58/11, 58/12, 60/15, 67/6, 77/3, 80/1, 84/12

[=18]

bārān-şifat: Yağmur gibi.

b. 7/17

[=1]

baş-: 1. Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak. 2. Örtmek, bürümek, kaplamak. 3. Bir şeyi üzerine kuvvet vererek itmek.

b.-dı 69/21, 71/3

b.-tı 61/2

b.-up 9/18, 15/11

[=5]

baş: 1. Kafa, ser, baş. 2. Başlangıç.

b. 15/14, 27/18, 51/2

b.+dan 83/1

b.+ı 66/7

b.+ım 18/13, 20/7, 26/21, 29/4, 32/18, 44/4, 46/20, 47/1, 52/10

b.+ın 9/7

b.+ına 15/10

b.+ına 72/12

b.+ını 10/14

b.+ın 28/10, 40/6

b.+ları 70/8

b.+larıma 14/6

b.+lu 11/5

baş қо-: Bir şeyi göze almak.

b. 18/13

baş şıva-: Baş okşamak, sıvazlamak.

b. 9/7

baş ver-: Canını vermek.

b. 28/10, 20/7, 29/4

başıñ topla-: Sağlıklı düşünebilir olmak.

b. 40/6

[=23]

başla-: 1. Harekete geçmek. 2.

b.-dı 54/13, 80/13

b.-rız 83/1

söze başla-: Konuşmaya girişmek.

b. 54/13, 80/13

[=3]

bat-: 1. Kötü bir duruma uğramak. 2. Kaplanmak, bulanmak.

b.-ar 19/5

b.-dı 23/6

[=2]
bāṭn (Ar.): Görünmeyen, gizli.
b. 32/19, 37/10, 78/11
b.+in 74/18
[=4]
baṭn (Ar.): Karın.
b.+ina 76/11
[=1]
ba‘zı (Ar.): Birkaçı, kimi, bir kısmı.
b. 4/11, 84a/8
b.+sı 70/11, 70/11
b.+sıdur 70/12
[=5]
bed’ (Ar.): Başlama, başlayış.
b. 75/12
[=1]
beden (Ar.):Gövde, vücut, ten.
b.+lerim 11/16
[=1]
beg: Bey.
b.+lerinden 4/14
[=1]
begen-: Onaylamak, kabul etmek.

b.-üp 75/11
[=1]
behişt (Far.): Cennet.
b. 73/19
b.+e 67/4
[=2]
behr (Far.): Pay, hisse, nasip.
b.+ini 48/17
[=1]
behre (Far.): Pay, nasip (bk. behr).
b. 39/19
[=1]
bekle-: Ummak.
b.-rim 4/7
[=1]
bel: Göğüsle karın arasındaki bölge.
b.+im 12/21, 41/17
b.+in 28/6, 30/4, 76/9
b.+ini 9/18
b.+in 30/16
bel bağla-: Bir işin gerçekleşeceğine inanıp, güvenmek.

b. 12/21, 41/17, 28/6, 30/4,
76/9, 30/16

[=7]

belā (Ar.):1. Gam, keder, tasa. 2. Sıkıntı, musibet.

b. 21/5, 30/18, 53/5

b.+ya 53/3

b.+yı 15/10

[=5]

belī (Far.): Evet.

b. 74/12, 74/13, 74/16

[=3]

ben: Teklik 1. Şahıs zamiri.

b. 6/11, 6/15, 6/5, 6/7, 7/10,
7/14, 7/18, 7/2, 7/22, 7/6, 8/12, 8/13,
8/14, 8/15, 8/16, 8/20, 8/4, 9/10, 9/14,
9/18, 9/2, 9/20, 9/6, 10/10, 10/14,
10/18, 10/2, 10/6, 15/12, 15/16, 15/2,
15/20, 15/4, 15/8, 16/12, 16/16, 16/17,
16/18, 16/19, 16/20, 16/4, 16/8, 17/10,
17/14, 17/15, 17/18, 17/2, 17/4, 17/6,
17/7, 18/10, 18/11, 18/14, 18/15,
18/18, 18/19, 18/2, 18/22, 18/6, 18/7,
19/14, 19/15, 19/4, 19/8, 21/16, 21/18,
21/7, 22/10, 22/14, 22/18, 22/2, 22/22,
22/6, 22/7, 22/8, 23/12, 23/16, 23/20,
23/4, 23/8, 24/10, 24/14, 24/15, 24/18,

24/2, 24/22, 24/6, 25/12, 25/16, 25/20,
25/4, 25/6, 25/8, 26/12, 26/15, 26/16,
26/17, 26/20, 26/4, 26/8, 27/10, 27/2,
27/6, 28/12, 28/16, 28/2, 28/20, 28/4,
28/8, 28/8, 29/12, 29/16, 29/2, 29/20,
29/4, 29/8, 30/10, 30/14, 30/18, 30/2,
30/22, 30/4, 30/6, 31/12, 31/16, 31/20,
31/4, 31/8, 32/12, 32/16, 32/2, 32/20,
32/4, 32/8, 33/12, 33/16, 33/20, 33/4,
33/8, 34/10, 34/14, 34/18, 34/2, 34/22,
34/6, 35/2, 35/20, 35/4, 36/12, 36/14,
36/16, 36/20, 37/10, 37/11, 37/12,
37/16, 37/16, 37/18, 37/20, 37/4, 37/5,
37/8, 37/9, 38/12, 38/16, 38/20, 38/4,
38/8, 39/10, 39/14, 39/15, 39/18, 39/2,
39/22, 39/6, 39/9, 40/10, 40/12, 40/16,
40/20, 40/4, 40/8, 41/12, 41/13, 41/8,
42/14, 42/16, 42/20, 43/12, 43/16,
43/2, 43/20, 43/4, 43/8, 44/10, 44/14,
44/2, 44/6, 44/8, 45/10, 45/14, 45/18,
45/2, 45/20, 45/6, 46/10, 46/14, 46/17,
46/18, 46/2, 46/22, 46/6, 47/12, 47/16,
47/20, 47/4, 47/8, 51/17, 54/20, 56/12,
56/20, 57/17, 57/22, 58/15, 58/16,
61/12, 62/11, 62/11, 63/1, 65/12,
71/19, 71/4, 75/6, 76/22, 77/12, 77/2,
8/8, 81/15, 81/16, 83/21, 84/14

b.+de 75/5

b.+den 8/11, 15/6, 24/3, 30/21,
30/22, 37/6, 38/13, 39/16, 48/12,
54/22, 55/19, 76/8

b.+i 10/11, 12/14, 25/13, 26/1,
26/19, 34/7, 34/9, 36/13, 44/3, 46/11,
53/20, 57/21, 58/13, 58/2, 60/17, 60/7,
84/7

b.+im 37/7, 61/11, 61/17,
62/17, 71/7

b.+imle 67/5

[=277]

bende (Far.): Kul, köle.

b.+den 8/22

b.+m 42/17, 46/7

b.+ñ 25/7, 46/1

b.+ñiz 81/4

b.+siñ 35/5

b.+sine 33/6

[=8]

bende-i Gird-gār: Allah'ın kulu, kölesi.

b. 64/5

[=1]

bendelik: Kölelik, kulluk.

b.+de 80/20

[=1]

benlik: Bir kimsenin öz varlığı,
kişiliği.

b. 15/7, 47/10

b.+i (benligi) 26/3

[=3]

benze-: Ortak nitelikler bulunmak,
andırmak.

b.-mezsiñ 56/10

[=1]

berāber (Far.): 1. Birlikte, bir arada.

b. 28/11, 79/22, 80/8

[=3]

beri: Konuşanın önündeki iki
uzaklıktan kendisine daha yakın olanı.

b. 80/21

[=1]

berrāk (Ar.): Duru, temiz.

b. 52/2

[=1]

beş: Sayı.

b. 12/21

b.+inci 70/5

b.+incide 59/9

[=3]

beş yüz otuz: Sayı.

b.+dadır 2/5

[=1]

beyān (Ar.): Söyleme, açıklama.

b. 4/10, 6/4, 13/21, 30/10, 31/20, 39/5,
56/20, 81/3

beyān buyur-: Söylemek, açıklamak.

b. 4/10

beyān eyle-: Söylemek, açıklamak.

b. 31/20

beyān it-: Söylemek, açıklamak.

b. 6/4, 30/10, 81/3

beyān kıl-: Söylemek, açıklamak.

b. 13/21, 39/5, 56/20

[=8]

beyāz (Ar.): Ak, kara karşıtı.

b. 4/18

[=1]

Beytü'l-[m]a'mūr: 7 gökteki mabet,
imar edilmiş ev.

b.+a 70/3

[=1]

bıcağ: Kesici araç.

b.+1+(bıçağı) 78/3

[=1]

bıcağlan-: Bıcaqlama işine konu
olmak.

b.-mış 81/4

[=1]

bırak-: Koymak.

b.-dı 68/12

[=1]

bırakdır-: Bırakmasını sağlamak,
bırakmasına yol açmak.

b.-dılar 19/3

[=1]

bi-‘ avni’l-lāhi te‘ālā: Allah’ın
yardımıyla.

b. 5/1

[=1]

**Bi-cāhi’n-nebiyyi şalla’l-lāhu ‘aleyhi
ve sellem:** Nebin Hz Muhammed
(s.a.v.) hakkı için (istiyorum).

b. 5/3

[=1]

bī-çāre (Far.): Çaresiz.

b.+dir 60/16

[=1]

bīdār (Far.): Uyanık, uyumayan.

b. 21/1, 52/19

b.+ım 41/15

bīdār ol-: Uyanık olmak.

b. 21/1

[=3]

bī-edeblik (Far.+Ar.): Edepsizlik.

b. 66/20

bī-edeblik kıılma-: Edepsizlik
yapmamak. b. 66/20

[=1]

bī-ğam (Far.+Ar.): Gamsız, kedersiz.

b. 25/12, 26/2, 26/20, 43/10,
43/9, 46/10, 46/14, 47/11, 47/12

bī-ğam ol-: Gamsız kedersiz olmak.

b. 25/12, 26/20, 46/10, 46/14,
47/12

[=9]

bī-gāne (Far.): Bildik olmayan,
yabancı.

b. 27/5

[=1]

bī-gümān (Far.): Şüphesiz.

b. 76/4

[=1]

bī-ḥaber (Far.+Ar.): Habersiz.

b. 9/1, 31/5, 39/12

[=3]

bī-ḥad (Far.+Ar.): Sınırsız, sonsuz.

b. 63/1

[=1]

bī-ḥamdi'l-lāh (Ar.): Allah'a şükürler
olsun.

b. 8/12, 13/9, 14/7, 16/10, 45/9,
46/21

[=6]

bī-ḥesāb (Far.+Ar.): Hesapsız, sayısız.

b. 71/10

[=1]

bī-ḥod (Far.): Kendinden geçmiş,
bayılmış.

b. 9/12, 23/21, 33/10, 59/16

bī-ḥod ol-: Kendinden geçmek.

b. 9/12, 23/21, 33/10, 59/16

[=4]

bī-ḥoş (Far.): Kendinde olmama.

b. 71/14

bî-hoş ol-: Kendinde olmamak.

b. 71/14

[=1]

bî-ihtiyār (Far.+Ar.): Elinde olmayarak, iradesi dışında, kendiliğinden.

b. 24/19

[=1]

bî-ķarār (Far.+Ar.): Kararsız.

b. 71/14

[=1]

bî-naşīb (Far.+Ar.): Nasipsiz.

b. 39/9

[=1]

bî-nevā (Far.): Zavallı, çaresiz.

b. 37/16

[=1]

bî-pāk (Far.): Kirli, temiz olmayan.

b. 8/11

[=1]

bî-ruķsat (Far.+Ar.): İzinsiz, ruhsatsız.

b. 83/19

[=1]

bî-šķk (Far.+Ar.): Şüphesiz, kuşkusuz.

b. 14/9, 27/11, 50/13, 60/5

[=4]

bî-tevfīķī'l-lāhi te'ālā: Allah'ın insanı doğru yola lütfu ile yöneltmesi.

b. 84a/11

[=1]

bil-:1. Anlamak, farkına varmak. 2. Öğrenmek, haberdâr olmak. 3. Kabul etmek, tanımak. 4. Farz etmek, varsaymak.

b. 27/20, 48/11

b.-di 62/6, 84/1

b.-dim 9/15, 20/10, 20/11, 21/17, 29/4, 40/10, 44/10

b.-diñ 56/11, 61/7

b.-elim 75/7

b.-en 33/9, 42/7, 48/18

b.-eyim 56/20

b.-gil 49/3

b.-iñ 14/9, 27/11

b.-medi 70/10

b.-medim 26/14, 37/9, 42/1, 46/16, 61/10

b.-mek 82/13

b.-mem 27/19, 51/3, 52/8, 55/5

b.-mez 29/15, 29/5, 32/11,
37/3, 38/17, 39/2, 42/7, 82/17

b.-mezem 45/14

b.-se 60/17

b.-ür 57/20

b.-ürem 57/21

[=44]

bi'l-acb (Ar.): Acaiblikle.

b. 25/18

[=1]

bildir-: Herhangi bir şeyi haber vermek.

b.-üp 69/19

[=1]

bile: Birliktelik, beraberlik anlamında kullanılan bağlaç, ile.

b. 8/19, 20/19, 72/10, 79/15

[=4]

bilivir-: Bilivermek.

b. 80/21

[=1]

bin-: Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.

b.-di 71/9

b.-dim 9/17

b.-iñ 67/6

b.-sün 65/18

[=4]

binā (Ar.): Yapı

b. 14/18, 52/14

binā kıl-: Yapmak, oluşturmak.

b. 52/14

[=2]

bindür-: Bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, oturtmak veya içine yerleştirmek, binmesini sağlamak.

b.-üp 50/17

[=1]

biñ bir: Pek çok, pek sayıda.

b. 9/5

[=1]

biñ iki yüz toksan tokuz: Sayı

b. 3/15

[=1]

biñ üç yüz yigirmi yedi: Sayı.

b. 5/1

[=1]

bir: 1. Bir (sayı sıfatı). 2. Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren sayı. 3. Eş, aynı, benzer.

b. 3/6, 4/11, 4/6, 9/1, 9/8, 11/7, 12/13, 17/12, 19/7, 2/16, 22/11, 22/12, 25/15, 25/2, 26/13, 27/12, 27/8, 29/14, 32/10, 33/19, 35/9, 38/21, 38/6, 4/14, 46/12, 46/15, 46/19, 47/18, 52/4, 53/12, 53/9, 55/11, 55/6, 56/14, 56/16, 56/16, 57/10, 57/11, 57/8, 57/9, 58/20, 58/21, 58/3, 58/6, 59/15, 59/2, 61/1, 61/14, 61/17, 64/1, 65/14, 70/16, 71/14, 71/20, 73/1, 73/19, 73/7, 73/8, 75/1, 75/15, 75/14, 75/17, 75/19, 75/20, 75/5, 76/6, 77/8, 78/10, 78/13, 78/15, 78/19, 78/19, 78/9, 79/17, 79/17, 8/8, 80/15, 80/15, 82/12, 82/5, 82/8, 83/15, 83/16, 83/4, 83/8, 84/2, 84/3, 84/3

b.+den 78/8

b.+i 68/7, 73/15

b.+inci 2/6

[=92]

birāder (Far.): Dost.

b. 58/1

[=1]

biraz: 1. Bir parça, azıcık. 2. Kısa bir süre için.

b. 77/1, 77/21, 77/8

[=3]

birbiri: Karşılıklı olarak bir diğeri.

b.+ne 30/5

b.+ni 4/19

[=2]

bir gūna (Far.): Hiçbir suretle, bir suretle, bir türlü.

b. 75/4

[=1]

biri: Bilinmeyen bir kimse.

b.+si 4/18, 68/11, 68/7, 73/15, 73/16, 75/4

[=6]

birle: Birliktelik, beraberlik anlamında kullanılan bağlaç, ile.

b. 13/8, 19/18, 19/9, 22/9, 35/1, 35/6, 37/15, 37/4, 38/3, 41/20, 46/20, 49/20, 57/16, 59/11, 64/18, 67/7, 75/15, 76/17

[=18]

bismi'l-lāh (Ar.): İşe başlarken Allah'ın adını anma amacıyla kullanılan söz.

b. 6/4, 58/5, 77/20, 78/18

b.+dan 52/13

[=5]

bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm:

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.

b. 2/1, 6/3

[=2]

bit-: 1. Sona ermek. 2. Güçsüz kalmak.

b.-di 10/17, 68/15

b.-dim 34/8

[=3]

biz: Çokluk 1. Teklik kişi zamiri.

b. 29/18, 62/21, 64/12, 75/7, 75/9, 81/5

b.+de 30/7

b.+den 51/13, 83/19, 83/3

b.+e 30/9, 51/12, 51/14, 51/16, 51/20, 51/6, 51/8, 52/12, 52/4, 52/8, 64/11, 69/4

b.+i 25/17, 47/5

b.+im 83/18, 84a/7

b.+lerde 76/19

b.+lere 54/16, 59/22, 62/18

b.+leri 64/10, 82/12

[=32]

bī-zār (Far.): Bıkış, usanmış.

b. 10/4, 20/21

bī-zār ol-: Bıkmak, usanmak.

b. 20/21

[=2]

boğ-: Bir canlıyı, soluk almasına engel olarak öldürmek.

b.-mağıl 28/17

b.-mağ 4/16

[=2]

boğaz: Boynun ön bölümü, imik.

b.+ından 78/4, 78/5

[=2]

bostān (Far.): Sebze bahçesi.

b.+ları 45/4

[=1]

boyun:Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.

b. 7/13, 7/14, 21/5, 30/12, 37/19, 39/10, 39/21, 43/10

b.+u (boyunu) 63/7, 66/8

b.+um (boynum) 7/16

b.+uma (boynuma) 15/19, 61/17

b.+una (boynuna) 4/16, 73/8

b.+unda (boynunda) 62/7

b.+uñ (boynuñ) 38/19, 67/1

boyun бүк-:Boynunu бүkmek, eǵmek.

b. 39/10

boyun şun-: İtaat etmek.

b. 21/5, 30/12, 39/21

boyun tut-: İtaat etmek, rıza göstermek.

b. 37/19

boyun vir-: Boyun eǵmek, itaat etmek.

b. 43/10

[=18]

böyle:Bunun gibi, buna benzer, bu tarzda.

b. 40/19, 53/13, 53/14, 58/22, 62/10, 82/7

[=6]

bu: İşaret zamiri ve işaret sıfatı görevinde kullanılan sözdür.

b. 3/17, 4/6, 4/19, 8/20, 9/9, 10/6, 11/4, 14/15, 15/8, 16/16, 22/9,

23/15, 23/5, 25/7, 27/11, 28/2, 29/19, 29/6, 30/14, 30/2, 31/8, 32/12, 33/16, 33/2, 40/11, 42/12, 42/5, 42/6, 42/8, 43/4, 43/7, 43/8, 44/7, 45/13, 46/1, 49/17, 50/13, 51/5, 51/7, 52/11, 53/13, 53/7, 54/11, 54/12, 54/3, 57/8, 58/12, 59/13, 60/17, 60/21, 60/3, 60/6, 61/3, 61/8, 62/19, 63/5, 64/20, 64/8, 65/21, 65/22, 67/1, 67/17, 67/18, 68/15, 68/3, 69/1, 70/14, 71/7, 72/3, 77/2, 77/5, 78/11, 78/5, 79/14, 79/5, 79/7, 79/8, 80/14, 80/21, 81/10, 81/6, 81/9, 81/9, 82/1, 82/20, 82/7, 83/17, 84/13, 84/3, 84/7

b.+dur 61/20

b.+nca 57/2, 68/16, 68/21, 74/5

b.+nda 8/7, 34/1, 34/22, 40/17, 55/10, 56/3, 61/4, 64/12, 69/20, 80/18, 82/12, 84/6

b.+ndan 33/22, 53/6

b.+nı 24/12

b.+nlar 4/12, 4/13, 4/13, 81/6

b.+nlara 4/17

b.+nları 24/8, 33/8

b.+nu 58/4, 83/19

b.+rada 69/18

b.+ralarda 84a/17

[=121]

bugün: İçinde bulunduğumuz gün.

b. 54/15, 76/15, 79/13, 80/3

[=4]

Buḥārā: Yer adı.

b.+da 3/6

b.+ya 3/2

[=2]

bul-: 1. Arayarak veya tesadüfen bir şeyi elde etmek. 2. Bir şeyi elde etmek. 3. Bir yere bir noktaya erişmek, ulaşmak. 4. Kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek. 5. İstenilen şeye kavuşmak, nail olmak.

b. 8/19

b.-dı 11/4, 13/7, 45/7, 50/9, 57/6, 63/20, 70/6, 72/19, 72/20, 74/9

b.-am 19/13

b.-du 29/13

b.-dum 12/2, 20/22, 41/11

b.-madı 60/22

b.-madım 55/6

b.-mak 80/12

b.-mayup 38/12

b.-maz 32/14, 33/19

b.-sa 45/1

b.-sam 83/11

b.-sañ 6/13, 8/19

b.-up 9/15, 25/16, 34/1, 34/22, 45/18, 59/20, 70/18

b.-ur 82/6

[=34]

bulun-: Bir yerde olmak.

b.-ur 84a/18

[=1]

Burāk (Ar.): Özel ad (İslam inancına göre, Muhammed'in Miraç'ta kullandığı binek).

b. 17/16, 65/16, 65/19, 66/16, 66/17, 66/18, 66/19, 67/1, 67/3, 67/5, 67/7, 74/8

b.+a 65/18

b.+ı 65/17

b.+ı (Burāğ'ı) 66/3

b.+lar 74/3

[=16]

burhān (Ar.): Delil, ispat.

b. 50/4

[=1]

būy-i Ḥudā: Allah'ın kokusu.

b. 29/20

[=1]

buyruk: Emir, ferman, hüküm.

b.+ın+(buyruğın) 61/21

[=1]

buyrul-: Buyurma işi yapılmak.

b.-maya 4/3

[=1]

buyur-: 1. (Yardımcı fiil) etmek, eylemek. 2. Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek. 3. Söylemek, düşüncesini bildirmek.

b. 60/14, 60/16, 60/18, 71/8, 81/13

b.-a 5/3

b.-dı 34/7, 42/17, 53/15, 53/17, 53/19, 54/11, 54/19, 54/5, 54/6, 54/7, 56/1, 56/11, 56/5, 56/8, 57/17, 58/11, 58/15, 59/1, 59/5, 60/1, 60/13, 65/21, 71/1, 72/3, 72/5, 75/7, 76/7, 77/7, 77/9, 78/14, 79/21, 79/9, 80/9, 81/5

b.-dınız 54/22

b.-ınız 77/4

b.-madı 67/15

b.-maz 58/9

b.-mazsınız 58/10

b.-sunlar 79/16, 80/4

b.-unca 4/17

b.-uñ 54/4, 54/7, 61/16, 77/6

b.-up 42/13, 43/5, 43/6

b.-ur 43/6, 56/19, 67/17

b.-urlar 4/10

[=59]

buyurul-: Emredilmek, emir almak.

b.-ması 4/7

b.-maya 3/10

[=2]

bük-: 1. Eğmek. 2. Sertçe çevirmek, kıvrırmak. 3. Katlamak.

b.-dü 67/1

b.-düm 9/18, 12/5

b.-üp 13/8, 18/12, 25/10, 39/10, 45/8, 70/2

[=9]

bükā (Ar.): Ağlama, girye.

b.+ları 55/2

[=1]

bülend (Far.): Yüksek, ulu, yüce.

b. 39/4

[=1]

bürehne (Far.): Çıplak, açık, yalın.

b. 17/13

[=1]

bütün: Eksiksiz, tam.

b. 6/11, 8/6

[=2]

büyük: 1. Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan, küçük karşıtı. 2. Yetşkin.

b. 66/13, 75/14, 77/19, 77/22,
81/22

b.+i+(büyügi) 78/2

[=6]

=C=

Cabbār (Ar.): Kuvvet, kudret, azamet sahibi (Allah).

C. 66/22

[=1]

Cābir (Ar.): Özel ad (Zor kullanan, baskı kuran).

C. 76/13, 76/15, 76/19, 77/13,
77/5, 77/8, 77/9, 79/11, 79/17, 80/1,
80/11, 80/19, 80/5, 80/9, 82/3

C.+e 76/21, 79/13, 79/21, 79/9

C.+in 76/12

C.+iñ 77/16, 77/17, 77/19,
78/15, 79/6, 81/13

[=26]

cādulıg: Cadiya yakışır davranış.

c.+ı 65/2

[=1]

cāfi (Ar.): Eziyet eden, cefa çektiren.

c. 24/1

[=1]

cāhil (Ar.): Bilmeyen, bilgisiz.

c. 8/2

c.+im 61/10

c.+ler 60/18

[=3]

cām (Far.): Kadeh, bardak.

c.+ını 8/5

[=1]

cām-ı şarāb: Şarap, içki kadehi.

c.+ı 20/18

[=1]

cām-ı vişāl: Vuslatın kadehi.

c. 27/3

[=1]

cāmi^c (Ar.): Birleştirici, derleyip toplayıcı.

c. 3/15

cāmi^c ol-: Toplanmak.

[=1]

cān (Far.): 1. İnsan ve hayvanın hayat belirtisi, ruh. 2. Gönül, yürek, kalp.

c. 19/7, 25/3, 26/7, 31/14, 35/11, 39/22, 41/18, 42/6, 44/6, 60/1, 72/11, 8/8, 82/11

c.+a 6/9, 32/5, 51/9

c.+dan 12/9, 18/16, 20/21, 25/11, 26/9, 27/4, 27/8, 29/7, 29/8, 32/5, 33/8, 34/9, 37/18, 46/4, 46/7, 47/18, 79/5

c.+ı 62/5

c.+ım 7/21, 38/11, 42/16, 54/7, 60/3

c.+ıma 45/12

c.+ımla 61/15

c.+ın 39/11, 48/15

c.+ından 49/3

c.+ını 6/9, 13/11, 37/9, 42/5, 48/18, 49/4

c.+ıñ 8/18

c.+la 8/19, 59/7

c.+lar 52/7

cāndan geç-: Ölmek.

c. 12/9, 18/16, 32/5, 25/11, 26/9, 27/4, 27/8, 29/8, 32/5, 34/9, 37/18, 46/4, 46/7, 47/18, 49/3

cān vir-: Ölmek.

c. 42/16

[=54]

cānān (Far.): Sevgili.

c.+dan 32/12

c.+esi 33/15

c.+eyi 29/8, 39/22

[=4]

cān-ı dil: İçtenlikle, arzu ederek.

c.+im 16/20, 31/14

[=2]

cānī (Ar.): Katil, adam öldüren.

c. 62/11, 72/6

[=2]

cānib (Ar.): Yön, taraf, cihet.

c.+e 73/11

c.+inden 69/10

c.+ine 3/9, 9/8, 32/18, 44/4

[=6]

cān u dil: (bk. cān-ı dil).

c.+i 23/19

[=1]

cebr (Ar.): Zorlama, baskı.

c. 53/3

cebr eyle-: Zorlamak, baskı yapmak.

c. 53/3

[=1]

Cebra'ıl: Özel ad. (Allah ile Hz. Muhammed arasında iletişimi kuran en büyük meleklerden biri).

C. 65/15, 65/19, 65/21, 66/19, 67/17, 67/19, 67/8, 67/9, 68/13, 79/20, 79/3, 80/10, 80/7, 81/11

C.+den 11/3, 69/18

C.+e 65/11, 79/2

[=18]

Cebra'ıl-i Emīn: Özel ad.

C. 63/11

[=1]

cedel (Ar.): Savaş, kavga.

c. 33/22

cedel kıl-: Savaşmak, kavga etmek.

c. 33/22

[=1]

cefā (Ar.): Eziyet, incitme.

c. 7/9, 30/11, 30/9, 38/8, 40/17, 76/18

cefā çek-: Büyük sıkıntı ve üzüntü çekmek.

c. 7/9, 40/17

cefā gör-: Büyük sıkıntı ve üzüntü çekmek.

c. 38/8

cefā kıl-: Eziyet etmek.

c. 30/11

[=6]

ceḥālet (Ar.): Bilmezlik, cahillik.

c.+le 63/14

[=1]

cehennem (Ar.): Ahirette günahkâr kulların gideceği azap yeri, tamu.

c. 66/22

c.+e 31/12

[=2]

cemā'at (Ar.): İnsan topluluğu, gurup.

c. 60/9

[=1]

cemāl (Ar.): Yüz güzelliği.

c.+ini 16/4

[=1]

cenāze (Ar.): İnsan ölüsü, ölü.

c.+miñ 17/19

c.+siñ 13/15

[=2]

Cennet (Ar.): Allah'ın insanlara müj-
delediği, ölümden sonraki ebedi durak,
uçmak.

c. 13/16, 16/3, 49/19, 50/8,
65/16, 74/1

c.+den 15/15

c.+e 23/3, 73/13

c.+i 73/12

[=10]

cerāhatlū: Yaralı.

c. 38/13

[=1]

cevāb (Ar.): Bir soruya verilen kar-
şılık, cevap.

c. 17/2, 83/20

[=2]

cevelān (Ar.): Gezip, dolaşma.

c. 64/14, 74/4

cevelān kıl-: Dolaşmak, gezmek.

c. 64/14, 74/4

[=2]

cevher (Ar.): Elmas ve benzeri
kıymetli taş.

c.+den 66/11

[=1]

cezā (Ar.): Suç, kabahat ve cinayet
sahibine yasalara göre verilen hüküm.

c. 31/1

c.+m 61/20

c.+sın 84/14, 84/8

[=4]

cezb-i Hakk: Allah tarafından
cezbolunma.

c.+dan 32/9

[=1]

Cibrīl: Özel ad (bk. Cebrā'il).

C. 11/7, 28/10, 28/11, 58/7

[=4]

cidāl (Ar.): Savaş, muharebe.

c. 35/14

cidāl kııl-:

c. 35/14

[=1]

ciger (Far.): Yürek, bağır.

c.+i 63/15

[=1]

cigerpāre (Far.): Evlat.

c.+m 54/5

[=1]

cihān (Far.): Dünya.

c. 59/18

[=1]

cihet (Ar.): Yön, yan.

c.+i 75/19

[=1]

cism (Ar.): İnsan ve hayvan bedeni.

c.+im 26/21, 47/1

[=2]

civān (Far.): Genç, delikanlı.

c. 56/13

[=1]

coş-: Duygu ve düşünceleri güçlü bir tepki ile dışarı vurmak.

c.-up 9/10

[=1]

cum‘a (Ar.): Haftanın günlerinden biri.

c. 24/11, 24/7

[=2]

cūş (Far.): Coşma, galeyana gelme

c. 42/11, 55/7

cūş eyle-: Coşmak.

c. 55/7

cūş it-: Coşmak.

c. 55/7

[=2]

cüdā (Far.): Ayrı, ayrılmış.

c. 29/14

[=1]

cümle(Ar.): Bütün, hep.

c. 3/7, 11/12, 15/17, 17/5, 17/8, 19/2, 22/16, 27/11, 39/9, 45/8, 49/10, 50/13, 51/13, 59/18, 59/21, 60/1, 60/11, 63/21, 68/22, 72/11, 72/9, 73/5,

74/12, 74/13, 75/11, 76/3, 78/18,
78/22, 81/22

c.+mizi 5/3

c.+niñ 59/4

c.+si 12/9, 28/14, 48/14, 67/4,
68/18, 69/8, 78/19, 82/18

c.+sin 49/8, 62/4, 63/22, 72/4,
72/5

c.+sini 15/16, 72/11

c.+ten 75/11

c.+ye 68/19

[=48]

cünbüş (Ar.): Hareket, kımıldanma.

c. 11/16, 31/13

cünbüş kıl:- Hareket etmek,
kımıldanmak.

c. 11/16, 31/13

[=2]

cür'a (Ar.): Yudum, içim, içildikten
sonra kabın dibinde kalan miktar, atık.

c. 46/5

c.+sından 46/19

[=2]

cürha (Ar.): Bir tek yara.

c. 38/13

[=1]

cürm (Ar.): Kabahat, suç.

c. 8/7, 71/22

c.+ünü 24/21

[=3]

=Ç=

çabuk (Far.): Hızlı, yavaş karşıtı.

ç. 65/22

[=1]

Çağatay: Yer adı.

Ç. 3/14, 84a/4

[=2]

çakır: Mavi çizgili ela renginde.

ç. 73/3

[=1]

çäre (Far.): Çözüm yolu, çıkar yol.

ç. 55/6, 80/22, 84/10

çäre bul:- Çözüm yolu bulmak, bula-
mamak; bir çıkar yol bulmak, bulama-
mak.

ç. 55/6

çäre ol:- Hallolmak, çözülmek.

ç. 84/10

[=3]

çek-:1. Güç durumlara dayanmak, katlanmak.2. Bir şeyi tutup kendine veya başka yöne yürütmek.

ç.-di 28/7

ç.-dim 23/14, 24/5, 25/3, 62/3

ç.-edür 76/18

ç.-enlere 40/17

ç.-er 55/22, 60/4, 62/8, 73/6

ç.-erler 58/20

ç.-erlerdi 58/22

ç.-mege 58/17, 59/8

ç.-mek 60/6

ç.-meyince 23/17, 33/18

ç.-mezsiñiz 53/14

ç.-üp 7/8, 7/9, 18/16, 26/9, 46/7, 78/10

[=25]

çeki: Üzüntü, sıkıntı.

ç. 27/2, 46/22

[=2]

çekiç: Çivi çakma, madenleri dövme vb. işlerde kullanılan saplı bir el aleti.

ç. 7/18

[=1]

çend (Far.): Bir miktar, birkaç.

ç. 56/9

[=1]

çendān (Far.): O kadar.

ç. 41/19

[=1]

çengel (Far.): Demirden asılı ve bir şey asmağa mahsus büyük kanca

ç. 8/9

çengel ur-: Çengellemek, çengelle asmak.

ç. 8/9

[=1]

çerāğ (Far.): Kandil, mum vb. aydınlatma aracı.

ç. 52/3, 52/6

ç.+dan 52/4

ç.+ı 72/8

[=4]

çevir-: 1. Bir şeyin yönünü değiştirmek. 2. Geri göndermek.

ç. 7/14

ç.-mediñ 31/6
ç.-üp 7/13, 15/10
[=4]
çevril-: Dönmek, yönelmek.
ç.-di 73/11
ç.-medim 14/13
[=2]
çık-: 1. İçeriden dışarıya varmak, gitmek. 2. Meydana gelmek. 3. Yayılmak, duyulmak. 4. Yükselmek, yukarı çıkmak.
ç. 57/8
ç.-a 34/2
ç.-an 19/6
ç.-ar 19/6
ç.-dı 43/22, 53/22, 57/3, 65/16, 65/17, 65/20, 75/11
ç.-up 6/17, 11/19, 11/8, 13/4, 39/22, 42/9, 52/7, 54/1, 55/8, 59/16, 66/3, 67/12
[=23]
çık-: Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.
ç.-dı 59/9
ç.-ur 59/13

[=2]
çiç-: (seç-): Ayırmak, seçmek.
ç. 24/8
[=1]
çocuk: Küçük yaştaki erkek veya kız.
ç.+lar 79/12
[=1]
çok: Büyük ve aşırı olan, az karşıtı. 2. Fazla (zarf).
ç. 2/10, 2/7, 4/20, 22/17, 23/13, 24/5, 26/1, 28/17, 28/7, 29/1, 29/17, 29/21, 3/13, 3/13, 31/11, 34/7, 44/19, 44/20, 45/17, 48/3, 50/10, 53/20, 56/8, 58/14, 71/6
ç.+dur 58/4
[=26]
çöl: Susuz ve ıssız geniş arazi, sahra.
ç.+de 26/17
ç.+e 14/15
ç.+ler 9/16, 20/3, 57/7
ç.+lerde 56/4
ç.+lere 55/9
[=7]

çöz-: 1. Dügümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak. 2. Bilinmeyen, gizli noktaları bulup açıklamak.

ç.-e 18/5

ç.-medim 8/7

[=2]

=D=

da:Dahi, bileanlamında kullanılan bağlaç.

d. 53/12, 71/20

[=2]

dād (Far.): Doğruluk, adalet.

d.+ına 30/13

[=1]

dāğ-ı hasret: Hasret, özlem yarası.

d. 24/4

[=1]

dāğ-ı hicrān: Ayrılık acısının yarası.

d. 39/3

[=1]

dağla-: 1. Acısı yüreğine işlemek. 2. Kızgın bir demirle hayvan derisine damga vurmak.

d. 30/17, 50/7

d.-dı 62/1

d.-yup 41/18

[=4]

dahī : Dahi, de.

d. 2/17, 3/2, 43/2, 77/1, 84a/17

[=5]

dā'im (Ar.): Devamlı, sürekli, ara vermeden, her zaman.

d. 22/9, 57/22, 76/18

[=3]

dā'imā (Ar.): Devamlı olarak, her zaman.

d. 52/20

[=1]

dam: Yapıları dış etkilere korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm.

d.+a 78/6

d.+dan 78/7

[=2]

dāmen (Far.): Etek.

d. 13/5

[=1]

damla-: Damla durumunda tane tane düşmek.

d.-dı 70/16, 70/19

[=2]

dānā (Far.): Bilen, bilici.

d. 29/6, 29/9, 38/12, 39/1, 39/4, 44/20

d.+lara 30/2

d.+lardan 10/6, 38/11

[=9]

dāne (Far.): Bazı bitkilerin tohumu.

d. 32/3

[=1]

dār (Far.): Ağaç, direk.

d. 28/13

d.+a 28/12

d.+ında 20/7

dāra aşı-: İdam için ağaca asılmak.

d. 28/12

[=3]

dāstān (Far.): Yaşanmış bir olayı hikâye etme.

d. 42/4

[=1]

da‘vā (Ar.): İleri sürülerek savunulan düşünce, çözümlenmesi gerekli olan konu, sav.

d. 17/12, 26/17, 46/13

da‘vā kı-: Bir düşünceyi ileri sürmek.

d. 26/17, 46/13

[=3]

da‘vet-i halk: Halkı çağırma.

d.+a 3/6

[=1]

de: (bk. da).

d. 84a/8, 4/17

[=2]

de-: Demek, söylemek.

d.-di 24/4, 46/7

d.-yiñ 40/1

[=3]

defn (Ar.): Gömmek, mezara koyma.

d. 50/17

defn it-: Gömmek.

d. 50/17

[=1]

defter-i şānī: Yaradan’ın defteri.

d. 6/7, 25/1

d.+yim 39/15

[=3]

deg-: İstenilen yere düşmek, rast gelmek, isabet etmek.

d.-di 7/17

[=1]

degil: Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi aralarında bazılarına olumsuzluk kavramını vererek birbirlerine bağlayan veya yüklem olumsuz çekimini sağlayan kelime.

d. 16/13, 29/17, 29/18, 29/19, 40/10, 47/19, 52/1, 79/18

d.+dir 82/7

d.+se 84a/8

[=10]

dek: Bir işin, bir durumun sona erdiği zaman veya yer, kadar, değin.

d. 13/17

[=1]

del-: delik açmak, delik duruma getirmek.

d.-dim 16/2

[=1]

dem (Far.):An, zaman.

d. 32/10, 32/9, 38/6, 41/5, 54/11, 57/3, 58/7, 63/17, 69/1, 72/3, 75/17, 77/14, 79/14, 80/14, 80/3, 84/1

d.+de 54/3, 84/3

dem ur-: Bir şeyden söz etmek, konu açmak.

32/9, 41/5

[=18]

dep-: Ayakla vurmak.

d.-üp 14/19

[=1]

derd (Far.): 1. Üzüntü. 2. Sıkıntı, kaygı. 3. Hastalık.

d. 39/6

d.+i 41/1

d.+lerime 17/8

[=3]

derd-i hālet: Üzüntülü durum.

d. 23/18, 39/7

[=2]

derd-mend: Dert sahibi, tasalı, kaygılı.

d. 39/3

[=1]

derd ü hālet: Üzüntülü durum.

d. 18/9

[=1]

dergāh (Far.): Kapı.

d.+ına 81/13

d.+ına 6/14, 18/17, 37/11,
40/10, 41/17

[=6]

derhāl (Far.+Ar.): Hemen, vakit
kaybetmeksizin.

d. 55/7, 63/20, 67/13, 68/10

[=4]

dermān (Far.): Çare, ilaç.

d. 51/10

[=1]

ders (Ar.): Öğüt.

d. 13/4

ders öğren-: Öğüt almak.

d. 13/4

[=1]

dert: (bk. derd).

d. 71/22

[=1]

dervīş (Far.): İşini Hakka bırakan, fakir, saf, ve alçak gönüllü kimse.

d.+lerin 30/8

[=1]

deryā (Far.): Deniz.

d. 7/14, 32/6, 43/12, 43/16

d.+lardan 35/15

d.+ları 72/9

[=6]

deryā-yı rahmet: Rahmet denizi.

d. 15/5

[=1]

dest (Far.): El.

d.+inde 74/20

[=1]

deş-: Oymak, delmek, yara açmak.

d.-dim 7/18

[=1]

devā (Ar.): İlaç.

d. 17/8

[=1]

deve: Sirtında hörgücü olan, yük taşı-
mada kullanılan hayvan.

d. 37/2, 58/18

d.+den 66/13

[=3]

devlet(Ar.): Mutluluk, baht, saadet.

d.+im 24/17

[=1]

devr (Ar.): Zaman, asır.

d. 70/22

[=1]

devrān (Ar.): Felek, kader, devir.

d. 48/18

[=1]

devr-i devrān: Dönüş, dönmek.

d. 48/3

[=1]

dıraht (Far.): Ağaç.

d.+ları 72/11

[=1]

di-: (bk. de-).

d.-di 11/16, 11/7, 13/9, 21/17,
22/19, 22/20, 22/21, 23/6, 25/14,

25/19, 26/9, 34/2, 42/19, 43/13, 45/9,
47/7, 49/12, 49/7, 54/16, 53/11, 53/12,
53/14, 53/20, 53/4, 53/6, 54/12, 54/14,
54/20, 54/22, 54/4, 54/8, 55/10, 55/16,
55/17, 55/18, 55/2, 55/20, 55/22, 55/4,
55/6, 56/10, 56/12, 56/13, 56/14,
56/16, 56/18, 56/2, 56/20, 56/21,
56/22, 56/3, 56/4, 56/6, 56/8, 56/9,
57/10, 57/11, 57/12, 57/16, 57/18,
57/2, 57/20, 57/22, 57/8, 58/1, 58/10,
58/12, 58/14, 58/16, 58/2, 58/20,
58/22, 58/4, 58/6, 58/8, 59/12, 59/13,
59/2, 59/20, 59/22, 59/3, 59/4, 59/6,
60/10, 60/12, 60/14, 60/16, 60/18,
60/2, 60/20, 60/3, 60/4, 60/6, 60/8,
61/10, 61/11, 61/12, 61/14, 61/15,
61/16, 61/17, 61/18, 61/20, 61/22,
61/3, 61/6, 61/8, 62/10, 62/11, 62/12,
62/14, 62/16, 62/18, 62/19, 62/2,
62/20, 62/21, 62/22, 62/4, 62/8, 63/1,
63/11, 63/12, 63/16, 63/18, 63/2, 63/3,
63/4, 63/8, 64/14, 64/16, 64/19, 64/2,
64/20, 64/4, 64/6, 65/12, 65/18, 65/2,
65/22, 65/6, 66/10, 66/12, 66/14,
66/19, 66/2, 66/20, 66/22, 67/18,
67/19, 67/2, 67/20, 67/22, 67/4, 67/5,
67/6, 68/13, 68/14, 68/20, 69/2, 69/20,
69/3, 69/4, 69/8, 70/12, 70/21, 70/22,
70/8, 71/16, 71/18, 71/2, 71/20, 71/22,
71/4, 71/8, 72/10, 72/12, 72/14, 72/18,
72/2, 72/22, 72/4, 72/6, 72/8, 73/10,
73/6, 73/8, 74/10, 74/12, 74/16, 75/10,

75/12, 75/14, 75/6, 75/8, 75/9, 76/10,
76/15, 76/18, 76/19, 76/20, 76/21,
76/22, 76/6, 76/8, 77/10, 77/12, 77/16,
77/2, 77/22, 77/4, 77/8, 77/8, 78/12,
78/2, 78/2, 79/10, 79/11, 79/12, 79/13,
79/14, 79/16, 79/17, 79/18, 79/2,
79/20, 79/20, 79/22, 79/4, 79/6, 79/8,
80/10, 80/12, 80/14, 80/16, 80/18,
80/19, 80/8, 80/2, 80/20, 80/22, 80/3,
80/4, 80/6, 81/10, 81/12, 81/14, 81/16,
81/17, 81/18, 81/4, 81/6, 82/16, 82/2,
82/20, 82/6, 83/14, 83/18, 83/2, 83/20,
83/21, 83/22, 83/4, 83/6, 84/10, 84/12,
84/14, 84/2, 84/4, 84/6, 84/8

d.-diler 76/5, 82/1

d.-dim 10/6, 15/6, 22/19,
26/10, 39/1, 46/9

d.-gil 30/11

d.-rim 61/12

d.-se 36/11, 51/17, 84/9

d.-yenler 12/9, 24/20

d.-yü 11/11

d.-yüp 6/4, 9/13, 9/9, 10/14,
11/17, 13/20, 14/14, 14/6, 15/18,
15/19, 15/2, 18/1, 19/13, 19/14, 19/15,
21/20, 21/7, 22/3, 23/2, 23/3, 26/11,
26/15, 26/17, 26/22, 28/16, 30/4, 31/2,
34/16, 34/8, 37/10, 39/10, 42/18,

43/20, 43/7, 46/8, 58/4, 58/5, 74/13,
78/18, 81/11

[=327]

didār (Far.): Yüz, güzel yüz.

d. 6/17, 6/8, 9/12, 15/16, 18/8, 23/9,
34/11, 39/20, 40/1, 40/17, 66/21

d.+a 48/1, 49/1

d.+ımı 42/19

d.+ın 65/10, 74/16

d.+ımı 23/7, 28/12, 28/16,
32/15, 32/16, 42/15

[=22]

diide (Far.): Göz.

d.+leri 43/11

[=1]

diger (Far.): Başka, özge, öteki.

d. 68/12

d.+i 4/18, 68/8, 68/11, 73/16

[=5]

dik: Yatay bir düzleme göre yer
çekimi doğrultusunda bulunan, eğik
olmayan.

d. 69/18

[=1]

dil¹:1. İnsanların düşündükleri ve duyduklarını bildirmek için kelimele yaptıkları anlaşma, lisan. 2. Organ adı.

d.+e 28/9

d.+i 84/5

d.+im 7/19

d.+in 29/15, 84/11

d.+lerin 73/6

dile al-: Söylemek.

28/9

[=6]

dil² (Far.): Gönül yürek.

d. 7/19

[=1]

dil-i āzār: Gönül kıran, inciten

d.+dan 10/4

[=1]

dildār (Far.): Gönül alan, sevgili.

d.+a 49/2

[=1]

dile-: İstemek, arzu etmek.

d.-yüp 20/9

[=1]

dīn (Ar.): İnanç, din.

d.+imizi 65/1

d.+iñ 13/21

[=2]

dīn-i rūṣen: Dinin aydınlığı, parlaklığı.

d. 52/5

[=1]

diñle-: Birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak.

d. 79/5

d.-mezdür 16/14

[=2]

dirīgā (Far.): Yazık, eyvah olsun, yazıklar olsun.

d. 8/5, 26/14, 36/5, 37/4, 44/7, 46/16

[=6]

diril-: Canlanmak.

d.-di 81/18, 82/4

d.-diler 81/19

[=3]

diş: Isırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri.

d.+leri 66/8
[=1]
dişi: Erkek karşıtı, kadın.
d. 82/19
[=1]
dīvān (Ar.): Meclis.
d. 54/9
dīvān tur-: Ayağa kalkmak.
d. 54/9
[=1]
dīvān-ı kudsîyyeleri: Kutsal kitap.
d.+nden 84a/5
d.+ne 4/4
[=2]
dīvān-ı şerifleri: Kutsal şrefli kitap
d.+lnde 4/19
[=1]
Diyār-ı Rûm: Anadolu.
D. 76/1
[=1]
diyü: Diye, zarf görevinde kullanılan kelime.

d. 43/2, 44/2, 46/13, 46/20, 47/3, 55/14, 57/13, 62/16, 62/9, 64/8, 73/20, 77/22, 77/6
[=13]
diz: Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer.
d.+den 10/16
d.+im 12/5
[=2]
dokuz: Sayı.
d.+umda 41/11
[=1]
dol-: Dolu duruma gelmek.
d.-dum 39/6
[=1]
dost (Far.): Sevilen, güvenilen insan, yakın arkadaş.
d. 48/2, 66/2, 71/1, 71/18
d.+a 66/2, 71/18
d.+lar 10/19, 17/11, 17/2, 24/19, 28/1, 36/20, 37/17, 51/5
d.+larıma 45/16
d.+u 53/2
d.+um 68/13, 72/13

d.+una 71/1

[=19]

dög-: Vurmak, çarpmak.

d.-üp 52/10

[=1]

dök-: Akıtmak, düşürmek.

d.-düm 12/6

d.-meden 21/8

[=2]

dön-: 1. Kendi eksenini üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek. 2. Yönelmek. 3. Geri gelmek, geri gitmek. 4. Düşüncesini değiştirmek.

d.-di 81/20

d.-mediñ 31/7

d.-üp 21/4, 35/3

[=4]

dört: Sayı.

d. 2/3, 12/17, 27/14, 50/16, 53/2, 54/15, 59/9, 68/11, 68/6, 71/21, 73/14

d.+e (dörde) 2/4

d.+üncü (dördüncü) 68/8, 70/1

d.+üncüde (dördüncüde) 76/3

[=15]

dört yüz: Sayı.

d. 11/19, 78/14, 78/16

[=3]

dört yüz kırk: Sayı.

d. 2/4

[=1]

döşek: Yatak.

d. 23/14

d.+i (döşegi) 74/9

[=2]

dū (Ar.): Aydınlık, ışık.

d. 74/7

[=1]

du‘ā (Ar.): Dua.

d. 30/12, 30/8, 38/10, 38/5, 39/17, 41/14, 41/16, 41/20, 42/12, 42/4, 42/8, 62/15, 69/8, 69/9, 81/13, 81/17, 81/22

d.+sı 60/12

d.+ya 63/20

du‘ā buyur-: Dua etmek.

d. 81/13

du' ā iste-: Dua etmesini dilemek.

d. 38/10

du' ā it-: Dua etmek.

d. 30/12, 69/8, 69/9, 81/17

du' ā kıl-: Dua etmek.

d. 39/17, 41/14, 41/16, 41/20, 42/12,
42/4, 42/8, 81/22

[=19]

dūn (Ar.): Alçak, aşağılık.

d. 24/16

[=1]

dur-: 1. Beklemek. 2.Yardımcı fiil.

d.-dum 8/14

d.ur 64/7

[=2]

dūzaḥ (Far.): Cehennem, tamu.

d. 26/11, 38/2, 43/21, 46/8,
72/22, 73/1

d.+dan 64/14, 73/11

[=8]

dügüm: Anlaşılamayan, çözilemeyen
karışık durum.

d.+leri 18/5, 34/1

d.+leriñ 8/7

[=3]

dükkān (Ar.): Esnafın parakende satış
yaptığı, küçük zanaat sahiplerinin
çalıştığı yer.

d.+iñ 15/4

d.+ında 84a/15

d.+larında 84a/14

[=3]

dünyā (Ar.): 1. Alem, evren. 2.
Başkaları, herkes.

d. 19/3, 25/10, 27/11, 27/15,
30/5, 31/11, 31/6, 32/8, 34/2, 36/1,
36/17, 36/3, 39/12, 41/10, 41/7, 49/2,
50/13, 50/19, 52/17, 53/19, 53/20,
54/8, 68/1

d.+ca 70/14

d.+da 23/15, 43/8, 49/17, 53/7,
77/17

d.+daki 16/11

d.+dan 25/7, 46/1, 51/7

d.+sından 48/9

d.+yı 28/2

dünyādan güzër kıl-: Dünya yaşamına
karışmamak.

d.46/1
dünyādan sefer kıl-: Ölmek
d. 25/7
dünyāsından geç-: Çevresine ve her
şeye karşı ilgisizleşmek.
d. 48/9
[=35]
dünyā-perest (Ar.+Far.): Dünyaya
tapan, tamahlı.
d. 7/13
[=1]
dünyā vü ‘ukbā (Ar.): Dünya ve ahiret,
öbür dünya.
d. 72/17
[=1]
dürdāne (Ar.+Far.): İnci tanesi.
d.+si 33/14
[=1]
dürlü: Çok çeşitli özellikleri olan, çeşit
çeşit.
d. 16/18, 21/5, 21/5, 70/18,
77/7
[=5]
dürr (Far.): İnci.

d. 33/19
[=1]
dürr ü gevher: İnci, inci taşı.
d. 6/5, 29/11
[=1]
düş-: 1. Olmak, olumsuz bir duruma
girmek. 2. Bakmak. 3. Durduğu,
bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak
aşağıya inmek. 4. Yer çekimi etkisiyle
boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek. 5.
Aşırı ilgi veya sevgi göstermek.
d.-di 76/12, 83/10
d.-dü 75/16
d.-düm 12/1
d.-en 59/10
d.-üp 7/22, 9/20, 21/3, 47/2,
78/7
[=10]
düşenbe (Far.): Pazartesi.
d. 21/15, 67/11
[=2]
düşmān (Far.): Yağı hısım.
d. 75/10
d.+a 53/4
d.+larıñ 72/12

[=3]

düşmen (bk. düşmān).

d. 28/2

[=1]

düşmü: Düşkün, mutluluk ve refahını yitirmiş.

d.+lere 12/10

[=1]

düşür-: düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak.

d.-di 59/9

[=1]

düşvār (Far.): Çetin, güç, zor.

d. 66/21

[=1]

dü-tā (Far.): İki kat eğilmiş, kamburu çıkmış.

d. 34/13, 34/14

dü-tā ol-: Kamburlaşmak.

d. 34/14

[=2]

=E=

ebī (Ar.): Baba, ata.

e. 54/4

[=1]

Ebū Bekr: Özel ad (Hz Muhammed'in sahabesi, dört büyük halifeden biri).

E. 44/17

[=1]

Ebū Cehil: Özel ad (Müslümanlara karşıt davranışlarıyla tanınan, Mekke'nin eski bir lideri).

E. 64/16, 64/17

[=2]

Ebu'l-aceb: Özel ad (Aceb'in babası).

E. 47/6

[=1]

Ebu'l-fazl: Özel ad.

E. 78/21

[=1]

ebvāb-ı semā: Göğün kapıları.

e. 65/17

[=1]

ebyāt (Ar.): Beyitler.

e.+ında 4/11

[=1]

ebyāt-ı kudsıyyeleri: Kutsal beyitleri.

e. 84a/8

[=1]

ecel (Ar.): Hayatın sonu, ölüm zamanı.

e. 35/9

[=1]

edā (Ar.): Bir şeyi ödeme, verme.

e. 29/13

[=1]

edhem (Ar.): Kara yağız veya kara donlu at.

e. 25/20

[=1]

efendi (Rum.): Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse, yüce kişi.

e.+leriñ 84a/14

e.+m 58/10

e.+miz 3/20

[=3]

efsāne (Far.): Olağanüstü bir başarı elde etmiş kimse.

e.+si 33/13

[=1]

efsūs (Far.): Yazık, eyvah.

e. 39/1

[=1]

eg-: Düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek.

e.-di 7/16

e.-üp 15/14, 38/19

[=3]

eger¹: Eyer, binek atların sırtına konulan, biçim ve tip yönünden türleri olan nesne.

e.+i 66/15

[=1]

eger²(Far.): Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen kelime, şayet.

e. 30/11, 30/15, 37/13, 50/6, 55/19, 59/1, 59/3, 59/6, 80/15

[=9]

egil-: 1. Belirli bir yönle açılışturacak bir durum almak, bir yöne doğru çarpılmak; dikliğini kaybetmek.
2. Benimsemek, kabul etmek.

e.-di 28/13, 59/7

[=2]

egle-: Oyalanmak.

e.-mediñ 31/2

[=1]

egri: Doğru veya düz olmayan, doğru karşıtı.

e. 35/3

[=1]

eḥadühümā (Ar.): Onlardan biri, her ikisinden biri.

e. 4/18

[=1]

ehl-i ‘alā’ik: Alakalı olan kimseler.

e.+den 13/5

[=1]

ehl-i başıret: Basiret sahibi, öngörölü kimse.

e. 28/14

[=1]

ehl-i ‘ıyāl: Ev halkı, kadın.

e. 8/6, 27/17

e.+ime 55/16, 58/16

[=4]

ehl-i k̲ubūr: Mezarda bulunan kimseler.

e.+dan 43/1

[=1]

ehl-i vecd: Muhabbetli kimse.

e.+iñ 4/7

[=1]

ekmel (Ar.): Mükemmel, eksigi olmayan.

e. 2/3

[=1]

ekşer (Ar.): En çok, daha ziyade.

e. 3/11

[=1]

eksik: Az.

e. 58/21, 65/2

[=2]

el: 1.Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümüdür. 2. Sahiplik mülkiyet.

e. 79/1, 80/8, 81/21, 82/15

e.+den 14/14, 27/12, 50/14

e.+e 14/14, 15/9, 28/1, 32/14, 35/5

e.+i 84/12

e.+im 22/20, 38/10

e.+imde 72/1

e.+in 23/2, 23/3, 30/12, 30/21, 31/4, 58/5, 58/7, 66/17, 68/9, 70/3

e.+inde 83/15
e.+indeki 83/18
e.+inden 36/14, 59/12
e.+ine 58/6, 71/15
e.+ini 71/16
e.+iñ 19/7, 38/19
el aç-: Dua etmek.
e. 38/10, 30/12
el şun-: El uzatmak, yaklaşmak, istemek.
e. 80/8, 58/5, 68/9,
el uzat-: Almaya dokunmaya kalkışmak.
e. 79/1, 81/21
ele al-: Herhangi bir şeyi iş edinmek.
e. 15/9, 28/1, 32/14
elden ele: Birinden bir başkasına, bir kimseden ötekine.
e. 14/14
elden git-: Bir şeyi yirmek, ondan yoksun kalmak.
e. 27/12
[=35]
elfāz (Ar.): Sözlər, kelimeler.

e.+ı 84a/5
e.+ına 84a/5
[=2]
elfāz-ı müphem: Gizli, aşikâr olmayan sözler, gizli kelimeler.
e. 4/12
[=1]
elli: Sayı.
e. 21/7
[=1]
elma: Bir bitkinin meyvesi.
e. 83/15, 83/8, 84/10, 84/8
e.+dır 83/18
e.+ñız 83/18
e.+yı 83/10, 83/11, 83/9, 83/9
[=10]
elvedā (Ar.): Bir daha kavuşulmayacağı düşünülen bir şeyden ayrılırken kullanılan söz.
e. 9/9, 22/3
[=2]
emānet (Ar.): Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişiye korunması gereken eşya.

e. 80/15, 80/16
e.+i 80/17
e.+ini 9/4
[=4]
emîn (Ar.): Emniyet sahibi.
e. 69/19
[=1]
Emîn-i Rabbü'l-‘âlemîn: Herşeyi bilen bütün âlemlerin Rabbi.
e. 63/9
[=1]
emr (Ar.): Buyruk, komut.
e.+i 45/15, 51/10
e.+im 28/19
e.+ini 8/2, 77/14
e.+iñ 36/19
emr tüt-: Buruğu yerine getirmek.
e. 28/19, 36/19
[=6]
emr-i ma‘rûf: Herkesçe bilinen buyruk.
e. 14/2
emr-i ma‘rûf kıl-: Herkesçe bilinen buyruğu yerine getirmek.

e. 14/2
[=1]
emr ü fermân: Emir ve ferman, tebliğ.
e. 61/16
[=1]
emvât (Ar.): Ölüler.
e. 81/15
e.+ı 81/15
[=2]
enbiyâ (Ar.): Peygamberler.
e.+lar 72/7
[=1]
endîşe (Far.): Şüphe, kuşku.
e. 83/10
[=1]
Ene'l-Hakk: Hallâc-ı Mansur'un söylediği "Ben Hakkım" anlamındaki sözüdür.
E. 28/9, 29/17, 29/5
E.+ı 28/11
[=4]
enhâr (Ar.): Nehirler.
e. 73/17

[=1]

en-Nakşibendiyye: Nakşibendili
(tarikat).

e. 84a/1

[=1]

er: İşini iyi bilen, yetenekli, yiğit.

e. 21/11, 51/17, 51/17, 51/18,
52/2, 56/16, 56/19, 83/4

[=8]

er-: Erişmek.

e.-di 48/2, 69/16

[=2]

eren: Ermiş.

e.+ler 12/15, 30/1

e.+lerden 19/14

e.+lere 14/1, 44/15, 44/18

e.+leriñ 16/14, 33/4

e.+lerle 16/1

[=9]

eriş-: Bir yere ulaşmak, varmak.

e.-di 48/1

e.-dim 46/3

[=2]

erkek: Dişi karşıtı.

e. 82/19

[=1]

ervāḥ (Ar.): Ruhlar

e. 11/12, 12/13, 15/17

[=3]

eşer (Ar.): Yayın, kitap, yapıt.

e. 71/2

e.+leri 2/12

[=2]

esîr (Ar.): Tutsak.

e. 30/6, 37/1

esîr kıl-: Tutsak etmek.

e. 37/1

esîr ol-: Tutsak olmak.

e. 30/6

[=2]

esirge-: Korumak, himaye etmek.

e.-yen 42/6

[=1]

eski: Yeni karşıtı.

e. 45/1

[=1]

esrār (Ar.): Sırlar, gizemler.

e. 9/1, 54/10, 72/20, 74/5

esrār gör-: Gizli olan, gizlenmiş olanı görmek.

e. 72/20, 74/5

esrār kııl-: Gizlemek.

e. 54/10

[=4]

es-selāmu ‘aleyk: “Allah’ın selamı sana” anlamında bir söz.

e. 81/12

[=1]

eşvāb (Ar.): Giyecekler.

e. 45/1

[=1]

eşedd (Ar.): Daha, çok.

e. 64/20

[=1]

eşik: Kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak.

e.+i (eşigi) 56/15

[=1]

et: İnsanlarda, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka.

e.+ini 77/10

e.+leri 66/10

[=2]

et-: 1. Demek söylemek. 2. Bir işi yapmak.

e.-era (ederā) 50/18

e.-mege 39/18, 55/15

[=3]

etek: Giysinin belden aşağı kalan bölümü.

e.+inde (eteginen) 76/12

e.+ini (etegini) 32/19

[=2]

eṭrāf (Ar.): Taraflar, yanlar

e. 83/13

e.+a 76/7

e.+ı 73/20

e.+ına 75/13

[=4]

e’t-taḥiyyāt (Ar.): Dualar, selamlar.

e. 71/12

[=1]

ev: Bir ailenin oturabileceği yapı.

e.+de 54/17

e.+den 66/3, 78/3

e.+e 65/19, 79/11

e.+imde 84/3

e.+ine 65/4, 77/13

e.+iñe 77/9

e.+iñizde 77/7

[=10]

evān-ı tıfūliyyet: Çocukluk çağı.

e.+de 2/11

[=1]

evkāt (Ar.): Vakitler, zamanlar, çağlar.

e. 53/13

[=1]

evlād (Ar.): Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk.

e.+ı 77/16

e.+ına 81/13

[=2]

evliyā (Ar.): Ermiş, eren, veli.

e. 17/5

e.+lar 72/7

e.+ya 48/9

[=3]

evvel (Ar.): Önce, ilkin.

e. 25/15, 25/3, 37/8, 44/1,
51/13, 56/12, 58/22, 83/3

e.+ki 69/15

[=9]

ey: Kendisine söz söylenilen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istenildiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü.

e. 9/1, 23/15, 23/5, 24/15,
24/21, 25/18, 28/8, 31/5, 33/8, 39/12,
40/2, 45/6, 47/6, 54/11, 54/19, 56/13,
56/9, 58/11, 60/9, 61/15, 61/2, 61/5,
62/19, 64/5, 68/13, 69/1, 76/15, 80/19,
82/1

[=29]

eyā (Ar.): Ey, hey anlamına gelen seslenme edatı.

e. 17/11, 17/2, 24/3, 28/1,
36/20, 37/17, 51/5, 54/14, 58/1, 63/2,
72/13

[=11]

eyle-: Yardımcı fiil etmek, yapmak.

e. 8/18, 34/19, 36/13, 50/10,
62/18, 72/2, 72/6, 73/10, 77/11, 79/6

e.-di 10/11, 10/12, 10/13,
26/10, 29/22, 40/19, 46/9, 48/3, 55/7,
55/7, 59/19, 59/7, 60/7, 60/7, 62/2,
63/12, 74/19, 75/3

e.-diler 3/9

e.-dim 31/20, 52/13, 72/14

e.-düm 10/10

e.-mişlerdir 2/4

e.-rim 81/15

e.-se 30/15, 35/1

e.-señ 62/20

e.-yan 53/3

e.-yen 53/3, 53/4

e.-yüp 43/15

[=42]

eyt-: Söylemek, demek.

e.-ür (eydür) 58/13, 61/7, 69/1,
69/19, 75/5

[=5]

eyü: Güzel, hoş, iyi.

e. 21/11, 21/12, 21/13, 60/8,
79/5

e.+dür 56/1

e.+lerden 8/4

[=7]

eyvāh (Far.): Beklenmedik, kötü, hoş
gitmeyen bir haber veya olay
karşısında duyulan acınma, üzülmeye
sözü.

e. 61/10

[=1]

eyzan (Ar.): Keza, yine öyle, bu dahi.

e. 35/7, 35/11, 35/16, 36/4,
36/8, 41/4

[=6]

ez-: Üzmek, sıkıntıya sokmak.

e.-di 39/3

[=1]

ez-cümle: Örnek olarak, mesela.

e. 3/13

[=1]

ezdir-: Ezme işini yaptırmak.

e.-dik 65/1

[=1]

=F

faķır (Ar.): 1. Kişinin alçak gönüllülük
göstermek için kendisine verdiği san.
2. Yoksul, fakir.

f. 3/17, 7/1, 8/17, 8/21

f.+leriñ 6/10

[=5]

faķır-i pür-takşır: Kusurlarla dolu fakir.

f.+e 4/6

[=1]

fānī (Ar.): Geçici, sürekli olmayan.

f. 49/2

[=1]

Fāţıma: Özel ad (Hz. Muhammed'in kızı).

F. 54/2, 54/21, 54/3, 54/7, 54/9

[=5]

fedā (Ar.): Gözden çıkarma, uğruna verme.

f. 16/20, 54/7

fedā kı1-: Uğruna vermek.

f. 16/20

[=2]

feh̄m (Ar.): Anlama, kavrama, idrak etme.

f. 60/12

[=1]

fem (Ar.): Ağız.

f.+e 70/19

[=1]

fenā (Ar.):1. Yok olma, yokluk, geçip gitme.2. Kötü, iyi olmayan.

f. 17/7, 36/7, 39/14

f.+dır 61/11

f.+ları 8/4

fenā ol-: Fenalaşmak.

f. 17/7, 39/4

[=5]

fenā fi'l-lāh: Allah'ın varlığı içinde yok olma.

f. 10/2, 42/10

[=2]

ferāġat (Ar.): Vazgeçme, el çekme.

f. 23/15

[=1]

ferah-bāl: Ferahlık, açıklık.

f. 49/14

[=1]

Ferd-i Ḥabīb: Bir, tek olan Allah.

F. 39/8

[=1]

ferih: Mutlu, sevinçli, neşeli.

f. 60/10

ferih it-: Mutlu etmek.

f. 60/10

[=1]

feriştah (Far.): Melek.

f.+ler 13/13, 69/13, 69/22

f.+leri 69/15, 70/9, 73/1, 70/7

[=7]

fermān (Far.): Emir, buyruk, tebliğ.

f. 51/9, 59/22, 65/12, 65/18,
79/2

f.+ım 65/13

f.+ına 43/10

f.+ını 50/5

fermān kıl-: Emir vermek.

f. 65/12, 65/18

fermān ol-: Emrolunmak.

f. 59/22

[=8]

feryād (Far.): Bağırıp çağırma.

f. 31/18, 62/2, 69/20

feryād eyle-: Bağırıp, çağırma.

f. 62/2

feryād it-: Bağırıp, çağırma.

f. 31/18

[=3]

ferzend (Far.): Yavru, çocuk.

f. 24/3

f.+im 11/11, 11/17, 15/19,
22/19, 23/3

[=6]

feth (Ar.): Açma, girme.

f. 7/15, 51/6, 69/13

feth it-: Açmak.

f. 7/15, 51/6

feth ol-: Açılmak.

f. 69/13

[=3]

fevka'l-‘arz: Taprağın üzerinde,
yeryüzünde.

f. 21/19

[=1]

feyz (Ar.): Bolluk, bereket.

f.+in 82/6

[=1]

feyz-i pür-berekât-ı kudsîyye: Kutsal bereketle dolma.

f.+leriyle 3/20

[=1]

fırşat (Ar.): Uygun zaman, elverişli durum.

f. 70/6

fırşat bul-: Elverişli, uygun zaman elde etmek.

f. 70/6

[=1]

fısk-ı fücûr: Allah'a isyan içinde olma, günah işleme.

f. 36/15

[=1]

figân (Far.): Ağlayıp sızlanma.

f.+1 62/5

[=1]

fi'1 (Ar.): İş, amel, davranış.

f.+im 21/7

[=1]

fıkr (Ar.): Düşünme.

f. 27/13, 43/4, 50/15

f.+i 56/2

fıkr it-: Düşünmek.

f. 43/4

fıkr kı1-: Düşünmek.

f. 27/13, 50/15

[=4]

fırdevs (Ar.): Cennet, uçmak.

f. 15/15

[=1]

fırkat (Ar.): Ayrılık, ayrılış.

f. 49/10

[=1]

=G=

ğaddār (Ar.): Çok zulüm eden, acımasız, merhametsiz.

ğ. 68/1

[=1]

ğāfil (Ar.): İhtiyatsız, dikkatsiz.

ğ. 8/1

ğ.+iñde 52/9

[=2]

ğaflet (Ar.): İşin bilincinde olmama.

ğ. 10/15, 48/12

[=2]

ġā'ib (Ar.): Nerede olduğu bilinmeyen, bulunmayan.

ġ.+den 17/3

[=1]

ġālib (Ar.): Üstün, yenen.

ġ. 8/8

[=1]

ġam (Ar.): Tasa, kaygı, keder.

ġ. 27/15, 36/1, 37/20, 50/19, 52/20, 73/18

g.+a 39/6, 54/15

g.+dır 56/2

g.+ım 26/11, 40/2, 42/18, 46/8, 55/6

g.+ın 52/17

ġam yeme-: Tasalanmamak, üzölmemek.

ġ. 27/15, 36/1, 50/19

ġama dol-/tol-: Dertlenmek, çok üzölmek.

ġ. 39/6, 54/15

[=15]

ġam-ı miḥnet: Dert sıkıntısı.

ġ. 35/19

[=1]

ġamnāk: Gamlı, kederli.

ġ. 8/9

[=1]

ġanī (Ar.): Bol, çok.

ġ. 56/17

[=1]

ġār (Ar.): Mağara, in.

ġ. 53/1

[=1]

ġarīb (Ar.): 1. Kimsesiz, zavallı. 2. Yabancı, yabancı yerde bulunan.

ġ. 6/10, 6/16, 7/1, 7/10, 7/21, 7/7, 8/17, 8/21, 25/7, 27/18, 29/21, 38/11, 44/18, 44/8, 45/17, 45/6, 46/1, 51/2

ġ.+i 41/13

ġ.+lere 7/3

ġ.+leriñ 7/11, 7/2

[=22]

ġarīblik: Garip olma durumu.

ġ. 44/10

ğ.+de 7/8, 44/7, 44/8, 45/3,
45/5, 45/7

[=7]

ğarķ (Ar.): Boğulma, boğma.

ğ. 36/16

ğarķ ol-: Boğulmak.

ğ. 36/16

[=1]

ğavş-ı ğayyās: Allah'ın velisi.

ğ. 16/8

[=1]

ğavsü'l-vāşilīn: Hakikate, marifete
ermiş Allah'ın sevgili kulu.

ğ. 2/2

[=1]

ğavġā(Far.): Kavga, dövüş.

ğ. 18/8

ğavġā kıl-: Kavga etmek.

ğ. 18/8

[=1]

ġāyet (Ar.): Çok, fazla, oldukça.

ğ. 57/19, 57/21

[=2]

ġayrı (Ar.): Başka, özge.

ğ. 27/15, 50/19

ğ.+lıkda 50/11

[=3]

ġažab (Ar.): Öfke, kızgınlık, hiddet.

ğ. 17/1, 59/11

ġažab kıl-: Öfkelenmek, kızmak.

ğ. 17/1

[=2]

ġažablan-: Öfkelenmek, kızmak.

ğ.-up 59/15

[=1]

gec-: Söylemeden veya bitirmeden
atlamak.

g.-gil 24/21

[=1]

geç-: 1. Bırakmak, vazgeçmek. 2.
Zamanı aşmak, geride bırakmak. 3.
Bir yerden başka bir yere gitmek. 4.
Sürmek, devam etmek.

g.-di 10/15, 49/3, 50/9, 52/9

g.-dim 18/12, 25/11, 27/4, 46/4

g.-emez 75/10

g.-en 38/1, 41/19

g.-enler 48/9
g.-er 73/9, 73/9
g.-erā 27/11, 50/13, 51/2
g.-irir 51/20
g.-medim 8/6
g.-meyince 12/9
g.-mez 30/8
g.-üp 18/16, 26/9, 27/8, 29/8,
31/7, 32/5, 34/9, 37/18, 43/13, 46/7,
47/18, 54/1, 71/10

g.-üpdür 54/16

[=35]

geçür-: 1. Zaman harcamak. 2.
Zamanını aşmak, boşa harcamak.

g.-ür 64/7

g.-ürdi 53/13

[=2]

gedā (Far.): Dilenci, yoksul.

g. 40/1, 40/4, 40/5

[=3]

gel-: 1. Ulaşmak, varmak. 2. Getirmek.
3. Olmak, -e uğramak. 4. Belli bir
zamana ulaşmak. 5. Bir yerden
ayrılmak.

g. 24/8, 24/12, 24/12, 50/14,
53/15, 57/13, 62/16, 71/11, 72/8,
76/22, 80/21

g.-di 11/15, 13/13, 15/1, 15/13,
15/15, 15/18, 16/21, 16/9, 17/3, 18/3,
20/17, 21/5, 28/17, 42/13, 45/17,
46/15, 49/11, 59/10, 61/1, 61/3, 62/5,
62/9, 63/10, 63/5, 65/11, 65/15, 65/4,
66/17, 67/13, 67/15, 68/5, 69/9, 70/15,
70/21, 71/10, 71/15, 71/17, 72/16,
74/18, 74/5, 74/7, 74/9, 75/2, 76/14,
77/13, 78/17, 78/21, 78/3, 79/1, 79/11,
79/17, 79/2, 79/3, 80/1, 80/11, 80/7,
81/11, 83/16, 83/4

g.-dikde 3/7, 51/10, 71/18

g.-diler 60/11, 63/13, 63/14,
73/13

g.-dim 7/2, 17/10, 17/14,
17/18, 17/4, 17/6, 18/10, 18/14, 18/18,
18/2, 18/22, 18/6, 19/10, 19/12, 19/16,
19/20, 19/4, 19/8, 20/12, 20/16, 20/20,
20/4, 20/8, 20/9, 21/10, 21/14, 21/2,
21/6, 26/18, 28/3, 34/18, 37/12, 37/14,
37/16, 37/8, 38/16, 38/20, 39/10,
39/14, 39/18, 40/4, 44/14, 45/2, 54/6,
55/16, 83/21

g.-diñiz 54/8, 63/18

g.-e 30/13

g.-egil 77/3

g.-en 67/21, 68/1
g.-enler 48/9
g.-eyim 58/16
g.-ince 28/13
g.-iñ 17/17, 60/9
g.-meksizin 84a/6
g.-mez 59/12, 71/18
g.-miş 68/22
g.-se 44/11, 51/16
g.-sünler 65/14
g.-üben 80/5
g.-üp 3/2, 12/14, 12/15, 13/11,
13/12, 17/5, 19/2, 22/15, 28/10, 28/11,
29/1, 35/11, 41/17, 48/4, 48/6, 50/18,
51/14, 57/10, 58/7, 67/8, 69/14, 71/9,
77/21
g.-üpdür 56/21
g.-ür 53/6, 54/18, 54/3, 59/13,
63/11, 67/18, 75/10, 83/8
g.-ürem 55/15, 55/20, 57/17
g.-ürler 4/15, 63/8
[=179]
genc-i hikmet: Hikmetin hazinesi.
g. 49/9

[=1]
ger(Far.): Eğer, şayet.
g. 60/17
[=1]
gerçek: Doğru, doğruluk.
g. 34/13, 42/17
[=2]
gerçi(Far.): Her ne kadar, gerçi.
g. 84a/8
[=1]
gerek: 1. İcap. 2. Gerçekleşmesi zo-
runlu olarak beklenen, lazım.
g. 29/6, 44/11, 80/12
g.+dir 80/17
g.+dür 80/20
g.+se 53/19
[=6]
getür-: 1. Gelmesini sağlamak. 2.
İletmek. 4. Yardımcı fiil.
g. 54/11, 79/21, 80/1
g.-di 65/7
g.-dim 71/20, 71/21
g.-dün 71/17

g.-sünler 80/7

g.-ün 81/5

g.-üp 78/9, 81/7

[=11]

gevher(Far.): Mücevher, elmas.

g. 29/11, 53/18, 66/5

g.+den 66/12

g.+in 33/20

[=5]

gez-: Bir yerde dolaşmak, yürümek.

g.-di 83/13

g.-dim 19/19, 20/6

g.-en 48/17, 82/20

g.-er 83/14

g.-erken 83/15

g.-ersin 56/4

g.-meyen 33/17

g.-üp 7/12, 8/13, 9/16, 11/20,
20/3, 21/9, 32/14, 32/20, 57/18

[=18]

gılmān (Ar.): Köleler, cariyeler.

ğ. 15/13, 49/20

[=2]

gibi:1. Benzer, gibi. 2. İmişçesine, benzer biçimde, tarzda.

g. 4/13, 4/19, 6/15, 7/12, 27/4,
29/18, 32/11, 37/2, 37/5, 43/2, 44/6,
51/2, 64/12, 68/20, 81/20

[=15]

gic: (bk. geç).

g. 24/11, 24/7, 24/9

[=3]

gice: Tün, şeb, gün ağarınca kadar geçen süre.

g. 6/17, 13/1, 22/11, 22/7, 22/8,
26/2, 32/15, 35/17, 36/18, 4/14, 43/11,
47/11, 50/1, 52/19, 56/2, 58/19

g.+ler 24/17, 41/15, 52/18

g.+leri 31/2

g.+si 67/11

[=21]

gir-: 1. Dışarıdan içeriye girmek. 2. Erişmek, ulaşmak. 3. Yeni bir duruma geçmek, 4. Dalmak, içine girmek.

g. 77/9

g.-di 8/1, 12/18, 21/15, 54/9,
60/19, 64/15, 64/16, 65/19, 68/17,
70/3, 74/11, 82/18

g.-dim 9/19, 10/20, 11/10,
11/14, 11/18, 11/2, 11/22, 11/6, 12/12,
12/16, 12/20, 12/4, 12/8, 13/10, 13/14,
13/18, 13/2, 13/22, 13/6, 14/12, 14/20,
14/4, 14/8, 14/16, 17/15, 18/19, 19/17,
21/16, 21/18, 22/10, 22/14, 22/18,
22/2, 22/22, 22/6, 23/12, 23/16, 23/20,
23/21, 23/4, 23/8, 24/10, 24/14, 24/18,
24/19, 24/2, 24/22, 24/6, 25/12, 25/16,
25/20, 25/4, 25/6, 25/8, 26/12, 26/16,
26/20, 26/4, 26/8, 27/10, 27/2, 27/6,
34/14, 38/12, 38/9, 45/20, 46/10,
46/14, 46/18, 46/2, 46/22, 46/6, 47/12,
47/16, 47/20, 47/4, 47/8

g.-en 48/7

g.-er 23/3

g.-mez 11/4, 42/6

g.-se 33/3, 34/12

g.-üp 10/8, 41/3, 57/10, 74/6,
83/16

[=101]

gīt-: 1. Uzaklaşmak, gitmek. 2. Yok ol-
mak, elden çıkmak. 3. Ayrılmak, terk
etmek. 4. Yönelmek.

g. 27/20

g.-di 10/16, 27/13, 35/13,
35/14, 35/15, 39/1, 50/15, 55/8, 67/14,
73/18

g.-di 67/16

g.-em (gidem) 36/20

g.-erā (giderā) 27/12, 50/14

g.-mek 3/7

g.-ti 8/11

g.-üp (gidüp) 38/21, 54/1

[=19]

giy-: Örtünüp korunmak için bir şeyi
vücuda geçirmek.

g.-di 72/19

[=1]

giyāh (Far): Bitki, taze ot.

g. 9/16

[=1]

gizle-: Saklamak, görünmeyecek, belli
olmayacak bir yere veya bir duruma
koymak.

g.-di 78/9

g.-diler 13/17

[=2]

göç-: 1. Ölmek. 2. Bulunduğu yeri
bırakmak, terk etmek.

g.-di 15/7

g.-düm 10/18

g.-er 33/22, 51/11, 51/12

g.-üp 51/13

[=6]

gögüs: Vücudun ön kısmı, göğüs.

g.+i (gögsi) 39/4

g.+ümdeki (gögsümdeki) 18/5

g.+üm (gögsüm) 24/4

g.+ümü (gögsümü) 18/4

g.+ündeki (gögsündeki) 19/6

[=5]

gök: Yeryüzü üzerinde mavi bir kubbe gibi kaplanan boşluk, gök kubbe, sema.

g. 62/13, 69/12

g.+de 40/14, 70/9

g.+e+(göge) 11/8, 12/2, 13/4, 62/5, 69/15

gök kapısı: Gök yolu.

g. 69/12

göge ir-: Göge ulaşmak, çıkmak.

g. 62/5

göge çık-: Göge yükselmek.

g. 11/8, 13/4

göge uç-: Göge çıkmak, yükselmek.

g. 12/2

göge var-: Göge çıkmak, yükselmek.

g. 69/15

[=9]

göñül: 1. İnsanın duygu merkezi, kalp, iç. 2. İstek, arzu, heves.

g. 19/18, 22/21, 31/5, 31/6, 39/6, 40/9, 42/1, 51/8, 73/18

g.+de 34/11

g.+i+(göñli) 6/11, 10/4, 57/19, 57/6, 65/3, 70/19

g.+leri 55/3

g.+ü+(göñlü) 34/5, 51/17, 55/2

g.+üm+(göñlüm) 15/19, 16/2, 26/14, 51/5

g.+üñ+(göñlün) 6/10, 7/11

g.+ünde+(göñlünde) 72/4

g.+üne+(göñlüne) 83/10

göñül al-: Birinin sevgisini kazanmak.

g. 15/19

göñül vir-: Birine, bir şeye sevgiyle, aşkla bağlanmak, aşık olmak.

g. 19/18

göñül bağla-: Tüm sevgisiyle bağlanmak, içten sevmek, savdalanmak.

göñül gözi açıl-: İnsanın nefsinin terbiyesiyle ortaya çıkan mana alemini göremesi.

g. 40/9

g. 22/21

göñli rāḥat bul-: gönlü huzura ermek, rahatlamak.

g. 57/6

göñlü sınıuḡ: gönlü kırık olmak, üzülmek.

g. 26/14

göñlüne endiṣe düş-: Kuşkuya kapılmak, kaygılanmak.

g. 83/10

[=28]

gör-:1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek. 2. Anlamak, kavramak, sezmek. 3. Rastlamak, görmek. 4. Bilmek, öğrenmek.

g. 24/12, 56/14, 57/8, 71/11, 78/2

g.-di 6/17, 48/6, 53/18, 54/17, 54/18, 54/3, 58/9, 68/17, 69/14, 69/15, 69/22, 70/1, 70/13, 70/15, 70/5, 70/9,

73/1, 73/12, 73/14, 75/18, 81/1, 81/2, 83/9, 84/1, 70/7

g.-diler 73/17, 73/19, 76/3, 81/7, 82/4

g.-diñiz 60/4, 74/16

g.-dü 11/1, 12/14, 66/3

g.-düm 9/12, 12/7, 13/9, 15/3, 15/8, 16/16, 16/4, 18/12, 23/13, 23/22, 28/12, 28/16, 28/20, 32/16, 33/16, 38/8, 39/22, 45/9

g.-dün 55/18

g.-dün 67/19, 76/6

g.-elim 81/5

g.-gil 81/14

g.-ince 76/13

g.-iñiz 60/2

g.-ir 84/11

g.-irim 54/20

g.-medi 36/3

g.-mek 44/11, 82/13

g.-meklige 65/10

g.-meyem 38/5

g.-mez 42/19

g.-mezler 66/21

g.-se 32/15, 59/2

g.-sem 19/14, 26/5, 47/13

g.-señ 6/12

g.-sün 39/20, 82/9

g.-ünce 64/18, 66/16, 66/18,
83/17

g.-üñ 63/9, 64/9, 65/9, 82/9

g.-üp 13/8, 16/17, 23/9, 39/13,
39/14, 40/2, 45/10, 45/17, 45/8, 57/4,
60/10, 62/6, 66/4, 68/16, 68/6, 69/18,
70/2, 72/20, 72/22, 74/5, 77/20, 81/8,
84/5

g.-ür 34/7, 57/9, 61/22, 62/7,
64/4

g.-ürsün 56/4

[=119]

görün-: Görülür duruma gelmek,
gözükmek.

g.-di 69/13, 75/20, 76/1, 76/2

g.-medi 32/4

[=5]

göster-: 1. Görülmesini sağlamak. 2.
Sert biçimde karşılık vermek. 3.
Öğretmek, açıklamak.

g.-di 23/7

g.-em 78/2

g.-üp 12/18

[=3]

götür-: 1. Taşımak, ulaştırmak. 2. Bir
kimseyi bir yere kadar yürütmek.

g.-diler 13/15

g.-eyim 80/2

g.-ürseñ 58/13

[=3]

göz: Görme organı.

g. 31/14, 67/2, 82/13

g.+den 10/16

g.+i 11/5, 34/13, 34/5, 40/9,
76/12, 84/11, 84/5

g.+ine 39/20

g.+leri 73/3, 75/16

g.+lerimden 21/8

g.+lerime 32/3

g.+lerinden 33/11

g.+lerini 4/17

g.+ü 66/5

g.+üm 8/14, 13/9, 18/21,
23/22, 32/19, 36/19, 41/16, 45/9, 54/5,
61/20

g.+ün 80/13
g.+üne 59/16
g.+ün 31/11, 43/14, 54/13, 56/7
g.+üne 39/19
göz aç-: Uyanık, dikkatli olmak
g. 32/19, 43/14
göz ayırma-: Bir şeye devamlı bakmaktan kendini alamamak.
g. 56/7
gözü düş-: Bakmak.
g. 76/12
[=36]
gözyaşı: Gözyaşı bezelerinin salgıladığı, bazı etkilerle akan duru sıvı damlacıklarından her biri, yaş.
g.+mı 20/2, 33/12, 43/12
g.+nı 52/12
[=4]
gūlām (Ar.): Kuli köle.
ğ. 22/16, 61/15
[=2]
gūnā (Far.): Türlü, gidiş tarz yol.
g. 75/4
[=1]

ğupār-ı aḳdāmu'l-Ḥālidi: Halid'in ayakların tozu.
ğ. 3/17
[=1]
ğurbet(Ar.): Yabancı memleket.
ğ. 44/15, 44/19
ğ.+lige 45/13
[=3]
ğuruş: Liranın yüzde biri değerinde para.
ğ.+a 84a/16
[=1]
ğuşşa (Ar.): Acı, sıkıntı, keder.
ğ. 73/18
ğ.+yı 77/15
[=2]
gūyā (Far.): Sanki, diyelim ki.
ğ. 16/15
[=1]
gūc: Zor, kolay karşıtı.
g. 17/13
[=1]
gūft-gū: Dedi kodu

g.+dur 48/13

[=1]

göl (Far.): Genellikle kokulu olan bir çiçek.

g.+i 42/2

[=1]

göl-:1. Hoşa gidilen veya tuhafa giden olaylar, durumlar karşısında açığa vurulan duygu. 2. Eğlenmek.

g.-er 38/14, 78/11

g.-meyüp 43/8

g.-üp 52/9

[=4]

gölüş-: Karşılıklı veya birlikte gülmek.

g.-diler 81/19

[=1]

gölzâr (Far.): Gül bahçesi.

g.+ında 20/6

[=1]

gömrâh (Far.): Yolunu şaşırmış, doğru yoldan sapmış.

g. 12/18, 29/18

[=2]

gün:1. Zaman. 2. Gündüz. 3. Güneş, güneş ışığı.

g. 17/1, 17/13, 27/12, 32/15, 35/9, 36/18, 41/15, 52/4, 53/8, 53/9, 54/12, 54/15, 56/18, 59/17, 60/3, 62/2, 67/6, 75/1, 76/11, 76/9

g.+de 12/1

g.+den 70/19

g.+dür 54/12

g.+ler 62/3

g.+lerde 75/1

g.+ü 36/5

g.+ünde 72/18

[=27]

günâh (Far.): Suç, hata, günah.

g. 30/7

g.+ı 60/17

g.+ım 50/10, 63/1

g.+ıma 37/13

g.+ımdan 19/11

g.+ın 60/16, 72/14, 72/2

g.+ını 24/11

g.+ıñı 48/11

g.+lara 41/19

g.+larım 20/22

g.+ların 24/7

g.+larıñ 16/22

[=15]

gündüz: Gündüz vakti, gündüz.

g. 13/1, 22/11, 22/7, 26/2, 35/17, 43/11, 47/11, 52/19, 56/2, 58/19

g.+leri 22/8

[=11]

gürüh (Far.): Bölük, takım.

g. 69/14, 69/14, 73/7

g.+uñ 73/8

[=4]

gürz (Far.): Ağır topuz.

g. 73/2

[=1]

güven-: Güven duymak, güveni olmak, itimat etmek.

g.-ce 26/13

g.-medim 14/15

[=2]

güvence: Teminat, garanti.

g. 46/15

[=1]

güzel: Göze hoş gelen, hayranlık uyandıran.

g. 21/12, 38/21, 52/12, 56/11, 57/10, 57/9, 66/6, 68/14, 68/21

[=9]

güzer (Far.): Geçme, geçiş.

g. 9/9, 46/1

güzer kıl-: Geçmek.

g. 9/9, 46/1

[=2]

güzlük: Güzün yapılan iş.

g. 51/18

[=1]

=H=

haber (Ar.): Haber, bilgi.

h. 43/1, 43/5, 48/15, 78/6, 79/9

haber al-: Kendisine haber ulaşmak.

h. 43/1, 48/15, 78/6

haber vir-: Bildirmek, haber ulaştırmak.

h. 43/5, 79/9

[=5]

ḥabīb(Ar.): Sevilen, sevgili.

ḥ. 7/8, 69/21

ḥ.+ime 65/12

ḥ.+imsin 72/15

ḥ.+in 65/9, 71/11

ḥ.+inden 52/14

[=7]

Ḥabību'l-lāh (Ar.): Allah'ın çok sevgili kulu.

Ḥ. 70/22

[=1]

ḥabīs (Ar.): Kötü, fena.

ḥ. 36/7

[=1]

ḥ'āce (Far.): Hoca efendi, çelebi.

ḥ. 2/15, 61/2, 61/5

ḥ.+m 9/13, 19/10, 19/12, 19/16, 19/20, 20/12, 20/16, 20/18, 20/20, 20/4, 20/8, 21/10, 21/14, 21/2, 21/6

ḥ.+niñ 2/15

ḥ.+sini 14/19

[=20]

Ḥ'āce Abdulḥālīk: Özel ad.

Ḥ. 84a/1

[=1]

Ḥ'āce 'Abdu'l-lah Berķī: Özel ad.

Ḥ. 3/4, 2/6

[=2]

Ḥ'āce 'Abdü'l-ḥālīk el-Ġücdüvānī ḳuddise sırruh ḥazretleri: Özel ad.

Ḥ.+ne 3/8

Ḥ.+niñ 84a/2

[=2]

Ḥ'āce Aḥmed: Özel ad.

Ḥ. 19/5, 49/3

Ḥ.+e 37/15

[=3]

Ḥ'āce Aḥmed Yesevī: Özel ad.

Ḥ. 2/9, 2/18

[=2]

Ḥ'āce Aḥmed Yesevī ḳuddise sırruh ḥazretleri: Allah, Hoca Ahmet Yesevi'nin sırrını kutlu kılsın.

Ḥ. 3/10

Ḥ.+ne 3/6

h.+niñ 84a/3

[=3]

Ḥ^vāce Ḥasan Endākī: Özel ad.

Ḥ. 2/8

[=1]

Ḥ^vāce Ḥasan Endākī rahīma'l-lahu
te'ālā: Allah Hoca Hasan Endaki'ye
rahmet etsin.

Ḥ. 3/5

[=1]

Ḥ^vāce-lika: Hocaya kavuşma.

14/18

[=1]

Ḥ^vāce-i Cihān: Özel ad (Cihanın
hocası).

Ḥ. 84a/1

[=1]

ḥācet (Ar.): 1. İhtiyaç, lüzum. 2. Dilek,
arzu, istek.

ḥ. 20/9, 60/14, 71/22

ḥ.+im 60/15, 67/2, 72/1

ḥ.+imi 71/19

ḥācet dile-: İsteğinin yerine gelmesini
dilemek.

ḥ. 20/9

ḥācet kıl-: Dilemek, istemek.

ḥ. 60/14

[=7]

Ḥ^vāce Yūsuf Hemedānī ḳuddise sırruh
ḥāzretleri: Allah, Hoca Yusuf
Hemedani'nin sırrını kutlu kılsın.

Ḥ.+niñ 3/3

[=1]

ḥadd (Ar.):Şeriat hükümlerine göre
verilen ceza.

h.+den 54/16

ḥ.+i 30/19

ḥ.+in 36/15

ḥ.+ine 30/7

ḥaddın aş-: Aşırı gitmek, ölçüyü
kaçırmak.

ḥ. 36/15

ḥadden geç-: Sınırı aşmak.

ḥ. 54/16

[=3]

ḥādī (Ar.): Doğru yolu gösteren,
hidayet eden.

h. 35/7, 36/11

hādī ol-: Doğru yolu göstermek.

h. 35/7, 36/11

[=2]

hādīm (Ar.): Hitmetçi, hizmet eden.

h. 57/9

h.+em 56/12

h.+i 57/15

[=3]

hādīm-ini' āli'n-Nakşibendī:

Nakşibendi tarikatının hitmetçisi.

h. 3/17

[=1]

hādīş (Ar.): Hz. Muhammed'in mübarek sözleri.

h. 7/4, 16/15, 30/10, 39/5

h.+i 43/4

[=5]

hāfi (Ar.): Gizli, saklı, sır.

h. 3/10, 4/3

hāfi buyrulma-: Gizlenmemek.

h. 3/10, 4/3

[=2]

hāfr (Ar.): Kazma, kazılma.

h. 75/13

hāfr it-: Kazmak.

h. 75/13

[=1]

hāk (Far.): Toprak.

h. 41/2

[=1]

Hāk (Ar.): 1. Allah, Tanrı. 2. Gerçek.

H. 5/3, 8/2, 11/7, 23/7, 25/17, 28/6, 29/3, 29/4, 29/7, 30/13, 30/19, 30/20, 31/16, 31/17, 34/10, 34/11, 34/15, 34/19, 34/7, 35/18, 35/5, 35/6, 36/1, 36/10, 36/13, 36/19, 36/6, 38/6, 40/13, 41/3, 41/7, 47/5, 49/7, 52/17, 60/5, 64/10, 65/15, 65/5, 65/6, 66/4, 66/5, 68/14, 69/16, 69/6, 70/15, 70/4, 71/13, 79/6, 81/12, 81/17, 82/14

H.+a 7/9, 12/6, 16/12, 16/17, 17/10, 17/14, 17/18, 17/4, 17/6, 18/1, 18/10, 18/14, 18/18, 18/2, 18/22, 18/6, 19/18, 19/4, 19/8, 22/1, 23/19, 25/9, 26/1, 31/15, 31/5, 40/5, 46/3, 47/9, 65/6, 65/8

H.+dan 7/22, 8/20, 17/15, 20/15, 21/1, 24/5, 27/15, 30/14, 34/20, 38/14, 40/12, 40/16, 40/20, 41/12, 41/6, 41/8, 50/19, 65/11, 70/21, 71/17

Ḥ.+ı 10/5

Ḥ.+ı 19/2, 20/1, 22/4, 25/15,
26/14, 32/4, 32/5

h.+ı 46/16

h.+ıñ 45/15

h.+la 16/19

[=122]

Ḥakka'l-yakın: Bilgi ve marifet
mertebelerinin en yükseği, Allah'a
yakın olma.

h. 31/20

[=1]

ḥakḳāk (Ar.): Oymacı.

h.+larda 84a/14

[=1]

ḥakīkat (Ar.): Doğru, gerçek.

ḥ. 33/9, 34/3

ḥ.+da 29/3, 40/11

ḥ.+den 31/20, 31/3

ḥ.+lū 34/15

[=7]

Ḥakḳlan-: Allah ile bütünleşmek.

ḥ.-dım 16/19

[=1]

Ḥakḳ Mustafā: Özel ad.

Ḥ. 9/2, 9/4, 11/1, 11/11, 11/17,
11/3, 12/17, 16/4, 19/7, 22/15, 22/17

Ḥ.+yı 14/9

[=12]

Ḥakḳ-perest: Allah'a tapınan,
doğruluktan ayrılmayan

Ḥ.+ler 10/9, 12/11

[=2]

Ḥakḳ te'ālā: Yüce Allah.

Ḥ. 69/20, 79/4

[=2]

ḥakpāy: Ayağın tozu.

h.+e 53/22

[=1]

ḥāl(Ar.): Durum, vaziyet, görünüş.

ḥ. 22/9, 29/12, 29/15, 42/12,
42/8

ḥ.+de 76/2

ḥ.+i 33/3, 71/18

ḥ.+im 12/15, 18/19, 18/21,
40/2

ḥ.+ime 56/11

ḥ.+in 24/1, 60/10

h.+ini 34/16, 54/10

h.+leriñ 7/1

[=18]

hāl: (bk. hāl).

h.+ini 62/6

[=1]

hāl-i ‘aşk: Aşkın hali.

h.+dan 48/15

[=1]

hālā (Ar.): Şimdiye kadar, o zamana kadar, henüz.

h. 74/10

[=1]

hālāyık(Ar.): Yaratılmışlar, mahlukat.

h.+a 10/12, 11/20

h.+dan 6/11, 6/15, 13/3

h.+ı 65/1

[=6]

Hālīk-ı Perverdgār: Besleyeci, rızıklandırıcı Allah.

H. 66/6

[=1]

hālīfe (Ar.): Birinin yerine geçen kimse, devlet reisi.

h.+leri 2/3

h.+si 2/6, 2/8, 2/8

[=4]

hālīş (Ar.): Temiz, doğru, saf.

h. 10/1, 64/7, 82/7

hālīş ol-: Doğru olmak.

h. 10/1

[=3]

halk (Ar.): 1. Yaratma, yaratılma. 2.Ahali, insanlar, halk.

h. 60/8

h.+a 11/5, 31/10, 40/7, 40/8

h.+dan 27/11, 27/5, 50/13

h.+ı 7/12, 30/8, 76/2, 76/4

h.+ını 2/9

halk it-: Yaratmak, yaratılmak.

h. 60/8

[=13]

halk-ı ‘ālem: Bütün insanlar.

h. 82/8

[=1]

halk-ı Hūdā: Allah’ın yarattıkları.

h. 37/6

[=1]
ḥallol-: Çözümlemek, sonuçlanmak.
ḥ.-dı 68/3
[=1]
ḥām (Far.): Büklüm, kıvrım.
ḥ.+ları 44/19
[=1]
ḥamd (Ar.): Şükür, bağlanma.
ḥ.+ıñ 19/9
[=1]
ḥamd ü şenā: Şükür ve övgü.
ḥ. 52/13
[=1]
ḥamr (Ar.): Şarap.
ḥ.+ı 68/9
[=1]
ḥāne (Far.): Ev, mesken
ḥ.+ñize 54/6
ḥ.+sine 54/2, 76/14
ḥ.+ye 54/9
[=4]
ḥānedān-ı ‘aẓīmü’ş-şān: Şan ve şerefi
yüce olan hükümdar.

ḥ.+larındandır 3/12
[=1]
ḥānümān (Far.): Aile, soy.
ḥ.+dan 8/6
[=1]
ḥār (Far.): Diken.
ḥ. 61/19
[=1]
ḥarāb (Ar.): Yıkma, bozma, tahrip et-
me.
ḥ. 18/19, 18/21, 33/3, 67/20
[=4]
harāb: (bk. ḥarāb).
h. 36/14, 46/11
hārab ol-: Yıkılmak.
h. 36/14
hārab kal-: Yıkılmak.
h. 46/11
[=2]
ḥarām(Ar.): Yapılması veya kulla-
nılması dinen yasak olan, helal ol-
mayan
ḥ. 22/4, 25/10, 30/17, 31/6

ḥarām kııl-: Yasaklamak.

ḥ. 22/4, 25/10

[=4]

ḥarb(Ar.): Cenk, kavga, savaş.

h. 53/4

ḥarb eyle-: Savaşmak.

ḥ. 53/4

[=1]

ḥareket (Ar.): Tavır, tarz, davranış.

ḥ.+i 74/10

[=1]

ḥarem (Ar.): Herkesin girmesine izin verilmeyen, saygıdeğer ve kutsal yer.

ḥ. 25/6, 26/12, 45/20

ḥarem ol-:Haram olmak, el değmemek, el çekmek.

ḥ. 25/6, 26/12, 45/20

[=3]

ḥarīr (Ar.): İpek.

ḥ. 13/12

[=1]

ḥārīş(Ar.): Hırslı, tamahkâr.

ḥ.+leri 31/12

[=1]

ḥāş (Ar.): 1. Özgü, özel, mahsus. 2. Eren, ermiş.

ḥ. 33/20, 44/20

[=2]

Ḥasan: Özel ad (Hz. Muhammed'in torunu).

Ḥ. 55/1, 58/8

[=2]

Ḥasan Şükrü: Özel ad.

Ḥ. 3/18

[=1]

ḥasenāt (Ar.): İyilikler güzellikler.

ḥ. 20/22

[=1]

ḥaşīr (Ar.): Saz, kabuk, yaprak vb. bir bitki maddesiyle yapılmış örtü.

ḥ. 78/10

[=1]

ḥasret(Ar.): Özlem, hasret, iştıyak.

ḥ. 14/19, 37/4, 81/9

ḥ.+ā 10/16

ḥ.+de 52/11

[=4]

ḥasta(Far.): Sıhhati yerinde olmayan, hasta.

ḥ. 38/7

ḥasta ol-: Hastalanmak.

ḥ. 38/7

[=1]

ḥaṣḥāṣ (Ar.): Afyon yağı çıkarılan bir bitki.

ḥ. 32/3

[=1]

ḥaṣīr (Ar.): Toplayan bir araya getiren.

ḥ.+ı 81/1

[=1]

ḥaṭā(Ar.): 1. Günah, kabahat, suç. 2.Yanlışlık, hata.

ḥ. 20/10, 34/12

[=2]

ḥāṭır (Ar.): 1. Gönül, kalb. 2. Keyif, hâl, durum

ḥ.+ı 79/16

ḥ.+ıñ 38/7

ḥāṭır olma-: Gönlü olmamak.

ḥ. 79/16

ḥāṭırın şorma-: Hallerini sormamak.

ḥ. 38/7

[=2]

ḥatun: Kadın, hanım.

ḥ. 53/19, 76/15, 79/13, 80/19, 80/3

ḥ.+a 80/1

ḥ.+ı 76/21

ḥ.+u 54/21, 80/13

ḥ.+una 76/14, 76/19, 79/11, 80/11

[=13]

ḥaṭve (Ar.): Adım.

ḥ.+si 66/14

[=1]

Hāy (Far.): Tasavvufta Allah.

H. 15/7, 26/3

[=2]

ḥay (Ar.): Diri, canlı.

ḥ.+ları 81/15

[=1]

ḥayā(Ar.): Ar, namus, edeb.

ḥ.+ñ 61/5

[=1]

ḥayāt (Ar.): Yaşam, ömür.

ḥ. 20/22

ḥayāt bul-: Yaşamak.

ḥ. 20/22

[=1]

ḥayfā (Ar.): Heyhat, yazık, vah.

ḥ. 27/9, 29/13, 30/3, 30/3

[=4]

ḥayme (Ar.): Çadır.

ḥ. 56/14, 57/4, 57/5

[=3]

ḥayr (Ar.): İyilik, iyi iş, fayda.

ḥ. 82/5

[=1]

ḥayrān(Ar.): Şaşakalmış, şaşkın.

ḥ. 28/14, 34/5, 34/6, 39/13, 39/2, 45/10, 53/18, 60/22, 73/22, 75/10, 81/8

ḥayrān ḳal-: Şaşırmak, hayret etmek.

ḥ. 28/14, 39/13, 45/10, 53/18, 81/8

ḥayrān ol-: Şaşırmak, hayret etmek.

ḥ. 34/6, 39/2, 60/22, 73/22

[=11]

ḥayr-ı seḥāvet: El açıklığı, cömertliğin hayrı.

ḥ. 64/3

[=1]

ḥayvānāt (Ar.): Hayvanlar.

ḥ.+a 58/17

[=1]

ḥazān (Far.): Güz mevsimi.

ḥ. 38/4, 42/2

ḥazān ol-: Solmak.

H 42/2

[=2]

ḥāzır (Ar.): 1. Bir işi yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan. 2. Huzurda olan.

ḥ. 7/16, 8/10, 8/14, 16/2, 16/7, 23/22, 36/6, 40/17, 41/11, 48/11, 67/10, 68/22, 77/13, 77/19, 77/4, 80/10, 80/6, 83/22

ḥ.+sın 10/14, 37/10

ḥāzır ol-: Hazırlamak, hazır olmak.

ḥ. 7/16, 8/10, 16/2, 16/7, 36/6, 68/22, 80/10, 83/22

ḥāzır bul-: Hazırlanmış olmak.

h. 41/11

hāzır dur-: Hazır olmuş bir vaziyette beklemek.

h. 8/14

hāzır gör-: Hazır olmuş bir vaziyette görmek.

h. 23/22

hāzır kıl-: Hazırlamak.

h. 48/11, 77/13

hāzır tur-: Hazır olmuş bir vaziyette beklemek.

h. 67/10

[=20]

hazîne (Ar.): Nakit ve kıymetli eşyalardan oluşan yük.

h.+nde 71/21

[=1]

hazret (Ar.): Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan.

h. 54/9, 69/9, 72/21

h.+e 48/4

h.+iñe 28/3, 35/2, 35/20, 35/4, 36/12, 65/10, 67/3

h.+leri 76/16

h.+lerine 2/15

h.+leriniñ 2/3, 3/20, 2/11

[=16]

Hazret-i Cebre'îl: Bütün peygamberlere haber getirendir.

H. 71/5

[=1]

Hazret-i Cibrîl: (bk.Hazret-i Cebre'îl).

H. 63/9

[=1]

Hazret-i Fâtıma: Özel ad (Hz Muhammed'in kızı).

H. 54/13

[=1]

hazret-i risâlet: Hz. Muhammed'in bir ismi.

h. 2/14

[=1]

Hazret-i Selmân: Özel ad (Sahabelerden biri).

H. 75/12

[=1]

Hazret-i Seyh: Özel ad (Şeyh hazretleri).

h.+e 4/14

h.+iñ 4/15, 4/15

[=3]

Hazret-i Seyh kuddise sirruh: Allah Şeyh Hazretleri'nin sırrını kutlu kılsın.

h. 4/16

[=1]

hedāyā (Ar.): Hediyeler, armağanlar, ihsanlar.

h. 57/2

[=1]

hedīye (Ar.): Armağan.

h. 63/21, 63/22

[=2]

heft (Far.): Yedi.

h.+im 11/9

[=1]

heft-i āsumān: Yedi Gök, Göğün yedi katı.

h. 59/19

[=1]

helāk (Ar.): Mahvolma.

h. 59/14

helāk ol-: Mahvolmak.

h. 59/14

[=1]

hem(Far.): Özellikle, zaten, bir de, şurasi da var ki anlamlarında kullanılan söz.

h. 21/9, 27/18, 29/2, 38/2, 40/18, 44/16, 44/18, 44/20, 45/11, 50/14, 53/17, 55/1, 55/14, 59/8, 60/2, 62/11, 62/13, 62/15, 62/6, 62/7, 63/13, 63/7, 64/2, 64/6, 68/5, 70/11, 72/1, 72/9, 73/15, 73/9, 73/9, 75/7, 76/5, 77/2, 79/22, 80/7, 81/19, 81/2, 81/5, 81/7, 81/8, 82/19, 83/1, 83/3, 84/6

[=45]

hem-çehār: DörtlÜ.

h. 24/20

[=1]

hem-dem: Birlikte yaşayan, arkadaş.

h. 6/13, 26/8, 46/6

[=3]

hem-hāne: Aynı evde oturan, ev arkadaşı

h.+si 33/15

[=1]

hem-Manşūr: Mansur gibi.

h. 28/8

[=1]

hem-rāh: Yol arkadaşı, yoldaş.

h. 12/19

h.+ların 35/13

[=2]

hem-şāhid: Şahit, tanık olan.

h. 29/16

[=1]

hemān (Far.): Hemen, çabucak.

h. 53/16

[=1]

heme (Far.): Hep, bütün.

h. 13/5, 21/20, 34/12

[=3]

hendek (Ar.): Geçemeye engel olacak biçimde uzunlamasına kazılmış derin çukur.

h. 75/12, 75/13, 75/9

[=3]

hep(Far.): Eksik olmamak üzere, bütün, tüm olarak.

h. 65/14

[=1]

her (Far.): Her bir, her, -in hepsi.

h. 6/8, 7/4, 7/5, 8/21, 13/8, 15/1, 18/12, 19/14, 20/10, 24/11, 24/7, 27/1, 28/18, 29/19, 33/3, 34/21, 37/12, 37/16, 4/14, 4/17, 4/19, 45/8, 50/1, 53/13, 56/5, 56/9, 59/5, 60/14, 60/8, 63/8, 64/3, 66/14, 70/6, 72/10, 73/1, 74/1, 74/2, 74/7, 75/4, 78/8, 78/9, 81/16

[=42]

hergiz(Far.): Asla, katiyen, hiçbir zaman.

h. 27/1, 80/9

[=2]

herkes (Far.): İnsanların bütünü, cümle âlem.

h.+e 78/19

[=1]

hevā(Ar.): İstek, arzu.

h. 26/19, 44/3, 46/11

hevā kı1-: İstemek, arzulamak.

h. 26/19, 44/3, 46/11

[=3]

hey:Seslenmek veya ilgi ve dikkat çekmek için kullanılan söz.

h. 15/18, 15/18, 66/19, 66/19

[=4]

heybet (Ar.): Azamet, büyüklük, gösteriş.

h. 59/14, 64/18

[=2]

hezār (Far.): Pek çok, binlerce.

h. 42/4

[=1]

hırlaş-: Karşılıklı hırlamak.

h.-up 4/19

[=1]

Hızır Baba: Özel ad.

H.+m 12/19, 16/7

[=2]

hicābāt (Ar.): Tılsımlar.

h.+ı 71/10

[=1]

hiç (Far.): Asla, hiç.

h. 9/21, 17/12, 27/17, 29/15, 36/3, 37/6, 43/8, 45/14, 51/1, 60/20, 60/22, 75/15, 78/20

[=13]

hidmet (Ar.): Birinin işini görme, hizmet, kulluk.

h. 8/14, 11/21, 14/1, 23/18, 26/5, 40/6, 47/13, 49/16, 55/15, 58/15, 59/6

h.+inde 3/3, 8/13, 41/2

h.+ine 63/4, 67/3

h.+ini 16/10, 59/1

h.+lerinde 2/16

hidmet et-/it-: İşini görmek, kulluk etmek.

h. 55/15, 58/15

hidmet kıl-: İşini görmek, kulluk etmek.

h. 8/14, 11/21, 14/1, 23/18, 26/5, 40/6, 47/13, 58/15

[=19]

hidmet-i şerif: Şerefli hizmeti.

h.+lerinden 3/1

[=1]

ḥidmetkār(Ar.+Far.): Hizmetçi.

h.+a 56/10

[=1]

ḥikāye (Ar.): Hikāye.

ḥ.+sin 77/16

[=1]

ḥikmet(Ar.): Gizli sebep, sır.

ḥ. 3/14, 6/4, 14/6, 16/13, 30/3

ḥ.+dir 81/6

ḥ.+i 3/15

ḥ.+imden 39/19

ḥ.+inden 84a/4

ḥ.+leriñ 19/9

[=10]

ḥikmet-i ḥekīmāne: Bilgeliklerinin hikmeti, sırrı

ḥ.+lerini 3/21

[=1]

hilāl (Ar.): Ay.

h. 11/5

[=1]

ḥil'at (Ar.):Padişah veya vezir tarafından verilen süslü elbise.

h.+in 72/19

[=1]

ḥile (Ar.): Oyun, aldatma, hile.

ḥ. 75/15

[=1]

ḥimāyet (Ar.): Koruma.

h. 29/3

[=1]

himem-i rūḥāniyyet-i ḳudsiyyeleri:

Kutsal manevi gücün himmetleri

h. 84a/12

[=1]

himmet (Ar.): Lütuf, iyilik, kerem.

h. 30/4, 54/16

h.+i 78/16

h.+im 24/16

[=4]

Hindistān(Ar.+Far.):Hindistan (Yer adı).

H. 76/3

[=1]

ḥin-i murākabe: Tanrı'ya bağlanarak çile doldurma vakti, anı.

h.+de 4/15
[=1]
hıtām-ı tercüme: Çevirinin, tercümenin sonu.
h.+siyle 5/2
[=1]
hor (Far.): Hakir, zelil, aşağı.
h. 10/11, 52/20, 57/6
hor eyle-: Aşağılamak.
h. 10/11
[=3]
Horāsān: Yer adı.
H. 44/9
[=1]
horla-: Boğaz ve burundan gürültülü sesler çıkarmak.
h.-dık 65/1
[=1]
hōrluk: Hakaret, zillet.
h. 23/13, 33/18
h.+la 29/13
[=3]
horos: Eskiden uncu değirmenlerinde mevcut üst ve alt taşlarının bulunduğu

ve etrafından hayvanın döndüğü yere verilen ad.

h.+dur 69/19
[=1]
hoş (Far.): Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren.

h. 17/3, 24/17, 36/11, 48/16, 54/8, 55/3, 57/19, 63/18, 63/5, 68/2, 74/1

hoş gel-: İyi görünmek, beğenilmek.

h. 54/8, 63/5, 63/18

hoş ol-: Huzura kavuşmak, rahat olmak.

h. 57/19

[=11]

hoş-vakt: Zamanı hoş geçen, mutlu.

h. 72/20

hoş-vakt bul-: Rahatlamak, mutlu olmak.

h 72/20

[=1]

hoşla-: Hoşlanmak.

h.-p 6/10

h.-yup 7/11

[=2]

hoşlan-: (bk. hoşla-).

h.-dı 77/5

[=1]

hoşnūd(Far.): Razı, memnun.

h. 62/22

[=1]

hoşt: Köpekleri ürkütüp kaçırmak için çıkarılan ses.

h. 4/17

hoşt buyur-: Ses çıkarmak.

h. 4/17

[=1]

Hū (Ar.): Allah.

H. 12/9, 12/9, 46/20, 46/20

[=4]

hūb(Far.): Güzel, hoş.

h.+lar 38/21

[=1]

Ḥudā (Far.): Allah, Tanrı.

Ḥ. 10/4, 60/1, 63/12, 64/3

Ḥ.+dan 44/11

Ḥ.+nıñ 65/9

Ḥ.+ya 55/9, 59/21, 62/14, 62/15

Ḥ.+yı 82/17

[=11]

Ḥudāvend (Far.): Allah, Tanrı.

Ḥ.+ā 36/13

[=1]

hulefā (Ar.): Halifeler.

h.+sı 2/3

[=1]

hulefā-yı erba‘: Dört halife, ilk dört halife.

h.+dan 2/6

[=1]

hulq-i hūsn: İyi güzel huy.

h.+le 8/18

[=1]

hulle (Ar.): Cennet elbisesi, cennette giyileceğine inanılan bir tür elbise.

h. 68/11

[=1]

hūn (Far.): Kan.

h. 55/2

[=1]

ḥūr (Ar.): Cennet kızları.

ḥ. 15/13, 49/20

ḥ.+ā 74/2

[=3]

ḥūrī (Far.+Ar.): Cennet kızları.

ḥ. 65/13

ḥ.+ler 13/12, 16/3, 49/16,
73/13

[=5]

ḥurma (Far.): Hurma ağacının
meyvesi.

ḥ. 2/16, 9/7, 12/17, 58/3, 58/6,
59/5

[=6]

ḥurūc (Ar.): Çıkma, dışarıya doğru
yönelme.

h. 55/7

ḥurūc eyle-: Çıkmak.

[=1]

Hūy (Far.): Tasavvufta Allah.

H. 15/7, 26/3

[=2]

ḥuẓūr (Ar.): Ön, yan, kat, makam.

ḥ.+unda 53/9

[=1]

ḥuẓūr-ı devlet: Devletin huzuru.

ḥ.+e 79/18

[=1]

ḥuẓūr-ı Resūl: (Hz Muhammed)
Peygamberin önü, yanı.

ḥ.+e 63/13

[=1]

ḥükūm (Ar.): Hâkimlik, nüfuz.

h.+ün 35/10

[=1]

ḥürmet(Ar.): Saygı, itibar.

ḥ. 49/15, 62/17

ḥ.+ine 60/5

ḥürmet it-: Saygı göstermek.

ḥ. 62/5

[=3]

Hüseyn: Özel ad (Hz Muhammed'in
torunu).

H. 58/8

H.+iñ 55/1

[=2]

=I=

ırak: Uzakta bulunan, uzak.

i. 17/15, 44/9, 52/1, 56/21

[=4]

ırmak: Çoğunlukla denize dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından enbüyük akarsu, nehir.

i. 73/14

[=1]

=İ=

i-: İmek mastarı.

i.-di 52/19, 53/2, 58/18, 60/17, 60/17, 61/5, 68/1, 68/7, 68/8, 73/15, 73/16, 73/3, 73/3, 74/11, 75/1, 77/17, 77/18, 77/19, 77/20, 78/15, 79/7, 83/11, 83/12, 83/14, 83/15, 84/2

i.-dik 82/11

i.-dim 21/9

i.-dügün 84/1

i.-ken 4/15

i.-miş 2/18, 42/5, 42/6, 42/7, 49/16

i.-se 4/12, 15/3, 23/21

i.-señ 7/11, 14/1, 19/5, 43/1

[=42]

‘ibādet (Ar.): Kulluk vazifesi, ibadet.

i. 13/1

‘ibādet kıl-: İbadetle meşgul olmak, Tanrı buyruklarını yerine getirmek.

i. 13/1

[=1]

iblis (Ar.): Şeytan.

i. 60/3

[=1]

‘ibret (Ar.): kötü bir olaydan alınması gereken ders, uyarıcı sonuç.

i. 43/2

i.+dir 82/1

‘ibret al-: Ders almak.

i. 43/2

[=2]

icābet (Ar.): Bir buyruk veya isteğe uyma, kabul etme, razı olma.

i. 60/14

icābet buyur-: İsteği kabul etmek.

i. 60/14

[=1]

iç:1. Bir şeyin içerisi, dahil, iç, dış karşısı. 2. Toplu bir durumda bulunan kimse, ara, arası.

i.+erüye 57/13

i.+i 33/10, 62/1, 62/9, 66/10, 78/12

i.+im 16/6, 23/6, 54/15

i.+in 50/7

i.+inde 62/8, 70/20, 73/1, 81/2, 81/8, 82/8, 83/15

i.+ine 73/5

i.+iñe 29/11, 50/5

i.+re 11/15, 13/16, 16/3, 26/11, 36/16, 36/3, 38/18, 38/4, 40/8, 43/21, 44/8, 45/6, 46/8, 49/19, 55/5, 57/10, 65/16, 68/4, 74/1, 74/9

içi yan-: Acı verici bir olay nedeniyle çok üzölmek.

i. 62/9

içiñe bağla-: İçinde tutmak.

i. 50/5

içine sal-: Bir şeyin içine atmak.

i. 29/11, 73/5

[=40]

iç-: Bir sıvıyı ağıza alıp yutmak.

i.-di 68/10

i.-dim 7/6, 8/12, 16/1, 27/3

i.-en 48/1, 48/2

i.-erdi 14/7

i.-erler 74/4

i.-irür 51/16

i.-medim 8/5

i.-mek 25/18, 47/6

i.-üp 35/19, 40/15

[=15]

içir-: İçmesine yol açmak, içmesini sağlamak.

i.-di 16/8

[=1]

içün 1. Amacıyla, maksadıyla. 2. Sebep ve sonuç belirten bir söz.

i. 15/16, 18/8, 21/9, 24/5, 25/17, 25/18, 25/19, 27/15, 30/5, 31/8, 35/18, 36/1, 40/1, 45/2, 47/5, 47/6, 47/7, 49/11, 50/19, 53/20, 53/4, 55/16, 55/3, 55/6, 57/18, 63/22, 64/11, 72/17, 74/3, 75/2, 75/9, 76/10, 76/18, 82/13, 82/13, 83/7

[=36]

ifāza (Ar.): Bolca verme.

i. 4/7

ifāza bekle-: Bolca verilmesini ummak.

i. 4/7

[=1]

iftihār (Ar.): Övünme, kıvanma, kıvanç.

i. 71/2

[=1]

igri: (bk. egri).

i. 37/19

[=1]

ihānet (Ar.): Hainlik, aldatma.

i.+ler 28/7

[=1]

ihdā (Ar.): Sunma, hediye verme.

i. 2/18

ihdā kılm-: Sunulmak.

i. 2/18

[=1]

ihlāş (Ar.): Samimiyet, doğruluk.

i. 19/13, 19/18, 39/20, 41/20

i.+ın 64/6

i.+la 82/5

i.+lu 48/10

ihlāş kılm-: Allah'a rızasını ve hoşnutluğunu kazanmak.

i. 19/13

[=7]

ihlizāz (Ar.): Titreşim, titreşme.

i. 59/19

ihlizāz eyle-: Titreşmek.

i. 59/19

[=1]

ihvān (Ar.): Eş, dost, arkadaş.

i.+ıma 45/11

[=1]

ihyā (Ar.): Canlandırma, diriltme.

i. 81/15

ihyā eyle-: Canlandırmak, diriltmek.

i. 8/15

[=1]

iki: Sayı.

i. 12/14, 25/2, 32/3, 37/2, 50/18, 60/5, 68/10, 71/16, 72/8, 77/17, 77/2, 79/7, 80/13, 82/6

i.+miz 62/21

i.+nci 2/7, 69/17

i.+si 4/14, 4/17, 4/19, 63/17,
63/8, 70/6, 78/8, 79/8

i.+sin 68/12, 78/9

[=27]

iktidā (Ar.): Uyuma, uyum gösterme.

i. 2/4

iktidā eyle-: Uymak.

i. 2/4

[=1]

İlāhī (Ar.): Allah, Tanrı'ya özgü.

İ.+i 19/9

[=1]

ila'l-lāh (Ar.): İlahi Allah.

i. 26/22

[=1]

ile1. Cümlede aynı görevde bulunan iki öğeyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz. 2. Birliktelik, beraberlik anlatan cümleler yapar.

i. 2/14, 3/7, 10/15, 29/14,
39/20, 42/12, 42/8, 48/12, 48/3, 49/10,
49/14, 49/15, 60/12, 84a/12

[=14]

i'lem (Ar. i'lām): Duyurma, bildirme, anlatma.

i. 47/8

[=1]

ilet-: Götürmek, ulaştırmak.

i.-ür 58/2

[=1]

ilhām (Ar.): Esin.

i. 20/15, 20/17, 34/10

ilhām gel-: Esinlenmek.

i. 20/17

[=3]

illā (Ar.): Hele, özellikle, mutlaka.

i. 9/22

[=1]

‘illiyyūn (Ar.): Cennetin ve gökyüzünün en kutsal, en yüksek tabakası.

‘i.+a 13/17

[=1]

‘ilm (Ar.): Bilgi, ilim.

‘i.+inden 29/10

‘i.+ini 29/12

[=2]

‘**ilme’l-yakīn**: İlimle bilmek.

‘i. 31/19

[=1]

‘**İlm-i hikmet**: Hikmet bilgisi.

‘i. 70/20

[=1]

iltifāt (Ar.): Hatır sorma, tatlı davranma, ilgi gösterme.

i. 67/15, 67/22

iltifāt buyurma-: İlgi göstermemek.

i. 67/15

iltifāt kıılma-: İlgi göstermemek, hatır sormamak.

i. 67/22

[=2]

İmā (Ar.): Dolaylı olarak anlatma, üstü kapalı olarak belirtme.

İ. 29/9

İmā kııl-: Dolaylı olarak anlatmak.

İ. 29/9

[=1]

imām (Ar.): Hz Muhammed’den sonra onun vekilliği görevini üzrime alan halifelere verilen unvan.

i. 22/15, 69/2, 69/4, 69/5

[=4]

İmām-ı Birgivi rahimehu’l-lāh hazretleri:Özel ad. (İmam Birgivi’ye Allah rahmet eylesin).

i. 4/8

[=1]

īmān (Ar.): Kutsal inanç, islam dinine inanma.

ī. 49/6

ī.+ı 43/22

ī.+ıma 8/9, 44/2

ī.+ını 43/19, 51/18

ī.+ıñ 74/17

ī.+sızlar 44/1

[=8]

īmān-ı yektā: Tek inanç.

ī. 64/2

[=1]

imdi: Şimdi.

i. 37/7, 41/17, 42/2, 52/17, 77/15, 80/12, 80/14, 80/22, 80/9

[=9]

imsāk (Ar.): Bir şeyden el çekerek
nefsine hâkim olma, perhiz.

i. 50/1

imsāk it-: Bir şeyden el çekerek
nefsine hâkim olmak.

i. 50/1

[=1]

in-: Yüksekten veya yukarıdan aşağıya
doğru gelmek.

i.-üp 57/14

[=1]

in‘ām (Ar.): İyilik etme, ihsan.

i. 9/4, 17/5, 22/17

in‘ām vir-: İyilik etmek.

i.17/5

[=3]

inan-: Doğru olarak benimsemek,
inanmak.

i.-ma 50/14

i.+mayan 48/6

i.-magıl 27/12

i.-mayan 74/14

[=3]

‘ināyet (Ar.): İyilik, ihsan, lütuf.

‘i. 51/20

‘i.+dir 48/14

‘ināyet kı-: İyilik etmek, ihsan
buyurmak.

‘i. 51/20

[=2]

ince: Kendi cinsinden olanlara göre
dar ve kalınlığı az olan, kalın karşısı.

i. 51/19

[=1]

inci: İstiridye gibi bazı deniz
hayvanlarının içerisinde oluşan,
değerli, küçük, sert sedef renginde süs
tanesi.

i. 66/8

[=1]

incit-: Kötü söz ve davranışla birini
kırmak, üzme.

i.-megil 28/19

[=1]

infāk (Ar.): Nafaka verip bir kimsenin
geçimini sağlama.

i. 55/16

[=1]

infāk-ı ehl-i beyt: Ev halkının geçimi.

i. 56/6

infāk-ı ehl-i beyt it-: Ev halkının geçimini sağlamak.

i. 56/6

[=1]

infāk-ı ehl-i ʿıyāl: Ailenin fertlerinin geçimi.

i. 56/18

infāk-ı ehl-i ʿıyāl it: Ailenin fertlerinin geçimini sağlamak.

i. 56/18

[=1]

intisāb (Ar.): Bağlanma, bağlı olma.

i.+ları 3/12

[=1]

iñle-: Acı, üzüntü belirten kesik sesler çıkarmak.

i.-di 62/13

[=1]

ip: İplik.

i. 4/16, 58/18, 61/17, 62/7

i.+le 58/20

ip at: İdam etmek.

i. 4/16

[=5]

ir-:Erişmek, ulaşmak.

i.-di 62/5, 65/10, 73/2, 73/4, 74/2, 74/4, 76/4, 78/20

i.-ur 45/3

i.-ür 45/4

[=10]

irciʿi (Ar.): Dönme.

i. 51/10

[=1]

iriş-: Ulaşmak.

i.-di 3/6, 11/13, 44/15, 44/18

i.-mişlerdir 3/4

i.-se 44/19

[=6]

irşād (Ar.): Doğru yolu gösterme.

i. 2/10, 3/6

i.+a 3/4

irşād it-: Doğru yolu göstermek.

i. 2/10

[=3]

īṣāl (Ar.): Ulaştırma, eriştirme.

ī. 36/13

īṣāl eyle-: Ulaştırmak, eriştirmek.

ī. 36/13

[=1]

īṣār (Ar.): Bahşış verme, dağıtma.

ī. 57/2

īṣār kıl-: Bahşış vermek, dağıtmak.

i. 57/2

[=1]

‘īṣā resūl: Özel ad (İsa Peygamber).

‘ī.+in 70/1

[=1]

isim (Ar.): Ad, isim.

i.+i 57/1

i.+iñ 64/5

i.+iñiz 55/14

i.+dir 4/13

[=4]

İslām (Ar.): Müslümanlık.

İ. 13/21

[=1]

İsmā‘īl: Özel ad.

İ. 84a/14

[=1]

İsrāfīl: Özel ad.

i. 67/10

[=1]

iste-: 1. Bir şeyin kendisine verilmesini veya yapılmasını söylemek, dilemek. 2. İstek duymak, arzulamak.

i. 39/16

i.-medi 36/2

i.-r 34/9, 79/12

i.-rem 71/19, 72/5, 73/10

i.-rim 38/10

i.-rler 4/16

i.-rseñ 61/13

i.-rsin 72/13

i.-yan 82/9

i.-yüp 8/4, 36/2, 49/6

[=15]

istifāzaten (Ar.): Feyizlenme bakımından.

i. 84a/10

[=1]

istihşāl-i hūsn-i rızā-i sa‘ādet:

Mutluluğu hoş karşılamamanın çıkarımı.

i.+iyle 5/2

[=1]

istimdād (Ar.): İmdat isteme, yardıma çağırma.

i. 84a/10

[=1]

istişmām (Ar.): Koklama, koku alma.

i.+ından 4/6

[=1]

‘iṣyān (Ar.): İtaatsizlik, emre boyun eğmeme.

i. 8/7, 36/16

[=2]

iş: 1. Bir değer yaratan emek, çalışma. 2. Hareket, davranış. 3. Birinden istenen hizmet veya birine verilen görev.

i. 56/3, 61/2

i.+e 76/10

i.+i 20/10, 56/5, 59/12, 59/3, 66/21

i.+idir 80/19

i.+im 61/11

i.+ini 60/18

i.+iñ 19/5, 31/10, 39/12, 65/9

i.+ler 65/22

i.+leri 11/7, 82/2

i.+lerim 36/7

[=19]

işāret (Ar.): İz, alamet, nişan.

i.+leriyle 3/2, 4/2

[=2]

işāret-i ġaybī: Gayba, Ahirete ait işaret.

i. 3/7

[=1]

işāret-i pūr-beşāret: İyi haberlerinin işareti.

i. 2/14

[=1]

işbu: İşte bu, bu.

i. 2/3, 2/6, 3/21, 5/1, 45/10, 48/18, 51/9, 52/1, 75/6, 75/8, 82/20, 83/17, 84/4, 84a/12

[=14]

işit-: 1. Duymak, işitmek. 2. Dinlemek. 3. Haber almak.

i. 55/19, 74/17, 77/15

i.-di 65/3, 67/1, 67/13, 68/15, 68/3, 71/13

i.-ince (işidine) 57/19

i.-iñ (işidiñ) 51/6

i.-irsiñ (işidirsini) 49/18

i.-medim 38/21

i.-mediñ 31/3

i.-üp (işidüp) 8/20, 9/2, 10/6, 16/13, 21/17, 23/5, 30/14, 36/18, 57/6

[=23]

it-: Bir işi yapmak, etmek.

i. 11/16, 14/6, 15/2, 74/17

i.-di 7/15, 54/21, 55/21, 60/8, 62/15, 64/8, 74/15, 78/13, 79/19, 81/17, 81/3, 81/3

i.-diler 59/21

i.-dim 8/20, 32/7, 36/20

i.-e (ide) 9/22, 9/22

i.-ecek (idecek) 4/5

i.-elüm (idelüm) 60/10, 60/9, 62/22, 79/22

i.-em (idem) 6/4, 24/9, 59/6

i.-er (ider) 29/7, 49/16, 51/6, 51/9, 55/2, 79/4, 81/12

i.-erem (iderem) 56/6

i.-erim (iderim) 24/15

i.-eriz (ideriz) 59/22

i.-erler (iderler) 2/13, 4/19, 50/17

i.-erseñ (iderseñ) 55/19

i.-ersini (idersini) 56/18

i.-erüm (iderüm) 34/17

i.-eyim (ideyim) 6/8, 9/2, 30/10, 75/6, 80/14

i.-ici (idici) 50/1

i.-iñiz (idiñiz) 62/17

i.-mam 41/14

i.-medi 49/4

i.-mege 7/21, 82/14

i.-mek 3/9, 75/2, 80/17, 80/20

i.-meksizin 4/1

i.-memiş 3/2

i.-mez 31/10, 47/19, 60/17, 64/4, 82/17

i.-mişdir 2/10, 3/13

i.-se 7/4, 35/10, 35/9, 69/20

i.-sek 76/20

i.-üben (idüben) 52/10, 80/5

i.-üp (idüp) 3/4, 6/4, 7/1, 10/12,
13/1, 14/10, 15/2, 16/2, 16/6, 19/9,
22/5, 30/12, 30/17, 31/18, 31/3, 37/17,
38/20, 39/11, 4/14, 42/11, 42/14, 43/4,
43/9, 54/2, 58/15, 6/6, 65/6, 65/8,
69/8, 69/9, 74/18, 75/12, 75/13, 76/20

[=111]

iṭām (Ar.): Yemek yedirme, besleme.

i. 76/20

[=1]

itdir-: Yapmasını sağlamak.

i.-mez 10/13

[=1]

ittir-: (bk. itdir).

i.-diñ 72/15

[=1]

iz: Belirti, nişan, emare.

i.+in 7/2, 18/13

izin izle-: Takip etmek.

i.+in 7/2

[=3]

izhār (Ar.): Gösterme, belli etme.

i. 54/10

izhār kıl: Göstermek.

i. 54/10

[=1]

izin (Ar.): Bir şey yapmak için verilen
veya alınan müsaade.

i. 19/15

izin al-: Bir şey yapmak için onay
sağlamak.

i. 19/15

[=1]

izle-: Takip etmek.

i.-mez 41/7

i.-yüp 7/2

[=2]

‘izzet (Ar.): Büyüklük, yücelik, itibar.

‘i. 14/2, 49/15

‘i.+de 55/21

‘izzet kıl-:İtibar etmek, saygı
göstermek.

‘i. 14/2

[=3]

=K=

ķab-ı ķavseyn: Hz. Muhammed’in
Miraç gecesinde sahip olduğu manevi
makam.

ķ.+e 71/10

[=1]

ķābīz (Ar.): Azrail, ölüm meleği.

ķ. 13/11

[=1]

ķabr (Ar.): Mezar.

ķ.+e 17/20

ķ.+ine 50/17

[=2]

ķabristān (Ar.+Far.): Mezarlık.

ķ.+da 52/7

[=1]

ķabūl (Ar.): Benimseme, razı olma, kabullenme.

ķ. 27/9, 47/19, 59/7, 61/14, 61/15, 62/20, 63/12, 63/12, 71/8, 75/6, 84/13

ķabūl eyle-: Kabul etmek, razı olmak.

ķ. 59/7

ķabūl buyur-: Kabul etmek, razı olmak.

ķ. 71/8

ķabūl ķıl-: Kabul etmek, razı olmak.

ķ. 61/15, 84/13

[=11]

ķaç: Herhangi bir şeyin niceliğini sormak için kullanılan soru sıfatı.

ķ. 27/19, 51/3

[=2]

ķaç-: 1. Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, kaçmak. 2. Uzaklaşmak, uzak durmak.

ķ.-ar 38/2

ķ.-dı 15/6, 20/14, 20/19, 48/12, 66/18, 66/19, 78/6

ķ.-dım 13/3, 14/15, 21/4, 27/5

ķ.-tım 6/11, 6/15, 8/4, 32/18, 44/4

ķ.-up 8/11, 19/11, 23/11, 30/21, 37/14, 38/9, 40/14

[=24]

ķaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman.

ķ. 69/3

[=1]

ķadar (Ar.): 1. Miktar. 2. Süre belirten bir söz. 3. Bir sayıdan sonra

geldiğinde kesinlikle belli olmayan bir niceliği belirten söz.

ķ. 13/13, 66/14

ķ.+ı 3/15, 84a/4

[=4]

ķadd (Ar.): Boy.

ķ.+ı 11/5, 34/13

[=2]

ķadem (Ar.): Ayak.

k. 22/3, 42/3, 69/21, 70/21, 71/3

ķadem ķoy-: Ayak atmak.

ķ 22/3, 42/3, 70/21

[=5]

ķadı (Ar.): Şeriat hükümlerine göre davalara bakan kimse.

ķ. 36/6

[=1]

ķādir (Ar.): Güç ve kuvvet sahibi, muktedir.

ķ. 17/1, 45/19, 82/9

[=3]

ķādir-i ķudret: Gücün ve kuvvetin sahibi.

ķ. 25/5

[=1]

ķādir-i Perverdgār: Besleyici Allah.

ķ.+ım 64/9

[=1]

ķādir-i rabbū'l-a'lā: Yüce Allah'ın gücü.

ķ. 70/8

[=1]

ķadr (Ar.): Değer, kıymet.

ķ.+ini 44/10, 48/18

ķ.+iñ 38/17

[=3]

ķāfir (Ar.): Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden.

k. 10/3, 56/19

k.+dir 56/21

k.+ler 74/14

ķāfir ol-: Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr etmek.

k. 10/3

[=4]

ķāfūr (Ar.): Pek beyaz.

k.+dan 73/19

[=1]

kāhil (Ar.): Tembel, ağır.

k. 8/3

[=1]

kahkaha (Ar.): Yüksek sesle gülme.

k. 38/14, 43/9

[=2]

kā'im (Ar.): 1. Namaz kılan, vaktini namaz kılarak geçiren. 2. Ayakta duran.

k. 22/7, 52/19, 76/13

kā'im ol-: 1. Namaz kılmak. 2. Ayakta durmak.

k. 22/7, 76/13

[=3]

kāl (Ar.): Söz, lakırdı.

k. 29/10

[=1]

kāl-: 1. Geride kalmak, bulunmak. 2. Yapamamak, mahrum olmak. 3. Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek. 4. Konmak, konaklamak. 5. Yardımcı fiil olmak, herhangi bir durumda bulunmak.

k.-an 12/10, 40/3, 48/5

k.-dı 15/3, 28/14, 39/1, 53/18, 59/16, 60/22, 66/4, 68/2, 69/10, 70/14, 73/12, 73/14, 73/20, 74/20, 78/22, 78/8, 81/8, 82/8

k.-dım 26/17, 26/19, 34/6, 36/16, 38/21, 39/2, 44/8, 45/10, 45/14, 45/18, 46/11, 46/13

k.-dır 53/16

k.-gıl 39/13

k.-madı 9/21

k.-masun 26/11, 42/18, 46/8

k.-sañ 14/19

k.-sun 29/10, 45/16

k.-up 8/3, 55/10, 71/6

k.-ur 75/10

[=46]

kalb (Ar.): Gönül, kalp

k.+i 6/12

k.+im 38/13

kalbi kırık: Duyguları incinmiş.

k. 6/12

[=2]

kaldır-: 1. Bulunduğu yerden almak, oplamak. 2. Yukarı doğru hareket ettirmek.

ķ.-dı 53/17, 81/1

ķ.-up 71/16

[=3]

ķalem (Ar.): eřit tūr.

ķ. 19/19

[=1]

ķalp: (bk. ķalb).

ķ. 26/18

[=1]

ķālū belā (Ar.): “Evet deiler” anlamında bir söz.

ķ. 25/19, 47/7

[=2]

ķāmil (Ar.): Mükemmel, kusursuz, kemāle ermiş.

k. 32/9

[=1]

ķamuş: Budaygillerden sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler.

ķ. 68/8

[=1]

ķan: Kırmızı renkli sıvı.

k. 21/8, 60/7, 61/20, 62/8, 81/2,

81/8

ķ.+a 40/15, 40/15

k.+lar 6/6, 22/1, 26/10, 29/16, 33/11, 37/20, 46/9, 52/20, 78/12

k.+lı 54/13, 63/15

ķan dök-: Derli bir şekilde ağlamak.

ķ. 21/8

ķan yut-: Pek çok sıkıntı, azap, ıstırap çekmek.

ķ. 6/6, 22/1, 26/10, 29/16, 37/20, 46/9, 52/20, 78/12

ķan revān (ol-): Her tarafı kana bulanmak.

ķ. 61/20

ķana ķana iç-: Doya doya içmek, çokça içmek.

ķ. 40/15

[=19]

ķan-: Bir gereksimini, bir isteğini yeteri kadar karşılamış olmak, doymak.

ķ.-dım 16/8

[=1]

ķanad: Kol.

k. 8/16

kanad aç-: Havalanmak, uçmak.

ķ. 8/16

[=1]

ķanda: Nerede, nereye.

ķ. 6/13, 27/13, 33/15, 36/20, 61/5, 72/10, 79/12

[=7]

ķanı: Hani, nerede.

ķ. 24/3, 25/14, 30/4, 31/15, 34/9, 39/3

[=6]

ķāni^c (Ar.): Kanaat eden, bir şeyle yetinen.

ķ. 7/5, 7/6, 33/19, 33/20

ķāni^c ol-: Kanaat etmek, bir şeyle yetinmek.

ķ. 7/5, 7/6, 33/19, 33/20

[=4]

ķapu: Kapı.

ķ.+da 65/19

ķ.+dan 64/16

ķ.+ñuzda 57/11

ķ.+sın 77/12

ķ.+sına 69/12

ķ.+sınıñ 74/10

ķ.+ya 61/3

[=7]

ķar: Kar, donarak yere düşen su parçası.

ķ. 69/22, 73/4

ķ.+dan 70/17

[=3]

ķara: Sıkıntılı, kötü.

ķ. 37/11, 37/7, 73/3, 74/14, 82/18

[=5]

ķaraman: Yer adı.

ķ. 4/12, 4/13, 48/3

[=3]

ķarār (Ar.): Bir konuda verilen kesin yargı.

ķ. 59/8, 70/10

ķarār kııl-: Karar vermek.

ķ. 59/8, 70/10

[=2]

ķardaş: Kardeş.

ķ. 27/13
[=1]
ķarın: Karın, mide.
ķ.+ına (ķarnına) 76/16
ķ.+ları 55/1
[=2]
ķarındaş: (bk. ķardaş).
ķ. 27/17, 50/15, 51/1
[=3]
ķarīb (Ar.): Yakın, uzak olmayan.
ķ. 7/9
[=1]
ķarşu: 1. -e doğru. 2.Ön, huzur.
ķ. 15/13, 54/4, 73/13, 83/16
ķarşu gel-: 1. Önüne, huzurna gelmk.
2. Karşılamak.
ķ. 15/13, 73/13, 83/16
ķarşu var-: Karşılamak.
ķ. 54/4
[=4]
ķaşd(Ar.): Niyet, amaç, maksat.
ķ. 79/19
ķaşd it-: Niyet etmek.

ķ. 79/19
[=1]
ķāse (Far.): Cam, topraki çini vb.
maddeden yapılmış derince çanak.
ķ.+dür 68/6
ķ.+yi 68/10
[=2]
ķat: 1. Tabaka. 2. Ön, yan.
ķ. 69/17, 70/1, 70/7
ķ.+da 70/5
ķ.+ında 64/17
[=5]
ķat' (Ar.): Kesme, kesilme.
ķ.+ına 75/14
[=1]
ķat-: bir araya getirmek.
ķ.-dım 46/20
[=1]
ķatı: 1. Sert, pek. 2. Çok, fazla.
ķ. 10/4, 32/18, 62/10
[=3]
ķatıg: Çok, fazla.
ķ. 33/1

[=1]

kaṭī (Ar.): Kestirme, şüphe ve tereddüde mahal bırakmayan.

ķ. 7/19

[=1]

kaṭl(Ar.): Öldürme, helak etme.

ķ. 10/10

kaṭl eyle-: Öldürmek, helak eylemek.

ķ. 10/10

[=1]

kaṭre (Ar.): Damla.

ķ. 46/19, 70/16, 70/19, 82/12

ķ.+sinden 20/14

ķ.+ye 33/19

[=6]

kaṭī (Ar.): Güçlü, zorlu.

ķ. 6/6

[=1]

kaṭuṣ-: Aynı kalınan, sevilen bir kimseyle bir araya gelmek.

ķ.-dum 18/11

[=1]

kaṭuṣdur-: Kavuşmasını veya kavuşmalarını sağlamak.

ķ.-up 15/14

[=1]

kaṭd-ı ḥayāt: Ömür boyunca, yaşadığı müddetçe.

ķ.+da 2/18

[=1]

kaṭna-: Coşmak, heyecanlanmak.

ķ.-yup 9/10, 42/11

[=2]

Kaṭşer: Özel ad.

ķ. 58/11

[=1]

Kaṭşerī: (Özel ad bk.Kaṭşer).

ķ. 57/20, 57/6, 58/1, 58/13, 58/17, 59/11, 59/20, 59/3, 59/7, 60/15, 60/20, 61/15, 61/17, 61/3, 61/7, 61/9, 62/19, 62/2, 63/1, 63/11

ķ.+dir 57/1

[=21]

kaṭt-: Geri dönmek.

ķ.-arā 51/4

[=1]

ḳaz-: Hakketmek.

ḳ.-mak 76/10

[=1]

ḳazā (Ar.): Vaktinde kılınmayan namazı veya tutulmayan orucu sonradan yerine getirme.

ḳ. 8/3

ḳazā ḳal-: Vaktinde kılınmayan namazı veya tutulmayan orucu yerine getirememek.

ḳ. 8/3

[=1]

ḳazan: Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap.

ḳ. 55/3, 55/5

ḳ.+a 78/21

ḳ.+dan 54/18

[=4]

ḳazma: Toprağı kazıp kaldırma, düzeltme vb. işlerde kullanılan ağaç saplı demir araç.

ḳ. 75/17

[=1]

kebāb (Ar.): Yanmış, yanık.

k. 18/21, 63/15

kebāb ol-: Yanmak.

k. 63/15

[=2]

keçi: Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan.

k. 77/18, 77/8

[=2]

keci: Kedigillerden, evcil, küçük memeli hayvan.

k. 6/15

[=1]

kefen(Ar.): Ölüyü sardıkları bez, kefen.

k. 13/12

[=1]

kelām (Ar.): Söz, konuşma.

k. 11/11

k.+ını 49/17

[=2]

kelām-ı ḳudsiyye: Kutsal söz.

k.+leri 4/9

[=1]

kelime-i imān: İmanın sözü.

k.+ı 63/16

[=1]

kemāl (Ar.): Olgunluk, mükemmellik.

k. 11/4

[=1]

kemāl-i ‘aciz: Tam bir acizlik hâli.

k.+le 4/1, 84a/10

[=2]

kemāl-i istimdād: Meded ve yardım isteme olgunluğu.

k. 4/2

[=1]

Ken‘ān: Yer adı.

K.+dan 44/12

[=1]

kendi: Kendi, kendisi, öz.

k. 60/8

k.+ne 71/15

[=2]

kendü: (bk. kendi).

k.+m 34/17

k.+ne 47/17

k.+si 36/6

k.+sine 10/13

[=4]

kerāmāt-ı kudsiyye: Kutsal kerametleri, lütufları.

k.+si 2/10

[=1]

kerāmet (Ar.): Lütuf, kerem, ihsan.

k.+leri 4/20

[=1]

kerāmet-i kudsiyye: Kutsal lütuf, ihsan.

k.+si 2/7

[=1]

kere(Ar.): Kez, defa, sefer.

k.+de 76/1

k.+dır 80/10

[=2]

kerem(Ar.): Cömertlik, lütuf, iyilik.

k.+ler 62/16

[=1]

kervān (Far.): Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı.

k. 10/18, 51/11, 51/12, 51/13

[=4]

kes-: 1. Bir kesici aletle ayırmak, kesmek. 2. Son vermek.

k.-di 77/22, 78/1, 78/4

k.-diginde 77/19

k.-dim 10/14

k.-elüm 63/3

k.-ik 63/15

k.-kince 51/19

k.-üp 13/5, 51/8

[=10]

kesdir-: Kesilmesini sağlamak, kesilmesine yol açmak.

k.-üp 63/6

[=1]

kesil-: Kesme işi yapılmak.

k.-en 63/19

k.-ince 78/5

[=2]

keşiran (Ar.): Çok çok.

k. 84a/12

[=1]

kevser (Ar.): Cennette bulunan kutsal su.

k. 74/4

[=1]

keyf (Ar.): Arzu, dilek, istek.

k.+iñ 34/16

[=1]

kıbel-i seniyye-i Һazret-i risālet-penāhileri: Risaletin kendine istinad ettiği Hz. Muhammed'in kıymetli yanı.

k.+nden 2/17

[=1]

kıl: Bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı

k.+dan 51/19

k.+ları 66/11

[=2]

kıl-: Kılmak, etmek, yapmak.

k. 24/17, 27/13, 27/19, 37/15, 43/7, 48/11, 50/15, 51/3, 53/16, 56/20, 62/16, 63/12, 71/19, 75/7, 77/10, 77/3, 80/22

k.-a 64/3

ķ.-acak 11/21
ķ.-agör 83/2
ķ.-alım 39/17
ķ.-an 53/1, 53/1, 53/2, 73/22
ķ.-anlar 48/15
ķ.-anlara 14/2, 14/3
ķ.-ar 11/9, 50/12, 50/8, 64/8,
67/3, 78/12
ķ.-ardı 53/8
ķ.-arım 61/15, 81/16
ķ.-arız 83/1
ķ.-arsam 60/14
ķ.-arsıñ 16/22, 62/10
ķ.-ayım 61/13, 77/2
ķ.-dı 8/15, 8/9, 9/17, 9/7, 9/8,
9/9, 11/11, 11/12, 11/16, 11/3, 13/12,
13/19, 13/21, 15/14, 16/11, 16/3, 25/5,
25/7, 26/19, 27/3, 28/15, 37/1, 37/9,
39/7, 40/18, 42/15, 44/3, 45/19, 46/1,
46/11, 49/4, 49/6, 52/14, 53/21, 54/10,
55/12, 57/14, 57/5, 59/14, 59/18, 59/8,
63/22, 64/10, 64/11, 64/15, 64/9, 65/5,
68/19, 70/10, 70/2, 70/4, 71/6, 77/13,
77/6, 81/22, 82/12, 82/3, 82/10, 83/7
ķ.-dılar 73/17

ķ.-dım 9/3, 12/21, 12/22, 13/1,
16/10, 16/20, 18/7, 18/8, 18/9, 19/13,
20/1, 20/10, 20/10, 20/2, 20/3, 29/9,
31/4, 41/10, 41/14, 41/16, 41/20,
42/12, 42/4, 42/8, 45/11, 46/13, 47/9,
65/12, 65/18
ķ.-dñ 56/11, 59/12
ķ.-dıysa 60/15
ķ.-gıl 8/17, 40/6, 40/7, 43/3,
63/16
ķ.-gil 30/13
ķ.-iñ 9/4, 14/1, 14/10, 14/2,
14/3, 38/5, 67/5
ķ.-ma 31/9, 38/17, 41/13, 53/20
ķ.-madı 10/18, 67/14, 67/16
ķ.-madım 35/17
ķ.-madiñ 18/1, 67/22, 68/2
ķ.-magıl 66/20
ķ.-mañ 38/3
ķ.-masam 84/13
ķ.-mayınca 23/18, 23/19
ķ.-maz 7/20, 27/9, 30/5, 33/7,
39/5
ķ.-mazsıñ 30/20, 84/7

ķ.-sa 17/1, 30/11, 32/10, 33/6,
34/4, 35/6, 38/6, 40/9, 51/14, 51/18,
51/20, 51/9, 52/2, 82/5

ķ.-sam 26/5, 39/5, 81/16

ķ.-sañ 34/8, 37/12, 37/16,
38/19, 40/7, 59/3, 61/14, 67/20

ķ.-sun 39/17, 82/16, 84/9

ķ.-up 6/9, 7/16, 8/14, 12/5,
12/6, 19/11, 22/12, 22/4, 25/10, 26/17,
31/13, 33/12, 33/22, 35/14, 35/3,
37/14, 42/14, 43/12, 44/9, 47/13, 48/4,
54/10, 62/1, 66/16, 67/7, 69/16, 69/6,
77/14, 77/20

ķ.-ur 24/13, 30/9, 44/20, 44/19,
44/20, 57/2, 64/14, 66/22, 65/9, 71/11,
74/4

ķ.-uram 84/14

[=240]

ķılıc: Uzun, düz veya eğri, ucu sivri,
bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde
bele takılan, çelikten silah.

ķ.+dan 51/19

[=1]

ķılın-: Kılma işi yapılmak.

ķ.-dı 4/3

ķ.-mış 2/18

[=2]

ķır-: Parçalara ayırmak.

ķ.-amadı 75/15

[=1]

ķırķ: Sayı.

ķ. 21/3, 39/6, 58/18, 58/19,
59/1, 59/3

ķ.+dan 58/21

ķ.+ıncı 58/21

[=8]

ķırķ altı: Sayı.

ķ.+da 20/13

[=1]

ķırķ beş: Sayı.

ķ.+imde 20/9

[=1]

ķırķ bir: Sayı.

ķ.+imde 19/13

[=1]

ķırķ dört: Sayı.

ķ.+ümde 20/5

[=1]

ķırķ iki: Sayı.

ķ.+mde 19/17

[=1]

ķırķ sekiz: Sayı.

k.+de 20/21

[=1]

ķırķ üç: Sayı.

ķ.+ümde 20/1

[=1]

ķırķ yedi: Sayı.

ķ.+de 20/17

[=1]

ķırķ: Kırılmış olan.

k. 6/12

[=]

ķırmızı (Ar.): Al, kızıl renk.

ķ. 83/8

[=1]

ķışsa (Ar.): Hikâye.

ķ.+yı 77/15

[=1]

ķış: Dört mevsimden biri.

ķ.+ı 50/9

[=1]

ķıy-: Acımayarak büyük bir kötülük etmek, zulmetmek.

ķ.-diñ 61/6

[=1]

ķıyām (Ar.): Ayakta durma.

k.+da 70/11

[=1]

ķıyāmet (Ar.): Bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, mahşer günü.

ķ. 17/1, 17/13, 65/22, 66/1, 67/6, 72/18

ķ.+de 23/1, 61/12, 64/13

[=9]

ķız: Kız, dişi çocuk.

ķ.+ım 54/11, 54/19, 54/5, 84/2, 84/3, 84/6

ķ.+ımı 84/4, 84/7

ķ.+ını 84/13, 84/9

[=10]

ķızıl: Parlak kırmızı renk.

ķ. 66/15

[=1]

ki (Far.): 1. Anlam bakımından bir-biriyle ilgili cümleleri birbirine bağlar. 2. Öyle, o kadar, o denli vb. kelimelerden sonra, kullanıldığı cümleye güç katan bir söz. 3. Bazı kelimelerin sonuna eklenerek birtakım zarflar, edatlar oluşturan bir söz. 4. Özneyi, tümleci güçlendirerek cümlelerin temel bölümüne bağlayan bir söz.

k. 2/13, 2/18, 3/10, 4/3, 24/9, 70/19

[=6]

kīl (Ar.): kile, tartı.

k. 27/20

k.+e 27/20

[=2]

kim¹: Bağlaç, ki.

k. 72/10, 72/11, 76/15, 82/3

[=4]

kim²: Soru zamiri, kim.

k. 6/8, 7/4, 8/21, 29/15, 33/3, 59/11, 59/13, 59/13, 64/3, 67/4, 80/16

k.+dir 55/13, 57/8

k.+i 47/13

k.+iñ 56/5

k.+se 27/17, 51/1, 56/19, 57/10, 57/9, 59/2, 60/20, 75/15

[=23]

kişi: Şahıs, zat.

k. 27/16, 33/9, 50/20, 51/17, 58/19, 59/3, 60/6, 64/17, 78/15, 78/16, 80/15, 80/17, 82/19, 82/5, 83/16

k.+ler 82/2

k.+niñ 59/1, 61/8

k.+ye 80/15

k.+yi 83/17

[=20]

kitāb (Ar.): Kitap.

k.+ını 35/5

[=1]

kitāb-ı reşāt-bahşā: Değerli kitap

k.+ı 3/14

[=1]

ko-: Bir şeyi bir yere bırakmak, koymak.

ķ.-dı 78/10

ķ.-dum 18/13

[=2]

koğa: (bk. kova).

ķ.+y1 59/13

[=1]

ķol: 1. İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm, kol.

ķ. 15/14

ķ.+1 63/19, 84/6

ķ.+ın 37/2

ķ.+ları 66/7

ķ.+larım 61/18

ķ.+u 63/15

ķ.+un 63/3, 63/6

ķ.+una 63/19

ķ.+unda 62/7

[=11]

ķon-:Kuş, kelebek, uçak vb. bir yere inmek.

ķ.-du 23/9

[=1]

ķork-: 1. Korkmak, korku duymak. 2. Endişe etmek, kayı duymak.

ķ.-maz 24/16

ķ.-uben 83/22

ķ.-up 7/22, 19/11, 21/1, 34/20, 38/14, 38/16, 50/6, 83/12

[=10]

ķorkunç: Çok korkulu, korku veren, dehşete düşüren.

ķ. 50/7

[=1]

ķoş-: 1. Bir yere ivedilikle gitmek. 2. Bir şeyi birinin yanına katmak.

ķ.-dum 12/3, 32/5

ķ.-masın 49/1

[=3]

ķoşdır-: Koşma işini yaptırmak.

ķ.-up 50/17

[=1]

ķov-: 1. Sürüp çıkarmak, kovalamak. 2. Sert veya küçük düşürücü sözlerle gitmesini söylemek, savmak, defetmek.

ķ.-dum 36/18

ķ.-up 8/15

[=2]

ķova: Genellikle su ve sulu şeyler taşımaya, kuyudan veya denizden su çekmeye yarayan üstünden kulplu kap.

ķ. 59/8, 59/9

ķ.+ya 59/5

[=3]

ķoy-: 1. Bir Şeyi bir yere bırakmak, yerleştirmek. 2. Bırakmak, terk etmek.

ķ. 70/21

ķ.-dı 58/3, 69/7

ķ.-dılar 63/21, 69/11

ķ.-du 63/19

ķ.-dum 15/16, 22/3, 31/16,
42/3

ķ.-duñ 68/13

ķ.-madı 52/17

ķ.-mayup 43/17

ķ.-sa 80/15

ķ.-up 14/18

[=15]

ķöp: Çok, fazla.

k. 32/13

[=1]

ķöpek: İt.

k. 4/18, 4/17

[=2]

ķöprü: Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine baēlayan ahşap, beton veya demir yapı.

k.+sü 51/19

[=1]

ķöřķ(Far.): Bahçe içinde süslü ev, ka-sır.

k. 74/2

k.+ler 74/1

k.+leri 73/21

[=3]

ķötü: İyi karşıtı.

k. 37/5, 60/8

[=2]

ķuç-: Kucaklamak.

ķ.-tım 16/3

[=1]

ķuddise sırruh (Ar.): “Allah onun sırrını mukaddes etsin, kutlu kılsın” anlamındadır.

ķ. 2/11, 2/2

ķ.+dur 2/7, 2/9, 2/8

[=5]

ķudret(Ar.):Güç, kuvvet, kudret.

. +im 60/2, 81/16
 . +imi 81/14
 . +in 82/4
 . +ine 34/6
 . +ini 66/4
 . +iñ 82/9
 . +iyle 45/19
 [=8]
Kûfe: Yer adı.
 K. +den 83/4
 [=1]
ul: Tanrı'nın yarattığı insan, kul.
 . 19/5, 40/3, 45/5, 48/10, 61/5,
 64/7
 . +a 10/5
 . +ı 61/21
 . +lar 29/7
 . +luğun 69/16, 70/4
 . +luk 18/1
 . +u 47/13, 61/1
 . +una 57/8, 61/11
 [=16]
ul Ahmed: Özel ad.

. 40/3
 [=1]
ul H̱āce Ahmed: Özel ad.
 . 10/15, 14/17, 16/21, 21/11,
 25/1, 27/19, 27/7, 31/17, 34/19, 36/9,
 40/5, 41/9, 42/9, 44/5, 45/15, 47/17,
 48/11, 50/11, 51/3, 52/11
 [=20]
ulak: Kulak, işitme organı.
 . 10/19, 53/19
 . +a (ulağ a) 34/10
 . +ıma (ulağ ıma) 17/3
 . +ıma (ulağ ıma) 15/1
 . +ına (ulağ ına) 59/10
 ulak al-: Kulak vermek, dinlemek.
 . 10/19
 ulağ a al-: Dinlemek.
 . 34/10
 ulak vir-: Dinlemek.
 . 53/19
 [=6]
ulluk: Kul olma durumu.
 k. 31/15, 82/17
 k. +un (ulluğ un) 65/6

[=3]

Ḳul Süleymān: Özel ad

k. 74/19

[=1]

ḵumaş (Ar.): Dokuma, kumaş.

k.+dan 56/15

k.+lar 63/21

[=2]

ḵur-: Yapmak, oluşturmak.

ḵ.-dum 15/4

ḵ.-sam 38/14

ḵ.-up 40/7

[=3]

Ḳurʿān (Ar.): Kutsal kitap.

Ḳ. 7/20, 16/15, 49/10, 49/12,
49/13, 49/15, 49/8, 49/9, 50/4, 50/5

Ḳ.+ı 50/1

[=11]

ḵurbān (Ar.): Dinin emrini veya bir
adağı yerine getirmek için kesilen
hayvan.

ḵ. 8/18, 48/15, 49/4

ḵurbān ḵıl-: Kurban etmek.

ḵ. 48/15, 49/4

[=3]

ḵurt: Köpekgillerden yırtıcı hayvan.

k. 16/11

[=1]

ḵurul-: Kurma işine konu olmak veya
kurma işi yapılmak.

ḵ.-dı 59/17

[=1]

ḵusūr (Ar.): Suç kabahat.

ḵ.+a 65/13

[=1]

ḵuş: Kanatlı uçucu hayvan.

ḵ.+lar 16/11, 44/6

[=2]

ḵutbü'l-ʿārifin: Ariflerin en ileri
geleni, büyüğü.

ḵ. 2/2, 3/18, 84a/3

[=3]

ḵuʿūd (Ar.): Oturma.

ḵ. 51/11

[=1]

ḵuvvet (Ar.): Kudret, güç, kuvvet.

ķ. 10/16

[=1]

ķuvvet-i erzāk: Maddi güç.

ķ. 57/18

[=1]

ķuyruk: Hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı.

ķ. 48/8, 66/12

ķ.+u(kuyruğu) 66/11, 66/11

[=4]

ķuyu: Kuyu.

ķ.+dan 58/17, 58/19

ķ.+ndan 54/1

[=3]

ķuyucu: Kuyu işini kendine meslek edinen kimse.

ķ. 55/13, 55/17, 55/21, 56/13, 56/21, 56/3, 56/7, 56/9

ķ.+ya 55/11

[=9]

ķüçük:1. Boyutları benzerlerinden daha ufak olan.2. Yaşı daha az olan.

k. 78/5, 81/22

k.+i (küçügi) 77/21, 78/1

k.+ini (küçüğini) 78/4

k.+rek 66/13

[=6]

ķüffār (Ar.): Kâfirler.

k. 75/9

[=1]

ķül: Yanan şeylerden artakalan toz madde.

k. 43/18, 43/21, 44/1, 48/5

k.+ü 26/7, 47/15

[=6]

ķülfet (Ar.): Eziyet, sıkıntı.

k. 24/5, 81/10

[=2]

ķüllī (Ar.): Bütüne ve genele ilişkin.

k. 2/16

[=1]

ķürkçü Şaliḥ Efendi: Özel ad.

k.+niñ 84a/15

[=1]

=L=

ķahẓa (Ar.): An, kısa zaman dilimi.

l. 36/3
[=1]
lahm (Ar.): Et.
r.+ı 78/21
[=1]
lālā (Far.): Uşak.
l. 9/21
[=1]
la‘l-i leb: Kırmızı dudak.
l.+i 31/13
[=1]
Lā-mekān: Mekânı olmayan.
l. 48/17
l.+a 9/6, 44/6
l.+da 40/12, 40/16, 40/20,
41/12, 41/8
l.+ı 32/7
[=9]
lā‘net (Ar.): Beddua, lanet.
l. 14/3
la‘net kıl-: Beddua etmek.
l. 14/3
[=1]

latīfe-i elezz-i leziz: En tatlı güzel söz.
l.+iñ 4/5
[=1]
lāyık (Ar.): Yakışan, münasip, layık.
l. 18/17, 79/18, 80/18
lāyık ol-: Yakışmak.
l. 18/17
[=3]
lāzım (Ar.): Gerekli, lüzumlu.
l. 3/7
[=1]
leb (Far.): Dudak.
l.+e 62/5
[=1]
lebbeyk (Ar.):“Buyurunuz,
emredersiniz” anlamında bir söz.
l. 53/17
[=1]
lerze (Far.): Titreme, titreyiş.
l. 59/20
[=1]
levh (Ar.): Levha, yassı, düz üzerine
resim ve yazı yazılabilen nesne.

l.+den 19/19

[=1]

levh-i mahfûz: Allah'ın takdir ettiği ve kainatta olacak şeylerin yazılı olduğu levha.

l. 28/20

[=1]

leyle-i Mi'râc-ı nûr: Nurlu Miraç gecesi.

l. 22/19

[=1]

leyl ü nehâr: Gece ve gündüz.

l. 36/9

[=1]

libâs (Ar.): Giysi, elbise.

l.+lar 46/20

[=1]

li'l-lâh (Ar.): Allah'a özgü, Allah için.

l. 10/1

[=1]

li'l-lâhi te'âlâ: Yüce Allah.

l. 4/2, 84a/11

[=2]

lisân (Ar.): 1. Ağızın içindeki dil. 2. Bir ulusun konuştuğu veya sözylediği dil.

l. 82/14, 84a/6

l.+ı 3/14, 84a/5

l.+ımız 3/21

[=5]

lisân-ı 'azbü'l-beyân: Hoş anlatımlı dil.

l. 84a/6

[=1]

lisân-ı fesâhat: Anlatımı açık, belirgin olan dil.

l.+le 25/14

[=1]

lisân-ı 'Osmânî: Osmanlı Türkçesi, Osmanlıca.

l.+ye 84a/6, 84a/7

[=2]

lisân-ı sa'âdet: Mutluluk veren dil.

l.+leri 4/3

[=1]

lisân-ı Türkî-i 'Osmânî: Osmanlı Türkçesi, Osmanlıca.

l.+ye 3/21

[=1]

livāʿ-i nisbetihimā: Nisbet edilen bayrak.

l. 3/20

[=1]

luṭf (Ar.): İyilik, lütuf.

l.+uñ 39/13

l.+la 49/8

[=2]

=M=

maʿan (Ar.): Beraber, birlikte.

m. 79/8

[=1]

maʿārif (Ar.): Bilgi, bilim.

m. 3/16

[=1]

Maçın: Yer adı.

M. 4/12

[=1]

mādāmki (Ar.): Madem, mademki.

m. 2/18

[=1]

mağaza (Fr.): Büyük dükkân.

m.+sında 84a/16

[=1]

mağfiret (Ar.): Allah'ın günahları af buyurması.

m. 62/18, 72/19

mağfiret eyle-: Günahları affetmek.

m. 62/18

[=2]

mağlûl (Ar.): Zincirlenmiş, zincirle bağlanmış.

m. 63/7

[=1]

mağrib (Ar.): Batı, garp.

m. 75/18

[=1]

mağrib ü maşrıq: Doğu ve batı.

m.+a 52/16

[=1]

maḥdûm (Ar.): Oğul, erkek çocuk.

m.+lara 79/9

m.+ları 79/21

[=2]

Maḥmûdpaşa: Yer adı.

M. 84a/15

[=1]

Maḥmūd Sultān: Özel ad.

m. 45/5

[=1]

maḥrem (Ar.): 1. Gizli, sır. 2. Haram olma.

m. 6/14, 10/9, 25/8, 46/2

maḥrem ol-: 1. Gizlenmek. 2. Haram olmak.

m. 6/14, 10/9, 25/8, 46/2

[=4]

maḥrūm (Ar.): Maddi ve manevi nimetlerden uzak kalma.

m. 68/2

maḥrūm ḳal-:Uzaklaşmak, ayrı kalmak.

m. 68/2

[=1]

maḥşer (Ar.):Kıyametten sonra insanların tekrar dirilip toplandıkları yer.

m. 36/5

[=1]

maḥūf (Ar.): Korkunç, korku verici.

m. 32/17

[=1]

maḥv (Ar.): Batırma, harap etme.

m. 71/13

maḥv ol-: Harap olmak.

m. 71/13

[=1]

maḥẓ (Ar.): Tam, aslı.

m. 80/21

[=1]

maḥẓ-ı ümmet: Ümmetlerin aslı.

m. 64/5

[=1]

maḳam (Ar.):Mevki, kat, yer.

m. 16/5, 16/9, 32/7, 71/7

m.+a 71/4

m.+dır 48/16

m.+ı 48/16, 71/5

m.+ımdır 71/7

m.+ına 10/2, 10/9, 42/10, 71/3

[=13]

makāmāt-ı ‘aliyye: Yüksek, yüce mevkiler.

m.+leri 2/10

[=1]

maḳbūl(Ar.): Kabul olunan, beğenilen.

m. 40/10

[=1]

maḳbūlū'l-ḥalef: Kabul olunan oğul.

m. 4/10

[=1]

maḳşūd (Ar.): İstenilen şey, kasde-dilen.

m. 84a/8

[=1]

maḳḳūl (Ar.): Akla uygun, akla yakın.

m. 75/8

maḳḳūl ol-: Akla uygun olmak.

m. 75/8

[=1]

māl(Ar.): Sahip olunan şey, varlık, servet.

m. 57/2, 58/14

m.+ım 7/21

m.+ın 31/11

m.+ına 27/12, 50/14

m.+ını 27/16, 50/20

m.+ın 31/13

m.+larım 59/14

[=10]

maḳ lūm (Ar.): Bilinen, belli.

m. 51/14, 76/15, 76/4

maḳ lūm ir-: Bilinmek.

m. 76/4

maḳ lūm ḳıl-: Bilinmek.

m. 51/14

maḳ lūm ol-: Bilinmek.

m. 76/15

[=3]

maḳ nā (Ar.): Anlam.

m. 84a/8, 9/15, 29/9, 9/11

m.+larına 84a/5

m.+sını 29/5, 30/10, 33/9

m.+sıyla 43/7

[=9]

māniḳ (Ar.): Engel.

m. 58/12, 80/16

[=2]

Manşūr: Özel ad (Allah'ın yardımına nail olmuş kimse).

M. 28/13, 28/5, 28/9, 29/13, 29/21

[=5]

Manşūr-şifat: Mansur gibi.

m. 18/8, 20/7, 28/4

[=3]

manzūm (Ar.): Vezinli, kafiyeli olan söz, şiir.

m. 4/3

[=1]

manzūr-ı naẓar-ı kimyā: İtibar edilen, beğenilen kimya (eseri).

m. 2/12

[=1]

ma'şīyyet (Ar.): Suç, günah.

m. 50/2

[=1]

maşrık (Ar.): Doğu.

m.+daki 75/20

[=1]

mātem (Ar.): Yas, matem.

m. 21/16, 21/18, 21/19, 22/10, 22/14, 22/18, 22/2, 22/22, 22/6, 23/12, 23/16, 23/20, 23/4, 23/8, 24/10, 24/14, 24/18, 24/2, 24/22, 24/6, 25/4, 38/14

mātem tut-: Yas tutmak.

m. 21/16, 21/18, 21/19, 22/10, 22/14, 22/18, 22/2, 22/22, 22/6, 23/12, 23/16, 23/20, 23/4, 23/8, 24/10, 24/14, 24/18, 24/2, 24/22, 24/6, 25/4

[=22]

maẓhar-ı ḥilkat-ı 'ālem: Sahip olunan âlemin yaratılışı.

m. 52/15

[=1]

maẓlūm (Ar.): Zülme uğrayan, zulüm görmüş.

m. 6/13

[=1]

me'ānī (Ar.): Belagat, manalar.

m. 4/5

[=1]

me'ānī-i laṭīfe: Hoş sözün manaları.

m.+lerine 4/1

[=1]

mecnūn-şifat: Deli gibi.

m. 21/4, 23/11
[=2]
meded(Ar.): Yardım, imdat.
m. 8/15, 39/16
meded iste-: Yardım dilemek.
m. 39/16
meded kıl-: Yardım etmek.
m. 8/15
[=2]
Medīne: Yer adı.
M. 55/11
M.+de 55/18, 75/1
M.+den 55/15, 57/17
M.+ye 7/7, 60/19, 63/6
M.+yi 57/19
[=9]
mehmā-emken: Olabildiği kadar,
mümkün mertebe.
m. 84a/9
[=1]
mekān (Ar.): Yer, mahal, oturulan yer.
m.+ı 66/22
m.+ına 74/5, 79/1

[=3]
Mekke: Yer adı.
M. 67/12, 74/6
[=2]
mekteb (Ar.): Okul, mektep.
m.+e 9/10
[=1]
melā'ik (Ar.): Melekler.
m. 59/21
m.+den 13/4
[=2]
melā'ike (Ar.): Melekler.
m. 16/18
m.+den 11/8
[=2]
melāl (Ar.): Sıkılma, sıkıntı.
m. 50/11, 53/20
[=2]
melāmet (Ar.): Ayıplama, kınama.
m.+den 48/1
m.+i 7/17
m.+ler 28/7

[=3]

melek (Ar.): Melek.

m. 22/16, 50/18

m.+den 24/15

[=3]

melekü'l-mevt: Ölüm meleği, Azrail.

m. 51/15

[=1]

melül (Ar.): Üzgün, mahzun, kederli.

m. 51/5, 63/11, 79/16, 80/4,
80/6

melül buyur-: Üzülmek.

m. 79/16

melül ol-: Üzülmek.

m. 51/5, 80/4, 80/6

[=5]

mel'ün (Ar.): Lanetlenmiş.

m. 60/11, 64/19

[=2]

memdūhū's-selef: Daha önce, önceden
övülmüş.

m. 4/10

[=1]

meme: Yavrularını emzirmek için,
memelilerin göğsünde bulunan çıkıntı.

m.+lerinden 73/7

[=1]

memleket (Ar.): Ülke, memleket.

m.+iñ 55/14

[=1]

memnūn (Ar.): Sevinç duyan, kıvançlı,
mutlu.

m. 58/1

memnūn ol-: Mutlu, sevinçli olmak.

m. 5871

[=1]

men: Ben.

m. 6/7, 25/1, 29/16, 39/14, 46/13,
47/9, 72/11, 72/9, 73/9, 73/9

[=10]

Menākīb-ı Şemsu's-şümūs: Güneşler
güneşinin hikâyeleri.

m. 84a/16

[=1]

men rabbūke: Rabb'in kimdir.

m. 13/20

[=1]

menzil (Ar.): Oturulan yer, mesken.

m.+im 71/7

[=1]

menzilgāh (Ar.+Far.): Konaklanacak, dinlenilecek yer.

m.+ına 74/8

[=1]

merd (Far.): Yiğit, cesur.

m.+im 21/7

[=1]

merdān (Far.): İnsanlar, adamlar.

m.+lardan 38/10

[=1]

merdāne (Far.): Erkeğe yaraşır biçimde, erkekçe.

m. 27/18, 51/2

[=2]

merḥabā (Ar.): “Hoş geldiniz” anlamında bir söz.

m. 54/4, 72/8

[=2]

merhem (Ar.): Çare.

m. 6/12, 17/8, 25/16, 47/16

merhem bul-: Bir derde çare bulmak.

m. 25/16

merhem ol-: Bir derde çare olmak.

m. 47/16

merhem ur-: Bir derde çare olmak.

m. 6/12, 17/8

[=4]

merḥūm (Ar.): Ölmüş Müslüman erkek.

m. 84a/15

[=1]

mertebe-i kemāl: Olgunluk, mükemmellik mertebesi.

m.+e 3/4

[=1]

mescid (Ar.): Küçük cami.

m.+e 64/15, 68/17, 74/11

[=3]

Mescid-i Aksā: Müslümanların ilk mescidi.

M.+ya 68/16, 68/4

[=2]

mesken (Ar.): Ev, konut.

m.+iñ 53/1

[=1]

mesrûrû'l-bâl: Gönül sevinci.

m. 5/3

[=1]

meşakkat (Ar.): Zahmet, sıkıntı.

m. 23/13, 23/17

m.+ler 52/18

meşakkat çek-: Sıkıntı içinde olmak.

m. 23/17

[=3]

meşgûl (Ar.): Bir işle uğraşan, iş görmekte olan.

m. 2/15, 3/6, 63/20

meşgûl ol-: Uğraşmak.

m. 2/15, 3/6

[=3]

meşveret (Ar.): Danışma, görüşme.

m. 75/3

meşveret eyle-: Danışmak, görüşmek.

m. 75/3

[=1]

metîn (Ar.): Kuvvetli, güçlü.

m. 75/19

metîn ur-: Kuvvetiyle vurmak.

m. 75/19

[=1]

mevc (Ar.): Dalga.

m. 70/20

[=1]

Mevlâ (Ar.): Allah, Tanrı.

M.+dır 56/1

M.+m 7/15, 35/1, 49/5, 49/17,
51/20 71/16

M.+ma 24/9

M.+ya 61/12

[=9]

mey (Far.): İçki, şarap.

m. 14/7, 16/8, 30/1, 48/1, 48/2

m.+e 25/2

mey iç-: İçki içmek.

m. 14/7, 16/8, 48/1, 48/2

[=6]

mey-i Hudâ: İlahi aşkın şarabı.

m. 41/11

[=1]

mey-i vaḥdet: Vahdetin şarabı.

m.+den 46/5

[=1]

meyl (Ar.):Eğilim, temayül.

m. 67/14, 67/20

meyl kııl-: Eğilmek.

m. 67/20

[=2]

meyve (Far.): Ürün, sonuç.

m.+si 48/13

[=1]

mezār (Ar.): Ölünün gömülü olduğu yer, kabir, sin.

m. 45/18

[=1]

mı:Sonuna getirildiği cümleye veya kelimeye soru, şaşma veya inkâr anlamı veren söz.

m. 17/16, 39/7, 56/19, 61/5, 64/8, 80/18

m.+siñ 24/16

[=7]

mi: (bk. mı).

m. 55/18, 55/22, 60/4, 65/22, 74/16, 82/17

m.+dir 55/21

m.+siñ 57/20, 82/17

[=9]

mihmān (Far.): Misafir.

m. 8/19, 45/3, 65/9, 71/11, 76/20, 82/3

[=6]

miḥnet (Ar.): Zahmet, eziyet.

m. 7/8, 18/16, 23/14, 25/19, 26/9, 46/7, 47/7, 53/14, 60/6, 81/9

miḥnet çek-: Sıkıntılı bir duruma uzun bir süre katlanmak.

m. 7/8, 18/16, 26/9, 46/7, 53/14, 60/6

[=10]

miḥrāb (Ar.): Camide imamın namaz kılarken cemaatin önünde durduğu yer.

m.+a 69/7

[=1]

Mikā'il: Özel ad (Dört büyük melekten biri).

M. 67/9

[=1]

miḳdār (Ar.): Kıymet, değer, derece.

m. 3/6

m.+ını 70/10

[=2]

min ḡayr-ı liyāḳatın ve ḥaddin: Had ve fazlet dışı olarak.

m. 3/18

[=1]

mi' rāc (Ar.): Yükselme, göğe çıkma.

m. 11/1, 74/20

m.+a 6/17

m.+ı 74/12

m.+ın 74/19

m.+ıñ 74/17

[=6]

mi' rāc-ı ziyāret: Miraca çıkma, gitme.

m. 66/2

[=1]

misafır (Ar.): Konuk.

m. 54/6

[=1]

mīṣāk (Ar.): Antlaşma, sözleşme.

m. 67/5, 67/7

[=2]

misk (Ar.): Güzel koku.

m. 66/11

[=1]

misł-i ḳarḡa: Kargaya benzer, karga gibi.

m. 38/15

[=1]

misł-i turāb: Taprak gibi.

m. 18/20

[=1]

misłü'l-ḳamer: Aya benzer, ay gibi.

m. 68/20

[=1]

mu: (bk. mı).

m. 24/16

[=1]

mu' aṭṭar (Ar.): Kokulu.

m. 57/7

mu' aṭṭar ol-: Kokmak.

m. 57/7

[=1]

mu'cize (Ar.): İnsanları hayran bırakan, tabiatüstü sayılan olay.

m. 50/4

[=1]

muḥabbet (Ar.): Sevgi.

m. 8/5, 20/5, 33/17

[=3]

Muḥammed: Özel ad (Hz. Muhammed).

M. 23/2, 24/12, 24/8, 49/3, 55/21, 67/5, 67/7, 71/2, 72/13, 72/15, 79/4, 81/11

M.+den 52/15

M.+dir 57/12, 61/7

M.+e 56/22, 58/13, 58/2, 59/15, 61/22, 61/6, 62/12, 62/22, 63/10

M.+i 55/18, 57/20, 57/21, 60/4, 65/20

M.+in 55/20

M.+in 60/10

[=31]

Muḥammed ibn-i Muḥammedü'l-Ḳudsi el-Ḳonevî ḳaddesa'l-lāhu sırrahümā:

Muhammed Kudsi Konevi'nin oğlu Muhammed'i Allah rahmet eylesin.

M. 3/19

[=1]

muḥāşara (Ar.): Kuşatma, çevirme.

m. 75/2

muḥāşara it-: Kuşatmak, çevirmek.

m. 75/2

[=1]

muḥkem (Ar.): Sağlam, berk, kuvvetli.

m. 8/2, 10/7, 22/21, 27/10, 28/18, 28/6, 42/20, 47/20, 77/10, 77/11

muḥkem eyle-: Sağlamlaştırmak.

m. 77/11

muḥkem kıl-: Sağlamlaştırmak.

m. 77/10

muḥkem ol-: Sağlam olmak.

m. 27/10, 42/20, 47/20,

muḥkem тұr-: Sağlam bir şekilde durmak.

m. 28/18

muḥkem тұt-: Sıkıca sarılmak.

m. 8/2, 10/7, 22/21, 28/6, 77/10, 77/11

[=10]

muḥliş (Ar.): Yaşlanmış, saç ve sakalına kır düşmüş (kimse).

m. 10/1

[=1]

muhtaşar (Ar.): Kısaltılmış, özetlenmiş.

m. 83/1

[=1]

muḥzır (Ar.): Çığırtkan.

m. 15/15

[=1]

muḥaddes (Ar.): Kutsal.

m. 45/13

[=1]

muḥayyed (Ar.): Kendini bir işe vermiş, adamış.

m. 76/10

[=1]

muḥtezā-yı şīve-i lisān-ı sa‘ādet: Mutluluk veren dilin söyleyiş gereği.

m. 84a/7

[=1]

muntaẓır (Ar.): Dört gözle bekleme, gözleyen, bekleyen.

m. 10/12

m.+dır 80/2

[=2]

murād (Ar.): İstek, dilek, arzu.

m.+ıma 34/22

m.+ına 48/10

[=2]

murdār (Far.): Kirli, pis.

m. 30/8

m.+a 49/1

[=2]

Murtaẓā: Özel ad (Hz Ali’nin diğer adı).

M.+ya 44/17

[=1]

Mūsā: Özel ad (Hz. Musa).

M. 69/1

M.+ya 69/3

[=2]

muṣāfaḥa (Ar.): El sıkışma, tokalaşma.

m. 68/19

muşāfaḥa kıl-: El sıkmak, tokalaşmak.

m. 68/19

[=1]

Mūsā resūl: Musa peygamber.

M.+in 70/5

[=1]

Mūsā-şifat: Musa gibi.

M. 23/10

[=1]

Muṣṭafā: Özel ad (Hz. Muhammed).

M. 7/12, 49/7, 69/4, 71/17,
8210, 84a/14

M.+dan 44/15

M.+niñ 70/16

M.+ya 14/11, 21/16, 21/18,
22/10, 22/14, 22/18, 22/2, 22/22, 22/6,
23/12, 23/16, 23/20, 23/4, 23/8, 24/10,
24/14, 24/18, 24/2, 24/22, 24/6, 25/4,
64/10, 71/12

M.+yı 23/22, 69/14

[=33]

muṭīʿ (Ar.): İtaat eden, boyun eğen.

m. 74/13

muṭīʿ ol-: İtaat etmek, boyun eğmek.

m. 74/13

[=1]

muṭlak (Ar.): Kayıtsız, şartsız.

m. 79/21

[=1]

muṣṭar (Ar.): Çaresizlik içinde kalan.

m. 9/14

[=1]

muṣṭarr (bk.muṣṭar).

m. 53/21

muṣṭarr ol-: Karşılaştığı probleme
çözüm bulamamak.

m. 53/21

[=1]

mü: (bk. mı).

m.+süñ 58/2, 61/22

[=2]

mübārek (Ar.): Kutlu, uğurlu.

m. 15/18, 44/13, 75/16

[=3]

mübeyyin (Ar.): Açıklayan, beyan
eden.

m.+dir 4/20

[=1]

mübtelā (Ar.): Düşkün, bir şeye tutulmuş.

m. 76/17

mübtelā ol-: Düşmek, tutulmak.

m. 76/17

[=1]

müdām (Ar.): Sürekli, devamlı, kesintisiz.

m. 34/19

[=1]

müddet (Ar.): Süre, vakit.

m. 3/6

[=1]

müfāraḳat (Ar.): Birbirinden ayrılma uzaklaşma, ayrılık.

m. 3/1

müfāraḳat it-: Ayrılmak, uzaklaşmak.

m. 3/1

[=1]

müftā-bih (Ar.): Hakkında fetva verilmiş olan.

m. 4/10

[=1]

müjde (Far.): Muştu, iyi haber.

m. 11/17, 12/13, 15/17, 39/10, 39/11, 39/9, 49/5

müjde al-: İyi haber getirmek.

m. 39/11, 39/9,

müjde ver-: İyi haber getirmek.

m. 11/17, 12/13, 15/17, 49/5

[=7]

mülāzemet (Ar.): Devamlılık, bir işe sarılıp onunla uğraşma.

m. 2/16

[=1]

mü'min (Ar.): İman etmiş, İslam dine inanmış.

m. 16/13, 63/17, 74/3

m.+ler 28/8

[=4]

mümkün(Ar.): Mümkün, olabilir.

m. 84a/8, 84a/9

[=2]

münāfıḳ (Ar.): Nifak çıkaran, iki yüz-lü.

m.+lar 43/21

[=1]

münker (Ar.): İnkâr olunmuş, tasvip edilmemiş.

m. 13/20

[=1]

mürsel (Ar.):İrsal olunmuş, gönderilmiş, yollanmış.

m.+i 65/7

m.+ler 68/21

[=2]

mürşid (Ar.): İrşad eden, doğru yolu gösteren, gafletten uyandıran.

m. 11/20

[=1]

Müselmān (Ar.): Müslüman.

m.+lar 82/1

[=1]

Müslümān: (bk. Müselmān).

m. 56/19, 56/22

[=2]

müstefiz (Ar.): Feyz alan, istifade eden.

m. 5/2

[=1]

müşkil(Ar.):Zorluk, güçlük, zor olan iş, çetinlik.

m. 65/21, 67/17, 84/12

m.+dir 37/3, 61/11

m.+leri 68/15, 68/3

[=7]

müşrik (Ar.): Allah'a ortak kabul eden, şirk işleyen. Allah'tan başkasına ibadet eden.

m.+leriñ 43/19

[=1]

müştak (Ar.):Arzu ve iştıyak gösteren, fazla istekli.

m. 26/22, 47/3

[=2]

mütāba'at (Ar.): Tabi olma, uyma.

m. 3/9

[=1]

mütevakkıf (Ar.): Bağlı bulunan, ilişkin olan.

m.+dır 4/12

[=1]

müteveccih (Ar.): Bir yere gitmeye veya bir işi yapmaya karar veren.

m. 3/10

[=1]

müyesser (Ar.): Kolaylıkla yapılan, olan.

m. 9/17, 2/16

[=2]

müznib (Ar.): Günaha giren, günâhkar.

m.+leri 72/6

[=1]

=N=

n': Ne soru zamiri.

n.+acaib (n' acā 'ib) 73/12, 73/14, 73/20

n.+acayıbdır (n' acā 'ibdir) 65/21

n.+oldı (noldı) 53/14

[=5]

nā-būd (Far.): Yok olan, bulunmayan.

n. 59/22

nā-būd it-: Yok etmek.

n. 59/22

[=1]

nā-cins (Far.+Ar.): Alçak, aşağılık.

n.+ler 29/19

n.+lerden 7/13

[=2]

nādān (Far.): Bilgisiz, cahil, kaba.

n. 9/15, 29/5, 38/2, 38/3, 38/4, 39/1

n.+la 37/17

n.+lar 38/17

n.+lara 27/9, 30/3, 47/19

n.+lardan 38/16, 38/21, 38/8, 38/9

n.+ları 38/13, 38/20

n.+ların 38/7

n.+larıñ 38/5, 39/4

[=20]

nāgāh (Far.): Ansızın, birdenbire.

n. 64/18, 65/15

[=2]

nā'il (Ar.): Ermiş, muvaffak olmuş.

n.+im 34/22

[=1]

nā'im (Ar.): Uykuda olan, uyuyan.

n. 32/16

nā'im olma-: uyumamak.

n. 32/16
[=1]
nālān (Far.): İnleyen, sızlayan.
n.+lıklā 18/3
[=1]
nāle (Far.): İnilti, figan, feryat.
n. 11/9, 20/1
nāle kııl:- İnlemek, feryat etmek.
n. 11/9, 20/1
[=2]
na' līn (Ar.): İnleyen.
n. 70/22, 71/1
[=2]
nām (Far.): Ün, şöhet.
n. 3/14
[=1]
namāz (Far.): Namaz.
n. 12/5, 22/12, 22/8, 53/8
n.+da 53/10
n.+ın 64/15, 65/5, 69/6
n.+ıñ 64/6
namāz kııl:- Namaz ibadetini yerine getirmek.

n. 12/5, 22/12, 53/8
[=9]
nāme (Far.): Mektub, risale, kitap.
n.+sini 50/2
[=1]
nām u nişān: Ad, san.
n. 9/21
[=1]
nān (Far.): Ekmek.
n.+ı 77/11
[=1]
nār (Far.): Ateş, od.
n. 32/2, 69/22, 72/22, 73/4
n.+a 7/22, 26/3, 47/10
n.+ı 19/1
[=8]
na' ra (Ar.): Bağırma, çağırma.
n. 21/20, 63/13
na' ra at:- Bağırmak, çağırmak.
n. 21/20
na' ra ur:- Bağırmak, çağırmak.
n. 63/13
[=2]

nār-ı ‘aşk: Aşkın ateşi.

n.+a 27/1, 33/21, 47/2

[=3]

nār-ı İbrāhim: İbrahim’in ateşi.

n.+e 48/5

[=1]

nār-ı saḡar: Cehennemın ateşi.

n. 38/1

[=1]

nasıl: Ne gibi, ne türlü.

n. 17/2, 61/6, 83/20

[=3]

naşib (Ar.): Birinin payına düşen şey, kısım.

n. 16/3, 33/6, 48/14, 48/16

naşib kıl-: Nasip etmek.

n. 16/3, 33/6

[=4]

nāşih (Ar.): Öğüt veren, nasihat eden.

n. 27/7, 47/17

[=2]

nā-ümīd (Far.): Umutsuz, bezgin.

n. 41/13

nā-ümīd kılma-: Umutsuz olmamak.

n. 41/16

[=1]

naẓar (Ar.): Bakış, bakma, göz atma.

n. 9/7, 27/3, 28/15, 30/20, 34/4, 37/15, 40/7, 43/15, 45/19, 53/16, 65/14, 67/16, 68/2, 73/22

n.+da 9/8

naẓar kıl-: Bakmak.

n. 9/7, 27/3, 28/15, 30/20, 34/4, 37/15, 40/7, 45/19, 53/16, 67/16, 68/2, 73/22

naẓar şal-: Bakmak.

n. 43/15

[=15]

naẓar-ı ikān: Yakinen bakma.

n.+la 4/4

[=1]

nāz-ı ‘aşk: Aşkın nazı.

n.+a 33/7

[=1]

nāzır (Ar.): Bir işin idare ve yönetimini üstlenen.

n. 36/7

[=1]

naẓm (Ar.): Nizama koyan, tertip eden, düzenleyen.

n.+en 84a/6

n.+ı 84a/9

[=2]

ne: 1. Hangi şey, ne (zamir). 2. Hangi (sıfat). 3. Nasıl (sıfat).

n. 7/5, 14/19, 16/22, 17/13, 30/7, 35/2, 35/20, 35/4, 36/12, 36/20, 37/12, 37/16, 37/3, 44/11, 44/7, 45/1, 54/19, 55/5, 56/3, 56/4, 59/2, 60/12, 60/14, 60/15, 60/8, 61/12, 61/13, 61/2, 61/22, 61/7, 62/19, 62/4, 63/5, 66/6, 71/17, 72/4, 77/7, 79/13, 80/3, 81/10, 81/10, 81/14, 81/16, 81/6, 81/6, 81/9, 81/9, 84/14, 84/9

n.+dir 30/19, 51/10, 55/14, 67/18

n.+dür 60/6

n.+ler 24/13, 64/9

n.+rden 55/13, 57/16, 78/1

n.+re 50/15, 52/8

n.+rede 6/12

n.+rde 12/19, 14/10, 16/7, 23/17

[=66]

nebī (Ar.): Peygamber, yalavaç.

n. 83/3

n.+ler 68/21

n.+ye 53/5

[=3]

necis (Ar.): Pis, mundar.

n. 36/17

[=1]

nedāmet (Ar.): Pişmanlık duyma, pişman olma.

n.+ā 63/8

n.+de 52/10

n.+iñ 10/17

n.+le 60/20

[=4]

nef̣ (Ar.): Yarar, çıkar, fayda.

n.+ine 83/5

[=1]

nefs (Ar.): 1. Öz, iç ruh. 2. Arzu, istek, heva ve heves, şehvet.

n. 10/14, 15/10, 31/8, 36/14, 38/15, 42/9, 47/10

n.+e 47/9

n.+i 10/10

n.+im 8/1, 9/6, 10/11, 21/9,
26/1, 26/19, 43/17, 44/3, 46/11, 47/1

n.+inden 31/7, 43/13

n.+ine 27/7

n.+ini 36/2, 53/1, 53/3

n.+iñ 31/9, 33/18, 48/11

[=28]

nefs-i hevā: Nefsin istekleri.

n. 20/19

n.+yı 15/9

[=2]

nefs-i şeytān: Şeytanın nefsi.

n. 37/1

[=1]

nef' ü ziyā: Yarar ve ışık.

n.+iñ 42/7

[=1]

nefy-i işbāt: Kelime-i tevhid.

n. 43/14

[=1]

nehr (Ar.): Irmak.

n.+e 83/7

[=1]

nehy-i münker: Kötülüğü men etme.

n. 14/3

[=1]

Nekir (Ar.): Mezarda ölüleri sorguya
çekecek olan meleklerden biri.

N. 13/20

[=1]

nerdubān (Far.): Merdiven.

n. 69/11

[=1]

nevbet (Ar.): Sıra, nöbet.

n. 51/14, 51/16

[=2]

nevbet-i ihilāfet: Halifelik sırası.

n. 3/5

[=1]

nezāret-i celīle: Bakanlık.

n.+siniñ 3/16

[=1]

nezd (Far.): Yan, yakın, kat, huzur.

n.+ine 4/15, 69/11

[=2]

nısf (Ar.): Yarım, bir bütünün yarısı.

n. 73/4

[=1]

ni'āl (Ar.): Nallar.

n.+iñ 71/2

[=1]

nice:1. Nasıl (zarf). 2. Çok, birçok, hayli (sıfat). 3. Niye, niçin (zarf).

n. 11/20, 11/4, 12/18, 33/2, 52/3, 52/6, 54/10, 56/18, 59/12, 62/20, 62/3, 72/13, 72/20, 74/1, 75/20, 78/13

n.+dir 76/6

[=17]

niçe: (bk. nice).

n. 73/17

[=1]

niçün: Niçin, neden, niye (zarf).

n. 45/14, 58/10, 58/8, 62/10, 79/8

[=5]

nidā (Ar.): Çağırma, bağırma, seslenme.

n. 11/15, 15/1, 17/3, 28/17, 57/13, 65/11, 70/21, 71/17

[=8]

ni'met (Ar.): 1. Yiyecek, içecek. 2. İyilik, lütuf, ihsan.

n. 35/18, 49/19, 82/16

n.+leri 35/19

[=4]

nisbet-i kudsiyye: Allah'a mensup

n.+leri 4/6

[=1]

nişān (Far.): İşaret, iz, alamet.

n. 29/10, 35/9, 60/22

nişān bulma-: İz, işaret görememek.

60/22

nişān it-: İşaret etmek, göstermek.

n. 35/9

[=3]

nişāne (Far.): Eser, iz, alamet.

n. 82/8

[=1]

niyāz(Far.): Yalvarma, yakarma.

n.+ım 72/1

[=1]

niye:Niçin, neden (zarf).

n. 37/8, 83/11
[=2]
niyyet (Ar.): Maksat, niyet.
n. 44/9
[=1]
Nūh: Özel ad (Nuh peygamber).
N.+a 59/18
[=1]
Nu‘mān: Özel ad.
N. 83/4
[=1]
nūr (Ar.): Aydınlık, ışıık, ziya.
n. 14/6
n.+a 10/8, 23/6
n.+dan 66/5, 69/11, 73/21,
74/18
n.+u 54/5
[=8]
nūr-ı dīde: Göz nuru.
n.+m 55/10
[=1]
nūr-ı Hakk: Allah’ın nuru.
n.+a 48/2

[=1]
nūr-ı imān: İman nuru.
n. 8/12
[=1]
nūr-ı seyyide: Nurlu efendi.
n.+leriñ 79/7
[=1]
nush (Ar.): Öğüt, nasihat, pend.
n.+a 29/10
n.+uñ 27/9
[=2]
nushu pend: Nasihat ve öğüt.
n.+iñ 16/14
[=1]
=O=
o: 1. İşaret zamiri olarak kullanılır.2. Uzakta olan kimse veya şeyi göstermek için kullanılır (sıfat). 3. Üçüncü teklik kişiyi gösteren zamir.
o. 26/7, 28/17, 44/6, 53/12, 60/2, 60/21, 61/11, 63/19, 71/20, 81/19
o.+ndan 54/1
o.+nları 81/2

o.+nların 2/15, 3/2

[=14]

ocak: Ateş yakmaya yarayan yer.

o.+da 77/10

[=1]

oğlak: Keçi yavrusu.

o. 77/10, 79/7

o.+ı 77/1, 77/21

[=4]

oğul: Erkek evlat.

o. 51/1, 63/17

o.+an (oğlan) 78/6, 78/7

o.+anı (oğlanı) 80/1

o.+anlar (oğlanlar) 79/18, 80/6

o.+anları (oğlanları) 80/7, 81/1,
81/18, 81/7

o.+ı (oğlu) 77/19, 77/20, 77/22

o.+ın (oğlın) 37/1

o.+lar 79/14

o.+ları 81/4, 82/4

o.+larım 60/3

o.+ların (oğulların) 77/1

o.+larıyla 79/6

o.+u (oğlu) 77/17

o.+um (oğlum) 62/16, 62/21,
62/9, 63/3

o.+unı (oğlunu) 62/7

[=27]

ok: Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk.

o.+ı 7/17

[=1]

oku-: 1. Sesli olarak söylemek. 2. Yazılmış bir metni okumak, kıraat etmek.

o. 36/10

o.-r 7/20, 49/17

o.-salar 49/14

o.-yup 22/7, 9/11

[=6]

ol: (bk. o).

o. 6/17, 8/22, 9/5, 10/20, 11/10,
11/14, 11/18, 11/2, 11/22, 11/6, 12/12,
12/16, 12/20, 12/4, 12/8, 13/10, 13/14,
13/18, 13/2, 13/22, 13/6, 14/12, 14/20,
14/4, 14/8, 14/16, 15/4, 16/12, 16/19,
17/10, 17/14, 17/18, 17/4, 17/6, 18/10,
18/14, 18/18, 18/2, 18/22, 18/6, 19/4,

19/8, 21/1, 25/5, 30/9, 33/19, 38/21, 44/11, 44/12, 44/13, 45/19, 50/7, 51/12, 51/16, , 51/18, 52/2, 52/4, 53/5, 54/21, 54/9, 55/9, 56/17, 57/3, 57/3, 58/17, 58/19, 58/7, 59/17, 60/1, 60/19, 60/21, 61/5, 61/7, 61/7, 61/8, 62/2, 63/17, 64/9, 66/22, 66/6, 68/1, 69/21, 70/19, 70/22, 71/4, 72/21, 75/15, 75/17, 75/3, 76/11, 76/17, 76/2, 76/21, 76/6, 76/9, 77/14, 77/18, 78/22, 78/7, 79/3, 79/7, 80/19, 80/3, 81/1, 83/5, 83/6, 84/1

o.+dur 39/21, 60/15

[=109]

ol-:1. Meydana gelmek, vuku bulmak. 2. Bir görev, makam, san kazanmak. 3. Sahip olmak, bulunmak. 4. Bir şeyi elde etmek, edinmek. 5. Geçmek, süresi dolmak, tamamlanmak. 6. Dünyaya gelmek, doğmak.

o. 27/18, 27/7, 27/8, 36/10, 47/17, 47/18, 50/1, 50/2, 50/3, 51/2, 51/17, 56/13

o.-a 57/12

o.-acağ 11/19, 11/20

o.-am 26/22

o.-amadım 18/20

o.-an 3/21, 31/15, 35/13, 4/5, 64/13

o.-anlar 43/22

o.-dı 7/7, 7/8, 7/9, 16/5, 16/6, 16/7, 22/15, 22/16, 33/2, 42/2, 48/5, 51/5, 52/15, 57/19, 57/7, 58/21, 63/15, 63/20, 64/1, 65/14, 67/12, 74/14, 76/10, 76/13, 79/13, 79/3, 80/3

o.-dığından 84a/8

o.-dığını 4/10

o.-dılar 3/10, 3/6, 63/17, 74/13

o.-du 20/22, 22/13, 29/14, 37/7, 45/5, 48/4, 49/10, 49/2, 61/4, 65/13, 68/22

o.-duk 82/11, 82/11

o.-dukda 67/6

o.-dum 8/3, 9/21, 9/22, 10/1, 10/7, 10/9, 11/15, 14/17, 15/12, 16/12, 17/7, 17/8, 17/9, 18/15, 18/16, 18/17, 20/21, 21/1, 22/7, 22/8, 22/9, 23/21, 26/15, 28/4, 28/8, 29/16, 31/8, 36/14, 40/1, 45/6, 46/17, 47/13, 47/14, 47/15, 47/2, 50/11, 83/22

o.-gıl 6/13, 6/14, 7/3, 7/4, 7/5, 40/5

o.-ma 66/20

o.-madı 37/6, 80/9

o.-maga 56/22
o.-mak 21/13
o.-mam 32/16
o.-masiñ 41/2, 41/3
o.-masun 79/16, 80/4
o.-mayınca 41/6, 79/8, 80/10,
80/8
o.-mayiñ 80/6
o.-mayıp 84a/9
o.-maz 23/18, 27/17, 32/15,
33/17, 33/19, 41/3, 42/5, 62/20, 82/2,
83/2, 84/10
o.-mazdır 51/1
o.-mazsañ 21/11
o.-muş 10/3, 2/16
o.-muşlar 2/15
o.-muşlardır 2/12
o.-sa 6/8, 10/3, 29/9, 36/5,
36/6, 36/7, 38/7, 51/11, 56/5, 59/22,
75/6, 75/8, 76/19, 84/11, 84/11, 84/12
o.-sam 12/19, 17/16, 26/6, 26/7
o.-sañ 23/2, 25/15, 27/7, 27/8,
40/5, 47/17, 47/18, 49/15, 72/18
o.-sun 7/3, 63/4, 79/22
o.-suñ 49/1

o.-uban 52/8
o.-unca 4/18, 66/1
o.-uñ 14/11, 69/2
o.-up 2/3, 3/15, 7/10, 7/14,
7/16, 7/6, 8/10, 9/12, 9/14, 10/1, 10/1,
10/18, 16/2, 19/17, 20/15, 20/18, 22/5,
25/11, 25/11, 25/12, 25/20, 25/6, 25/8,
25/9, 25/9, 26/12, 26/16, 26/20, 26/4,
26/5, 26/8, 27/10, 27/2, 27/5, 27/6,
28/5, 29/20, 30/6, 32/2, 32/2, 32/20,
32/6, 33/20, 34/10, 34/14, 34/17, 34/6,
35/7, 35/9, 36/11, 36/16, 36/17, 36/6,
39/14, 39/2, 4/14, 40/4, 40/8, 42/20,
42/3, 43/16, 43/18, 43/21, 44/1, 45/20,
46/10, 46/14, 46/18, 46/2, 46/22, 46/3,
46/3, 46/4, 46/4, 46/6, 47/12, 47/16,
47/20, 47/4, 47/8, 48/8, 49/2, 53/21,
54/6, 57/13, 58/1, 59/16, 60/22, 69/13,
69/5, 71/13, 71/14, 72/16, 73/22
o.-updur 54/15
o.-ur 8/22, 32/11, 33/10, 33/6,
51/18, 59/14, 64/13, 64/14, 76/15,
82/19
o.-urlar 4/18
o.-urum 43/2, 57/22, 84/4
[=293]

oluk: Bir şeyin akmasına yarayan üst
yanı açık boru

o. 26/15, 38/15
[=2]
olun-: Olma işine konu olmak.
o.-up 3/17, 84a/7
[=2]
on: Sayı.
o. 14/17, 58/3, 59/5, 78/15
[=4]
on altı: Sayı.
o.+mda 15/17
[=1]
on beş: Sayı.
o.+imde 15/13
[=1]
on bir: Sayı.
o.+imde 15/5
[=1]
on dokuz: Sayı.
o.+umda 16/5
[=1]
on dörd: Sayı.
o.+ümde 15/12
[=1]

on dört biñ: Sayı.
o. 11/21
[=1]
on iki: Sayı
o.+mde 15/8
[=1]
on sekiz: Sayı.
o.+imde 16/1
[=1]
on üç: Sayı.
o.+ümde 15/9
[=1]
on yedi: Sayı.
o.+mde 15/20
[=1]
‘Oşman: Özel ad (Dört büyük halifeden biri).
‘O. 44/17
[=1]
ot¹: Ateş.
o. 73/5
ot²: Toprak üstündeki küçük bitkiler
o.+un 74/3

[=2]

oṭa: Evin veya herhangi bir yapının bölümü.

o.+sı 78/15

o.+ya 78/9

[=2]

oṭla-: Hayvan, dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb.ni yemek, yayılmak.

o.-rlar 74/3

[=1]

otuz: Sayı

o. 19/1

[=1]

otuz üç biñ: Sayı.

o. 44/16

[=1]

oyna-: Eğlenme, vakit geçirme gibi amaçlarla bir şeyle uğraşmak.

o.-rlar 77/18

o.-yup 52/9, 81/19

[=3]

=Ö=

öğren-: Bilgi edinmek.

ö.-dim 13/4

ö.-üp 40/11

[=2]

öğret-: Bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak.

ö.-üp 18/4

[=1]

öl-: Can vermek, ölmek.

ö.-di 78/7

ö.+digimde 17/17

ö.-düm 30/6, 37/18, 43/4

ö.-meden 25/3

ö.-medim 27/1

ö.-mek 21/11

ö.-mez 33/18

ö.-üm 35/11, 47/3, 52/1

ö.-ünce 78/5, 78/8

ö.-üp 9/6

ö.-ür 52/2, 82/20

[=17]

‘**Ömer:** Özel ad (dört halifeden biri).

‘Ö. 44/17

[=1]

‘**Ömer Lütfi Efendi:** Özel ad.

‘Ö.+niñ 84a/15

[=1]

‘ömr (Ar.): Yaşam, hayat, yaşam süresi.

‘ö.+üm 22/13, 42/2, 52/9

‘ö.+ümün 50/9

‘ö.+ün 10/15, 27/18, 27/19, 38/1, 51/2, 51/3, 64/7

[=11]

ön:1. Bir kimsenin ilerisi. 2.Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı.

ö.+de 67/9

ö.+üne 58/3

[=2]

öñ: Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı.

ö.+üne 63/21

[=1]

öp-: Öpmek.

ö.-di 13/9, 45/9

ö.-düm 18/13

ö.-em 19/15

[=4]

ört-: Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak.

ö.-üp 78/10

[=1]

örtü: Örtmek için kullanılan şey.

ö.+sü 56/15

[=1]

öt-: Geçmek.

ö.-di 31/17, 31/18

[=2]

öte: Öbür taraf, ileri.

ö. 19/19, 67/16, 69/17, 71/3, 71/7, 73/11

[=6]

öyle: O denli, o kadar, o derece.

ö. 10/5

[=1]

öz: Kendi, iç, nefis.

ö.+i 9/1, 12/11, 20/19, 28/13, 28/15, 29/22, 34/5, 43/15

ö.+ini 32/11

ö.+üm 7/19, 8/2, 20/3, 26/21

ö.+üne 63/5

ö.+üni 79/5

[=15]

Özbek: Özbekistan'da yaşayan, Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse.

Ö. 3/14, 84a/5

[=2]

özle-: 1. Bir kimseyi veya bir şeyi görmeyi, kavuşmayı istemek, göreceği gelmek. 2. Ezip sıkıştırma.

ö. 79/5

ö.-yüp 9/19, 40/4

[=3]

‘özü (Ar.): 1. Bir kusurun, bir suçun elde olmadan yapıldığını ileri sürme, mazeret. 2. Bir kusur veya kabahatin hoş görülmesi, affı.

‘ö.+ler 53/21, 71/6

‘ö.+ün 79/17, 80/5

‘özürlü kıl-: Özür dilemek, bağışlanmasını istemek.

‘ö. 53/21, 71/6

[=4]

=P=

pādişāh (Far.): Hükümdar, sultan.

p. 30/9

[=1]

pāk (Far.): Temiz, saf.

p. 28/1, 40/11, 41/3, 47/2, 74/18, 83/7

[=6]

pāk-ı merdān: İnsanların safı, temiz.

p. 29/6

[=1]

para (Far.): Devletçe bastırılan, kâğıt veya metalden ödeme aracı.

p.+ya 26/18

[=1]

pārele-: Parçalamak.

p.-di 61/9

[=1]

parla-: Dövmek, hırpalamak

p.-yup 23/10

[=1]

pāye (Far.): Rütbe, unvan.

p.+sini 12/3

[=1]

pāzār (Far.): Belli bir şeyin satıldığı yer.

p.+ında 20/5

[=1]

peder (Far.): Baba.

p.+i 83/6

[=1]

pek: Sert, katı.

p. 80/11

[=1]

pek çok: Yeterinden fazla, bir hayli.

p. 2/10, 2/7, 4/20, 3/13, 3/13,
58/14

[=6]

penāh (Far.): Sığınacak yer.

p. 65/8

p.+ıñ 37/14

[=2]

pend (Far.): Nasihat, öğüt.

p.+i 45/16

p.+iñ 9/2

p.+ini 41/7

[=3]

perde (Far.): Bir yeri ayırmak ve görünmesini engellemek için asılan çarşaf.

p. 13/8, 40/13

p.+leri 18/12, 45/8

[=4]

pertev (Far.): Işık, parlaklık.

p. 9/12, 23/7, 28/15, 29/22

pertev şal-: Işıklandırmak,
aydınlatmak.

p. 9/12, 23/7, 28/15, 29/22

[=4]

pervāne (Far.): Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek.

p. 32/11, 81/20

p.+ye 9/19

[=3]

Perverdigār (Far.): (Besleyici, terbiye edici) Allah.

p. 8/22, 24/21, 39/16, 39/17,
83/5

[=5]

pes (Far.): Sonra, ondan sonra.

p. 66/4

[=1]

pesend (Far.): Beğenme, takdir etme, övgü.

p. 39/5

[=1]

peyām (Far.): Bilgi, haber.

p. 11/13

[=1]

peydā (Far.): Belli, açık.

p. 11/15, 18/9, 23/18

peydā ol-: Ortaya çıkarmak.

p. 11/15

peydā kıl-: Ortaya çıkarmak.

p. 18/9

[=3]

peygamber (Far.): Nebi, resul, peygamber.

p. 12/14, 53/13, 63/18, 69/11, 75/17, 76/16, 78/16

p.+e 58/9, 76/5

p.+i 64/1, 82/3

p.+in 77/14

p.+ler 69/10, 69/5

p.+lere 69/7

p.+leri 68/17

p.+siñ 68/14

[=16]

peyvend (Far.): Kavuşma, ulaşma.

p. 6/9

[=1]

pinhān (Far.): Gizli, saklı.

p. 12/11, 12/11

[=2]

pīr (Far.): Tarikat kurucusu, şeyh.

p. 16/10, 32/19

p.+ime 18/11

p.+siz 18/9

[=4]

pīrdāšt: Aynı pirden ders alan derviş, kimse.

p.+ı 84a/2

[=1]

pīr-i muḡān: Meyhaneci (Hz. Muhammed).

p. 8/10, 8/13, 14/7, 14/9, 19/15, 27/3, 32/18, 35/7, 41/2, 44/4, 46/19

[=11]

piş-: Ateşte yanmak, tutuşmak.

p.-tim 7/22

[=1]

pişir-: Besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek veya içilebilecek bir duruma getirmek.

p.-üp 54/19

[=1]

puḥte (Far.): Pişkin, pişmiş, olgun, gün görmüş olan.

p. 44/19, 78/12

[=2]

pul (Far.): Para, en küçük sikke.

p.+a 46/12

[=1]

pūr-āb (Far.): Yaşlı, sulu.

p. 18/21

[=1]

pūr-ḡam (Far.+Ar.): Gam dolu, gam içinde, gama boğulmuş.

p. 26/4, 46/18

pūr-ḡam ol-: Gama boğulmak.

p. 26/4, 46/18

[=2]

pūr-nem (Far.): Yaş dolu, yaş içinde.

p. 43/11

[=1]

=R=

Rabb (Ar.): Allah, Tanrı.

R. 70/22

R.+im 17/1, 18/4, 18/5, 50/8, 51/9, 72/2

[=7]

Rabbenā (Ar.): Rabbimiz, cümle yaratıkların Rabbi olan Allah.

R. 37/12, 62/14, 62/18

[=3]

rabbi'l-‘ālemīn (Ar.): Âlemlerin Rabbi.

r. 84a/13

[=1]

rabbū'l-a‘lā (Ar.): Yüce Allah.

r. 70/12

[=1]

raḍīya'l-lāhu ‘annā ve ‘anküm: Allah bizden ve sizden razı olsun.

r. 4/7

[=1]

rāḥat (Ar.): Üzüntüsüz ve sıkıntısız olma durumu, huzur, rahat.

r. 12/2, 25/18, 36/3, 47/6, 49/4, 57/6, 60/3, 64/4, 67/22

r.+sız 41/14

rāḥat bul-: Huzur içinde olmak.

r. 12/2, 57/6

[=10]

raḥīm (Ar.): Çok merhametli, acıyan ve esirgeyen.

r. 35/1, 51/20

[=2]

raḥm (Ar.): Acıma, koruma, esirgeme.

r. 26/10, 29/22, 43/15, 46/9, 62/18

r.+i 35/1, 35/6

raḥm eyle-: Acımak, merhamet etmek.

r. 26/10, 29/22, 43/15, 46/9, 62/18

[=7]

raḥmān (Ar.): Her canlıya merhamet eden, nimet veren, Allah.

r. 20/11, 72/3

[=2]

raḥmet (Ar.): Esirgeme, merhamet.

r. 35/6, 37/15, 72/19

r.+dır 49/9

r.+inden 41/13

r.+iñ 20/11, 20/14, 49/5

r.+iñden 34/18

raḥmet kıl-: Bağışlamak, merhamet etmek.

r. 35/6

[=9]

rāz (Far.): Sır, gizli şey.

r.+ını 51/6

r.+iñ 65/6

[=2]

rāzı (Ar.): Kabul eden, boyun eğip rıza gösteren.

r. 8/22

rāzı ol-: Kabul etmek.

r. 8/22

[=1]

rāzī (Far.+Ar.): Sır ile ilgili, sıra özgü.

r. 37/6, 63/4, 84/4, 84/7

rāzī kıl-: Gizlemek, saklamak.

r. 84/7

rāzī ol-: Gizlenmek, saklanmak.

r. 63/4, 84/4

[=4]

refik (Ar.): Arkadaş, yol arkadaşı.

r. 20/15, 38/6

[=2]

Refref (Ar.): Hz. Muhammed'in Miraç gecesi bindiği dört binekten biri.

R. 71/9

R.+e 71/9

[=2]

rehber (Ar.): Yol gösteren, kılavuz.

r.+i 72/7

[=1]

re'isü'l-h^vâcegân (Far.+Ar.): Hocaların başı

r. 3/8, 84a/1

[=2]

renc-i meşakkat (Far.+Ar.): Zorluğun sıkıntısı.

r. 62/3

[=1]

reng (Far.): 1. Şekil, suret. 2. Renk.

r. 6/9

r.+i 33/21, 34/3

rengi uç-: Solmak, rengi sararmak.

r. 33/21

[=3]

resül (Ar.): Peygamber, nebi, elçi.

r. 6/16, 7/7, 34/2, 35/18, 36/1, 49/7, 53/10, 53/15, 53/22, 54/1, 54/11, 54/17, 54/18, 54/19, 54/3, 54/5, 55/2, 56/1, 56/11, 56/19, 56/5, 56/8, 57/15, 57/17, 57/3, 57/5, 58/11, 58/15, 58/21, 58/5, 58/7, 59/1, 59/5, 59/8, 63/14, 63/19, 63/21, 63/22, 64/12, 64/15, 65/21, 65/3, 65/4, 65/5, 66/17, 66/3, 67/11, 67/14, 67/17, 67/19, 68/15, 68/17, 68/3, 68/5, 68/6, 68/9, 69/12, 69/5, 70/13, 70/3, 71/15, 71/8, 71/9, 72/16, 72/20, 72/5, 73/11, 74/11, 74/16, 74/17, 74/19, 74/5, 75/7, 76/7, 76/9, 77/4, 77/6, 77/7, 77/9, 78/17, 78/21, 79/1, 79/12, 79/19, 79/21, 79/9, 80/4, 80/9, 81/17, 81/5

r.+den 66/19, 74/15

r.+e 36/10, 56/7, 64/13, 79/17, 79/2, 79/3, 80/2, 81/3, 81/7

r.+i 64/18, 76/20, 76/22, 77/5

r.+ini 64/11, 70/2

r.+ü 66/16, 66/18

r.+ün 75/16
[=110]
resūla'l-lāh (Ar.): Allah'ın Resulü (Hz. Muhammed).
R. 68/19
[=1]
Resūl-i bā-vefā: Vefalı resul.
R. 76/17
[=1]
Resūl-i Hakk: Allah'ın Resulü.
R. 53/11
[=1]
Resūl-i mübārek: Kutlu Resul.
r. 76/11
[=1]
Resulu'l-lah: (bk. resūla'l-lāh).
R. 55/7, 60/12, 69/8, 75/1, 78/13, 79/15
[=6]
revā (Far.): Uygun, yakışır, yerinde.
r. 62/19, 71/19
r.+dır 69/3
revā kıl-: Uygun görmek.

r. 71/19
[=3]
revāc (Ar.): İtibar, saygınlık.
r. 30/22
[=1]
revān (Far.): Yürüyen, giden, akan.
r. 53/15, 56/13, 61/20, 67/12, 76/21, 79/3
revān ol-: Yürümek, gitmek.
r. 67/12
[=6]
reyhān (Ar.): Fesleğen.
r. 74/3
[=1]
Rıdvan (Ar.): Cennetin kapıcısı olan büyük meleklerden biri.
R.+a 65/18
[=1]
rızā (Ar.): Hoşnutluk, memnunluk, razı olma.
r. 72/18
[=1]
rızā'en (Ar.): Razı olarak, isteyerek, gönüllü olarak.

r. 4/2, 84a/11
[=2]
rızk-ı rūzī: Nasip rızk, yiyeceği.
r. 7/5
[=1]
ric'at (Ar.): Geri dönme, geriye gelinen tarafa doğru hareket.
r. 7/1
ric'at it-: Geri dönmek.
r. 7/1
[=1]
rivāyet (Ar.): Hikāye olunan söz ya da olay, söylenti.
r. 2/13, 29/1, 29/2
r.+i 16/16, 16/17
rivāyet it-: Anlatmak, söylemek.
r. 2/13
[=5]
riyā (Ar.): Özü sözü bir olmama, iki yüzlülük.
r. 31/10
[=1]
riyāzāt (Ar.): Nefse hâkim olma, nefsi eğitme, terbiye etme.

r.+ı 6/6
[=1]
riyāzet: (bk.riyāzāt).
r.+e 39/21
[=1]
rūh (Ar.): Can, ruh.
r. 11/4, 52/8
r.+ı 45/13
r.+lar 47/7
r.+u 22/15
r.+um 11/1, 11/15, 23/9, 25/19, 26/22, 47/3
r.+unu 13/17
rūh al-: Canını almak, ölmek.
r. 13/17
rūhu uç-: Ölmek.
r. 23/9
[=12]
rūh-ı Aḥmed: Ahmed'in ruhu.
r. 49/11
[=1]
rūh-ı kudsiyye-i pūr-futūh-ı aḳdesleri:
En kutsi fetihlerin kutsal ruhu.

r.+den 4/2
[=1]
ruḥṣat (Ar.): İzin, müsaade.

r. 41/6, 58/11, 74/8

r.+ıyla 3/16

ruḥṣat al-: İzin almak.

r. 74/8

[=4]

Rūm (Ar.): Anadolu.

R. 57/1, 76/2

[=2]

rūṣen (Far.): Parlak, aydın.

r. 49/10, 52/5, 70/18, 74/17

r.+i 31/14

rūṣen it-: Aydınlatmak.

r. 74/17

rūṣen ol-: Aydınlanmak.

r. 49/10

[=5]

rūṣen-i dünyā: Dünyanın aydınlığı, parlaklığı.

r. 22/4

[=1]

rūṣenlen-: Aydınlanmak.

r.-di 70/19

[=1]

rū-yi zemīn: Yeryüzü.

r. 59/20

[=1]

rūz-i ezel: Ezel günü.

r. 40/19

[=1]

rūz-i mahşer: Mahşer günü, insanların diriltilip toplanacağı gün.

r. 6/14, 34/16, 40/18

[=3]

rūkū^c (Ar.): Huzur-u İlâhîde eğilmek. Namazda elleri dize dayamak suretiyle yere doğru eğilmek.

r.+da 70/11

[=1]

rūsvā (Far.): Ayıplanacak durumda olan, rezil.

r. 46/4

rūsvā ol-: Rezil olmak.

r. 46/4

[=1]

rüsvây: (bk rüsvā).

r. 25/11

[=1]

=S=

sa' ādet (Ar.): Mutlu olma, bahtiyarlık.

s. 36/11, 66/1, 67/19, 69/1

s.+le 78/14

[=5]

sā' at (Ar.): Altmış dakikalık zaman dilimi.

s. 12/2

[=1]

şabāḥ(Ar.): Gündüzün ilk saatleri, sabah.

ş. 22/12, 51/11, 64/15

[=3]

şābit (Ar.): Sürekli aynı değerde olan, değişmeyen.

s. 83/9

s.+dir 83/6

[=2]

şabr (Ar.): Başa gelen felakete ve acıya karşı dayanma, katlama.

s. 53/3, 80/17, 80/20, 80/22,

81/3

şabr eyle-: Dayanmak, katlanmak.

ş. 53/3

şabr it-: Dayanmak, katlanmak.

ş. 80/20, 81/3

şabr kıl-: Dayanmak, katlanmak.

ş. 80/22

[=5]

şaç: Baş derisini kaplayan kıllar.

ş.+ım 62/17

[=1]

şaç-: Saçmak, dağıtmak.

ş.-ar 51/8, 52/12, 72/22

ş.-dı 8/10

ş.-tım 6/5

ş.-up 9/14, 30/16

[=7]

şaçıl-: Yayılmak.

ş.-dı 14/6

[=1]

şadā (Ar.): Ses, avaz.

ş. 67/21

ş.+sı 59/10
[=2]
şādık (Ar.): Doğru, gerçek.
s. 17/9, 18/16, 22/1
şādık ol-: Bağlı kalmak.
18/16
[=3]
şaf (Ar.): Sıra, dizi.
s. 69/5
şaf tur-: Sıraya dizilmek.
ş. 69/5
[=1]
şafā (Ar.): Gönül şenliği, huzur.
ş. 74/18
[=1]
Safıyyu'l-lāh (Ar.): Temiz yürekli (Hz. Adem'in lakabı).
S. 69/2
[=1]
şāflık: Saf olma durumu.
ş. 51/17
[=1]
şag: Sol karşıtı.

ş. 37/3, 63/3, 63/6, 67/13,
67/18, 72/1, 73/11
ş.+a 53/10
ş.+dan 67/21
ş.+ında 67/9
[=10]
şahābe (Ar.): Hz. Muhammed'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar.
ş. 44/16
[=1]
şahāf (Ar.): Kitap alıp satan kitapçı.
s.+larda 84a/14
[=1]
şāhib (Ar.): Sahip, malik.
ş. 9/15, 47/19
ş.+im 20/11
ş.+in 83/11
[=4]
şāhib-i Cabbār: Kuvvet ve kudret sahibi, Allah.
ş. 83/5
[=1]
şāhib-i cemāl: Güzel, yakışılı (kimse).

ş. 84/2

[=1]

şāhib-i Rahmān: Merhamet sahibi,
Allah.

s.+ıma 39/18

[=1]

şāhib-i Reşahāt: Hikmetler sahibi.

ş. 2/13

[=1]

şahrā (Ar.): Kır, ova, çöl.

ş. 57/7, 69/10

ş.+lara 55/8

ş.+larda 52/6

[=4]

Şahratu'l-lāh: Özel ad (bk. hacr-i
muallak).

Ş.+a 69/9

[=1]

şā'im (Ar.): Oruç tutan, oruçlu
(kimse).

ş. 22/8, 52/19

ş.+em 53/12

[=3]

sā'ir (Ar.): Başka, özge.

s. 2/3

s.+leri 68/20

[=2]

sakıñ: Asla

s. 77/12

[=1]

sākī (Ar.): İçki sunan.

s. 20/18

[=1]

şakla-: Korumak, esirgemek.

ş.-mak 42/5

[=1]

şal-: 1. Salmak, göndermek. 2.
Koymak, atmak.

ş.-ar 23/1

s.-arlar 73/5

s.-dı 28/10, 43/15, 43/17,
45/13, 59/8

s.-dım 15/10, 31/12

s.-gıl 39/12

s.-ın 10/19

s.-maz 38/18

s.-sa 35/7

s.-sun 29/11

s.-up 9/12, 23/7, 28/15, 29/22,
66/18

[=19]

şalāt (Ar.): 1. Namaz. 2. Peygambere okunan dua.

ş. 8/3, 14/11, 34/21, 36/10

şalāt oku-: Peygambere dua okumak.

ş.36/10

şalāt vir-: peygambere dua okumak.

ş. 14/11

[=4]

şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem: "Salat ve selam üzerine olsun" anlamında bir söz.

s. 2/14

[=1]

sāmi' (Ar.): İşiten, dinleyen.

s. 7/4

sāmi' ol-: İşitmek, dinlemek.

s. 7/4

[=1]

sāmi' in (Ar.): Dinleyen, işiten.

s. 45/16

[=1]

şan'at (Ar.): Hünere, marifet, sanat.

ş.+ın 71/11, 82/9

ş.+ıñ 70/15

[=3]

saña: Sen zamirinin yönelme hâl eki almış şekli.

s. 15/18, 19/10, 19/12, 19/16,
19/20, 20/12, 20/16, 20/20, 20/4, 20/8,
21/10, 21/14, 21/2, 21/6, 27/14, 31/1,
35/10, 38/16, 39/15, 39/8, 41/14,
41/16, 41/20, 42/12, 42/4, 42/8, 49/12,
49/16, 49/20, 49/5, 49/6, 49/8, 49/9,
50/16, 50/4, 50/8, 56/9, 58/14, 59/4,
60/15, 65/12, 65/13, 78/2, 79/22,
80/14, 81/12

[=46]

sarāy (Far.): Hükümdarların oturduğu büyük ve gösterişli bina.

s.+ına 74/7

s.+ları 73/21

[=2]

şarf (Ar.): Harcama, tüketme, kullanma.

ş. 7/21

şarf it-:Harcamak, kullanmak.

ş. 7/21

[=1]

şarı: Bir renk adı.

ş. 68/11, 68/12, 68/13

[=3]

şarıl-:Kollarını dolamak, kucaklamak.

ş.-up 15/19

[=1]

şat-: Bir değer karşılığında bir malı alıcıya vermek.

ş.-dım 25/2

ş.-up 26/18, 41/1, 46/12

[=4]

şatıl-: Satma işi yapılmak.

ş.-mağtadır 84a/16

ş.-maz 41/1

[=2]

şavm (Ar.): Oruç.

ş. 8/3, 34/21

[=2]

şavm-ı nāfile: Nāfile orucu.

ş. 12/22

şavm-ı nāfile tut-: Nāfile orucu tutmak.

ş. 12/22

[=1]

sebak (Ar.): Ders.

s. 11/8

[=1]

sebeb (Ar.): Sebep.

s. 9/1

s.+den 10/20, 11/10, 11/14, 11/18, 11/2, 11/22, 11/6, 12/12, 12/16, 12/20, 12/4, 12/8, 13/10, 13/14, 13/18, 13/2, 13/22, 13/6, 14/12, 14/20, 14/4, 14/8, 14/16, 15/4, 16/12, 16/19, 17/10, 17/14, 17/18, 17/4, 17/6, 18/10, 18/14, 18/18, 18/2, 18/22, 18/6, 19/4, 19/8, 21/1, 30/9

[=42]

sebk (Ar.): Atlama, ilerleme, önceleme, geçme.

s. 40/12, 40/13, 40/16, 40/20, 41/12, 41/8, 41/9

[=7]

sebz (Far.): Yeşil, yeşil renkli.

s. 68/11

[=1]

sebzistān (Far): Yeşillik, çimenlik.

s.+da 42/1

[=1]

seccāde (Ar.): Üzerinde namaz kılınan küçük halı.

s. 65/5

s.+mi 53/16

s.+yi 53/17

[=3]

secde (Ar.): Namazda yüzünü yere koyma, yere kapanma.

s. 24/9

secde it-: Secde etmek.

s. 24/9

[=1]

sefer (Ar.): Yolculuk, sefer.

s. 9/8, 25/7, 38/3

sefer kıl-: Yolculuğa çıkmak.

s. 9/8, 25/7

[=3]

seḥāvet (Ar.): Cömertlik, el açıklığı.

s. 82/5

[=1]

seḥāvetlū: Cömert kimse.

s. 82/2

[=1]

seḥer (Ar.): Çın, sabah vakti.

s.+de 15/1

s.+lerde 43/14

[=2]

seḥḥār (Ar.): Büyü gibi bir kuvvetle çeken, büyü yapan.

s. 64/20

[=1]

Seḥḥār Aḥmed: Büyücü Ahmed (Ebu Cehil'in Hz. Muhammed'e söylediği söz).

s. 64/19

[=1]

seḥī (Ar.): Cömert, eli açık.

s. 39/13

[=1]

sekiz: Sayı.

s. 14/5, 73/12

s.+imde 14/5, 41/10

[=4]

seksen: Sayı.

s. 64/17
[=1]
sekte (Ar.): Kesilme.
s. 84a/6
[=1]
sekte-dār (Ar.+Far.): Uyumu
bozulmuş, düzensizleşmiş.
s. 4/1
[=1]
selām (Ar.): Selam.
s. 9/3, 11/12, 16/11, 22/12,
53/10, 55/12, 57/5, 57/6, 66/16, 68/18,
69/6, 70/2, 70/4, 79/4, 81/12, 83/17
s.+ım 65/12
s.+ın 65/15, 71/12, 71/13
s.+ını 49/18
selām it-: Selamlamak.
s. 79/4, 81/12
selām kıl-: Selamlamak.
s. 55/12, 57/5, 66/16, 70/2
selām vir-: Selamlamak.
s. 53/10, 68/18, 83/17
[=21]
selāmet (Ar.): Salimlik, emniyet.

s. 44/2
[=1]
selāmun ‘aleyk (Ar.): “Selamı sana
veya size olsun” anlamında bir söz.
s. 81/18
[=1]
Selmān-ı Fārisī: Özel ad.
S. 75/5
[=1]
semā‘ (Ar.): Mevlevi dervişlerinin
cezbe haliyle ayakta dönerek yaptık-
ları zikir.
s. 27/4
s.+a 4/12
semā‘ ur-: Zikir çekmek.
s. 27/4
[=2]
semā (Ar.): Gök, gökyüzü.
s.+da 70/1, 70/7
s.+ya 69/17, 69/21
[=4]
semt-i dūzaḥ: Cehennemın tarafı,
yönü.
s.+a 38/3

[=1]

sen: Teklik 2. kişi zamiri.

s. 9/1, 24/8, 28/18, 49/7, 56/8,
58/13, 58/2, 59/3, 61/17, 61/6, 67/20,
72/10, 77/3, 77/9, 80/22, 81/14

s.+de 71/20

s.+den 20/9, 50/18, 55/17,
64/20, 84/8

s.+i 24/13, 31/13, 34/8, 49/6,
56/17, 61/13

s.+iñ 71/21, 72/17

s.+iñdir 61/16

[=31]

sene (Ar.): Yıl.

s.+si 5/1

s.+sinde 3/16

[=2]

serā (Far.): Büyük konak.

s. 74/7

[=1]

ser-ā-pā (Far.): Baştan ayağa kadar,
baştan başa, bütünüyle.

s. 2/9

[=1]

serdār-ı evliyā³: Evliyaların başı.

s. 84a/3

[=1]

ser-ḥalīfe: halife başı, ilk halife.

s.+sindir 3/11

[=1]

ser-mest (Far.): Sahoş.

s. 27/5

[=1]

Ser ü pā-i bürehne: Yalın Ayak ve baş.

s. 63/7

[=1]

server (Far.): Başkan, başbuğ, reis, ulu
kişi.

s.+i 72/7

[=1]

sev-: Sevgi ve bağlılık duymak, gönül
vermek.

s.-dim 22/4, 29/8, 32/4

s.-en 64/1

s.-er 57/21

s.-üp 42/17

[=6]

sevdā (Ar.): Güçlü sevgi, aşk.

s. 18/7

sevdā kı1l-: Âşık olmak.

s. 18/7

[=1]

sevdır-: Sevmesini sağlamak.

s.-diler 19/2

[=1]

sevgilü: Sevilen ve âşık olunan kimse, yavuklu, dost, yâr, canan.

s. 52/14, 54/8

[=2]

sevin-: Sevinç duymak.

s.-di 63/18

s.-üp 81/20

[=2]

seviyy-i Hakk: Allah İle bir olma.

s.+a 31/7

[=1]

seyr (Ar.): Gezip dolaşma, gezinme.

s. 32/7

seyr it-: Gezmek, dolaşmak.

s. 32/7

[=1]

seyyidi (Ar.): Efendi, bey.

s. 80/21

[=1]

şıcak: Yakmayacak derecede ısısı olan, yakmayacak kadar ısıveren, soğuk karşıtı.

ş. 74/9

[=1]

şığ-: Bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek.

s.-dı 78/16

[=1]

şığın-: Güvenmek, yardım istemek veya ummak

ş.-up 17/10, 17/14, 17/18, 17/4, 17/6, 18/10, 18/14, 18/18, 18/2, 18/22, 18/6, 19/10, 19/12, 19/16, 19/20, 19/4, 19/8, 20/12, 20/16, 20/20, 20/4, 20/8, 21/10, 21/14, 21/2, 21/6, 28/3

[=27]

şığın-: (bk sığın-)

ş. 30/16

[=1]

şıhhat (Ar.): Sağlık, esenlik, afiyet.

ş. 63/20

şihhāt bul-: Sağlığına kavuşmak, iyileşmek.

ş. 63/20

[=1]

sınuḳ: Kırık.

s.-uk 26/14, 46/16

[=2]

sır (Ar.): Gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey.

s. 13/8, 18/12, 19/14, 45/8, 76/6

s.+ları 15/8, 32/12, 33/16

s.+larıñ 68/16

sır gör-: Gizli olan şeyleri bilmek.

s. 13/8, 18/12, 19/14, 45/8, 76/6

[=9]

şırāt (Ar.): 1. Yol. 2. Cennet'e gitmek üzere cehennem'in üzerine kurulacakolan çok dar ve güç geçilir köprü.

ş. 27/16, 50/20, 51/19

[=3]

şırdāş: sırları bir olan, birbirinin sırrını bilen.

s. 35/13

[=1]

sırr: (bk. sır).

s.+ı 45/10, 80/21

s.+ın 65/8

s.+ını 29/4

[=4]

şıva-: Okşamak, sıvazlamak

ş.-yup 9/7

[=1]

sidre (Ar.): Enyüksek makam.

s. 71/3, 71/5

[=2]

sidretü'l-müntehā: Son makam, 7. Kat gökte, Allah'a yaklaşımda varlıkların ulaşabileceği son sınır.

s.+dan 63/10

[=1]

sille (Far. sīlī): Elin iç yüzüyle vurulan tokat

s. 59/15

sille ur-: Tokat atmak.

s. 59/15

[=1]

sîne(Far.): Göğüs, bağır.

s.+sine 31/16

[=1]

sinür: Duyu ve hareket uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu demet

s.+leri 66/9

[=1]

siyâh (Far.): Siyah, kara.

s. 4/18, 68/11

s.+ı 68/12, 68/13

[=4]

siz: Çokluk 2. kişi zamiri.

s. 79/14, 83/19, 83/20

s.+de 11/8

s.+e 11/7, 51/6, 53/14, 79/13,
80/3

s.+i 25/17, 47/5, 83/21

s.+siñiz 69/2

[=13]

şoğuk: Isısı düşük olan, sıcak karşıtı.

ş. 70/17

[=1]

şohbet (Ar.): Görüşüp konuşarak hoşça vakit geçirme, söyleşi.

ş. 40/7

ş.+inden 55/20

şohbet kıl-: Görüşüp konuşmak.

ş. 40/7

[=2]

soğuk (sonuk): Soluk, parlaklığı az veya azalmış olan.

ş. 34/3

[=1]

şol: Sağ karşıtı.

ş. 37/3, 67/15

ş.+a 53/10

ş.+dan 67/18, 68/1

ş.+umda 72/1

ş.+unda 67/10

ş.+undan 72/21

[=8]

sol-: Tazeliğini, diriliğini veya parlaklığını yitirmek

s.-dum 38/4

s.-mak 21/12

[=2]

şoñ: Artık ondan ötesi veya başkası olmayan.

s.+ını 51/12

[=1]

şoñra: 1. Önce karşıtı. 2. Makam, sıra, değer ve önemde arkada oluşu bildiren bir söz.

ş. 3/2, 3/5, 3/7, 3/9, 8/16, 9/16, 11/12, 11/19, 18/17, 30/1, 32/6, 43/16, 46/5, 53/5, 53/6, 61/1, 68/22, 71/19, 76/8, 77/21, 81/21, 83/3

[=22]

şor-:Sormak, sual etmek.

ş.-ar 8/21

ş.-dı 6/16, 7/1, 13/20, 55/13, 55/14, 60/21, 69/18, 77/21, 78/1

ş.-dılar 76/5

ş.-du 12/15

ş.-dum 24/1, 9/11

ş.-ma 38/13

ş.-mayam 38/7

ş.-mayıñ 12/10

ş.-suñ 24/3

ş.-up 33/4

ş.-urum 34/16

[=20]

sög-: Sövmek, küfür etmek.

s.-düm 12/7

s.-üp 19/3

[=2]

sök-: 1. Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak. 2. Okuyabilme becerisini kazanmak.

s.-dü 25/13

s.-üp 25/14

[=2]

söyle-: 1. Herhangi bir şeyi bildirmek, anlatmak, demek istemek. 2. Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.

s. 65/13, 65/22, 82/7

s.-di 28/5, 29/1, 31/19, 65/15, 74/12, 74/19, 74/6, 75/4, 80/11

s.-dim 29/2, 30/14, 30/2

s.-me 27/15, 50/19

s.-mege 84/5

s.-r 84/11

s.-rim 16/9

s.-sem 37/19

s.-yem 54/22

s.-yüb 57/16

s.-yüp 31/17, 54/10, 64/16,
65/8

[=27]

söylen-: Söyleme işi yapılmak

s.-mez 41/6

[=1]

söyli-: Herhangi bir şeyi bildirmek, anlatmak, demek istemek.

s.-yeyim 77/16

[=1]

söz:1. Bir düşüncüyü eksiksiz olarak anlatan kelime veya kelime dizisi. 2. Konuşma, lakırdı, söz.

s. 29/14, 38/22, 41/6, 52/13,
74/19, 75/4, 75/5, 80/14, 83/1

s.+den 6/7, 77/5

s.+e 54/13, 80/13

s.+i 12/11, 31/17, 63/5, 67/1,
68/15, 68/3, 75/6, 75/8, 82/7

s.+imi 71/8

s.+in 84/13

s.+ini 55/19

s.+ler 31/3

s.+lerden 29/19

s.+lere 14/15

s.+leri 8/20, 23/5, 30/14, 30/2,
40/11, 64/8, 79/5

s.+lerime 10/19

s.+lerimi 29/11

s.+leriñ 31/19, 45/15

s.+ü 10/6, 51/8

s.+üm 30/3, 47/19, 56/12, 58/4,
61/14, 84/3

s.+ün 65/3

s.+ünü 6/8

s.+ünñ 31/10

söz aç-: Bahsetmek, söz etmek.

s. 52/13

söze başla-: Konuşmaya başlamak, konuşmak.

s. 54/13, 80/13

[=50]

sözleş-: Herhangi bir iş konusunda birbirine karşılıklı söz vermek

s.-dim 16/17

s.-üp 70/6

[=2]

şu: Su, ab.

ş. 55/5, 58/17, 58/22, 73/15

ş.+dan 82/12, 83/9

ş.+yu 58/20

ş.+yuñ 74/4

[=8]

su'āl (Ar.): Sorulan şey, soru.

s. 11/3, 12/10, 13/20, 50/18,
54/22, 55/19, 55/21, 74/15

s.+ci 50/3

s.+im 55/17

su'āl et-/it-: Sormak.

s. 50/18, 55/19, 55/21, 74/15

su'āl buyur-: Sormak.

s. 54/22

[=10]

şubḥ (Ar.): Sabah vakti, sabah.

ş.+a 35/15

ş.+ın 10/5

[=2]

şubḥ-ı şādık: Gerçek sabah aydınlığı.

ş. 21/15

[=1]

şubḥ-şām: Sabah, akşam sürekli.

ş. 34/21

[=1]

şūfī (Ar.): Tasavvuf ehli, derviş.

ş. 12/7

ş.+ler 22/1

[=2]

sultān (Ar.): Hükümdar, padişah.

s. 26/15, 46/17

s.+ım 21/20

s.+ımız 69/4

[=4]

sultān-ı enbiyā: Enbiyalar sultanı.

s. 60/19

[=1]

sultānu'lmuvaḥḥidīn: Allah'ın birliğine inanan sultanlar.

s. 3/18

[=1]

sultānū't-ṭarīka: Tarikat yolunun sultanı.

s. 4/11

[=1]

şun-: Saygı duyulan bir kimseye vermek, takdim etmek, arz etmek.

ş.-dı 58/5

ş.-dum 21/5

ş.-gıl 30/12

ş.-madı 68/9

ş.-mayın 80/8

[=5]

sun: (bk. şun-).

s.-sun 39/21

[=1]

süre-i İnnā Fetaḥnā: İnnā Feteḥna suresi.

s. 9/11

[=1]

şuşa-: Su içme gereksinimi duymak

ş.-dı 68/5

[=1]

sübḥān (Ar.): Allah'ın adı.

s. 18/4

s.+ıñ 71/11

[=2]

sücūd (Ar.): Secdeye varmak, Cenab-ı Hakk'ın huzurunda yere kapanıp duâ ve tesbih etmek.

s.+da 70/12

[=1]

süd: Süt.

s. 68/8, 73/15

[=2]

sükūt (Ar.): Susma, söz söylememe.

s. 9/13, 34/20

[=2]

sülūk (Ar.): İzlenen yol veya yöntem.

s.+lerini 3/3

[=1]

sünnet (Ar.): 1. Erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi. 2. Hz. Muhammed'in herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz. 3. Dokundurmak, değdirmek.

s. 10/3, 21/17

s.+im 22/21

s.+leriñ 10/7

[=4]

sür-: 1. Devam etmek. 2. Oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza

olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek.

s.-di 48/18

s.-düm 8/15

s.-medim 37/11

s.-sün 39/19

s.-üp 53/22

[=5]

süri-: Sürüklemek.

s.-yüp 17/20

[=1]

sürt-: Dokundurmak

s.-üp 39/20

[=1]

sürü-: Bir şeyi peşine takmak, alıp götürmek.

s. 61/18, 61/19

s.-di 61/21

s.-yüp 62/8

[=4]

=Ş=

şād (Far.): Sevinçli, neşeli.

ş. 64/13, 72/16

şād ol-: Sevinmek, memnun ve mutlu olmak.

Ş. 72/16

[=2]

şādlık: Mutluluk.

ş. 79/22

[=1]

şādumān (Far.): Sevinçlilik.

ş. 8/17

[=1]

şāh (Far.): Hükümdar, padişah.

ş.+ı 57/1

[=1]

şāh-ı Manşūr: Mansur hükümdar.

ş.+a 29/17

[=1]

şāhid (Ar.): Şahit, tanık.

ş. 17/9, 29/15

şāhid ol-: Tanık olmak.

ş. 17/9

[=2]

şākir (Ar.): Şükreden, gördüğü iyiliğe karşı dua eden.

ş. 9/19, 25/9, 26/16, 32/2, 46/3

şâkir ol-: Şükretmek.

Ş. 25/9, 26/16, 32/2, 46/3

[=5]

Şām: Yer adı.

Ş. 44/9

[=1]

şān (Ar.): Ün.

ş.+ındadır 61/8

[=1]

şarāb (Ar.): Şarap.

ş. 16/1, 68/7

ş.+dan 51/16

ş.+ın 51/15

ş.+ını 7/6

[=5]

şarāb-ı Lā-yezāl: Bitimsizlik, ölümsüzlük şarabı.

Ş.+den 40/15

[=1]

şark (Ar.): Doğı.

ş. 75/19

[=1]

şart (Ar.): Olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul.

ş.+ı 39/21

[=1]

şaş-: Şaşkın duruma gelmek, hayret etmek.

ş.-tım 32/17, 44/3, 8/8

ş.-up 35/13

şefā' at (Ar.): Birinin bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için o kimseyle Allah arasında peygamberin yaptığı aracılık.

[=4]

ş. 64/8

ş.+i 34/17

şefā' at kıl-: Bağışlamak.

Ş. 64/8

[=2]

şefi' (Ar.): Şefa'at eden, şefa'atçi.

ş. 34/17, 65/7

şefi' ol-. Şefa'atçi olmak.

ş. 34/17,

[=2]

şefkat (Ar.): Acıyarak ve koruyarak sevmek, merhamet.

ş. 30/5

[=1]

şehd (Ar.): Bal.

ş. 68/8

[=1]

şehd ü şeker: Bal ve meker (bir ağaç cinsi).

ş. 73/16

[=1]

şehin-şāh: Şahların şahı, en büyük hükümdar.

ş. 57/15, 74/7

ş.+a 57/11

[=3]

şehr (Far.): Kalabalık yerleşim merkezi, kent, belde.

ş.+e 45/17

ş.+i 57/1

ş.+imizde 75/9

ş.+inden 67/12

ş.+ine 74/6

ş.+ini 48/17

ş.+iñ 75/18

[=7]

şehr-i Şehru'l-lāh: Allah'ın ayının şehri.

ş.+da 5/1

[=1]

şeker (Far.): Tatlı olan maddelerin genel adı.

ş. 68/8, 72/9

ş.+i 68/8

[=3]

şekk (Ar.): Şüphe, zan.

ş. 48/5

[=1]

şekl (Ar.): Dış görünüş, biçim, şekil.

ş.+i 38/4

[=1]

şekvā (Ar.): Şikâyet etme, sızlanma, yakınma.

ş. 31/9, 38/20

şekvā it-: Şikâyet etmek.

ş. 38/20

şekvā kııl-: Şikâyet etmek.

ş. 31/9

[=2]

şem' (Ar.): Mum, چراغ.

ş.+iñ 9/19

[=1]

şemme-i 'ināyet: Lütuf kokusu.

ş. 4/6

[=1]

şemīme-i bāhirü'l-'ıtr: Denizin kokusu.

ş.+a 4/5

[=1]

şerbet (Ar.): Meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek.

ş.+ler 68/5

[=1]

şerī'at (Ar.): İslam hukuku.

ş. 31/19, 80/19

ş.+dır 29/2

ş.+dir 33/13

[=4]

şerī'at-ı yektā: Benzeri olamayan islam hukuku.

ş. 64/2

[=1]

şerīf (Ar.): Şerefli, kutsal.

ş. 82/12, 82/10

[=2]

şerīk-i a'zam: Büyük arkadaşı, yoldaşı.

ş.+ı 84a/2

[=1]

şerm (Far.): Utanma, ar.

ş. 61/5

ş.+inde 61/12

[=2]

şerm-i hayā: Utanma, mahcubiyet.

ş. 24/15

[=1]

şevk (Ar.): Çok istek, şiddetli arzu.

ş. 7/6

ş.+ā 28/16

ş.+im 20/13, 23/5

[=4]

şey' (Ar.): Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz

ş.+e 17/12

ş.+i 53/12, 71/20, 71/21

ş.+ini 77/2

[=5]

şeydā (Far.): Aşırı tutkun, çılgın, aşktan aklını yitirmiş.

ş. 23/19, 25/11, 46/4

[=3]

şeyh (Ar.): Tarikat büyüğü, şeyh.

ş. 26/17, 46/13

ş.+den 48/2

ş.+im 3/19

[=4]

şeytān (Ar.): Şeytan.

ş. 10/13, 15/6, 20/14, 20/19, 37/1, 40/14, 43/19, 48/12, 48/7, 60/7, 8/8

[=11]

şeytān-ı la‘īn: Lanetlenmiş şeytan.

ş. 8/11

[=1]

Şibli: Özel ad (Evliyalardan biri).

Ş. 27/4

[=1]

şiddet-i ‘aşk: Aşkın şiddeti.

ş. 32/10

[=1]

şimdi: (bk. imdi).

ş. 55/20

[=1]

şive (Far.): Naz, eda, işve.

ş.+si 48/13

[=1]

şu: Şu (işaret zamiri ve işaret sıfatı).

ş. 56/13, 56/14

ş.+nlar 43/2

[=3]

şu‘le (Ar.): Alev, parıltı, yalım.

ş. 52/5

[=1]

şümlük (Ar.): Uğursuzluk, şomluk.

ş.+umdan 25/13

[=1]

şükr (Ar.): Verdiği nimetler için Allah’a duyulan minneti dile getirme.

ş. 82/16

şükr kııl-:Şükretmek.

ş. 82/16

[=1]

şükran (Ar.): Teşekkür etme.

ş. 84a/12

[=1]

şükür: (bk. şükr).

ş. 71/16

[=1]

şüphe (Ar.): Kuşku.

ş. 30/17

[=1]

=T=

tā (Far.): 1. Ki. 2. -a kadar, değin.

t. 23/17, 24/9, 69/12, 70/14

[=4]

ta' accüb (Ar.): Şaşma, hayret etme.

t. 56/10, 56/11

t.+dür 67/17

ta' accüb kıl:- Şaşırmak, hayret etmek.

t. 56/11

[=3]

ta' ām (Ar.): Yemek, aş.

ţ. 8/19, 22/11, 53/7, 54/11,
54/20, 76/19, 76/22, 77/13, 77/2, 77/4,
77/7, 78/12, 78/22, 79/10 79/15,
79/22, 79/6, 81/21

ţ.+a 79/19, 80/8

ţ.+dan 58/12

ţ.+ına 79/1

ţ.+ları 45/1

[=23]

ţā' at (Ar.): Allah'ın emirlerine uyma, ibadet etme.

ţ. 12/21, 14/18, 24/17, 25/17,
27/19, 35/17, 40/9, 47/5, 51/3

ţ.+lerim 17/12

ţā' at kıl:- İbadet etmek.

ţ. 12/21, 24/17, 27/19, 40/9, 51/3

[=10]

ţab' (Ar.): Kitap veya süreli yayın basma.

t.+ına 84a/11

[=1]

ţabağ (Ar.): Yiyecek koymaya yarar, az derin ve yayvan kap.

ţ. 11/9

ţ.+a (tabağa) 58/5

ţ.+da 58/3

[=3]

tā-be (Far.): Bazı sözlerin başına gelerek “ -e kadar” anlamını veren birleşik söz varlıkları oluşturur.

t. 22/12

[=1]

tā-be-seher: Sabaha kadar.

t. 29/21, 41/15

[=2]

tābi^c (Ar.): Birine veya bir şeye uyan, ardından giden.

t. 7/3

tābi^c ol-: Bir şeye veya bir kimseye bağlanmak.

t. 7/3

[=1]

ṭabīb (Ar.): Hekim, doktor.

ṭ. 39/7

[=1]

ṭab^c u neşr: Basma ve yayımlama, çoğaltma.

ṭ. 3/16

[=1]

ṭābūt (Ar.): Ölünün içine konulduğu sandık biçiminde araç, sal

ṭ. 27/14, 50/16

[=2]

tāc (Far.): Hükümdarların başlarına giydikleri başlık, taç.

t.+ımı 26/18

t.+ın 72/19

[=2]

tāc-ı destār: Sarığın tacı.

t.+ım 46/12

[=1]

ṭağ: Dağ.

ṭ. 25/13, 35/14, 44/5, 61/19

ṭ.+dan 16/22

ṭ.+ın 42/9

ṭ.+lar 7/10

[=7]

Ṭaha: Kur'an'ın 20. suresi.

Ṭ. 22/7

[=1]

ṭahāret (Ar.): Temizlik, temiz olma

ṭ. 83/7

ṭahāret kıl-: Temizlenmek.

ṭ. 83/7

[=1]

ṭāhir (Ar.): Temiz, arı.

ṭ. 16/6

ṭāhir ol-: Temizlenmek, arınmak.

ṭ. 16/6

[=1]

taht(Far.): Hükümdarlık makamı, taht.

t. 40/17, 45/4, 56/16, 57/15

t.+ında 48/8

t.+ından 57/14

[=6]

tahta (Far.): Çeşitli işlerde kullanılmak üzere düz, enlice, uzun ve az kalın biçimde işlenmiş ağaç parçası.

t.+sında 28/20

[=1]

tahte'l-cebel: Dağın altı.

t. 57/4

[=1]

tahte'l-verā: Halkın, insanların aşağısı.

t. 48/8

[=1]

tahte't-turāb: Toprağın altı.

t. 21/12

[=1]

taht u baht: Taht ve baht.

t. 40/18

[=1]

taḳ-: Bir şeyi başka bir yere uygun bir şekilde tutturmak, geçirmek.

ṭ.-arlar 73/8

[=1]

ṭāḳat (Ar.): Bir şeyi yapabilme gücü, derman.

ṭ. 33/7, 75/14

ṭ.+ım 37/13

ṭāḳat ḳıl-: Gücü yetmek.

ṭ. 33/7

[=3]

taḳdīm (Ar.): Bir şeyi karşılıksız olarak birine verme, sunma

t. 39/8

[=1]

taḳrīr (Ar.): Tekrar etme.

t. 19/9

taḳrīr it-: Anlatmak.

t. 19/9

[=1]

taḳṣīr (Ar.): Kabahat, suç, günah.

t. 45/14

taḫṣīr ḳal-: Suçlanmak.

t. 45/14

[=1]

ṭalāk: 1. Talan sonucu esir alınmış veya ele geçirilmiş halayık, köle. 2. Nikâhlı eşini boşama, boşanma.

ṭ. 32/8, 41/10

ṭalāk ḳıl-: Boşamak.

ṭ. 41/10

[=2]

ṭaleb (Ar.): İsteme, dileme, talep.

ṭ. 6/8

[=1]

ṭaleb-i ḥācet: İhtiyaç isteği.

ṭ. 72/3

[=1]

ṭālib (Ar.): İsteyen, istekli.

ṭ. 19/17, 36/17

ṭ.+ler 40/2

ṭ.+lere 6/5

ṭālib ol-: İstemek.

ṭ. 19/17, 36/17

[=4]

ṭālip: (bk. ṭālib).

t. 39/9

[=1]

ṭamaʿ (Ar.): Açgözlülük, tamah.

t. 38/17

ṭamaʿ ḳıl-: Tamah etmek.

t. 38/17

[=1]

tamām (Ar.): 1. Bütün, tüm. 2.Bitme, tamamlanma, sona erme. 3. Tam olarak, bütünüyle.

t. 3/4, 9/5, 16/10, 22/13

t.+ını 49/19

[=5]

tamūḡ: Cehennem.

t. 33/7

[=1]

tanı-: Varlığını kabul etmek, bilmek.

t. 25/15

[=1]

tanuḳ: Parlak, parlayan.

t. 34/4

[=1]

tap-: İlah olarak tanınan varlığa karşı inancını ve bağlılığını belirli kurallar çerçevesinde göstermek.

t.-dım 25/10

t.-tım 25/9

[=2]

taraf (Ar.): 1. Yön, cihet. 2. Yöre, yer.

ţ. 83/14, 83/14

ţ.+dan 20/17, 67/13, 67/15

[=5]

tarfetü'l-‘ayn:Göz kapağının bir kere açılıp kapanması kadar geçen kısa an.

ţ. 68/4, 74/9

[=2]

tārīh (Ar.):Bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz veya gün.

t.+inde 2/4

[=1]

tarīk (Ar.): Takip edilen yol, yöntem.

ţ.+im 34/2

[=1]

tarīkat (Ar.): Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelere

birbirinden ayrılan, Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.

ţ. 32/13, 32/17, 33/1, 33/5

ţ.+da 3/12, 29/3,

ţ.+de 31/18

ţ.+ıñ 33/14

[=8]

Ṭarīkat-i Muḥammediyye: Hz. Muhammed'in yolu.

Ṭ.+siniñ 4/8

[=1]

tart-: 1.Binek hayvanlarının dizginlerini çekip bırakarak salmak. 2. Dikkatle incelemek, değer biçmek.

t.-ar 49/13

t.-dı 23/11

t.-ı 52/18

[=3]

taşadduk (Ar.): Sadaka verme.

t. 38/11

[=1]

taşavvur (Ar.): Zihinde kurma.

t. 49/20

[=1]

taş¹: Taş, katı ve sert madde.

ţ. 44/14, 72/12, 75/14, 76/11,
76/16

ţ.+a 61/19, 75/16, 75/17, 76/12

ţ.+dan 23/14

ţ.+ı 75/15

ţ.+lar 17/19, 25/13, 48/7

[=14]

taş²: Dış, iç karşıtı.

ţ.+ra 28/19, 75/11

taş-: 1.Bir yere veya şeye sığmamak.
2. Öfke, sabırsızlık veya heyecan
yüzünden kendini tutamamak.

ţ.-dı 15/5, 20/13

ţ.-dım 9/10, 32/6

ţ.-tım 7/14, 43/16

ţ.-up 11/13, 36/15

[=8]

taş-: (bk. taş-).

t.-tı 42/11

[=1]

taşla-: Taş atmak, taş tutmak.

ţ.-dı 54/14

[=1]

taşra: Bir ülkenin başkenti veya en
önemli şehirleri dışındaki yerlerin
hepsi, dışarlık.

ţ.+sında 55/11

[=1]

tat-: 1.Bir şeyden az miktarda yemek
veya içmek. 2. Duymak, hissetmek

ţ.-dım 46/19

ţ.-sa 35/11

[=2]

tat-: (bk. tat-).

t. 46/5

[=1]

tatlu: Şeker tadında olan.

t. 70/17

[=1]

ţaya-: Varmak, ulaşmak

ţ.-r 10/5

[=1]

ţayak: Bir insanı veya hayvanı dövme
işi, sopa, patak, kötek.

ţ. 17/17

[=1]

ta' zīm (Ar.): Büyütme, ağırlama, saygı gösterme.

t. 14/10, 15/14

ta' zīm kıl-: Saygı göstermek.

t. 14/10, 15/14

[=2]

te' ālā (Ar.): “Yüksek olsun” anlamında bir ululama sözü.

t. 38/6, 40/13

[=1]

te' āla'l-lāh (Ar.): Yücelik.

t. 32/1

[=1]

te' ālī: (bk. te' ālā).

t.+den 24/16

[=3]

teberrük (Ar.): Mübarek görme, uğur sayma.

t. 14/14

[=1]

teferrüc (Ar.): Eğlenmek için yapılan gezinti, temaşa.

t.+ler 60/9

[=1]

tek: Eşi olmayan, biricik, yegâne.

t. 60/1

[=1]

tekebbür (Ar.): Kendini büyük görme, kibirlenme, büyüklük satma.

t.+i 15/11

[=1]

teklif (Ar.): Yapması için birinden bir iş isteme.

t. 57/14, 77/3, 77/6

teklif kıl-: İstemek, buyurmak.

t. 57/14, 77/3, 77/6

[=3]

telef (Ar.): Yok etme, öldürme.

t. 4/19

telef it-: Yok etmek, öldürmek.

t. 4/19

[=1]

te' lifāt (Ar.): Telifler, kitaplar.

t.+ı 3/13

[=1]

temāşā (Far.): Zevkle, hayranlıkla bakıp seyretme.

t. 73/17

t.+ya 60/11

temāṣā kııl-: Seyretmek.

t. 73/17

[=2]

ten (Far.): Gövde, vücut, beden.

t. 82/11

t.+de 70/8

t.+e 11/4

t.+i 73/4

t.+ler 52/7

[=5]

tenāvül (Ar.): Alma, nail olma, ele geçirme.

t. 58/8, 58/9

tenāvül buyur-: Almak.

t. 58/9

[=2]

Tengri: Tanrı, Allah.

T. 53/2, 53/4

T.+m 29/15

[=3]

tennūr (Ar.): Fırın, ocak.

t.+a 78/17, 78/20

t.+da 54/17, 77/11

t.+uñ 78/17

[=5]

tepe: Yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer.

t. 35/14

t.+lerden 44/5

t.+niñ 56/14

t.+ye 56/13, 57/3

[=5]

tepik: Tekme.

t. 18/1

[=1]

teraqqıyāt-ı ‘aliyye: Büyük ilerleme.

t. 2/16

[=1]

terbiyet (Ar.): Eğitim.

t.+ine 2/15

[=1]

tercüme (Ar.): Çeviri.

t. 4/3, 84a/11, 84a/7, 84a/9

[=4]

tercüme-i ‘âcizî: Çevirinin
becerisizlikliğı.

t.+de 4/4

[=1]

Tercüme-i Dīvān-ı Aḥmed Yesevî
Ḳuddise Sırruhu: Allah, Ahmet
Yesevî'nin Divan Tercümesi'nin
sırrını kutlu eylesin.

t. 6/1

[=1]

tereddüd (Ar.): Kararsızlık,
duraksama, ikircik, ikirciklik.

t. 47/9

[=1]

terfî‘ (Ar.): Yükseltme, yukarı
kaldırma.

t. 27/1

[=1]

terk (Ar.): Bırakma, ayrılma.

t. 30/17, 39/11

terk it-: Bırakmak, ayrılmak.

t. 30/17, 39/11

[=2]

terk-i dünyā: Dünyayı terk etme.

t. 19/5, 42/3

[=2]

terle-: Ter çıkarmak, ter dökmek.

t.-di 76/9

[=1]

te’sşir (Ar.): Etki.

t. 31/10

te’sşir itme-: Etkilememek.

t. 31/10

[=1]

teşne (Far.): Arzulu, istekli.

t. 23/2

[=1]

teşrîf (Ar.): Bir yeri onurlandırma,
şerefendirme

t. 54/2, 78/13

t.+iñiz 55/13, 57/16

teşrîf it-: Onurlandırmak,
şereflendirmek.

t. 54/2, 78/13

[=4]

tevbe (Ar.): İşlediğı bir günah veya
suçtan dolayı pişmanlık duyup bir
daha yapmamaya karar verme.

t. 19/11, 20/10, 35/3, 37/14

tevbe kıl-: Tövbe etmek.

t. 19/11, 20/10, 35/3

[=4]

tevfiḳ (Ar.): Allah'ın yardımına ulaşma.

t.+a 84a/12

[=1]

tıṣ: Dış, iç karşıtı.

t.+ı 33/10, 62/1

t.+ım 16/6, 23/6

t.+ında 57/5

[=5]

tıḡ-i bāṭın: Sırrın kılıcı.

t.+la 10/10

[=1]

tiryāk (Ar.): Panzehir.

t. 8/10

[=1]

tıṣ:- Oymak, delmek, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak.

t.-e 18/4

[=1]

titre:- Küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak.

t.-di 62/13

[=1]

tizgin: Gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yöneltmeye yarayan kayış.

t. 66/18, 67/8, 71/15

[=3]

toḡ:- Dünyaya gelmek.

ṭ.-an 44/13, 50/12, 82/19

ṭ.-unca 41/15

[=4]

toḡrı: Akla, mantığa uygun, yalan olmayan, gerçek, doğru.

ṭ. 14/13, 35/3, 37/19

[=3]

toḡat: İnsana el içi ile vuruş

t. 61/4

toḡat ur-: İnsana el içi ile vurmak, tokat atmak.

t. 61/4

[=1]

ṭoksan biñ: Sayı.

ṭ. 3/15, 84a/4

[=2]

ṭokuz: Sayı.

. 12/1, 12/1, 12/2

.+da 21/3

.+umda 14/13

[=5]

ol-:1. İçine giren bir Şeyle dolu hale gelmek, dolmak.2. (Bir duygu) Kaplamak, yayılmak, sarmak.

.-a 24/4

.-dum 10/8

.-up 11/13, 15/5, 20/13, 32/6, 36/15

.-updur 54/15

[=8]

on:Kılık kıyafet, elbise.

.+un 13/12

[=1]

opla-: Düzene sokılmak, düzeltmek.

. 40/6

[=1]

oplan-: Bir araya gelmek

.-dı 75/3

.-up 13/13, 60/11

[=3]

oprak: Evrenin üzerini kaplayan katı madde.

. 7/16, 26/21, 26/21, 26/21, 39/4, 47/1, 47/1, 47/1

.+a (topraĝa) 9/18

[=9]

oprak-Şifat: Taprak gibi.

. 15/12, 21/13, 26/6, 47/14

[=4]

oy-: 1. Alıĝı kalmamak, doymak. 2. Yeter bulmak, kanmak, tatmin olmak.

.-dı 78/19

.-dılar 81/22

.-maz 31/11

[=3]

oy-: (bk. oy-).

t.-dum 37/20

t.-unca 53/7

[=2]

töhmet (Ar.): Suç, suçlama.

t. 4/14, 48/4

töhmet it-: suçlamak.

t. 4/14

töhmet kıl-: Suçlamak.

t. 48/4
[=2]
tuğyān (Ar.): Coşma, taşma.

t. 32/10, 39/7
tuğyān kıl-: Coşmak.

t. 32/10, 39/7
[=2]
tuhfe (Ar.): Hediye, armağan.

t. 33/12, 34/15
t.+ñ 25/14
tuhfe kıl-: Hediye etmek.
t. 33/12

tuhfe vir-: Hediye vermek.

t. 34/15

[=3]
tur-:l. Hareketsiz kalmak, durmak. 2. Beklemek. 3. Yaşamak, oturmak, ikamet etmek. 4. Emrinde yanında bulunmak. 5. Bir yerde olmak veya bulunmak.

t.-dı 54/9, 66/16, 67/10, 76/9,
83/12, 83/16

t.-du 53/9, 69/5

t.-dum 9/13, 9/14, 15/20, 40/8

t.-ğıl 28/18

t.-ma 36/9

t.-madı 40/14

t.-madım 37/10

t.-mayam 38/6

t.mayup 13/3, 15/7

t.-uben 83/21

t.-un 60/1

t.-up 31/2, 61/9

t.-ur 52/1

t.-ursuñ 54/19

[=25]

tur-: (bk. tur-).

t.-dı 70/18, 73/22, 77/14

t.-du 65/8

t.-dum 42/20

t.-sa 45/3

t.-ubdur 69/19

t. up 51/15

t.-ur 51/13, 51/14, 51/15, 73/2, 77/20

[=13]

turāb (Ar.): Toprak toz.

t. 33/2, 51/4

t.+a 51/4, 61/19

[=4]

tırfe (Ar.): Garip, tuhaf, görülmemiş, şaşılacak şey.

tır. 44/3

[=1]

turul-: Durma işi yapılmak

tur.-maz 32/10

[=1]

tut-:1. Elle kavramak, eline almak. 2. Ele geçirmek, yakalamak. 3. Gereğini yapmak, yerine getirmek. 4. Kabul etmek, benimsemek.

tut.-an 30/21

tut.-ar 19/7, 21/19, 23/2, 37/19

tut.-arā 27/16, 50/20

tut.-dı 28/6, 58/7, 61/21

tut.-du 20/18

tut.-gıl 22/21

tut.-mağa 82/15

tut.-mayup 8/2, 36/19

tut.-tı 67/8

tut.-up 9/17, 10/7, 12/22, 17/20, 20/6, 21/16, 21/18, 22/10, 22/14, 22/18, 22/2, 22/20, 22/22, 22/6, 23/12,

23/16, 23/20, 23/3, 23/4, 23/8, 24/10, 24/14, 24/18, 24/2, 24/22, 24/6, 25/4, 28/19, 28/2, 28/3, 32/19, 34/18, 41/18, 41/19, 51/15

[=51]

tut-: (bk. tut-).

t.-arlar 73/5

t.-up 73/2

[=2]

tutul-: Ay ve Güneş, tutulma olayına uğramak.

tut.-dı 59/17

[=1]

tuy-: 1. Sezmek, fark etmek, hissetmek. 2. Bilgi almak, öğrenmek, haber almak.

tuy.-dum 32/12, 42/2

[=2]

tuy-: (bk. tuy).

t.33/8

[=1]

tüken-: Bitmek, sona ermek, kalmamak

t.-mez 78/20

[=1]

türbe (Ar.): Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı.

t.+si 45/12

[=1]

Türkçe: Genel Türk dili.

T.+mize 84a/9

[=1]

Türkistān: Yer adı.

T. 2/9, 3/11

T.+a 3/7, 45/2, 50/12

T.+da 15/20, 45/18

T.+dan 44/13

T.+ıñ 4/13

[=9]

=U=

uç-:1. Havada yol almak, havada gitmek. 2.Rengi solmak. 3. Yok olmak, ortadan kaybolmak.

u.-an 47/15

u.-ar 33/21, 52/3, 52/4, 52/8

u.-du 69/10

u.-dum 8/16, 9/20, 12/2

u.-tim 44/6

u.-up 23/9

[=11]

‘uḵbā (Ar.): Ahiret, öbür dünya.

‘u. 9/8, 19/3, 25/10, 33/22

‘u.+dan 54/8

‘u.+ya 32/8, 41/10

[=7]

‘ulemā (Ar.): Âlimler, bilginler.

‘u. 11/21

[=1]

ulu: 1. Erdemleri bakımından çok büyük, yüce. 2.Yaşça büyük, saygı duyulacak kimse. 3. Büyük.

u. 19/10, 19/12, 19/16, 19/2, 19/20, 20/11, 20/12, 20/16, 20/20, 20/4, 20/8, 21/10, 21/14, 21/2, 21/6, 45/12, 46/17, 50/4, 50/5

u.+larınıñ 3/11

[=20]

uluğ: (bk. ulu).

u. 33/5

[=1]

‘ulüvv-i ḥimmet: Himmetin yüceliği.

u.+lerinden 4/7

[=1]

un: Öğütölerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri.

u. 77/1, 77/8

[=2]

unut-: Hatırdan, gönülden çıkarmak.

u.-an (unudan) 30/20

[=1]

ur-:1. Vurmak, çarpmak. 2.Duyulmak, hissedilmek. 3.Sürmek, dokundurmak. 4. Dövmek, darb etmek. 5. Takmak, koymak, bağlamak. 6. Manevi olarak yaralamak.

u.-dı 75/17, 75/19

u.-dılar 63/13

u.-du 59/15

u.-dum 61/4

u.-duñ 61/6

u.-gıl 6/12

u.-uñ 17/17, 18/1

u.-up 8/9, 9/13, 9/18, 10/11, 17/8, 19/3, 21/8, 27/4, 35/15, 44/14, 61/19, 62/12, 70/20

u.-ur 52/5

[=23]

urul-: Vurma işine konu olmak.

u.-maz 32/9, 41/5

[=2]

u‘şāt (Ar.): Asiler, baş kaldıranlar, suçlular.

u.+1 73/7, 73/5

[=2]

‘uşşāk-ı şafvet-bāl: Saf gönlün âşıkları.

‘u.+a84a/11

[=1]

ut-: Yenmek.

u.-arā 27/18

[=1]

utan-: Mahcup olmak.

u.-mağı 54/14

[=1]

uy-: Bağlı kalmak, tabi olmak.

u.-amadım 47/9

[=1]

uyu-: Uyku durumunda olmak.

u.-p 32/15

[=1]

uzak: Gidilmesi çok süren, çok
ötelede bulunan, ırak, yakın karşıtı

u. 15/6

[=1]

uzat-: Baş, bacakları veya kolları bir
yere yöneltmek.

u.-dı 79/1

u.-up (uzadup) 81/21

[=2]

uzun:İki ucu arasında fazla uzaklık
olan, uzun.

u. 31/4

[=1]

=Ü=

ücret (Ar.): İş gücünün karşılığı olan
para veya mal.

ü. 56/17

ü.+imle 56/6

ü.+ini 59/4

ü.+le 55/15, 56/17, 58/15

[=6]

ücretlen-: Ücret ödeme karşılığında
birini iş için tutulmak.

ü.-di 55/11

[=1]

üç: Sayı.

ü. 12/15, 53/8, 54/12, 80/10

ü.+üncü 2/8, 69/21, 76/1

[=7]

üç yüz: Sayı.

ü. 29/1

[=1]

üç yüzaltmış: Sayı.

ü. 70/18

[=1]

üç yüz on üç: Sayı.

ü. 65/7, 68/21

[=2]

ülfet (Ar.): Yakınlık, kaynaşma.

ü. 37/17

ülfet it-: Yakınlık göstermek, samimi
davranmak.

ü. 37/17

[=1]

ümîd (Far.): Umma, beklenti, umut.

ü. 34/18

ümîd tut-:Ummak, umut etmek.

ü. 34/18

[=1]

ümme (Ar.): Hz. Muhammed'e in-
narak, çevresinde toplanan Müs-
lumanların tümü.

ü. 7/3, 10/7, 11/19, 11/7, 14/11,
23/6, 24/3, 24/4, 24/5, 31/15, 35/18,
36/10, 36/11, 49/11, 56/2, 64/10,
64/11, 64/13, 72/13, 76/18

ü.+im 22/20, 24/15, 31/16,
49/7

ü.+imsiñ 22/20

ü.+in 67/20, 82/10

ü.+ine 52/20, 72/16

ü.+iñ 36/2, 67/22, 72/15

ü.+lere 64/12

ü.+lerim 24/11, 24/13, 24/21,
24/7, 31/14, 71/4, 72/2, 72/5, 73/10

ü.+lerin 24/1, 72/14

ü.+lerinden 64/1

[=45]

Ümmühân: Özel ad.

ü.+1 65/4

[=1]

üst: Bir şeyin yukarıya bakan yüzü,
üzeri.

ü.+ünde 74/2

[=1]

üzengi: Eyerin iki yanında asılı
bulunan ve hayvana binildiğinde
ayakların basılmasına yarayan, altı düz
demir halka.

ü.+si 66/15

[=1]

üzere: Amacıyla, gereğince

ü. 3/14, 4/3, 84a/5

[=3]

üzeri: Vücut, beden.

ü.+ne 78/10

[=1]

üzre: 1. Amacıyla, gereğince 2. Üzere,
üzerinde.

ü. 11/1, 12/5, 16/16, 26/6,
27/16, 33/16, 34/20, 47/14, 50/20,
54/20, 56/16, 57/15

[=12]

=V=

vā (Ar.): Acı, üzüntü, elem ifade
etmek için kullanılır.

v. 8/5, 10/16, 10/17, 26/14,
28/16, 36/5, 37/4, 37/8, 44/7, 46/16,
63/8

[=11]

va‘de (Ar.): Bir iş için önceden belir-
tilen zaman.

v. 42/15

va‘de kıl-: Mühlet vermek.

v. 42/15

[=1]

vāk‘a (Ar.): Olay, vuku bulan hâl, ha-
dise.

v. 81/6

v.+y1 76/5

[=2]

vaķit (Ar.): Zaman, vakit, süre.

v.+de 9/5

[=1]

vaķt: (bk. vaķit).

v.+i 10/17, 35/9, 65/14, 69/19

[=4]

vaķt-i řabāh: Sbah vakti.

v. 74/11

[=1]

vāle (Far.): İnleme, inilti.

v. 20/3

vāle kıl-: İnlemek.

v. 74/11

[=1]

vālide (Ar.): Doğuran, ana, anne.

v. 53/17

v.+miz 53/11, 53/9

[=3]

vallāhi (Ar.): “Allah’a and olsun ki,
Allah için” anlamında yemin sözü.

v. 82/20

[=1]

var: 1. Mevcut, evrende ve düşüncede
bulunan, yok karşıtı. 2. Elde bulunan
herşey.

v. 17/16, 30/7, 37/5, 39/7,
54/12, 54/20, 55/5, 55/5, 55/6, 56/14,
58/12, 60/2, 61/14, 63/1, 64/17, 64/5,
67/2, 74/1, 75/5, 77/17, 77/7, 81/16,
82/11, 84/2, 84/3, 84/3

v.+dır 2/7, 4/12, 2/11, 3/13,
72/4

v.+sa 33/15, 38/2

[=33]

var-:1. Gitmek, yürümek. 2.Ulaşmak, vasil olmak.

v. 65/13, 79/2

v.-alum 62/21, 63/4

v.-am 35/2, 35/20, 35/4, 36/12

v.-dı 54/2, 57/4, 63/6, 65/11, 68/16, 68/4, 70/20, 74/8, 77/5, 83/7

v.-dılar 73/13

v.-dım 71/4

v.-dır 74/10

v.-iñ 76/7

v.-mağa 63/2

v.-mayınca 77/12

v.-sam 16/7

v.-sañ 14/10, 72/10

v.-sun 72/10

v.-up 55/9, 7/7, 9/10, 12/3, 54/4, 55/12, 56/22, 65/16, 65/4, 69/15, 77/3, 77/9, 78/3

v.-ur 17/16

v.-urum 37/4

[=43]

varıl-: Herhangi bir yere ulaşmak.

v.-dı 57/13

[=1]

varlık: Var olma durumu, mevcudiyet.

v. 15/7, 26/3, 47/10

[=3]

vaşf (Ar.): Niteliklerini sayarak tarif etme.

v.+iñ 14/10

[=1]

vāşıl (Ar.): Ulaşan, varan.

v. 39/17, 49/2

v.+u 26/22

vāşıl kıl-: Ulaşmak, erişmek.

v. 39/17

vāşıl ol-: Ulaşmak, erişmek.

v. 49/2

[=3]

vāşıl-ı yār: Sevgiliye ulaşan.

v. 47/3

[=1]

vāşıta (Ar.): Aracı, iki kişi arasında ilişki sağlayan kişi.

v.+sıyla 2/17

[=1]

vaşiiyyet (Ar.): Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey.

v. 3/9

[=1]

vaşl-ı liķā: Muhabbet ettiğine kavuşma.

v. 23/17

[=1]

vaṭan (Ar.): Yurt, vatan.

v. 13/19, 35/10

v.+ıma 45/11

[=3]

vāveylā (Ar.): Eyvah, yazık.

v. 35/17

[=1]

vāveyletā: (bk. vāveylā).

v. 10/17, 37/8

[=2]

vāveyletāh: (bk. vāveylā).

v. 62/12

[=1]

vay: Bir şeyin veya bir kimsenin kötü bir sonuca uğrayacağını anlatan bir söz.

v. 14/19

[=1]

ve (Ar.): İki kelime veya cümleyi birbirine bağlar, ve.

v. 2/10, 2/15, 3/12, 3/14, 3/17, 3/19, 3/4, 3/5, 3/6, 4/10, 4/12, 4/13, 4/13, 4/2, 4/2, 4/4, 5/2, 2/16, 2/16, 3/18, 44/9, 44/9, 57/2, 67/18, 77/1, 84a/10, 84a/11, 84a/14, 84a/14, 84a/15, 84a/5

[=31]

vech-i arz: Yeryüzü.

v.+da 26/15, 46/17

[=2]

vefā (Ar.): Sevgide süreklilik, bağlılık ve sadakat, dostluk.

v.+sız 51/7

[=1]

vefāt (Ar.): Ölüm, ölme.

v.+ları 2/5

v.+larından 3/2, 3/5

[=3]

velādet-i ķudsiyye: Kutlu doğum.

v.+leri 2/4

[=1]

veled (Ar.): Oğul, çocuk.

v. 14/17

[=1]

velî (Ar.): Ermiş, eren, Allah'ın dostu.

v. 83/3

v.+ler 68/22

v.+ye 53/5

[=3]

ver-: Bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek, vermek.

v.-di 11/17

v.-iñ 40/3

v.-se 7/5

[=3]

vilāyet (Ar.): İl, memleket.

v. 75/20

[=1]

vildān (Ar.): Kullar, köleler.

v. 49/20

[=1]

vir-: 1. Bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek, vermek. 2. Döndürmek, çevirmek, yöneltmek. 3. İhsan etmek, bağışlamak. 4. Düşünce veya bilgi

anlatan şeyleri başkalarına iletmek, bildirmek.

v. 53/19, 79/9

v.-di 9/5, 12/13, 12/17, 15/17, 17/5, 22/17, 30/1, 32/1, 40/13, 49/19, 49/5, 53/10, 64/12, 68/18, 69/6, 70/4, 71/12, 78/18, 82/13, 82/13, 82/14, 82/15, 82/15, 82/16, 83/17

v.-dim 19/18, 29/12, 30/18, 30/22, 31/11, 32/8, 33/12, 62/4, 72/4

v.-en 43/10

v.-eyim 17/2, 61/13

v.-ir 39/16, 56/17

v.-irim 58/14, 59/4

v.-irseñ 59/6

v.-irsiñ 59/2

v.-irsiz 83/20

v.-me 10/3

v.-mediñ 31/5

v.-se 35/5

v.-sem 83/12

v.-üp 9/7, 14/11, 20/7, 28/10, 29/4, 42/16, 43/5, 58/16, 78/19

v.-ürüm 34/15

[=60]

vīrān (Far.): Üzgün, kederli, hüzünlü.

v. 34/5

[=1]

viṣāl (Ar.): Ulaşma, kavuşma, birleşme.

v.+iñ 30/1

[=1]

viṣāl-i Hakk: Allah'a kavuşma.

v.+a 46/21

[=1]

vücūd (Ar.): Beden, gövde.

v.+larım 23/10, 43/18

[=2]

=Y=

yā(Ar.): 1. Ey, hey. 2. (Far.): Bazı çekimli zamanlardan sonra gelerek anlamı pekiştiren, kuvvetlendiren bir söz. 3. Hele, özellikle.

y. 19/9, 24/12, 24/13, 24/8, 37/12, 39/8, 48/1, 48/10, 48/12, 48/14, 48/16, 48/18, 48/2, 48/4, 48/5, 48/6, 49/2, 49/4, 54/16, 50/10, 52/13, 52/14, 52/15, 52/16, 52/18, 53/10, 53/11, 53/12, 53/14, 53/15, 53/18, 53/19, 53/2, 53/20, 53/22, 53/4, 53/6, 53/8, 54/10, 54/12, 54/14, 54/18, 54/2,

54/20, 54/21, 54/22, 54/4, 54/4, 54/6, 54/7, 54/8, 55/10, 55/12, 55/14, 55/16, 55/18, 55/2, 55/2, 55/20, 55/22, 55/4, 55/6, 55/8, 56/10, 56/12, 56/14, 56/16, 56/18, 56/19, 56/2, 56/20, 56/22, 56/4, 56/6, 56/8, 57/10, 57/12, 57/12, 57/12, 57/14, 57/16, 57/18, 57/2, 57/20, 57/22, 57/4, 57/6, 57/8, 58/10, 58/12, 58/14, 58/16, 58/18, 58/2, 58/20, 58/22, 58/4, 58/6, 58/8, 59/10, 59/12, 59/14, 59/16, 59/18, 59/2, 59/20, 59/22, 59/4, 59/6, 59/8, 60/10, 60/12, 60/14, 60/16, 60/18, 60/19, 60/2, 60/20, 60/22, 60/4, 60/6, 60/8, 61/10, 61/12, 61/14, 61/16, 61/18, 61/2, 61/20, 61/22, 61/4, 61/6, 61/8, 62/10, 62/12, 62/14, 62/14, 62/16, 62/18, 62/18, 62/2, 62/20, 62/22, 62/4, 62/6, 62/8, 63/10, 63/12, 63/14, 63/16, 63/18, 63/2, 63/20, 63/22, 63/4, 63/6, 63/8, 64/10, 64/12, 64/14, 64/16, 64/18, 64/2, 64/20, 64/4, 64/6, 64/8, 64/9, 65/10, 65/11, 65/12, 65/14, 65/16, 65/18, 65/2, 65/20, 65/21, 65/22, 65/4, 65/6, 65/8, 66/10, 66/12, 66/14, 66/16, 66/18, 66/2, 66/20, 66/22, 66/4, 66/6, 66/8, 67/10, 67/12, 67/14, 67/16, 67/17, 67/18, 67/19, 67/2, 67/20, 67/22, 67/4, 67/5, 67/6, 67/8, 68/10, 68/12, 68/14, 68/16, 68/18, 68/2, 68/20, 68/22, 68/4, 68/6, 68/8, 69/10, 69/12, 69/14, 69/16,

69/18, 69/2, 69/20, 69/22, 69/4, 69/6,
69/8, 70/10, 70/12, 70/14, 70/16,
70/18, 70/2, 70/20, 70/22, 70/4, 70/6,
70/8, 71/10, 71/12, 71/14, 71/16,
71/17, 71/18, 71/2, 71/2, 71/20, 71/22,
71/4, 71/6, 71/8, 71/8, 72/10, 72/12,
72/14, 72/16, 72/18, 72/2, 72/20,
72/22, 72/4, 72/6, 72/8, 73/10, 73/12,
73/14, 73/16, 73/18, 73/2, 73/20,
73/22, 73/4, 73/6, 73/8, 74/10, 74/12,
74/14, 74/16, 74/18, 74/2, 74/20, 74/4,
74/6, 74/8, 75/1, 75/10, 75/12, 75/14,
75/16, 75/18, 75/2, 75/20, 75/4, 75/6,
75/8, 76/10, 76/12, 76/14, 76/16,
76/18, 76/2, 76/20, 76/22, 76/4, 76/6,
76/8, 77/10, 77/12, 77/14, 77/16,
77/18, 77/2, 77/20, 77/22, 77/4, 77/4,
77/6, 77/6, 77/8, 77/9, 78/10, 78/12,
78/14, 78/16, 78/18, 78/2, 78/20,
78/22, 78/4, 78/6, 78/8, 79/10, 79/12,
79/14, 79/16, 79/18, 79/2, 79/20,
79/22, 79/4, 79/4, 79/6, 79/8, 80/10,
80/12, 80/14, 80/16, 80/18, 80/2,
80/20, 80/21, 80/22, 80/4, 80/6, 80/8,
80/9, 81/10, 81/11, 81/12, 81/14,
81/16, 81/18, 81/2, 81/20, 81/22, 81/4,
81/6, 81/8, 82/12, 82/14, 82/16, 82/18,
82/2, 82/20, 82/4, 82/6, 82/8, 82/10,
83/10, 83/12, 83/14, 83/16, 83/18,
83/2, 83/20, 83/22, 83/4, 83/6, 83/8,
84/10, 84/12, 84/14, 84/2, 84/3, 84/4,
84/6, 84/8

[=398]

yād (Far.): Hatırlama, anma.

y. 35/1

y.+ını 29/7

yād eyle-: Hatırlamak, anmak.

y. 35/1

[=2]

yādigār (Far.): Bir kimseyi, bir olayı
hatırlatan nesne veya kişi, andaç.

y. 39/15, 74/20, 83/2

y.+en 84a/11

[=4]

yağdır-: Bir şeyi aralıksız ve ısrarlı bir
biçimde yapmak.

y.-dım 72/12

[=1]

yak-: 1. Ateşe vermek, ateşle yakıp
yok etmek. 2. Yanmasını sağlamak,
tutuşturmak. 3. Güçlü sevgi
uyandırmak. 4. Çok derin acı duymak,
çok üzülmek.

y.-amadım 47/10

y.-dılar 19/1

y.-madı 26/3

y.-sañ 52/6

y.-up 37/18

[=5]

yaka: Giyeceklerin boyna gelen bölümü, yaka.

y.+m 20/6, 28/3, 41/19

y.+sın 61/9

[=4]

yakın: Arada az mesafe bulunan, uzak karşıtı.

y. 52/1, 70/15

y.+a 61/1

yakın gel-: Yaklaşmak.

y. 70/15

[=3]

yakın (Ar.): İnanç kuvveti ile gerçeği apaçık görme.

y. 16/12, 33/6

yakın ol-: Gerçeği bilmek.

y. 16/12

[=2]

yaklaş-: Yakınlaşmak.

y.-dı 42/10

[=1]

yakut (Ar.): Koyu kırmızı renkte olan değerli taş.

y. 53/18, 66/9

y.+dan 66/15, 66/7

[=4]

yalan: 1. Aldatmak amacıyla bilerek söylenen gerçeğe aykırı, asılsız söz, yalan. 2. Sahte, gerçek olmayan.

y. 7/20, 12/7, 12/7, 12/9, 17/12, 17/9, 34/12, 82/7

[=8]

yalancı: 1. Gerçek olmayan, sahte. 2. Yalan söylemeyi huy edinmiş kimse.

y. 51/7

y.+lar 42/19

[=2]

yalnız: 1. Yalnız, tek başına. 2. Yalnızca (zarf).

y. 10/8, 19/18, 22/5, 22/5, 32/4, 32/5, 38/21

[=7]

yalvar-: Birinden ısrarla ve kendine acındıracak sözlerle bir şey istemek.

y.-dın 62/15

y.-madı 31/1

y.-up 55/9, 62/14, 62/22

[=5]

yaman: Kötü, fena.

y. 65/3

[=1]

yan:1. Taraf, yön, cihet. 2. Birlikte, beraberinde olma. 3. Yakın, civar, çevre.

y. 60/21, 60/21

y.+a 28/18

y.+dan 14/5

y.+ıma 79/10

y.+ına 66/17

y.+ında 57/22, 64/17

[=8]

yan-:1. Tutuşmak, yanmak. 2. Çok sevmek, büyük bir aşk ile sevmek. 3. Kül durumuna geçip yok olmak.

y.-an 26/7, 33/21

y.-anlara 34/11

y.-ar 33/10, 54/17

y.-dı 23/10, 43/18, 43/21, 44/1

y.-dım 21/3, 26/9, 27/1, 32/2

y.-mağa 9/20

y.-maz 52/6

y.-sa 52/3

y.-sın 50/6

y.-up 9/20, 43/22, 47/15, 52/11, 52/4, 62/9

[=23]

yandır-: Yanmasına sebep olmak, yakmak.

y.-up 41/18

[=1]

yanıl-: Yanılmasına yol açmak.

y.-dı 26/1

[=1]

ya'nî (Ar.): 1. Sözün kısası, doğrusu. 2. Demek ki, yani.

y. 27/1, 33/6, 38/13, 40/17, 66/11, 82/1

[=6]

yap-: 1. Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek. 2. Bir dileği, isteği yerine getirmek, uygulamak. 3. Yapmak, inşa etmek.

y.-alım 75/8, 81/10

y.-am 19/14

y.-arım 56/5
y.-arız 75/9
y.-arsın 56/3
y.-ayım 17/13, 44/7, 62/4,
76/22, 81/14
y.-dı 13/8, 59/11
y.-dım 29/10, 72/9
y.-dın 61/2, 61/22, 68/14
y.-mı 58/18
[=19]
yapagel-: Yapmak. İnşa etmek.
y.-diler 75/13
[=1]
yapar: (yıpar): Güzel koku.
y.+dan 66/11
yapu: Canlı bir varlığın ruh veya
beden özelliklerinin tümü, bünye.
y.+sı 73/19
[=1]
yār (Far.): 1. Arkadaş, dost. 2. Sevgili.
y. 10/13, 21/4, 23/11, 49/18,
53/2
y.+i 56/1
[=6]

yara-: Bir şey yararlı olmak, yarar
sağlamak.

y.-maz 17/12

[=1]

Yaradan: Allah.

y.+a 31/1

[=1]

yārān (Far.): Dostlar.

y.+lar 23/15, 23/5, 33/8, 45/6,
81/10, 81/9, 81/9

y.+lara 40/6

y.+lardan 29/14

[=9]

yarat-: Allah, olmayan bir şeyi var
etmek.

y.-an 30/19

y.-dı 25/17, 47/5, 60/5, 82/11,
83/5

y.-dım 72/11, 72/17

y.-mı 66/5, 66/6

[=10]

yāren: (bk. yārān).

y.+lere 44/16, 44/18

y.+lerim 21/19

[=3]

yarı: Bir bütünü oluşturan iki eşit parçadan her biri, nısıf

y.+m 83/10, 84/10, 84/8

y.+sı 69/22, 69/22, 73/4

y.+sını 83/13

[=7]

yaşdıķ: Küçük minder, yastık.

y. 23/14

[=1]

yaş¹: Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçölen zaman.

y.+da 41/9

y.+ım 8/1, 16/9, 17/11, 18/3, 26/13, 46/15

y.+ımda 12/13, 12/14, 12/15, 12/17, 12/21, 21/7

y.+ına 18/19

y.+ında 9/3, 13/3, 13/7, 14/17, 17/7, 18/11, 18/15, 18/7, 19/1

y.+ıñ 16/21

[=24]

yaş²: Gözyaşı.

y.+ı 33/11

y.+ım 9/14, 12/6, 26/2, 47/11

y.+ın 30/16

y.+ını 67/2

y.+lu 11/5, 34/13

[=9]

yaşla-: Yaşarmak, ıslanmak, nemlenmek.

y.-dı 54/13, 80/13

[=2]

yaşluk: Nemli, ıslak.

y. 34/5

[=1]

yat-: 1. Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak. 2. Yatay veya yataya yakın bir duruma gelmek, eğilmek. 3. Uyumak.

y.-arā 27/14

y.-dı 71/14

y.-dım 22/5

y.-ma 24/17

y.-madı 52/18

y.-mayup 48/12

y.-ur 52/7, 81/2

[=8]

yadır-: Bir kimsenin bir yere yatmasını sağlamak.

y.-up 78/4

[=1]

yavri: Yeni doğmuş hayvan veya insan

y.+sıyla 77/18

[=1]

yavri: (bk yavri).

y.+si 77/8

[=1]

yavuğ: Nişan, nişanlamak.

y. 33/6

[=1]

yay-: Bir şeyi açarak, düzelterek bir alanı örtecek biçimde sermek

y.-dı 65/5

[=1]

yaz: Dört mevsimden en sıcak olanı.

y.+u 50/9

[=1]

yaz-: Yazı ile bildirmek, haber vermek.

y.-dık 71/22

[=1]

ye-: 1. Yemek yeme, karın doyurma işi. 2. Sürekli üzme.

y.-di 26/11, 42/18, 46/8, 78/22, 83/10, 83/8

y.-digi 35/19

y.-diginden 84/10

y.-diler 81/21

y.-dim 9/16, 83/11

y.-me 27/15, 27/16, 50/19, 50/20, 80/10

y.-medi 35/18, 36/1, 53/7

y.-mege 58/11, 58/12, 79/19, 82/16

y.-mek 25/18, 47/6

y.-mese 79/15

y.-r 45/1

y.-rsiz 79/8, 83/19

y.-yiñ 40/2

[=30]

yedi: Sayı.

y. 9/3, 13/7, 20/17, 33/7, 41/9, 72/22

y.+nci 70/9

[=7]

yedi biñ: Sayı.

y. 70/14

[=1]

yek-naẓar: Tek bakış, bir bakış.

y. 25/5

yek-naẓar kııl-: Tek bakış atmak.

y. 25/5

[=1]

yel: Esinti, rüzgâr.

y. 51/2

y.+e 62/4, 64/7

yele ver-: Boşuna harcamak.

y. 62/4

yele geçür-: Boşuna harcamak.

64/7

[=3]

yel-: Bir işin, bir şeyin, bir kimsenin ardında aceleyle, telaşla koşup durmak, koşuşturmak.

y.-üp 44/5

[=1]

yelten-: Yapamayacağı bir işe girişmek, özenmek, heves etmek, meyletmek.

y.-di 59/11

[=1]

yer: 1. Toprak, kara. 2. Bir nesne veya kimsenin kapladığı boşluk, bulunduğu mahal. 3. Bulunulan, yaşanılan şehir, kasaba, mahalle.

y. 10/8, 13/19, 21/13, 22/16, 22/3, 22/9, 23/13, 23/21, 24/19, 24/22, 25/12, 25/16, 25/20, 25/4, 25/6, 25/8, 26/12, 26/16, 26/20, 26/4, 26/8, 27/10, 27/2, 27/6, 34/14, 38/12, 38/9, 40/14, 45/20, 46/10, 46/14, 46/18, 46/2, 46/22, 46/6, 47/12, 47/16, 47/20, 47/4, 47/8, 62/13

y.+den 13/15, 56/21

y.+e 10/20, 11/10, 11/14, 11/18, 11/2, 11/22, 11/6, 12/1, 12/12, 12/16, 12/20, 12/4, 12/8, 13/10, 13/14, 13/18, 13/2, 13/22, 13/6, 14/12, 14/20, 14/4, 14/8, 14/16, 21/15, 21/16, 21/18, 22/10, 22/14, 22/18, 22/2, 22/22, 22/6, 23/12, 23/16, 23/20, 23/4, 23/8, 24/10, 24/14, 24/18, 24/2, 24/6, 65/14, 67/1, 82/18

y.+im 44/13, 50/12

y.+in 75/12

[=92]

Yesi: Yer adı.

Y. 3/9

[=1]

yeşil: Sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk.

y. 57/7

[=1]

yet-: 1. Bir yaşa erişmek, ulaşmak. 2. Elde etmek, erişmek, ulaşmak.

y.-di 17/11, 26/13, 48/10, 48/8, 69/12

y.-erā 50/16

y.-tim 46/21

[=7]

yetgür-: Yetiştirmek.

y.-diler 13/16

[=1]

yetim (Ar.): Babası ölmüş olan (çocuk), babasız.

y. 6/10, 7/12, 8/17

y.+leri 6/16, 8/21

[=5]

yetiş-: Ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak.

y.-mezse 30/13

[=1]

yetmiş: Sayı.

y. 16/5

[=1]

yetmiş biñ: sayı.

y. 13/13, 66/14, 74/2

[=3]

yevm-i mübârek: Hayırlı, bereketli gün.

y. 66/1

[=1]

yıgıl-: Çok sayıda birikmek, toplanmak

y.-up 59/18

[=1]

yıl: Sene, yıl.

y. 27/19, 45/3, 51/3, 66/14

y.+dan 11/19

y.+ı 27/18

y.+lar 11/20

[=7]

yıldız: Işıklı gök cisimlerinden her biri.

y. 68/20

[=1]
yi-: (bk. ye-).
y. 58/4
y.-sün 79/10
y.-yeyim 58/6
y.-yiñ 79/14
[=4]
yigirmi: Sayı.
y.+ye 16/9
[=1]
yigirmi altı: Sayı.
y. 18/7
[=1]
yigirmi beş: Sayı.
y.+e 18/3
[=1]
yigirmi bir: Sayı.
y. 16/21
[=1]
yigirmi dörd: Sayı.
y.+e 17/15
[=1]
yigirmi iki: Sayı

y. 17/7
[=1]
yigirmi sekiz: Sayı.
y. 18/15
[=1]
yigirmi tokuz: Sayı
y. 18/19
[=1]
yigirmi üç: Sayı.
y. 17/11
[=1]
yigirmi yedi: Sayı.
y. 18/11
[=1]
yigit: Delikanlı, genç erkek.
y. 56/9, 57/11, 58/4, 61/3,
83/17, 83/21, 84/3
y.+i 60/21, 84/1
[=9]
yine: 1. Tekrar, bir daha, yeniden. 2.
Buna rağmen, bununla birlikte.
y. 3/2, 27/20, 43/6, 45/17, 51/4,
53/8, 61/11, 62/16, 75/19, 77/3, 78/1,

78/20, 78/22, 79/19, 80/11, 80/16,
80/5, 80/7, 81/11, 82/14

[=20]

yitür-: Bazı nitelik veya özelliklerin
yok olması durumuna uğramak,
kaybetmek.

y.-dik 65/2

[=1]

yogucu: Yok edici, yok eden (kimse).

y. 50/2

[=1]

yok: Bulunmayan, mevcut olmayan,
var karşıtı.

y. 23/15, 26/13, 37/13, 37/5,
46/15, 53/12, 58/11, 60/20, 64/20,
70/8, 71/20, 71/21, 71/7, 75/14, 79/14,
82/11, 84/11, 84/11, 84/12, 84/5, 84/5,
84/6

y.+dur 7/21, 63/2, 64/6, 80/22,
80/6

[=27]

yokşuzluk: Yok olma durumu.

y. 71/22

[=1]

yol:1. Bir şeye ulaşmak için takip
edilen seyir, amaç, yol. 2. Bir yerden

bir yere gitmek için üzerinden geçilen
yer, yol. 3. Uyulan ilke, sistem, usul,
tarz.

y. 12/18, 14/5, 19/13, 22/11,
22/12, 26/6, 40/3, 47/14, 62/3, 76/8

y.+a 12/18, 14/13, 19/17, 23/1,
28/10, 34/12, 35/3, 35/7, 37/19, 38/18,
42/3, 49/13, 67/12

y.+da 6/13, 12/10, 14/19, 15/3,
26/19, 40/3, 42/18, 46/13, 53/13

y.+dan 10/11, 35/3, 49/13

y.+ı 27/8, 47/18

y.+ın 37/3

y.+ını 52/17

y.+lar 32/20

y.+lara 42/6

y.+larda 29/6, 33/2, 42/5

y.+ları 32/17, 33/1

y.+larıdır 33/5

y.+larıñ 32/13

y.+u 26/6, 47/14

y.+un 52/16

y.+una 33/3, 36/19, 41/3, 48/7

y.+unda 18/20, 28/5, 42/16,
64/3

y.+unu 50/8
y.+uñ 33/4, 39/2, 40/4
y.+uña 36/13
yol aç-: Bir olayın başlamasına sebep olmak, öncülük etmek.
y. 14/5
yola gir-: 1. Yola gelmek, istenilen biçimdeki davranışı kabul etmek. 2. Bir yere gitmek üzere bulunduğu yerden ayrılmak, yola düşmek, yola çıkmak, yola koyulmak.
y. 12/18, 19/17, 34/12, 42/6
yola kadem koy-: Bir yere gitmek üzere bulunduğu yerden ayrılmak, yola düşmek, yola çıkmak, yola koyulmak.
y. 42/3
yola revān ol-: Bir yere gitmek üzere bulunduğu yerden ayrılmak, yola düşmek, yola çıkmak, yola koyulmak.
y. 67/12
yola sal-: Bir yere gitmek üzere bulunduğu yerden göndermek.
y. 23/1, 28/10, 35/7, 38/18
yolda kal-: Duraksamak, duraklamak.

y. 14/19, 15/3 26/19, 40/3, 42/18, 46/13
yoldan az-: Yolu şaşırarak, doğrudan ayrılmak.
y. 49/13
[=64]
yoldaş: Arkadaş, ortak bir görüşü benimseyenlerden her biri.
y. 27/17, 51/1
y.+larıñ 23/1, 38/18
[=4]
yukarı:Üst tarafa, üste, yukarıya.
y. 70/13
[=1]
yum-: Kısarak kapamak, sıkarak kapalı duruma getirmek.
y.-dum 36/19
y.-mam 41/16
y.-up 8/14
[=3]
Yūsuf: Özel ad.
Y. 2/2
Y.+ı 44/12
[=2]

yut-:1. Boğazdan aşağı indirmek, yemek.2. İyice, eksiksiz olarak öğrenmek.

y.-a 77/15, 77/15

y.-ar 22/1, 52/20, 78/12

y.-up 26/10, 29/16, 37/20, 46/9, 6/6

[=10]

yüce: Yüksek, büyük, ulu, ulvi.

y. 7/10

[=1]

yün: Koyun vb. hayvan tüyü.

y.+ünden 58/18

[=1]

yürek:Kalp.

y. 7/18, 30/17, 41/18, 42/11

yürek dağla-: Acıyla ve özlemle içi yanmak, acıyla kıvrınmak.

y. 30/17

[=4]

yüri-:1. Adım atarak ilerlemek, gitmek.

y.-di 69/17

y.-dim 33/4

y.-dirler 67/4

y.-düm 36/17

y.-yüp 18/9

[=5]

yürü-: 1. Bir işte ileri gitmek. 2. Adım atarak ilerlemek, gitmek. 3. Gereği gibi yapılmak veya ilerlemek.

y.-di 14/14, 57/3

y.-düm 8/13, 15/2, 26/2, 28/2, 32/20, 42/1, 42/14, 42/16, 43/12, 43/20, 43/8, 44/2, 47/11, 62/3

y.-mege 82/15

y.-r 21/9, 43/10, 43/11, 43/9, 84/5

[=22]

yüz¹:1.Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat. 2. Nedeniyle, sebebiyle

y. 53/22

y.+e 52/12

y.+i 74/14

y.+ine 59/15

y.+le 35/2, 35/20, 35/4, 36/12

y.+leri 73/3

y.+ü 66/5
y.+üm 37/11, 37/7, 61/20, 63/2
y.+ünden 55/22
y.+ün 21/12, 38/5
[=17]
yüz²: Sayı.
y. 38/11, 45/3
[=2]
yüz bin: Sayı.
y. 30/18
[=1]
yüz biñ: Sayı.
y. 15/10, 16/18, 17/17, 32/8,
38/8, 49/16, 67/3
[=7]
yüz elli: Sayı.
y. 3/15, 84a/4
[=2]
yüzlen-: Şıarmak, yüz bulmak.
y.-di 75/19, 76/14
[=2]
yüzleş-: Yüz yüze gelmek.
y.-dim 16/18

[=1]
=Z=
zağferān (Ar.): Safran.
z. 66/10
[=1]
zāhir (Ar.): Açıkta olan, görünen, belli olan.
z. 16/5, 36/5, 37/10, 74/18,
78/11
zāhir ol-: Belli olmak, meydana çıkmak.
z. 16/5, 36/5
[=5]
zaḥmet (Ar.): Sıkıntı, eziyet, meşakkat.
z. 55/22, 60/4
z.+im 54/12
zaḥmet çek-: Sıkıntı, eziyet çekmek.
z. 55/22, 60/4
[=3]
za‘īf (Ar.): Güçsüz, kuvvetsiz, zayıf.
z. 21/7
[=1]
zākir (Ar.): Zikreden, sürekli zikir ve dua ile meşgul olan.

z. 25/9, 46/3

zākir ol-: Zikretmek.

z. 25/9, 46/3

[=2]

zālim (Ar.): Zulüm ve haksızlık yapan, gaddar.

z. 4/13, 7/19, 30/11, 30/15, 31/9, 43/17

z.+lere 30/18, 30/22, 30/6

z.+leri 31/9

z.+leriñ 30/19, 30/21, 30/7, 31/4

[=14]

zamān (Ar.): 1. Vakit, zaman. 2. Devir, dönem, çağ.

z. 59/17, 60/1, 60/2, 61/1, 70/10, 71/14, 76/21, 78/13, 79/3

z.+da 13/16

z.+ıdır 72/3

[=11]

zār (Far.): Ağlayan, inleyen.

z. 10/12

z.+e 20/2

z.+ım 12/6

zār eyle-: Ağlamak, inlemek.

z. 10/12

[=3]

zār-ı hayrān: Şaşkınlıktan ağlama.

z. 31/8

zār-ı hayrān ol-: Şaşkınlıktan ağlamak.

z. 31/8

[=1]

zārī (Far.): Ağlama, sızlama.

z. 34/8, 38/19, 42/14, 59/18, 62/1, 62/20

zārī eyle-: Ağlamak, sızlamak.

z. 62/20

zārī kıl-: Ağlamak, sızlamak.

z. 34/8, 38/19, 42/14, 59/18, 62/1

[=6]

zārlık: Ağlama, inleme.

z. 33/18

[=1]

zāt (Ar.): Öz varlık, kimse, kişi.

z.+ı 19/10, 19/12, 19/16, 19/20, 20/12, 20/16, 20/20, 20/4, 20/8, 21/10, 21/14, 21/2, 21/6, 53/2

z.+ıñ 83/6

z.+nız 55/13, 63/12

[=17]

zāt-ı baht: Bahtlı kimse, bütün nisbetlerden ve itibarlardan mücerred olan mertebedir.

z.+a 69/16

[=1]

zāt-ı mürşid-i ekrem: Şeref sahibi, cömert olan şeyh.

z.+dir 4/11

[=1]

zāt-ı pāk: Kişiliği, varlığı temiz, hoş olan (kimse).

z.+e 57/14

[=1]

zāt-ı resūl: Peygamber.

z. 71/13

[=1]

zāyīʿ (Ar.): Elden çıkmış, kayıp, yok olmuş.

z. 64/4, 82/2

zāyīʿ it-: Kaybetmek, yitmek.

z. 64/4

zāyīʿ ol-: Kaybolmak, yitmek.

z. 82/2

[=2]

zebercet (Ar.): Zümrütten daha açık yeşil olan, zümrüt kadar değerli olmayan bir süs taşı.

z.+den 66/8

[=1]

zehī (Far.): “Ne hoş, ne güzel, ne garip” anlamında bir ünlem.

z. 67/19, 69/1

[=2]

zehr (Far.): Ağu, zehir.

z.+in 25/3, 35/11

z.+ine 37/20

[=3]

zemīn (Far.): Yer, arz.

z. 59/17

[=1]

zemzem (Ar.): Kâbe yakınında bulunan bir kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyu, zemzem suyu.

z. 27/6, 47/4

[=2]

zerre (Ar.): Çok küçük parçacık, çok az.

z. 33/7, 43/22

[=2]

zevāl (Ar.): Yok olma, sona erme.

z. 50/9

[=1]

zeviyyü'l-ibtihâc: Sevinç sahipleri, sevinçli.

z. 84a/10

[=1]

zevķ (Ar.): Hoşa giden hâl, haz.

z. 20/13

z.+ini 25/2

[=2]

zıkr (Ar.): Tarikat mensuplarının birlikte Allah'ın adını söylemek suretiyle yaptıkları ibadet.

z. 11/16, 15/2, 18/4

z.+i 43/14

z.+in 9/22, 9/5, 13/1, 15/2, 42/14

z.+ini 34/19, 82/14

z.+iñ 16/2, 16/6, 22/5

zıkr eyle-: Allah'ın adını söylemek suretiyle yapılan teşbih ve ibadet.

z. 34/19

zıkr it-: Allah'ın adını söylemek suretiyle yapılan teşbih ve ibadet.

z. 11/16, 13/1, 15/2, 16/2, 16/6, 22/5, 42/14, 82/14

[=14]

zıkrü'l-lah (Ar.): Allah'ın anılması.

z. 10/13

[=1]

zincir (Far.): Birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan bağ.

z. 73/8

z.+i 74/10

[=2]

zindân (Far.): Hapishane, tutukevi.

z. 45/4

[=1]

zinhâr (Far.): Sakın, aman, asla.

z. 71/1

[=1]

zuhûr (Ar.): Meydana çıkma, baş gösterme, görünme.

z. 3/13

zuhūr it:- Görünmek, meydana çıkmak.

z. 3/13

[=1]

zulm (Ar.): Haksızlık, eziyet, zulüm.

z. 30/15

zulm eyle:- Eziyet etmek, zulmetmek.

z. 30/15

[=1]

zulmet (Ar.): Karanlık.

z. 38/18, 61/2

[=2]

zü'l-Celāl: Tanrı, Allah.

z. 50/10

[=1]

zümürd (Ar.): Cam parlaklığında, yeşil renkte, saydam bir süs taşı,

z. 66/15, 66/9, 73/20

[=3]

KAYNAKÇA

- Ahmed-i Yesevî, Divân-ı Haz.: Kemal Eraslan, 2. baskı, Ankara, Kültür Hikmet Seçmeler, Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Akay, Hasan: **İslami Terimler Sözlüğü**, 2.baskı, İstanbul, İşaret Yayınları, 1995.
- Akbayır, Sıddık: **Cümle ve Metin Bilgisi**, Ankara, Pegem Yayıncılık, 2006.
- Akçataş, Ahmet: **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, 2001.
- Aksan, Doğan: “Dilbilim Açısından Şiir”, Ankara,Türk Dil Kurumu, 2. Mart 1974, s. 558-573.
- Aksan, Doğan: **Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi-**, Ankara, Engin Yayınevi, 1997.
- Aksan, Doğan: **Her Yönüyle Dil**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Aksan, Mustafa: **A Text Linguistic Approach to the Study of Texts in Turkish: Preliminaries to the Study of Coherence in Terms of Procedural Approach**, Hacettepe Üniversitesi, Unpublished MA Thesis, 1998.
- Akşit, Göktürk: **Okuma Uğraşı**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988.
- Aktaş, Şerif: **Edebiyatta Üslup ve Problemleri Üzerine**, (3. baskı), Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.
- Aktaş, Şerif: **Şiir Tahlili, Teori-Uygulama**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.
- Aktaş, Tahsin: “Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 505, Ankara, 1994, s.52-64.
- Akyüz, Hüseyin: “Eğitici Bir Şahsiyet Olarak Ahmed Yesevi”, **Atatürk**

- Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 1994, Sayı: 1, s. 19-27.
- Alan, Yusuf: **Lisan ve İnsan**, İzmir, TÖV Yayınları, 1994.
- Altmann, Gabriel: “Theory Building in Text Science”, Text as a Linguistic Paradigm: Levels, Constituents, Constructs, Ed. by Ludmilia Uhlirova, Gejza Wimmer, Gabriel Altmann, Reinhard Köhler, **Quantitative Linguistics**, Vol. 60, Trier, Wissenschaftlicher Verlag Trier, 2001.
- Attâr, Feridüdin: **Tezkiretü’l-Evliyâ**, Erkam İstanbul Erkam Yayınları, 1404/1984.
- Aytaç, Gürsel: **Genel Edebiyat Bilimi**, İstanbul, Papirüs Yayın ve Dağıtım, 1999.
- Banguoğlu, Tahsin: **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Barthold, V. V.: **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, İstanbul, 1927.
- Bayrav, Süheyla: **Filolojinin Oluşumu**, Çağdaş Dilbilim-Eleştiri sorunları, İstanbul, Multilingual Yayınları, 1998.
- Bice, Hayati: **Divân-ı Hikmet**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Bilgegil, Kaya: **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1980.
- Bilgin, Orhan: “Ahmed-i Yesevi’nin Devlet Anlayışı”, **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu**, 26-29 Mayıs 1993, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Yayınları, s.45-47.
- Bloomfield, Leonard: **Language**, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1933.
- Bursevi, İsmail Hakkı: **Tefsiru Rûhu’l-Beyân**, Eser Yayınevi, İstanbul 1389, c. V.
- Büyükkantarcıoğlu, Nalan: “Türkçe Kelime Biçimlenmesinde Düzlemler ve Türetmeler”, **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat**

- Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı1, s. 81-94.
- Campbell, Lyle: **The History of Linguistics**, The Handbook of Linguistics, (Edited by Mark Aranoff, Janie Rees-Miller), Blackwell Publishers, Oxford, 2000.
- Cebecioğlu, Ethem: **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ankara, Rehber Yayıncılık, 1997.
- Coşkun, Eyyüp: **İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- Cunbur, Müjgan: “Ahmed Yesevi’nin Ahi ve Gazileriyle Anadolu’nun Türkleşmesindeki Yeri”, **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu**, 26-29 Mayıs 1993, Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları, s.63-68.
- Çalışkan, İsmail: “Ahmed Yesevî Düşüncesinde Kur’an’ın Yeri -Bir Gönül Erinin Mısralarına ‘Ruh Veren’ Ayetler-”, **Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması**, 26-28 Mayıs,TDKB, Eskişehir 2013, s. 415-428.
- Dalgacı, Fatih: **Hoca Ahmed Yesevi ve Osmanlı Devletinin Teşekkülünde Yesevilik**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013.
- De Beaugrande, Robert: **Linguistic Theory: The Discourse of Fundamental Works**, London and New York, Longman Linguistics Library, 1991.
- Demirci, Metin, Dendoş, Merve: “Son Beş Yılda Türkiye’de Yayımlanan Dil Bilim Çalışmaları”, Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler, **III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu**, Kahramanmaraş,26-27-28 Ekim 2017, s. 349-376.
- Divan-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî: Ed.: Mustafa Tatcı, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi Yayın:

- 44, Ankara, Merkez Repro Ltd Şti, 2017.
- Dressler, Wolfgangulrich, **Introduction to Text Linguistics**, Longman 1981.
- De Beaugrande, Robert
- Alain:
- El-Firuzâbadî, Mecdüddîn **el-Kâlmusu'1-Muhît**, Mısır, Matbaatu Mustafa el-Bâbî, 1952, C. II.
- Muhammed b. Yakûb:
- Eraslan, Kemal: “Ahmed Yesevî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul, 1989, s. 159-163.
- Eraslan, Kemal: **Yesevî'nin Fakr-nâmesi**, Unesco 2016 Hoca Ahmed Ysevî Yılı Anısına, Ankara Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi, Yayın No: 32, 2016.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2009.
- Ergüzel, Mehdi: “Gaye İnsan Ufuk Peygamber'in Yolunda Son Devir Edebiyatımızdan Yansımalar”, **Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed I. Uluslararası Sempozyum**, Sakarya, 7-8 Mart 2009, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, s. 69-78.
- Fischer, Steven Roger: **Dilin Tarihi**, çev: Muhtesim Güvenç, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013
- Gögebakan, Göknur: “Türk Hakimiyetlerinin Zaaf Dönemlerinde Tarikatların Birleştirici Rolü ve Yesevilik”, **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu**, 26-29 Mayıs 1993, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Yayınları s.153-157.
- Günay, Doğan: **Metin Bilgisi**, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2003.
- Günay, Doğan: **Kelimebilime Giriş**, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2007.
- Güzel, Abdurrahman: **Ahmet Yesevî'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, Öncü Yayınları, 2007.

- Hacıeminoğlu, Necmettin: **Karahanlı Türkçesi Grameri**, (3. baskı), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008.
- Hacıeminoğlu, Necmettin: **Türk Dilinde Edatlar**, Ankara, MEB Yayınları, 1992.
- Halliday, Michael
Alexander Kirkwood, **Cohesion in English**, Londra, Longman Group UK Limited, 1976.
- Hasan, Ruqaiya:
- Halliday, Michael
Alexander Kirkwood: **Language as Social Semiotic**, London, Edward Arnold, 1978.
- Halliday, Michael
Alexander Kirkwood, **Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social Semiotic Perspective**, Oxford, Oxford University Press, 1995.
- Hasan, Ruqaiya:
- Hasan, Nadirhan: “Yeseviliğe Dair Bazı Kaynak Eserler Hakkında”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 4/2 Winter 2009, s. 618-633.
- Hasan, Ruqaiya: “On the notion of Text”, **Text-Sentence, Basic Questions Of Text Linguistics**, Second Part, Editor: János Petöfi, Papers In Textlinguistics, Buske Verlag, Band 20, 2, Volume 20, 2, Hamburg, 1979, p. 369-391.
- Hendricks, William O.: “On the Notion Beyond the Sentence”, **Linguistics**, The Hague, Paris, December, 1967, p.12-51.
- Hengirmen, Mehmet: **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Engin Yayınevi, 1999.
- Hjelmslev, Louis: **Language: An Introduction**, (Translated by Francis J. Whitfield), University of Wisconsin Press, 1970.
- Hoca Ahmed Yesevî: Haz. Hayati Bice, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Huncan, Ömer Soner: “Hoca Ahmed Yeseî’nin Yaşadığı Dönemde Aşağı Seyhun ve Mâverâünnehr’de Siyasî Ortam [1039-

- 1166]”, Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi Yayın 41, **I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 28-30 Nisan 2016, s. 55-72.
- İşsever, Selçuk: “Kullanımsal İşlevleri Açısından Türkçedeki Bağlaçlar”, **X. Dilbilim Kurultayı Bildirileri** 22-24 Mayıs 1996, İzmir (Haz. Lütfiye Oktar, Ayşen Cem Değer) Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1996, s. 83-94.
- Jeffries, Lesley; McIlytyre, Dan: **Stylistics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010
- Kadri, Hüseyin Kazım: **Türk Lügatî Türk Dillerinin İstikakı ve Edebî Lügatları**, İstanbul, Maarif Matabası, 1943, C. III.
- Kenjetay, Dosay: “Hoca Ahmet Yesevi: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri”, **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırmalar Dergisi**, Aralık 1999, S. 2, s. 110-128.
- Kıran, Ayşe Eziler, Korkut, Ece, Ağıldere Suna: **Günümüz Dilbilim Çalışmaları**, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2003.
- Kırca, Celal: “Fakr-Fakir” **İslami Kavramlar**, Ankara, Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997.
- Kırımî, Selim: **Burânu’ l-Ârifin**, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 2679.
- Korkmaz, Zeynep: “Türkiye Türkçesinin ki Bağlacı ile ki şüphe Edatı Arasındaki Yapı ve Görev Ayrılığı”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar** C 1, Ankara, TDK Yayınları, 1995, s. 620-624.
- Korkmaz, Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri** (Şekil Bilgisi), Ankara 2003.

- Köprülü, Fuad **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993.
- Köprülü, M. Fuad: “Ahmed Yesevî”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, İstanbul Millî Eğitim Basımevi 1965, s. 210-215.
- Külebi, Oya: “Türkçe’de Eksilti Cümleleri”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1-2, Ankara 1990, s.117-137.
- Lâyûrî, Gulam Muhammed b. Müftî Rahîmullâh **Hazînetu’l-Asfiyâ**, Yesevî Ahmed, **Divân-ı Hikmet**, Kazan, 1904.
- Kureyşî el-Esedî:
- Leroy, Maurice: **The Main Trends in Modern Linguistics**, Oxford, Basil Blackwell, 1967
- Levend, Agâh Sırrı: “Âşık Paşa’nın bilinmeyen iki mesnevisi: Fakr-nâme ve Vasef-ı hal”, **TDAY-Belleten**, Ankara 1953, s.205-255+28
- Macdonald, D. B.: “Fakir”, **Türk İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1979, C. IV.
- Mowitz, John: **Text, the Genealogy of an Antidisciplinary Object**, N.C. Duke University Press, Durham, 1992.
- Ocak, A.Yaşar: “Anadolu Türk Sûfiliğinde Ahmed-i Yesevî Geleneğinin Teşekkülü”, **Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 1992.
- Okçu, İbrahim: “Edebiyat Biliminin Temelleri Üzerine Bir Araştırma”, **Yağmur Dergisi**, İstanbul, 2001, S. 10, Ocak-Şubat-Mart.
- Olgun, İbrahim: “Fakr”, **Türk Ansiklopedisi**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1983, C. XVI.
- Onursal, İrem: **Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık**, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* (Haz. Ayşe Eziler Kıran, Ece

- Korkut, Suna Ağıldere), Multilingual Yayınları, Dilbilim dizisi, 2003, İstanbul, s.121-132.
- Oralış Meral, Ozil, Şeyda: “Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi”, **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara, 1992, s. 37-51.
- Ozil, Şeyda, Şenöz, Canan: “Türkçede “Bu”, “Şu” Kelimeleri”, **X. Dilbilim Kurultayı Bildirileri**, 22-24 Mayıs 1996, Haz: Lütfiye Oktar, Ayşen Cem Değer, Ege Üniv. Basımevi, İzmir 1996, s. 27-40.
- Özkan, Bülent: “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık Ve Haldun Taner’in “Onikiye BirVar” Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”, **Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13/1 2004, 167-182.
- Özköse, Kadir: “Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet”**Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl: 7, 2006, S. 16, s. 293-312.
- Özmen, Mehmet: “Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine”, **Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 4, Sayı 4, 1996, Adana, s.71-82.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, C. I.
- Parlak, Hatice: **Kutadgu Bilig’in Metindilbilimsel Yapısı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.
- Parlatır, İsmail: **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, (7. baskı), Ankara, Yargı Yayınevi Yayınları 2014.
- Perrot, Jean: **Dilbilim**, (Çev. Işık Ergüden), Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2006.
- Petöfi, János S., Hannes, **Probleme der modelltheoretischen Interpretation von**

- R.: **Texten**, Hamburg, Buske, 1974.
- Preminger, Alex, Brogan, (associate editors) Frank J. Warnke, O.B. Hardison, T.V.F.: **The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics**, United Kingdom, Princeton University Press, 1993.
- Rıfat, Ahmet: **Tasvir-i Ahlâk Ahlâk Sözlüğü**, (Haz. Hüseyin Algül), Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, (Tarih yok).
- Saussure, Ferdinand de: **Genel Dilbilim Dersleri**, Çev. Berke Vardar, İstanbul, Multilingual Yayınları, 1998.
- Sığircı, İlhami: **Metin Bilgisi**, Dilbilim ve Uygulamaları, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2005.
- Skeat, Walter W.: **English Etymology**, London, Wordsworth Reference, 2007
- Şeker, Fatih M.: **İslamlaşma Sürecinde Türklerin İslam Tasavvuru**, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları 2010.
- Şenöz, Canan Ayata: **Metin dilbilim ve Türkçe**, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2005.
- TDK.: **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yayınları, 2005.
- Teun, A. Van Dijk: **Text and context: explorations in the semantics and pragmatics of discourse**, (Longman linguistics library, 21), London, Longman, 1977.
- Togan, Zeki Velîdî: “Yesevîliğe Dair Bazı Yeni Mâlumat” İstanbul, **Fuad Köprülü Armağanı**, 1953.
- Trask, R. L., Mayblin, Bill: **Introducing Linguistics**, (Edited by Richard Appignanesi), Icon-Totem Books, 2005.
- Turan, Ümit Deniz: “Metin İşaret Adılları: Bu, Şu ve Metin Yapısı”, **XI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri**, ODTÜ, 22-23 Mayıs 1997, s. 201-212.
- Turbetzkoy, Nikolai: **Principles of Phonology**, (Translated by Christiane A.

- M. Baltaxe), (Second printing), America, Barkeley and Los Angeles University of California Press Ltd, 1971.
- Uzun, Leyla: **Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı**, Ankara, Simurg Yayınları, 1995.
- Üstünoğlu, Kerime: “Cümleler Arası Anlam ve Biçim Bağı Sağlayan Öğeler”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Özel Sayı, Eskişehir, 2000, s.135-145.
- Üstünoğlu, Kerime: “Eksilti ya da Sıfır Tekrar”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Bursa, 1999, s.93-105.
- Vardar, Berke: **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2002.
- Vardar, Berke: **Dilbilim Yazıları**, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2001.
- Vasiliu, Emanuel: “On Some Meaning Of Cohorence” **Text vs. Sentence**, Hamburg, 1979, p.450-466.
- Yıldırım, Ahmet: **Hoca Ahmed Yesevî'nin Hadis Kültürü**, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları 2011.
- Yıldız, Mustafa: “Ahmed Yesevi ve Türk Bilgelik Geleneği”, Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi Yayın 41, **I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 28-30 Nisan 2016, s. 333-346.
- Yılmaz, Engin, Jahiç Nadira: “Vire Hikâyesi Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme”, **V. Uluslararası Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu** İstanbul, 24-25 Haziran 2005.
- Zernûkî, Sûfî Muhammed Dânişmend: **Mir'âtu'l-Kulûb(Nasayih-i Ahmed Yesevî Risalesi)**, (?) Kütüphanesi, El Yazması Nüshası, Kayıt No: 1622-38.

ÖZGEÇMİŞ

Necip Fazıl Kurt

Kişisel Bilgiler:

Doğum Yeri ve Tarihi: Urla- 22.12.1975

Uyruğu: T.C.

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Bilgileri:

Yüksek Lisans: İstanbul Üniversitesi 2001-2004

Lisans: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı 1996-2000

Lisans: Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler 1993-1996

Lise: Bornova Anadolu Lisesi-İngilizce 1993

Mesleki Bilgiler:

2000-2001 MEB Öğretmen

2001-2011 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-
Araştırma Görevlisi

2011-2014 TBMM-Danışman

2014- MEB Bakanlık Müşaviri

ترجمہ دیوان احمدیسوی

قدس سرہ

برنجی جلد

مترجمی
الحاج حسن شکری

استانبول

(خریت مطبعہ سی) چنبرلی طاشدہ طاووق بازار نومبر: ۱۹

۱۳۲۷

ترجمہ دیوان احمد یسوی
قدس سرہ

برنجی جلد

مترجمی
الحاج حسن شکاری

استانبول

(حریت مطبعہ سی) چنبرلی طاش جوارندہ طاووق بازار نومرو : ۶۹

بسم الله الرحمن الرحيم

قطب العارفين غوث الواصلين يوسف همدانی قدس سره
حضرتلرینک اکیل درت خلیفه لری اولوب سائر خلئناسی اشبو
درده اقتدا ایلشلدردر ولادت قدسیه لری در تیوز قرق تاریخنده
وفاتلری بشیوز اوتوزده در .

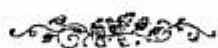
اشبو خلفای اربعه دن برنجی خلیفه سی خواجه عبدالله برقی
قدس سره در پک چوق کرامات قدسیه سی وارددر . ساینجی
خلیفه سی خواجه حسن انداقی قدس سره در اوچنجی خلیفه سی
خواجه احمد یسوی قدس سره در ترکستان خلئقی سراپا
ارشاد ایتشددر . پک چوق کرامات قدسیه سی ومقامات علیه لری
وارددر اوان طفولیتده بابا ارسلان قدس سره حضرتلرینک
منظور نظر کیا اثرلری اولمشلددر .

صاحب رشحات روایت ایدرلرکه بابا ارسلان حضرتلری
اشارت پر بشارت حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم ایله
خواجه نك تربیته مشغول اولمشلر وخواجه حضرتلرینه انلرک
ملازمت وخدمت لرنده کلی ترقیات علیه میسر اولمش وبز خرما
دخی قبل سنیة حضرت رسالت پناهیلرندن بابا ارسلان واسطه سیاه
اهد اقلنمش مادامکه بابا ارسلان حضرتلری قید حیاتده ایمش خواجه

احمدیسوی حضرت تلی انلرک خدمت شریفلرندن اصلا مفارقت
 ایتمیش وفاتلرند نصکره دخیینه انلرک اشارتلیله بخاریله کتوب
 سلوکلرینی خواجه یوسف همدانی قدس سره حضرت تلرینک خدمتده
 تمام ایدوب مرتبه کماله وارشاده ایرشمشاردر خواجه عبدالله برقی
 وخواجه حسن انداقی رحهما الله تعالی وفاتلرند نصکره نوبت
 خلافت وارشاد خواجه احمدیسوی قدس سره حضرت تلرینه
 ایرشدی بخاراده دعوت خلقه مشغول اولدیلر بر مقدار مدت
 صکره اشارت غیبی ایله ترکستانه کیتمک لازم کلدکده جمله اصحابنه
 رئیس الخواجهکان خواجه عبدالخالق الفجدوانی قدس سره
 حضرت تلرینه متابعت ایتمک وصیت ایلدیلر آند نصکره یسی جانبنه
 متوجه اولدیلر خفی بیورلیله که خواجه احمدیسوی قدس سره
 حضرت تلی مشایخ ترکک سر خلیفه سی در اکثر ترکستان اولو-
 لرینک طریقتده انتسابلری آنلرهدر وخاندان عظیم الشانلرندندر
 پک چوق عزیزلرده ظهور ایتمشدر پک چوق تألیفاتی وارددر از جمله
 چغتای وایوز پک لسانی اوزره (حکمت) نام کتاب رشائخ شاسی
 طقسان بیک حکمتی جامع اولوب یوز الی قدری بیک ایکوز
 طقسان طقوز سنه سنده معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع
 ونشر اولوب بوفقییر خادم تعال النقشبندی وغبار اقدام الخالیدی
 حسن شکری عفی عنه من غیر لیاقه وحد قطب العارفین سلطان
 الموحدین شیخ محمد ابن محمد القدسی القنوی قدس الله سرها
 وحشر نال الله تعالی تحت لواء نسبتها افندمن حضرت تلرینک فیض
 بربرکات قدسیه لریله اشبو حکمت حکیمانهلرینی لسان اولان لسان

ترکی عثمانی به معانی لطیفه‌لرینه سگته‌دار ایتمکسزین کمال عجزله
 و روح پرفتوح قدسیه‌لرندن کمال استمداد و اشارت‌لرله رضاء الله
 تعالی ترجمه‌قلندی. خفی بیورلمیه که لسان سعادت‌لری اوزره منظوم
 دیوان قدسیه‌لرینه ادق‌دقیق و نظر ایقانه باقلد‌قده ترجمه‌عاجزیده
 اولان معانی لطیفه‌الذ لذیک شمه شمیمه باهر العطره بخش ایده‌جک
 نسبت قدسیه‌لری استشمامندن بوفقیه پر تفصیره برشمه عنایت
 بیورلمی اهل وجدک علو هم‌لرندن افاضه بکلم رضی‌الله عنا
 و عنکم امین. امام برکوی رحمه‌الله حضرت‌لری طریقت محمدیه‌سنک
 آفات بدن بختده احمد یسوی قدس سره حضرت‌لرینک کلام
 قدسیه‌لری مفتی به اولدیفنی بیان بیوررلر ممدوح السلف و مقبول
 الخلف سلطان الطریقه بر ذات مرشد اکر مدر بعض ایاتنده
 الفاظ مبهمه واردر بونلرایسه سماعه متوقفدر ماچین و قره‌مان
 واقان کبی بونلر اسمدر قره‌مان واقان بونلر ترکستانک ظالم
 بک‌لرندن اولوب حضرت شیخه تهمت ایدوب برکیجه هرایکیسی
 حضرت شیخک زدینه کلورلر حین مراقبه‌ده ایکن حضرت
 شیخک بوینونه ایپ اتوب بوغمقی استرلر حضرت شیخ قدس
 سره کوزلرینی اچوب بونلره خوشت بیورنجه هرایکیسی کویک
 اولورلر بریسی بیاض دیکری سیاه کویک اولنجه احدها آخره
 خرلشوب هرایکیسی بربری تلف ایدرلر دیوان شریف‌لرنده بوکی
 پک چوق کرامت‌لری مین در نفعنا الله بشفاعته و همته و مدده آمین
 والحمد لله رب العالمین

اشبو بیک اوچوز یکر می یدی سنه سی شهر شهر اللهده بعون
 الله تعالی ختام ترجمه سیله مستفیض واستیصال حسن رضاء
 سعادتیه حق جمله مزى مسرو البال بیوره آمین بحاجه النبی صلی الله
 علیه وسلم

ترجمہ دیوان احمد یسوی

قدس سرہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بسم اللہ دیوب بیان ایدہم حکمت ایدوب
طالبہ در و کوہر صاحب بن
ریاضاتی قوی ایدوب قانر یوتوب
من دفتر ثانی سوزدن آچتیم بن
سوزنی ایدیم ہر کیم اولسہ دیدارطلب
جانی جانہ پیوند قیلوب رنک بغلب
غریب یتیم فقیرلرک کوکلک خوشلب
کوکلکی بتون خلایقہدن قاجتیم بن
زردہ کورسک قلبی قیرق مرہم اورکل
قندہ مظلوم یولده بولسک ہمدم اول کل
روز محشر درکاکہ محرم اول کل
کدی کبی خلایقہدن قاجتیم بن
غریب یتملری رسول صوردی
اول کیجہ معراجہ حیقوب دیدار کوردی

رجعت ایدوب غریب فقیر - حاللارک موردی
 غریبلرک ایزین ازلیوب کلدیم بن
 امت اولسون غریبلره تابع اول کل
 آیت حدیث هرکیم ایتسه سامع اول کل
 رزق روزی هر نه ویرسه قانع اول کل
 قانع اولوب شوق شراخی ایچدم بن
 مدینه یه رسول واروب اولدی غریب
 غریبلکده محنت چکوب اولدی حبیب
 جنفا چکوب ختیه ازلدی قریب
 غریب اولوب یوجه طاغیر آشتیم بن
 عاقل ایسک غریبلرک کولک خوشلیوب
 مصطفی کبی خلقی کزوب یتیم ارایوب
 دنیا پرست ناجنسلردن بویون چویروب
 بویون چور دریا اولوب تاشتم بن
 باب عشقی مولام بکافتج ایتدی
 طبراق قیلوب حاضر اولوب بویونوم اکدی
 باران صفت ملامتی اوقی دکدی
 چکج آلوب یورک بغرم دشدم بن
 دلم قطنی دلم آجی ازوم ظالم
 قرآن اوقور عمل قیلمز یلان عالم
 غریب جانم صرف ایتکه یوقدر مالم
 حقدن قورقوب ناره دوشوب پشتم بن

التمس ارچه یاشم کیردی نفسم غافل

حق امرینی محکم طو تیوب اوزوم جاهل

صوم صلات قضا قالوب اولدم کاهل

فسالری استیوب ایولردن قاچم بن

وادرینغا محبت جامنی ایچمدم

اهل عیال خانماندن بتون کچمدم

جرم عصیان دوکوملرک بونده چوزمدم

شیطان غالب جان براراده شاشتم بن

ایمانه چنکل اوروب قیلدی غمناک

پیرمغان حاضر اولوب صاحبدی تریاک

شیطان لغین بندن قاچوب کیتدی بی پاک

بحمدلله نور ایمان ایچمدم بن

پیرمغان خدمتنده کروب یورودم بن

خدمت قیلوب کوزم یوموب حاضر دوردم بن

مدد قیلدی غرازیل قووب سوردم بن

آندن سکره قناد آچوب اوچدم بن

غریب فقیر یتیملری قیل کل شادمان

خلق حسنله عزیز جانک ایله قربان

طعام بولسک جانله بیله ارا بول مهمان

حقدن ایشدوب بوسوزلری ایتدم بن

غریب فقیر یتیملری هرکیم صورار

راضی اولور اول بنده دن پروردگار

ای یخبر سن بر سبب اوزی اسرار
 حق مصطفیٰ پندك ایشیدوب ایده‌یم بن
 یدی یاشنده ارسلان بابایه قیلدم سلام
 حق مصطفیٰ امانتی قیلک انعام
 اولوقنده بیک برزکرن ویردی بکاتمام
 نفسم اولوب لامکانه آشتیم بن
 خرما ووروب باشین صیوایوب نظر قیلدی
 بر نظرده عقبای جاننه سفر قیلدی
 الوداع دیوب بو عالمدن کذر قیلدی
 مکتبه واروب قاینایوب جوشوب طاشدم بن
 سورة انا فتحنا اوقویوب معنی صوردم
 پرتو ضالوب یخود اولوب دیدار کوردم
 خواجه‌م ازروب سکوت دیوب باقوب طوردم
 یاشم صاچوب مضطر اولوب طوردم بن
 آیانا دان معنی بولوب صاحب بیلدم
 آندنصره چوللر کزوب کیاه یدم
 میسر قیلدی عزازیلی طوتوب بندم
 طوپراغه اوروب بلنی باصوب بوکدم بن
 شمعلک اوزلیوب شاگر کیردم پروانه‌یه
 یاتمه دوشوب یانوب اوچسدم بن
 نام و نشان هیچ قالدی لالا اولدم
 الله ذکرین ایده ایده الا اولدم

خالص اولوب مخلص اولوب لله اولدم
 فنا في الله مقامنه آشم بن
 سنت اولمش كافر اولسه ريرمه ازار
 كوكلی قاتی دل آزار دن خدا بزار
 الله حق اوليله قوله سبجین طیار
 دانا لردن ایشدوب بوسوزی دیدم بن
 سنترك محکم طوتوب امت اولدم
 ير الله يالكز كيروب نوره طولدم
 حق پرستلر مقامنه محرم اولدم
 تیغ باطنله نفسی قتل ایلدم بن
 نفسم بنی یولدن اوروب خور ایلدی
 منتظر ایدوب خلايقه زار ایلدی
 ذکر الله ایتدیر من شیطان کندوسنه یار ایلدی
 حاضر سن دیوب نفس باشنی کسدم بن
 قل خواجه احمد غفلت ایله عمرک نکدی
 واحسرتا کوزدن دیزدن قوت کیتدی
 واویلنا ندامتک وقتی بتدی
 عمل قیلمدی کروان اولوب کوچدم بن

(حکمت ۲)

ایا دوستلر قولق صالن سوزلریمه
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره

معراج اوزره حق مصطفی روحم کوردی
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 حق مصطفی جبرائیلدن قیلدی سؤال
 بونجه روح تنه کیرمز بولدی کمال
 کوزی یاشلو خلقه باشلو قدی هلال
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 جبریل دیدی امت ایشلری سزه برحق
 کوکه چیقوب ملائکدن الور سنزده سبق
 اغلینه ناله قیلر هفتم طبق
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 فرزندم دیو حق مصطفی قیلدی کلام
 آندنصره جمله ارواح قیلدی سلام
 بحر رحمت طولوب طاشوب ایرشدی پیام
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 روحم ایچره پیدا اولدم ندا کلدی
 ذکر ایت دیدی بدئلرم جنبش قیلدی
 فرزندم دیوب حق مصطفی مژده ویردی
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 درتیوز ییلدنصره چیقوب امت اوله حق
 نیجه ییلار کزوب خلایه مرشد اوله حق
 اوزدورت بیک علما خدمت قیله حق
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره

طقوز آی طقوز کونده یره دوشدم
 طقوز ساعت راحت بولدم کوکه اوچدم
 غرش و کرسی پایه سنی واروب قوشدم
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 عرش اوزره نماز قیلوب دیزم بوکدم
 زارم قیلوب حقه باقوب یاشم دوکدم
 یلان عاشق یلان صوفی کوردم سوکدم
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 جاندن کچمینجه هو هو دیانلر جمله سی یلان
 دوشمه شاره صورمیک سؤال یولده قلان
 حق پرستلر اوزی پنهان سوزی پنهان
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 بر یاشمده ارواح بکا مزده ویری
 ایکی یاشمده پیغمبر کلوب بنی کوردی
 اوچ یاشمده ارنلر کلوب حالم صوردی
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 درت یاشمده حق معطفی ویردی حورمه
 یول کوسه تروب یوله کیردی نیجه کمره
 ترده اولسم خضر بابام بکا همراه
 اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره
 بش یاشمده بلم باغلابوب طاعت قیلدم
 صوم نافله طوتوب عادت قیلدم

کیجه کوندوز ذکرن ایدوب عبادت قیلدم
اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره

التی یاشنده طور میوب قاجدم خلا یقندن
کوکه چیقوب درس اوکرندم ملائکدن

دامن کسوب همه اهل علائقندن
اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره

یدی یاشنده ارسلان بابام ارایوب بولدی
هرسر کوروب پرده برله بوکوب یاپدی

بحمدلله کوردیم دیدی کوزم اوپدی
اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره

قابض کلوب ارسلان بابام جانی آلدی
حوریلر کاوب حریر طونن کفن قیلدی

یتش بیک قدر فرزشهلر طوپلنوب کلدی
اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره

جنازه سک الوب یردن کتوردیلر
آز زمانده جنت ایچره یتکوردیلر

روحنی آلوب علیونه دک کیزلدیلر
اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره

الله الله یرالته وطن قیلدی
منکر نکیر من ربک دیوب سؤال صوردی

ارسلان بابام اسلام دینک بیان قیلدی
اول سبیدن التمش اوچده کیردم یره

عاقل ایسک ار نلره خدمت قیلک

امر معروف قلنلره عزت قیلک

نهی منکر قلنلره لغت قیلک

اول سبیدن آتیش اوچده کیردم یره

سکزمده سکر یاندن یول آچلدی

حکمت ایت دیوب باشلر مه نور صاحلدی

بحمد لله پیر مغان می ایچردی

اول سبیدن آتیش اوچده کیردم یره

پیر مغان حق مصطفی بی شک بیلک

زده وارسک وصفک ایدوب تعظیم قیلک

صلات و یروب مصطفی به امت اولک

اول سبیدن آتیش اوچده کیردم یره

طقوزمده چورلمدم طوغری یوله

تبرک دیوب الوب یوردی الدن اله

کوونمدم بوسوزلره قاچدم چوله

اول سبیدن آتیش اوچده کیردم یره

اون یاشنده ولد اولدم قل خواجه احمد

خواجه لیکه بناقویوب طاعت

خواجه سنی دیوب یولده قالسک وای نه حسرت

اول سبیدن آتیش اوچده کیردم یره

(حکمت ۳)

هر سحرده ندا کلدی قولانمه
 ذکرایت دیوب ذکرن ایدوب یوردم بن
 عشقسنزلی کوردم ایسه یوله قلدی
 اول سبیدن عشق دکانک قوردم بن
 اون برمه دریای رحمت طولوب طاشدی
 الله دیدم شیطان بندین اوزاق قاجدی
 های هوی بنک وارق طور میوب کو جدی
 اون ایکنده بو سرلری کوردم بن
 اون اوچمه نفس هوایی اله الدم
 نفس باشنه یوزیک بلایی چو یروب صالدم
 تکبری آفاق الله باصوب الدم
 اون دردمده طوپراق صفت اولدم بن
 اون بشمده حور غلمان قارشو کلدی
 باشرا کوب قول قاوشدروب تعظیم قیلدی
 فردوس آتلو جنتدن محضر کلدی
 دیدار ایچون جمله سنی قویدم بن
 اون التمه جمله ارواح مژده ویردی
 هی هی سکا مبارک دیوب آدم کلدی
 فرزندم دیوب بوینومه صاریلوب کوکلم آلدی
 اون یدمه ترکستانده طوردم بن

اون سگزمده ارنلرله شراب ایچدم
 ذکرن ایدوب حاضر اولوب کوکلم دلدیم
 نصیب قیلدی جنت ایجره حوریلر قوچتیم
 حق مصطفی جمالی کوردم بن
 اون طقوزمده یتیم مقام ظاهر اولدی
 ذکرک ایدوب ایچم طشیم ظاهر اولدی
 زده وارسم خضر بابام حاضر اولدی
 غوث غیاث می ایچردی قاندم بن
 یاشم کلدی یکریمی سویلرم مقام
 بحمدالله پیر خدمتی قلدیم تمام
 دنیاده کی قورت قوشلر قیلدی سلام
 اول سبیدن حقه یقین اولدم بن
 مؤمن دکل حکمت ایشدوب اغلمزدور
 ارنلرک نصیح و پندک دکلمزدور
 آیت حدیث کویا قرآن اکلامزدور
 بوروایت عرش اوزره کوردم بن
 روایتی کوروب حقه سوزلشدم بن
 یوزبیک درلو ملائکه یوزلشدم بن
 اول سبیدن حقه حقلندم بن
 جان دلم اکا فدا قیلدم بن
 قل خواجه احمد یاشک کلدی یکریمی بر
 نه قیلرسک کناهرک طاعدن اغر

قیامت کون غضب فیلسہ ربم قادر
ایادوستلر نصل جواب ویرہیم بن

(۱۷ حکمت)

خوش غائبدن ندا کلدی قولانغہ
اول سبیدن حقہ صغینوب کلدیم بن
جملہ اولیا کلوب بکا انعام ویردی
اول سبیدن حقہ صغینوب کلدیم بن
بن یکریمی ایکی یاشنده فنا اولدم
مرهم اوروب جملہ دردلرہ دوا بولدم
یلان عاشق صادق عاشقہ شاہد اولدم
اول سبیدن حقہ صغینوب کلدیم بن
ایادوستلر یاشم یتدی یکریمی اوچ
یلان دعوا طاعتلرم برشی یرامن هیچ
قیامت کون نہ پیام برهنہ کوچ
اول سبیدن حقہ صغینوب کلدیم بن
بن یکریمی درده کیردم حقدن ایراق
آخرتہ وارور اولسم وارمی براق
اولدیکمدہ کلک اورک یوز بیگ طباق
اول سبیدن حقہ صغینوب کلدیم بن
جنارمکہ ارقہ سندن طاشلر آنک
ایاغمدن طوتوب سوریوب قبرہ آنک

حقه قولاق قیلمدک دیوب اوروک تپک

اول سبیدن حقه صغینوب کلدن بن

نالانلقه یاشم کلدی یکر می بشه

سبحان ربم ذکر او کردوب کوکسی تیشه

کوکسومده که دکوملری ربم چوزه

اول سبیدن حقه صغینوب کلدن بن

بن یکر می التی یاشنده سودا قیلدم

منصور صفت دیدار ایچون غوغا قیلدم

پیرسز یورنوب درد و حالت پیدا قیلدم

اول سبیدن حقه صغینوب کلدن بن

بن یکر می یدی یاشنده پیرمه قاوشدم

هرسر کوردن پرده لری بوکوب کچدم

آستانه سینه باشم قودم ایزین اوپدم

اول سبیدن حقه صغینوب کلدن بن

بن یکر می سکر یاشنده عاشق اولدم

جاندن کچوب محنت چکوب صادق اولدم

آندنصکره درکاهیکه لایق اولدم

اول سبیدن حقه صغینوب کلدن بن

بن یکر می طقوز یاشنه کیردم حالم خراب

عشق یولنده اوله مندم مثل تراب

حالم خراب بغرم کباب کوزم پر آب

اول سبیدن حقه صغینوب کلدن بن

اوتوز یاشنده نارعشقه یاقدیله
 جمله اولو کلوب حقی سودر دیله
 اوروب سوکوب دنیا عتبا براتدر دیله
 اول سبیدن حقه صغینوب کلدیم بن
 قل خواجه احمد ترک دنیا ایسک ایشک بتار
 کوکسور کده که چیقان آهک عرشه چیقار
 جان براراده حق مصطفی الاک طوتار
 اول سبیدن حقه صغینوب کلدیم بن

(حکمت)

یا الهی حمدک برله حکمتلرک تقریر ایدوب
 ذاتی اولو خواجه صغینوب کلدیم سکا
 توبه قیلوب کناهمدن قوزقوب قاجوب
 ذاتی اولو خواجه صغینوب کلدیم سکا
 قرق برنده اخلاص قیلیم یول بولم دیوب
 ار نلردن هر سر کورسم بن یایم دیوب
 پیرمغان ایزین الوب بن اویم دیوب
 ذاتی اولو خواجه صغینوب کلدیم سکا
 قرق ایکمده طناب اولوب یوله کیردم
 اخلاص برله یالکز حقه کوکل ویردم
 عرش و کرسی لوحدن اوته قلم کزدیم
 ذاتی اولو خواجه صغینوب کلدیم سکا

قرق اوچمه حق ارایوب ناله قیلدم
 کوز یاشمی اقدوب زاره قیلدم
 چولار کزوب اوزوم واله قیلدم
 ذاتی اولو خواجم صغینوب سکا کلدیم
 قرق دردمده محبت بازارنده
 یقام طوتوب اغلیو کردم کلزارنده
 منصور صفت باشم و یروب عشق دارنده
 ذاتی اولو خواجم صغینوب کلدیم سکا
 قرق بشمه سندن حاجت دیلیوب کلدیم
 توبه قیلدم هراشی قیلدم خطا ییلدم
 رحمن صاحب رحمتک اولو بیلدم
 ذاتی اولو خواجم صغینوب کلدیم سکا
 قرق التیده ذوق شوقم طولوب طاشدی
 رحمتک قطره سندن شیطان قاچدی
 حقدن الهام رفیق اولوب بابک آچدی
 ذاتی اولو خواجم صغینوب کلدیم سکا
 قرق یدیده یدی طرفدن الهام کلدی
 ساقی اولوب جام شرابی خواجم طوتدی
 شیطان بیله نفس هوا اوزی قاچدی
 ذاتی اولو خواجم صغینوب کلدیم سکا
 قرق سکزده عزیز جانندن بیزار اولدم
 کناهلرم حسنات اولدی حیات بولدم

اول سیدن حقدن قورقوب بیدار اولدم
 ذاتی اولو خواجم صغوب کلام سکا
 قرق طقوزده عشقنه دوشوب یاندم
 مجنون صفت یار احبابدن دنوب قاجدم
 درلو درلو بالا کلدی بویون صوندم
 ذاتی اولو خواجم صغوب کلام سکا
 الی یاشمده بن مردم دیوب فعلم ضعیف
 قان دوکمدن کوزلرمدن بغرم اریوب
 نفسم ایچون یورر ایدم هم کزوب
 ذاتی اولو خواجم صغوب کلام سکا
 قل خواجه احمد اراملزسک اولمک ایو
 کوزل یوزک تحت التراب صولمق ایو
 طپراق صفت یر التده اولمق ایو
 ذاتی اولو خواجم صغوب کلام سکا

(۶ حکمت)

صبح صادق دوشنبه یره کیردی
 مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن
 التمش اوچده سنت دیدی ایشدوب بیلدم
 مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن
 فوق الارض یارانلرم ماتم طوتر
 عالم همه سلطانم دیوب نعره آتر

حقه صادق صوفیلر قانلر یوتر

مصطفی‌یه ماتم طوتوب یره کیردم بن

الوداع دیوب یر الله قدم قویدم

روشن دنیا حرام قیلوب حق سودم

ذكرک ایدوب یالکز اولوب یالکز یاتدم

مصطفی‌یه ماتم طوتوب یره کیردم بن

طه اوقویوب کیجه کوندز قائم اولدم بن

کیجه نماز کوندز لری صائم اولدم بن

بو حال برله یر الله دائم اولدم

مصطفی‌یه ماتم طوتوب یره کیردم بن

التمش کیجه التمش کوندز بر یول طمام

تابه صباح نماز قیلوب بر یول سلام

التمش اوچده اولدی عمرم آخر تمام

مصطفی‌یه ماتم طوتوب یره کیردم بن

حق مصطفی روحی کلوب اولدی امام

جمله ملک یر الله اولدی غلام

چوق اغلدم حق مصطفی ویردی انعام

مصطفی‌یه ماتم طوتوب یره کیردم بن

ایله معراج نور دیدم فرزندم دیدی

الم طوتوب اتم سبک اتم دیدی

سندم محکم طوت کل کوکل اغله دیدی

مصطفی‌یه ماتم طوتوب یره کیردم بن

قیامتده یولداش لرك یوله صالار
 محمد دیوب تشنه اولسك . الن طوتر
 فرزندم دیوب الن طوتوب جنته کیر
 مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن
 ای یارانار بوسوزلری ایشدوب شو قم ارتدی
 امت دیدی ایچم طشم نوره باندی
 پرتو صالوب دیدارنی حق کوستردی
 مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن
 دیدار کوزوب روحم اوچوب عرشه قوندی
 موسی صفت وجودلرم پرلیوب یاندی
 مجنون صفت یار احبابدن قاچوب تارتدی
 مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن
 یرالتنده خورلق کوردیم چوق مشقت
 دوشك یصدق طاشدن چکدم محنت
 ای یارانلر بودنیساده یوق فراغت
 مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن
 تامشقت چکمینجه نرده وصل لقا
 خدمت قیلمینجه درینحالت ایلز پیعدا
 جان ودلی قیلمینجه خسته شیدا
 مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن
 یرالتنه کیردم ایستنه ریخود اولدم
 کوزم اچوب مصطفی بی حاضر کوردیم

عاصی جانی امتلرن حالن صوردم

مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن

ایافرزند بندن صورسک قنی امت

امت دیدی کوکسم طوله داغ حسرت

امت ایچون چوق چکدم حقندن کلفت

مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن

امتلرم کناهلرن هرجمه کیچ

آلوب کل^ه یا محمد سن بونلری چیچ (یعنی باق)

تا که اغلیو سجده ایدم مولامه کیچ

مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن

هرجمه کیچ امتلرم کناهنی

الوب کل یا محمد کور کل بونی

امتلرم نلر قیلور یا احمد سنی

مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن

بن مله کندن شرم حیا ایدرم ای امت

تدالیدن قورقمزی سک دونمی همتم

کیجه لر یاتمه طاعت قیل خوش دولتم

مصطفی به ماتم طوتوب یره کیردم بن

یرالته کیزدم دوستلر بی اختیار

آمین دیانلر آل اصحاب هم چهار

امتلرم جرمی کیچ کل ای پروردگار

مصطفی به ماتم طوتوب یرالته کیردم بن

قل خواجه احمد من دفتر ثانی آیتم
ایکی عالم ذوقنی برمیہ صاتم
اولدن اول جان آجی زهرن چکدم
مصطفیٰ به ماتم طوتوب یرالتنه کیردم بن

(۷ حکمت)

اول قادر قدرت یک نظر قیلدی
حرم اولوب یرالتنه کیردم بن
غریب بندک بودنیادن سفر قیلدی
محرم اولوب یرالتنه کیردم بن
ذاکر اولوب شاکر اولوب حقه تاپیم
دنیا عبا حرام قیلوب بوکوب تاپدم
شیدا اولوب رسوای اولوب جانندن کجدم
بیغم اولوب یرالتنه کیردم بن
شوملوغمدن طاغ طاشلر سوکدی بنی
لسان فصاحتله سوکوب دیدی تحفک قنی
عاشق اولسک برآن اول حق تانی
مرهم بولوب یرالتنه کیردم بن
سنی بنی حق یراتدی طاعت ایچون
ای بوالعجب یمک ایچمک راحت ایچون
قالوا بل دیدی روحم محنت ایچون
ادهم اولوب یرالتنه کیردم بن

قسم بنی چوق یانلندی حقه باقندی
 کیجه کوندوز بیغم یورودم باشم آقندی
 های هوی واراق بئلکی ناره یاقندی
 پرغم اولوب یر التنه کیردم بن
 عبدنی کورسم عبدی اولوب خدمت قیلم
 طبراق صفت یول اوزره یولی اولسم
 ینان عاشق لک اوچان کولی اولسم
 همدم اولوب یر التنه کیردم بن
 جاندن کچوب محنت چکوب یاندم دیدی
 قانلر یوتوب الله دیدم رحم ایلدی
 دوزخ ایچره قالمسون دیوب غم ییدی
 حرم اولوب یر التنه کیردم بن
 یاشم یتدی التمش اوچه بر کونجه یوق
 وادریغا حق بیامدم کوکلم سنوق
 ونجه ارضده سلطان بن دیوب اولدم اولوق
 شاکر اولوب یر التنه کیردم بن
 شیخ بن دیوب دعوی قیلوب چولده قالدم
 تاجی قالب پاردیه صاتوب کلدم
 قسم بنی هوا قیلدی یولده قالدم
 پیغم اولوب یر التنه کیردم بن
 باشم طوبراق اوزره طوبراق جیم طوبراق
 واصل اناه اولم دیوب وچم مشتاق

ناره عشقه یاندم اولدم هر کر آباق (یعنی ترفیع)

جکی اولوب یر التنه کیردم بن

پیرمغان نظر قیلدی جام وصال ایچدم

شبی کبی سماع اوورب جاندن کچدم

سر مست اولوب بیکانه خلقدن قاچدم

زمزم اولوب یر التنه کیردم بن

قل خواجه احمد ناصح اولسک نفسنه اول

عاشق اولسک جاندن کچوب بر یولی اول

نادانلره حیفا نصحت قیلمز قبول

محکم اولوب یر التنه کیردم بن

(۸ حکمت)

بی شک بیلک بودنیا جمله خلقدن کجرا

اینانمه کیل مالنه بر کون الدن کیدرا

اتا انا قرداش قنده کیتدی فکر قیل

درد آیاقلو طابوت سکا یئارا

دنیا ایچون غم یمه حقدن غیری سویله

کشی مالنی یمه صراط اوزره طوتارا

اهل عیال قرن داش هیچ کیمسه اولمز یولداش

مردانه اول هم غریب باش عمرک یلی اوتارا

قل خواجه احمد طاعت قیل عمرک بیللم قاچ بیل

اصلک بیل آب کیل یمه کیده کیتارا

(۹ حکمت)

آيا دوستلر پاك عشقى اله الدم
 بودنيابي دشمن طوتوب يورودم بن
 يقام طوتوب حضرتنه صيغوب كلم
 باب عشقه منصور صفت اولدم بن
 عشق يولنده عاشق اولوب منصور سويلدى
 بان باغليوب حق عشقى محكم طوتدى
 ملامتلر اهانتلر چوق چكدى
 اى مؤمنلر بن هم منصور اولدم بن
 عاشق منصور انا الحق دله آلدى
 جبريل كلوب باشك ويروب يوله صالدى
 جبريل كلوب انا الحق برابر آلدى
 داره آصيلوب ديدارنى كوردن بن
 منصور كلنجه دار ايكلى اوزى آلدى
 اهل بصيرت جمله سى حيران قالدى
 پرتو صالوب الله اوزى نظر قيلدى
 واشوقا ديوب ديدارنى كوردن بن
 ندا كلدى او آنده چوق بوغماغيل
 محكم طور غيل هريانه باقوب سن آغماغيل
 طشره ايدى امرم طوتوب اما اينجتمه كيل
 لوح محفوظ تحته سنده كوردن بن

اوجیوز عارف کلوب سویلدی چوق روایت

شریعتدر بن سویلدم هم روایت

طریقته حقیقته حق حیات

باشم ووروب حق سرنی بیلدم بن

انا الحق معناسنی بیلمز نادان

دانا كرك بو يوللرده پاك مردان

عاقل قوللر حق یادی ایدر جاندن

جانندن کچوب جانانه بی سودم بن

ایما قیلدم دانا اولسه معنی آلسون

قال علمندن نسخه یاپدم نشان قالسون

در وکوه سوزلرمی ایچیکه صالسون

حال علمنی عاشقلره ویردم بن

خیفه منصور خورافه بولدی ادا

بر سوز ایله یارانلردن اولدی جدا

حال دیلن هیچ کیم بیلمز نیکرم شاهد

قانلر یوتوب من هم شاهد اولدم بن

شاه منصوره انا الحق چوق دکل

عارف بالله بز کبی کمره دکل

هر ناجنسلر بو سوزلردن آگاه دکل

آگاه اولوب بوی خدا الدم بن

تا بسحر غریب منصور چوق اغسلدی

پرتو صابو الله اوزی رحم ایلدی

اندانصره ارنلر می وصالک ویردی
دانالره بوسوزلری سویلدم بن
نادانلره حیفا سوزم حیفا حکمت
آدم بن دیوب بلن بغلر قنی همت
دنیا ایچون بریرینه قیلمز شفقت
ظالملره اسیر اولوب اولدم بن
ظالملرک نه حدینه وار بزده کنه
درویشلرک خلقی مردار کچمز دعا
اول سبیدن پادشاه قیلور بزه جفا
آیت حدیث معناسنی بیان اینده یم بن
ظالم اکر جفا قیلسه الله دیکیل
الک آچوب دعا ایدوب بویون سونکیل
حق دادنه یتشمزسه کله قلیکیل
حقدن ایشدوب بوسوزلری سویلدم بن
ظالم اکر ظلم ایلسه بکا اغله
یاشک صاحبوب بکا صفک بلك بغله
حرام شبهه ترک ایدوب یورک داغله
ظالملره یوز بیک بلا ویردم بن
ظالملرک حدی ندر حق یرادان
الله نظر قیلمزسک حق اونودان
بندن قاچوب ظالملرک ان طوتان
ظالملره بنیدن رواج ویردم بن

سکا جزا یرادانه یالوارمداک
 الله دیوب کیجه لری طوروب اکله مداک
 حقیقتدن سوزلر ایدوب ایشتمداک
 ظالملاک الن اوزون قیلدم بن
 ای یخبر حقه کوکل ویرمداک
 دنیا حرام اندن کوکل چویرمداک
 نفسندن کچوب سوی حقه دونمداک
 بو نفس ایچون زار حیران اولدم بن
 ظالملاک شکوا قیلمه ظالم نفسک
 ایشک ریا تأثیر ایتمز خلته سوزک
 دنیا مالان جوق ویردم طویمز کوزک
 حارصلری جهنمه صالدم بن
 لعل لی جنبش قیلوب مالک سنی
 جان دلم امتلرم کوکوز روشنی
 حقه قولاق بکا امت اولان قنی
 حق امتم سینه سنه قویدم بن
 قل خواجه احمد حق سوزی سویلیوب اوتدی
 عین الیقین طریقتده فریاد ایدوب اوتدی
 علم الیقین شریعت سوزلرک سونلادی
 حق الیقین حقیقتدن بیان ایلدم بن

(حکمت ۱۰)

تعالی الله عاشقمره ویردی عشقک
 شا کر اولوب نار اولوب یاندم بن
 ایکی عالم کوزلریمه خشخاش دانه
 کورونمندی یالکز حق سودم بن
 جاندن کچوب یالکز حق جانہ قوشدم
 آندنصرکه دریا اولوب طولوب طاشدم
 لامکانی سیر ایتدم مقام آشتم
 دنیا عقبایه یوز بیک طلاق ویردم بن
 جذب حقدن عاقلا کامل دم اورلمز
 شدن عشق طغیان قیاسه بر دم طورلمز
 پروانه کی احقر اولور اوزینی بیلمز
 بو سرلری جاناندن طویدم بن
 طریقت یوللرک عقبه سی کوپ
 عشق پاکی اله امان بولمز کروب
 دیدارنی کورسه امان کیجه کون اویوب
 اصلا نائم اولمام دیدارنی کوردم بن
 طریقت یوللری مخوف عجب شاشیم
 بانم قاتی پیر نغان جانبه قاجیم
 پیر اتکنی طوتوب باطن کوزم اجیم
 رسوا اولوب یوللر کروب یورودم بن

طریقت یوللری قاتیغ عذاب

بویوللرده نیجه عاشق اولدی تراب

عشق یولنه هر کیم کیرسه حالی خراب

ارالمک یولک صوروب یوریدم بن

طریقت یوللری در عجب اولوغ

(یعنی یقین) نصیب قیلسه بده سینه اولور یلوغ

درد نار عشقه طاقت قیلمز یدی تموغ

ای یارانلر عزیز جاندن تویدم بونلری بن

حقیقت معناسی بیلن کئی

یخود اولور ینار ایچی طشی

قازلر آقر کوزلرندن اقان یاشی

کوز یاشمی تحفه قیلوب ویردم بن

شریعتدر عاشقلرک افسانه سی

عارف عاشق طریقتک دردانه سی

قدمه وارسه جانانه سی همخانه سی

بوسرلری عرش اوزره کوردیم بن

محبت باغک کریمیان عاشق اولمز

خورلق زارلق چکینه نفسک اولمز

برقعه ره قانع اولمز اولدن بولمز

قانع اولوب خاص کوهرک الدم بن

نار عشقه ینان عاشق رندی اوچار

عقی جدل قیلوب بوتدن کوچار

بونده بولوب دكلى آنده آچار
 رسول دنيا چيقه ديدى تارك بن
 حقيقت عاشقلى رنكى سقوق
 آيينه نظر قيلسه آندن تنوق
 اوزى حيران كوكلى ويران كوزى ياشلوق
 قندرتنه حيران اولوب قالدن بن
 حق بيوردى چوق اغليان كورر بنى
 زارى قيلسك بتم ديوب الورم سنى
 جاندىن كچوب بنى استر عاشق قنى
 الهام اولوب حق قولاغه الدم بن
 حق كوكلدن ينانلره ديدار عطا
 يلان عاشق يوله كيرسه همه خطا
 كرجك عاشقلىك كوزى ياشلوق قدى دوتا
 دوتا اولوب يرالتنه كيردم بن
 حقيقتلو حق عاشقه تحفه ويرورم
 روز محشر كيفك ديوب حالنى صورورم
 شفيق اولوب شفاعتى كندوم ايدم روم
 رحمتكدن اميد توتوب كلدم بن
 قل خواجه احمد حق ذكرنى ايله مدام
 حقندن قورقوب سكوت اوزره اغله على الدوام
 صوم صلات هر صبح شام
 بونده بولوب مرادنه نائلن بن

(۱۱ حکمت)

رحیم مولا م رحمی برله یاد ایلسه
نه یوزله حضرتکه وارم بن
توبه قیلوب اگری یولدن طوغری یوله دنوب
نه یوزله حضرتکه وارم بن

حق بنده سک کتابی اله ویرسه
حق اللهم رحمی برله رحمت قیلسه
پیرمغان هادی اولوب یوله صالحه
ایضاً

برکون اولوب اجل وقتی نشان ایتسه
سکا بکا اصل وطن حکمک ایتسه
اولوم کلوب جان آجیسک زهرن تاتسه
ایضاً

سرداش اولان همراهلرک شاشوب کتدی
جدال قیلوب طاغ تبه آشوب کتدی
صبحه اوزوب دریالردن آشوب کتدی
ایضاً

واویلتا کیجه کوندز قیلیمدم طاعت
حق رسول امت ایچون یمدی نعمت
ایچوب یدیکی نعمتلی نعم نم محنت
نه یوزله حضرتکه وارم بن

حق رسول دنیا ایچون غم یمدی
امتک استیوب نفسی استمدی
دنیا ایچره لحظه راحت هیچ کورمدی
ایضاً

وادرینا محشر کونی ظاهر اولسه
حق کندوسی قاضی اولوب حاضر اولسه
فنا خیت ایشلم ناظر اولسه
ایضاً

لیل و تهار طورمه اغله قل خواجه احمد
صلات اوقو حق رسوله اول امت
هادی اولوب امت دیسه خوش سعادت
نه یوزله حضرتکه وارم بن

(۱۲ حکمت)

خدا وندا بنی ایصال ایله حق یولکه
نفس الدن هارب اولدم بن
فسق فجور طولوب تاشوب حددن آشدی
غرق اولوب عصیان ایچره قالدیم بن
دنیا نجس طالب اولوب یوریدم
استیوب آئی ارقاسندن کیجه کون قوودم
امرک توتمایوب حق یولنه کوزم یومدم
قنده کیدم ایادوستر نه ایتدم بن

نفس شیطان اسیر قیلدی آدم اوغلان
 دوه کی بغلیوب آلدی ایکی قولان
 نه مشکدر ضاغ صول بمعز یولان
 وادریغا حسرت برله وارورم بن
 یوق بن کی کتو وار عالم ارا
 هیچ اولدی بندن راضی خلق خدا
 ایمدی راولدی اخر بنم یوزم قرا
 واولتا اول نیه کلدن بن
 عطا قیلدی عزیز جاننی بیلمدم بن
 ظاهر باطن حاضر سن دیوب تورمدم بن
 قرا یوزم درگاهک سورمدم بن
 یاربنا هر نه قیل سک کلدن بن
 طاقم یوق اگر باقسک کنایمه
 قیلوب توبه قاچوب کلدن پناهک
 رحمت برله نظر قیل خواجه احمد
 هر نه قیل سک بن بی نوا کلدن بن

(۱۳ حکمت)

ایدوستلر نادانله اولفت ایدوب
 بغرم یقوب جانندن کجوب اولدم بن
 طوغری سویلمم ایگری یوله بوین طور
 قانلر یوتوب غم زهرینه تویدم بن

نادانله کچن عمرک نار سقر
 نادان وارسه دوزخ آندن هم قچر
 نادان برله سمت دوزخه قیلماک سفر
 نادان ایجره حزان شکلی صولدم بن
 دعا قیلماک نادانلرک یوزک کوریم
 حق تعالی رفیق قیلسه بر دم توریم
 خسته اولسه نادانلرک خاطرن صوریم
 نادانلردن یوزبیک جفا کوردم بن
 یر التته قاچوب کیزدم نادانلردن
 الم آچوب دعا استرم مردانلردن
 غریب جانم یوز تصدق دانلردن
 دانا بولیوب یرالتته کیزدم بن
 نادانلری بدن صورمه قلم جرحه (یعنی جراحتلو)
 حقدن قورقوب ماتم قورسم کولر قهقهه
 اغزی آچیق نفیس اولوق مثل قارغه
 نادانلردن قورقوب سکا کلدیم بن
 طمع قیلمه نادانلر قدرک بیلمز
 ظلمت ایجره یولداشلرک یوله صاللز
 بوینک اکوب زاری قیلسک الاک المز
 نادانلری شکوا ایدوب کلدیم بن
 اول آخر خوبلر کیدوب قالدیم یالکز
 نادانلردن ایشتمدم بر کوزل سوز

دانا کتدی نادان قالدی دیدم افسوس
 يولك بيلمز حیران اولوب قالدم بن
 داغ هجران ازدی بغرم قانی درد مند
 دانا طپراق نادانلرک کوکسی بلند
 آیت حدیث بیان قیسم قینمز پسند
 کوکل قرق درد غمه تولدم بن
 درد حالت طغیان قیلدی وارمی طیب
 مرضیالم سکا تقدیم یافرد حبیب
 جمله طالب مژده آلدی بن بی نصیب
 مژده دیوب بویون بوکوب کلدن بن
 جانک ترک ایدوب مژده آلکیل
 ای یخبر دنیا ایشک آرقه سالکیل
 الله سخی لطفن کوروب حیران قالکیل
 من کوروب قسا اولوب کلدن بن
 بن دفتر ثانی یم سکا یادکار
 بندن مدد استه ویرر پروردکار
 دعا قیللم واصل قیلسون پروردکار
 صاحب رحانمه عرض ایتمه کلدن بن
 حکمتمدن بهره آلان کوزکه سورسون
 اخلاص ایله کوزینه سورتوب دیدار کورسون
 شرطی اولدر ریاضته بیون سونسون
 جان چیقوب جانانه بی کوردم بن

دیدار ایچون کدا اولدم آمین دیک
ای طالبیلم حالم کوروب غم ییک
یولده قیلان قول احمد یول ویرک
یولک اوزلیوب کدا اولوب کادم بن
قل خواجه احمد کدا اولسک حقه اولکیل
باشک طوبله یارانلره خدمت قیلکیل
نظر قیلسک خلقه قوروب صحبت قیلکیل
خلقه ایچره آگاه اولوب طوردم بن

(١٤ حکمت)

کوکل کوزی آچیلدن طاعت قیلسه
درکاهک مقبول دکل بیلدم بن
حقیقته بوسوزلری پک اوکرنوب
لامکانده حقندن سبق آلدن بن
حق تعالی سبق ویردی برده آچوب
یروکوکده طورمدی شیطان قاچوب
شراب لایزالدن قانه قانه ایچوب
لامکانده حقندن سبق آلدن بن
بونده جفا چکانلره دیدار نخت (یعنی حاضر)
روز محشر عطا قیلدی هم نخت و نخت
روز ازل عاشقه ایلدی بویله عهد
لامکانده حقندن سبق آلدن بن

الله دردی صائز صاتوب آلهسك
 پير دغان خدمتده خاك اولسك
 حق يولنه كروب اولمز پاك اولسك
 ايضاً

عشق پادشاه عاشق فقير دم اورلمز
 حقدن رخصت اولميينجه سوز سويلنمز
 حق پندني آلان دنيا ايزلمز
 لامكانده حقدن سبق الدم بن
 قل خواجه احمد يدي ياشده سبق الدم
 سكرمده دنيا عتبايه طلاق قيلدم
 طقوزمده مي خدا حاضر بولدم
 لامكانده حقدن سبق الدم بن

(۱۵ حكمت)

رحمتدن نااميد قيلمه بن غريبي
 راحتمنز ايتام اغليو دعا قيلدم سكا
 كيجهلر تا بسحر بيدارم كون طوغونجه
 كوزم يوممام اغليو دعا قيلدم سكا
 دركاهكه ايتدي كلوب بليم باغليوب
 جان يانديروب يورك بخرم توتوب داغليوب
 يقام طوتوب بكن كناهلره چندان اغليوب
 اخلاص برله اغليوب دعا قيلدم سكا

کوکل باغی سبزستانده بیلدم یوردوم
 عمرم کلی خزان اولدی ایمدی طویدوم
 ترك دنیا اولوب یوله قدم قویدم
 هزار داستان اغلیو دعا قیلدم سکا
 بویوللرده جانی صاقلامق اولمز ایمش
 جان ا-یرکیان بو بوللره کیرمز ایمش
 نفع و زیانک بیلن بیلمز ایمش
 بو حال ایله اغلیو دعا قیلدم سکا
 قل خواجه احمد نفس طاعنک چیتوب ایشی
 فتما فی الله مقامنه یقلشیدی

یورك بغرم جوش ایوب قاینایوب تاشی
 بو حال ایله اغلیو دعا قیلدم سکا

(١٦ حکمت)

فاذا کرو الله کثرا بیوروب آیت کلدی
 ذکرن ایدوب زاری قیلوب یوردوم بن
 دیدارینی عاشقاره وعده قیلدی
 عشق یولنده جانم ووروب یوردوم بن
 کرجک عاشقی الله سوب بندهم بیوردی
 ارا یولده قالمسون دیوب غم یدی
 یلانجیلر دیدارمی کورمز دیدی
 عشق بابنده محکم اولوب توردوم بن

عاقل ایسک اهل قبور دن خبر آغیل
 بندخی شونلر کی اولور دم دیو عبرت آلکیل
 موتوا قبل ان تموتوا به عمل قیلکیل
 بو حدیثی فکر ایدوب اولدم بن
 خبر و یروب فلیض حکوا قلیلا بیوروب
 ینه بیورر وایبکوا کثیرا بیوروب
 بو آیتک معناسیله عمل قیل دیوب
 بودنیساده هیچ کولیبوب یورودم بن
 عملسزلر قهقهه ایدوب بی غم یورور
 فرماننه بیون ویران بی غم یورور
 کیجه کوندوز دیدهلری پرئم یورور
 کوز یاشمی دریا قیلوب یورودم بن
 نفسندن کچوب عاشق صادق الله دیدی
 سحرلرده نفی اثبات ذکر کی کوزک آجدی
 رحم ایلوب الله اوزی نظر صالدی
 اندنصکره دریا اولوب طاشتیم بن
 ظالم نفسم قومیبوب آتسه صالدی
 وجودلرم اعضالرم کول اولوب یاندی
 مشرک لک ایمانی شیطان آلدی
 اعوذ بالله بسم الله دیوب یوردوم بن
 منافق لردوزخ ایچره کول اولوب یاندی
 ذره ایمانی اولنلر یانوب چیققدی

ایمانسزلر اول آخر کول اولوب یاندی

اللهمدن ایمانه سلامت دیو یورودم بن

نقسم بنی هوا قیلدی طرفه شاشتم

باشم الوب پیرمقان جاننه قاجتیم

قل خواجه احمد طاغ تپه لردن یلوب آشتیم

اوجان قوشلر کی لامکانه اوجتیم بن

(۱۷ حکمت)

وادرینغا نه پیام بو غریبلکده

غریبلکده غریب ایجره قالدیم بن

خراسان وشام وعراق نیت قیلوب

غریبک قدرینی بیلدم بن

نهکله کورمک کرک اول خدادن

یوسفی آردیلر اول کنعاندن

توغان یریم اولبارک ترکستاندن

بقرمه طاش اوروب کلدم بن

غربت ایرشدی مصطفی دن آنلره

اوتوز اوج بیک صحابه هم یارانلره

ابو بکر عمر عثمان مرتضی یه

غربت ایرشدی آنلره دیدم بن

غربت ایرشه پخته قیلور چوق خاملری

دانا قیلور هم خاص قیلور چوق عالملری

اسکی اثواب نہ بولسہ برطعاملری
 انک ایچون ترکستانہ کالدم بن
 غریبلکدہ یوزیل تورسہ ایرور مہمان
 تخت بخت بوستانلری ایرور زندان
 غریبلکدہ قل اولدی محمود سلطان
 ای یارانلر غریب ایچرہ اولدم بن
 غریبلکدہ ارسلان بابام ارایوب بوئدی
 ہر سر کوزوب جملہ پردہ لری بوکوب اتدی
 محمدلہ کوردوم دیدی کوزم اوپدی
 اشبوسری کوروب حیران قالدم بن
 ارزو قیلدم وطنمہ ہم اخوانمہ
 اولو بابام تربہ سی آق جانمہ
 بابام روحی مقدس سالدی بوغریبتلکدہ
 ہیج بیلزم نیچون تقصیر قلدیم بن
 قل خواجہ احمد سوزلرک حقک امری
 سامعین دوستلرمہ قالسون پندی
 جوق ضربت کروب ینہ شہرہ کلدی
 ترکستاندہ مزاربولوب قالدم بن

(۱۸ حکمت)

اول قادر قدرتیہ نظر قیلدی
 حرم اولوب یرالتیہ کیردم بن

غریب بندگان بودنیادن کذر قیلدی
 محرم اولوب یرالتنه کیردم بن
 ذاکر اولوب شاکر اولوب حقه ارشدم
 شیدا اولوب رسوا اولوب جاندن کچدم
 اندنصره می وحدتدن جرعه تاندم
 همدم اولوب یرالتنه کیردم بن
 جانندن کچوب محنت چکوب بندم دیدی
 دوزخ ایچره قالمسون دیوب غم یدی
 قانلر یوتوب الله دیدم رحم ایلدی
 بیغم اولوب یرالتنه کیردم بن
 نفسم بنی هوا قیلدی هارب قالدیم
 تاج دستارم برپوله ساتوب الدم
 شیخ من دیو دعوا قیلدم یولده قالدیم
 بیغم اولوب یرالتنه کیردم بن
 التمش اوچه یاشیم کلدی برکونجه یوق
 وادریفا بیلمدم حق کوکلم سنوق
 وجه ارضده سلطان بن اولدم اولو
 پرغم اولوب یرالتنه کیردم بن
 یرمغان جرعه سنندن برقطره طاندم
 هو هو دیو باشم برله لباسلر قاتیم
 بحمدالله وصال حقه آخریتیم
 چکی اولوب یرالتنه کیردم بن

باشم طپراق جسمم طپراق نفسم طپراق
 نار عشقه دوشوب اولدم باق
 واصل یار اولوم دیو روحم مشتاق
 زمزم اولوب یرالتنه کیردم بن
 ستری بزی حق یراندی طاعت ایچون
 ای بوالعجب یمک ایچمک راحت ایچون
 قالوا بلی دیدی روحلر محنت ایچون
 اعلم اولوب یرالتنه کیردم بن
 من تردد نفسه قیلدم حقه او یامدم
 وارلق بئلك نفس ناره یقامدم
 کیجه کوندوز بیغم یوردم یاشم اتمدم
 بیغم اولوب یرالتنه کیردم بن
 کمی کورسم خدمت قیلوب قولی اولدم
 طپراق صفت یول اوزره یولی اولدم
 عاشق لک یانوب اوچان کولی اولدم
 مرهم اولوب یرالتنه کیردم بن
 قل خواجه احمد ناصح اولسک کندونه اول
 عاشق اولسک جاندن کچوب بریولی اول
 نادانلره صاحب دکل سوزم ایتمز قبول
 محکم اولوب یرالتنه کیردم بن

(١٩ حکمت)

ملامتدن می ایچن دیداره ارشدیا
 دست شیخدن می ایچن نور حقّه اردیا
 آقان ایله قرمان چوقایلدی دور دوران
 حضرت تههمت قیلوب عاقبت کلوب اولدیا
 نار ابراهیمه شک قیلان آتشی کل اولدیا
 اینانیمان کلوب باقوب کوردیا
 شیطان یولنه کیران احمد طاشلر آتارن
 تحت الوری تحتده قویرق اولوب یتدی
 اولیایه کلنلر دنیا سندن کجکلر
 اخلاصلو قول مرادنه یتدیا
 قل خواجه احمد نفسک بیل کناهی حاضر قیل
 غفلت ایله یامیوب شیطان بندن قلاچدیا

(٢٠ حکمت)

عاشقنلغک شیوه سی گفت کوردر میوه سی
 عنایتدر جمله سی عاشق لره نصییدیا
 حال عشقدن خبر آتالر جانک قربان قلنلر
 عشق مقامی خوش مقامدر عاشق لره نصییدیا
 لاکان شهرخی کزان عاشق بهرخی
 جانی بیلن قدرخی اشود دوران سوردیا

عاشق اولسك ديداره قوشمه سن مرداره

واصل اولوب دلداره دنيا قاني اولديا

عشق بيلكل خواجه احمد جانندن كچدي محمد

ايمدي هيچ راحت جاني قربان قيلديا

(٢١ حكمت)

رحمتك مزده ويردي مولام سكا

سني استيوب ايمان عطا قيلدي سكا

حق مصطفي رسول ديدى سن امم

لطفله بفشار جله سن قرآن سكا

قرآن رحمتدر سكا كنچ حكمت

قرآن ايله روشن اولدى جله فرقت

امت ايچون آلوب كلدى روح احمد

فاقرؤا مائيسر ديدى قرآن سكا

قرآن يولدن آزمشري يوله تارتاز

اواز ايله او قوسلر فرح بال ارتاز

قرآن ايله اولسك عزت حرمت آرتاز

ايدر ايمش يوز بيك حوريلر خدمت سكا

بودنياده اوقور مولام كلامنى

ايشدرسك آندم يار سلامنى

جنت ايچره ويردى نعمت تمامنى

حور غلمان قصور برله ولدان سكا

هر کيچه قرآنی امساك ايديجی اول
 معصیت نلمه سنی یوغوجی اول
 خیراً یره شرأ یره دشوألجی اول
 قرآن اولو معجزه یره یان سیکا
 قرآن اولو فرماتی ایچکه بغله
 یانستك اگر آتسه قورقوب آغلمه

اول قورقنج آتسه ایچك داغله
 ربم قیلر جنت یولنی آسان سیکا
 کجدي عمرمك یازو قشی بولدی زوال
 کناهم چوق عفو ایله یاذوالجلال
 قل خواجه احد غیرلقده اولدم ملال
 ارزو قیلر طوغان یرم ترکستانا

(۲۲ حکمت)

بی شک بو دنیا جمله خلقدن کجارا
 اینامه کل مالیه الدن هم کتارا
 اتانا قرن داش زره کیتدی فکر قیل
 درت ایقلو تابوت سیکا یتارا

بندووب قوشدیروب دفن ایدرلر قبرینه

کلوب ایکی ملک بئندن سؤال یتارا

دنیا ایچون غم یمه حقدن غیری سولیمه
 کشی مالی یمه صراط اوزره توتارا

انا و غول قورنداس هیچ کسه اولمز در یولداش

مردانه اول غریب باش غمزه یل کی کجارا

قل خواجه احمد طاعت قیل عمرک بیلیم قاج ییل

اصل ونسلاک آب تراب ینه ترابه قایئارا

(۳۳ حکمت)

ملول اولدی بو کوکلم ایا دوستلر

ایشدک فتح ایدر رازی سزه سزه

وقاسز یلانچی بو دنیایدن

کوکل کسوب باقی سوزی صحر سزه

رحیم ایدر اشبو خانه قیلسه فرمان

ارجعی امری کلدکده اکانه در درمان

اخشام قعود صباح اولسه کوچر کروان

اول کروان صکنی الوب کوچر سزه

بزدن اول جمله کروان کوچوب تورور

معلوم قیلسه نوبت سزه کلوب تورور

ملک الموت موت شهر ابن توتوب تورور

نوبت کاسه اول شرایدن احرور سزه

ار اول کشی ار بن دیسه کوکلی ضاقلق

ار اول اولون ایمانی قیلسه کوزلاک

قیلدن ایجه قیلجدن کسکنجه صراط کو پرستی

رحیم مولام عنایت قیلسه کچرر سزه

یقین طور در اشبو اولوم ذکل اوراق
 از اول اولور آخره قیلسه براق
 نیجه یانسه عاقبت اوچر چراغ
 اول چراغدن برکون بانوب اوچر بزه
 دین روشن شعله اورر عاشقاره
 نیجه یاقسک یانمز چراغ صحرالرده
 جانلر چیقوب تنلر یاتور قبرستانده
 روح اولوبن بیلمام نره اوچر بزه
 غافلکده کچدی همرم اوینایوب کولوب
 آه ایدو بن ندامتده باشم دکوب
 قل خواجه احمد بو حسرتده بفری بانوب
 کوز باشنی کوزل یوزه صیجر بزه

(۲۴ حکمت)

بسم الله دن سوز آچدم حمد ننا یدلمیا
 سوکلو حییندن ظالم بنا قیلدیا
 مظهر خلقت عالم محمددن اولدیا
 مغرب و مشرقه یولن اجدیا
 دنیا غمک یمدی حق یولینی قویمدی
 کیجهلر اصلا یانمدی مشقتلر تارتیا
 کوتدوز صائم کیجه قائم بیدار ایدی
 اتمه غم خور قانلر یوتر دایما

نفسی آج قیلان مسکنک غار قیلان

درت ذاتی یار قیلان تنکری دوستی ایدیا

بلایه صبر ایلان نفسی جبر ایلان

دشمنانه حرب ایلان تنکری ایچون دیدیا

اول بلا نییه ایدنصکره ولی یه

بوندنصکره عالمه کلور دیدیا

بودنیاده توینجه اصلا طعام یمدی

اوج کون آج ینسه نماز قیلردیا

عایشه والده من برکون حضورنده تودی

رسول نمازده صاغه صوله سلام ویردیا

عایشه والده من یار رسول حق دیدی

اوده بریشی یوق صائم دیدیا

هر پیغمبر بویولده بویله اوقات کچوردی

سزه تولدی بویله محنت چکمز سکر دیدیا

رسول بیوردی یا عایشه کل روان

سجاده می قالدیر نظر قیل همان

والده لیک بیوردی هم سجاده بی قالدردی

کوه یاقوت کوردی عقلی حیران قالدیا

بیوردی یا خاتون قولاق ویردنیا کرکسه آل

قیلمه بنی جوق ملال دنیا ایچون دیدیا

عایشه مضطر اولوب عذرلر قیلدی

خاکبایه یوز سوروب آندن رسول چیقردیا

رسول چاقوب اوندن کیدوب چوب کویندن
 فاطمه خانه سینه شریف ایدوب واردیا
 کوردی فاطمه آندہ رسول کلور بودمدہ
 قارشو واروب بیورک یابی مرحبا دیدیا
 رسول بیوردی کوزم نوری قیزم جگر پارم
 مسافر اولوب کلدیم خانه کزہ بیوردیا
 فاطمه بیوردی فداجاتم بیورک یا آتام
 دنیا عقبادن سوکلو خوش کلدکنز دیدیا
 اول حضرت خانه یه کیردی فاطمه دیوان توردی
 نیجه اسرار قیلوب سویلنوب خانی اظهار قیلدیا
 رسول بیوردی ای قیزم طعام کتور بودم
 اوچ کوندر آجم بوکون زحتم وار دیدیا
 حضرت فاطمه سوزہ باشلادی قانلی کوزک باشلادی
 اوتانمخی طاشلادی ایا بابام دیدیا
 بوکون درت کون اولوبدر ایچم غمہ تولوبدر
 آخلق حددن کچوبدر بزله همت دیدیا
 رسول کوردی اوده آتش بنار بتورده
 اواز کلور قراندن رسول باقوب کوردیا
 رسول بیوردی ای قیزم نه پشروب توررسک
 آتش اوزره طعام وار بن کوریرم دیدیا
 اول آخرت حاتونی فاطمه آم ایتدیا
 بندن سؤال بیوردیکز سویلهیم دیدیا

حسن حسينك آهوزاري آخدرهم قر نلري

كوكلې خون ايندر بكالري يارسول ديديا

قران آتشد كوكلاري خوش ايجون

باغوب آلدانوب اغلمسولر ديديا

قران ايجره صووار بياهم نهوار

برچاره بولدم آنلر ايجون غم وار ديديا

رسول الله جوش ايلدي در حال خروجايلدي

اغليو اغليو سحراره چيقوب كيتديا

چوللره واروب اول خدايه يالواروب

نورديدیم آج قالوب بونده ديديا

مدينه طشمره سنده برقيوجي نه اوجرتلندي

واروب اكاسلام قيلدي عليك الديا

صوردی قیوجی ذاتکزی کیمدرزدن تشریفکزی

هم مملکتک اسمکزی ندر دیو صوردیا

مدينه دن کلورم اجرتنه خدنت ايمکه

اهل عیالمه اتفاق ايجون کلدیم ديديا

قيوجی دندی سندن سؤالم بکایت

مدينه ده کوردی محمدی ديديا

اگر سؤان ايدرسک سندن ايشت سوزنی آنک

محمدن صحبتدن شمدی کلورم ديديا

قيوجی سؤال ايتدی محمد عترتده میدر

اعتدا بوزدن زحمت چکر می ديديا

رسول بیوردی ایودر آنک یاری مولادر

فکری امت غمدر کیجه کوندز دیدیا

قیوجی دیدی نه ایش یاپارسک بوتده

چوللرده کزرسک نه کوررسک دیدیا

رسول بیوردی هرکمک ایشی اولسه یاپارم

اجرتله انفاق اهل بیت ایدهرم دیدیا

قیوجی رسوله باقدی کوزک آیرمدی

رسول بیوردی سن بکاجوق بقارسک دیدیا

قیوجی دیدی ای یکیت هرچند بقارم سکا

خدمتکاره پتزه مزسک تعجب دیدیا

رسول بیوردی کوزل بیلدک حالمه تعجب قالدک

اول آخر سوزم بن خادم دیدیا

قیوجی دیدی ای جوان شوتبه به اول روان

شوتبه نك التندہ برخیمه وارکور دیدیا

اورنوسی قومشدن اشکی اطلاسدن

برالتون تحت اوزره برار وار دیدیا

اول غنی اجرتله سنی الور اجرت ویریر

نیجه کون انفاق اهل عیال ایدرسک دیدیا

رسول بیوردی ازمسه مسلمانمی یا کافر

بیان قیل بن بیلیم انی دیدیا

قیوجی دیدی کافر در ایران یردن کلوبدر

محمد واروب مسلمان اولغه دیدیا

روم شهری شاهی اسمی قیصر بدر

بونجه مال وهدایا اینار قیلور دیدیا

رسول اول دم بوردی اول تبه به چقدی

نحت الحیل خیمه کوروب آنده واردیا

رسول خیمه طیشنده سلام قیلدی

قیصری سلام ایشدوب خور کوکلی راحت بولدیا

چوللر یشیل صحرا معطر اولدی

برقوله چیق کور کیمدر بو دیدیا

خادم آنده کورر برکوزل کسه

کلوب ایچره کوروب برکوزل کسه دیدیا

دیدى شهنشاهه بر یکت قپو کزده

یا محمددر یا اسحابی اوله دیدیا

ایچرویه کل دیو ندا اولوب وارلدی

تحتندن اینوب ذات پا که تکلیف قیلدیا

تحت اوزره رسول خادمی شهنشاه

ادب برله سویلیوب نردن تشریفکنز دیدیا

رسول بیوردی مدینه دن کلورم بن

کزوب عالمی قوت ارزاق ایچون دیدیا

مدینه بی ایشیدنجه کوکلی غایت خوش اولدی

محمدی بیلور میسک قیصری دیدیا

محمدی بیلورم غایت سورخی

دام یاننده اولورم بن دیدیا

قیصری مخمور اولوب ایا برادر دیدی
 محمد سن بنی ایله تورموسک دیدیا
 بر طبعده اون خرما آلوب اوکنه قویدی
 یکت بونی بی دیوب سوزم چوقدر دیدیا
 رسول بسم الله دیوب طبعه الیک صوندی
 بر خرما آلوب الله یسیم دیدیا
 اولدم جبریل کلوب رسول الن طوئدی
 حسن حسین آچدر نیچون تناول دیدیا
 پیغمبره باقدی کوردی تناول بیورمن
 نیچون بیورمن سکر ائندم دیدیا
 رسول بیوردی ای قیصر بکار خست یوقیمکه
 بو طعاهدن یمکه مانع وار بکا دیدیا
 قیصری ایدر سن بنی محمد کتوررسک
 یک چوق سکا مال ویرم دیدیا
 رسول بیوردی بن خدمت ایدوب اجر تله
 اهل عیاله ووروب کلهیم بن دیدیا
 اول قیصری حیواناته قیودن صوچکمکه
 قرق دوه یونسندن ایپ یامش ایدیا
 قرق کشی اول قیودن کیجه کوندوز
 چکرل صوی بر ایله دیدیا
 قرقدن بر اگسک قرقرچی اولدی رسول
 بویه صو چکرل دی اول دیدیا

رسول بیوردی قرق کشینک خدمتی اگر
 برکسه کورسه نه ویروسک دیدیا
 قیصری دیدی اگر سن قیلسک قرق کشی ایشی
 ویرورم جمله نك اجر تی سکا دیدیا
 رسول بیوردی هر قوودیه اون خرما
 اکر ویروسک ایدم خدمت دیدیا
 قیصری اکلدی جانله قبول ایلدی
 رسول هم قرار قیلدی چکمه قووه سالدیا
 درت قوغه چیقاردی بشنجی ده دوشوردی
 دوشن صداسی قولاغنه کلدیا
 قیصری انی کیم یاپدی غضب برله یلتنیدی
 آلسدن کلز ایشی نیجه قیلک دیدیا
 دیدی کیم کلوز بو قوغانی کیم چیقارور
 ماللرم هلاک اولور هیئت قیلدیا
 غضبنوب محمده برسله اوردی یوزینه
 آتش چیقوب کوزنه یخود اولوب قالدیا
 اول کون آفتاب طوتولدی زمین زمان قورولدی
 جمله جهان یغیلوب نوحه زاری قیلدیا
 عرش کرسی هفت آسمان اهتزاز ایلدی
 روی زمین لرزه بولوب قیصری آه دیدیا
 جمله ملایک خدایه ایتدیلر آه اضرع
 لرزه فرمان اولسه نابود ایدهرز دیدیا

خدا بیوردی اول زمان تک طورون جمله جان
 قدرتم واراو زمان هم کوریکز دیدیا
 ابلیس دیدی اوغللم بو کون راحت جلم
 محمدی کوردیکزمی زحمت چکر دیدیا
 ایکی عالم حرمتنه حق یراندی بی شک
 آنده کنی! بو محنت چکمک نه دور دیدیا
 بنی شیطان ایلدی بغرمی قان ایلدی
 هر نه ایوکتو کندی خلق ایستدی دیدیا
 کلک ای جماعت تفرجار ایده لوم
 محمدک حالن کوروب فرح ایده لوم دیدیا
 جمله ملعون طوبانوب تماشایه کلدیلر
 رسول الله دعاسی فهم ایله نه دیدیا
 بیوردی اللهم اهد قومی فانهم لایعرفون
 هر نه حاجت قیلرسم اجابت بیور دیدیا
 حاجتم اولدر سکا قیصری نه قیلدیه بکا
 یجاره در کنه ان عفو بیور دیدیا
 کرخی بیاسه ایلدی بو کنه ای ایتمز ایلدی
 جاهلر ایشنی عفو بیور دیدیا
 اول سلطان انیا اندن مدینه یه کیردیا
 قیصری ندامله ارایوب هیچ کسه یوق دیدیا
 اویان بویان ارایوب اول یکتی صوردی
 هیچ نشانه بولمادی حیران اولوب قالدیا

از زمان صکره بر قوی کلدی یقینه
 ای خواجه نه ایش یاپدک ظلمت باسینا
 قیصری دیدی بویکت قبیوه کلدی اما
 اکا توقات اوردم بونده اولدینا
 اول قولان ابدی ای خواجه شرم حیاک قنده
 محمد قندک نصل اوردک سن دیدیا
 قیصری ایدر نه ییلدک اول محمددر اول
 بو علامت اول کشینک شاننده در دیدیا
 قیصری طوروب اغلدی یقاسن باره لدی
 آنی بیلمدم ایواہ جاہلم آم دیدیا
 دیدی ینه او قولہ بنم مشکلدراشم قتادر
 قیامتده مولایه نه دیرم شرمندہ بن دیدیا
 سنی آزاد قیلہیم نه استرسک ویرہیم
 بر سوزم وار آنی قبول قیلسک دیدیا
 غلام دیدی ای قیصری جائملہ قبول قیلرم
 امر و فرمان سنکدر بیورک دیدیا
 قیصری دیدی سن بنم بویخہ بر ایپ
 قوللرم آرقہمہ بظلوب سورو دیدیا
 طاغ طاشہ خار ترابہ اوروب سورو
 یوزم کوزم قان روان جزام بودر دیدیا
 قوی بویروغین طوتدی ایاغندن سوردی
 محمدہ نه یاپدک کوررمسک دیدیا

زارى قلوب آغلى ايچى طشى داغلى
آله فرىدا اينلى اول كون قيصرى ديديا

نجه كونا يول يورودم رنج مشقت چكدم

جمله سن يله ويردم آله نه يپايم ديديا

كوك ايردى فغانى لبسه كلدى جانى

كوروب آنك آناسى هم خالى بيلديا

كورار اوغلنى ايب بوينده هم قولده

بشور يوب چكر آل قان ايچنده ديديا

اناسنىك ايچى يانوب اوغلم ديو كلدى

نچون بويلا ققى عذاب قىلر شك ديديا

ديدى بن عاصى بن باغى هم جانى

شونده اوروب واويلتاه ديديا

آناسى هم اكلدى ير و كوك تتردى

خنده يالواروب ياربنا ديديا

اناسى ايندى دعا هم يالوازدى خداه

اوغلم ينه كل ديو كرملر قيل ديد يا

نم صاحب آقدر اكا حرمت ايدىكن

بزاره مغفرت رحيم ايله ياربنا ديديا

قيصرى ديدى اى انان بو اغلمق لاله زوا

نجه زارى انلسك قبول اولان ديديا

اناسى ديدى اوغلم نر ايكن وارده لوم

محمد يالواروب خشنود ايدى لوم ديديا

قيصري ديدى بن عاصي بيچم وار كناسم
 يوزم يوقدر وارميه ايا انا ديديا
 انا ديدى اوغلم صاغ قولن كسه لوم
 خدمته وارم لوم واسى اولسون ديديا
 اناسنك بوسوزى نه خوش كلدي اوزونه
 صاغ قولن كسيروب مديته وارديا
 سروي باره نه هم بوغى مغلول
 كلورلر هر ايكسى واندامتا ديديا
 كورك حضرت جبريل امين رب العالمين
 سدره المنتهى دن محمد كاديا

ديدى جبريل امين قيصري كلورمغلول
 بخدا ايلدى قبول ذاكيز قبول قيل ديديا
 حضور رسوله كلديار هم نعره اورديلر
 كلديلر ججالته رسول اناره باقديا
 قولى كسيك قانلي جكوى كتاب اولدي
 كله ايماني عرضيه قيلميل ديديا
 انا اوغل ايكيسي اولدم مؤمن اولديلر
 بيغمير سيوندي خوش كلديكن ديديا
 كسلن قولى قولنه قويدى او آنده رسول
 اولدي دعايه مشغول در حال صحت بولديا
 جمله هديه قويمش رسول او كنه قويديلر
 رسول همچون جمله سن هديه قويديا

پیغمبری برسون امتلرندن اولدی
 شریعت یکتا هم ایمان یکتا دیدیا
 هرکیم خدا یولنده قیله خبر سخاوت
 آخر کورر راحت ضایع ایتمز دیدیا
 ای بنده کردگار محض امت اسمک وار
 یوقدر نمازک هم اخلاصک دیدیا
 خالص عاصی قول درور همک یله کجورور
 شفاعت قیلر می ذبو بوسوزلری ابتدا

(٢٥ حکمت معراج)

اول قادر پروردگارم کوزک باقک نه لر قیلدی یا
 حق مصطفی یه بزلری امت قیلدی
 عطا قیلدی بزه امت ایچون رسولنی
 بزکی عاصی امتلره بونده رسول ویردیا
 رسوله امت اولان قیامتده اولور شاد
 اولور دوزخدن ازاد جولان قیلور دیدیا
 رسول مسجده کیردی صباح نمازین قیلدی
 ابوجهل کیردی قبودان سویلیوب دیدیا
 ابوجهل یاننده سکسان کشی وار قشده
 ناکاه رسولی کورنجه هیئت برله باقدیا
 ملعون اغریخی آجدی سحار احمد دیدی
 سندن اشد بو ظالمده سحار یوق دیدیا

دینمزی حورلک خالایق ازدردک
 جادوانی یتوردک آرتق اکسک دیدیا
 رسول سوزن ایشندی کوکلی یمان اغرتدی
 امهانی اوینه رسول واروب کلدیا
 رسول سجاده یایدی حق نمازن قیلدی
 حق قولغن ایدوب حقه رازک دیدیا
 اوچیوزاون اوچ مرسلی انده شفیع کتوردی
 سرن حقه سویلیوب پناه ایدوب توردیا
 کورک خدانک ایشک مهمان قیلور حیین
 کورمکلکه دیدارن حضرتنه ایردیا
 حقندن ندا کلدی جبرئیله واردیدی
 فرمان قیلدم بنسکا سلامم حیییمه دیدیا
 اولدی فرمانم سکاوار سویله حوری قصوره
 کلسونلر هپ بریره نظر وقتی اولدیا
 ناکاه جبرئیل کلدی حق سلامن سویلدی
 جنت ایچره واروب براق الوب چیقدیا
 ابواب سما آچلیدی براقی الوب چیقدی
 فرمان قیلدم رضوانه براغه بنسون دیدیا
 براق قپوده جبرئیل اوه کیردی
 محمدی باب خانه الوب چیقدیا
 رسول یوردی یا جبرائیل نهجای بدر بو مشکل
 چابوق سویله قیامت می بوایشلر دیدیا

اولنجه قیامت یوم مبارک سعادت
دوست دوسته معراج زیارت دیدیا
رسول اودن چیقوب برانگی کوردی
حق قدرتی کوروب پس عجایب قالدیا
یوزی نوردن کوزی کوهر حق یراتمش
اول خالق پروردکار نه کوزل یراتمشیا
باشی آق یاقوتدن قوللری عقیقدن
بوینو آق زبرجتدن دیشلری انجیسا
اعضالری زمرد سنورلری یاقوت
اتلری زعفران ایچی عنبر دیدیا
قیللی آق یپاردن قویروغی جوهردن (یعنی اهوئک مک)
آیاقلری کوهردن قویروق التون دیدیا
آتدن بیوک دوهدن کوچک
هر خطوه سی یتمش بیک ییل قدر دیدیا
قزیل یاقوتدن اکری اوزنکیسی زمرد
براق رسولی کورنجه سلام قیلوب توردیا
رسول الن الذی براق یاننه کلدی
براق رسولی کورنجه تزکین صالوب قاجدیا
براق رسولدن قاجدی جبرائیل هی هی دیدی
بی ادبک قیلغیل اولمه حاصی دیدیا
حاصیلر ایشی دوشوار کورمز لر آندد دیدار
عذاب قیلور اول جبار مکانی جهنم دیدیا

براق بوسوزی ایشندی بوینک یره بوکدی
 گوزیاشنی آقدوب حاجتم واز دیدیا
 یوزبیک براق خدمته آرزو قیلر حضرتکه
 یوریدر لر بهشته جمله سی کیم دیدیا
 دیدی براق یا محمد بئمله قیلک میثاق
 قیامت کون اولدقده بکا بنک دیدیا
 عالم فخری محمد براق برله قیلوب میثاق
 جبرائیل کلوب آنده تزکین آلوب توتیا
 اوکده جبرائیل صاغنده میکائیل
 صولنده اسرافیل آنده حاضر توردیا
 دوشنبه کیجه سی رسول انده آتلندی
 مکه شهرندن چیقوب یوله روان اولدیا
 اواز کلدی صاغ طرفدن درحال ایشندی
 میل اکا قیلمدی آندن رسول کیتدیا
 اواز کلدی صول طرفدن التفات بیورمدی
 اصلا نظر قیلمدی آندن اوتیه کیتدیا
 رسول بیورریا جبرائیل تعجبدر بومشکل
 آواز کلور صاغ وصولدن بو آواز ندر دیدیا
 جبرائیل دیدی بار رسول زهی کوردنک سعادت
 سن انلره میل قیلسک امتک خراب دیدیا
 صاغدن کلان صدا آواز یهوددر
 التفات قیلمدک امتک راحت دیدیا

صولدن کلان آواز دنیا ایدی اول غدار
 خوش نظر قیلمدک آنده محروم قالدیا
 رسول بوسوزی ایشندی مشکلی حل اولدی
 طرفه العین ایچره مسجد اقصی یه واردیا
 رسول آنده صوصادی هم شربتله کلدی
 دوت کاسه در رسول کوروب باقدیا
 بری شراب بریسی بال ایدی
 دیگری سود دردنجی شهد شکر ایدیا (قاموش شگری)
 رسول خمری آلمدی باله الن صونمندی
 ایکی کاسه بی آلوب در حال آنده ایچدیا
 دوت حله بریسی صاری دیگری سیاه سبز آق
 صاری سیاهی براقدی دیگر ایکسک الدیا
 جبرائیل دیدی ای دوستوم صاری سیاهی قویدک
 حق پیغمبرسک کوزل یاپدک دیدیا
 رسول بوسوزی ایشندی مشکلی بتدی
 کوروب بونجه سرنک مسجد اقصی یه واردیا
 رسول مسجده کیردی پیغمبرلری کوردی
 جمله سی آنده آنلره سلام ویردیا
 رسول آله مضافجه قیلدی جمله یه
 مثل القمر سائرلری یلدز کی دیدیا
 اوچیوزاون اوچ مرسلر بونجه کوزل نیلر
 صکره کلشن ولیلر جمله حاضر اولدیا

موسی ایدر ای آدم زهی سعادت بودم
 صفی الله سز سکر امام اولک دیدیا
 آدم موسی به باقدی فچن روادر دیدی
 مصطفی سلطانمز بره امام دیدیا
 رسول امام اولوب پیغمبر لر صف طور دی
 حق نمازن قیلوب سلام آنده ویر دیا
 آرقه سن محرابه قویدی پیغمبر لره باقدی
 رسول الله دعا ایدوب جمله سی آمین دیدیا
 دعا ایدوب حضرت صخرة الله کلدی
 صخره جانبدن اوچدی پیغمبر لر قالدیا
 پیغمبر نزدینه نوردن زردبان قویدیلر
 آندن رسول تا کوک قپوسنه یتدیا
 باب سما فتح اولوب فرشته لر کورندی
 کروه کروه کلوب مصطفی بی کوردیا
 اولکی کوکه واروب فرشته لری کوردی
 حق قوللغن قیلوب ذات البخت اردیا
 آندن اوته یوزیدی ایکنجی قات سمایه
 بوراده دیک کوروب جبرائیلدن صور دیا
 امین ایدر خرو سدر و قتی ییلدروب تور و بدر
 بونده ایتسه فریاد آنده حق تعالی دیدیا
 اوچنجی سمایه بصدی قدم اول حیب
 فرشته لر یاریسی نار یاریسی قار کوردیا

دردنجی قات سماده عیسی رسولن کوردی
 رسولنی کوروب بوکوب سلام قیلدیا
 رسول الن آلدی بیت العموره کیردی
 حق قوللغن قیلدی سلام ویردیا
 بشنجی قاتده موسی رسولن کوردی
 هزایکینسی سوزلشوب آنده فرصت بولدیا
 آلتنجی قات سماده فرشتهلری کوردی
 تنده باشلری یوق قادر رب الاعلی دیدیا
 یدنجی کوکده فرشتهلری کوردی
 مقدارینی بیلمدی آز زمان قرار قالدیا
 بعضیسی قیامده بعضیسی هم رکوعده
 بعضیسی درسجودده رب الاعلی دیدیا
 رسول یوقارو باقدی عرش اعلائی کوردی
 یدی بیک بو دنیاچه تعجایب قالدیا
 عرشه یقین کلدی حق صنعتک کوردی
 مصطفی نک آغزینه بر قطره داملدیا
 بالدن - طاتلو - قاردن صفوق
 اوچیوز آلتمش درلو روشن بولوب توردیا
 اولقطره که فیه داملدی کوکلی کوندن روشنلندی
 علم حکمت ایچنده موج اوروب واردیا
 حتمدن ندا کلدی عرشه قدیم قوی دیدی
 حبیب الله اول دور رب تعالین دیدیا

دوست دوسته بیوردی لا تخرج نعلین ز نهار
 عرشه افتخار اثر نفالک یا محمد دیدیا
 عرشدن اوته سدره مقامه باصدی قدم
 اول مقامه واردم بن امتلرم دیدیا
 سدره مقامی حضرت جبرئیل
 قلوب آنده اغلیو چوق عذرلر قیلدیا
 بومقام بنم مقام سدر اوته یوق منزلم
 یارسلو اکله سوزمی قبول بیوردیدیا
 رفرف کلوب رسول رف رفه بندی
 بی حساب حجاباتی کچوب قاب قوسینه کلدیا
 کل کور سبجاناتک صنعتن مهمان قیلور حیین
 التحیات سلامن مصطفی یه ویردیا
 ذات رسول محو اولوب حق سلامن ایشدی
 بیهوش اولوب بیقرار برزمان یاتدیا
 رسول کلدی کندینه تیزکن الدی الله
 ایکی النی قایدیروب شکر مولام دیدیا
 حقندن ندا کلدی نه کتوردک یا مصطفی
 دوست دوسته کلدکده خالی کلمز دیدیا
 حاجتمی رواقیل آند نصکره استرم بن
 برشی* کتوردم اوده سندده یوق دیدیا
 درت شی* کتوردم یوق سنک خزینده
 جرم حاجت یوق سزلق درت یازدق دیدیا

صاغ المده نیازم صولده هم حاجتم

امتلم کناهن عفو ایله ربم دیدیا

بیوردی رحمان طلب حاجت زمانیدر بوم

کوکلنده نه واردر جمله سن ویردم دیدیا

رسول بیوردی استرم امتلم جمله سن

عاصی جانی مذنبری عفو ایله دیدیا

انیسار سروری اولیسار رهبری

ایکی عالم چراغی کل مرجبا دیدیا

جمله دریالری من هم بال شکر یاپدم

هرقده کیم سن وارسک بیله وارسون دیدیا

جمله درختلری من کیم جمله سنی جان یراندم

دشمانلرک باشنه طاش یاغدردم دیدیا

ایادوستوم محمد نیجه استرسن امت

امتلم کناهن عفو ایلدم دیدیا

حییم سن محمد امتک عفو ایتردرک

رسول انده شاد اولوب امته کلدیا

دنیا وعقبا سنک ایچون یراندم

قیامت کوننده رضا اولسک دیدیا

رحمت خلعتن کیدی مغفرت تاجن بولدی

رسول نیجه اسرار کوروب خوشوقت بولدیا

اول حضرت صولدن ارفه سنه باقدی

یدی دوزخ کوروب نار صاچر دیدیا

هر بر دوزخ ايچنده فرشتهلری کوردی
 آتشدن کورز الوب توتوب تورور ايرديا
 قرا ایدی یوزلری چاقرا ایدی کوزلری
 نصف تی نار یاریسی قار ايرديا
 جمله عصاتی توترلر اوت ايچنه صلازلر
 دللرین ارقه دن حکر اتارلر دیدیا
 برکروه عصاتی همه لرندن اصارلر
 برکروهک بویینونه زنجیر طقارلر دیدیا
 اتامدن هم کچرمن اتامدن هم کچرمن
 امتلرم استرم غمبو ایله دیدیا
 رسول دوزخدن اوته صاغ جانه چورلدی
 سکر جنتی کوردی نعیائب قالدیا
 جنته واردیلر حوریلر قارشو کلدیلر
 درت ایرمق کوردی نعیائب قالدیا
 بری انک صو بریسی هم سود ایدی
 بریسی بال دیگرکی شهد وشکر ایدیا
 نیجه انهار کوردیلر تماشای قیلدیلر
 کوکل باغی آچیلوب غم غصه کیتدیا
 بر بهشت کوردیلر باپوسی کافوردن
 اطرافی زمرد نعیائب دیو قالدیا
 سرایلری نوردن کوشکلری غنبدن
 اکانظر قیلان حیران اولوب توردیا

هر جنت ایچره نیجه خوش کوشکلر وار
 هر کوشک اوستونده یتیم بیک حورا ایردیا
 مؤمن ایچون براقلر ریحان اوتن اوتلر لر
 کوثر صویک ایچر لر جولان قیلور ایردیا
 رسول بونجه اسرار کوروب مکانه کلدی
 مکه شهرینه کوروب اصحابه سویلدیا
 شهنشاه هر دوسرا کلدی سراینه
 براق رخست الوب منزلگاهنه واردیا
 طرفه العین ایچر دکلدی صیجق بولدی دوشکی
 قیوسنک زنجیری حالا حرکتی وارد دیدیا
 وقت صباح ایدی رسول مسجده کیردی
 اصحابه معراجی سویلدی جمله بلی دیدیا
 جمله اصحاب بلی دیوب مطیع اولدیلر
 اینانیمان کافر لر یوزی قره اولدیا
 عبدالله ابن عباس سوال ایتدی رسولدن
 کوردیکز می دیدارن رسول بلی دیدیا
 رسول معراجک ایشیت ایمانک روشن ایت
 ظاهر باطنک پاک ایدوب نوردن صفا کلدیا
 قل سلیمان سوزا یلدی رسول معراجک سویلدی
 معراج احمد دستنده یادکار قالدیا

(۲۶ حکمت)

کونلرده برکون رسول الله مدینه ده ایدیا
 محاصره ایتک ایچون عسکر کفار کلدیا
 اول اصحاب طویلندی مشورت ایلدی
 هر بریسی برکونا سوز سویلدیا
 سلمان فارسی ایدر بنده وار برسوز
 قبول اولسه اشبو سوزی بن ایدهیم دیدیا
 رسول بیوردی قیل بزهم آئی بیللم
 معقول اولسه ییالم اشبو سوزی دیدیا
 دیدی بز شهر مزده خندق پیارز کفار ایچون
 دشمن قاور حیران کلور کچه من دیدیا
 جمله اصحاب بکنوب طشره چیقدی جمله
 حضرت سلمان بدأ ایدوب خندق یرن دیدیا
 اطرافه حفر ایدوب خندق یایه کلدیلر
 بر بیوک طاشن قطعنه طاقت یوق دیدیا
 حیلله برله اول طاشی هیچ بر کیسه قیره مدی
 رسولک مبارک کوزلری طاشه دوشدیا
 پیغمبر بر قازمه اولدم طاشه اوردی
 مغرب شهرک آدم لک کوردیا
 ینه برمتین اوردی شرق جهتی یوزلاندی
 مشرقده که ولایت بر نیجه کوروندیا

اوچنچی کره ده دیار روم کوردندی
 روم خلقی آدمیری اول حالده کوروندیا
 دردنجی ده هندستان جمله کوردیلر عیان
 خلقی آنک بیکمان آنده معلوم ایردیا
 پیغمبره دیدیلر وقعه یی هم صوردیلر
 بر سر کوردک اول نیجه در دیدیا
 رسول اصحابه بیوردی وارک باقک اطرافه
 یول آچیلور اصحابه بندن صکره دیدیا
 رسول اول کون ترلدی بلن بغلیوب طوردی
 ایشه مقید اولدی قازمق ایچون دیدیا
 رسول مبارک بطننه اول کون طاش بغلیدی
 اتکندن جابرک طاشه کوزی دوشدیا
 جابر کوز نیجه آغلیو قائم اولدی
 خانه سنه یوزلاندی خاتوننه ۱۱ کلدیا
 جابر دیدی ای خاتون معلوم اولور کیم بو کون
 پیغمبر خضر تیری قازننه طاش بغلیدیا
 آچلق برله مبتلا اول رسول با وفا
 چکه دور دائم جفا امت ایچون دیدیا
 جابر دیدی خاتوننه طعام بزرده اولسه
 رسولی مهمان ایدوب اطعام ایتسک دیدیا
 خاتونی اولزمان جابره دیدی روان
 بن پیام طعام آل کل رسولی دیدیا

اغوللرك اوغلاق و براز اون دخی
 بو ایکی شیئی هم طعام بن قیله یم دیدیا
 سن واروب تکلیف قیل ینه بکاکله کیل
 طعام حاضر یارسول بیوریکز دیدیا
 جابر بوسوزدن خوشلندی رسولی آلمه واردی
 یارسول بیورک دیو تکلیف قیلدی
 رسول بیوردی او یکزده نه درلو طعام وار
 جابر دیدی برکچی یاوریسی براز اون دیدیا
 رسول بیوردی یا جابر سن واروب او یکه کیر
 اوغلاق اتی او جاقده محکم قیل دیدیا
 نانی تنورده بقله اغزینی محکم ایله
 بن وارمینجه قپوسن آچه صاقل دیدیا
 جابر اوینه کلدی طعام حاضر قیلدی
 پیغمبرن امرینی اولدم قیلوب تور دیا
 ایمدی ایشیت قصه یی یوده یوده غصه یی
 جابرک اولادی حکایه سن سویلیه یم دیدیا
 جابرک ایکی اوغلی دنیاده وار ایدی
 اول کچی یاوریسیله اوینارلر ایدیا
 جابرک بیوک اوغلی حاضر ایدی کسیدیکنده
 بسم الله قیلوب اوغلی کوروب تورور ایدیا
 براز صکره کوچکی کلوب اوغلاق سوردی
 بابام کسیدی دیو بیوک اوغلی دیدیا

کوچکی ینه سوردی نردن کسدی بابام
 بیوکی دیدی کور سکا کوسترم دیدیا
 واروب پچاغی اودن الوب کلدی
 کوچکنی یاتروب بوغازندن کسدیا
 بوکوچک اولنجه بوغازندن کسلنجه
 اناسی خبر الوب اوغلان دامه قاچدیا
 اول اوغلان دامدن دوشوب اولدی
 هرایکیسی بردن اولنجه انا باقوب قالدیا
 هرایکیسن کتوروب براوطه یه کیزلدی
 اوزرینه برحصر چکوب اورتوب قودیا
 ظاهر کولر باطن اغلر بو انا
 طعام پخته قیلر ایچی قانلر یوتر دیدیا
 برنجه آزمان رسول الله تشریف ایتدی
 درتیوز اصحابه سعادتله بیوردیا
 جابرک براوطه سی اون کشی آلمز ایدی
 پیغمبرک همقی درتیوز کشی صیغدیا
 رسول تنوره کلدی تنورک اغزک آچدی
 بسم الله دیوب جمله اصحابه ویردیا
 هرکسه بربر ووروب جمله سی طویدی
 ینه باقسه تنوره هیچ توکنمز ایردیا
 قزانه کلدی رسول لحمی آلدی بوالفضل
 جمله طعام یدی اول ینه باقی قالدیا

رسول کلدی مکانه ال اوزاتدی طعامنه
 فرمان کلدی جبرائیله رسوله وار دیدیا
 جبرائیل کلدی اولزمان رسوله اولدی روان
 سلام ایدر حق تعالی یا محمد دیدیا
 بوسوزلری ایودکله اوزونی جاندن اوزله
 جابرک اوغللریله طعام ایله حق دیدیا
 بواوغلاق اول ایکی نورسیده لک ایدی
 بوایکسی معاً اولینجه نیچون یرسزدیدیا
 رسول بیوردی جابره خبر ویر مخدوملره
 کلسونلر انلر یانعه طعام بیسون دیدیا
 جابراوه کلدی خاتوننه دیدی
 چوجقار قنده رسول استر دیدیا
 خاتون جابره دیدی سزه نه اولدی بوگون
 اوغللر یوق بودم سز ییک دیدیا
 آنلر بله طعام یمسه رسول الله
 خاطری اولسون ملول بیورسونلر دیدیا
 جابر رسوله کلدی عذرن بربر دیدی
 حضور دولته اوغللر لایق دکل دیدیا
 رسول ینه طعامه قصد ایتدی یمکه
 جبرائیل دیدی لاتا کل الا مخدومان دیدیا
 رسول بیوردی جابره مطلق کتور مخدوملری
 شادلق اولسون هم سکا برابر طعام ایده لوم دیدیا

جابر کلدی خاتونه کتور اوغلانی بکا
 کتوره یم رسوله منتظر در دیدیا
 اولدم خاتون دیدی سوزه نه اولدی بوکون
 رسول ملول اولسون بیورسونلر دیدیا
 ینه جابر کلوبن عذرن آنده ایدوبن
 اوغلنلر حاضر یوقدر ملول اولمیک دیدیا
 ینه جبرائیل کلدی اوغلنلری کتورسونلر هم
 برابر اولمینه طعانه ال صونمیک دیدیا
 رسول بیوردی یا جابر ایمدی هرگز اولمدی
 اوچ کره در جبرائیل حاضر اولمینه یمه دیدیا
 ینه جابر کلدی خاتونه پک سویلدی
 ایمدی آنلری بولاق کرک دیدیا
 خاتونی سوزه بشلدی ایکی کوزن یشلدی
 ایمدی سکا بودم سوز ایده یم دیدیا
 برکشی برکشی به اکر قویسه امانت
 ینه السه امانت کیم مانع دیدیا
 امانتی الان کشی صبر ایتمک کرکدر
 اغلنق لایقیمی بونده دیدیا
 جابر دیدی ای خاتون اول شریعت ایشیدر
 صبر ایتمک کرک دور بندلکده دیدیا
 یاسیدی بری کل بو محض سری بیلویر
 سن ایمدی صبر قیل چاره یوقدر دیدیا

اول حصیری قالدردی اوغللری کوردی
 آل قان ایچنده یاتور هم انلری کوردیا
 اغلمقدن صبر ایتدی رسوله بیان ایتدی
 بنده کز اوغللری بچاقلنمش دیدیا
 رسول بیوردی کتورک بزهم آنی کوره لوم
 نه وقعه بونه حکمتدر بونلر دیدیا
 اوغللری رسوله کتوروب هم کوردیلر
 قان ایچنده کوروب هم حیران قالدیا
 بونه حسرت یارانلر بونه محنت یارانلر
 بونه کلفت یارانلر نه بیالم دیدیا
 ینه جبرائیل کلدی یا محمد دیوب آیدی
 حق سکا سلام ایدر السلام علیک دیدیا
 جابرک اولادنه دعا بیور درکاهنه
 قدرتمی سن کور کیل نه بیایم دیدیا
 حیلری اموات امواتی احیا ایلرم بن
 هر نه قیاسم قیلرم بن قدرتم وار دیدیا
 حق رسول دعا ایتدی اصحابلر آمین دیدی
 اوغللری درلری سلام علیک دیدیا
 او آنده درلدیلر هم اوینا یوب کولشدیلر
 آنا بابا سوینوب پروانه کی دوندیا
 آندنه کره ال اوزادوب طغام یدیلر
 بیوک کوچک طویدیلر جمله دعا قیلدیا

یعنی ای مسلمانان! بوعبرت در دیدار
 سخاوتلو کشیلر ایشلری ضایع اولمز دیدیا
 جابر کیم پیغمبری مهمان قیلدی
 اوغللری درلدی قدرتن کور دیلریا
 اخلاصه برکشی قیلسه خیرسخاوت
 ایکی عالم فیضن آلور بولور دیدیا
 خالص بوسوزی سویله یلان دکلدی بویله
 خلق عالم ایچنیده بر نشانه قالدیا
 (۲۷ حکمت)

کورك قادر قدرتك کورسون استیان صنعتن
 مصطفی امن آند شریف قیلدی
 یوق ایدک وار اولدق تن یراندی جان اولدق
 برقطره صودن بزلی بونده شریف قیلدی
 کوز ویردی کوزمک ایچون عقل ویردی بیلمک ایچون
 حق ذکرنی ایتمکه لسان ینه ویردی
 ال ویردی طو تدمغه ایاق ویردی یورمکه
 نعمت ویردی یمکه شکر قیلسون دیدیا
 خدایی بیلمزسک اکا قوللق ایتمزسک
 انا اناک جمله سی قره یره کیردی
 انادن طوغان کشی الور ارکک هم دیشی
 اشبو بو کزن آدم لر والله اولور دیدیا

شوز مختصر قیله رز هم باشدن بشلارز
 یادکار قیله کور اولمز الله دیدیا
 بزدن اول نجی صکره هم ولی
 بر ار کلدی کوفه دن اکا کعمان دیدیا
 یراتدی اول پروردکار نفعنه صاحب جبار
 اول ذاتک پدری ثابت در دیدیا
 آبدست ایچون نهره واردی پاک طهارت قیلدی
 برقرمزی الهه آقوب کلور الدی دیدیا
 ثابت الهه بی کوردی صودن الهه بی الدی
 یریم الهه بی یدی کوکلنه اندیشه دوشدیا
 نیه یدم الهه بی بولسم ایدی صاحبین
 ویرسم ایدی بهاسن قورقوب توردیا
 یاریسنی الدی اطراف باغلری کردی
 طرف طرف بغلری کزر ایدی دیدیا
 کررکن برباغ ایچنده النده الهه ایدی
 کیروب باغه طوردی برکشی قارشو کلدیا
 سلام ویردی بویکت اشبوکشی بی کورنجیه
 النده که الماکز بزم المادر دیدیا
 بونی آلوب سز بزدن بی رخصت برسر
 آخرتده سز نصیل جواب ویررسز دیدیا
 یکت دیدی طوروبن سزی ارا یوب کلدیم بن
 آخرتدن قورقوبن حاضر اولدم دیدیا

اولدم یکتی کوردی عابد ایدوکن بیلدی
 بر قیزم وار ایدی صاحب جمال دیدیا
 یا یکت بر سوزم وار بودمده بر قیزم وار اومده
 اشبو قیزی آلور سین راضی اولورم دیدیا
 سویلمکه دلی یوق کرروب یورور کوزی یوق
 ایاغی یوق هم قولی قیزم بونده دیدیا
 بو قیزی المزسک بنی راضی قیلمزسک
 یاریم المه جزاسن سندن الورم دیدیا
 الایم دیسه قیزی آلوب نه قیلسون انی
 یارم المه یدیکندن چاره اولمز دیدیا
 سویلدی یوق اولسه کورور کوزی یوق اولسه
 ایاق الی یوق اولسه بکا مشکل دیدیا
 سوزین قبول قیلسم بو قیزی آلمسم
 آخرتده جزاسن نه قیلورم بن دیدیا

انشاء الله تعالى وبعون الله تعالى جلاله ثانیك حسن رضاء
 سبحانیه سیله و حضرت خواجه قدس سره حضرتلرینك هم
 قدسیه سیله طبعنه موفق اولورز نصلي و نسلم علی من هو رحمة للعالمین
 و الحمد لله رب العالمین

رئیس الحوажگان التّشبیذیه خواجۀ جهان خواجہ عبدالحالق
 الفجدوانی قدس سرہ حضرت تلمیذینک پیرداشتی شریک اعظمی
 سردار اولیاء قطب العارفین خواجہ احمد یسوی قدس سرہ
 حضرت تلمیذینک طقسان بیک حکمتدن یوزاللی قدری چغتای
 واوزبک لسانی اوزره دیوان قدسیہ لرندن الفاظی الفاظہ معنالیہ
 اصلاً سکتہ کلامکسزین لسان عذب الیّان لسان عثمانیہ نظاماً
 ترجمہ اولنوب منتضای شیوہ لسان سعادت بزم لسان عثمانیہ
 کرچہ ممکن دکلسہ ده مقصود معنا اولد یغندن بعض ابیات قدسیہ لری
 ترجمہ مزہ نظمی ترجمہ ممکن اولیوب مهما ممکن روح قدسیہ
 پرفتوح اقدس لرندن استمداد واستفاضہ کمال عجز له ذوی الاستیجاب
 عشاق صفوت بالہ یادکار آراء لہ تعالیٰ ترجمہ وطبعہ بتوفیق اللہ تعالیٰ
 ہم روحانیت قدسیہ لریلہ اشبوتوفیقہ نشکر اللہ تعالیٰ شکرأ کثیرأ
 والحمد للہ رب العالمین .

صحابہ فخرہ اسمعیل ومصطفیٰ افندی لریک دکانلرنده وحکا کلرده
 عمر لطفی افندی لریک دکاننده و محمود یاشاده مرحوم کورکی صالحو
 افندی لریک مغازه سننده (۶) غروشه صالتمقدہ در مناقب
 شمس الشموس در حق حضرت مولانا خالد العروس دخی بورالرده
 بولنور .

